

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΜΣ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΤΟ ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΤΩΝ GLOBAL COMMONS

Η ΑΞΙΑ ΤΗΣ “SOFT LAW” ΠΛΕΥΡΑΣ ΤΟΥ ΝΟΜΙΣΜΑΤΟΣ

ΠΑΡΡΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ

A.M. 1217M010

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Μ. Ντ. Μαρούδα

Αθήνα, 2018

Δήλωση μη λογοκλοπής και ανάληψης προσωπικής ευθύνης

Ο Παρράς Ευάγγελος, γνωρίζοντας τις συνέπειες της λογοκλοπής, δηλώνω υπεύθυνα ότι η παρούσα διπλωματική εργασία με τίτλο «*Διεθνές Δίκαιο των Global Commons: Η Αξία της “Soft Law” Πλευράς του Νομίσματος*» αποτελεί προϊόν αυστηρά προσωπικής εργασίας και όλες οι πηγές που έχω χρησιμοποιήσει έχουν δηλωθεί κατάλληλα στις βιβλιογραφικές παραπομπές και αναφορές. Τα σημεία όπου έχω χρησιμοποιήσει ιδέες, κείμενο ή/και πηγές άλλων συγγραφέων, αναφέρονται ευδιάκριτα στο κείμενο με την κατάλληλη παραπομπή και η σχετική αναφορά περιλαμβάνεται στο τμήμα των βιβλιογραφικών αναφορών με πλήρη περιγραφή.

Ο ΔΗΛΩΝ

Τριμελής Επιτροπή

Μαρία Ντανιέλλα Μαρούδα (Επιβλέπουσα)

Περράκης Στέλλιος

Ραυτόπουλος Ευάγγελος

Copyright © Ευάγγελος Παρράς, 2018.

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Οι απόψεις και τα συμπεράσματα που περιέχονται σε αυτό το έγγραφο εκφράζουν τον συγγραφέα και δεν πρέπει να ερμηνευθεί ότι αντιπροσωπεύουν τις επίσημες θέσεις του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

«ήκιστα γάρ επίμελείας τυγχάνει το πλείστων κοινόν: των γάρ ιδίων μάλιστα φροντίζουνσιν, των δε κοινών ήττον, ή όσον εκάστω, επιβάλλει: προς γάρ τοις άλλοις ώς ετέρου φροντίζοντος όλιγωρουσι μάλλον».

(Αριστοτέλης, Πολιτικά, Βιβλίο II, Κεφάλαιο 3, 1261b)

«Ό,τι ανήκει σε πολλούς απολαμβάνει τη λιγότερη φροντίδα, καθώς οι άνθρωποι ενδιαφέρονται περισσότερο γι ' αυτό που τους ανήκει και λιγότερο γι ' αυτό που ανήκει σε όλους, ή σε κάθε περίπτωση ενδιαφέρονται μόνο στο βαθμό που τους αφορά».

(Μετάφραση Οδυσσέας Χατζόπουλος, 1993)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	14
ABSTRACT.....	16
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	18

ΜΕΡΟΣ Α΄: Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΩΝ GLOBAL COMMONS

1. Κεφάλαιο I: Εννοιολογικός Προσδιορισμός και Αποσαφήνιση Όρων.....	22
1.1. Εννοιολογική Οριοθέτηση του Όρου “Global Commons”.....	22
1.2. Τα Global Commons, η Διεθνής Κοινότητα και το Διεθνές Κοινό Συμφέρον.....	27
1.2.1. Η «Τραγωδία των Κοινών» ως Δικαιολογητική Βάση για τη Διεθνή Ρύθμιση των Global Commons.....	33
1.2.2. Το concept της «Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας» ως Δικαιολογητική Βάση για τη Διεθνή Ρύθμιση των Global Commons.....	35
1.3. Η Ανάδυση της Ανάγκης Διεθνούς Ρύθμισης των Global Commons.....	43
2. Κεφάλαιο II: Ο Ρόλος του Διεθνούς Δικαίου στη Διακυβέρνηση των Global Commons.....	46
2.1. Η Hard Law Προσέγγιση της Διακυβέρνησης των Global Commons: Διεθνή Συμβατικά Καθεστώτα Διακυβέρνησης.....	46
2.1.1. Η Καθεστωτική Αντιμετώπιση των Global Commons δια της Συμβατικής Οδού.....	49
2.1.2. Τα Κοινά Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα των Καθεστώτων Διακυβέρνησης των Global Commons.....	56
(Α) Η Έννοια της Κυριαρχίας και η συμβατότητά της με τα Global Commons.....	56
(Β) Το Σύστημα Διαχείρισης των Πόρων των Global Commons.....	60
(Γ) Επιστημονική Έρευνα και Global Commons.....	63
(Δ) Η Αποκλειστικώς Ειρηνική Χρήση των Global Commons.....	65
(Ε) Η Περιβαλλοντική Προστασία των Global Commons.....	67

2.1.3. Εποπτική Δομή στα Καθεστώτα Διακυβέρνησης των Global Commons.....	69
2.1.4. Το Ζήτημα των Αποζημιώσεων σε περιπτώσεις Βλάβης των Global Commons.....	73
2.2. Η Soft Law Προσέγγιση της Διακυβέρνησης των Global Commons: Διεθνή Άτυπα Καθεστώτα Διακυβέρνησης.....	78
2.2.1. Διακυβέρνηση Global Commons μέσω άτυπων συμφωνιών: η περίπτωση της Συμφωνίας των Παρισίων για το Κλίμα (2015).....	82
2.2.2. Διακυβέρνηση Global Commons μέσω άτυπων θεσμών: η περίπτωση του Αρκτικού Συμβουλίου για την προστασία της Αρκτικής.....	88
2.2.3. Διακυβέρνηση Global Commons μέσω άτυπων δρώντων: η περίπτωση της Προστασίας του Περιβάλλοντος του Εξω-ατμοσφαιρικού Διαστήματος από Μη Κρατικούς Δρώντες.....	99

ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΑΝΑΓΚΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ GLOBAL COMMONS

3. Κεφάλαιο III: Η εικόνα σήμερα: το Απρόσφορο της Μονοδιάστατης Χρήσης Hard Law Διατάξεων για την Αποτελεσματική Προστασία των Global Commons.....	111
3.1. Η μη επαρκής επικύρωση των Συμβάσεων ως μέθοδος καθυστέρησης της ενεργοποίησης του συμβατικού καθεστώτος: η περίπτωση της Moon Agreement.....	114
3.2. Η επαναδιαπραγμάτευση ως μέθοδος αποδυνάμωσης συμβατικής προστασίας: η περίπτωση του Διεθνούς Βυθού.....	119
3.3. Οι Αποδυναμωμένες Συμβάσεις – Πλαίσιο και το Φαινόμενο των “Free – Riders”: η περίπτωση της Κλιματικής Αλλαγής και της Βιοποικιλότητας.....	122
3.4. Το Κλείσιμο των Global Commons.....	127
3.5. Οι Κρατικές Βλέψεις για Ανεξέλεγκτη Εκμετάλλευση των Global Commons υπό το Προκάλυμμα του Ιδιωτικού Παράγοντος: η περίπτωση της αδειοδότησης εκμετάλλευσης του διαστήματος και των ουράνιων σωμάτων από ιδιωτικές διαστημικές εταιρείες.....	136

4. Κεφάλαιο IV: Οι Βασικές Θεσμικές Αρχές για ένα Αποτελεσματικό Παγκόσμιο Μοντέλο Διακυβέρνησης Global Commons

4.1.	<i>Η Συμβολή της Ostrom στη Διακυβέρνηση των Global Commons</i>	143
4.1.1.	<i>Η Θεωρία της Θεσμικής Ανάλυσης και Ανάπτυξης (IAD)</i>	143
4.1.2.	<i>Οι Αρχές Θεσμικού Σχεδιασμού (Institutional Design Principles)</i>	149
4.2.	<i>Η Γεφύρωση του Χάσματος Borrá – Nóτου: Η Πρόβλεψη για Μεταφορά Τεχνολογίας από Borrá σε Nóτο</i>	157
4.3.	<i>Προς ένα πιο Συμμετοχικό Σύστημα Παγκόσμιας Διακυβέρνησης</i>	162
4.4.	<i>Η Ανάγκη της Αναβάθμισης των Διεθνών Θεσμών Παγκόσμιας Διακυβέρνησης: Η Σημασία των Διαδικασιών Διαμοιρασμού Πληροφοριών (Information Sharing)</i>	165

ANTI ΕΠΙΛΟΓΟΥ: Η Δημιουργική Προσέγγιση της Συναρμογής του Hard Law και του Soft Law Μοντέλου Διακυβέρνησης των Global Commons: Η περίπτωση της Σύμβασης της Βόννης για τη Διατήρηση των Αποδημητικών Ειδών Άγριων Ζώων (1979)	171

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	179

ΣΥΝΤΟΜΟΓΡΑΦΙΕΣ

ΑΘ	Ανοιχτή Θάλασσα
AZ	Αιγιαλίτιδα Ζώνη
ΑΟΖ	Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη
ΔΔ	Διεθνές Δικαστήριο
ΔΔΔ	Διαρκές Διαιτητικό Δικαστήριο
ΔΔΔΔ	Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης
ΔΔΔΘ	Διεθνές Δικαστήριο Δικαίου Θαλάσσης
Δι-ΑΔΔΑ	Δι-Αμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΔΠΔ	Διεθνές Ποινικό Δικαστήριο
ΕΔΔ	Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου
ΕυρΔΔΑ	Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου
ΕΕ	Ευρωπαϊκή Ένωση
ΕΛΑΧ	Ελάχιστα Αναπτυγμένες Χώρες
ΕΟΚ	Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα
ΘΕΕ	Θαλάσσια Επιστημονική Έρευνα
ΚΚΑ	Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας
ΚτΕ	Κοινωνία των Εθνών
ΜΚΟ	Μη Κυβερνητικός Οργανισμός
ΟΗΕ	Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών
ΟΟΣΑ	Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης
ΠΟΕ	Παγκόσμιος Οργανισμός Εμπορίου
ΠΟΥ	Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας

TΘB	Τμήμα Θαλάσσιου Βυθού
ABS	Access and Benefit-Sharing
ACAP	Arctic Contaminants Action Program
ACAP	Agreement on the Conservation of Albatrosses and Petrels
AEWA	Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds
AIDCP	Agreement on the International Dolphin Conservation Program
AMAP	Arctic Monitoring and Assessment Program
ASAT	Anti-Satellite Weapons
ASOC	Antarctic and Southern Ocean Coalition
ASRIWA	Articles on State Responsibility for Wrongful Acts
ASI	Agenzia Spaziale Italiana (Italian Space Agency)
ATCM	Antarctic Treaty Consultative Meeting
ATS	Antarctic Treaty System
BP	British Petroleum Ltd.
CAFF	Conservation of Arctic Flora and Fauna
CAMPFIRE	Communal Area Management Program For Indigenous Resources
CAN	Climate Action Network
CBD	Convention on Biological Diversity
CCAS	Convention on the Conservation of Antarctic Seals
CCAMLR	Commission for the Conservation of Antarctic Marine Living Resources
CCBSP	Convention on the Conservation and Management of Pollock Resources in the Central Bering Sea
CCSBT	Commission for the Conservation of Southern Bluefin Tuna

CECAF	Fishery Committee for the Eastern Central Atlantic
CFCs	Chlorofluorocarbons
CHM	Common Heritage of Mankind
CITES	Convention on the Illicit Trade in Endangered Species
CLCS	Commission on the Limits of the Continental Shelf
CMS	Convention on Migratory Species
CNSA	China National Space Administration
COPs	Conference of Parties
COSPAR	Committee on Space Research
CRAMRA	Convention on the Regulation of Antarctic Mineral Resource Activities
CSA	Canadian Space Agency
ECOSOC	Economic and Social Council (United Nations)
EPFR	Emergency, Prevention, Preparedness and Response
ESA	European Space Agency
EYROBATS	Agreement on the Conservation of Populations of European Bats
FAO	Food and Agriculture Organization
GATT	General Agreement on Tariffs and Trade
GFCM	General Fisheries Commission for the Mediterranean
HCFCs	HydroChloroFluoroCarbons
IAATO	International Association of Antarctica Tour Operators
IAD	Institutional Analysis and Development (Theory)
IADC	<i>Inter – Agency Space Debris Coordination Committee</i>
IASC	International Arctic Science Committee

IATCC	Inter-American Tropical Tuna Commission
ICANN	Internet Corporation for Assigned Names and Numbers
ICAO	International Civil Aviation Organization
ICCAT	International Commission for the Conservation of Atlantic Tunas
ICJ	International Court of Justice
ICPC	International Cable Protection Commission
ICSU	International Council of Science Union
IDI	Institute de Droit International
ILA	International Law Association
ILC	International Law Commission
IMO	International Maritime Organization
INMARSAT	International Maritime Satellite Organization
INTELSAT	International Telecommunications Satellite Organization
IOC	Inter-governmental Oceanographic Commission
IOTC	Indian Ocean Tuna Commission
ISA	International Seabed Authority
ISO	International Standards Organization
ISRO	Indian Space Research Organization
ISS	International Space Station
ITLOS	International Tribunal of the Law of the Sea
ITPGRFA	International Treaty on Plant Genetic Resources for Food and Agriculture
ITU	International Telecommunication Union
IUCN	International Union for Conservation of Nature

JAXA	Japan Aerospace Exploration Agency
MARPOL	Marine Pollution Convention
MOPs	Meeting of Parties
MPEPIL	Max Planck Encyclopedia of Public International Law
NAFO	Northwest Atlantic Fisheries Organization
NAMMCO	North Atlantic Marine Mammal Commission
NASA	National Aeronautics and Space Administration
NASCO	North Atlantic Salmon Conservation Organization
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NDCs	Nationally Determined Contributions
NEAFC	North East Atlantic Fisheries Commission
NGOs	Non – Governmental Organizations
NOOA	National Oceanic and Atmospheric Administration
OST	Outer Space Treaty
PAME	Protection of the Arctic Marine Environment
PCIJ	Permanent Court of International Justice
PrepCom	Preparatory Committee
ROPME	Regional Organization for the Protection of the Marine Environment
RFMAs	Regional Fisheries Management Agreements
RFMOs	Regional Fisheries Management Organizations
SCAR	Scientific Committee for Antarctic Research
SDWG	Sustainable Development Working Group
SEAFO	South East Atlantic Fisheries Organization

SOLAS	Convention for the Safety Of Life At Sea
SPREP	Secretariat of the Pacific Regional Environment Programme
SPRFMO	South Pacific Regional Fisheries Management Organization
SRFC	Sub-Regional Fisheries Commission
TACs	Total Allowable Catches
TRIPs	Agreement on Trade – Related Aspects of Intellectual Property Rights
UKSA	United Kingdom Space Agency
UNCCD	United Nations Convention to Combat Desertification
UNCLOS	United Nations Convention on the Law of the Sea
UNCOPUOS	United Nations Committee on Peaceful Uses of Outer Space
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
UNDESA	United Nations Department of Economic and Social Affairs
UNECE	United Nations Economic Commission for Europe
UNEP	United Nations Environmental Program
UNFCCC	United Nations Framework Convention on Climate Change
UNFPA	United Nations Population Fund
UNIDIR	United Nations Institute for Disarmament Research
UNRIAA	United Nations Reports of International Arbitral Awards
UPOV	International Union for the Protection of New Varieties of Plants
WECAFC	Western Central Atlantic Fishery Commission
WWF	World Wildlife Fund

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

2018. ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών ανακοινώνει ότι μένουν 10 χρόνια προθεσμία για να φτάσουμε το στόχο της διατήρησης του κλίματος κάτω των 2 °C. Ο ρυθμός τήξης των πάγων στην Αρκτική και την Ανταρκτική έχει εντατικοποιηθεί γνωρίζοντας ιστορικά υψηλά επίπεδα. Η Διεθνής Αρχή για το Βυθό, ο επίσημος εκπρόσωπος της ανθρωπότητας στα ζητήματα εκμετάλλευσης της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας (ΚΚΑ), βρίσκεται ακόμη στα χαρτιά ενώ έχουν υπογραφεί 17 συμβόλαια 15ετούς διάρκειας από ιδιωτικές επιχειρήσεις με Κρατική εγγύηση για την εκμετάλλευση της Περιοχής. Το διαστημικό περιβάλλον κινδυνεύει εξαιτίας των 22.000 ανενεργών διαστημικών αντικειμένων, που ισοδυναμούν με διαστημικά σκουπίδια και την ίδια στιγμή οι ιδιωτικές επιχειρήσεις ετοιμάζονται πυρετωδώς για να εκκινήσουν τα έργα του υπό-τροχιακού τουρισμού και της οικοδόμησης διαστημικών ξενοδοχείων στα ουράνια σώματα. Η Κριστιάνα Πάσκα Πάλμερ, η Εκτελεστική Γραμματέας της Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα, είπε ότι *«η απώλεια της βιοποικιλότητας είναι ένας σιωπηλός δολοφόνος ... μέχρι να συνειδητοποιήσουμε τι συμβαίνει μπορεί να είναι πολύ αργά»*. Ο πλανήτης βιώνει τη μαζικότερη απώλεια ειδών από την εποχή των δεινοσαύρων, καθώς σύμφωνα με τις Κόκκινες Λίστες της IUCN 26.500 είδη απειλούνται με εξαφάνιση, ήτοι το 27% του συνόλου των ειδών της Άγριας Ζωής. Όλα τα παραπάνω, θεωρούνται Global Commons, δηλαδή δεν υπόκεινται σε καθεστώς δημόσιας ή ιδιωτικής οικειοποίησης και η πρόσβαση και η χρήση τους είναι ανοιχτή προς τη διεθνή κοινότητα στο σύνολό της.

Όμως δημιουργεί ανείπωτο τρόμο το γεγονός ότι η υποβάθμιση των παραπάνω Global Commons ευνοείται από την αδράνεια της διεθνούς κοινότητας να αναλάβει την ευθύνη προστασίας τους. Αντίθετα, σε πολλές περιπτώσεις τα Κράτη του Βορρά αλλά και του Νότου επιχειρούν να «κλείσουν» τα Global Commons επεκτείνοντας την κυριαρχία και τη δικαιοδοσία τους σε αυτά. Το υπάρχον διεθνές νομικό καθεστώς των Global Commons επιχείρησε στην πρώτη φάση να αντιμετωπίσει την προστασία και τη διαχείριση τους μέσω των Διεθνών Συμβατικών Καθεστώτων και γενικότερα μιας μονοδιάστατης hard law προσέγγισης ή πιο σπάνια μέσω χαλαρότερων καθεστώτων soft law, που στερούνται νομικής δεσμευτικότητας και άρα συναντούν μικρή εφαρμογή.

Πλέον, το διεθνές δίκαιο των Global Commons οφείλει να προσαρμοστεί στις νέες προκλήσεις και να μπει σε μια νέα φάση, όπου θα επιχειρείται η αποτελεσματική

διακυβέρνηση των Global Commons μέσα από τη συναρμογή των καθεστώτων hard law και soft law, οδηγώντας σε μια Γκροτιανή εποχή, όπου το διεθνές δίκαιο τίθεται στην υπηρεσία του ανθρώπου και της Ανθρωπότητας στο σύνολο της, ως τελικού αποδέκτη του.

Η παρούσα μελέτη διαρθρώνεται ως εξής: Στο Μέρος Α' αποσαφηνίζονται οι εννοιολογικές αποχρώσεις και οι ορισμοί όρων, όπως τα Global Commons, η «*Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας*», η «*Κοινή Μέρμνα της Ανθρωπότητας*» / «*Κοινός Προβληματισμός της Ανθρωπότητας*». Εν συνεχεία, διερευνώνται οι δικαιολογητικές βάσεις για τη διεθνή ρύθμιση των Global Commons, δηλαδή η θεωρία του Hardin για την «*Τραγωδία των Κοινών*» και η προαγωγή του διεθνούς κοινού συμφέροντος, όπως οράται μέσα από την αρχή της ΚΚΑ. Επίσης, εξετάζονται τα επιμέρους χαρακτηριστικά των hard law και soft law καθεστώτων διακυβέρνησης. Στο Μέρος Β' ο γράφων επέλεξε να αποδείξει το απρόσφορο της μονοδιάστατης hard law διακυβέρνησης των Global Commons και να ανατρέξει στη *Θεωρία της Elinor Ostrom περί των Αρχών Θεσμικού Σχεδιασμού*. Πρόκειται για ένα σύνολο αρχών που διασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα των διεθνών καθεστώτων ρύθμισης των κοινών. Αντί για ένα επιλογικό σημείωμα, ο γράφων επέλεξε να παραθέσει την πρόταση του για την εφαρμογή μιας συνδυαστικής προσέγγισης των hard law καθεστώτων με στοιχεία soft law. Μάλιστα παραθέτει το υπόδειγμα της *Σύμβασης της Βόννης για τα Αποδημητικά Είδη Άγριων Ζώων* (1979), η οποία φαίνεται να έχει συναρμόσει με ανεπανάληπτη επιτυχία τα διεθνή συμβατικά κείμενα με τις soft law διεξόδους.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Global Commons, Παγκόσμια Κοινά, Κοινές Πηγές Πόρων, Τραγωδία των Κοινών, Διακυβέρνηση, Θεωρία Καθεστώτων, Διεθνείς Συνθήκες, Hard Law, Soft Law, Ανθρωπότητα, Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας, Δίκαιο Θάλασσας, Διεθνής Βυθός, Αλιευτικά Αποθέματα, Διάστημα, Ουράνια σώματα, Υπό-τροχιακός τουρισμός, Γεωστατική Τροχιά, Ανταρκτική, Αρκτική, Κλιματική Αλλαγή, Στιβάδα Όζοντος, Βιοποικιλότητα, Αποδημητικά Είδη Άγριας Ζωής, Φυτικοί Γενετικοί Πόροι, Δίκαιο Άγριας Ζωής, Διεθνές Περιβαλλοντικό Δίκαιο, Διεθνείς Οργανισμοί, Κυβερνοχώρος, Hardin, Ostrom, Αρχές Θεσμικού Σχεδιασμού, Κλείσιμο Κοινών

ABSTRACT

2018. The UN Secretary General warns that there is a 10-year-old deadline in achieving the goal of conservation of climate below 2 °C. The ice – melting pace in the Arctic Ocean and the Antarctica is constantly speeding up reaching unprecedented levels of meltdown in recent history. The International Seabed Authority (ISA), the official representative of mankind concerning exploration and exploitation of the Common Heritage of Mankind (CHM), is still an international organization “in papers” and at the same time there have been already 17 contracts of 15 years exploitation duration of the Area signed by multinational enterprises being sponsored by States of their nationalities. Space environment is at stake in view of floating of 22.000 inactive space objects, which are considered as “space debris” and meanwhile private space companies are designing projects of sub-orbital tourism and dreaming of space hotels on the Moon, or other celestial bodies. Cristiana Paşca Palmer, Executive Secretary of the CBD, said that “*extinction of biodiversity is a silent murderer ... when we’ll realize the consequences it’ll be late*”. According to the *IUCN Red List of Threatened Animals* (2017), 27% of the total amount of known existing wildlife species are threatened with extinction, namely some 27.000 species. It is about the biggest massive extinction wave after the dinosaurs’ extinction. All the aforementioned, considered as Global Commons, a term describing areas or resources not subjected to public or private appropriation and their access and management are open to the international community as a whole.

The inertia of international community dealing with threats of the Global Commons is a reaction of unspeakable terror. Not only States could not be willing to assume the responsibility to protect the Global Commons, but in contrast States of the North and the South have tried to “enclose” the Global Commons expanding their sovereignty or jurisdiction upon them. The existing international legal framework regulating Global Commons at first expected to deal with their protection and its sustainable uses through the application of the known “*Regime Theory*” and generally applying a single-dimensional approach of hard law governance or even more rarely applying loose and flexible mechanisms of soft law governance, which lack bindingness and therefore they have a low level of implementation.

Nowadays, international law of Global Commons needs to adapt to new challenges and to enter a new phase of effective governance via a combination of hard law regimes and soft

law leading to an original “*Grotian Era*”, during which international law pose itself at human’s and humankind’s service as the end – user of its rules.

The present study is structured as follows: Part A clarifies the conceptual nuances and terms definitions, such as the Global Commons, the “*Common Heritage of Mankind*”, the “*Common Concern of Humanity*”, the “*international common interest*” and others. Subsequently, it analyses the ratios of the effective governance of the Global Commons, namely the Hardin’s “*Tragedy of Commons*” Theory and the interests of international community and humankind as wholes. It also examines the specific features of hard law and soft law regimes. In Part B’ the writer opted for proving the appropriateness of a single-dimensional hard law governance and for referring to Elinor Ostrom’s design principles as an institutional tool for enhancement of the existing regimes’ effectiveness. Instead of a concluding note, the writer selected a proposal concerning the application of a combining approach of hard law regimes with soft law mechanisms. To illustrate that, he refers to the *Bonn Convention for the Conservation of Migratory Species of Wilf Animals* (1979), which serves as an umbrella convention for the adoption of either hard law of soft law instruments of governance of common resources with global interest.

Keywords: Global Commons, Commons Pool Resources, Tragedy of Commons, Governance, Regime Theory, International Treaties, Hard Law, Soft Law, Humankind, Common Heritage of Mankind, International Law of the Sea, International Sea-Bed, Fisheries, Outer Space, Celestial Bodies, Sub-Orbital Tourism, Geostationary Orbit, Antarctica, Arctic, Climate Change, Ozone Layer, Biodiversity, Wildlife Migratory Species, Plant Genetic Resources, Wildlife Law, International Environmental Law, International Institutions, Cyberspace, Hardin, Ostrom, Institutional Design Principles, Enclosure of Commons

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εν έτει 2018 η Θεωρία ενός αμερικανού μικροβιολόγου με μαλθουσιανές απόψεις φαίνεται πιο επίκαιρη από ποτέ. Ο Hardin περιέγραψε γλαφυρά μια ζοφερή εικόνα εφάμιλλη μιας βιβλικής καταστροφής, στην οποία οδηγείται το ανθρώπινο είδος λόγω της ανεξέλεγκτης χρήσης των κοινών πόρων, που οφείλεται στον εγγενή του εγωισμό. Ανάγοντας τη θεωρία αυτή σε διαφορετικό επίπεδο ανάλυσης, αυτό της διεθνούς κοινότητας Κρατών, παρατηρεί κανείς ότι η κατάσταση είναι ακόμη πιο περίπλοκη. Η υπερεκμετάλλευση των πόρων του διεθνούς βυθού, η περιβαλλοντική υποβάθμιση των πολικών περιοχών, η οικολογική ανισορροπία που γεννά ο εκφυλισμός των κλιματικών συνθηκών, η απώλεια του ενός τετάρτου του συνόλου της βιοποικιλότητας, καθώς και οι βλέψεις του ιδιωτικού παράγοντα να κερδοσκοπήσει και στα τελευταία προπύργια της ανθρωπότητας καθιστά την αποτελεσματική απάντηση του διεθνούς δικαίου πιο επιτακτική από ποτέ.

Η χρήση του όρου “*Global Commons*” στο λεξιλόγιο του διεθνούς δικαίου και η συνεπαγόμενη διεθνοποίηση αυτών των χωρικών πεδίων πόρων σηματοδότησε την πρώτη φάση του *Διεθνούς Δικαίου των Παγκόσμιων Κοινών*, που αναλήφθηκε στην ρύθμιση τους δια της συμβατικής διακυβέρνησης (Hard Law). Προς το τέλος της φάσης αυτής είχαν αρχίσει να αναδύονται και αμιγή soft law καθεστώτα διακυβέρνησης *Global Commons*. Ο όρος “*Global Commons*” είναι πολύ πρόσφατος στο διεθνές δίκαιο και απαριθμεί μόλις μερικές δεκαετίες. Πρόκειται για έναν πολυσυλλεκτικό όρο, που περιέχει μέσα του στοιχεία με έντονη ετερογένεια. *Global Commons* θεωρούνται ορισμένοι φυσικοί χώροι με τους πόρους τους (Αρκτική, Ανταρκτική, Ανοιχτή Θάλασσα, Διεθνής Βυθός και Διάστημα και Ουράνια σώματα), ορισμένοι φυσικοί πόροι (αλιευτικά αποθέματα, βιοποικιλότητα, όζον, κλίμα) ή ακόμη και τεχνητοί χώροι (κυβερνοχώρος). Το κοινό χαρακτηριστικό που συνδέει αυτά τα αγαθά είναι ότι δεν υπόκεινται σε αποκλειστική κυριαρχία από ορισμένο Κράτος, αλλά είναι ελεύθερα ως προς την πρόσβαση και τη χρήση τους από το σύνολο των Κρατών, είναι με λίγα λόγια κοινά αγαθά προς παγκόσμια χρήση.

«*Τα πάντα ρει...*» είχε πει ο Ηράκλειτος και ισχύει απόλυτα και στην περίπτωση του διεθνούς συστήματος. Η διεθνής δικαιοταξία δε μένει στατική και δεν εγκλωβίζεται σε ένα αυτοματοποιημένο και αποστειρωμένο περιβάλλον αλλά αντίθετα εξελίσσεται αέναα και δημιουργικά για να προσαρμοστεί και να ανταποκριθεί στις εκάστοτε προκλήσεις. Φαίνεται ότι η μέχρι σήμερα συμβατική διακυβέρνηση των *Global Commons* ξεπεράστηκε από την ιστορία και οι σύγχρονες προκλήσεις δημιουργούν νομικά κενά με αποτέλεσμα να τίθεται εν αμφιβόλω η όλη σύλληψη της μονοδιάστατης hard law προσέγγισης. Στον αντίποδα, τα soft law καθεστώτα στερούνται της απαραίτητης νομικής δεσμευτικότητας και επαφίενται μόνο στην διακριτική ευχέρεια των Κρατών για εθελούσιο αυτοπεριορισμό. Ως εκ τούτου, ο γράφων προτείνει τη συναρμογή των δυο καθεστωτικών προσεγγίσεων, που θα καταστήσει τη διακυβέρνηση των *Global Commons* τόσο σταθερή και ενιαία (διατηρώντας το σταθερό συμβατικό πλαίσιο που τα προστάτευε μέχρι τώρα από ενδεχόμενη τραγωδία) όσο και ευέλικτη και επιδεκτική

διορθωτικών κινήσεων και εξελικτικών διαδικασιών (επιτρέποντας σε θεσμούς του soft law να υπερκεράσουν την πολλές φορές αυστηρή αρτηριοσκληρωτική στάση των συμβατικών καθεστώτων απέναντι στις πιέσεις του εξελισσόμενου πεδίου αναφοράς). Για να γίνει αυτό πρέπει να ενδύσουμε το hard law με ευέλικτες μεθόδους διαχείρισης καταστάσεων και συνεπώς να εστιάσουμε στην αξία του soft law.

Το ζητούμενο ήταν και εξακολουθεί να είναι ποιο είναι το πιο βιώσιμο μοντέλο διαχείρισης των παγκόσμιων κοινών, προκειμένου να αποφευχθεί η λεγόμενη «τραγωδία των κοινών» (*tragedy of commons*) και να αξιοποιηθούν κατά το βέλτιστο βαθμό από την παρούσα γενεά και να παραδοθεί στις επόμενες διαδοχικά με τον ίδιο τρόπο, ώστε να εξυπηρετείται το σύνολο της ανθρωπότητας στο διηνεκές.

Ab initio, είναι απαραίτητο ο γράφων να παραθέσει δυο βασικές μεθοδολογικές προϋποθέσεις, στις οποίες έχει στηριχθεί κατά την εκπόνηση της μελέτης. Αρχικά, βρίσκει την καταστροφολογική ανάλυση του Hardin υπεραπλουστευτική στο σύνολο της, αφ' ης στιγμής απορρίπτει οποιαδήποτε μορφή συνεργασίας θεσμοποιημένου τύπου στηριζόμενος σε μια αυστηρή ηθικό-φιλοσοφική θεώρηση της ανθρώπινης φύσης ως ανεπίδεκτης μαθήσεως. Η ιστορία έχει δείξει ότι οι διεθνείς θεσμικές οντότητες όχι απλώς προάγουν τη συνεργασία, αλλά πολλές φορές την επιβάλλουν. Εξ' άλλου δεν υπάρχει άλλο παράδειγμα αναντίρρησης αποδοχής της ιδιότητας του υποκειμένου του διεθνούς δικαίου σε μη κρατικό δρώντα, πέραν των διεθνών οργανισμών, γεγονός που καταδεικνύει ότι ήρθαν για να μείνουν. Η δεύτερη μεθοδολογική προϋπόθεση αφορά τη δημιουργική συνύπαρξη της θεωρίας του διεθνούς δικαίου με τη θεωρία του κλάδου των διεθνών σχέσεων. Συχνά, υπάρχει η τάση να παραγνωρίζεται η αξία ή να υπερεκτιμάται ο ρόλος του ενός από τους εκπροσώπους του άλλου. Πως θα μπορούσε να απαντήσει το διεθνές δίκαιο για το ζήτημα της διαχείρισης και της ρύθμισης της χρήσης των Global Commons, δίχως να προσφύγει σε μια Θεωρία, που προέρχεται από τον κλάδο των διεθνών σχέσεων, όπως η *Θεωρία των Καθεστώτων*; Πως θα μπορούσε να προχωρήσει στην αντιμετώπιση της ανεξέλεγκτης εκμετάλλευσης δίχως να συμβουλευτεί την άλλη θεωρία των διεθνών σχέσεων περί της *Θεωρίας Παιγνίων*; Η πεισματική άρνηση της μιας σχολής σκέψης στις θεωρίες της άλλης οδηγεί μόνο σε αδράνεια.

Ως προς τη μεθοδολογία, ο γράφων θα βασιστεί στην θεμελίωση των βασικών του θέσεων στην παράθεση παραδειγμάτων και κυρίως τη διαδικασία της σύγκρισης μεταξύ των καθεστώτων για κάθε παγκόσμιο κοινό αγαθό. Το κάθε παράδειγμα είναι στοχευμένα επιλεγμένο για να υποστηρίξει την επιτυχία ή την αποτυχία του καθεστώτος που επελέγη ή που θα έπρεπε να επιλεγθεί για τη διακυβέρνηση του παγκόσμιου κοινού. Έτσι, όπως θα καταδειχθεί από το κυρίως σώμα της μελέτης, το διεθνές ρυθμιστικό καθεστώς της Ανταρκτικής είναι πιο «παγωμένο» και δυσκίνητο σε σχέση με το πιο χαλαρό άτυπο καθεστώς διακυβέρνησης της αδερφής περιοχής, της Αρκτικής. Η παράθεση των παραδειγμάτων αυτών δείχνει την ανάγκη σε μια στροφή προς την κατεύθυνση διακυβέρνησης τύπου Αρκτικής.

Αναφορικά με τη διάρθρωση της μελέτης έχει επιλεγεί μεθοδολογικά το καρτεσιανό μοντέλο, ως καταλληλότερο λόγω της περιορισμένης έκτασης της μελέτης και της κατά

το δυνατόν πιο σύνθετης παρουσίασης της ετερογένειας της θεματικής των global commons. Ως εκ τούτου, η δομή της εργασίας χωρίζεται σε δυο Μέρη.

Το Α' Μέρος επιχειρεί να εισαγάγει τον αναγνώστη στη συζήτηση περί παγκόσμιων κοινών. Στο Πρώτο Κεφάλαιο, ο γράφων θεώρησε απαραίτητη την αποσαφήνιση της έννοιας των global commons, τον εννοιολογικό της προσδιορισμό, το πακέτο γενικών αρχών, που τα διέπουν και την διαφοροποίηση της από άλλες έννοιες όπως η «Ιδιοκτησία» και η «Κυριαρχία». Επιπροσθέτως, ως αγαθά προς παγκόσμια πρόσβαση και χρήση με έντονη έμφαση στην έννοια της ανθρωπότητας δεν θα μπορούσε να παραλειφθεί αναφορά σε αυτή την έννοια κλειδί για όλο το σύστημα διαχείρισης και προστασίας των παγκόσμιων κοινών. Τέλος, η διαχείριση και διατήρηση των global commons παρουσιάζεται ως δημόσιος σκοπός διεθνούς κοινού συμφέροντος, για τον οποίο ολόκληρη η διεθνής κοινότητα οφείλει να κινητοποιηθεί. Στο Δεύτερο Κεφάλαιο ο γράφων – αφού μιλήσει για τα βασικά σημεία της θεωρίας των καθεστώτων – αναλύει τα κοινά βασικά χαρακτηριστικά που μοιράζονται τα διεθνή ρυθμιστικά καθεστώτα που αναδύθηκαν ως μια πρώτη προσπάθεια αποτελεσματικής διαχείρισης των παγκόσμιων κοινών. Πιο συγκεκριμένα, θα εξεταστεί η συμβατότητα του συστήματος διακυβέρνησης τους με την έννοια της Κυριαρχίας, ο ρόλος της επιστήμης, της ειρηνικής χρήσης, της περιβαλλοντικής προστασίας τους, η πρόβλεψη κυρωτικών μηχανισμών και καθεστώτων αποζημίωσης σε περίπτωση βλάβης κατά τη χρήση τους. Στο τελευταίο υποκεφάλαιο του Δεύτερου Κεφαλαίου του Μέρους Α' ο γράφων στρέφεται στην αναζήτηση ενός μοντέλου διακυβέρνησης των global commons βασισμένου στη χαλαρότερη διάσταση του διεθνούς δικαίου, που συναπαρτίζεται από soft law κείμενα, θεσμούς και διαδικασίες. Ως εκ τούτου, το Τρίτο Κεφάλαιο αποσκοπεί στο να εισαχθεί ο αναγνώστης στην έννοια του ηπίου δικαίου και να κατανοήσει τα οφέλη της ευελιξίας του. Στο Τέταρτο Κεφάλαιο επιχειρείται η εξέταση μιας επιτυχημένης διακυβέρνησης των global commons μέσω άτυπων θεσμών με περιπτωσιολογική μελέτη το καθεστώς της Αρκτικής και του Αρκτικού Συμβουλίου. Στο Πέμπτο Κεφάλαιο εξετάζεται η περίπτωση επιτυχημένης διακυβέρνησης μέσω άτυπων συμφωνιών με περιπτωσιολογική μελέτη τη Συμφωνία των Παρισίων για το Κλίμα (2015). Στο Έκτο Κεφάλαιο επιχειρείται η ανάλυση ενός μοντέλου επιτυχημένης διακυβέρνησης μέσω άτυπων δρώντων (προστασία βιοποικιλότητας από ΜΚΟ (WWF, Greenpeace, IUCN) και προστασία διαστημικού περιβάλλοντος από ΜΚΟ (COSPAR).

Αναφορικά με το Μέρος Β', γίνεται μια συνοπτική αποτίμηση της αποτελεσματικότητας των διεθνών καθεστώτων ως προς το στόχο της βιώσιμης και ολοκληρωμένης διαχείρισης των υπό ρύθμιση αγαθών. Θα διαπιστωθεί ότι η απόπειρα προστασίας και διαχείρισης των global commons δια της συστάσεως διεθνών συμβατικών καθεστώτων δεν θα επιφέρει τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Μάλιστα, οι λόγοι του απρόσφορου της προσφυγής σε διεθνή συμβατικά κείμενα αποδίδεται σε διαφορετικούς ανά περίπτωση λόγους: (α) μη επαρκής αποδοχή Συμβάσεων (πχ Moon Agreement), (β) η προσφυγή στην επαναδιαπραγματευτική διαδικασία για την μετάλλαξη του διεθνούς καθεστώτος (Βλ. Μέρος XI UNCLOS), (γ) οι αποδυναμωμένες Συμβάσεις – Πλαίσιο, των οποίων το περιεχόμενο τίθεται ασαφώς και γενικόλογα (βλ. Σύμβαση Πλαίσιο για

Κλιματική Αλλαγή και Σύμβαση Πλαίσιο για Βιοποικιλότητα) και (δ) η ιδιωτική δραστηριοποίηση σε αυτούς τους πόρους ως προκάλυμμα για το κλείσιμο των κοινών και την αποκλειστική εκμετάλλευση των global commons (βλ. αδειοδοτήσεις εξορύξεων μεταλλευμάτων σε Περιοχή και Σελήνη). Στο Έβδομο – και τελευταίο – Κεφάλαιο του Μέρους Β' ο γράφων διατρέπει ορισμένες από τις διαδικαστικές προϋποθέσεις για ένα Παγκόσμιο Μοντέλο Διακυβέρνησης των Global Commons και επιχειρεί να εφαρμόσει τη *Θεωρία της Ostrom περί των Αρχών Θεσμικού Σχεδιασμού*. Το πακέτο διαδικασιών που θα δώσει το έδαφος για ένα τέτοιο μοντέλο περιλαμβάνει μεταξύ άλλων: την πρόβλεψη για μεταφορά τεχνολογίας από Βορρά σε Νότο, ενός πιο συμμετοχικού συστήματος παγκόσμιας διακυβέρνησης, καθώς και την πρόβλεψη για συνεργασία μεταξύ Διεθνών Θεσμών με συσχετικό αντικείμενο και ορθού information sharing βασισμένο στο επιστημονικό consensus.

Στον επίλογο ο γράφων παραθέτει ορισμένες συμπερασματικές σκέψεις αναφορικά με το υπό εξέταση αντικείμενο και προχωρά σε μια ενδιαφέρουσα πρόταση περί συναρμογής της hard law και της soft law προσέγγισης της διακυβέρνησης.

ΜΕΡΟΣ Α': Η ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ Η ΠΡΩΤΗ ΦΑΣΗ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΡΥΘΜΙΣΗΣ ΤΩΝ GLOBAL COMMONS

Κεφάλαιο Ι: Εννοιολογικός Προσδιορισμός και Αποσαφήνιση Όρων

1.1. Εννοιολογική Οριοθέτηση του Όρου “Global Commons”

Ο όρος “Global Commons” είναι πολύ πρόσφατος στο διεθνές δίκαιο και απαριθμεί μόλις μερικές δεκαετίες. Πρόκειται για έναν πολυσυλλεκτικό όρο, που περιέχει μέσα του στοιχεία με έντονη ετερογένεια. Μια τυπολογικής φύσεως ανάλυση των συστατικών στοιχείων του όρου Global Commons καθιστά σαφή την ανομοιογένεια που επικρατεί στους κόλπους του. Παραδοσιακά αναγνωρισμένα Global Commons θεωρούνται ορισμένοι φυσικοί χώροι με τους πόρους τους (Πολικές Περιοχές (Αρκτική, Ανταρκτική)¹, Ανοιχτή Θάλασσα, Διεθνής Βυθός / Περιοχή, Διάστημα (έξω-ατμοσφαιρικό κενό και ουράνια σώματα) και Φυτικοί Γενετικοί Πόροι)². Σύμφωνα με μια *latu sensu* προσέγγιση του όρου, στην κατηγορία των Global Commons εντάσσονται και ορισμένοι φυσικοί πόροι που βρίσκονται εντός εθνικής δικαιοδοσίας³ (αλιευτικά αποθέματα, βιοποικιλότητα⁴, όζον και κλίμα⁵, γενετικό υλικό⁶) ή ακόμη και τεχνητοί χώροι (κυβερνοχώρος)⁷.

¹ Σύμφωνα με την Buck, η Ανταρκτική θεωρείται ως “*International Commons*” και όχι “*Global Commons*” καθώς τα Κράτη που συμμετέχουν στη διακυβέρνηση της είναι αριθμητικώς περιορισμένα. Επειδή όμως μοιράζεται πολλά χαρακτηριστικά με τα Global Commons, ορθό θα ήταν να μελετάται παράλληλα με αυτά. Το αυτό ισχύει και για την Αρκτική, όπου ο αριθμός των ενδιαφερόμενων Κρατών είναι ακόμη μικρότερος. Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1998, p. 3. Μερικές φορές συναντάται και ο όρος «Διεθνικά Κοινά» (“*Transnational Commons*”), ο οποίος όμως δεν είναι ιδιαίτερα αποδεκτός και απλώς επιδεινώνει τη εννοιολογική σύγχυση που επικρατεί. Βλ. Ansara – Wijen – Gray, *Constructing a Climate Change Logic: An Institutional Perspective on the “Tragedy of the Commons”*, Organization Science, Articles in Advance, 2013, pp. 1–27.

² Louka, El., *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*, Cambridge University Press, 2006, p. 86.

³ Schrijver, N., “*Managing the global commons: common good or common sink?*”, Third World Quarterly, vol. 37, 2016, p. 1253. Βλ. Bosselmann, K., “*Democracy, Sovereignty and the Challenge of the Global Commons*” in Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017, p. 55.

⁴ Krause, T., *Whose values or valuable for whom? Biodiversity as global commons and the politics of the Yasuni-ITT initiative*, India Conference on Sustaining the global commons, 2011, p. 7. Γενικά, όμως η «βιοποικιλότητα» ως έννοια συμπεριληπτική, που περιλαμβάνει το σύνολο των ειδών της Άγριας Ζωής (χλωρίδα και πανίδα) και των γενετικών πόρων, δεν είναι δυνατόν να ανήκει σε κάποιο Κράτος ακόμη και αν ένα είδος ανήκει στη δικαιοδοσία ενός Κράτους. Υπάρχουν βέβαια και ορισμένες εξαιρέσεις, όπως οι γενετικώς τροποποιημένοι οργανισμοί που ανήκουν στις επιχειρήσεις που τους δημιουργούν. Αλλά ακόμη και αν το σύνολο της βιοποικιλότητας έχει διαμοιραστεί άνισα σε παγκόσμιο επίπεδο (βλ. πλούτο ειδών της Άγριας Ζωής σε τροπικά δάση Αμαζονίου), η βιοποικιλότητα ως global commons δεν μπορεί να ανήκει σε καμία κυβέρνηση, καμία επιχείρηση και κανένα άνθρωπο.

⁵ Ως φυσικά στοιχεία – συνθήκες που εμπεριέχει η ατμόσφαιρα, η οποία ανήκει σε όλους και δεν γνωρίζει εθνικά σύνορα.

⁶ Γενικά οι γενετικοί πόροι δεν θεωρούνται ως παραδοσιακά commons, καθώς δεν είναι πλήρως αποκλειστικοί, και εκτός αυτού εμπεριέχουν δυο στοιχεία: το φυσικό και το πληροφοριακό. Η τεχνολογία και η καινοτομία που βασίζεται στη βιοποικιλότητα αξιοποιεί γενετικό υλικό από τους οργανισμούς που εντάσσονται στην βιοποικιλότητα, όπως φυτικοί, ζωικοί και μικροβιακοί γενετικοί πόροι. Βλ. Dedeurwaerdere – Broggiato – Louafi – Welch – Batur, “*Governing Global Scientific Research commons under the Nagoya Protocol*” in Morgera, E., Buck, M., Tsioumani E., (ed.), *The Nagoya Protocol in Perspective: Implications for International Law*, Martinus Nijhoff, 2012, p. 389. Οι φυτικοί γενετικοί πόροι

Γίνεται, λοιπόν, αντιληπτό ότι εντός του εννοιολογικού περιεχομένου του όρου Global Commons περιλαμβάνονται: (α) φυσικοί ή τεχνητοί χώροι (spaces) – τομείς πόρων (resource domains)⁸, (β) πόροι κατ' αρχήν εκτός και κατ' εξαίρεση εντός των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας (resources)⁹, ακόμη και (γ) πόροι χωρικής επέκτασης (spatial – extension resources), όπως η γεωστατική τροχιά και το ηλεκτρονικό φάσμα ραδιοκυμάτων, που καλύπτουν τις ανάγκες των τηλεπικοινωνιών¹⁰.

Το κοινό χαρακτηριστικό που συνδέει το παραπάνω ετερόκλητο σύνολο είναι ότι τα συστατικά του στοιχεία δεν υπόκεινται σε αποκλειστική κυριαρχία από ορισμένο Κράτος, αλλά είναι ανοικτά ως προς την πρόσβαση και τη χρήση τους από το σύνολο

είναι περισσότερο ανταγωνιστικοί σε περιπτώσεις που τα αποθέματα φυσικού γονιδιώματος (εντός του οποίου βρίσκεται το πληροφοριακό υλικό), όπως μια γονιδιακή τράπεζα δεν έχει τη χρηματοδότηση για να αναπαράγει επαρκές αναπαραγωγικό υλικό για την παροχή δειγμάτων ή όταν αριθμός ατόμων ενός in situ πληθυσμού είναι τόσο μικρός που η δράση συλλογής μικρού αριθμού ατόμων αυτού να απειλεί το σύνολο με εξαφάνιση. Βλ. Halewood, M., López Noriega, I., Louafi, S. (ed.), *Crop Genetic Resources as a Global Commons: Challenges in international law and governance*, Routledge, 2013, p. 16.

⁷ Ο κυβερνοχώρος θεωρείται ως ψηφιακό global commons που επιτρέπει την ελευθερία πρόσβασης και του λόγου, περισσότερο από κάθε άλλο δημόσιο τομέα. Ο κυβερνοχώρος δε είναι ένα φυσικό περιβάλλον, αλλά ένα τεχνητό ανθρωπογενές περιβάλλον που απαρτίζεται από μηχανές, καλώδια, ψηφιακή τεχνολογία και συστήματα δικτύου. Το διαδίκτυο δεν ταυτίζεται με τον κυβερνοχώρο, αλλά είναι μέρος αυτού. Αν και οι πόροι του διαδικτύου είναι άυλοι (ψηφιακά δεδομένα), η ύπαρξη του καθορίζεται από την λειτουργία υλικών συσκευών (hardware) που διαθέτουν και κρατικοί και μη κρατικοί δρώντες και η τοποθεσία των οποίων βρίσκεται σε περιοχές εντός εθνικής δικαιοδοσίας (εκτός από τις δορυφορικές μεταδόσεις και τα υποθαλάσσια καλώδια). Θεωρητικά, αν οι μηχανές χαλάσουν ο κυβερνοχώρος παύει να υφίσταται. Ο ιδιωτικός δρών διαθέτει το μεγαλύτερο μέρος του κυβερνοχώρου (τεχνολογία κυβερνοχώρου, ανάπτυξη πολιτικών διαδικτύου, άμυνα από εισβολή σε δίκτυο). Υπάρχει ένας εγγενής δυαδισμός: από τη μια πλευρά ως εικονικός χώρος, ο κυβερνοχώρος είναι απεριόριστος, από την άλλη πλευρά το φυσικό συστατικό του ανήκει σε ορισμένες εθνικές δικαιοδοσίες και νομοθεσίες. Πρόκειται για ψηφιακό κοινό (digital commons) του οποίου η διαχείριση συναντά μεγάλα εμπόδια (ανεπάρκεια πρόσβασης, ουδετερότητα δικτύου, λογοκρισία, ιδιωτικότητα Διαδικτύου, ηλεκτρονική παρακολούθηση). Βλ. Loader, B. *The Governance of Cyberspace: Politics, Technology and Global Restructuring*, Routledge, 2004 και Costalli, St. – Fasani A., “Securing Critical Infrastructures Against Direct Attack And Espionage” in Catalano, Cl. (ed.), *Global Commons: threat or opportunity?*, FinMeccanica Research Department, 2013, p. 44.

⁸ Οι πόροι βρίσκονται σε σταθερές χωρικές διαστάσεις. Ως φυσικοί τομείς πόρων θεωρούνται οι ωκεανοί, το έδαφος και το υπέδαφος του βυθού των θαλασσών, ο διαστημικός χώρος, και η Ανταρκτική. Ως τεχνητός τομέας πόρων θεωρείται ο Κυβερνοχώρος (cyberspace). Εντός των φυσικών τομέων πόρων υφίστανται οι κοινές πηγές πόρων (commons pool resources), (όπως τα αλιευτικά αποθέματα στον ωκεανικό τομέα πόρων, κοιτάσματα πολυμεταλλικών κονδύλων στον τομέα Διεθνούς Βυθού, οι περιορισμένες θέσεις για δορυφόρους στη γεωστατική τροχιά εντός του διαστημικού τομέα, ο ορυκτός πλούτος στον τομέα Ανταρκτικής και το όζον και το κλίμα στην ατμόσφαιρα). Πόρους έχουν όμως και οι τεχνητοί τομείς πόρων, όπως επί παραδείγματι είναι τα ψηφιακά δεδομένα στον κυβερνοχώρο. *Ibid*, p. 4.

⁹ Σε πρόσφατη έκθεση της η UN System Task Team, που συνέστησε το 2011 ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ για τον καθορισμό της μετά τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης Agenda του Οργανισμού, αναφέρει τη βιοποικιλότητα, το κλίμα και το όζον, ακόμη και τον κυβερνοχώρο ως νέα γενιά global commons που προστίθεται στην παλαιά γενιά. Βλ. OHCHR, OHRLLS, UNDESA, UNEP, UNFPA, “Global governance and governance of the global commons in the global partnership for development beyond 2015”, January 2013, p. 5.

¹⁰ Πρόκειται για τους λεγόμενους πόρους τροχιακού φάσματος (orbit – spectrum resources). Παραδοσιακά, θεωρούνται ως κοινοί πόροι επί των οποίων κανένα Κράτος δεν μπορεί να εγείρει αξιώσεις οικειοποίησης. Τα δικαιώματα χρήσης του ηλεκτρομαγνητικού φάσματος τα διαχειρίζεται η ITU, ειδικευμένος οργανισμός ΟΗΕ. Η γεωστατική τροχιά, είναι η τροχιά εκείνη εντός της οποίας ο δορυφόρος ακολουθεί τη γραμμή του ισημερινού και έχει σταθερή θέση σχετικά με τη Γη. Έχει μεγάλη σημασία για τις τηλεπικοινωνίες, την ασφάλεια και την συλλογή πληροφοριών. Βλ. Triscott, N., *Critical Art and Outer Space: A curatorial inquiry into space as a global commons*, Paper presented at the Association of American Geographers, San Francisco, April 2016, p. 3. Βλ. Άρθρο 44 (2) *Καταστατικού Διεθνούς Ένωσης Τηλεπικοινωνιών* (1992).

των Κρατών, είναι με λίγα λόγια κοινά αγαθά προς παγκόσμια χρήση. Αντλώντας κανείς από την αναλογία του ιδιωτικού Ρωμαϊκού Δικαίου¹¹ – έχοντας όμως πάντα υπόψη τη *suī generis* φύση αλλά και το διαφορετικό πεδίο αναφοράς (context) της διεθνούς έννομης τάξης εν συγκρίσει με την εσωτερική έννομη τάξη¹² – μπορεί να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι σε όρους χωρικούς, το διεθνές δίκαιο έχει αναγνωρίσει τέσσερις (4) τύπους καθεστώτων: (α) εδαφική κυριαρχία (*territorial sovereignty*), (β) έδαφος μη υποκείμενο στην κυριαρχία οποιουδήποτε Κράτους ή Κρατών και το οποίο κατέχει ιδιότυπο καθεστώς αφ' εαυτού (εδάφη υπό εντολή), (γ) έδαφος που δεν ανήκει σε κανέναν και δυνητικά υπόκειται σε “*occupatio*”, κατάληψη (*terra nullius*)¹³ και (δ) έδαφος που δεν ανήκει σε κανένα Κράτος, αλλά είναι ελεύθερο ως προς την πρόσβαση και τη χρήση από όλους (*res communis omnium*)¹⁴. Αυτή η τελευταία κατηγορία αντανακλά και την επικρατούσα φιλοσοφία αναφορικά με τα Global Commons.

Η πολυμορφία και η πολυπλοκότητα των Global Commons οδηγούν σε σύγχυση και στη γέννηση αρκετών ορισμών. Η έλλειψη ενός ευρέως αποδεκτού ορισμού από την επιστημονική κοινότητα οφείλεται κατ' αρχήν στην πολυκλαδική χρήση του όρου “*Global Commons*”. Είναι ενδεικτικό, ότι ο όρος αυτός χρησιμοποιείται από διάφορα επιστημονικά πεδία, όπως η νομική, η οικονομική, η πολιτική, η κοινωνική και η περιβαλλοντική επιστήμη, καθένα από τα οποία εστιάζει σε διαφορετικό νοηματικό φορτίο και απόχρωση του όρου. Για παράδειγμα, η οικονομική επιστήμη θεωρεί το χρήμα και το παγκόσμιο συνάλλαγμα ως ένα global commons, ενώ η επιστήμη του περιβάλλοντος εστιάζουν στο κλίμα, το όζον και τη βιοποικιλότητα. Είναι ακριβώς αυτή η διεπιστημονική φύση του ίδιου του όρου “*Global Commons*”, που πυροδοτεί κάθε προσπάθεια εδραίωσης ενιαίου ορισμού. Επίσης, η απουσία επίσημης αναφοράς και εννοιολογικού προσδιορισμού του όρου αυτού σε διεθνή νομικά κείμενα αφήνει ελεύθερη την ακαδημαϊκή σκέψη και θεωρία του κάθε επιστημονικού κλάδου να ορίζει κατά το δοκούν τον όρο “*Global Commons*”¹⁵.

¹¹ Στο Ρωμαϊκό Δίκαιο αναγνωρίζονταν τέσσερα καθεστάτα ιδιοκτησίας (property): (α) *res publica* (ανήκει σε Κράτος), (β) *res privatae* (ανήκει σε ιδιώτες), (γ) *res nullius* (δεν ανήκει σε κανέναν) και (δ) *res communis* (ελεύθερο για χρήση). *Ibid.*

¹² Η απλή μεταφορά όρων από το εσωτερικό δίκαιο στο διεθνές, δίχως προσαρμογή και αναδιάρθρωση του περιεχομένου τους ώστε να συμβαδίζει με τη φιλοσοφία του τελευταίου μοιραία οδηγεί σε απρόσφορο. Βλ. Ραυτόπουλος, Ε., *Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου: Αντικειμενισμός ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014. Ο δε Gidel θεωρεί ότι οι έννοιες αυτές που απορρέουν από το Ρωμαϊκό Δίκαιο έχουν αποκοπεί από το context τους και δημιουργούν σύγχυση όταν μεταφέρονται στο Διεθνές Δίκαιο. Βλ. Tanaka, Y., *The International Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2012, p. 149.

¹³ Ο όρος έχει πέσει σε αχρησία αφενός μεν διότι δε υφίσταται πλέον στη Γη *terra nullius* (ίσως με την εξαίρεση ενός πολύ μικρού τμήματος εδάφους στο κέντρο της Ανταρκτικής), και αφετέρου διότι ως όρος απέκτησε αρνητικό πρόσημο λόγω της εκτεταμένης χρήσης της την περίοδο της αποικιοκρατίας. Μαζί με αυτήν την έννοια έχει περιέλθει σε αχρησία και η έννοια της *occupatio*.

¹⁴ Βλ. Crawford, J., *Brownlie's Principles of Public International Law*, 8th ed., Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 203).

¹⁵ Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι αναφορά στα global commons σε διεθνές επίπεδο έχουμε το 1980 με την Παγκόσμια Στρατηγική για τη Διατήρηση που υιοθέτησαν, inter alios, οι IUCN, UNESCO, UNEP, WWF. Το κείμενο αυτό φαίνεται να δίνει έναν ευρύ ορισμό που συμπεριλαμβάνει τόσο τους κλασικούς πάνδημους χώρους, όσο και άλλους πόρους που υπάρχουν για όλους (πχ ατμόσφαιρα). Βλ. IUCN, UNEP,

Ο όρος “*Global Commons*” περιέχει δυο συστατικά στοιχεία, των οποίων η διακλαδική προσέγγιση κρίνεται απαραίτητη για τη διεξαγωγή ενός ασφαλούς συμπεράσματος για τη φύση τους: (α) τον όρο “*Commons*” και (β) το στοιχείο της Παγκοσμιότητας (“*Global*”) Ο όρος “*Commons*” έχει τις ρίζες του στο παλαιού τύπου *common law* της Μεγάλης Βρετανίας και προέρχεται από τον όρο “*Common Land*” που χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στο Μεσαίωνα. Ως “*Common Land*” νοείται μια έκταση γης που ανήκει συλλογικά σε ένα αριθμό ατόμων ή σε ένα άτομο (*Commoners*), όμως επί του οποίου έχουν παραδοσιακά δικαιώματα και άλλα άτομα, όπως δικαίωμα βόσκησης των κοπαδιών, συλλογής ξυλείας ή αλιείας. Αυτό το σύστημα ανοιχτής πρόσβασης, εν συνεχεία άρχισε να περιορίζεται από τη νομική διαδικασία της «περίφραξης» (“*enclosure*”), όπου μικρότερες κατοχές γης συγχωνεύονταν σε μια μεγαλύτερη φάρμα, η οποία ανήκε πλέον σε ένα ιδιοκτήτη¹⁶. Τα *global commons* αποτελούν εξέλιξη αυτού που ο Grotius αποκαλούσε “*common property*”, όταν μιλούσε για τον αέρα και τη θάλασσα, που δεν μπορούσαν να υπόκεινται στην κυριαρχία του Κράτους, αλλά ήταν ελεύθερα για χρήση από όλα τα Κράτη (ναυσιπλοΐα, αλιεία). Οι πολιτικές και οι νομικές επιστήμες αναζητούν ένα νομικό ορισμό για τα “*global commons*”, όμως αυτό που παρατηρείται είναι ότι ο όρος αυτός μόνο σε ρητορικό επίπεδο χρησιμοποιείται και στερείται πρακτικής εφαρμογής. Είναι χαρακτηριστικό ότι το 1999 στην Ιαπωνία συνεστήθη το *Παγκόσμιο Συνέδριο περί των Παγκοσμίων Κοινών*¹⁷, για τα οποία η αρμόδια Επιτροπή ΟΗΕ για την Παγκόσμια Διακυβέρνηση, ενώ αναζητούσε νέες κατευθύνσεις για την κατάλληλη διαχείριση των *global commons* προς την προσέγγιση της βιώσιμης ανάπτυξης, δεν έδωσε ορισμό. Ανέδειξε ως τέτοια την ατμόσφαιρα, το έξω-ατμοσφαιρικό διάστημα, τις θάλασσες και τους ωκεανούς εκτός των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας (και το Διεθνή Βυθό) και το σχετικό οικοσυστημικό περιβάλλον που υποστηρίζει την ανθρώπινη ζωή. Δεν εξηγεί όμως γιατί αυτά είναι *global commons*. Όσο για τον όρο της παγκοσμιότητας (τι καθιστά ένα “*commons*” ως “*global*”), οι πολιτικές και οι νομικές επιστήμες δίνουν έμφαση στο τι θεωρεί η διεθνής γνώμη ως “*global*” (ότι θεωρείται ως παγκόσμιας σημασίας και απαιτεί συναίνεση από το σύνολο των διεθνών δρώντων αλλά και δραστηριοποίηση τους), ενώ η οικονομική επιστήμη θεωρεί ως παγκόσμιο οτιδήποτε προσδιορίζει η παγκόσμια οικονομία ως τέτοιο. Η δε επιστημονική – περιβαλλοντική προσέγγιση εστιάζει στην οικοσυστημική προσέγγιση και θεωρεί ως *global commons* το παγκόσμιο οικοσύστημα της Γης, είτε ανακηρυχθεί ως τέτοιο είτε όχι¹⁸.

Ως εκ τούτου, για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης θα ήταν χρήσιμο να αξιοποιηθεί ένας λειτουργικός ορισμός, που να συμπεριλαμβάνει το σύνολο αυτών των αγαθών και να εξυπηρετεί το σκοπό της μελέτης των μοντέλων διακυβέρνησης και των βέλτιστων μεθόδων προστασίας των αγαθών αυτών. Έτσι, ως “*Global Commons*” θεωρούμε τα

WWF, *World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development*, 1980, p. 58.

¹⁶ Βλ. Neeson, J. - M., *Commoners: Common Right, Enclosure and Social Change in England: 1700–1820*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996, p. 23.

¹⁷ Βλ. *Tokyo Declaration*, *Environmental Policy and Law*, vol. 29, no. 5, 1999, pp. 249-250. Βλ. <http://www.gea.or.jp/en/21activ/22acti.html> (last access: 7/11/2018).

¹⁸ Hartzog, P., *Global Commons: Is Definition Possible?*, thesis, University of Utah, 2003, p. 12.

αγαθά εκείνα, τα οποία είναι ανεπίδεκτα εφαρμογής οποιασδήποτε έννοιας υπονοεί αποκλειστικότητα (κυριαρχία, ιδιοκτησία, οικειοποίηση, περιουσιακό δικαίωμα) και τα οποία υπόκεινται σε καθεστώς ελεύθερης πρόσβασης, χρήσης και εκμετάλλευσης από το σύνολο της Διεθνούς Κοινότητας. Τελικός αποδέκτης των ωφελημάτων της πρόσβασης, χρήσης και εκμετάλλευσης αυτών είναι η Ανθρωπότητα, ως σύνολο των ανθρώπινων όντων σε όρους διαχρονικούς, δηλαδή το Ανθρώπινο Γένος, από την εμφάνιση του μέχρι το σημείο της δυνητικής του έκλειψης.

Ο όρος “*Global Commons*” δεν παρουσιάζει δυσκολίες μόνο σε επίπεδο νοηματοδότησης αλλά και σε επίπεδο μεταφραστικής απόδοσης στα ελληνικά. Ορισμένοι τον αποδίδουν ως «*Πάνδημοι Χώροι*»¹⁹, ενώ άλλοι ως «*Παγκόσμια Κοινά*»²⁰. Η διάσταση αυτή δεν είναι άμοιρη της παραπάνω διακλαδικής διάστασης. Είναι γεγονός ότι η χρήση του όρου «*Πάνδημοι Χώροι*» αποκλείει από το υλικό πεδίο εφαρμογής (*rationae materiae*) οποιοδήποτε *global commons* δεν συνιστά χώρο. Ο όρος αυτός ταιριάζει απόλυτα στην περίπτωση των λεγόμενων “*Common Spaces*”, «*Κοινών Χώρων*»²¹, δηλαδή των περιοχών εκτός εθνικής δικαιοδοσίας (Ανταρκτική, Ανοιχτή Θάλασσα, Διεθνής Βυθός και έξω-ατμοσφαιρικό Διάστημα συμπεριλαμβανομένων των ουρανίων σωμάτων), όμως αποκλείει άλλα *global commons*, όπως το κλίμα, η βιοποικιλότητα, το όζον, τα αλιευτικά αποθέματα κα που δεν εμφανίζουν χωρική διάσταση. Στην παρούσα μελέτη θα προτιμηθεί ο όρος «*Παγκόσμια Κοινά*», αφενός μεν ως πιο λειτουργικός, επειδή αποφεύγει αυτόν τον αποκλεισμό *rationae materiae* και αφετέρου δε επειδή σε όρους μεταφραστικούς βρίσκεται πολύ πιο κοντά στον αγγλικό όρο (*global commons*) από τον όρο «*Πάνδημοι Χώροι*» / «*Κοινοί Χώροι*». Όπως και να έχει προς αποφυγήν εννοιολογικής σύγχυσης, ο γράφων επέλεξε να χρησιμοποιήσει αμετάφραστο το διεθνή όρο “*Global Commons*” στις επόμενες σελίδες της παρούσας μελέτης.

Η δυσκολία στην εννοιολογική αποσαφήνιση του όρου *global commons* έγκειται στη λογική συνεπαγωγή που έχει ως προς την διαχείριση των χώρων / πόρων που εντάσσονται σε αυτό τον ορισμό. Είναι γεγονός ότι η αναγόρευση ενός αγαθού ως *global commons* συνεπάγεται τη διεθνοποίηση του και ως εκ τούτου ανακύπτουν ζητήματα διατήρησης και ορθόνομης διαχείρισης του. Στη συνέχεια εξετάζεται η αιτιολογική βάση της διακυβέρνησης των *global commons*, που δεν είναι άλλη από την προαγωγή του διεθνούς κοινού συμφέροντος για τη διατήρηση αυτών των κοινών, όπως αυτή εκφράστηκε με δυο θεωρητικά μοντέλα, την κατά Hardin «*Τραγωδία των Κοινών*» και την αρχή της «*Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας*».

¹⁹ Βλ. Ρούκουνας, Εμ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β’ Εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 221.

²⁰ Βλ. Ακριβούλης, Δ., «*Ειρηνεία των Παγκόσμιων Κοινών: Η Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας στην UNCLOS*» στο Περράκης, Στ., & Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου: Εφαρμογές διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής 20 χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης*, Σιδέρης, Αθήνα, 2018, σελ. 191

²¹ Βλ. Ραντόπουλος, Ε., *Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου: Αντικειμενισμός ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 113.

1.2. Τα Global Commons, η Διεθνής Κοινότητα και το Διεθνές Κοινό Συμφέρον

Για να γίνει κατανοητή η φύση των Global Commons είναι χρήσιμη η αναφορά σε δυο κρίσιμα κριτήρια: (α) το *κριτήριο της αποκλειστικότητας* (exclusiveness), δηλαδή κατά πόσο η χρήση του global commons από ένα χρήστη εμποδίζει τη χρήση του από άλλους χρήστες και (β) το *κριτήριο της εξαντλησιμότητας* (subtractability), δηλαδή κατά πόσο η χρήση του global commons από ένα χρήστη μειώνει το διαθέσιμο ποσό του πόρου προς χρήση από τους υπόλοιπους χρήστες.

Τα global commons ως μικτά δημόσια αγαθά²² παρουσιάζουν υψηλό βαθμό εξαντλησιμότητας, αλλά είναι δύσκολο να αποκλειστεί η χρήση τους από άλλους χρήστες. Επί παραδείγματι, στην Ανοιχτή Θάλασσα, η οποία είναι global commons, μια από τις θεμελιώδεις ελευθερίες αφορά την αλιεία. Η πρόσβαση στα αλιευτικά αποθέματα είναι ελεύθερη προς όλους (και φυσικά όχι μόνο από κρατικούς δρώντες αλλά και από τον ιδιωτικό παράγοντα). Όμως η χρήση του αλιευτικού αποθέματος από ένα χρήστη μειώνει το αλιευτικό απόθεμα που είναι διαθέσιμο προς χρήση από τους υπόλοιπους χρήστες. Το ίδιο συμβαίνει με τον ορυκτό πλούτο στην Ανταρκτική, τους πολυμεταλλικούς κονδύλους στο Διεθνή Βυθό, τη βιοποικιλότητα, το όζον και το κλίμα. Αλλά και στο διαστημικό χώρο, του οποίου είναι δύσκολο να αποκλειστεί η χρήση από Κράτη και επιχειρήσεις, ορισμένοι χώροι επέκτασης πόρων (γεωστατική τροχιά και ηλεκτρομαγνητικό φάσμα ραδιοκυμάτων) μπορεί να καταληφθούν από πεπερασμένο αριθμό χρηστών (υψηλή εξαντλησιμότητα). Πρόκειται με άλλα λόγια για αυτό που η οικονομική θεωρία ονομάζει «Κοινές Πηγές Πόρων» (*Common Pool Resources*), δηλαδή πεπερασμένοι πόροι που είναι αντικείμενο διαχείρισης από ένα ιδιοκτησιακό καθεστώς, στο οποίο ένας νομικά προσδιορισμένος χρήστης της πηγής δεν μπορεί να αποκλειστεί αποτελεσματικά από το πεδίο πόρων²³.

Η μη αποκλειστικότητα και ο υψηλός βαθμός εξαντλησιμότητας των global commons οδηγεί μοιραία στην ανάγκη συλλογικής διαχείρισης τους και ενός μοντέλου διακυβέρνησης με στόχο τη διατήρηση και την ορθόνομη και βιώσιμη χρήση τους. Η βιωσιμότητα (sustainability) είναι έννοια άρρηκτα συνυφασμένη με τα global commons, καθώς αυτά δεν πρέπει απλώς να προστατεύονται για την παρούσα γενεά, αλλά και για τις μελλοντικές²⁴. Απαραίτητη λοιπόν είναι η διεθνής συνεργασία προς αυτή την κατεύθυνση.

---

²² «Καθαρά δημόσια αγαθά» είναι όσα αγαθά είναι μη αποκλειστικά και μη εξαντλήσιμα (πχ ηλιακή ενέργεια). «Μικτά δημόσια αγαθά» θεωρούνται όσα είναι μη αποκλειστικά ή μη εξαντλήσιμα. Παράδειγμα μη αποκλειστικού αλλά εξαντλήσιμου αγαθού είναι οι έμβιοι πόροι της Ανοιχτής Θάλασσας, ενώ παράδειγμα μη εξαντλήσιμου αλλά αποκλειστικού αγαθού είναι οι ψηφιακοί πόροι του κυβερνοχώρου, αλλά και οι φυτικοί γενετικοί πόροι. Σε αυτό το σημείο στέκεται η μερίδα των θεωρητικών που αρνούνται να αναγνωρίσουν τα παραπάνω αγαθά ως global commons. Βλ. Dedeurwaerdere – Broggiato – Louafi – Welch – Batur, “Governing Global Scientific Research commons under the Nagoya Protocol” in Morgera, E., Buck, M., Tsioumani E., (ed.), *The Nagoya Protocol in Perspective: Implications for International Law*, Martinus Nijhoff, 2012, p. 390 – 393.

²³ Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1998, p. 5.

²⁴ Η *Διεθνής Σύμβαση για τη Ρύθμιση της Φαλαινοθηρίας* (1946) για πρώτη φορά στο Προοίμιο αναφέρεται «στο συμφέρον των εθνών του κόσμου για τη διαφύλαξη για τις μελλοντικές γενιές μεγάλων φυσικών πόρων

Η διεθνής συνεργασία των κυρίαρχων Κρατών συνίσταται στη δημιουργία μιας Διεθνούς Κοινότητας νομικά (μόνον) ισότιμων Διεθνών Κοινωνιών, την ανάληψη συντονισμένης διεθνούς δράσης και τη σύσταση Διεθνών Οργανισμών και άλλων θεσμικών οντοτήτων. Η έννοια της «*διεθνούς κοινότητας*» (international community) – παρά τη συχνή χρήση της σε επίπεδο νομικής και πολιτικής διανόησης – λόγω της ασάφειας της ως προς τις κανονιστικές και τις πολιτικές της προεκτάσεις και της μη γενικώς αποδεκτής εννοιολογικής της οριοθέτησης χρήζει ενδελεχούς έρευνας. Η μη ξεκάθαρη αποσαφήνιση του όρου επιτρέπει τη σύγχυση και την περαιτέρω αδυναμία εξεύρεσης ορισμού εξαιτίας της χρήσης συγγενικών εννοιών του επιστημονικού κλάδου των Διεθνών Σχέσεων, που περιγράφουν το κοινωνιολογικό φαινόμενο της «*διεθνούς συγκεντρώσεως*», όπως οι όροι «*διεθνές σύστημα*» (international system)²⁵, «*διεθνής τάξη*» (international order)²⁶, «*διεθνής κοινωνία*» (international society) και «*παγκόσμια κοινότητα*» (global community).

Η βασική διαφοροποίηση παρουσιάζεται μεταξύ των όρων «*διεθνής κοινωνία*» και «*διεθνής κοινότητα*». Η «*διεθνής κοινωνία*» είναι «*μία κοινωνία κρατών που συνδέεται με εθελοντικούς κανόνες που ρυθμίζουν την αμοιβαία εξωτερική τους αλληλεπίδραση*» ενώ η «*διεθνής κοινότητα*» αναφέρεται σε «*μία πολιτική μονάδα ιδεατής φύσης, η οποία περιλαμβάνει τα κράτη στην εσωτερική και εξωτερική τους διαμόρφωση και έχει την εξουσία να καθορίζει λειτουργικούς και κανονιστικούς κανόνες*»²⁷. Οι δυο έννοιες με όρους οντολογικούς διαφέρουν ως προς το βαθμό κοινωνικής ολοκλήρωσης, που περικλείουν, με τη «*διεθνή κοινωνία*» να συνεπάγεται μια χαλαρότερη αίσθηση ενότητας

που αντιπροσωπεύουν τα αποθέματα φαλαινών». Ως αντίδραση στην υπερεκμετάλλευση και το σοβαρό ενδεχόμενο εξάλειψης των ειδών επεβλήθη από την IWC moratorium φαλαινοθηρίας στην Ανοιχτή Θάλασσα (1986).

²⁵ Σύμφωνα με τον H. Bull, «*διεθνές σύστημα*» ή «*σύστημα Κρατών*» σχηματίζεται «*όταν δυο ή περισσότερα Κράτη έχουν επαρκή επαφή και το καθένα ένα από αυτά τα Κράτη ασκούν επαρκή αντίκτυπο στη λήψη αποφάσεων των υπολοίπων, προκειμένου να προκαλέσει σε αυτά – τουλάχιστον σε κάποιο βαθμό – τη συμπεριφορά τους ως μερών ενός συνόλου και να καταστήσουν τη συμπεριφορά του καθενός απαραίτητο στοιχείο στους υπολογισμούς των άλλων*». Βλ. Bull, H., *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 3rd ed., Palgrave, Houndmills and New York, 2002, pp. 9–10. Ο όρος «*διεθνές σύστημα*» του Bull θυμίζει τον κατά πολύ προγενέστερο όρο “*Systema civitatum*” του Pufendorf (1675). Pufendorf, S., *De Systematibus Civitatum*, in *Dissertationes Accademicae Selectiores*, Uppsala, 1677.

²⁶ Σύμφωνα με τον Bull, η «*διεθνής κοινωνία*» μπορεί να εξελιχθεί σε μια «*διεθνή τάξη*», δηλαδή «*ένα πρότυπο ή μια διάθεση διεθνούς δραστηριότητας που υποστηρίζει τους στοιχειώδεις, πρωτογενείς ή καθολικούς στόχους της κοινωνίας των κρατών*», όπως για παράδειγμα ο υψηλότερος στόχος της διατήρησης το ίδιου του κρατοκεντρικού διεθνούς συστήματος (από τις προκλήσεις των κρατικών, υπερκρατικών, υποκρατικών ή διακρατικών φορέων), ο δευτερεύων στόχος της διατήρησης της ανεξαρτησίας των κρατών, ο περαιτέρω στόχος της διατήρησης της ειρήνης (απουσία φαινομένων βίας). Βλ. Bull, H., *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 3rd ed., Palgrave, Houndmills and New York, 2002, pp. 15 – 19.

²⁷ Η ύπαρξη της διεθνούς έννομης τάξης στη διεθνή κοινότητα στηρίζεται στις κοινοτικές αρχές (communal principles), που αποδέχονται τα Κράτη, ενώ στην περίπτωση της διεθνούς κοινωνίας κεντρική θέση έχει η συναίνεση (consent). Η διάκριση αυτή θυμίζει και τις κατηγοριοποιήσεις της κοινότητας του Dworkin, που αποτελούνται από: (α) την «*de facto κοινότητα*» (μία τυχαία συγκέντρωση ανθρώπων), (β) την «*κοινότητα που βασίζεται σε κανόνα*» / “*rulebook community*” (που περιέχει συμβατικούς κανόνες που διαπραγματεύονται τα μέλη της) και (γ) η κοινότητα αρχών / “*community of principles*” (τα μέλη της αποδέχονται τις αρχές, τις οποίες οι κανόνες έρχονται να ενισχύουν). Όπως είναι εύλογο, η διεθνής κοινωνία εμπίπτει στη δεύτερη κατηγορία, ενώ η διεθνής κοινότητα ικανοποιεί τα κριτήρια της τρίτης. Ακολούθως προκύπτει ότι η κοινότητα αρχών του Dworkin απαιτεί βαθύτερους δεσμούς σύνδεσης των μερών. Βλ. Dworkin, R., *Law's Empire*, Harvard University Press, Cambridge, 1986, pp. 208 – 215.

(togetherness) των συστατικών μονάδων συγκριτικά με τη «διεθνή κοινότητα», που δεν αρκείται σε ένα απλό αριθμητικό μη συσσωματωμένο σύνολο Κρατών²⁸, αλλά αντίθετα προϋποθέτει την ύπαρξη κοινών αρχών και αξιών και φυσικά την ύπαρξη του διεθνούς κοινού συμφέροντος²⁹. Η αναφορά σε Κράτη ως συστατικά μέρη της «διεθνούς κοινότητας» δεν αποκλείει άλλους δρώντες θεσμούς ή παράγοντες να απελευθερώσουν το κανονιστικό περιεχόμενο που υιοθετεί μια τέτοια κοινότητα. Η διεθνής κοινότητα λοιπόν είναι μια έννοια που υπηρετεί ένα σκοπό (τέλος), ήτοι το διεθνές κοινό συμφέρον, και επίσης παρουσιάζει μια δυναμική επέκταση ως προς τους συμμετέχοντες σε αυτήν, σε αντίθεση με την έννοια της διεθνούς κοινωνίας, που παρουσιάζεται ως ουδέτερη από πλευράς αξιών, στατική και εσωστρεφής, αφού αναλώνεται στη δράση των Κρατών και μόνο³⁰.

Ως προς την «παγκόσμια κοινότητα», πρόκειται για μια έννοια που αναφέρεται σε ολόκληρη την ανθρωπότητα και συνεπάγεται την ευρύτερη δυνατή συμμετοχή σε αυτήν και – όπως η διεθνής κοινότητα – στηρίζεται σε ισχυρούς ιδεολογικούς και ηθικούς δεσμούς και μια αίσθηση αλληλεγγύης. Συνεπώς, η «διεθνής κοινότητα» ουσιαστικά αποτελεί το αναπτυξιακό στάδιο της διεθνούς συγκεντρώσεως που έπεται του αναπτυξιακού σταδίου της «διεθνούς κοινωνίας» και ακολουθείται από το αναπτυξιακό στάδιο της «παγκόσμιας κοινότητας»³¹. Πολλώ δε μάλλον, θεωρείται ότι η τοποθέτηση εννοιών, που ενέχουν το στοιχείο της παγκοσμιότητας, στο κέντρο του διεθνούς κοινού συμφέροντος, στην επίτευξη του οποίου τάσσεται η διεθνής κοινότητα, όπως επί παραδείγματι η έννοια των Global Commons, φέρνει τη διεθνή κοινότητα πιο κοντά στη μετάβαση της σε μια «παγκόσμια κοινότητα».

Πως όμως αποτυπώνεται η διεθνής κοινότητα σε όρους πραγματικούς; Σύμφωνα με τον Focarelli υφίστανται 7 ερμηνείες για την εκπροσώπηση της διεθνούς κοινότητας³²:

---

²⁸ Το αυτό παρατηρεί ήδη από το 19^ο αιώνα ο Ferdinand Tönnies αναφορικά με τη διάσταση των όρων «κοινωνία» (Gesellschaft) και «κοινότητα» (Gemeinschaft). Βλ. Tönnies, F., *Gemeinschaft und Gesellschaft: Grundbegriffe der reinen Soziologie*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1887. Στα αγγλικά μεταφρασμένο ως εξής: Tönnies, F., *Community and Society: Gemeinschaft und Gesellschaft*, Michigan State University Press, Minneapolis, 1957.

²⁹ Απαραίτητο στοιχείο της κοινότητας είναι η συνάφεια των αξιών και η αμοιβαία ανταπόκριση. Το τελευταίο είναι το αποτέλεσμα της αμοιβαίας αναγνώρισης και των κοινών συμπεριφορικών προσανατολισμών που καθορίζουν την εξωτερική ή εσωτερική συμπεριφορά της κοινότητας, όπως για παράδειγμα ο έλεγχος των επιλογών, ο εξορθολογισμός των ενεργειών και η πρόβλεψη των αποτελεσμάτων. Η διεθνής κοινότητα περιγράφει έτσι ένα οικοδόμημα οικείων αξιών, αντιλήψεων, συμφερόντων και σχέσεων που μεταφράζουν τις σχέσεις των μελών της μεταξύ τους καθώς και την εσωτερική τους τάξη. Αντίθετα, τα χαρακτηριστικά της διεθνούς κοινωνίας είναι ο ηθικός κατακερματισμός, η αποξένωση και η απεμπλοκή που συνεπάγεται η εστίαση στην ατομική διάσταση της ταυτότητας του Κράτους. Βλ. Tsagourias, N., “The Will of the International Community as a Normative Source of International Law” in Dekker, I., - Werner, W. (ed.), *Governance and International Legal Theory*, Springer, 2004, p. 107.

³⁰ Ibid, pp. 102 – 103.

³¹ Ibid.

³² Βλ. Focarelli, C., *International Law as Social Construct: The Struggle for Global Justice*, Oxford University Press, 2012, pp. 151 – 153.

- i. Η διεθνής κοινότητα ως «διεθνής κοινότητα Κρατών»: Πρόκειται την παραδοσιακή έκφραση που μπορεί να υπονοεί ότι όλα τα κράτη (στα οποία εφαρμόζεται το διεθνές δίκαιο) αποτελούν μια κοινότητα ή ότι μόνο κράτη αποτελούν τη διεθνή κοινότητα. Όταν γίνεται αναφορά σε «κοινότητα Κρατών ως σύνολο», η κοινότητα αυτή νοείται ένα οργανικό σύνολο, μια αδιαίρετη ενότητα Κρατών και όχι απλή συνάθροιση τους³³.
- ii. Η διεθνής κοινότητα ως «διεθνής κοινότητα διεθνών υποκειμένων»: Εκτός από τα Κράτη περιλαμβάνει και τους Διεθνείς Οργανισμούς ή ακόμη και τους ιδιώτες σε ορισμένες περιπτώσεις, που διαθέτουν διεθνή νομική προσωπικότητα. Εδώ η έκφραση «διεθνής κοινότητα στο σύνολο της» μπορεί να ερμηνεύεται θεωρεί ότι η διεθνής κοινότητα είναι μεγαλύτερη από το άθροισμα του συνόλου Κρατών³⁴. Η φράση «στο σύνολο της» παραπέμπει είτε σε διεθνή κοινότητα Κρατών ως οργανικό σύνολο είτε διεθνή κοινότητα πιο συνεκτική από απλή κοινότητα των Κρατών.
- iii. Η διεθνής κοινότητα ως «διεθνής κοινότητα διεθνών δρώντων»: Μια ακόμη ευρύτερη έκφραση της διεθνούς κοινότητας μπορεί να περιλαμβάνει το σύνολο των διεθνών δρώντων, δηλαδή όχι μόνο Κρατών, Διεθνών Οργανισμών και διεθνών υποκειμένων, αλλά και Διεθνών Μη Κυβερνητικών Οργανισμών, πολυεθνικών επιχειρήσεων και της κοινωνίας των πολιτών³⁵.
- iv. Η διεθνής κοινότητα ως «η ανθρωπότητα στο σύνολο της»: Με λίγα λόγια, η παγκόσμια κοινότητα ατόμων, το σύνολο των βιοχημικών μονάδων του ανθρώπινου είδους που διαβιεί στη Γη (humankind), ανεξαρτήτως των πολιτικών επιμερισμών στις οποίες διανέμονται για να οργανώσουν τη ζωή τους.
- v. Η διεθνής κοινότητα ως «η οικογένεια όλων των δρώντων»: Πρόκειται για τη θέαση μιας οικογένειας των διεθνών δρώντων, που έχει την ικανότητα να παρεμβαίνει και να υποστηρίζει ανθρώπινες κοινότητες σε καταστάσεις ανάγκης (πχ φυσικές ή ανθρωπιστικές καταστροφές). Την ερμηνεία αυτή έδωσε ο πρώην Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ, Κόφι Άνναν σε λόγο που εκφώνησε το 1999 με τίτλο: «η Έννοια της Διεθνούς Κοινότητας»³⁶.

³³ Βλ. Άρθρο 53 της Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969).

³⁴ Βλ. *Barcelona Traction, Light and Power Co Ltd (Belgium v Spain) (Second Phase) Judgment of 5 February 1970*, ICJ Reports 1970, p. 3, para 33. Βλ. επίσης Άρθρο 5 Καταστατικού Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (ΔΠΔ).

³⁵ Ακόμη και η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου (ΕΔΔ) σημείωσε ότι η «διεθνής κοινότητα ως σύνολο» περιλαμβάνει και μη κρατικούς δρώντες, όπως τα Ηνωμένα Έθνη, η Ευρωπαϊκή Ένωση, η Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού και ότι προτιμάται από τον όρο «διεθνής κοινότητα Κρατών ως σύνολο». Βλ. *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*, Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two, as corrected, para. 18.

³⁶ Βλ. *Address of the Secretary-General Kofi Annan entitled 'The Meaning of International Community'*, as delivered to the fifty-second DPI/NGO Conference in New York on 15 September 1999, at: <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990915.sgsm7133.doc.html>.

- vi. Η διεθνής κοινότητα ως «αυτόνομη οντότητα με εξουσίες επιβολής»: Σύμφωνα με μια έκτη έννοια, η διεθνής κοινότητα νοείται ως οντότητα ικανή να επιβάλλει διεθνείς υποχρεώσεις erga omnes με στόχο την προστασία των θεμελιωδών αξιών της. Υπό αυτή την έννοια, η αίσθηση της κοινότητας βρίσκεται στην εξουσία που παρέχεται σε όλα τα κράτη να στηρίζουν τα θύματα μιας ιδιαίτερα σοβαρής διεθνούς παράνομης πράξης που θεωρείται ότι πλήττει όλα τα μέλη της κοινότητας – αν και έχει στραφεί σε ένα ή και κανένα από αυτά τα Κράτη (όπως συμβαίνει όταν ένα κράτος διαπράττει αδίκημα ανθρωπίνων δικαιωμάτων εναντίον πολιτών).
- vii. Η διεθνής κοινότητα ως «πρόσχημα στο όνομα της οποίας λαμβάνονται αποκεντρωμένες διορθωτικές ενέργειες από ορισμένα Κράτη ή Διεθνείς Οργανισμούς»: Πολλές φορές η «διεθνής κοινότητα» και η «ανθρωπότητα» γίνονται αντικείμενο επίκλησης από ορισμένα μόνο Κράτη ή Διεθνείς Οργανισμούς, όπως στην περίπτωση του βομβαρδισμού της Γιουγκοσλαβίας από το NATO (1999).

Όλες οι παραπάνω αναγνώσεις της διεθνούς κοινότητας αντικατοπτρίζουν την πραγματικότητα, εκτός από την τελευταία, η οποία αποτελεί μονομερή αξίωση από μερικά κράτη για το τι πρέπει να θεωρείται ως διεθνές κοινό συμφέρον προστατευόμενο από τη διεθνή κοινότητα. Καμία από αυτές τις έννοιες δεν ισχύει σε απόλυτο βαθμό στην πραγματικότητα και όλες έχουν μια δόση αλήθειας. Στη σύγχρονη διεθνή συγκυρία, ο θεωρείται ότι επικρατεί η ανάγνωση της διεθνούς κοινότητας, ως κοινότητας Κρατών και άλλων διεθνών υποκειμένων³⁷. Πολλώ δε μάλλον, το διεθνές δίκαιο είναι το σύνολο των κανόνων, που κυβερνά την «κοινότητα των κρατών» (community of states) με σκοπό να κυβερνά την «κοινότητα όλης της ανθρωπότητας» (community of humankind). Η βιώσιμη διαχείριση και διατήρηση των Global Commons εκ των πραγμάτων αφορά τη διεθνή κοινότητα στο σύνολο της και φυσικά την ανθρωπότητα συνολικά.

Η Διεθνής Κοινότητα επιτάσσει μεγάλο βαθμό αλληλεξάρτησης και τα κυρίαρχα Κράτη εκτός από τα επιμέρους εθνικά συμφέροντά τους, ενεργούν και στο όνομα του διεθνούς κοινού συμφέροντος (international common interest)³⁸. Αυτή η συνύπαρξη εθνικού

³⁷ Η αδυναμία αυτής της ανάγνωσης, ωστόσο, αφορά την μεθοδολογική προϋπόθεση της εξασφάλισης της οικουμενικής συναίνεσης όλων των συστατικών μερών της, προκειμένου να επιτευχθεί η διεθνής διακυβέρνηση των Global Commons, κάτι το οποίο φαίνεται μη ρεαλιστικό, λόγω της πίεσης που δέχονται τα Κράτη για την επίτευξη των εθνικών συμφερόντων τους. Βλ. Lebefer, R., “The Exercise of Jurisdiction in the Antarctic Region and the Changing Structure of International Law: The International Community and Common Interest”, Netherlands Yearbook of International Law, vol. 21, 1990, p. 94.

³⁸ Το διεθνές κοινό συμφέρον δεν πρέπει να συγχέεται με την ιστορικόπολιτικά και νομολογικά σε εθνικό και διεθνές επίπεδο καιρικά αλλοιωμένη έννοια του «Δημοσίου Συμφέροντος», στο όνομα της οποίας πολλές φορές δίνεται στα Κράτη η δυνατότητα νομιμοποίησης της παρέκκλισης τους από το πολιτικό και νομικό κεκτημένο, που ως τότε έχουν επιτύχει, πλήττοντας τη «θέληση των πιο πολλών ανθρώπων» μέσα από την επίκληση του επιχειρήματος της «προσωρινής» κατάστασης ανάγκης ή μάλλον του «δικαίου της ανάγκης». Το Δημόσιο Συμφέρον δεν είναι απολύτως κοινωνικά προσδιορισμένο αλλά στις πλείστες των περιπτώσεων επενεργούν στη λειτουργία του και την επίκληση του από Κράτη, στοιχείο ιδιωτικότητας (χρηματοπιστωτικά, γεωενεργειακά και τεχνολογικά). Πιο κοντά στην έννοια του διεθνούς κοινού συμφέροντος και προς αντικατάσταση της έννοιας του Δημοσίου Συμφέροντος έχει προταθεί η έννοια των «κοινών συμφερόντων», της οποίας το περιεχόμενο είναι αποκρατικοποιημένο και δεν παραπέμπει σε ένα θεσμό αλλά σε ολόκληρη την κοινωνία, η οποία στο πλαίσιο μιας ευρύτερης συμμετοχικής δημοκρατίας μπορεί να συμπράττει για σειρά κρίσιμων ζητημάτων και για την

ατομικού συμφέροντος και διεθνούς κοινού συμφέροντος παραπέμπει στη θεωρία του ρώσου διεθνολόγου Fedor Fedorovic de Martens περί της διφυούς υπόστασης της ταυτότητας του κυρίαρχου Κράτους³⁹. Η θεωρία αυτή, εν ολίγοις, πρεσβεύει ότι ένα κυρίαρχο Κράτος δρα μεν ως ατομικότητα, επιδιώκοντας το εθνικό του συμφέρον, αλλά λόγω της παράλληλης ταυτότητας του Διεθνούς Κοινωνού, αποσκοπεί συλλογικά μαζί με τους υπόλοιπους διεθνείς κοινωνούς στην επίτευξη του διεθνούς κοινού συμφέροντος⁴⁰. Και ο καλύτερος τρόπος για την οργανωμένη συλλογική επιδίωξη του διεθνούς κοινού συμφέροντος είναι η συμμετοχή σε διεθνείς θεσμικές οντότητες και διεθνή καθεστώτα.

Γίνεται λοιπόν σαφές από τα παραπάνω, ότι στο κοινωνικό οικοδόμημα του διεθνούς συστήματος, όπου το Κράτος επιδιώκει τόσο το εθνικό του συμφέρον όσο και το διεθνές κοινό συμφέρον, δεν είναι τόσο απίθανη μια έστω και πρόσκαιρη σύγκρουση των προτεραιοτήτων του ως ατομικής μονάδας και των προτεραιοτήτων του ως διεθνούς κοινωνού. Όμως τι συμβαίνει σε αυτή την περίπτωση; Τι θα υπερισχύσει; Τα εθνικά συμφέροντα, που ενδέχεται να έχουν και βραχύ χρονικό ορίζοντα, μπορούν να υπερκεράσουν το διεθνές κοινό συμφέρον, που στην ουσία του ενέχει διάρκεια στο χρόνο; Ποιος είναι ο αποφασιστικός παράγοντας που θα οδηγήσει ένα Κράτος να κινηθεί ως ατομικότητα αγνοώντας τους συλλογικούς στόχους που έθεσε από κοινού με ισότιμους εταίρους;

Φυσικά, τα ερωτήματα αυτά τα εξετάζουμε περιπτωσιολογικά, σε μια on a case – by – case basis ανάλυση. Γενικά, το Κράτος σε ενδεχόμενη σύγκρουση εθνικού – διεθνούς κοινού συμφέροντος θα προχωρήσει σε μια ορθολογική ανάλυση κόστους – οφέλους ως ατομικός δρών και σε μια παράλληλη αξιολόγηση ερμηνευτικού – νομοθετικού χαρακτήρα ως διεθνής κοινωνός. Αυτή ακριβώς η διαδικασία στάθμισης και αντιστάθμισης των δυο ρόλων που παίζει στο διεθνές σύστημα είναι αυτή που κάθε φορά δίνει προτεραιότητα στο εθνικό ή το διεθνές κοινό συμφέρον⁴¹.

συγκεκριμενοποίηση του περιεχομένου των «κοινών συμφερόντων». Ο γράφων θεωρεί ότι η πληθυντική έννοια περισσότερο μπερδεύει παρά βοηθάει και θεωρεί ότι στο βαθμό, που – προς το παρόν – υφίσταται Διεθνής Κοινότητα Κρατών και όχι Παγκόσμια Κοινότητα το «διεθνές κοινό συμφέρον» ως συλλογικό συμφέρον του συνόλου των διεθνών υποκειμένων, που έχει ως τελικό αποδέκτη την ανθρωπότητα (humankind) αντανάκλα την πραγματικότητα της ανάγκης του διεθνούς δικαίου των Global Commons. Βλ. Μεταξάς, Α.-Ι. Δ., *Πολιτική Επιστήμη: Διακλαδική και Συγχρονική Διερεύνηση της Πολιτικής Πράξης – Προϋποθετικοί Όροι: Επιστημολογικές Προδιαγραφές και Ερευνητικές Εγγυήσεις*, τμ. Ι, Σιδέρης, Αθήνα, 2016, σελ. 33 – 45.

³⁹ Βλ. De Martens, F.-F., “*Traité de Droit International*”, vol. I, Paris, 1884, p. 235 – 236. Ο δε Scelle αναφερόταν σε ένα είδος δυαδικού ρόλου του Κράτους (“*de doublement fonctionnel*”). Βλ. Scelle, G., *Precis de droit des gens: principes et systematique*, vol 1, Sirey, Paris, 1932, p. 54 – 56.

⁴⁰ Όπως είπε το ΔΔ στην υπόθεση *Επιφυλάξεις στη Σύμβαση Γενοκτονίας* (1951), «σε μια τέτοια Σύμβαση τα συμβαλλόμενα μέρη δεν έχουν τα δικά τους ξεχωριστά συμφέροντα, αλλά έχουν ένα και το αυτό κοινό συμφέρον». Βλ. *Reservations to Genocide Convention*, Advisory Opinion, ICJ Rep. (1951) p. 15.

⁴¹ Ο δε Ραυτόπουλος ορά μια πτυχή της Κυριαρχίας ως εξουσία πραγματοποίησης του Διεθνούς Κοινού Συμφέροντος και την ορίζει ως κοινωνικά συμφραζόμενη υποκειμενικότητα κυριαρχίας, όπου το υποκείμενο είναι το Κράτος υπό την διττή του υπόσταση ως διεθνής κοινωνός. Μάλιστα, όπως θα φανεί παρακάτω η συλλογική έκφραση της κυριαρχίας φαίνεται και από την αναγόρευση του Διεθνούς Βυθού και της Σελήνης και των Ουράνιων Σωμάτων σε *Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας* (ΚΚΑ). Βλ. Ραυτόπουλος, Ε., *Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου: Αντικειμενισμός ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 135.

Η θεωρία της «Τραγωδίας των Κοινών» και το concept της «Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας», όπως θα δούμε παρακάτω, προώθησαν την ανάγκη της προαγωγής του διεθνούς κοινού συμφέροντος αποτελώντας τη δικαιολογητική βάση για τη διεθνή διακυβέρνηση προς το σκοπό της διατήρησης και ορθόνομης διαχείρισης των Global Commons⁴².

1.2.1. Η «Τραγωδία των Κοινών» ως Δικαιολογητική Βάση για τη Διεθνή Ρύθμιση των Global Commons

Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι η αδυναμία εξισορρόπησης των ατομικών συμφερόντων ενός Κράτους σχετικά με την πρόσβαση και τη χρήση των Global Commons και του διεθνούς κοινού συμφέροντος που αυτό υπηρετεί ως διεθνής κοινωνός αναλαμβάνοντας την κηδεμονία και τη διακυβέρνηση τους οδηγεί στη λεγόμενη «Τραγωδία των Κοινών»⁴³.

Πατέρας της θεωρίας της «Τραγωδίας των Κοινών» θεωρείται ο αμερικανός οικολόγος και μικροβιολόγος Garrett Hardin, ο οποίος τη διατύπωσε για πρώτη φορά το 1968 στην *Pacific Division of the American Association for the Advancement of Science* και η άποψη του δημοσιεύτηκε στο περιοδικό “Science”⁴⁴. Επηρεασμένος από τη ντετερμινιστική θεωρία του Thomas Robert Malthus περί των καταστροφικών συνεπειών του υπερπληθυσμού, ο Hardin προειδοποιούσε για τον κίνδυνο που διέτρεχαν τα κοινά από την ανεξέλεγκτη πρόσβαση σε αυτά και χρήση τους από ένα συνεχώς αυξανόμενο παγκόσμιο πληθυσμό⁴⁵.

Ως παράδειγμα χρησιμοποιούσε ένα βοσκότοπο, που ήταν διαθέσιμος ως προς την πρόσβαση και τη χρήση του από όλους τους βοσκούς για τις ανάγκες της βόσκησης. Εκκινώντας από την οντολογική προϋπόθεση ότι ανθρώπινη φύση είναι εγωιστική και δεν επιδέχεται αλλαγή και βελτίωση⁴⁶, θεωρεί ότι κάθε βοσκός θα επιχειρούσε να διατηρήσει όσο περισσότερα ζώα μπορούσε στην κοινή γη. Αυτό αναπόφευκτα θα οδηγηθούμε στην «τραγωδία» καθώς ο αριθμός των ζώων προς βοσκή κάποια στιγμή θα

⁴² Βλ. Zou, Keyuan (ed.), *Global Commons and the Law of the Sea*, Brill Nijhoff, Leiden, 2018, p. 1.

⁴³ Heywood, An., *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*, Φραγκονικολόπουλος – Προεδρου (επιμ.), Κριτική, Αθήνα, 2013, σελ. 632.

⁴⁴ Βεβαίως, ο Hardin δεν είναι εμπνευστής του όρου. Η «Τραγωδία» με την έννοια της «انهλεός λειτουργίας των πραγμάτων» παρουσιάζεται για πρώτη φορά σε εγχειρίδιο του μαθηματικού William Forster Lloyd το 1833. Βλ. Lloyd, W.F., *Two Lectures on the Checks to Population*, Oxford University Press, Oxford, 1833.

⁴⁵ Η Τραγωδία των Κοινών του Hardin προέκυψε σε μια περίοδο όπου επικρατούσε γενικότερη ανησυχία για την κατάσταση του περιβάλλοντος (The Population Bomb (Ehrlich 1968) and The Limits to Growth (Meadows, 1972)). Όλες αυτές οι απόψεις εστίαζαν στην εγγενή επιδίωξη του ανθρώπου να επεκτείνει τις αρμοδιότητές του στο χώρο. Σύμφωνα με τον Hardin, ο συνδυασμός της ελευθερίας γεννήσεων σε συνδυασμό με το σκεπτικό ότι όποιος γεννάται ab initio και ipso facto έχει ίσα δικαιώματα με όλους στα global commons οδηγεί αναπόφευκτα σε τραγωδία στην περίπτωση υπερπληθυσμού. Ο Hardin εκπροσωπούσε την νέο-μαλθουσιανή αντίληψη, που επικρατούσε στις ΗΠΑ στον Ψυχρό Πόλεμο. Βλ. Ranganathan, R., “Global Commons”, EJIL, vol. 27, 2016, p. 693 – 717.

⁴⁶ Παραθέτοντας μάλιστα αποσπάσματα της εργογραφίας του Nitze.

ξεπεράσει την «φέρουσα ικανότητα» (*carrying capacity*) της γης, δηλαδή το μέγιστο πληθυσμό, τον οποίο μπορεί να υποστηρίξει ένα οικοσύστημα, δεδομένης της ποσότητας τροφής, στέγης, νερού και άλλων διαθέσιμων αναγκών. Κάθε βοσκός υπολογίζει ότι το θετικό όφελος (από έσοδα πώλησης ζώου) θα είναι μεγαλύτερο από τη φθορά του περιβάλλοντος. Συγκεκριμένα, αναλογιζόμενος ο βοσκός περί της χρησιμότητας της αύξησης του κοπαδιού κατά ένα ζώο φτάνει σε δυο συμπεράσματα: θα έχω όφελος από τα παράγωγα προϊόντα ενός επιπλέον ζώου (+1 για το βοσκό) όμως (β) το επιπλέον ζώο θα εκμεταλλευτεί περισσότερη από την κοινή έκταση γης, που όμως το μειονέκτημα αυτό διαμοιράζεται σε όλους όσους χρησιμοποιούν την κοινή γη (ένα τμήμα του -1 για το βοσκό). Τελικά όλοι οι βοσκοί θα επιλέξουν να κάνουν το (α) με αποτέλεσμα η ανταγωνιστική σχέση που προκαλείται από την ανεξέλεγκτη ελευθερία πρόσβασης στο κοινό να οδηγήσει στην υπερεκμετάλλευση και την καταστροφή του. Καταλήγει ότι: «*Η ελευθερία στα κοινά αγαθά φέρνει την καταστροφή για όλους*»⁴⁷.

Ο Hardin εφαρμόζει τη θεωρία του και στην περίπτωση των Global Commons. Πιο συγκεκριμένα παραθέτει ως παράδειγμα την Ανοιχτή Θάλασσα και την ελευθερία της αλιείας, που δίνει σε Κράτη τη δικαιολογία για την εξάντληση των αλιευτικών αποθεμάτων και τη μείωση των πληθυσμών της Άγριας Ζωής (φώκιες, φάλαινες, άλλα θαλάσσια θηλαστικά)⁴⁸. Συσχετίζει όμως την τραγωδία και με το ζήτημα της ρύπανσης των κοινών, όπου σε αντίθεση με τα παραπάνω παραδείγματα που αφαιρείται ένα στοιχείο από το κοινό, εδώ προστίθεται ένα στοιχείο επιβλαβές για αυτό (πχ χημικές, βιολογικές, ραδιενεργές ουσίες είτε στα ύδατα, είτε στο έδαφος, είτε στην ατμόσφαιρα). Και πάλι ο ορθολογικός χρήστης των ουσιών διαπιστώνει ότι το ατομικό κέρδος του από την παραγωγή και την απόθεση των ουσιών αυτών είναι μεγαλύτερο από το διαμοιραζόμενο κόστος στο περιβάλλον των κοινών⁴⁹.

Στο εξασέλιδο κείμενο – κριτική στη φιλελεύθερη αντίληψη του *laissez – faire*⁵⁰, ο Hardin καλούσε τον αναγνώστη να εξορκίσει το πνεύμα του Άνταμ Σμιθ και των αοράτων χεριών της οικονομίας, θέλοντας να καταλήξει ότι η αύξηση του πληθυσμού οδηγεί στην εξάντληση των κοινών πόρων και προέκρινε τρεις προτάσεις για την αποφυγή της τραγωδίας: (α) έλεγχο του παγκόσμιου πληθυσμού, (β) κλείσιμο των κοινών (δια της εθνικοποιήσεως ή δια της ιδιωτικοποιήσεως) και δημόσια ρύθμιση με σύστημα φορολογικών και άλλων εργαλείων εξαναγκαστικής συμμόρφωσης και (γ) σττροφή στην ηθική και συνολική αντίληψη του συστήματος των κοινών. Σύμφωνα με

⁴⁷ Ο Hardin βασίστηκε στο μοντέλο των τοπικών κοινών της Μεγάλης Βρετανίας, τα οποία όμως δεν επιβεβαιώνουν τη θεωρία του αφού, όπως υπενθυμίζει η Ostrom, υποβλήθηκαν σε επιτυχημένη διαχείριση για μακρές περιόδους και τελικά καταστράφηκαν, όταν ιδιωτικοποιήθηκαν.

⁴⁸ Το 1926 ο Jose Leon Suarez στην Επιτροπή Εμπειρογνομόνων της ΚτΕ για την Κωδικοποίηση του Διεθνούς Δικαίου τόνισε, επίσης, την ανάγκη διεθνούς ρύθμισης της εκμετάλλευσης των θαλάσσιων έμβιων πόρων για να αποφευχθεί η εξαφάνισή τους. Βλ. Rosenne, S., (ed). *Committee of Experts for the Progressive Codification of International Law*, vol. 2, Oceana Publications, New York, 1972.

⁴⁹ Hardin, G., “*The Tragedy of Commons: The population problem has no technical solution, it requires a fundamental extension in morality*”, *Science*, vol. 162, 1986, pp. 1243 – 1248.

⁵⁰ Ο Hardin θεωρούσε ότι ακόμη και ο Σμιθιανός άνθρωπος θα εγκλωβιστεί στις ανταγωνιστικές πιέσεις από την ελεύθερη χρήση του κοινού και τελικά θα οδηγηθεί σε κοινωνική καταστροφή. Βλ. Hardin, “*Extensions of “The Tragedy of the Commons”*”, *Science*, vol. 280, 1998, p. 682

τον Hardin, τα ηθικά καθήκοντα για την αποφυγή τραγωδίας είναι: καθήκον συνεργασίας, καθήκον συμμόρφωσης, καθήκον διατήρησης (σε συλλογικό και ατομικό επίπεδο) και καθήκον ορθονομίας. Σε περίπτωση ενός σεναρίου κατάρρευσης όλοι ζημιώνονται, και όλοι ωφελούνται από διατήρηση πόρου. Ο καθένας εξαρτάται από την συνεργασία των υπολοίπων, κανείς ηθικά δεν θα μπορούσε να απορρίψει εμπλοκή του στη διεθνή συνεργασία για τη διακυβέρνηση του πόρου⁵¹.

Βέβαια, η Elinor Ostrom παρατηρεί ότι «*ιστορικά δεν υπάρχουν κοινά αγαθά, τα οποία να μην ρυθμιστήκαν, των οποίων ο αποκλειστικός χαρακτήρας να μην ρυθμίστηκε*»⁵². Υπογράμμισε επίσης ότι η νομική ρύθμιση της πρόσβασης στη χρήση προκύπτει ως απόρροια κοινωνικό-πολιτικών συμβιβασμών. Εν ολίγοις, όσο μεγαλώνει η πιθανότητα κατάχρησης των κοινών αγαθών, δημιουργούνται κανόνες και θεσμοί για τη ρύθμιση στο μέγιστο δυνατό βαθμό της πρόσβασης σε αυτά. Ο Hardin έχει δίκαιο σε κάτι: αν δεν ρυθμίσεις την πρόσβαση σε ένα μη αποκλειστικού χαρακτήρα αλλά εξαντλήσιμο αγαθό κάποια στιγμή θα επέλθει η τραγωδία. Για αυτό το λόγο πρέπει να θεσμοποιείται η ρύθμιση των global commons.

1.2.2. Το concept της «Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας» ως Δικαιολογητική Βάση για τη Διεθνή Ρύθμιση των Global Commons

Ως «Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας» (Common Heritage of Mankind)⁵³ αναγορεύονται περιοχές εκτός εθνικής δικαιοδοσίας, η διακυβέρνηση των οποίων προβλέπει ειδικό καθεστώς συλλογικής διαχείρισης και σειρά απαγορεύσεων για την προστασία του πάνδημου χώρου ή / και των πόρων που περικλείει. Γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι όλοι οι χώροι που αναγορεύονται ως Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας (ΚΚΑ) είναι Global Commons, αλλά δεν θεωρούνται όλα τα Global Commons ως ΚΚΑ. Το υποσύνολο των Global Commons που έχουν αναγορευτεί ως

⁵¹ McKeon, V., *Avoiding Tragedy in the Global Commons: A Moral Contractualist Account*, University of California, Irvine, 2016 p. 4.

⁵² Ostrom, E., *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, 1990, p. 125.

⁵³ Μερικές φορές συναντάται στα ελληνικά και ως «Κοινό Κτήμα της Ανθρωπότητας». Βλ. Ευσταθιάδης, Κ., *Διεθνές Δίκαιο*, τμ. II, Αθήναι, 1979, σελ. 171. Ο γράφων προτιμά τη χρήση του όρου «κληρονομιά» καθώς αποδίδει ορθότερα τον αγγλικό όρο “heritage” και το γαλλικό “patrimoine”, αλλά και γιατί η αναφορά σε κτήμα παραπέμπει στο ιδιοκτησιακό καθεστώς του res communis και αποστειρεί από τον όρο την έννοια της διαχρονικής διαδοχικής μεταβίβασης της ΚΚΑ στις μελλοντικές γενεές του ανθρωπίνου είδους. Παραπλήσιος όρος είναι η «Παγκόσμια Κληρονομιά» (“World Heritage”) που εντοπίζεται σε κείμενα της Σύμβασης της UNESCO για την Παγκόσμια Φυσική και Πολιτιστική Κληρονομιά (1971) σχετικά με την προστασία ορισμένων ιδιαίτερος πολύτιμων ακίνητων πολιτιστικών αγαθών και φυσικού περιβάλλοντος. Τα φυσικά και πολιτιστικά αγαθά εξακολουθούν να ανήκουν στο Κράτος στο έδαφος του οποίου βρίσκονται αλλά καταβάλλεται διεθνής προσπάθεια διαφύλαξης τους in situ (βλ. Λίστα UNESCO). Αφ’ ης στιγμής δεν συστήνεται ειδικό ρυθμιστικό καθεστώς για αυτά τα μνημεία φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς και η προστασία τους ανήκει στη σφαίρα αρμοδιότητας του εδαφικού Κράτους δεν πρέπει να θεωρούνται ως ΚΚΑ. Η βασική αιτία έγκειται στους φόβους περί παραβίασης της εθνικής κυριαρχίας από τα διεθνή ρυθμιστικά καθεστώτα. Βλ. Ρούκουνας, Εμ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β’ Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 222 - 223.

ΚΚΑ περιέχει: (α) στον ωκεανικό τομέα πόρων το Διεθνή Βυθό ή Περιοχή⁵⁴, δηλαδή το τμήμα του εδάφους και του υπεδάφους των βυθών των ωκεανών που εκτείνεται πέραν του εδάφους και του υπεδάφους του βυθού των ωκεανών που ανήκει στην εθνική δικαιοδοσία των παράκτιων Κρατών (υφαλοκρηπίδες)⁵⁵ και (β) στο διαστημικό τομέα πόρων τη Σελήνη και τους φυσικούς της πόρους⁵⁶. Προσπάθειες διεθνοποίησης μέσω της αρχής της ΚΚΑ έγιναν και σε άλλες περιπτώσεις Global Commons, αλλά απέτυχαν⁵⁷. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ανταρκτικής με την πρόταση της Μαλαισίας το 1985, η οποία δεν ευδοδώθηκε⁵⁸. Άλλο παράδειγμα σχετίζεται με τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους για την Τροφή και τη Γεωργία, οι οποίοι προτάθηκε – ανεπιτυχώς – από το Γενικό Συμβούλιο του FAO το 1983 να αναγορευτούν σε ΚΚΑ⁵⁹. Παραπλήσια εννοιολογική παράμετρος συναντάται και στην Διεθνή Ένωση Τηλεπικοινωνιών (ITU) σε σχέση με το ηλεκτρομαγνητικό φάσμα συχνότητας ραδιοκυμάτων.

Πατέρας της ΚΚΑ υπήρξε ο διπλωμάτης και πρέσβυς της Μάλτας στα Ηνωμένα Έθνη, Arvid Pardo⁶⁰, ο οποίος υπερκέρασε την κλασική διαμάχη μεταξύ της ελευθερίας των

⁵⁴ Στα αγγλικά χρησιμοποιείται ο όρος “International Seabed” και ο όρος “Area”. Οι Γάλλοι προτιμούν τον όρο «Ζώνη» (“Zone”). Πρέπει να διευκρινιστεί ότι τα υπερκείμενα ύδατα δεν διέπονται από καθεστώς ΚΚΑ αλλά από καθεστώς Ανοιχτής Θάλασσας ή ΑΟΖ αν αυτή έχει ανακηρυχθεί.

⁵⁵ Βλ. Άρθρο 136 της *Νέας Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας* (UNCLOS) (1982).

⁵⁶ Βλ. Άρθρο 11 (4) της *Συμφωνίας που διέπει τις Δραστηριότητες Κρατών στη Σελήνη και τα άλλα Ουράνια Σώματα* (Moon Agreement) (1979). Εκτός από αυτή τη διατύπωση, το έξω-ατμοσφαιρικό διάστημα έχει αναγορευτεί σε «κατώφλι της ανθρωπότητας» και οι αστροναύτες «απεσταλμένοι της ανθρωπότητας».

⁵⁷ Η πιο «επαναστατική» πρόταση αφορά την αναγνώριση του ανθρώπινου γονιδιώματος ως ΚΚΑ από την Διεθνή Επιτροπή Βιοηθικής της UNESCO (1993 – 1997), μέλος της οποίας ήταν την εποχή εκείνη ο τότε Πρόεδρος του ΔΔ, Bedjaoui, ο οποίος είπε χαρακτηριστικά: «... βλέποντας πέρα από τους ιδιώτες, τις κοινωνικές ομάδες ή τα Κράτη, πρέπει να προφυλάξουμε το ύψιστο και ανυπέρβλητο συμφέρον της ανθρωπότητας (humanity) στο σύνολο του και να μοιραστούμε μεταξύ μας τους πόρους αυτού και άλλων πλανητών, με άλλα λόγια όλες τις ευλογίες της ζωής, σε ένα πνεύμα ανθρώπινης αλληλεγγύης που εκτείνεται πέρα από σύνορα». Τελικά, το Άρθρο I της *Οικουμενικής Διακήρυξης του Ανθρώπινου Γονιδιώματος και των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων* (1997) και το Άρθρο 4 της *Διεθνούς Διακήρυξης για τα Ανθρώπινα Γενετικά Δεδομένα* (2003) ενσωματώνουν για «συμβολικούς λόγους» το concept ΚΚΑ. Πάντως, υφίσταται διχογνωμία για την βιολογική διάσταση της ΚΚΑ. Βλ. Kuppaswamy, Ch., *The International Legal Governance of the Human Genome*, Routledge, London, 2009, p. 28.

⁵⁸ Η Μαλαισία είπε συγκεκριμένα: «ελπίζουμε να δούμε ότι το σύστημα για τη διαχείριση αυτής της ηπείρου θα προβλέπει λογοδοτική ευθύνη προς τη διεθνή κοινότητα, που θα καθιστά πιο δυνατή την εμπλοκή διεθνών υπηρεσιών και το οποίο θα διασφαλίζει ότι οι καρποί της εκμετάλλευσης των πόρων της θα μπορούσαν να διαμοιραστούν ορθόνομα ως ΚΚΑ». Βλ. Berkman, P. –A., *Science into Policy: Global Lessons from Antarctica*, Academic Press, 2002, p. 73. Βέβαια, βλ. τη Σύσταση XI-I, para. 5 (d) της 11^{ης} Συνόδου των Συμβουλευτικών Μερών της Συνθήκης της Ανταρκτικής, σύμφωνα με την οποία τα ζητήματα των ορυκτών πόρων της Ανταρκτικής πρέπει να γίνονται με την επιφύλαξη των συμφερόντων ολόκληρης της ανθρωπότητας στην Ανταρκτική.

⁵⁹ Βλ. *Διεθνές Μνημόνιο περί των Φυτικών Γενετικών Πόρων για την Τροφή και τη Γεωργία* (International Undertaking), το οποίο προέβλεπε την «παγκοσμίως αποδεκτή αρχή ότι οι φυτικοί γενετικοί πόροι συνιστούν κληρονομιά της ανθρωπότητας και ως εκ τούτου θα έπρεπε να είναι διαθέσιμοι προς όλους». Τελικά, η κληρονομιά της ανθρωπότητας παρέμεινε στα χαρτιά, αφού πολλά Κράτη πίεσαν τον FAO να υιοθετήσει ψήφισμα που αναγνώριζε ότι «τα Κράτη έχουν κυριαρχία επί των φυτικών γενετικών τους πόρων» (1991). Βλ. Halewood, M., López Noriega, I., Louafi, S. (ed.), *Crop Genetic Resources as a Global Commons: Challenges in international law and governance*, Routledge, 2013, p. 16.

⁶⁰ Αρκετά πριν τον Pardo, προτάσεις για ΚΚΑ είχαν γίνει ήδη από το 1954 από ομάδες ενδιαφερομένων του ιδιωτικού παράγοντα. Βλ. ψήφισμα Ινστιτούτου Διεθνούς Δικαίου, (*The Legal Regime of Outer Space*, September 11, 1963, AnnIDI, Vol. 50 II (1963) p. 369), Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου (ILA Reports, Vol. 51 (1964) p. 652). Σε επίσημο forum η αρχή ΚΚΑ προτάθηκε σε σχέση με το διαστημικό τομέα πόρων από τον Coccoa ενώπιον της UNCOPUOS, το 1967. Βλ. Ακριβούλης, Δ., «*Ειρωνεία των Παγκόσμιων Κοινών: Η Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας στην UNCLOS*» στο Περράκης, Στ., & Τσάλας, Γρ. (επιμ.),

θαλασσών (*Mare Liberum*) και της κρατικής ιδιοποίησης των Θαλασσών (*Mare Clausum*), προτείνοντας το 1967 στο *Συνέδριο Pacem in Maribus* τη δημιουργία ενός νέου καθεστώτος διεθνοποίησης⁶¹ αυτού του χώρου και των πόρων του⁶². Η πρόταση του υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση/ΟΗΕ με το *Ψήφισμα 2749* (1970)⁶³, του οποίου το διακηρυκτικό περιεχόμενο συμβατικοποιήθηκε με το Μέρος XI της UNCLOS. Το καθεστώς της Περιοχής διέπεται από τις εξής βασικές αρχές: (α) κοινοκτημοσύνη χώρου (Άρθρο 137), (β) αποκλειστικά ειρηνική χρήση (Άρθρα 141 και 138), (γ) οικονομική εξερεύνηση και εκμετάλλευση των φυσικών του πόρων (όλο το Μέρος XI)⁶⁴, (δ) προαγωγή συμφερόντων ολόκληρης της ανθρωπότητας (Άρθρο 140, με ιδιαίτερη έμφαση στις ανάγκες των αναπτυσσόμενων Κρατών).

Έννοια – πυρήνας⁶⁵ στο εννοιολογικό αλλά και νομικό περιεχόμενο της αρχής της ΚΚΑ – που περιγράφεται και ως *res communis humanitatis* – συνιστά ο όρος «ανθρωπότητα» (*mankind*)⁶⁶. Ο όρος «ανθρωπότητα», δηλώνει ένα σύνολο δίχως συγκεκριμένη εδαφική

Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου: Εφαρμογές διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής 20 χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης, Σιδέρης, Αθήνα, 2018, σελ. 193.

⁶¹ Η Buck αναφέρει την αρχή ΚΚΑ ως «μια εξ' ολοκλήρου νέα έννοια ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων, μια σύγχρονη εναλλακτική στις παραδοσιακές ιδέες της ιδιοκτησίας (*ownership*) ή της ελεύθερης και απεριόριστης πρόσβασης». Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1998, p. 28.

⁶² Βλ. Nguyen – Daillet – Pellet, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: Το Δίκαιο της Θάλασσας*, Δίπλα, X. (μτφρ), Παπαζήσης, Αθήνα, 1991, σελ. 143.

⁶³ Βλ. και Άρθρο 29 *ψηφίσματος ΓΣ/ΟΗΕ 3281* (XXIX), με το οποίο υιοθετείται ο *Χάρτης Οικονομικών Δικαιωμάτων και Καθηκόντων των Κρατών*, A/RES/29/3281, 12/12/1974, available at: <http://www.un-documents.net/a29r3281.htm> (last access: 10/11/2018).

⁶⁴ Σύμφωνα με την UNCLOS ως ΚΚΑ έχουν αναγνωριστεί ρητώς ο ορυκτός πλούτος της Περιοχής (πολυμεταλλικοί κόνδυλοι, πολυμεταλλικά σουλφίδια, υδρογονάνθρακες και φυσικό αέριο). Μάλιστα, τα Άρθρα 149 και 303 της UNCLOS εντάσσουν στο καθεστώς της ΚΚΑ ακόμη και τους υποθαλάσσιους αρχαιολογικούς και ιστορικούς θησαυρούς, που κείνται στην Περιοχή και οι οποίοι πρέπει να διαφυλάσσονται ή παραχωρούνται προς όφελος πάντα ολόκληρης της ανθρωπότητας με ιδιαίτερη προτίμηση: (α) στο Κράτος προέλευσης, (β) το Κράτος πολιτισμικής προέλευσης ή (γ) ακόμη και το Κράτος ιστορικής ή αρχαιολογικής προέλευσης. Βλ. Τσάλτας, Γ., *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών: Διεθνής Πολιτική – Διεθνές Δίκαιο – Διεθνής Οργάνωση*, τμ Β', Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 54. Θεωρητικές διαμάχες έχουν ξεσπάσει για το κατά πόσο εντάσσονται και οι έμβιοι βιολογικοί πόροι του Διεθνούς Βυθού. Τα αναπτυσσόμενα Κράτη (G77) θεωρούν ότι αυτοί οι γενετικοί πόροι συνιστούν ΚΚΑ και διέπονται από Μέρος XI UNCLOS. Αντίθετα, τα αναπτυγμένα Κράτη (ΗΠΑ, Ρωσία, Καναδάς, Ιαπωνία, Ισλανδία, Νορβηγία) υποστηρίζουν ότι η Διεθνής Αρχή έχει αρμοδιότητα μόνο επί του ορυκτού πλούτου της Περιοχής και η βιοεξερεύνηση / βιοαναζήτηση (*bioprospecting*), έρευνα και εκμετάλλευση γενετικών πόρων διέπονται από την ελευθερία της Ανοιχτής Θάλασσας. Γενικά, δεν θεωρείται ότι ανήκουν σε ΚΚΑ και ως εκ τούτου υπάρχει νομικό κενό στην UNCLOS, το οποίο προκαλείται από τις δραστηριότητες βιοεξερεύνησης / βιοαναζήτησης που διενεργούν τα Κράτη (*bioprospecting*). Βλ. Στρατή, Αν., «Το Μέλλον: Προς μια Νέα Συμφωνία Εφαρμογής της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας για την Προστασία της Θαλάσσιας Βιοποικιλότητας και το Καθεστώς Πρόσβασης και Χρήσης των Θαλασσίων Γενετικών Πόρων σε Περιοχές Εκτός Εθνικής Δικαιοδοσίας» στο Περράκης, Στ., & Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου: Εφαρμογές διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής 20 χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης*, Σιδέρης, Αθήνα, 2018, σελ. 111. Το «όφελος» από την πρόσβαση και τη χρήση της ΚΚΑ πρέπει να ερμηνεύεται ευρέως περιλαμβάνοντας και άλλα οφέλη, κυρίως πληροφοριακού – γνωσιακού περιεχομένου. Βλ. Shelton, D., «*Common Concern of Humanity*», *Iustum Aequum Salutare*, vol. 1, The George Washington University Law School, 2009.

⁶⁵ Βλ. Kiss A.C., *La Notion de Patrimoine Commun de l'Humanité*, RCADI, vol. 175, 1982, pp. 229.

⁶⁶ Ab initio, πρέπει να παρατεθεί η εννοιολογική αποσαφήνιση της έννοιας “*mankind / humankind*”, ώστε να μην συγχέεται με την έννοια “*humanity*”. Η αναφορά στην έννοια της ανθρωπότητας ως “*mankind / humankind*”, υποδηλώνει το περιεκτικό σύνολο ατομικών μονάδων του ανθρωπίνου γένους, ενώ το “*humanity*” ως έννοια παραπέμπει κυρίως στην προστασία του ανθρώπου (*human*) και την κεντρική θέση που ο άνθρωπος διαθέτει στη διεθνή δικαιοταξία ως αξία (*value*) και σχετίζεται με έννοιες, όπως η

και χρονική διάσταση. Εκφράζει συνολική έννοια στο χώρο και στο χρόνο και περιλαμβάνει όλους τους λαούς και όλα τα Κράτη, την υπάρχουσα, αλλά και τις μελλοντικές γενεές⁶⁷ (και ως εκ τούτου συνδέεται με τη «βιωσιμότητα»). Πρόκειται για το σύνολο των ανθρώπινων όντων ανεξαρτήτως της γεωγραφικής του τοποθεσίας και της κοινωνικής οργάνωσης σε δεδομένη στιγμή (Κράτος, προτεκτοράτο, φυλή). Έχει διαχρονικό χαρακτήρα, δηλαδή δεν μιλάμε για την ανθρωπότητα του 1982 ή του 2018, αλλά για τη διαρκή ανθρώπινη ύπαρξη στον πλανήτη, μέχρι τη στιγμή της δυνητικής της έκλειψης. Χρονική συνέχεια δείχνει και ο όρος «κληρονομιά», που υποδηλώνει τη διαρκή χρονική διαδοχή των εννόμων συνεπειών από ένα δεδομένο βιολογικό σύνολο στο επόμενο (κατά το ρωμαϊκό *patrimonium*). Όμως η ανθρωπότητα ως μη συσσωματωμένο σύνολο δεν διαθέτει διεθνή νομική προσωπικότητα ώστε να μπορεί να ασκεί από μόνη της δικαιώματα ή να εκπληρώνει υποχρεώσεις, ούτε διαθέτει *locus standi* σε δικονομικές διαδικασίες. Έτσι ορίστηκε η Διεθνής Αρχή (International Seabed Authority / ISA) ως θεματοφύλακας. Η ανθρωπότητα δεν καθίσταται υποκείμενο του διεθνούς δικαίου, αλλά αντί αυτής αποδόθηκε διεθνή νομική προσωπικότητα στην Διεθνή Αρχή⁶⁸. Η αναφορά στην ανθρωπότητα έχει περισσότερο συμβολικό παρά νομικό / τεχνικό περιεχόμενο, αφού ουσιαστικά τα Κράτη διαχειρίζονται την ΚΚΑ⁶⁹.

Συναφές προς την αρχή ΚΚΑ και μάλιστα με έντονη αναφορά στην ανθρωπότητα είναι και το concept της “*common concern of mankind*”. Ο όρος αυτός έχει αναφερθεί στη *Σύμβαση Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή* (1992) και τη *Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα* (1992), ενώ έχει αναφερθεί σε αυτόν και ο Δικαστής του Διεθνούς Δικαστηρίου της Χάγης, *Christopher Weeramantry* στην ατομική γνώμη του στην υπόθεση *Φράγματος*

«ανθρώπινη ασφάλεια» (human security), τα «ανθρώπινα δικαιώματα» (human rights), το «ανθρωπιστικό δίκαιο» (humanitarian law), τα «εγκλήματα κατά της ανθρωπότητας» (crimes against humanity) και οι λεγόμενες «θεμελιώδεις ανθρωπιστικές αντιλήψεις» (elementary considerations of humanity). Βλ. Focarelli, C., *International Law as Social Construct: The Struggle for Global Justice*, Oxford University Press, 2012, pp 379 – 401. Μάλιστα, στην περίπτωση της ΚΚΑ συνδυάζονται και οι δυο έννοιες καταδεικνύοντας με το σαφέστερο τρόπο την ανθρώπινη διάσταση του σύγχρονου διεθνούς δικαίου: αφενός μεν η ΚΚΑ που ανήκει ως παγκόσμιο κοινό στο σύνολο των ανθρώπινων όντων του πλανήτη, η οποία παραπέμπει στο “*humankind / mankind*” και αφετέρου δε η απόλαυση της ΚΚΑ ως ανθρώπινο δικαίωμα της λεγόμενης 3^{ης} Γενεάς των Δικαιωμάτων Αλληλεγγύης (που έχουν ατομική και συλλογική διάσταση), που παραπέμπει στην έννοια της “*humanity*”. Τα Δικαιώματα αυτά έχουν κατακριθεί λόγω της γενικόλογης και ασαφούς διατύπωσης τους και στερούνται τυπικής αναγνώρισης. Βλ. Περράκης, Στ., *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Προς ένα jus universalis*, Σιδέρης, Αθήνα, 2013 σελ. 37. Βέβαια, βλ. αναγνώριση σε *Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων Λαών* (1976) και τον *Αφρικανικό Χάρτη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών* (1981). Βλ. επίσης Περράκης, Στ., *Το δικαίωμα στην απόλαυση της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας ως δικαίωμα αλληλεγγύης (μια πρώτη προσέγγιση)*, Νομικές Μελέτες 3, 1982, σ. 161-184.

⁶⁷ Dupuy, R.-J., “*La notion de patrimoine commun de l’humanité appliqué aux fonds marins*”, in Dupuy, R.-J., *Dialectiques du droit international: souveraineté des Etats, communauté internationale et droits de l’humanité*, Perdone, Paris, 1999, pp. 189–194.

⁶⁸ Η ανθρωπότητα φαίνεται να αναβαθμίζεται με πρωτοβουλίες όπως η λεγόμενη *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων και των Καθηκόντων της Ανθρωπότητας*, που συνετάχθη με πρωτοβουλία του Γάλλου Προέδρου Hollande (2015). Βλ. Le Bris, C., “*Le projet de déclaration universelle des droits de l’humanité de 2015: implications et perspectives juridiques*”, *La Revue des droits de l’homme*, vol. 10, 2016, available at: <http://journals.openedition.org/revdh/2214>. Για τις ανάγκες της παρούσας μελέτης ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα Άρθρα 7 (δικαίωμα της ανθρωπότητας σε προστασία φυσικής, πολιτιστικής, υλικής και άυλης κληρονομιάς) και 8 (δικαίωμα ανθρωπότητας σε διατήρηση των κοινών αγαθών (αέρας, νερό)).

⁶⁹ Ιωάννου– Στρατή, *Δίκαιο της Θάλασσας*, 4η εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 246.

Gabcikovo – Nagymaros (1997)⁷⁰. Έχει ειπωθεί επανειλημμένως και λανθασμένα ότι το κλίμα, το όζον και η βιοποικιλότητα αποτελούν “common concerns of mankind” ως πόροι εντός και εκτός εθνικής δικαιοδοσίας. Εξετάζοντας κανείς τη διατύπωση της Σύμβασης Πλαισίου για το Κλίμα και της Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα, ή ακόμη και της πλέον πρόσφατης *Συμφωνίας των Παρισίων* (2015), αντιλαμβάνεται ότι το κλίμα και η βιοποικιλότητα είναι «ζητήματα κοινής μέριμνας» (commons concerns), αλλά πολύ περισσότερο ορθή είναι η άποψη ότι η κλιματική αλλαγή και η μείωση της βιοποικιλότητας⁷¹ είναι «ζητήματα κοινού προβληματισμού» (common concerns)⁷². Ως εκ τούτου, δεν είναι το κλίμα, το όζον και η βιοποικιλότητα per se common concerns, αλλά οι προκλήσεις που τίθενται σε αυτά τα global commons πρέπει να θεωρούνται ως τέτοιες⁷³. Όμως επειδή πρόκειται για γενικό και ασαφές concept σε νομικό επίπεδο (σε σύγκριση με την ΚΚΑ) συνεπάγεται μια κάποια διεθνοποίηση και έναν στόχο προς το συμφέρον των μελλοντικών γενιών⁷⁴.

Η ΚΚΑ προέκυψε ως απόρροια των ρεαλιστικών δεδομένων με τα οποία η Διεθνής Κοινότητα ήρθε σε επαφή: (α) πολύτιμα αποθέματα φυσικών πόρων εξαντλούντο (αλιεία, είδη Άγριας Ζωής) και (β) η διαπίστωση των αναπτυσσόμενων Κρατών ότι ο κανόνας «όποιος φτάσει πρώτος» (*first come – first rule*) στρεφόταν σε βάρος τους αναφορικά με το καθεστώς του βυθού και του διαστήματος⁷⁵. Η ΚΚΑ αποτέλεσε επιβεβαίωση του δικαιώματος τους να συμμετέχουν στην εκμετάλλευση καθώς επίσης και μια ηθική επιταγή για αναπτυξιακή βοήθεια ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη συμμετοχή αυτή. Η έννοια ΚΚΑ είναι από σημαντικότερες πτυχές της UNCLOS III. Ο όρος απηχεί την βούληση των μερών να αποκλείσουν το ενδεχόμενο αποκλειστικής εκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πόρων σε συγκεκριμένες περιοχές εκτός εθνικής δικαιοδοσίας, από ορισμένα Κράτη των οποίων το επίπεδο τεχνολογικής

⁷⁰ “International environmental law will need to proceed beyond weighing the rights and obligations of parties within a closed compartment of individual State self-interest, unrelated to the global concerns of humanity as a whole”. See *Gabčíkovo-Nagymaros Project* (Hungary/Slovakia), Separate Opinion Of Vice-President Weeramantry, 25 September 1997, p. 118.

⁷¹ Ως μείωση της βιοποικιλότητας νοείται η απώλεια γονιδιωμάτων, ειδών και οικοσυστημάτων της βιόσφαιρας.

⁷² Είναι σαφές ότι στο συγκεκριμένο σημείο ο γράφων παίζει με τις λέξεις. Η αλήθεια είναι ότι υπάρχει δυσκολία σαφούς μεταφραστικής απόδοσης στα ελληνικά του αγγλικού όρου “common concern of humankind”. Η λέξη “concern” μπορεί να μεταφραστεί στα ελληνικά είτε ως «μέριμνα, φροντίδα, μέλημα» είτε ως «ανησυχία, προβληματισμός». Ακόμη και η επίσημη μετάφραση της Σύμβασης – Πλαισίου για την Κλιματική Αλλαγή αναφέρεται στην κλιματική αλλαγή ως «μέλημα όλης της ανθρωπότητας», ενώ η επίσημη μετάφραση της Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα αναφέρει ότι «η διατήρηση της βιολογικής ποικιλότητας αποτελεί κοινό προβληματισμό των ανθρώπων». Βλ. Νόμος 2204/1994 (ΦΕΚ59, Α). Ο Γαλλικός όρος είναι “preoccupation commune a l’humanité”.

⁷³ Βλ. Shelton, D., “Common Concern of Humanity”, *Iustum Aequum Salutare*, vol. 1, The George Washington University Law School, 2009, p. 33 – 40.

⁷⁴ Οι υποστηρικτές της ισχυρίζονται ότι η αναγνώριση του concept αυτού θα βοηθάει την αντίληψη ότι το διεθνές δίκαιο πρέπει να προσαρμοστεί και να οδηγήσει σε αποτελεσματικότερα συστήματα διακυβέρνησης του κλίματος. Βλ. Borg, S., *Climate Change as a Common Concern of Humankind: Twenty years later... From UNGA to UNSC*, IUCN Academy of Environmental Law Seminar: *Towards an Integrated Climate Change and Energy Policy in the European Union*, University of Malta, 2007.

⁷⁵ Όπως διευκρίνισε ο Dupuy, η αποδοχή της έννοιας της ΚΚΑ από τα Κράτη δεν συνεπάγεται και σύμπτωση αντιλήψεων αναφορικά με το καθεστώς εξερεύνησης και εκμετάλλευσης της. Βλ. Dupuy, R., “Droit de la Mer et Communauté Internationale”, *Melanges offerts a P. Reuter, Le Droit International: Unite et Diversite*, Pedone, Paris, 1981, p. 227.

ανάπτυξης, οι εμπορικές επιχειρήσεις και η γεωγραφική εγγύτητα θα επέτρεπε τέτοια εκμετάλλευση. Αντίθετα, η εκμετάλλευση τους μπορεί να γίνει μόνο προς όφελος όλων των Κρατών⁷⁶.

Το concept της ΚΚΑ δεν έχει per se σαφές νομικό περιεχόμενο, αλλά αυτό εξειδικεύεται και σχηματοποιείται περιπτωσιολογικά με διαφορετικό τρόπο και σε διαφορετικό βαθμό ολοκλήρωσης ανάλογα με το global commons, στο οποίο εφαρμόζεται. Αυτό καταδεικνύεται και από την εφαρμογή της αρχής ΚΚΑ στην περίπτωση της Σελήνης και των άλλων ουράνιων σωμάτων. Είναι αξιοσημείωτο, ότι σε αντίθεση με την UNCLOS, η αναγόρευση της Σελήνης και των ουράνιων σωμάτων σε ΚΚΑ δεν συνοδεύτηκε από ειδικό καθεστώς διακυβέρνησης στην *Moon Agreement* (1979)⁷⁷. Βέβαια, ακόμη και στην περίπτωση της UNCLOS με τη *Συμφωνία της Νέας Υόρκης για την Εφαρμογή του Μέρους XI της UNCLOS* (1994), η αρχή ΚΚΑ απεκδύθηκε του ουσιαστικού της περιεχομένου και οι αρμοδιότητες της Διεθνούς Αρχής περιορίστηκαν σημαντικά.

Η εγγενής ασάφεια που περιβάλλει τη γενική εκδοχή του concept της ΚΚΑ ευθύνεται και για τη έντονη αμφισβήτηση της εθιμικής του διάστασης. Η συμβατική μετατροπή του περιεχομένου της Διακήρυξης της ΓΣ/ΟΗΕ σχετικά με την Περιοχή, δεν συνεπάγεται και αναγόρευση του περιεχομένου αυτού σε εθιμικό διεθνές δίκαιο⁷⁸. Η εθιμική κατοχύρωση της αρχής ΚΚΑ τίθεται εν αμφιβόλω, ιδίως αν αναλογιστεί κανείς ότι το Μέρος XI της UNCLOS δημιούργησε πολλές συγκρούσεις συμφερόντων και μάλιστα ορισμένα Κράτη – πρωτοπόροι στην υποθαλάσσια εξόρυξη φυσικών πόρων δεν την υπέγραψαν και δεν την επικύρωσαν ποτέ. Εξάλλου πολλές από τις διατάξεις του Μέρους XI ήταν προσπάθεια κωδικοποίησης νέων κανόνων δικαίου σε μια ως τότε αρρύθμιστη περιοχή. Μάλιστα, η *Moon Agreement*, στην οποία η εφαρμογή της ΚΚΑ είναι ιδιαίτερα ισχνή, δεν έχει τύχει υποστήριξης από κανένα space-faring Κράτος. Είναι δύσκολα κατανοητή η θέση της στο γενικό διεθνές δίκαιο. Ακόμη και ο Αναπληρωτής Γενικός Γραμματέας της Διεθνούς Αρχής, Lodge, σημείωσε ότι η ΚΚΑ δεν θεωρείται ως εθιμικό διεθνές δίκαιο⁷⁹.

⁷⁶ Όπως καταδεικνύεται παρακάτω τα αναπτυσσόμενα Κράτη – μην υπολογίζοντας το φαινόμενο της νέο-αποικιοκρατίας – υπήρξαν υπερασπιστές. Η τραγική ειρωνεία καταστάθηκε σαφής, καθώς η ίδια αρχή που επεδίωκε να προστατεύσει τα αδύναμα Κράτη από ασύδοτες πολιτικές ισχυρών Κρατών, εξέθετε τα Κράτη αυτά σε ασύδοτες πολιτικές ενός άλλου διεθνούς υποκειμένου, δηλαδή των πολυεθνικών επιχειρήσεων και των τραστών εκμετάλλευσης του διεθνούς βυθού με τις ευλογίες φυσικά των ισχυρών Κρατών ιθαγένειας των πολυεθνικών εταιρειών. Βλ. Ακριβούλης, Δ., «*Ειρωνεία των Παγκόσμιων Κοινών: Η Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας στην UNCLOS*» στο Περράκης, Στ., & Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου: Εφαρμογές διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής 20 χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης*, Σιδέρης, Αθήνα, 2018, σελ. 191.

⁷⁷ Το ζήτημα της δημιουργίας καθεστώτος τέθηκε πλαισιακά και αφέθηκε στη διακριτική ευχέρεια των Κρατών για μελλοντική πρόβλεψη της σύστασης του. Ως εκ τούτου, εδώ έχουμε ασθενή έκφραση συλλογικής κυριαρχίας, αφού δεν έχουν διευκρινιστεί ακόμη τα ειδικότερα δικαιώματα και υποχρεώσεις στο πλαίσιο του διεθνούς καθεστώτος. Βλ. Ραυτόπουλος, Ε., *Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου: Αντικειμενισμός ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 138.

⁷⁸ Κατά μια άλλη άποψη, η όλη εξέλιξη του Δικαίου της Θάλασσας από τη Διακήρυξη του 1970 ως και την UNCLOS δεν αφήνει καμία αμφισβήτηση ως προς τη νομική φύση της ΚΚΑ στο Δίκαιο της Θάλασσας (εθιμική και συμβατική). Βλ. Vukas, B., *The Law of the Sea: Selected Writings*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2004, p. 129. Βλ. Wolfrum, R., “*Common Heritage of Mankind*” in Bernhard, R., *Encyclopedia of Public International Law: Law of the Sea Air and Space*, 1989, p. 65.

⁷⁹ Βλ. Lodge W.M., “*The Common Heritage of Mankind*” in Freestone, D. (ed.), *The Law of the Sea Convention at 30: Success, Challenges and New Agendas*, Martinus Nijhoff Publishers, 2013, p. 60.

Σχετικά είναι και η θεωρητική διαμάχη για την αναγόρευση του περιεχομένου της ΚΚΑ σε κανόνα αναγκαστικού δικαίου (jus cogens). Στην αρχή οι αναπτυσσόμενοι θεωρούσαν το Μέρος XI της UNCLOS ως κανόνα jus cogens, στηριζόμενοι στο Άρθρο 311 (6) της Σύμβασης περί της απαγόρευσης παρέκκλισης από την αρχή ΚΚΑ, όπως περιγράφεται στο Άρθρο 136 της Σύμβασης⁸⁰. Ενδεικτικά, η ΕΔΔ παραπέμπει σε αυτό λέγοντας ότι: «οι συντάκτες της πολυμερούς Συνθήκης επεδίωκαν να σταθεροποιήσουν τους κανόνες της εισάγοντας ρήτρες που απαγορεύουν στα Μέρη να παρεκκλίνουν από αυτές ή ενσωματώνουν ρήτρες που διασφαλίζουν την ανωτερότητα του κανόνα της πολυμερούς Συνθήκης επί κανόνα που περιέχεται σε ειδική συμφωνία, καθιερώνοντας την ιεραρχία των συμβατικών κανόνων»⁸¹. Αν το δει κανείς στενά συμβατικά, οι διατάξεις της ΚΚΑ δεσμεύουν μόνο τα μέρη της Συμφωνίας και όχι τα Κράτη που δεν συμμετέχουν⁸². Συνεπώς δεν μιλάμε για έννομα δικαιώματα και υποχρεώσεις erga omnes, αλλά erga omnes partes. Πολύ περισσότερο, το Άρθρο 311 (6) της UNCLOS αποτελείται από το πρώτο τμήμα περί μη τροποποίησης, που έχει πιο πολύ συμβολικό – πολιτικό χαρακτήρα και το δεύτερο μέρος περί μη συμμετοχής σε συμφωνίες που παρεκκλίνουν από τη διάταξη αυτή και είναι υποχρέωση εγκυρότητας (validity), που ισχύει έτσι και αλλιώς για κάθε διεθνή συνθήκη, είτε περιληφθεί παρόμοια ρήτρα είτε όχι⁸³.

Η αναγνώριση της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας στο Δίκαιο της Θάλασσας είχε ως αποτέλεσμα την ανάδυση ενός δικαιώματος στην απόλαυση της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας (droit de bénéficiaire du patrimoine commun de l' Humanité) ως ανθρώπινο δικαίωμα 3^{ης} Γενιάς⁸⁴. Το 1978 στους κόλπους της UNESCO συντελέστηκε η θεωρητική επεξεργασία από 15 εμπειρογνώμονες των λεγόμενων Δικαιωμάτων Αλληλεγγύης⁸⁵, ήτοι το δικαίωμα στην ανάπτυξη, το δικαίωμα στην ειρήνη, το δικαίωμα σε υγεία και αρμονικό περιβάλλον και το δικαίωμα στην απόλαυση της ΚΚΑ⁸⁶. Το δικαίωμα στην απόλαυση της ΚΚΑ παρουσιάζει διττή οντολογική

⁸⁰ Από αυτή τη θέση απομακρύνθηκαν σταδιακά αντιλαμβανόμενοι ότι ήταν απαραίτητη η συμμετοχή βιομηχανικών Κρατών για τη χρηματοδότηση δραστηριοτήτων εκμετάλλευσης. Βλ. Ιωάννου – Στρατή, *Δίκαιο της Θάλασσας*, 4η εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 246.

⁸¹ Βλ. ILC, *Fragmentation Of International Law: Difficulties Arising From The Diversification And Expansion Of International Law*, Koskeniemi, M. (ed.), ILC, 58th Session, A/CN.4/L.682, 2006, p. 162

⁸² Βλ. Гудев, П.А., “Арктика Как «Global Commons»?”, Пути к миру и безопасности, No 1, 2016, сс. 67, available at: https://www.imemo.ru/jour/PMB/index.php?page_id=697&id=7481&jid=7471&jj=50.

Ακόμη και αν γεννήσει στο μέλλον εθνικό κανόνα, αυτός δεν θα δεσμεύει τους επίμονους αντιρρησίες, που ανθίσταντο ήδη από τη γέννηση του. Έχει βέβαια εισάγει μια νέα χρήσιμη διάσταση στη γενικότερη ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου, όμως παραμένει μια αμφιλεγόμενη ασαφής πολιτικού περιεχομένου αρχή. Βλ. Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7th ed., Routledge, 1997, p. 207.

⁸³ Βλ. Vukas, B., *The Law of the Sea: Selected Writings*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2004, p. 66.

⁸⁴ Επίσης, γέννησε ένα οικονομικό δικαίωμα (και συνάμα υποχρέωση) για τα Κράτη. Βλ. Άρθρο 29 του Χάρτη Οικονομικών Δικαιωμάτων και Υποχρεώσεων των Κρατών. Βλ. απόφαση ΓΣ/ΟΗΕ 3281 (XXIX) της 12-12-1974. Γέννησε όμως και ένα δικαίωμα λαών (βλ. Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων των Λαών / Χάρτης Αλγερίου (1976), στα Άρθρα 9 (δικαίωμα συμμετοχής στην επιστημονική και τεχνολογική πρόοδο που αποτελούν μέρος της ΚΚΑ) και 17 (δικαίωμα χρήσης της ΚΚΑ, όπως η Ανοιχτή Θάλασσα, ο Διεθνής Βυθός, το έξω-ατμοσφαιρικό διάστημα).

⁸⁵ Βλ. UNESCO, *Réunion d' experts sur les droits de l' homme, les besoins humains, et l' instauration d' un nouvel ordre économique international*, Rapport final, doc. SS-/78/CONF. 630/12, Paris, 1979.

⁸⁶ Προτιμάται ο όρος αυτός αντί άλλων παραπλήσιων, όπως: το «δικαίωμα στην ΚΚΑ», που παραπέμπει σε ενεργητική αξίωση ωφέλειας από την εκμετάλλευση της και όχι τόσο την απλή αξίωση για σεβασμό, αλλά και το «δικαίωμα κτήσης της ΚΚΑ» και το «δικαίωμα κυριότητας στην ΚΚΑ», οι οποίοι υποδηλώνουν οικειοποίηση (possession, property) και έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τη φύση της ΚΚΑ ως Global

διάσταση αναφορικά με τους δικαιούχους: (α) ατομική διάσταση και (β) συλλογική διάσταση. Η διττή φύση του δικαιώματος ενέχει μέσα της δυο όψεις: η θετική όψη του βασίζεται στην καταφατική διατύπωση ότι η ΚΚΑ ανήκει στην ανθρωπότητα στο σύνολό της, ενώ η αρνητική διατύπωση αφορά την απαγόρευση οικειοποίησης της από κρατικούς και μη κρατικούς δρώντες. Η ατομική διάσταση του δικαιώματος απόλαυσης της ΚΚΑ παραπέμπει φορείς δικαιώματος, όπως τα φυσικά και νομικά πρόσωπα αδιακρίτως, τα οποία θα εκπροσωπούνται από τα Κράτη της Διεθνούς Κοινότητας, που θα συμμετέχουν στη Διεθνή Αρχή. Η δε συλλογική διάσταση του δικαιώματος παραπέμπει σε περισσότερους φορείς (Κράτη, Λαοί και Ανθρωπότητα). Στο όλο οικοδόμημα της ΚΚΑ, η ανθρωπότητα ως νομική οντότητα, που απορροφά Κράτη, λαούς και άτομα προσελκύει το ενδιαφέρον σχετικά με την κοινή μοίρα τους στον πλανήτη. Εφόσον, λοιπόν, αποδεχτεί κανείς ότι η ανθρωπότητα στο σύνολο της είναι ο τελικός φορέας του δικαιώματος αυτού (και άρα υποκείμενο του διεθνούς δικαίου), και ότι τα Κράτη που συμμετέχουν στη Διεθνή Αρχή αποτελούν απλώς το μέσον για την απόλαυση του δικαιώματος αυτού από την πρώτη, γίνεται σαφές ότι απαιτείται μεγάλος βαθμός αλληλεγγύης για την πραγμάτωση του στην πράξη. Παρά τη γενική κριτική που έχει ασκηθεί στα δικαιώματα αλληλεγγύης για την ασαφή τους διατύπωση, το δικαίωμα στην απόλαυση της ΚΚΑ φαίνεται να είναι το πιο ρεαλιστικό, λόγω της συγκεκριμενοποίησης του περιεχομένου του μέσα από τους κανόνες της UNCLOS, όμως ακόμη είναι νωρίς για να μιλάμε για πρακτική εφαρμογή του δικαιώματος αυτού⁸⁷.

Η ΚΚΑ έχει δημιουργήσει έντονη φιλοσοφική διαμάχη για δυο λόγους: (α) φιλοσοφική βάση πρωταρχίας του διεθνούς κοινού συμφέροντος έναντι του ατομικού συμφέροντος και (β) ενδογενής αοριστία που θέτει φραγμούς στην πρακτική της εφαρμογή. Το Διεθνές Κοινό Συμφέρον στους πάνδημους χώρους (global spaces) δεν αφορά μόνο το σύνολο Κρατών της Διεθνούς Κοινότητας, αλλά το σύνολο της ανθρωπότητας, «*προς όφελος της ανθρωπότητας*» (mankind)⁸⁸. Η πρόβλεψη αυτή βεβαία περιπλέκει την κατάσταση λόγω της διάστασης των πολιτισμών, της φιλοσοφίας, της θρησκείας, της ιστορίας και των συμφερόντων των Κρατών⁸⁹. Παρ' όλα αυτά, ο γράφων τάσσεται υπέρ της άποψης ότι «*με τη βοήθεια της ανθρωπότητας και της ανθρώπινης διάστασης του διεθνούς δικαίου, το*

Commons. Επίσης, το δικαίωμα σε απόλαυση της ΚΚΑ προτιμάται έναντι του όρου «δικαίωμα στο σεβασμό της ΚΚΑ».

⁸⁷ Βλ. Περράκης, Στ., «*Το Δικαίωμα στην Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας ως Δικαίωμα Αλληλεγγύης: Μια πρώτη προσέγγιση*», Νομικές Μελέτες, τευχ. 3, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1982, σελ. 165 – 185.

⁸⁸ Όπως ο όρος «ανθρωπότητα», έτσι και ο όρος «διεθνής κοινότητα» περιβάλλεται μια ενδογενή ασάφεια και έχει χαρακτηριστεί ως “legal fiction”. Για την παρούσα μελέτη χρησιμοποιείται η εξήγηση του ΔΔ στην υπόθεση Barcelona Traction σύμφωνα με την οποία “international community expresses the concern of all States”. Βλ. *Barcelona Traction Light and Power Co. Ltd.*, (Belgium v. Spain), 1970, ICJ Reports, 1971, para. 33. Η τάση εμφάνισης χαλαρών ασαφών και γενικόλογων όρων που ενέχουν την «ανθρωπότητα» αποσκοπούν στον εξανθρωπισμό του διεθνούς δικαίου. Εξ' άλλου, η επιδίωξη του διεθνούς κοινού συμφέροντος ενέχει την επιδίωξη οικουμενικών πανανθρώπινων αξιών αποδεκτών από όλα τα Κράτη. Η διαφορά της «ανθρωπότητας» από τη «διεθνή κοινότητα στο σύνολο της» έγκειται στη μη συμπερίληψη στην τελευταία οποιουδήποτε μη κρατικού δρώντος – χρήστη του διεθνούς δικαίου. Βλ. Roucouas, Emm., “*The Users of International Law*” in Arsanjani, M., - Cogan, J., - Sloane, R., - Wiessner, S. (ed.), *Essays of International Law in Honor of W. Michael Reisman*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2011, p. 224 – 225.

⁸⁹ Βλ. Berkman, P. -A., *Science into Policy: Global Lessons from Antarctica*, Academic Press, 2002, p. 217.

διεθνές δίκαιο προοδεύει και εξελίσσεται χωρίς να χάσει το κεντρικό στοιχείο του, ήτοι την ανθρώπινη κοινωνία»⁹⁰ και ως εκ τούτου το διεθνές δίκαιο των global commons έχει διαχρονικά ως τελικό αποδέκτη την ανθρωπότητα⁹¹.

1.3. Η Ανάδυση της Ανάγκης Διεθνούς Ρύθμισης των Global Commons

Η αποφυγή της λεγόμενης «Τραγωδίας των Κοινών»⁹² και η διασφάλιση των συμφερόντων της ανθρωπότητας στο σύνολο της⁹³ αποτελούν την πεμπτούσια του διεθνούς κοινού συμφέροντος⁹⁴, δηλαδή του δημοσίου συμφέροντος της διεθνούς κοινότητας στο σύνολο της. Θεμελιώδης κρίνεται ο ρόλος του διεθνούς δικαίου στην εξισορρόπηση των ατομικών συμφερόντων, που τα επιμέρους Κράτη επιδιώκουν ως ατομικότητες και του διεθνούς κοινού συμφέροντος, που αυτά επιδιώκουν ως Διεθνείς Κοινωνοί⁹⁵.

Για πολλά χρόνια από τη γέννηση του διεθνούς δικαίου, τα Global Commons παρέμειναν εξάρτηση από το πεδίο εφαρμογής του, αφενός μεν λόγω της δυσκολίας πρόσβασης σε αυτά (Ανταρκτική και Αρκτική λόγω ακραίων καιρικών συνθηκών, διάστημα και διεθνής βυθός λόγω απόστασης από την επιφάνεια της Γης και της θάλασσας) και αφετέρου δε λόγω της απροσδιόριστης αξίας των πόρων που περιέχουν, η οποία δεν μπορούσε να υπολογιστεί ως τέτοια που να δικαιολογεί το υψηλότατο οικονομικό κόστος της εκμετάλλευσής τους. Όμως, η τεχνολογική πρόοδος και η παγκοσμιοποίηση⁹⁶ κατέστησε ως αδήριτη ανάγκη τη διεθνή ρύθμιση της πρόσβασης και της διαχείρισης αυτών των κοινών αγαθών, προκειμένου να αποφευχθεί, αφενός μεν η ανισοβαρής εκμετάλλευση από ορισμένα μόνο αναπτυγμένα Κράτη, που διέθεταν την απαραίτητη τεχνολογία και τεχνογνωσία και θεωρούσαν τα Global Commons ως *res nullius* και συνεπώς «όποιοι

⁹⁰ Βλ. Sucharitkul S., “*L’humanité en tant qu’élément contribuant au développement progressif du droit international contemporain*” in Dupuy, R.-N., *L’avenir du droit international dans un monde pluriculturel*, Martinus Nijhoff Publishers, 1984, p. 427.

⁹¹ Ακόμη και στην τρέχουσα φάση του Κρατο-κεντρικού διεθνούς συστήματος δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα Κράτη δεν είναι παρά κοινωνικά κατασκευάσματα για την εύρυθμη οργάνωση των επιμέρους λαών, που είναι ομάδες ανθρώπων με κοινά χαρακτηριστικά. Στον πυρήνα λοιπόν βρίσκεται ο άνθρωπος και η ανθρωπότητα στο σύνολο της. Σε αυτό το πλαίσιο είναι σαφής η ανθρωποκεντρική προσέγγιση του διεθνούς δικαίου ήδη από τα πρώτα στάδια ανάπτυξης του (φυσικό δίκαιο, *jus gentium* = δίκαιο ανθρώπινου γένους (law of humankind) με κύριους εκπροσώπους Vitoria, Suarez, Grotius κλπ). Η προστασία των Global Commons γίνεται για την επιβίωση και την ευημερία του ανθρώπινου γένους στο σύνολο του.

⁹² Βλ. Weiss, Br., “*The Commons, Public Goods and International Law*”, UN Audiovisual Library of International Law, 2019, available at: http://legal.un.org/avl/ls/Weiss_EL_video_3.html.

⁹³ *Supra*, p. 4.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Πρόκειται για τον κοινωνικό ρόλο του διεθνούς δικαίου. Βλ. Ροζάκης, Χρ., «*Ο Κοινωνικός Ρόλος της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982): Μια αποτίμηση*» στο Περράκης, Στ., & Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου: Εφαρμογές διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής 20 χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης*, Σιδέρης, Αθήνα, 2018, σελ. 65.

⁹⁶ Η παγκοσμιοποίηση υπήρξε η κινητήριος δύναμη για την εξέλιξη και τον εκσυγχρονισμό του καθ’ ύλην αντικειμένου του διεθνούς δικαίου, τόσο από πλευράς αναβάθμισης των κλασικών κλάδων του διεθνούς δικαίου (πχ Δίκαιο Θάλασσας), όσο και από την άποψη της ενασχόλησης με νέα πεδία (πχ περιβάλλον, οικονομικά ζητήματα, global commons). Βλ. Mégret, Fr., *Globalization and International Law*, Max Planck Encyclopedia of International Law, 2009, para 26.

φτάσει πρώτος, τα εκμεταλλεύεται» και αφετέρου δε, η τραγωδία των κοινών από την ανεξέλεγκτη εκμετάλλευση που συνεπάγεται η άποψη των αναπτυσσόμενων Κρατών ότι τα Global Commons είναι *res communis*⁹⁷. Ορισμένοι ακαδημαϊκοί και μη⁹⁸, μάλιστα, υποστήριξαν ότι η ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου και η επέκταση του στην προστασία των πάνδημων χώρων σηματοδοτούσε μια «Γκροτιανή εποχή, μια χρονική περίοδο, στην οποία μια θεμελιώδης αλλαγή των περιστάσεων δημιουργεί την ανάγκη μιας διαφορετικής παγκόσμιας δομής και ένα διαφορετικό διεθνές δίκαιο με πιο κοινωνικές προεκτάσεις»⁹⁹. Είναι αυτό που με άλλα λόγια διατύπωσε ο Δικαστής Weeramantry στην ατομική του γνώμη στην υπόθεση του *Φράγματος Gabčíkovo – Nagymaros* (1997) ότι «έχουμε μπει σε μια νέα εποχή διεθνούς δικαίου, όπου το διεθνές δίκαιο δεν εξυπηρετεί μόνο τα συμφέροντα των Κρατών, αλλά κοιτάει πέρα από αυτά και τις στενόμυαλες ανησυχίες τους προς το μεγαλύτερο συμφέρον της ανθρωπότητας και της πλανητικής ευημερίας»¹⁰⁰.

Το γεγονός ότι τα global commons ανήκουν σε όλους, *ipso facto* σημαίνει ότι η διακυβέρνηση τους πρέπει να εστιάζει στο κοινό καλό. Το δόγμα του δημόσιου εμπιστεύματος (*public trust*)¹⁰¹ είναι ένας απλός μηχανισμός για την ιδέα ότι τα global commons μπορούν να ιδωθούν ως εμπιστευματικά ενεργητικά (*trust assets*) που εξυπηρετούν το διεθνές κοινό συμφέρον. Τα Κράτη – Διεθνείς Κοινωνοί – Εμπιστευματοδόχοι έχουν ως υποχρέωση να μην τα βλάψουν και να διασφαλίσουν τη βιώσιμη και ορθόνομη πρόσβαση και χρήση τους από την παρούσα και τις μελλοντικές γενεές – Δικαιούχοι Εμπιστεύματος (*beneficiaries*)¹⁰². Ως εκ τούτου, η διεθνής συνεργασία για τη διακυβέρνηση των Global Commons περνά μοιραία μέσα από το διεθνές δίκαιο¹⁰³.

⁹⁷ Brauninger, Th., - Konig, Th., *Making Rules for Governing Global Commons: The case of deep-sea mining*, Journal of Conflict Resolution, vol. 44, 2000, p. 610.

⁹⁸ Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1998, p. 2.

⁹⁹ Κατά τη φράση του Richard Falk. Βλ. Falk, R., “On the Recent Further Decline of International Law” in Blackshield, A. R. (ed.), *Legal Change: Essays in Honour of Julius Stone*, Butterworths, Sidney, 1983, p. 272. Την ίδια άποψη υποστηρίζει και ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ Boutros - Boutros Ghali, βλ. Boutros Boutros-Ghali, *A Grotian Moment*, Fordham International Law Journal, vol. 18, 1994, p. 1609. Βλ. επίσης Milun, K., *The Political Uncommons: The Cross – Cultural Logic of the Global Commons*, Routledge, New York, 2016, p. 71.

¹⁰⁰ See *Gabčíkovo – Nagymaros Project* (Hungary/Slovakia), Separate Opinion Of Vice-President Weeramantry, 25 September 1997, p. 115.

¹⁰¹ Παρατηρείται δυσκολία ως προς την κοινή εννοιολογική οριοθέτηση της λέξεως “trust” και των παραγώγων της (*trusteeship*, *trustee*, *trustor*). Η ρίζα της λέξεως συναντάται στο κοινοδίκαιο και νοείται διαφορετικά από την ηπειρωτική Ευρώπη. Η σύγχυση φαίνεται από τη χρήση του όρου στο Καταστατικό της ΚτΕ κατόπιν προτροπής του Woodrow Wilson (Άρθρο 22), που όμως αφαιρέθηκε από το Άρθρο 73 Χάρτη ΟΗΕ, αλλά και από την πρόταση των ΗΠΑ στην UNESCO το 1972 για Σχέδιο Σύμβασης Εμπιστεύματος για την Παγκόσμια Κληρονομιά. Η λέξη “trust” διεγράφη γιατί δεν μπορούσε να μεταφραστεί στα γαλλικά και προέκυψε η Σύμβαση για την Παγκόσμια Κληρονομιά (1971), η οποία εισήγαγε ένα καινοτομικό σύστημα δημόσιου εμπιστεύματος. Βλ. Sand, P., “Accountability for the Commons: Reconsiderations” in Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017, p. 18.

¹⁰² Βλ. Bosselmann, K., “Governing the Global Commons the ‘planetary boundaries’ approach”, Policy Quarterly, vol. 13, 2017, p. 38.

¹⁰³ Η δράση του εμπιστευματοδόχου κατά τη διακυβέρνηση των global commons πρέπει να διέπεται από ορισμένες αρχές: (α) βιωσιμότητα, (β) ενδογενειακή ευθυδικία, (γ) διαγενειακή ευθυδικία, (δ) οικοσυστημική προσέγγιση, (ε) αρχή προφύλαξης και (στ) ΚΚΑ. Βλ. Bosselmann, K., “Democracy,

Για τη διακυβέρνηση των global commons απαιτείται ο σχεδιασμός μιας δομής και ενός συστήματος ρύθμισης ικανού να ανταποκριθεί στην πολυπλοκότητα των αγαθών αυτών¹⁰⁴ και την πολλαπλότητα των συμφερόντων (ιδιωτικών και δημόσιων)¹⁰⁵ και το οποίο υπόκειται σε απρόβλεπτες μεταβολές σε κάθε επίπεδο ανάλυσης (από το τοπικό ως το παγκόσμιο)¹⁰⁶. Η διαχείριση τους απαιτεί πλουραλιστικές νομικές οντότητες διεθνείς και υπερεθνικές, δημόσιες και ιδιωτικές προκειμένου να ταιριάζουν στην ποικιλομορφία των συμφερόντων και τον τύπο του πόρου προς διαχείριση¹⁰⁷. Το διεθνές δίκαιο προώθησε δυο συστήματα κανόνων δικαίου: αφενός μεν τη *Θεωρία των Καθεστώτων (Regime Theory)*¹⁰⁸ (Hard Law προσέγγιση του μοντέλου διακυβέρνησης των Global Commons), και αφετέρου δε πιο πρόσφατα το «*ήπιο δίκαιο*» (Soft Law προσέγγιση του μοντέλου διακυβέρνησης τους).

Ανεξάρτητα από τους hard law κανόνες ή / και τις soft law αρχές διακυβέρνησης που απορρέουν από το διεθνές καθεστώς, που εγκαθιδρύεται ξεχωριστά για το κάθε global commons, στη διακυβέρνηση τους εφαρμόζεται και τόσο το γενικό διεθνές δίκαιο, όσο και ειδικότεροι κλάδοι του διεθνούς δικαίου, όπως το δίκαιο της θάλασσας στην περίπτωση της Αρκτικής και το διεθνές δίκαιο περιβάλλοντος στο έξω-ατμοσφαιρικό διάστημα¹⁰⁹.

Sovereignty and the Challenge of the Global Commons” in Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017, p. 60.

¹⁰⁴ Σύμφωνα με την Elinor Ostrom, η πολυπλοκότητα αναφέρεται στο ίδιο το οικοσύστημα (πχ ωκεανός, κλίμα) ή αναφέρεται σε πολύπλοκο κοινωνικό σύστημα που λειτουργεί σε διαφορετικές κλίμακες και επηρεάζεται σε διαφορετικό βαθμό από τα συστημικά αποτελέσματα ή ακόμη μπορεί να αναφέρεται και σε αλληλεπίδραση οικολογικού και κοινωνικού συστήματος. Βλ. Van Laerhoven, F. & Ostrom, E., “Traditions and Trends in the Study of the Commons” in *International Journal of the Commons*, vol.1, 2007, pp. 17.

¹⁰⁵ Μια από τις δυσκολίες διακυβέρνησης έγκειται στην πολλαπλότητα των δρώντων κρατικής και μη κρατικής φύσεως στη διαχείριση των Global Commons. Επί παραδείγματι, στην ανοιχτή θάλασσα δραστηριοποιούνται πολεμικά πλοία, αλιευτικά πλοία, αλλά και πετρελαιοφόρα. Βλ. Freeman, C., *The Fragile Global Commons in a World in Transition*, SAIS Review of International Affairs, vol. 36, Johns Hopkins University Press, 2016, p. 17.

¹⁰⁶ Βλ. Leister, V. – Frazier, M., “From Local to Global Commons: Applying Ostrom’s Key Principles for Sustainable Governance”, available at: https://www.academia.edu/29453289/From_Local_to_Global_Commons_Applying_Ostroms_Key_Principles_for_Sustainable_Governance (last access: 25/11/2018).

¹⁰⁷ Βλ. Shaffer, Gr., “International Law and Global Public Goods in a Legal Pluralist World”, *European Journal of International Law*, vol. 23, 2012, p. 665.

¹⁰⁸ Βλ. Δούση, Εμ., *Η Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση σε Κρίση: Ρόο +20: υποσχέσεις με αβέβαιη εφαρμογή*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2014, σελ. 152 – 207.

¹⁰⁹ Schrijver, N., “Managing the global commons: common good or common sink?”, *Third World Quarterly*, vol. 37, 2016, p. 1265.

Κεφάλαιο II: Ο Ρόλος του Διεθνούς Δικαίου στη Διακυβέρνηση των Global Commons

2.1. Η Hard Law Προσέγγιση της Διακυβέρνησης των Global Commons: Διεθνή Συμβατικά Καθεστώτα Διακυβέρνησης

Όπως θα φανεί στο παρόν Κεφάλαιο, το διεθνές δίκαιο για τη διακυβέρνηση αυτών των «νέων περιοχών / πόρων» στράφηκε στη *Θεωρία των Καθεστώτων* (Regime Theory) και προέκρινε ένα μοντέλο διακυβέρνησης βασισμένο στην σκληρή συμβατική προσέγγιση του *Hard Law*, η οποία εν πολλοίς εμπεριείχε νομικώς δεσμευτικές επιταγές απαγορευτικής φύσεως (πχ απαγόρευση τοποθέτησης πυρηνικών όπλων στο Διαστημικό τομέα πόρων) και θεσμούς και διαδικασίες «σκληρού δικαίου».

Η *Θεωρία των Καθεστώτων* αναπτύχθηκε από θεωρητικούς των *Διεθνών Σχέσεων*¹¹⁰, σύμφωνα με τους οποίους η διαμόρφωση διεθνών καθεστώτων προωθεί τη διεθνή συνεργασία και μειώνει τις επιπλοκές της διεθνούς αναρχίας¹¹¹, δηλαδή της απουσίας υπερκείμενης των Κρατών αρχής, που να επιβάλλει το δίκαιο, ενώ υπερβαίνει επίσης τα προβλήματα συλλογικής δράσης, που ανακύπτουν λόγω της πολυπλοκότητας και της πολλαπλότητας δρώντων και δραστηριοτήτων. Μεταξύ των πολλών ορισμών, που έχουν δοθεί στον όρο «Καθεστώς» ο γράφων ξεχωρίζει τον ορισμό του St. Krasner, σύμφωνα με τον οποίο Καθεστώς είναι «ένα πακέτο ρητών ή συναγόμενων αρχών, νόμων, κανόνων και διαδικασιών λήψης αποφάσεων, γύρω από τα οποία οι προσδοκίες των δρώντων συγκλίνουν σε δεδομένη θεματική περιοχή των διεθνών σχέσεων»¹¹². Ως εκ

¹¹⁰ Πρόκειται ειδικότερα για τους θεωρητικούς του Θεσμικού Φιλελευθερισμού (institutionalism) ή Θεσμικού Νεοφιλελευθερισμού (neoliberal institutionalism). Με τον όρο *θεσμός* (institution) θεωρούνται εκείνα τα συλλογικά πλαίσια και συστήματα που παρέχουν σταθερότητα και νόημα στην κοινωνική συμπεριφορά και λαμβάνουν κανονιστικό καθεστώς στην κοινωνική σκέψη και δράση. Βλ. Douglas M., *How Institutions Think*, Syracuse University Press, NY, 1986. Τα διεθνικά πεδία ενέχουν μέσα τους κοινωνικές συγκρούσεις των διαφορετικών δρώντων (πχ η προστασία του περιβάλλοντος βρίσκει την σύγκρουση συμφερόντων μεταξύ των περιβαλλοντολόγων και της χημικής βιομηχανίας). Σε τέτοια πεδία αναμένεται ο αγώνας μεταξύ των διαφόρων δρώντων και ένας σημαντικός βαθμός θεσμοποίησης. Τρεις τύποι θεσμών υφίστανται: (α) πρότυπα (standards), (β) καθεστώτα (regimes) και (γ) οι λεγόμενοι μετά – οργανισμοί (meta-organisation). Τα πρότυπα είναι: «Ρητές, σχεδόν πάντοτε γραπτές, δηλώσεις που καθορίζουν τον τρόπο με τον οποίο ορισμένοι φορείς πρέπει να συμπεριφέρονται σε ορισμένες καταστάσεις» βλ. Ahrne G., - Brunsson N., “Organizing the world” in Djelic M.-L., Sahlin-Andersson K., (ed.) *Transnational Governance: Institutional Dynamics of Regulation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006, p. 82. Τα καθεστώτα είναι: «ενώσεις Κρατών που αναπτύσσουν ρητά πρωτόκολλα ή κανόνες διακυβέρνησης», όπως πχ το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ. Βλ. Young, Or., *International Governance: Protecting the Environment in a Stateless Society*, Cornell University Press, Ithaca, 1994. Οι Μετά-Οργανισμοί είναι: «εθελοντικές ενώσεις δημοσίων και ιδιωτικών οργανισμών» (πχ UNESCO). Βλ. Ansara – Wijten – Gray, “Constructing a Climate Change Logic: An Institutional Perspective on the “Tragedy of the Commons”, *Organization Science, Articles in Advance*, 2013, p. 14.

¹¹¹ Rosenau, J., “Governance, order, and change in world politics” in Rosenau, J., - Czempiel E., (ed.), *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992, p. 1–29.

¹¹² Βλ. Krasner, St. (ed.), *International Regimes*, Cornell University Press, Ithaca, 1983 και Krasner, St., “Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables,” *International Organization*, vol. 36, 1982, p. 186. Σύμφωνα με τον Oran Young, «Καθεστώτα είναι κοινωνικοί θεσμοί που διέπουν τις δράσεις, όσων εμπλέκονται σε προσδιορισμένες δραστηριότητες ή πακέτο δραστηριοτήτων ... Πρόκειται για πρακτικές που αποτελούνται από αναγνωρισμένους ρόλους που συνδέονται μεταξύ τους με ομάδες κανόνων ή συμβάσεων που διέπουν τις σχέσεις μεταξύ των κατόχων αυτών των ρόλων». Βλ. Young,

τούτου, τα Καθεστώτα δημιουργούν συνθήκες σύγκλισης συμφερόντων, πρότυπα συμπεριφοράς και τη γενική αίσθηση καθήκοντος. Πρόκειται για θεσμούς, που περιλαμβάνουν Κράτη – αν και ολοένα διευρύνεται η συμμετοχή από μη κρατικούς δρώντες (πολυεθνικές εταιρείες, ΜΚΟ, ιδιώτες) – που επιδιώκουν την εκπλήρωση των μακροπρόθεσμων στόχων τους και την οικοδόμηση και τη σταθεροποίηση των σχέσεων τους, προς όφελος όλων των μελών του Καθεστώτος.

Είναι υπεραπλουστευτική η άποψη που εξισώνει τα Διεθνή Καθεστώτα με Διεθνείς Συμφωνίες. Τα Καθεστώτα συστήνονται εκεί που μπορούν να υπάρξουν δυνητικά οφέλη από τη συνομολόγηση διεθνών συμφωνιών, αλλά το κόστος από τη συνομολόγηση αυτή είναι πολύ υψηλό. Αντί, λοιπόν, οι δρώντες να μουν σε διαπραγματευτική διαδικασία στη βάση μιας *ad hoc* Συνθήκης, επιλέγουν μια πιο ολοκληρωμένη – συνεκτική προσέγγιση με τη δημιουργία διεθνούς καθεστώτος, που διευκολύνει τόσο τη διαπραγμάτευση, όσο και τη συμμόρφωση με αυτή. Εξίσου, υπεραπλουστευτικό είναι να εξομοιώνονται τα διεθνή καθεστώτα με Διεθνείς Οργανισμούς. Αν και σε ορισμένες περιπτώσεις, η εγκαθίδρυση καθεστώτος συνοδεύεται από την ίδρυση τυπικού Διεθνούς Οργανισμού, αυτό δεν αποκλείει να συνοδεύεται από χαλαρότερες μορφές θεσμικής οργάνωσης, που απλώς διέπουν τις προσδοκίες και τη συμπεριφορά των δρώντων¹¹³.

Το γεγονός ότι οι νομικοί διεθνολόγοι γενικά δεν έχουν ασχοληθεί με τη θεωρία των καθεστώτων δεν πρέπει να οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αυτή η θεωρία δεν αφορά το διεθνές δίκαιο και συνεπώς είναι αμιγώς ενασχόληση των διεθνών σχέσεων. Αντιθέτως, είναι στενά συνυφασμένη με την θεσμική διάσταση του διεθνούς δικαίου και δεν αποτελεί μια αυστηρή προσέγγιση βασισμένη στον κανόνα διεθνούς δικαίου του καθεστώτος, αλλά εστιάζει στη διαμόρφωση καθεστώτος ως κοινωνικού εργαλείου εντός ενός ευρύτερου κοινωνικού φαινομένου, του διεθνούς δικαίου¹¹⁴.

Η Θεωρία των Καθεστώτων εκκινεί από τη μεθοδολογική προϋπόθεση ότι τα Κράτη αποτελούν τους κυρίαρχους δρώντες της διεθνούς πολιτικής και επιδιώκουν τη μεγιστοποίηση των ατομικών τους συμφερόντων, όμως παράλληλα έχουν κοινούς σκοπούς, που μπορούν να εξυπηρετήσουν μέσα από τα Διεθνή Καθεστώτα. Κυρίαρχο χαρακτηριστικό ενός αποτελεσματικού καθεστώτος αποτελεί η ικανότητα του να εφαρμόζει ή να επιβάλλει τις αποφάσεις του στα συμμετέχοντα μέρη και ταυτόχρονα να εξασφαλίζει κάποιο βαθμό αποδοχής από όσους δε συμμετέχουν. Η αποτελεσματικότητα του καθεστώτος εξαρτάται εν πολλοίς και από τη δυναμική του. Τα Κράτη που συστήνουν ένα καθεστώς έχουν το κίνητρο να συμμετέχουν σε αυτό και αυτό,

---

Or., *International Cooperation: Building Regimes for Natural Resources and the Environment*, Cornell University Press, Ithaca 1989, p. 12 – 13.

¹¹³ Βλ. Keohane, R., “*The Demand for International Regimes*”, *International Organizations*, vol. 36, 1982, p. 325 – 355. Ο Keohane είναι από τους σημαντικότερους μελετητές της Θεωρίας των Καθεστώτων. Βλ. Keohane, R., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton University Press, Princeton, 1984). Βλ. Keohane, R., and Martin, L., “*The Promise of Institutional Theory*” *International Security*, vol. 20, 1995, p. 39–51. Βλ. Keohane, R., “*International Institutions: Two Approaches*” in Beck, R., Arend, A., VanderLugt, R. (ed.), *International Rules: Approaches from International Law and International Relations*, Oxford University Press New York, 1996, p. 187–205.

¹¹⁴ Βλ. Bradford, A., *Regime Theory*, Max Planck Encyclopedia of Public International Law (MPEPIL), 2007.

τουλάχιστον σε αρχικό στάδιο συνεισφέρει στην αποτελεσματικότητα του. Λόγω του εύρους των σχέσεων αλληλεξάρτησης που ανακύπτουν ανά θεματική περιοχή, τα Κράτη που διστάζουν είναι πολύ πιθανό να αποδεχτούν τελικά το καθεστώς συνδιαμορφώνοντας τους κοινούς σκοπούς του. Επίσης, συμμετέχοντας και αποδεχόμενα να υποβληθούν σε αυτοπεριορισμό, δημιουργούν την τάση για παρόμοια συμπεριφορά των υπόλοιπων διεθνών δρώντων που ενδεχομένως να θέλουν εξίσου να επωφεληθούν (*like – minded states*). Ο μεγαλύτερος κλυδωνισμός που υφίσταται ένα καθεστώς αφού συσταθεί έγκειται στις εσωτερικές ή εξωτερικές πιέσεις για αλλαγή που μπορεί να υφίσταται και οι οποίες επηρεάζονται από ενδεχόμενες οικονομικές, τεχνολογικές, κοινωνικές και πολιτικές εξελίξεις. Ως αποτέλεσμα προκύπτει η τροποποίηση, η αντικατάσταση ή η διάλυση του¹¹⁵.

Για τη σύσταση ενός καθεστώτος απαραίτητο είναι οι διεθνείς δρώντες που το οικοδομούν να έχουν αμοιβαία εξάρτηση ως προς τη ρύθμιση της υπό καθεστωτικοποίηση θεματικής περιοχής (αλληλεξάρτηση κατά Keohane)¹¹⁶. Κατά το σχηματισμό Διεθνών Καθεστώτων τρεις είναι οι παράγοντες που επηρεάζουν το όλο εγχείρημα: (α) εθνικές ή εσωτερικές και διεθνείς ανησυχίες (πχ ανησυχία ΗΠΑ για δημιουργία σοβιετικών στρατιωτικών βάσεων και αποθήκευσης όπλων στο διάστημα και την Ανταρκτική οδήγησαν στη σύσταση των αντίστοιχων Καθεστώτων), (β) συγκέντρωση και χρήση επιστημονικής γνώσης (πχ επιστημονικό consensus που οδήγησε σε καθεστώς για την προστασία της στιβάδας του όζοντος) και (γ) επιρροή Κυβερνήσεων και ΜΚΟ σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Αν και έχει μεγάλη σημασία κατά τη σύσταση του, το διεθνές καθεστώς να στηρίζεται από τα ισχυρά Κράτη / Κράτη πρωτοπόροι, στη συνέχεια της θεσμικής του ζωής, το καθεστώς αποκτά τη δική του δυναμική¹¹⁷. Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τα καθεστώτα συστήνονται για να υφίστανται σε μακροχρόνια βάση και να προωθούν σχέσεις διαρκείας μεταξύ των Κρατών κατά την επιδίωξη του διεθνούς κοινού συμφέροντος. Ως εκ τούτου, δεν πρόκειται για στατικούς θεσμούς, αλλά αντίθετα τα διεθνή καθεστώτα είναι θεσμοί ευέλικτοι που εξελίσσονται μέσα από τη θεσμική τους ζωή με γνώμονα το επίσης αέναα εξελισσόμενο εσωτερικό και εξωτερικό πεδίο αναφοράς τους (context).

Ο Oran Young διακρίνει 3 στοιχεία των καθεστώτων: (α) ουσιαστικό στοιχείο, (β) διαδικαστικό στοιχείο και (γ) εφαρμογή¹¹⁸. Το ουσιαστικό στοιχείο απαρτίζεται από δικαιώματα (rights), δηλαδή οτιδήποτε ένας δρών δικαιούται λόγω της κατοχής αναγνωρισμένου ρόλου, και κανόνες (rules), δηλαδή κατευθύνσεις δράσεων, που προσδιορίζουν τη χρήση πόρων μέσω διαχειριστικών κανονισμών και συστημάτων κινήτρων και που προβλέπουν ευθύνη και διαδικασίες καθημερινών δραστηριοτήτων. Στο διαδικαστικό στοιχείο μεμονωμένοι παράγοντες πρέπει να κάνουν κάποιες

¹¹⁵ Chayes A., “Adjustment and Compliance Processes in International Regulatory Regimes” in Matthews, J., (ed.), *Preserving the Global Environment: the challenge of shared leadership*, Norton & company, New York, 1991, p. 19.

¹¹⁶ Rothwell, D., *The Polar Regions and the Development of International Law*, Cambridge University Press, 1996, p. 283.

¹¹⁷ Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1998, p. 31.

¹¹⁸ Young, Or., *International Cooperation: Building Regimes for Natural Resources and the Environment*, Cornell University Press, Ithaca 1989, p. 12 – 13.

συλλογικές επιλογές. Οι αποφάσεις αυτές διέπουν την κατανομή των πόρων, τις διανεμητικές λειτουργίες της ομάδας και την επίλυση των διαφορών. Επί παραδείγματι, τα κριτήρια για την εγκαθίδρυση εθνικών επιστημονικών σταθμών στην Ανταρκτική είναι τέτοιο στοιχείο. Η βασική διαφορά με το ουσιαστικό στοιχείο έγκειτο στο γεγονός ότι η διαδικαστική συνιστώσα περιέχει κανόνες συλλογικούς, ενώ η ουσιαστική περιέχει κανόνες, οι οποίοι είναι ατομικοί. Ως προς τη συνιστώσα της εφαρμογής, ο Young θεωρεί ότι η συμμόρφωση βασίζεται στην παρακολούθηση και την επιβολή. Το πώς οι πληθυσμοί φαλαινών στην Ανοιχτή Θάλασσα μειώνονται και τι είδους κυρώσεις θα επιβληθούν λόγω των παραβιάσεων των συστάσεων της IWC ανήκουν σε αυτή τη συνιστώσα. Όμως η κριτική που γινόταν συνοψιζόταν στο γεγονός ότι η αποτελεσματική εφαρμογή είναι σχεδόν αδύνατη επειδή δεν υπάρχει κανένας μηχανισμός επιβολής κυρώσεων¹¹⁹. Γιατί όμως τα Κράτη να συνεργάζονται αν το κόστος της μη συνεργασίας είναι χαμηλό; Για δυο κοινωνικούς λόγους: (α) για να μην γίνουν γνωστοί ως αναξιόπιστοι δρώντες (δυσφήμιση) και (β) για να μειώνεται η οικονομική αστάθεια, αφού τα καθεστώτα χαρακτηρίζονται από προβλεψιμότητα¹²⁰.

2.1.1. Η Καθεστωτική Αντιμετώπιση των Global Commons δια της Συμβατικής Οδού

Λόγω της έντονης ανομοιογένειας τους, τα Global Commons δεν συγκρίνονται εύκολα μεταξύ τους, περιέχουν διαφορετικά είδη πόρων και τα ρυθμιστικά καθεστώτα που διέπουν τη χρήση τους και έχουν προκύψει από τελείως ασύνδετες και διαφορετικές περιόδους. Επί παραδείγματι, η Ανταρκτική είναι ένας χώρος που περικλείει μεγάλη γκάμα πόρων από το πετρέλαιο (εξαντλήσιμος και σταθερός πόρος) μέχρι τους πιγκουίνους (ανανεώσιμος και μεταβλητός πόρος). Αλλά και οι ωκεανοί ως global commons διαθέτουν πόρους στατικούς ή ανεξέλεγκτους, ανανεώσιμους ή μη. Μάλιστα, ένα μέρος των πόρων των global commons αφορά το ίδιο το χωρικό στοιχείο (πχ στο διαστημικό τομέα πόρων, η συχνότητα του φάσματος ραδιοκυμάτων είναι χωρικό πεδίο επέκτασης πόρων για τις τηλεπικοινωνίες). Η ατμόσφαιρα και το εξώτερο διάστημα είναι κατά βάση χωρικά πεδία επέκτασης πόρων, αν και η τεχνολογία αποκαλύπτει σιγά σιγά εκμεταλλεύσιμους πόρους σε αυτά.

Παρατηρείται λοιπόν ότι το διαφορετικό πολιτικό, επιστημονικό, οικονομικό, κοινωνικό πεδίο αναφοράς (context) δεν επιτρέπει μια συνολική ανάλυση των διεθνών καθεστώτων για τα Global Commons, αλλά αντίθετα κάθε ένα από αυτά τα διεθνή καθεστώτα είναι μοναδικό. Τα χρονοδιαγράμματα της διαμόρφωσης διεθνών ρυθμιστικών καθεστώτων

¹¹⁹ Η απλή διαπίστωση της παραβίασης των υποχρεώσεων της Ιαπωνίας σχετικά με την συμμόρφωση της με τις συστάσεις της IWC από το Διεθνές Δικαστήριο στην υπόθεση *Φαλινοθηρίας* (2014) δεν αποτέλεσε επαρκές κυρωτικό μέτρο για να εμποδίσει την Ιαπωνία να συνεχίσει την παραβίαση της. Μάλιστα, ο Πρωθυπουργός ανακοίνωσε ότι δεν θα τηρηθεί η απόφαση της Χάγης και προσφάτως ανακοίνωσε την αποχώρηση της Ιαπωνίας από την IWC, ώστε να προχωρήσει σε εμπορική φαλινοθηρία στην AZ και την AΟΖ της. Βλ. Ridderhof, R., “Japan resumes Commercial Whaling”, Peace Palace Library Blog, 3/1/2019.

¹²⁰ Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1998, p. 31.

διακυβέρνησης των Global Commons διαφέρουν κατά πολύ¹²¹. Στη διάρκεια του 20ου αιώνα αναδύθηκαν διεθνή καθεστώτα για την διακυβέρνηση περιοχών και φυσικών πόρων εκτός εθνικής δικαιοδοσίας. Αυτά ήταν η Ανταρκτική, ο Διεθνής Βυθός, το έξω-ατμοσφαιρικό διάστημα (περιλαμβανομένων των ουρανίων σωμάτων) και η ατμόσφαιρα (όζον, κλίμα)¹²². Το αρχαιότερο είναι το καθεστώς των ωκεανών, με μοντέρνες ρίζες που ξεκινούν από τον 13ο αιώνα. Το πιο πρόσφατο είναι το καθεστώς του διαστήματος, που ξεκίνησε τη δεκαετία του '50. Η επιστημονική ανακάλυψη και η εύρεση της τεχνογνωσίας για την εκμετάλλευση των Global Commons είναι ο παράγων εκείνος που συντείνει την ανάδυση ενός ρυθμιστικού καθεστώτος υπό το διεθνές δίκαιο¹²³.

Το πιο ολοκληρωμένο συμβατικό καθεστώς διακυβέρνησης των Global Commons είναι το *Σύστημα της Συνθήκης της Ανταρκτικής* (ATS). Αποτελείται από 4 διαδοχικές Συνθήκες με θεμέλιο λίθο τη *Συνθήκη της Ανταρκτικής* (1959), το μοναδικό συμβατικό κείμενο που προστατεύει μια ολόκληρη ήπειρο. Οι επακόλουθες είναι: η *Σύμβαση για τη Διατήρηση των Ειδών Φώκιας της Ανταρκτικής* (1972), η *Σύμβαση της Καμπέρα για τη Διατήρηση των Θαλάσσιων Έμβιων Πόρων της Ανταρκτικής* (1980) και το *Πρωτόκολλο της Μαδρίτης για την Περιβαλλοντική Προστασία της Συνθήκης της Ανταρκτικής* (1991)¹²⁴.

Οι θάλασσες και οι ωκεανοί ως Global Commons διέπονται κατ' αρχήν από τη *Νέα Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας* (UNCLOS) (1982), όπου συνιστά ένα συνεκτικό συμβατικό πλαίσιο, προϊόν της μεγαλύτερης διπλωματικής

¹²¹ Σύμφωνα με την Buck, αυτός είναι και ο λόγος που εμφανίζονται αναλυτικές δυσκολίες. Το καθεστώς των ωκεανών λόγω μακράς ιστορικής πορείας περιέχει άπειρο όγκο πληροφοριών, ενώ αντίθετα το καθεστώς της ατμόσφαιρας και του διαστήματος είναι τόσο πρόσφατα που απαιτείται να δοκιμαστούν από την ιστορική τους εξέλιξη. Ο πιο ορθός τρόπος ανάλυσης δεν μπορεί να περιλαμβάνει ενιαίο χρονικό σημείο εκκίνησης των global commons αλλά αντίθετα για το κάθε global commons θα ήταν χρήσιμο να γίνει ανάλυση με σημείο εκκίνησης την ανακάλυψη της εκμεταλλευσιμότητας του και τις επακόλουθες βλέψεις κάρπωσης μέχρι το χρονικό σημείο της θεμελίωσης και σταθεροποίησης του διεθνούς καθεστώτος του (πχ ωκεανοί από το 13ο αιώνα, Ανταρκτική από τα τέλη 19ου αιώνα, Ατμόσφαιρα από τον 20 αιώνα, Διάστημα από μέσα 20ου αιώνα).

¹²² Berkman, P. –A., *Science into Policy: Global Lessons from Antarctica*, Academic Press, 2002, p. 219.

¹²³ Χαρακτηριστικά, σύμφωνα με έκθεση των Ειδικευμένων Οργανισμών του ΟΗΕ, τα διεθνή ρυθμιστικά καθεστώτα που διέπουν τα global commons, χαρακτηρίζονται ως «κατακερματισμένα και περίπλοκα». Βλ. OHCHR, OHRLLS, UNDESA, UNEP, UNFPA, “UN System Task Team on the Post-2015 UN Development Agenda; Global Governance and Governance of the Global Commons in the Global Partnership or Development Beyond 2015,” United Nations, January 2013, available at: http://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/thinkpieces/24_thinkpiece_global_governance.pdf.

¹²⁴ Βλ. ιστοσελίδα Γραμματείας Συνθήκης Ανταρκτικής: https://www.ats.ag/e/ats_related.htm. Στην απαρίθμηση των Συνθηκών αυτών δεν περιλαμβάνεται η *Σύμβαση για την Ρύθμιση των Δραστηριοτήτων Εξόρυξης Ορυκτών της Ανταρκτικής* (1988), γνωστή και ως CRAMRA Convention, η οποία δεν ολοκληρώθηκε ποτέ. Παρατηρείται ότι το Σύστημα της Συνθήκης της Ανταρκτικής εξελίχθηκε από την τομεακή προσέγγιση διεθνούς ρύθμισης (πχ συγκεκριμένα είδη φώκιας) στην ολοκληρωμένη οικοσυστημική προσέγγιση (πχ έλεγχος κάρπωσης κυρίως από την CCMLR και περιβαλλοντικό πρωτόκολλο). Βλ. Ροδοθέατος, Γ., «Περιοχές εκτός εθνικής δικαιοδοσίας – Ανταρκτική» στο Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Περιβάλλον: Διεθνής Προστασία, Πολιτική, Δίκαιο, Θεσμοί*, Σιδέρης, Αθήνα, 2017. Φυσικά, στην Ανταρκτική εφαρμόζονται και άλλες διεθνείς Συνθήκες εκτός ATS, πχ UNCLOS, CBD, MARPOL. Βλ. Vigni, P. “The Interaction between the Antarctic Treaty System and the Other Relevant Conventions Applicable to the Antarctic Area: A Practical Approach versus Theoretical Doctrines” in Frowein, J., - Wolfrum, R. (ed.), *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, vol. 4, Kluwer Law International, 2000.

διασκέψεως στην ιστορία (1971 – 1982). Η UNCLOS περιέχει στις διατάξεις της αφενός μεν το καθεστώς που διέπει την Ανοιχτή Θάλασσα¹²⁵, και αφετέρου δε το καθεστώς για τη ρύθμιση του Διεθνούς Βυθού / Περιοχής¹²⁶. Εκτός, όμως από το φυσικό χώρο των ωκεανών (θαλάσσια κολώνα) και των βυθών τους, διεθνής ρύθμιση έχει προβλεφθεί και για τους φυσικούς τους πόρους, οι οποίοι διακρίνονται σε αβιοτικούς και έμβιους. Οι αβιοτικοί φυσικοί πόροι της Περιοχής (πχ υδρογονάνθρακες, φυσικό αέριο, πολυμεταλλικοί κόνδυλοι και σουλφίδια) καλύπτονται από το Μέρος XI της UNCLOS, που τους ανακηρύσσει ως ΚΚΑ. Ως προς τους έμβιους πόρους της Ανοιχτής Θαλάσσης, η UNCLOS επιβεβαιώνει τη θεμελιώδους σημασίας ελευθερία της αλιείας, η οποία σε καμία περίπτωση δεν είναι απόλυτη¹²⁷, αλλά από εκεί και πέρα ακολουθεί μια τομεακή προσέγγιση βασισμένη σε είδη της Άγριας Ζωής (κοινά και αλληλεπικαλυπτόμενα ιχθυοαποθέματα μεταξύ ΑΟΖ και θαλάσσιας περιοχής εκτός εθνικής δικαιοδοσίας (Άρθρο 63), είδη υψηλής μεταναστεύσεως Παραρτήματος I UNCLOS (τόνος, ξιφίας, καρχαρίας, δελφίνια, κητοειδή) (Άρθρο 64), ανάδρομα και κατάδρομα είδη και θαλάσσια θηλαστικά (κητοειδή, θαλάσσιες ενυδρίδες, ντουγκόνγκες, μανάτοι) (Άρθρα 65 και 120)¹²⁸. Κατά τα λοιπά, τα αλιευτικά αποθέματα ως Global Commons προστατεύονται και διατηρούνται σε παγκόσμιο επίπεδο από τη *Συμφωνία για την Εφαρμογή των διατάξεων της UNCLOS αναφορικά με τη διατήρηση και τη διαχείριση των Αλληλεπικαλυπτόμενων Ιχθυοαποθεμάτων και των Ιχθυοαποθεμάτων Υψηλής Μετανάστευσης* (1995)¹²⁹ και σε περιφερειακό επίπεδο από αρκετές περιφερειακές συμφωνίες διαχείρισης αλιείας (RFMAs), που συστήνουν Οργανισμούς επίβλεψης, όπως η *Επιτροπή Αλιείας του Βόρειο-Ανατολικού Ατλαντικού* (NEAFC), ο *Οργανισμός Αλιείας του Βόρειο-Δυτικού Ατλαντικού*

¹²⁵ Ο ορισμός της Ανοιχτής Θάλασσας παρουσιάζεται αποθετικά: «όλα τα τμήματα θάλασσας που δεν ανήκουν στην ΑΟΖ, την ΑΖ ή τα εσωτερικά ύδατα ενός Κράτους ή τέλος στα αρχιπελαγικά ύδατα ενός αρχιπελαγικού Κράτους». Δεν θα μπορούσε να υπάρξει θετικός ορισμός ΑΘ καθώς δεν είναι καθορισμένα τα ακριβή πλάτη της ΑΖ και εξαρτάται από το αν τα Κράτη έχουν ανακηρύξει (και οριοθετήσει) ΑΟΖ. Η ΑΘ περιλαμβάνει μόνο τη θαλάσσια κολώνα νερού που υπέρκειται του βυθού. Μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις εφαρμόζονται διατάξεις της στο βυθό (βλ. υποβρύχια καλώδια και σωλήνες). Βλ. Ρούκουνας, Εμ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 274. Επίσης, η UNCLOS συμπληρώνεται από τις διατάξεις τις προϋπάρχουσας *Συμβάσεως της Γενεύης για την Ανοιχτή Θάλασσα* (1958), στο βαθμό που οι διατάξεις της τελευταίας δεν έρχονται σε σύγκρουση με τις διατάξεις της πρώτης. Βλ. *Ibid*, σελ. 274.

¹²⁶ Το καθεστώς του Διεθνούς Βυθού, όπως αναλύεται στο Μέρος XI της UNCLOS, πλέον «συμπληρώνεται» από τη *Συμφωνία της Νέας Υόρκης για την Εφαρμογή του Μέρους XI της Σύμβασης UNCLOS* (1994).

¹²⁷ Το Άρθρο 116 λέει ότι η ελευθερία υπόκειται σε επιφυλάξεις σχετικά με (α) συμβατικές υποχρεώσεις Κρατών, (β) δικαιώματα, καθήκοντα και συμφέροντα παράκτιων κατ' Άρθρα 63(2), 64 και 67, (γ) Τμήμα 2 Μέρος VII. Το άρθρο 119 (1) υποχρεώνει τα κράτη να λάβουν μέτρα που αποσκοπούν στη διατήρηση ή στην αποκατάσταση των πληθυσμών των συγκομισμένων ειδών σε επίπεδα που μπορούν να παράγουν «μέγιστη βιώσιμη απόδοση» (*maximum sustainable yield*) για τον καθορισμό των επιτρεπομένων αλιεύσεων και για τη θέσπιση άλλων μέτρων διατήρησης για τους ζώντες πόρους των θαλασσών. Προβλέπεται και ανταλλαγή επιστημονικών απόψεων για την εκμετάλλευση των αλιευτικών αποθεμάτων. Τα άρθρα 117 και 118 προβλέπουν τη διεθνή συνεργασία για τη διατήρηση των έμβιων πόρων της ΑΘ. Βλ. Tanaka, Y., *The International Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2012, p. 222.

¹²⁸ Σοβαρό πρόβλημα για την UNCLOS είναι το γεγονός ότι δεν έχει υιοθετήσει την οικοσυστημική προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία πρέπει να προστατεύονται όλα τα έμβια και αβιοτικά στοιχεία για την εύρυθμη λειτουργία του οικοσυστήματος. Βλ. *Ibid*, p. 223.

¹²⁹ Σε ισχύ το 2001. Στο βαθμό που δεν συγκρούονται με τις διατάξεις της UNCLOS εφαρμόζονται και οι διατάξεις της *Σύμβασης της Γενεύης για την Διατήρηση της Αλιείας* (1958). Βλ. http://www.un.org/Depts/los/convention_agreements/convention_overview_fish_stocks.htm.

(NAFO), ο *Οργανισμός Αλιείας Νότιο-Ανατολικού Ατλαντικού* (SEAFO), η *Επιτροπή Αλιείας του Δυτικού και Κεντρικού Ατλαντικού* (WECAFC), η *Επιτροπή Αλιείας για τον Ανατολικό Κεντρικό Ατλαντικό* (CECAF) ο *Οργανισμός Περιφερειακής Διαχείρισης της Αλιείας του Νοτίου Ειρηνικού* (SPRFMO) και η *Γενική Επιτροπή Αλιείας για τη Μεσόγειο* (GFCM)¹³⁰. Τέλος, ως προς τους έμβιους φυσικούς πόρους της Περιοχής (βενθόβια είδη), για αυτά δεν έχει προβλεφθεί στην UNCLOS ορισμένο καθεστώς διακυβέρνησης και υπάρχει μεγάλη διχογνωμία για το εάν ανήκουν στην ΚΚΑ ή ισχύει η ελευθερία της αλιείας¹³¹.

Ένα ακόμη ζήτημα για τον ωκεανικό τομέα πόρων αφορά τη ρύπανση του θαλασσίου περιβάλλοντος, που επιφέρει αρνητικές συνέπειες τόσο για τον χώρο, όσο και για τους πόρους του. Η UNCLOS περιέχει μόνο μια γενική διάταξη για την πρόληψη της ρύπανσης του θαλασσίου περιβάλλοντος (Άρθρο 145) και από εκεί και ύστερα το φαινόμενο αυτό διέπεται σε περιφερειακό επίπεδο δια του *Συστήματος Περιφερειακών Θαλασσών του Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον* (UNEP)¹³².

Η ρύθμιση του διαστημικού τομέα πόρων έχει ως σημείο αφετηρίας την σύσταση της *Επιτροπής του ΟΗΕ για την Ειρηνική Χρήση του Εξω-ατμοσφαιρικού Διαστήματος* (UNCOPUOS) το 1959 και κυρίως την υιοθέτηση της *Συνθήκης επί των Αρχών που*

¹³⁰ Υπάρχουν όμως και πολλές Περιφερειακές Συμφωνίες Διαχείρισης Αλιείας συγκεκριμένων Ειδών, δηλαδή η διαχείριση και διατήρηση ρυθμίζονται τομεακά, όπως η *Συμφωνία της Διεθνούς Επιτροπής για τη Διατήρηση του Ατλαντικού Τόνου* (ICCAT), η *Συμφωνία της Επιτροπής του Τόνου του Ινδικού Ωκεανού* (IOTC), η *Συμφωνία της Δι-Αμερικανικής Επιτροπής Τροπικού Τόνου* (IATTC), η *Συμφωνία για τη Διατήρηση του Νότιου Γαλαζόπτερου Τόνου* (CCSBT), η *Συμφωνία Διατήρησης του Σολωμού του Βορείου Ατλαντικού* (NASCO) και η *Σύμβαση για τη Διατήρηση και τη Διαχείριση των Αποθεμάτων Μπακαλιάρου στην Κεντρική Βερίγγειο Θάλασσα* (CCBSP). Αλλά και για τα θαλάσσια θηλαστικά έχουν συσταθεί σε παγκόσμιο επίπεδο η *Διεθνής Σύμβαση για τη Ρύθμιση της Φαλινοθηρίας* (IWC) και σε περιφερειακό επίπεδο η *Συμφωνία για τη Διατήρηση της Γουνοφόρου Φώκιας της Βερίγγειου Θαλάσσης*, η *Σύμβαση για την Προστασία των Ειδών Φώκιας της Ανταρκτικής* και η *Συμφωνία για τη Διατήρηση των Ειδών Φώκιας στη Θάλασσα Wadden*, η *Συμφωνία για τη Διατήρηση των Μικρών Κητοειδών της Βαλτικής Θάλασσας*, του *Βορειοανατολικού Ατλαντικού και της Θάλασσας της Ιρλανδίας και της Βόρειας Θάλασσας* (ASCOBANS) και τη *Συμφωνία για τη Διατήρηση των Κητοειδών της Μαύρης Θάλασσας, της Μεσογείου Θάλασσας και της Συνορεύουσας Περιοχής του Ατλαντικού* (ACCOBAMS).

¹³¹ Βλ. Gavouneli, M., *Functional Jurisdiction in the Law of the Sea*, Martinus Nijhoff, 2008, p. 147.

¹³² Το Σύστημα Περιφερειακών Θαλασσών του UNEP συστήθηκε το 1974 και αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες επιτυχίες του. Από τις 18 περιφερειακές θάλασσες, οι 7 διέπονται από Συστήματα Περιφερειακών Θαλασσών υπό το UNEP (Μεσόγειος, Καραϊβική, Ανατολικής Ασίας, Ανατολικής Αφρικής, Δυτικής Αφρικής, Βόρειο-Δυτικού Ειρηνικού, Κασπία Θάλασσα), 7 διέπονται από Περιφερειακά Προγράμματα εκτός της Διοίκησης του UNEP (Μαύρη Θάλασσα, Ερυθρά Θάλασσα και Κόλπος του Άντεν, Βορειο-Ανατολικού Ειρηνικού, Νότιο-Ανατολικού Ειρηνικού, Περιοχής Ειρηνικού, Θάλασσα Νότιας Ασίας, Θαλάσσια Περιοχή ROPME (Ιράν, Ιράκ, Κουβέιτ, Ομάν, Κατάρ, Σαουδική Αραβία και Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα)) και 4 διέπονται από ανεξάρτητο καθεστώς (περιοχή Ανταρκτικής, περιοχή Αρκτικής, Βαλτική Θάλασσα και Βόρειο-Ανατολικός Ατλαντικός).

Βλ. <https://www.unenvironment.org/explore-topics/oceans-seas/what-we-do/working-regional-seas/why-does-working-regional-seas-matter>. Για συνοπτική παρουσίαση καθενός από τα Προγράμματα αυτά βλ. Μπούρτζης, Τ., «Θάλασσες και Ωκεανοί» στο Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Περιβάλλον: Διεθνής Προστασία, Πολιτική, Δίκαιο, Θεσμοί*, Σιδέρης, Αθήνα, 2017. Το σύστημα διακυβέρνησης ωκεανών που έχει προωθήσει το UNEP βασίζεται στην περιφερειακή προστασία των επιμέρους θαλασσών με άλλοτε πιο ολοκληρωμένο μοντέλο διαχείρισης και άλλοτε πιο χαλαρό. Το πιο ολοκληρωμένο πρόγραμμα για την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος και των παράκτιων περιοχών της Μεσογείου προβλέπεται από το Σύστημα της Σύμβασης της Βαρκελώνης (1976 / 1995). Για αναλυτική παρουσίαση του βλ. Ραυτόπουλος, Ε., *Συμβατική Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Μεσόγειος ή Plus Ultra*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014.

διέπουν τις Δραστηριότητες των Κρατών στην Εξερεύνηση και τη Χρήση του Εξω-ατμοσφαιρικού Διαστήματος, περιλαμβανομένης της Σελήνης και των άλλων Ουράνιων Σωμάτων (1967). Εν συνεχεία, υιοθετήθηκαν διαδοχικά και άλλες Συνθήκες ειδικότερου αντικειμένου σχηματίζοντας ένα πλέγμα διεθνών συνθηκών με κεντρική συνθήκη την OST. Τα υπόλοιπα συμβατικά κείμενα εξειδικεύονται σε μερικές από τις αρχές της OST και αφορούν ειδικά ζητήματα διαστημικής δραστηριότητας. Αυτές είναι: η *Συμφωνία για τη Διάσωση Αστροναυτών, την Επιστροφή Αστροναυτών και την Επιστροφή Αντικειμένων που εκτοξεύτηκαν στο Διάστημα*, γνωστή και ως *Rescue Agreement* (1968), η *Σύμβαση για τη Διεθνή Ευθύνη για Ζημιά που προκλήθηκε από Διαστημικά Αντικείμενα*, γνωστή και ως *Liability Convention* (1972), η *Σύμβαση για τη Νηολόγηση των Αντικειμένων που εκτοξεύονται στο Διάστημα*, γνωστή και ως *Registration Convention* (1976) και η *Συμφωνία που διέπει την Δραστηριότητα των Κρατών στη Σελήνη και τα άλλα Ουράνια Σώματα*, γνωστή και ως *Moon Agreement* (1979)¹³³.

Το διάστημα ως τομέας επέκτασης πόρων περιέχει και συγκεκριμένες θέσεις εντός του ηλεκτρομαγνητικού φάσματος ραδιοφωνικών συχνοτήτων και εντός της γεωστατικής τροχιάς, οι οποίες δεν διέπονται από το παραπάνω πλέγμα Συνθηκών του Διαστημικού Δικαίου, αλλά από τους *Κανονισμούς Ραδίου* (2016) και τη Διεθνή Ένωση Τηλεπικοινωνιών (ITU). Επίσης, συστάθηκαν περιφερειακά δίκτυα για τις δορυφορικές επικοινωνίες (INTELSAT, INMARSAT, EUTELSAT, ARABSAT)¹³⁴.

Ο ατμοσφαιρικός τομέας πόρων ως Global Commons διέπεται ως προς τη υποβάθμιση της ποιότητας της ατμόσφαιρας και των συστατικών της. Το πρώτο συμβατικό πλαίσιο για την Προστασία της Ατμόσφαιρας είναι η *Σύμβαση της Γενεύης για τη Διασυνοριακή Μεταφορά της Ρύπανσης της Ατμόσφαιρας σε Μεγάλες Αποστάσεις* (1979)¹³⁵ της Οικονομικής Επιτροπής για την Ευρώπη (UNECE) και εν πολλοίς αφορούσε το φαινόμενο της όξινης βροχής¹³⁶. Τη Σύμβαση ακολούθησαν 8 εξειδικευτικά Πρωτόκολλα ήτοι, το *Πρωτόκολλο για τη Μακροπρόθεσμη Χρηματοδότηση του Συνεργατικού Προγράμματος για την Παρακολούθηση και την Αξιολόγηση της Μεγάλης Εμβέλειας Διάδοσης των Εναέριων Ρυπαντών στην Ευρώπη / EMEP Program* (1984), το *Πρωτόκολλο του Ελσίνκι για τη Μείωση των Εκπομπών Θείου* (1985), το *Πρωτόκολλο αναφορικά με τον Έλεγχο των Εκπομπών Νιτρικών Οξιδίων ή τη Διάδοση των ροών τους* (1988), το *Πρωτόκολλο αναφορικά με τον Έλεγχο των Εκπομπών Εξατμιστών Οργανικών Ενώσεων ή τη Διάδοση των ροών τους* (1991), το *Πρωτόκολλο του Όσλο για την Περαιτέρω Μείωση των Εκπομπών Θείου* (1994), το *Πρωτόκολλο για τα Βαρέα Μέταλλα* (1998), το *Πρωτόκολλο του Άαρχους για τους Μόνιμους Οργανικούς Ρυπαντές* (1998) και

¹³³ Βλ. <http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/spacelaw/treaties.html>.

¹³⁴ Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7th ed., Routledge, 1997, p. 202.

¹³⁵ Σε ισχύ το 1983. Ως σήμερα έχει 51 επικυρώσεις, μεταξύ των οποίων και από Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία, Γερμανία, ΕΕ, Ρωσία και ΗΠΑ. Βλ. *Convention on Long-Range Transboundary Air Pollution*, Geneva, 13 November 1979, United Nations, Treaty Series, vol. 1302, p. 217.

¹³⁶ Lipietz, Al., "Managing the Global Commons", Interview to Barbara Lipietz, August 2017, available at: <https://iris.ucl.ac.uk/iris/publication/897726/1> (last access: 19/11/2018).

το Πρωτόκολλο για τη Μείωση της Οξίνισης, του Ευτροφισμού και του Όζοντος Εδαφικού Επιπέδου (1999)¹³⁷.

Το δεύτερο συμβατικό πλαίσιο αφορά το φαινόμενο της εξασθένησης της στιβάδας του όζοντος και αποτελείται από τη Σύμβαση της Βιέννης για την Προστασία της Στιβάδας του Όζοντος (1985) και το εξειδικευτικό Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ για τις Ουσίες που Μειώνουν τη Στιβάδα του Όζοντος (1987). Πρόκειται για την επιτομή της επιτυχημένης διακυβέρνησης Global Commons, αφού η καθολική αποδοχή του Πρωτοκόλλου από το σύνολο των Κρατών της διεθνούς κοινότητας το 2009 οδήγησε στην κατάργηση της χρήσης των επιβλαβών για το όζον ουσιών (χλωροφθοράνθρακες / CFCs) και την αντικατάστασή τους από λιγότερο επιβλαβείς (υδροχλωροφθοράνθρακες / HCFCs)¹³⁸.

Τέλος, το τρίτο συμβατικό πλαίσιο για τον ατμοσφαιρικό τομέα πόρων αφορά το κλίμα και απαρτίζεται από τη Σύμβαση Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992) και το Πρωτόκολλο του Κιότο (1997).

Αναφορικά με τη Βιοποικιλότητα ως Global Commons είναι ενδεικτικό ότι πριν τη δεκαετία του 1990, υπήρχε μια τομεακή προσέγγιση βασισμένη στην προστασία ορισμένων μόνο ειδών της Άγριας Ζωής, όπως η Σύμβαση για την Προστασία της Φώκιας της Βεριγγείου Θαλάσσης (1911), η Σύμβαση για την Προστασία της Πολικής Αρκούδας (1973), η Σύμβαση για Διατήρηση Νότιου Γαλαζόπτερου Τόνου (1993), η Σύμβαση για την Προστασία του Ρινόκερου (1999) και η Σύμβαση για τη Διατήρηση των Γοριλλών και των Οικοτόπων τους (2007)), στην προστασία ολόκληρων ομάδων ειδών (Σύμβαση Ράμσαρ για Υδρόβια Πτηνά και Οικοτόπους τους (1971), Σύμβαση της Βόννης για τη Διατήρηση των Αποδημητικών Ειδών Άγριων Ζώων (1979)), στη ρύθμιση συγκεκριμένης δραστηριότητας που επηρεάζει τα είδη της Άγριας Ζωής (Σύμβαση για το Διεθνές Εμπόριο των Απειλούμενων Ειδών της Άγριας Πανίδας και Χλωρίδας / CITES (1973)¹³⁹, Διεθνής Σύμβαση για τη Ρύθμιση της Φαλαινοθηρίας (1946)¹⁴⁰) και στην περιφερειακή προστασία της Άγριας Ζωής σε ορισμένη περιοχή (Σύμβαση Βέρνης για τη Διατήρηση της Ευρωπαϊκής Άγριας Ζωής και του Φυσικού Περιβάλλοντος (1979)¹⁴¹). Ακόμη και οι περιφερειακές συνθήκες για τη διατήρηση της αλιείας και την προστασία των θαλασσίων θηλαστικών, που προαναφέρθηκαν εφαρμόζονται συνδυαστικά για την προστασία των ειδών αυτών και ως συστατικών στοιχείων της βιοποικιλότητας. Τελικά, το 1992 η διεθνής κοινότητα υιοθέτησε τη Σύμβαση της Βιοποικιλότητας δίνοντας ένα νέο αέρα στην προστασία των ειδών της Άγριας Ζωής. Η Σύμβαση της Βιοποικιλότητας έχει

¹³⁷ Ως το 2005 είχαν τεθεί όλα τα Πρωτόκολλα σε ισχύ.

Βλ. http://www.unece.org/env/lrtap/status/lrtap_s.html.

¹³⁸ https://web.archive.org/web/20140812203449/http://ozone.unep.org/new_site/en/vienna_convention.php

Πλέον, έχει αποδειχθεί ότι αν και τα HCFCs είναι φιλικές προς το όζον, είναι επιβλαβή προς το κλίμα μιας και αποτελούν θερμοκηπικά αέρια (GHGs). Από το 2009 έχουν ξεκινήσει διαπραγματεύσεις που κατέληξαν στην υιοθέτηση τροποποιήσεων στο Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ για τη σταδιακή κατάργηση των HCFCs (2016) σφραγίζοντας το success story του συμβατικού καθεστώτος για το όζον. Βλ. UNEP, *The Kigali Amendment to the Montreal Protocol: HFC Phase – Down, Ozone Fact-Sheet*. Βλ. *Decision XXVIII/2: Decision related to the amendment phasing down hydrofluorocarbons*.

¹³⁹ Βλ. <https://www.cites.org/>.

¹⁴⁰ Βλ. <https://iwc.int/history-and-purpose>.

¹⁴¹ Βλ. <https://www.coe.int/en/web/bern-convention/presentation>.

συμπληρωθεί από: (α) το *Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια* (2000), που αποσκοπεί στην προστασία της βιοποικιλότητας από κινδύνους, που τίθενται από έμβιους τροποποιημένους οργανισμούς, που έχουν προκύψει από την ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας¹⁴², (β) το *Πρωτόκολλο της Ναγκόγια για την Πρόσβαση στους Γενετικούς Πόρους και τη Δίκαιη και Ορθόνομη Διανομή των Ωφελειών που Απορρέουν από τη Χρήση τους* (2010), που οδήγησε στη δημιουργία μιας πλατφόρμας πληροφόρησης για τη διαφάνεια αναφορικά με την κατανομή των ωφελειών από τη χρήση γενετικών πόρων, τη λεγόμενη “*Access and Benefit-Sharing Clearing-House*” (ABS Clearing-House)¹⁴³ και (γ) το *Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο Nagoya – Kyala Lumpur περί της Ευθύνης (Liability) και Αποζημίωσης* (2010)¹⁴⁴.

Για την προστασία της χλωρίδας υφίστανται λιγότερα συμβατικά κείμενα. Σε παγκόσμιο επίπεδο έχουμε τη *Διεθνή Σύμβαση για την Προστασία των Φυτών* (1951)¹⁴⁵. Οι φυτικοί γενετικοί πόροι για τη Διατροφή και την αλιεία διέπονται από τη *Διεθνή Συνθήκη του Παγκόσμιου Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας (FAO) για τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία* (2001). Αναφορικά με τους μικροοργανισμούς – που αποτελούν τμήμα της βιοποικιλότητας – δεν διέπονται ακόμη από ορισμένο συμβατικό πλαίσιο.

Είναι λοιπόν φανερό ότι η διακυβέρνηση των Global Commons μπορεί να είναι μόνο τομεακή λόγω της ετερότητας που τα χαρακτηρίζει ως προς τη φύση και τη σημασία τους. Παρά την πληθώρα των συμβατικών κειμένων που διέπουν τα Global Commons υφίστανται ορισμένα κοινά χαρακτηριστικά που συναντώνται σχεδόν σε όλα τα συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης¹⁴⁶.

---

¹⁴² Βλ. <http://bch.cbd.int/protocol/background/>. Το Πρωτόκολλο τέθηκε σε ισχύ το 2003 και αριθμεί 171 επικυρώσεις ως σήμερα, συμπεριλαμβανομένης της ΕΕ.

¹⁴³ Βλ. <https://www.cbd.int/abs/text/default.shtml>. Το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια τέθηκε σε ισχύ το 2014 και αριθμεί 105 επικυρώσεις ως σήμερα, συμπεριλαμβανομένης της ΕΕ.

¹⁴⁴ Σε ισχύ το 2018.

¹⁴⁵ Βλ. <https://www.ippc.int/en/structure/>.

¹⁴⁶ Σύμφωνα με τον Vicuna, οι κοινές αρχές που διέπουν τα Global Commons είναι: (α) συλλογική διαχείριση του φυσικού χώρου, (β) κοινά δικαιώματα πρόσβασης, (γ) κοινά δικαιώματα χρήσης πόρων, (δ) κοινά δικαιώματα σε λήψη αποφάσεων, (ε) κοινά δικαιώματα και υποχρεώσεις περιβαλλοντικής προστασίας, (στ) ειρηνική χρήση, (ζ) επιστημονική έρευνα, (η) information sharing. Σχετικό το νήφισμα της ΓΣ/ΟΗΕ 156B (1985) που συνοψίζει τα παραπάνω στην περίπτωση της Ανταρκτικής: «Επιβεβαιώνει ότι οποιαδήποτε εκμετάλλευση των πόρων της Ανταρκτικής θα πρέπει να διασφαλίζει τη διατήρηση της διεθνούς ειρήνης και ασφάλειας στην Ανταρκτική, την προστασία του περιβάλλοντος της, τη μη οικειοποίηση, τη διατήρηση των πόρων της και τη διεθνή διαχείριση και τον ορθόνομο διαμοιρασμό των οφελών τέτοιας εκμετάλλευσης». Βλ. Vicuna, F., *Antarctic mineral exploitation: the emerging legal framework*, Cambridge University Press, 1988, p. 486.

2.1.2. Τα Κοινά Χαρακτηριστικά Γνωρίσματα των Καθεστώτων Διακυβέρνησης των Global Commons

(Α) Η Έννοια της Κυριαρχίας και η συμβατότητά της με τα Global Commons

Στο σύγχρονο κρατοκεντρικό διεθνές σύστημα κεντρική είναι η έννοια της «εθνικής κυριαρχίας»¹⁴⁷. Όπως ήδη προαναφέρθηκε, τα global commons θεωρούνται *res communis usus*, με λίγα λόγια διέπονται από την αρχή της ελευθερίας πρόσβασης και χρήσης από όλους¹⁴⁸. Για παράδειγμα, η αρχή της ελευθερίας είναι απαραίτητη απόρροια της απουσίας εδαφικής κυριαρχίας των Κρατών επί της Ανοιχτής Θάλασσας και του Έξω-Ατμοσφαιρικού Διαστήματος. Αφού δεν μπορούν τα Κράτη να εγείρουν εδαφικές απαιτήσεις στην Ανοιχτή Θάλασσα (Αρ. 89 UNCLOS), η χρήση της είναι ανοιχτή προς όλα τα Κράτη (ακόμη και τα περικλειστα).

Ως εκ τούτου, η έννοια των Global Commons φαίνεται ως μια κατάσταση ανώμαλη σε έναν κόσμο που στρέφεται γύρω από κυρίαρχα Κράτη. Όμως αυτό δε σημαίνει ότι η αναγνώριση του διεθνούς χαρακτήρα αυτών των χώρων / πόρων αντιβαίνει την αρχή της κυριαρχίας. Αν η κυριαρχία υποδηλώνει εξουσία και ισχύ, τότε η έννοια *res communis* αφορά τον τύπο και την έκταση της εξουσίας και της ισχύος που ασκείται επί αντικειμένων. Επί της ουσίας, αναγνώριση ενός *res communis* σημαίνει αποχή των Κρατών από έγερση αξιώσεων ιδιοκτησίας και αποδοχή της συντρέχουσας δικαιοδοσίας όλων των άλλων Κρατών και συνήθως ενός διεθνούς ρυθμιστικού καθεστώτος, προϊόντος συναίνεσης, που καθορίζει υποχρεώσεις και δικαιώματα των Κρατών. Άρα τα global commons ως κοινωνική και νομικό-πολιτική κατασκευή δεν αντιβαίνουν την έννοια της κυριαρχίας. Αντιθέτως, η ίδια η αναγνώριση ενός global commons από ένα Κυρίαρχο Κράτος ισοδυναμεί με μια αξιολογική και νομοθετική πράξη κυριαρχίας (αυτοπεριορισμός)¹⁴⁹. Για παράδειγμα με την OST (1967) τα Κράτη αποφάσισαν να απολέσουν το δικαίωμα κτήσης εδάφους μέσω ανακάλυψης και κατάκτησης με αντάλλαγμα την ειρηνική πρόσβαση σε αυτόν τον χωρικό τομέα πόρων.

¹⁴⁷ Ραυτόπουλος, Ε., *Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου: Αντικειμενισμός ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 113. Όπως είπε ο Max Huber στην *υπόθεση του Νησιού Palmas* (1928), «Κυριαρχία στις διακρατικές σχέσεις σημαίνει ανεξαρτησία. Ανεξαρτησία σε σχέση με ένα μερίδιο του κόσμου είναι το δικαίωμα ενός Κράτους να ασκεί εκεί, προς αποκλεισμό οποιουδήποτε άλλου Κράτους, τις λειτουργίες του». Βλ. *Island of Palmas Case (USA / Netherlands)*, Judgment of Max Huber, 04 April 1928, PCA Reports, p. 8.

¹⁴⁸ Παραδοσιακά, τα global commons αντιμετωπίστηκαν ως *terra nullius*. Από το 1950 οι πάνδημοι χώροι μετά των πόρων τους αντιμετωπίστηκαν ως κοινά αντί για *terrae nullii*. Σε αυτήν την αλλαγή στάσης συνέβαλε η τεχνολογική και επιστημονική πρόοδος, που κατέστησε δυνατή την πρόσβαση και την εκμετάλλευση των πόρων αυτών από τα μέσα του 20ου αιώνα. Τα τεχνολογικά αναπτυγμένα Κράτη *ab initio* θεώρησαν ότι ισχύει η ελευθερία πρόσβασης και χρήσης των κοινών αυτών και συνεπώς, όποιος φτάνει πρώτος μπορεί αποκτήσει αποκλειστικά δικαιώματα για την εκμετάλλευση των πόρων. Στον αντίποδα τα Κράτη του αναπτυσσόμενου Νότου αγωνίστηκαν για να εδραιώσουν ένα σύστημα συλλογικής διακυβέρνησης των περιοχών και των πόρων εκτός εθνικής δικαιοδοσίας, θεωρώντας τα ως μη αποκλειόμενα global commons. Βλ. Kim, B. M., *Governance of the Global Commons: The Deep Seabed, the Antarctic, Outer Space*, KIEP World Economy Update, vol. 4, No 29, 2014, p. 4.

¹⁴⁹ Tsagourias, N., "The legal status of cyberspace" in Tsagourias – Buchan (ed.), *Research handbook on international law and cyberspace*, Elgar, 2017, p. 28.

Ως προς την εθνική κυριαρχία, τα Κράτη ως κυρίαρχα υποκείμενα διεθνούς δικαίου κατέχουν μια περίπλοκη δέσμη ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων στη διεθνή αρένα. Εν προκειμένω, ο όρος «ιδιοκτησία» (*property*) δεν χρησιμοποιείται υπό τη στενή έννοια του εσωτερικού δικαίου που προβλέπει την άσκηση αναγνωρισμένου από το νόμο δικαιώματος του υπηκόου επί φυσικού πράγματος, αλλά ως σύνολο δικαιωμάτων, τα οποία οι Κυβερνήσεις εγγυώνται και προφυλάσσουν. Ιδιοκτησιακά δικαιώματα μπορεί να έχουν και ιδιώτες ή ομάδες ιδιωτών, όπως κοινότητες, ενώσεις, εταιρείες, ή Κράτη. Το δικαίωμα ιδιοκτησίας δεν είναι ένα μοναδικό δικαίωμα, αλλά συνοψίζει μια δέσμη επιμέρους δικαιωμάτων: το δικαίωμα πρόσβασης, το δικαίωμα αποκλεισμού, το δικαίωμα εξόρυξης ή πώλησης του κατεχόμενου πόρου, το δικαίωμα της μεταβίβασης ενός δικαιώματος σε άλλο πρόσωπο, και το δικαίωμα της κληρονομιάς. Οι ειδικότερες συνθέσεις των επιμέρους δικαιωμάτων σε κάθε δέσμη ποικίλλει. Επί παραδείγματι, όλα τα Κράτη που συμμετέχουν στο ATS έχουν δικαίωμα να εγκαταστήσουν σταθμούς επιστημονικής έρευνας, αλλά δεν έχουν το δικαίωμα μεταβίβασης αυτού του δικαιώματος σε μη Κράτη Μέρη. Αντίθετα, τα Κράτη που έχουν τη γεωστατική τροχιά έχουν το δικαίωμα να εκμισθώνουν το δικαίωμα πρόσβασης στη συγκεκριμένη θέση της, την οποία κατέχουν¹⁵⁰.

Οι πάνδημοι χώροι ως χώροι εκτός εθνικής δικαιοδοσίας σύμφωνα με τα συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης δεν υπόκεινται σε καμία έννοια κυριαρχίας ή κρατικής ή ιδιωτικής *οικειοποίησης / ιδιοποίησης* (*appropriation*). Οι παράλληλες διεκδικήσεις των 7 Κρατών επί της Ανταρκτικής υπό το φως διαφόρων νομικών βάσεων κτήσης εδάφους¹⁵¹, παγώνουν με τη *Συνθήκη της Ανταρκτικής* (1959), η οποία διευκρινίζει ότι καμία ενέργεια δεν θα αποτελέσει τη βάση για να εγερθούν απαιτήσεις κυριαρχίας επί της ηπείρου αυτής¹⁵². Η παθητική διεθνοποίηση ως πάγωμα διεκδικήσεων έχει δυο σκέλη: αφενός μεν οι ήδη υπάρχουσες διεκδικήσεις παγώνουν και αφετέρου δε απαγορεύονται νέες διεκδικήσεις¹⁵³. Οποιαδήποτε δραστηριότητα στην Ανταρκτική δεν θα θεμελιώνει στο μέλλον αξιώσεις εδαφικής κυριαρχίας. Η νομική ασάφεια του Άρθρου IV που επιτρέπει σε όλα τα Κράτη να διατηρήσουν τις διεκδικήσεις τους είναι το δυνατό σημείο της Συνθήκης¹⁵⁴. Δεν επιλύει το ζήτημα, απλώς θέτει ένα *modus vivendi*.

Η UNCLOS ορίζει στο Άρθρο 1 την Περιοχή ως περιλαμβάνουσα «*το βυθό των θαλασσών (έδαφος, υπέδαφος) πέρα από τα όρια της κρατικής δικαιοδοσίας*». Σύμφωνα με το Άρθρο 136, η Περιοχή και οι πόροι τους δεν ανήκουν σε κανένα Κράτος, αλλά αντίθετα αναγορεύονται ως *Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας* (ΚΚΑ). Οι αρνητικές

¹⁵⁰ Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1998, p. 27.

¹⁵¹ Πολλές θεωρίες για ιδιοποίηση χώρου (θεωρία γειτνίασεως (Αργεντινή, Χιλή), θεωρία τομέων (ΗΒ, Γαλλία, Νορβηγία, Αυστραλία), θεωρία κατάληψης (Γαλλία) και *de facto* προσάρτηση μέρους Ανταρκτικής (ΗΠΑ). Βλ. Ρούκουνας, Εμ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 207.

¹⁵² Βλ. Άρθρο IV *Συνθήκης Ανταρκτικής*.

¹⁵³ Οι διεκδικήσεις – υπάρχουσες και δυνητικές – αναστέλλονται (και δεν αποκηρύσσονται) για όσο το καθεστώς υφίσταται. Βλ. Rothwell, D., *The Polar Regions and the Development of International Law*, Cambridge University Press, 1996, p. 80.

¹⁵⁴ Η διατήρηση της πολιτικής ισορροπίας, πολύ περισσότερο από τη γλώσσα που αποπνέει, είναι ο πραγματικός λόγος που διακυβερνάται επιτυχώς. Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, p. 29.

έννομες συνέπειες του νομικού χαρακτηρισμού ΚΚΑ είναι: (α) απαγόρευση άσκησης ή διεκδίκησης κυριαρχίας ή κυριαρχικών δικαιωμάτων σε οποιοδήποτε τμήμα Περιοχής, (β) απαγόρευση ιδιοποίησης οποιουδήποτε τμήματος Περιοχής από Κράτος ή από φυσικό / νομικό πρόσωπο, (γ) απαγόρευση απόκτησης ή άσκησης δικαιωμάτων σχετικά με τον ορυκτό πλούτο που εξορύσσεται από την Περιοχή από Κράτος ή φυσικό / νομικό πρόσωπο (εκτός αν προβλέπεται διαφορετικά στην UNCLOS)¹⁵⁵. Η UNCLOS δεν εγκαθιδρύει σύστημα συγκυριαρχίας του Διεθνούς Βυθού¹⁵⁶. Εγκαθιδρύεται, λοιπόν, ένα καθεστώς *erga omnes*¹⁵⁷, σύμφωνα με το οποίο εξαιρούνται τόσο η κυριαρχία όσο και η ιδιοποίηση και ως εκ τούτου τίθεται φραγμός στις κρατικές βλέψεις.

Υπό το εθιμικό δίκαιο τα ουράνια σώματα θεωρούνταν *res nullius*. Η μετάβαση από τη σφαίρα του *res nullius* στο *res extra commercium* και το *res communis* έγινε με την OST (1967) και δη με την αρχή της μη οικειοποίησης (*non appropriation principle*)¹⁵⁸. Σύμφωνα με την OST (1967), το εξωατμοσφαιρικό διάστημα, συμπεριλαμβανομένης της σελήνης και άλλων ουράνιων σωμάτων, δεν υπόκειται σε εθνική οικειοποίηση, δηλαδή ούτε η επιφάνεια του εδάφους, ούτε το υπέδαφος, ούτε κανένα τμήμα των φυσικών πόρων τους δεν θα γίνεται περιουσία Κράτους, διακυβερνητικού ή μη κυβερνητικού οργανισμού, εθνικού οργανισμού ή μη κυβερνητικής οντότητας ή οποιουδήποτε φυσικού προσώπου¹⁵⁹. Αλλά και το ίδιο το έξω-ατμοσφαιρικό κενό αναγορεύεται ως «*κατώφλι της ανθρωπότητας*» (*province of mankind*) και συνεπώς δεν μπορεί να επιδέχεται οικειοποίησης από κρατικούς ή μη κρατικούς δρώντες¹⁶⁰.

Μια ευρύτερη διάσταση των global commons μπορεί να συμπεριλαμβάνει και πόρους που βρίσκονται και εντός των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας (νερό, ατμόσφαιρα, βιοποικιλότητα). Εδώ μολονότι αναγνωρίζεται η εθνική κυριαρχία επί αυτών των πόρων και η αποκλειστική χρήση από το Κράτος ή τα Κράτη (όταν πρόκειται για διασυνοριακούς φυσικούς πόρους)¹⁶¹, η φύση των πόρων αυτών και η σημασία τους για το σύνολο της διεθνούς κοινότητας καθιστά την έννοια της κυριαρχίας είτε ανεφάρμοστη (βλ. κλίμα και όζον που δεν γνωρίζουν από κρατικά σύνορα)¹⁶², είτε ελεγχόμενη (βλ. ανάγκη πρόληψης της μείωσης και υποβάθμισης των ενδημικών και αποδημητικών ειδών της Άγριας Ζωής).

---

¹⁵⁵ Βλ. Άρθρο 137 UNCLOS.

¹⁵⁶ Βλ. Ιωάννου, Κρ., – Στρατή Ι., *Δίκαιο της Θάλασσας*, 4^η εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 248.

¹⁵⁷ Βλ. Crawford, J., *Brownlie's Principles of Public International Law*, 8th ed., Oxford University Press, Oxford, 2012, p. 327.

¹⁵⁸ Βλ. Williams, S., "Celestial Bodies" in Bernhard, R., *Encyclopedia of Public International Law: Law of the Sea Air and Space*, 1989, p. 52. Βλ. Άρθρο II OST (1967). Βλ. Άρθρο 11 (2) και (3) *Moon Agreement* (1979).

¹⁵⁹ Βλ. Schrijver, N., "Managing the global commons: common good or common sink?", *Third World Quarterly*, vol. 37, 2016, p. 1260.

¹⁶⁰ Βλ. Wolfrum, R., "Common Heritage of Mankind" in Bernhard, R., *Encyclopedia of Public International Law: Law of the Sea Air and Space*, 1989, p. 65

¹⁶¹ Για τη διαχείριση των διασυνοριακών πόρων βλ. Benvenisti, E., *Sharing Transboundary Resources: International Law and Optimal Resource Use*, Cambridge University Press, 2004.

¹⁶² Βλ. *World Conservation Strategy* (1980).

Ήδη από την εποχή του Grotius, είχε διατυπωθεί η άποψη ότι ο αέρας ανήκει σε όλους (*res communis*). Η ατμόσφαιρα και τα φυσικά στοιχεία – συνθήκες που εμπεριέχει (όζον, κλίμα) ανήκουν σε όλους και για αυτό το λόγο θεωρούνται *global commons*. Αναφορικά με τον εθνικό εναέριο χώρο, τα Κράτη αναντίρρητα ασκούν πλήρη και αποκλειστική κυριαρχία με μόνη προϋπόθεση η χρήση του να μην παραβιάζει τα δικαιώματα των άλλων Κρατών και να μην προκαλεί σε αυτά βλάβη (*sic utere tuo ut alienum non laedas*). Η απελευθέρωση στην ατμόσφαιρα χημικών ουσιών συντείνει είτε άμεσα είτε έμμεσα στη μετάλλαξη του κλίματος και στην εξασθένιση της στιβάδας του όζοντος. Αυτά τα διεθνή περιβαλλοντικά προβλήματα – κοινές ανησυχίες της ανθρωπότητας – δεν μπορούν να αντιμετωπιστούν από ένα μόνο κυρίαρχο Κράτος και ως εκ τούτου είναι απαραίτητη η διεθνής συνεργασία, που μοιραία θα περιορίσει την κυριαρχική εξουσία χρήσης ορισμένων χημικών ουσιών (χλωροφθοράνθρακες / υδροχλωροφθοράνθρακες).

Η βιοποικιλότητα (ή βιολογική ποικιλομορφία) ως μια περιεκτική έννοια συνδέεται με μια ποικιλία ευαίσθητων θεμάτων όταν πλασιώνεται ως παγκόσμιο κοινό. Ένα από αυτά είναι η εθνική κυριαρχία επί των συστατικών μερών της βιοποικιλότητας εντός της εθνικής δικαιοδοσίας Κράτους¹⁶³. Γενικά, όμως η βιοποικιλότητα ως έννοια συμπεριληπτική, που περιλαμβάνει το σύνολο των ειδών της Άγριας Ζωής (χλωρίδα και πανίδα) και των γενετικών πόρων, δεν είναι δυνατόν να ανήκει σε κάποιο Κράτος, ακόμη και αν ένα είδος ανήκει στη δικαιοδοσία ενός Κράτους. Υπάρχουν βέβαια και ορισμένες εξαιρέσεις, όπως οι γενετικώς τροποποιημένοι οργανισμοί που ανήκουν στις επιχειρήσεις που τους δημιουργούν. Αλλά ακόμη και αν το σύνολο της βιοποικιλότητας έχει διαμοιραστεί άνισα σε παγκόσμιο επίπεδο (βλ. πλούτο ειδών της Άγριας Ζωής σε τροπικά δάση Αμαζονίου), η βιοποικιλότητα ως παγκόσμιο δημόσιο αγαθό δεν μπορεί να ανήκει σε καμία κυβέρνηση, καμία επιχείρηση και κανένα άτομο¹⁶⁴. Μερικές Συνθήκες διέπουν τη χρήση των πόρων της βιοποικιλότητας που βρίσκεται εκτός εθνικής δικαιοδοσίας (βλ. *Σύμβαση Γενεύης για την αλιεία και τη βιολογική ποικιλότητα* (1958), *Σύμβαση για τη Διατήρηση των Θαλάσσιων Έμβιων Πόρων της Ανταρκτικής*, *Σύμβαση Βόννης για Αποδημητικά Είδη Άγριων Ζώων*, *Διεθνής Σύμβαση για τη Ρύθμιση Φαλαινοθηρίας*). Επειδή βιοποικιλότητα και οικοσυστήματα είναι εγγενώς συνδεδεμένα και τα αγαθά και υπηρεσίες που ενέχουν καταναλώνονται σε τόπο διαφορετικό από εκεί που βρίσκονται, είναι ανάγκη να προστατευθούν από ολόκληρη τη διεθνή κοινότητα¹⁶⁵.

¹⁶³ Η αρχή της κυριαρχίας επί των φυσικών πόρων που βρίσκονται στη δικαιοδοσία Κράτους περιλαμβάνει ένα σύνολο επιμέρους δικαιωμάτων του Κυρίαρχου Κράτους: δικαίωμα ελεύθερης διάθεσης των φυσικών του πόρων, δικαίωμα ελεύθερης εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των φυσικών του πόρων, δικαίωμα επανάκτησης αποτελεσματικού ελέγχου και αποζημίωσης σε περίπτωση βλάβης, δικαίωμα χρήσης των φυσικών του πόρων για την εθνική ανάπτυξη, δικαίωμα διαχείρισης των φυσικών του πόρων σύμφωνα με την εθνική περιβαλλοντική του πολιτική, δικαίωμα σε ορθόνομο μερίδιο των οφελών των διασυνοριακών πόρων, δικαίωμα ρύθμισης ξένων επενδύσεων, δικαίωμα απαλλοτρίωσης ή εθνικοποίησης ξένων επενδύσεων και δικαίωμα διευθέτησης διαφορών με βάση το εθνικό δίκαιο. Υπάρχουν όμως και υποχρεώσεις: να λαμβάνονται υπόψη τα συμφέροντα των αυτοχθόνων λαών, καθήκον συνεργασίας για διεθνή ανάπτυξη, βιώσιμη χρήση φυσικών πόρων, δίκαιη μεταχείριση διεθνών επενδυτών. Βλ. εξαιρετική μονογραφία επί του θέματος Schrijver, N., *Sovereignty over natural resources: Balancing rights and duties*, Cambridge University Press, 1997.

¹⁶⁴ Βλ. Zou, Keyuan (ed.), *Global Commons and the Law of the Sea*, Brill Nijhoff, Leiden, 2018, p. 4.

¹⁶⁵ Βλ. Krause, T., *Whose values or valuable for whom? Biodiversity as global commons and the politics of the Yasuni-ITT initiative*, India Conference on Sustaining the global commons, 2011, p. 7

Στο πεδίο της διακυβέρνησης για τη βιοποικιλότητα, η CBD εγκατέλειψε την αρχή της ΚΚΑ, που είχε προηγουμένως κυριαρχήσει σε ορισμένες περιοχές ρύθμισης βιολογικών πόρων (όπως οι φυτικοί γενετικοί πόροι)¹⁶⁶ και θεσμοποίησε την εθνική κυριαρχία επί όλων των βιολογικών πόρων. Το Άρθρο 3 της CBD επιβεβαιώνει την αρχή της κρατικής κυριαρχίας ως εξής: «*Τα κράτη διαθέτουν, σε συμφωνία με το Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών και τις αρχές του διεθνούς δικαίου, το κυρίαρχο δικαίωμα της εκμετάλλευσης των ιδίων πόρων τους, ανάλογα με τις περιβαλλοντικές πολιτικές τους και την ευθύνη να διασφαλίζουν, ότι οι δραστηριότητες, που εμπίπτουν στη δικαιοδοσία ή στον έλεγχό τους, δεν προκαλούν βλάβη στο περιβάλλον άλλων κρατών ή περιοχών πέρα από τα όρια της εθνικής δικαιοδοσίας τους*»¹⁶⁷. Συμπερασματικά, τα είδη της πανίδας, της χλωρίδας και των μικροοργανισμών υπάγονται στην εθνική κυριαρχία, αλλά υφίσταται διεθνής μέριμνα για τη διατήρηση τους και την μεταβίβαση τους στις μελλοντικές γενεές.

(B) Το Σύστημα Διαχείρισης των Πόρων των Global Commons

Η ανάγκη συλλογικής διακυβέρνησης των Global Commons φαίνεται και από την οικονομική σημασία που συνεπάγεται η εκμετάλλευσή τους. Για κάθε ένα από τα συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης των Global Commons υπάρχουν ειδικές προβλέψεις για την εξερεύνηση και εκμετάλλευση αυτών των χώρων και κυρίως των πόρων τους.

Στον ωκεανικό τομέα πόρων, οι φυσικοί πόροι της Ανοιχτής Θάλασσας κατ' αρχήν διέπονται από την ελευθερία αλιείας. Από αυτό το σημείο και έπειτα πρόκειται για μια υπό προϋποθέσεις επιτρεπτικότητα αλιείας, καθώς το κύριο μέλημα της UNCLOS είναι να μην εξαντληθούν τα αλιευτικά αποθέματα από κατάχρηση της ελευθερίας (τραγωδία κοινών). Το Άρθρο 119 (1) UNCLOS υποχρεώνει τα κράτη να λάβουν μέτρα που αποσκοπούν στη διατήρηση ή την αποκατάσταση των πληθυσμών των συγκομιζόμενων ειδών σε επίπεδα που μπορούν να παράγουν τη «μέγιστη βιώσιμη απόδοση» (*maximum sustainable yield*) για τον καθορισμό των επιτρεπομένων αλιεύσεων και για τη θέσπιση άλλων μέτρων διατήρησης για τους ζώντες πόρους των θαλασσών¹⁶⁸. Από εκεί και ύστερα, εφαρμόζονται ως *lex specialis* οι επιμέρους διατάξεις για συγκεκριμένα είδη (πχ

¹⁶⁶ Το 1983 το Γενικό Συμβούλιο του FAO υιοθέτησε το μη δεσμευτικό *Διεθνές Μνημόνιο περί των Φυτικών Γενετικών Πόρων για την Τροφή και τη Γεωργία*, το οποίο προέβλεπε την «παγκοσμίως αποδεκτή αρχή ότι οι φυτικοί γενετικοί πόροι συνιστούν κληρονομιά της ανθρωπότητας και ως εκ τούτου θα έπρεπε να είναι διαθέσιμοι προς όλους». Φαίνεται ότι επεδίωκε να περιβληθούν οι πόροι αυτοί την έννοια της ΚΚΑ. Έτσι το Μνημόνιο προέβλεπε την εγκαθίδρυση ενός «διεθνώς συντονισμένου δικτύου εθνικών περιφερειακών και διεθνών κέντρων ... υπό τον FAO ... για να δώσει βάση στα συμφέροντα της διεθνούς κοινότητας και την αρχή της απεριόριστης ανταλλαγής ή στις ενεργές συλλογές φυτικών γενετικών πόρων συγκεκριμένου φυτικού είδους». Τελικά, η κληρονομιά της ανθρωπότητας παρέμεινε στα χαρτιά, αφού πολλά Κράτη πίεσαν τον FAO να υιοθετήσει ψήφισμα που αναγνώριζε ότι «τα Κράτη έχουν κυριαρχία επί των φυτικών γενετικών τους πόρων» (1991). Βλ. Halewood, M., López Noriega, I., Louafi, S. (ed.), *Crop Genetic Resources as a Global Commons: Challenges in international law and governance*, Routledge, 2013, p. 16.

¹⁶⁷ Βλ. Άρθρο 3 CBD, *Νόμος 2204/1994 (ΦΕΚ59, Α') Κύρωση Σύμβασης για τη Βιολογική Ποικιλότητα*.

¹⁶⁸ Η σημασία της διατήρησης των θαλάσσιων έμβιων πόρων φαίνεται και από τα Άρθρα 117 και 118 της UNCLOS. Βλ. Tanaka, Y., *The International Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2012, p. 222.

ανάληψη μέτρων διατήρησης αλληλεπικαλυπτόμενων ιχθυαποθεμάτων των περιοχών που παράκεινται της ΑΟΖ (Άρθρο 63), μέτρα διατήρησης με στόχο τη βέλτιστη χρησιμοποίηση των ειδών υψηλής μεταναστεύσεως (Άρθρο 64), διακριτική ευχέρεια για την κάρπωση θαλασσίων θηλαστικών με πρόβλεψη σύστασης αρμόδιου διεθνούς οργανισμού ελέγχου για τα κητοειδή¹⁶⁹ (Άρθρα 65 και 120), απαγόρευση αλιείας ανάδρομων και κατάδρομων ειδών στην περιοχή της Ανοιχτής Θάλασσας (Άρθρα 66 και 67)). Συνδυαστικά εφαρμόζεται η *Συμφωνία για τα αλληλεπικαλυπτόμενα ιχθυαποθέματα και τα ιχθυαποθέματα υψηλής μετανάστευσης* (1995), που αποσκοπεί στη μακροπρόθεσμη και βιώσιμη βέλτιστη χρήση τους, καθώς και όλες οι Περιφερειακές Συμφωνίες Αλιείας. Η προώθηση της *διανεμητικής δικαιοσύνης* (*distributive justice*) στους RFMOs επιτυγχάνεται μέσω των λεγόμενων «*Συνολικά Επιτρεπόμενων Καρπώσεων*» (*Total Allowable Catches / TACs*), που αποτελούν στην ουσία το στοιχείο της δίκαιης κατανομής μεταξύ των δικαιούχων των πόρων και ταυτόχρονα τη βιώσιμη χρήση του¹⁷⁰.

Αντιθέτως, το Μέρος XI της UNCLOS που περιλαμβάνει το ρυθμιστικό καθεστώς που διέπει την Περιοχή / Διεθνή Βυθό αναγορεύει το χώρο αυτό και τους πόρους του σε ΚΚΑ συστήνοντας μάλιστα ένα ολόκληρο διεθνή μηχανισμό εξερεύνησης και εκμετάλλευσης τους. *Ab initio*, πρέπει να διευκρινιστεί ότι το Άρθρο 137 της UNCLOS αναφέρεται στην ΚΚΑ ως ενέχουσα μόνο τον ορυκτό πλούτο της Περιοχής και όχι τους έμβιους φυσικούς πόρους της (καθιστικά και βενθόβια είδη). Ο ορυκτός πλούτος¹⁷¹ της Περιοχής ως ΚΚΑ ανήκει στην ανθρωπότητα, για λογαριασμό της οποίας ενεργεί η *Διεθνής Αρχή για το Βυθό* (ISA), το αρμόδιο διεθνές όργανο για την αδειοδότηση και τη διαχείριση των δραστηριοτήτων εξερεύνησης και εκμετάλλευσης στην Περιοχή. Σύμφωνα με το Άρθρο 153 τέτοιες δραστηριότητες μπορούν να διεξάγονται από την Επιχείρηση και Κράτη ή κρατικές επιχειρήσεις ή φυσικά ή νομικά πρόσωπα με την εθνικότητα Κρατών Μερών και εφόσον ελέγχονται πραγματικά από αυτά, οσάκις αυτά τα πρόσωπα κηδεμονεύονται από τα Κράτη αυτά ή από κοινοπραξίες, που απαρτίζονται από περισσότερες οντότητες. Η εκμετάλλευση του Διεθνούς Βυθού προβλέφθηκε με το λεγόμενο *παράλληλο σύστημα*¹⁷²: (α) αφενός μεν από την Επιχείρηση, το εκτελεστικό όργανο της Διεθνούς Αρχής και (β) αφετέρου δε από τα ενδιαφερόμενα Κράτη και διεθνείς εταιρείες. Προβλέφθηκε να υπάρχει περιορισμός, ώστε: (α) οι πολυεθνικές και τα Κράτη να συνάπτουν Συμβόλαια με τη Διεθνή Αρχή να μην αρχίζουν την εξερεύνηση και εκμετάλλευση από τις ιδιαίτερα πλούσιες περιοχές του βυθού αλλά να φθάνουν εκεί τμηματικά, (β) να εξασφαλίζουν τη σταδιακή μεταφορά τεχνολογίας από τα Κράτη και τις πολυεθνικές στην Επιχείρηση, (γ) οι όροι εξερεύνησης και εκμετάλλευσης να γίνονται βάσει σχεδίου εργασίας που θα συμπληρώνεται από Σύμβαση που θα υπογράφει

¹⁶⁹ Βλ. (IWC, NAMMCO, FAO, UNEP).

¹⁷⁰ Kampas, Ath., “Combining Fairness and Stability Concerns for Global Commons: The Case of East Atlantic and Mediterranean Tuna”, *Ocean and Coastal Management*, vol. 116, 2015, p. 420.

¹⁷¹ Η ύπαρξη πολυμεταλλικών κονδύλων είναι γνωστή από το τέλος του 19ου αιώνα, όμως η έλλειψη πρόσβασης σε αυτούς τους κράτησε μακριά από το ενδιαφέρον του διεθνούς δικαίου. Αφού βρέθηκε η τεχνολογία άνοιξε η όρεξη των Κρατών και υπήρξε ανάγκη ρύθμισης. Βλ. Nguyen – Daillet – Pellet, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: Το Δίκαιο της Θάλασσας*, Δίπλα, Χ. (μτφρ), Παπαζήσης, Αθήνα, 1991, σελ. 147.

¹⁷² Πρόκειται για ένα διεθνοποιημένο σύστημα συνεκμετάλλευσης. Βλ. Ζαΐκος, Ν., «*Εδαφος και Κτήση Εδαφικής Κυριαρχίας*» στο Μαγκλιβέρας – Αντωνόπουλος, *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, Γ΄ Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 165.

η Διεθνής Αρχή ή η Επιχείρηση με το ενδιαφερόμενο Κράτος ή την Πολυεθνική και (δ) οι όροι εξερεύνησης και εκμετάλλευσης να περιέχονται σε ειδική άδεια και θα υπόκεινται σε περιοδική αναθεώρηση¹⁷³. Η όποια εκμετάλλευση της ΚΚΑ θα γίνεται «προς το συμφέρον της ανθρωπότητας στο σύνολο της και με ιδιαίτερη έμφαση στις ανάγκες των αναπτυσσόμενων Κρατών». Ο κοινωνικός χαρακτήρας της UNCLOS φαίνεται από το γεγονός ότι η Διεθνής Αρχή είναι αρμόδια για τη διασφάλιση της δίκαιης και ορθόνομης διανομής των ωφελημάτων από την εκμετάλλευση της ΚΚΑ (διανεμητική δικαιοσύνη)¹⁷⁴.

Στο διαστημικό τομέα πόρων, μολονότι αναγνωρίζεται η Σελήνη και τα άλλα ουράνια σώματα ως ΚΚΑ δεν προβλέπεται ορισμένο διεθνές ρυθμιστικό καθεστώς συλλογικής εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των πόρων τους και άρα ισχύει προς το παρόν η αρχή της μη οικειοποίησης και η απαγόρευση εκμετάλλευσης. Στην *Moon Agreement* (1979) προβλέπεται μόνο η διακριτική ευχέρεια των Κρατών για τη σύσταση ενός διεθνούς ρυθμιστικού καθεστώτος για την εξερεύνηση και εκμετάλλευση των πόρων Σελήνης και ουράνιων σωμάτων με ορθολογική διαχείριση προς όφελος όλων των Κρατών της διεθνούς κοινότητας ανεξαρτήτως γεωγραφικής θέσης και οικονομικής κατάστασης με ειδική μνεία στις ανάγκες των αναπτυσσόμενων Κρατών¹⁷⁵. Αλλά και στην Ανταρκτική, μολονότι σημειώθηκαν διαπραγματεύσεις για την υιοθέτηση της *Σύμβασης για την Ρύθμιση των Δραστηριοτήτων Εξόρυξης Ορυκτών της Ανταρκτικής* (1988), γνωστής και ως CRAMRA, τελικά οι ανησυχίες για τον περιβαλλοντικό αντίκτυπο των διαδικασιών εκμετάλλευσης των πόρων οδήγησε στο *Πρωτόκολλο Περιβαλλοντικής Προστασίας της Ανταρκτικής* (1991) που απαγορεύει την εξερεύνηση και εκμετάλλευση ορυκτού πλούτου τουλάχιστον για 50 χρόνια, προστατεύει το θαλάσσιο περιβάλλον και ρυθμίζει την υπερεκμετάλλευση ειδών.¹⁷⁶ Όσο για τη *Σύμβαση για την Διατήρηση των Ειδών Φώκιας της Ανταρκτικής* (1972) προβλέπεται moratorium εμπορικού κυνηγιού για τα 6 ενδημικά είδη. Κατά τα λοιπά, οι θαλάσσιοι έμβιοι πόροι της Ανοιχτής Θάλασσας επιδέχονται εκμετάλλευσης, εφόσον είναι ορθολογική και δεν υπερβαίνει το ρυθμό ανάκαμψης του οικοσυστήματος (πχ πρόβλεψη για κάρπωση κριλλ σε *Σύμβαση για Διατήρηση Θαλάσσιων Έμβιων Πόρων Ανταρκτικής*).

Το κλίμα, το όζον και τα συστατικά μέρη της βιοποικιλότητας ως global commons που βρίσκονται εντός της εθνικής δικαιοδοσίας των Κυρίαρχων Κρατών, επιδέχονται ελεγχόμενης διαχείρισης προκειμένου να μην υποβαθμιστεί η ποιότητα τους. Παράδειγμα αποτελεί η σταδιακή απαγόρευση CFCs για την προστασία της στιβάδας του όζοντος και η μείωση εκπομπών θερμοκηπικών αερίων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Όσον αφορά τα Είδη της Άγριας Ζωής που ανήκουν στη σφαίρα της

¹⁷³ Βλ. Ρούκουνας, Εμ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 325.

¹⁷⁴ Βλ. Ροζάκης, Χρ., «Ο Κοινωνικός Ρόλος της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982): Μια αποτίμηση» στο Περράκης, Στ., & Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου: Εφαρμογές διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής 20 χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης*, Σιδέρης, Αθήνα, 2018, σελ. 65.

¹⁷⁵ Βλ. Άρθρο 11 (5) *Moon Agreement* (1979). Πέραν αυτής της γενικής πρόβλεψης δεν περιέχει υποχρέωση σύστασης τέτοιου καθεστώτος ούτε καν καθοδήγηση για το σχεδιασμό του.

¹⁷⁶ Βλ. Rothwell, D., *The Polar Regions and the Development of International Law*, Cambridge University Press, 1996, p. 283.

βιοποικιλότητας, το κύριο μέλημα κατά τη διαχείριση τους είναι η διατήρηση των πληθυσμών τους σε τέτοια επίπεδα, που να επιτρέπουν την ανάκαμψη των συστατικών τους στοιχείων. Η δε CBD αποσκοπεί: (α) στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, (β) στην βιώσιμη (sustainable) χρήση των συστατικών μερών της¹⁷⁷ και (γ) στη δίκαιη και ορθόνομη (fair and equitable) συμμετοχή στα κέρδη που ανακύπτουν από τη χρήση γενετικών πόρων¹⁷⁸. Μάλιστα, το *Πρωτόκολλο της Ναγκόγια για την Πρόσβαση στους Γενετικούς Πόρους και τη Δίκαιη και Ορθόνομη Διανομή των Ωφελειών που Απορρέει από τη Χρήση τους* (2010) συστήνει την πλατφόρμα *ABS Clearing House* για την επίτευξη των στόχων της CBD.

(Γ) Επιστημονική Έρευνα και Global Commons

Στοιχείο κλειδί στα συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης των Global Commons αποτελεί το στοιχείο της επιστήμης και της επιστημονικής έρευνας, που οδηγεί στην επιστημονική γνώση. Είναι ενδεικτικό ότι σε ορισμένες περιπτώσεις, συμβατικά καθεστώτα για τα Global Commons δημιουργήθηκαν γιατί είχε επιτευχθεί το απαραίτητο επιστημονικό consensus (πχ *Σύμβαση Βιέννης για Εξασθένιση Στιβάδας Οζόντος* (1985)), είτε εξαιτίας της πίεσης της επιστημονικής κοινότητας (πχ *Συνθήκη Ανταρκτικής* (1959), *Πρωτόκολλο Περιβαλλοντικής Προστασίας Ανταρκτικής* (1991)).

Στο σύστημα διακυβέρνησης των ωκεανών μέσα από την UNCLOS είναι σαφής η σημασία της *Θαλάσσια Επιστημονικής Έρευνας* (ΘΕΕ), η οποία αφενός μεν αποτελεί μια από τις 6 ελευθερίες της Ανοιχτής Θάλασσας¹⁷⁹ και αφετέρου δε δικαίωμα όλων των Κρατών και όλων των αρμόδιων οργανισμών (Διεθνής Αρχή, Επιχείρηση) στην Περιοχή¹⁸⁰. Η εξερεύνηση και η εκμετάλλευση της Περιοχής εξαρτώνται από επιστημονικά δεδομένα για την ύπαρξη πλούσιων κοιτασμάτων των ορυκτών πόρων της περιοχής. Τα δεδομένα αυτά προκύπτουν μέσα από την ΘΕΕ, η οποία πρέπει να διεξάγεται αποκλειστικά για ειρηνικούς σκοπούς και προς όφελος ολόκληρης της ανθρωπότητας (Αρ. 143). Η ΘΕΕ μπορεί να διεξαχθεί από Διεθνή Αρχή κατά μόνες είτε σε συνεργασία με Κράτη, με τα οποία συνάπτει συμβόλαια προς τούτο. Η Διεθνής Αρχή οφείλει να παροτρύνει την ΘΕΕ και να δημοσιεύει τα αποτελέσματα της. Όσα αναπτυγμένα Κράτη διεξάγουν ΘΕΕ οφείλουν να συμπεριλαμβάνουν στα επιστημονικά προγράμματα και τη συμμετοχή των αναπτυσσόμενων καθώς επίσης να τους μεταβιβάζουν τα αποτελέσματα. Στόχος είναι πάντα η προώθηση της επιστημονικής έρευνας, της εκπαίδευσης και της κατάρτισης του εξειδικευμένου προσωπικού των αναπτυσσόμενων Κρατών¹⁸¹. Ακριβώς επειδή εστιάζει στην επιστημονική έρευνα (scientific research), η ΘΕΕ δεν πρέπει να συγχέεται με την έννοια της «εξερεύνησης»

¹⁷⁷ Βλ. Άρθρο 10 Σύμβασης.

¹⁷⁸ Μπρεδήμας, Α., «*Η Προστασία των Ζώων και το Διεθνές Δίκαιο*» στο Μπρεδήμας – Καρακάστας, *Η Προστασία των Ζώων και το Δίκαιο*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2005, σελ. 170.

¹⁷⁹ Βλ. Άρθρο 87 (1) (f) UNCLOS.

¹⁸⁰ Βλ. Άρθρο 256 και 257 UNCLOS.

¹⁸¹ Βλ. Τσάλτας, Γ., *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών: Διεθνής Πολιτική – Διεθνές Δίκαιο – Διεθνής Οργάνωση*, τμ Β', Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 35.

(exploration), ούτε με την έννοια της «βιοεξερεύνησης / βιοαναζήτησης» (bioprospecting), που δίνει έμφαση στο οικονομικό όφελος, που προκύπτει από τις δραστηριότητες αυτές¹⁸².

Τέλος, αναφορικά με την σημασία της επιστήμης στους έμβιους πόρους στην Ανοιχτή Θάλασσα, αυτή καταδεικνύεται και από τις προβλέψεις διαφόρων Περιφερειακών Συμφωνιών Διαχείρισης της Αλιείας, όπως τη *Διεθνή Σύμβαση για τη Ρύθμιση της Φαλινοθηρίας*, που παρά το *moratorium* εμπορικής φαλινοθηρίας που εγκαθιδρύθηκε το 1986, επιτρέπεται κατ' εξαίρεση η φαλινοθηρία για επιστημονικούς σκοπούς¹⁸³.

Η ελευθερία της επιστημονικής έρευνας έχει αναγνωριστεί και στο *hard law* του διαστημικού τομέα πόρων. Συγκεκριμένα, το Άρθρο I της OST (1967) αναφέρεται στην «ελευθερία επιστημονικής έρευνας στο έξω-ατμοσφαιρικό διάστημα, περιλαμβανομένης της Σελήνης και άλλων ουράνιων σωμάτων» και στην υποχρέωση των Κρατών για διεθνή συνεργασία που θα διευκολύνει αυτή την επιστημονική έρευνα. Μάλιστα, η *Moon Agreement* (1979) επιβεβαιώνει την ελευθερία επιστημονικής έρευνας στη Σελήνη και δίνει το δικαίωμα συλλογής και εξόρυξης σεληνιακών δειγμάτων πετρωμάτων και άλλων υλών με την προϋπόθεση η χρήση τους να γίνεται μόνο για επιστημονικούς λόγους.

Αμέσως μετά το *Διεθνές Γεωφυσικό Έτος* (1968 – 1969), ο βαθμός προαγωγής της ελευθερίας της επιστημονικής έρευνας στην Ανταρκτική έγινε τόσο έντονος στο ATS, ώστε σήμερα πολλές φορές να χαρακτηρίζεται ως «*Ηπειρος της Επιστήμης*»¹⁸⁴, το δε Πρωτόκολλο Περιβαλλοντικής Προστασίας χαρακτηρίζει την πολική περιοχή ως «*ένα φυσικό απόθεμα (natural reserve) αφιερωμένο στην ειρήνη και την επιστήμη*»¹⁸⁵.

---

¹⁸² Η Γραμματεία της CBD ορίζει το “bioprospecting” ως «η εξερεύνηση της βιοποικιλότητας για εμπορικά πολύτιμους γενετικούς και βιοχημικούς πόρους». Τα δε Κράτη χρησιμοποιούν άλλους ορισμούς, άλλοτε στενότερους (μόνο έρευνα αυτών των πόρων) και άλλοτε ευρύτερους (έρευνα και εκμετάλλευση τους). Σε περιοχές με ακραία περιβάλλοντα, όπως η Ανταρκτική και ο Διεθνής Βυθός αναπτύσσονται οργανισμοί με ιδιαίτερη και σπάνια (και πολλές φορές ανεξερεύνητη σε επίπεδο επιστημονικό και ακατέργαστη σε επίπεδο εμπορικό) οργανική δομή. Γενικά, η διαδικασία της βιοεξερεύνησης / βιοαναζήτησης περιλαμβάνει 4 στάδια: (α) Συλλογή δειγμάτων στο πεδίο, (β) Απομόνωση, Ανάλυση χαρακτηριστικών και απομόνωση συστατικών, (γ) Αναζήτηση δυνητικών χρήσεων (πχ φαρμακευτικών) και (δ) Ανάπτυξη προϊόντος και εμπορευματοποίηση (ευρεσιτεχνία, πωλήσεις, marketing). Η μίζη του στοιχείου της επιστημονικής έρευνας και της εμπορευματικής κατεύθυνσης περιπλέκουν περαιτέρω τα νομικά ζητήματα των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας των πόρων και πνευματικής ιδιοκτησίας. Άλλα νομικά ζητήματα που αφορούν κυρίως το πρώτο στάδιο του bio-prospecting σχετίζονται με την ηχητική ή φωτογενή ρύπανση, η διάθεση απορριμμάτων που προκαλείται από τους συλλέκτες δειγμάτων σε περιβάλλοντα με έλλειψη θορύβου πλήττοντας τη βιοποικιλότητα εκτός εθνικής δικαιοδοσίας. Η απόφαση των Κρατών Μερών της CBD να προχωρήσουν σε συμβατικό κείμενο για την προστασία της βιοποικιλότητας που βρίσκεται πέραν των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας ενδέχεται να λύσει το νομικό κενό του bio – prospecting. Συγκεκριμένα, η Γενική Συνέλευση ΟΗΕ με την απόφαση 72/249 (2017) περί του *Διεθνούς Νομικώς Δεσμευτικού Κειμένου υπό τα Μέρη της UNCLOS για τη Διατήρηση και τη Βιώσιμη Χρήση της Θαλάσσιας Βιοποικιλότητας πέραν της Εθνικής Δικαιοδοσίας* ακολουθώντας την έκθεση της σχετικής Προπαρασκευαστικής Επιτροπής παροτρύνει σε Διακυβερνητικό Συνέδριο για τη διεξαγωγή διαπραγματεύσεων που θα ολοκληρωθούν το 2020. Βλ. Slobodian L. – Kinna, R., - Kambu Al. – Ognibene, L., “Bioprospecting in Global Commons: Legal Issues Brief”, UNEP, available at: <http://www.unep.org/delc/portals/119/Biospecting-Issuepaper.pdf>.

¹⁸³ Βλ. Άρθρο VIII της IWC. Βλ. <https://iwc.int/permits>.

¹⁸⁴ Βλ. Rothwell, D., *The Polar Regions and the Development of International Law*, Cambridge University Press, 1996, p. 74.

¹⁸⁵ Βλ. Άρθρο 2 *Πρωτοκόλλου* 1991.

Ενδεικτικά, η *Συνθήκη της Ανταρκτικής* στο Άρθρο II διακηρύττει την «ελευθερία επιστημονικής έρευνας στην Ανταρκτική και τη συνεργασία προς αυτό το σκοπό», ενώ το δε Άρθρο III αναφέρεται στην ανταλλαγή των επιστημονικών πληροφοριών, του επιστημονικού προσωπικού και των επιστημονικών αποτελεσμάτων, τα οποία θα πρέπει να διατίθενται ελεύθερα προς όλους. Και σε θεσμικό επίπεδο είναι εμφανής η πρωταρχική θέση της επιστήμης. Πιο συγκεκριμένα, για την κτήση ιδιότητας μέλους στο όργανο αποφασιστικής αρμοδιότητας για ζητήματα της Ανταρκτικής, ήτοι τη Σύνοδο των Συμβουλευτικών Μερών της Συνθήκης της Ανταρκτικής (ATCM), απαραίτητη προϋπόθεση είναι η διεξαγωγή «ουσιώδους επιστημονικής δραστηριότητας στην περιοχή»¹⁸⁶. Ο επιφορτισμένος με το έργο του συντονισμού της συνεργατικής επιστημονική έρευνας θεσμός είναι η *Επιστημονική Επιτροπή για την Έρευνα της Ανταρκτικής* (SCAR), η οποία δρα ως *de facto* επιστημονική γραμματεία υπό τη Συνθήκη¹⁸⁷. Εκτός από αυτή υπάρχουν και άλλα διεθνή σώματα με επιστημονική εμπλοκή σε Ανταρκτική όπως *Επιτροπή της Σύμβασης για τη Διατήρηση των Θαλάσσιων Έμβιων Πόρων* (CCAMLR) και η *Επιτροπή της Σύμβασης για τη Διατήρηση των Ειδών Φώκιας της Ανταρκτικής* (1972). Η *Σύμβαση για τη Διατήρηση των Ειδών Φώκιας* επίσης εστιάζει στην επιστημονική έρευνα και αυτό φαίνεται και από την κατ' εξαίρεση κάρπωση (taking) των 6 ειδών φώκιας για τα οποία έχει τεθεί moratorium εμπορικού κυνηγιού για επιστημονικούς λόγους¹⁸⁸. Η επιστημονική έρευνα που συντελείται στην Ανταρκτική έχει οδηγήσει σε χρήσιμες επιστημονικές γνώσεις για τη διαχείριση άλλων global commons, όπως το κλίμα και το όζον.

Αναφορικά με τα global commons που εξαπλώνονται εντός και εκτός εθνικής δικαιοδοσίας, όπως το κλίμα, το όζον και τα είδη της Άγριας Ζωής σχετίζονται εκ προοιμίου με την επιστημονική έρευνα. Αυτό συμβαίνει γιατί εκτός από το φυσικό στοιχείο που διαθέτουν, περικλείουν και το πληροφοριακό στοιχείο. Πρόκειται για τα λεγόμενα «*Παγκόσμια κοινά επιστημονικής έρευνας*» (*global scientific research commons*)¹⁸⁹. Με λίγα λόγια, η τεχνολογία και η καινοτομία που βασίζεται στη βιοποικιλότητα αξιοποιεί γενετικό υλικό από τους οργανισμούς που εντάσσονται στην βιοποικιλότητα, όπως φυτικοί, ζωικοί και μικροβιακοί γενετικοί πόροι, που περιέχουν φυσικό συστατικό και πληροφοριακό συστατικό (γενετικό υλικό / DNA). Πέρα από την ανάγκη διατήρησης του φυσικού πόρου ως τέτοιου, είναι εξίσου σημαντικό να διατηρηθεί και το πληροφοριακό απόθεμα που περιέχει και το οποίο αξιοποιεί η επιστήμη για περαιτέρω επιστημονική πρόοδο και την ερμηνεία των φαινομένων. Επί

¹⁸⁶ Βλ. Άρθρο IX (2) *Συνθήκης Ανταρκτικής*.

¹⁸⁷ Η SCAR δεν είναι διακυβερνητικός οργανισμός, αλλά επιστημονικός. Έχει το δικό της σύνταγμα, τους δικούς της κανόνες και πλέον το πεδίο γεωγραφικής κάλυψής της είναι όχι μόνο η ηπειρωτική μάζα της Ανταρκτικής αλλά και τα παγωμένα ύδατα ως το σημείο που συναντώνται με τα θερμά ρεύματα (αρχικά ήταν το έδαφος που προέβλεπε η *Σύμβαση Βιολογικών Πόρων*). Ενσωματώθηκε επίσημα το Σύστημα Συνθήκης της Ανταρκτικής το 1961. Από το 1972 διαθέτει μόνιμη Γραμματεία και εδρεύει στο Cambridge. Το Καταστατικό της SCAR απαγορεύει την πολιτική δραστηριοποίηση της και επιτρέπει μόνο την παροχή συμβουλευτικών τεχνικών επιστημονικών πληροφοριών στα Κράτη. Στην πράξη βέβαια, πολλοί από τους επιστήμονες της SCAR είναι επίσημοι σύμβουλοι κυβερνήσεων.

¹⁸⁸ Βλ. Άρθρο 4 (1) (b) CCAS.

¹⁸⁹ Dedeurwaerdere – Broggiato – Louafi – Welch – Batur, “Governing Global Scientific Research commons under the Nagoya Protocol” in Morgera, E., Buck, M., Tsioumani E., (ed.), *The Nagoya Protocol in Perspective: Implications for International Law*, Martinus Nijhoff, 2012, p. 389.

παραδείγματι, η επιστημονική μελέτη του γενετικού υλικού ενός είδους είναι χρήσιμη τόσο για τη μελέτη ενός ευρύτερου οικοσυστήματος, όσο και για τη μελέτη της τροφικής αλυσίδας, του κλάδου της γενετικής ή ακόμη και σημαντικών φαινομένων (όπως ο ευτροφισμός).

(Δ) *Η Αποκλειστικώς Ειρηνική Χρήση των Global Commons*

Η ανάδυση ενός διεθνούς ρυθμιστικού καθεστώτος για τα Global Commons (και γενικότερα) είναι απόρροια των δεδομένων ιστορικών, πολιτικών, κοινωνικών, επιστημονικών και οικονομικών συγκυριών. Σε ένα λοιπόν, ψυχροπολεμικό context είναι σαφές ότι ο παράγοντας της ασφάλειας και του στρατιωτικού εξοπλισμού είναι κυρίαρχος και δεν άφησε ανεπηρέαστη την όλη συζήτηση για τη διακυβέρνηση των Global Commons. Αντίθετα, ήταν η εκτόξευση του σοβιετικού δορυφόρου Sputnik που δημιούργησε τις φοβίες των ΗΠΑ για εξοπλισμό του έξω-ατμοσφαιρικού διαστήματος. Ο ίδιος ο ανταγωνισμός εξοπλισμών των υπερδυνάμεων του διπολικού συστήματος ήταν ο λόγος για τον οποίο προήχθη η επιστήμη ως μονόδρομος στην διακυβέρνηση της Ανταρκτικής¹⁹⁰ και για τον ίδιο λόγο ανακηρύχθηκε ως ΚΚΑ ο Διεθνής Βυθός, του οποίου η χρήση θα ήταν για αποκλειστικώς ειρηνικούς σκοπούς.

Ένας από τους βασικούς πυλώνες της *Συνθήκης της Ανταρκτικής* αφορά την ειρηνική χρήση της και το καθεστώς αποστρατιωτικοποίησης της. Ήδη το Άρθρο I αναφέρεται στην απαγόρευση οποιουδήποτε μέτρου στρατιωτικής φύσεως, όπως η εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων και στρατοπέδων, η διεξαγωγή στρατιωτικών γυμνασίων και ασκήσεων και οι δοκιμές οποιουδήποτε τύπου όπλων. Σύμφωνα με το Άρθρο V απαγορεύονται, επίσης, οι πυρηνικές εκρήξεις και η διάθεση ραδιενεργών αποβλήτων. Όμως δεν ξεκαθαρίζεται αν επιτρέπεται γενικά η χρήση της πυρηνικής ενέργειας και οι ΗΠΑ έχτισαν πυρηνικό εργοστάσιο στο σταθμό McMurdo.

Στον ατμοσφαιρικό, τον έξω-ατμοσφαιρικό και τον υποθαλάσσιο χώρο εφαρμόζεται και η *Συνθήκη περί της Απαγόρευσης Πυρηνικών Δοκιμών* (1963)¹⁹¹ και η γενικότερη *Συνθήκη για την Πλήρη Απαγόρευση των Πυρηνικών Δοκιμών* (1999). Από αυτό το σημείο και ύστερα κάθε ένας από τους πάνδημους χώρους διέπεται από δικό του καθεστώς αποστρατιωτικοποίησης ή / και αποπυρηνικοποίησης.

Για το Διεθνή Βυθό, μάλιστα, ισχύει και η *Συνθήκη για την Απαγόρευση της Τοποθέτησης Πυρηνικών Όπλων και άλλων Όπλων Μαζικής Καταστροφής στο Βυθό των Θαλασσών και των Ωκεανών και στο Υπόδαφος αυτών* (1971). Η δε UNCLOS στο Άρθρο 141 προβλέπει την αποκλειστικά ειρηνική χρήση της Περιοχής, χωρίς να θέτει καθεστώς

¹⁹⁰ Βλ. Rothwell, D., *The Polar Regions and the Development of International Law*, Cambridge University Press, 1996, p. 45.

¹⁹¹ Δυνάμει του Άρθρου 1 (1) (β) της Συνθήκης θα μπορούσαν οι διατάξεις της να εφαρμοστούν και στην Ανταρκτική, ως περιοχή εκτός εθνικής δικαιοδοσίας, στην οποία απαγορεύονται πυρηνικές δοκιμές που θα άφηναν πίσω ραδιενεργά κατάλοιπα.

καθολικής αποστρατικοποίησης¹⁹². Ως προς το ζήτημα της στρατιωτικής χρήσης της Ανοιχτής Θάλασσας, παρά το Άρθρο 88 της UNCLOS που αναφέρεται σε χρήση της αποκλειστικά για ειρηνικούς σκοπούς είναι γενικώς αποδεκτό από το διεθνές δίκαιο ότι δεν απαγορεύεται η διεξαγωγή στρατιωτικών γυμνασίων και η δοκιμή συμβατικών όπλων¹⁹³. Βέβαια, το Άρθρο 301 απαγορεύει στρατιωτικές δραστηριότητες που αντιστρατεύονται το *Χάρτη ΟΗΕ*¹⁹⁴ και υπό αυτό το πρίσμα θα έπρεπε να ειδωθεί η πρόβλεψη για ειρηνική χρήση¹⁹⁵.

Ως προς την ειρηνική χρήση του έξω-ατμοσφαιρικού τομέα πόρων, υφίσταται μια χωρική διάκριση ανάμεσα στο έξω-ατμοσφαιρικό κενό και τα ουράνια σώματα. Το Άρθρο IV (1) της OST αναφέρεται σε απαγόρευση της θέσης σε τροχιά γύρω από τη Γη πυρηνικών όπλων ή όπλων μαζικής καταστροφής και της με οποιοδήποτε τρόπο εγκατάστασης τέτοιων όπλων στα ουράνια σώματα. Εν προκειμένω, λοιπόν, η διάταξη αυτή δεν εφαρμόζεται στην περίπτωση των συμβατικών όπλων¹⁹⁶. Επίσης, μπορούν να διεξάγονται διαστημικές στρατιωτικές δραστηριότητες, όπως η αναγνώριση διαστημοπλοίων. Αντιθέτως, για τη Σελήνη και τα υπόλοιπα ουράνια σώματα, η *Moon Agreement* προβλέπει καθεστώς πλήρους αποστρατικοποίησης (όπως στην Ανταρκτική), δηλαδή απαγορεύεται η εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων, η δοκιμή όπλων παντός τύπου και η εκτέλεση στρατιωτικών ασκήσεων¹⁹⁷.

Πολλώ δε μάλλον, ο όρος «*ειρηνική χρήση*» θα έπρεπε να ερμηνεύεται όχι *stricto sensu*, ως «*μη στρατιωτική χρήση*» (*non military*), όσο ως «*μη επιθετική*» (*non aggressive*). Και πράγματι αυτό είναι ορθότερο, αφού στις περισσότερες περιπτώσεις στρατιωτική, αλλά μη επιθετική χρήση των πάνδημων χώρων επιτρέπεται. Η αυστηρή ερμηνεία της μη στρατιωτικής χρήσης τους θα ερχόταν σε αντίφαση με τη διαχείριση αυτών των χώρων μέσα από τα ίδια τα συμβατικά καθεστώτα. Δεν θα μπορούσε να εξηγήσει για ποιο λόγο η UNCLOS αναφέρεται σε ασυλία των πολεμικών πλοίων στην Ανοιχτή Θάλασσα και πως τα πολεμικά υποβρύχια μπορούν να καταδύονται στην περιοχή αυτή. Αλλά και η *Συνθήκη της Ανταρκτικής* αναφέρει ρητά ότι στρατιωτικός εξοπλισμός και προσωπικό μπορούν να διενεργούν δραστηριότητες για επιστημονικούς λόγους. Τέλος, δεν πρέπει να διαφεύγει της προσοχής ότι οι αστροναύτες (οι απεσταλμένοι της ανθρωπότητας) είναι

¹⁹² Συγκεκριμένα, δεν απαγορεύεται η εγκατάσταση ανθυποβρυχιακών ανιχνευτικών συσκευών παρακολούθησης στην Περιοχή (εφόσον δεν αποκλείει άλλες χρήσεις της και αφορά λελογισμένη χρήση). Το Κράτος μπορεί να τοποθετεί οπλικά συστήματα υπό 3 όρους: (α) να λαμβάνει υπόψη άλλες δραστηριότητες στον υπόλοιπο θαλάσσιο χώρο, (β) να λαμβάνει υπόψη της εκμεταλλευτικές δραστηριότητες της Διεθνούς Αρχής, να μην ανατρέπει το έργο της και να μην παρενοχλεί αδικαιολόγητα τις δραστηριότητες της και (γ) και να γνωρίζει τις εξαιρέσεις από τη Συνθήκη των Βυθών (1971) (ήτοι αποπυρηνικοποίηση και έλεγχος από Διεθνή Αρχή). Βλ. Λιάκουρας, Π., *Διεθνές Δίκαιο και Χρήση των Θαλασσίων Βυθών για Στρατιωτικούς Σκοπούς*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2002, σελ. 134 – 135.

¹⁹³ Βλ. Zedalis, R., “*Military Uses of Ocean Space and the Developing International Law of the Sea: An Analysis in the Context of Peacetime ASW*”, San Diego Law Review, vol. 16, 1979, p. 606.

¹⁹⁴ Βλ. Tanaka, Y., *The International Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2012, p. 150.

¹⁹⁵ Βλ. Vukas, B., *The Law of the Sea: Selected Writings*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden / Boston, 2004, p. 160.

¹⁹⁶ Βλ. Γιόκαρης, Α., *Διεθνές Δίκαιο Εναερίου Χώρου – Διαστήματος*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1996, σελ. 253.

¹⁹⁷ Βλ. Άρθρο 3 (2) και (3) Moon Agreement.

στρατιωτικοί και ο εξοπλισμός και τα διαστημόπλοια ανήκουν στο στρατό¹⁹⁸. Συνεπώς, ερμηνεία της μη στρατιωτικής χρήσης ως ειρηνικής έρχεται σε ενδογενή αντίφαση.

(Ε) Η Περιβαλλοντική Προστασία των Global Commons

Αναλογιζόμενος κανείς για ποιο λόγο θα έπρεπε να προστατεύεται το περιβάλλον των Global Commons, έρχεται αντιμέτωπος με το ίδιο το μέλλον του πλανήτη και της ανθρωπότητας. Μάλιστα, σε όρους οικολογικής αλληλεξάρτησης οδηγείται στο συμπέρασμα ότι η περιβαλλοντική υποβάθμιση ενός Global Commons θα οδηγήσει μοιραία στην περιβαλλοντική υποβάθμιση και των υπόλοιπων.

Το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα είναι η κλιματική αλλαγή (που νομικά έχει χαρακτηριστεί ως “*common concern*”). Η αύξηση της παγκόσμιας θερμοκρασίας έχει ως συνέπεια την αύξηση της θερμοκρασίας των ωκεανών και το λιώσιμο των πάγων της ευάλωτης¹⁹⁹ Αρκτικής και της Γροιλανδίας, θερμαίνοντας τον Ατλαντικό ωκεανό και οξύνοντας το φαινόμενο *El Nino* στον Ειρηνικό²⁰⁰ με αποτέλεσμα το λιώσιμο των πάγων στην Ανταρκτική (η προστασία της οποίας είναι «*προς το συμφέρον της ανθρωπότητας*»), που με τη σειρά του οδηγεί στην άνοδο της στάθμης της θάλασσας και συνεπώς η Περιοχή / Διεθνής Βυθός (η οποία έχει αναγορευτεί σε ΚΚΑ) εντοπίζεται σε μεγαλύτερο βάθος (και ενδεχομένως η τεχνολογία να μην επιτρέπει την πρόσβαση σε αυτήν), ενώ την ίδια στιγμή πλήττεται και η παγκόσμια πολιτιστική κληρονομιά της UNESCO (πχ Μεγάλος Κοραλλιογενής Ύφαλος στην Αυστραλία (Grand Barrier Reef)²⁰¹²⁰²). Ταυτόχρονα προκαλεί τους μουσώνες στην Ινδία και ακραία καιρικά φαινόμενα σε τροπικές περιοχές σε Αμαζόνιο και Αφρική. Εκτός από τις άμεσες συνέπειες έχει και έμμεσες, όπως η αλλαγή της βιολογικής συμπεριφοράς των έμβιων οργανισμών²⁰³ (πχ αποδημητικά είδη, τα οποία απορρυθμίζονται και αποδημούν σε λάθος περιόδους με

¹⁹⁸ Εξάλλου και στην πράξη τόσο οι ΗΠΑ το 2007, όσο και η Κίνα το 2008 δοκίμασαν τη χρήση όπλων κατά δορυφόρων (ASAT Weapons) στον εξω-ατμοσφαιρικό χώρο. Στην πρόταση της Ρωσίας και της Κίνας για Συνθήκη πρόληψης του ανταγωνισμού εξοπλισμών (weaponization / arsenalization) στο διάστημα, οι ΗΠΑ αντιτάχθηκαν λέγοντας ότι η απαγόρευση όπλων κατά δορυφόρων (είτε επίγειων είτε διαστημικών) ήταν απίθανη. Η ΕΕ έκανε πρόταση για διαβουλεύσεις σε διμερές επίπεδο, ενώ παράλληλα προωθεί το τελικό Σχέδιο Κώδικα Συμπεριφοράς στο Διάστημα. Προς το παρόν δεν έχει δοθεί λύση. Βλ. Για τη διαχρονική στάση των ΗΠΑ υπέρ της de facto στρατιωτικοποίησης (militarization) του διαστήματος βλ. Κασάπογλου, Β., «Πολιτικές Διαστήματος και Εθνικισμός: Η Περίπτωση των ΗΠΑ» στο Μεταξάς, Α-Ι Δ. (επιμ.), *Πολιτική Επιστήμη: Διακλαδική και Σύγχρονη Διερεύνηση της Πολιτικής Πράξης – Διεθνείς Σχέσεις: Συσχετισμοί και Διεξαρτήσεις*, τμ. VII, β' Έκδ., Σιδέρης, 2016, σελ. 365 – 383.

¹⁹⁹ Βλ. Rosato, A., “Global Warming, Ice Melting And Polar Sea: The Arctic Sea Lane, Dream Or Reality?” in Catalano, Cl. (ed.), *Global Commons: threat or opportunity?*, FinMeccanica Research Department, 2013, p. 27.

²⁰⁰ Βλ. Nakicenovic, N., Rockström, J., Gaffney, O. and Zimm, C., *Global Commons in the Anthropocene: World Development on a Stable and Resilient Planet*, IIASA Working Paper, WP-16-019, Luxemburg, 2016, p. 17.

²⁰¹ Βλ. Λίστα UNESCO στο: <https://whc.unesco.org/en/list/154>.

²⁰² Le Bris, C., “Le projet de déclaration universelle des droits de l’humanité de 2015: implications et perspectives juridiques”, *La Revue des droits de l’homme*, vol. 10, 2016, available at: <http://journals.openedition.org/revdh/2214>.

²⁰³ Βλ. Hossain, K., *A New Legal Regime For The Protection Of Arctic Marine Biodiversity In The ABNJ?*, Arctic Centre, University of Lapland, 2016, p. 5.

καταστροφικά αποτελέσματα, ακόμη και θανάτωση). Η μείωση των ειδών με τη σειρά τους πτωχοποιεί την τροφική αλυσίδα των οικοτόπων και των οικοσυστημάτων με ότι αυτό συνεπάγεται. Στον τελικό απολογισμό απειλείται και η ανθρώπινη ασφάλεια²⁰⁴.

Δεν υπάρχουν εξειδικευμένες ρυθμίσεις που να προστατεύουν το φυσικό περιβάλλον *per se* υπέρ των Global Commons. Είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι η UNCLOS περιέχει μόνο ένα πολύ γενικό πλαίσιο για την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος. Το ίδιο συμβαίνει και με το συμβατικό πλαίσιο για το διάστημα και τα ουράνια σώματα, που προβλέπεται μόνο η αρχή της μη ρύπανσης του περιβάλλοντος του διαστήματος από αντικείμενα και ουσίες προερχόμενες από το γήινο περιβάλλον (*forward contamination*) και *vice versa* δηλαδή η μη ρύπανση του γήινου περιβάλλοντος από έξω-εδαφική ύλη (*backward contamination*)²⁰⁵. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το *Πρωτόκολλο της Συνθήκης της Ανταρκτικής* (1991), το οποίο υιοθετεί την οικοσυστημική προσέγγιση, που εστιάζει στην προστασία και τη διατήρηση του οικοσυστήματος ως συνόλου και όχι σε ορισμένους τομείς ή είδη²⁰⁶. Η Ανταρκτική είναι από τα ελάχιστα πεδία στα οποία εφαρμόστηκαν μέτρα διατήρησης και βιωσιμότητας πριν εκδηλωθεί ζημιά (αρχή της προφύλαξης). Μάλιστα, το *Πρωτόκολλο της Ανταρκτικής* έχει 6 ενσωματωμένα Παραρτήματα: *Παράρτημα I για την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων* (ΕΠΕ), *Παράρτημα II για τη Διατήρηση της Πανίδας και της Χλωρίδας της Ανταρκτικής*, *Παράρτημα III για τη Διάθεση και Διαχείριση Αυμάτων*, *Παράρτημα IV για την Πρόληψη της Θαλάσσιας Ρύπανσης*, *Παράρτημα V για την Προστασία και τη Διαχείριση Περιοχών* και *Παράρτημα VI για την Ευθύνη που απορρέει από Περιβαλλοντική Έκτακτη Ανάγκη*²⁰⁷.

Στο επίκεντρο της περιβαλλοντικής προστασίας και της ορθόνομης διακυβέρνησης των Global Commons βρίσκεται η έννοια της «οικολογικής επιστασίας»²⁰⁸, σύμφωνα με την οποία οι σημερινές γενεές δεν αποτελούν παρά μόνο τον κηδεμόνα του πλούτου που έχει δημιουργηθεί από τις προηγούμενες και πρέπει να διατηρηθεί και να μεταβιβαστεί αυτούσια στις μελλοντικές γενεές για την κάλυψη των δικών τους αναγκών (διαγενεακή δικαιοσύνη). Απαραίτητοι λοιπόν είναι οι μηχανισμοί επίβλεψης των καθεστωτικών προβλέψεων καθώς και οι μηχανισμοί ευθύνης και αποζημίωσης σε περίπτωση που αυτές οι προβλέψεις παραβιαστούν.

²⁰⁴ Βλ. Περράκης, Στ. – Τσόλκα, Ο., *Ανθρώπινη Ασφάλεια: Δίκαιο και Πολιτική*, Σιδέρης, Αθήνα, 2014, σελ. 14.

²⁰⁵ Είναι η μόνη διάταξη του διαστημικού δικαίου, που φαίνεται να υπερβαίνει σε κάποιο βαθμό την ανθρωποκεντρική διάσταση του. Βλ. Kyriakopoulos, G., *Where law meets cinema: James Cameron's Avatar as food for thought about the anthropocentric nature of space law*, IAC-15,E7,3,2,x30147, p. 7.

²⁰⁶ Βλ. Гудев, П.А., “Арктика Как «Global Commons»?”, *Пути к миру и безопасности*, No 1, 2016, cc. 57, available at: https://www.imemo.ru/jour/PMB/index.php?page_id=697&id=7481&jid=7471&jj=50.

²⁰⁷ Τα Παραρτήματα I – IV υιοθετήθηκαν με το Πρωτόκολλο το 1991 και τέθηκαν σε ισχύ το 1998. Το Παράρτημα V υιοθετήθηκε ξεχωριστά από την 16^η ATCM (1991) και τέθηκε σε ισχύ το 2002. Το Παράρτημα VI υιοθετήθηκε από την 28^η ATCM (2005) και δεν έχει τεθεί ακόμη σε ισχύ.

²⁰⁸ Βλ. Heywood, An., *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*, Φραγκονικολόπουλος, Χρ. – Προεδρου, Φ. (επιμ.), Κριτική, Αθήνα, 2013, σελ. 637.

2.1.3. Εποπτική Δομή στα Καθεστώτα Διακυβέρνησης των Global Commons

Ως εποπτική δομή, θεωρείται το σύνολο των κανόνων και των θεσμικών διαδικασιών, που επιτρέπουν την εποπτεία του σεβασμού των συμβατικών καθεστωτικών δικαιωμάτων και την εκπλήρωση των συμβατικών καθεστωτικών καθηκόντων, προκειμένου να επιτυγχάνεται μεγάλος βαθμός συμμόρφωσης εκ μέρους των Κρατών Μερών και συνεπώς χρηστή διακυβέρνηση των Global Commons. Ο όρος αυτός αναφέρεται σε διεθνείς θεσμικούς μηχανισμούς που σχετίζονται με την «παρακολούθηση» (*monitoring*) και την αξιολόγηση της διαχείρισης και της εφαρμογής του καθεστώτος.

Η διαπίστωση της μη συμμόρφωσης και η επακόλουθη θεραπεία της είναι ιδιαιτέρως σημαντικές διαδικασίες για την αποφυγή του περιορισμού της αποτελεσματικότητας του συμβατικού καθεστώτος, της σύγκρουσης συμφερόντων και της αστάθειας του καθεστώτος. Η μη συμμόρφωση μπορεί να περιλαμβάνει αδυναμία ή απροθυμία εκτέλεσης ουσιαστικής υποχρέωσης (πχ υποχρέωση μείωσης θερμοκηπικών αερίων, σύμφωνα με Πρωτόκολλο Κιότο) ή διαδικαστικής υποχρέωσης (εκμετάλλευση Περιοχής πριν τη σύναψη Συμβολαίου Εργασίας με τη Διεθνή Αρχή) ή θεσμικής υποχρέωσης (παρεμπόδιση επίβλεψης επιστημονικής δραστηριότητας σε Ανταρκτική)²⁰⁹.

Η θεσμική προσέγγιση βλέπει την εμφάνιση των Global Commons ως κοινωνικό κατασκεύασμα και εστιάζει σε τρόπους με τους οποίους οι εμπλεκόμενοι δρώντες μπορούν να εφαρμόζουν θεσμικούς κανόνες και διαδικασίες και να εγκαθιδρύουν μηχανισμούς εντός των οποίων τα συμβατικά καθεστώτα ανακύπτουν και εξελίσσονται παρά το πολυπαραγοντικό και συχνά αντικρουόμενο context. Τα Διεθνή καθεστώτα των Global Commons διακρίνονται για τις διαφορετικές διαχειριστικές αρχές, τη διαφορετική θεσμική διάρθρωση και τη διαφορετική εποπτική δομή (διαδικασίες παρακολούθησης και συμμόρφωσης) τους.

Η εποπτική δομή διαρθρώνεται μέσα από δυο επίπεδα: (α) την τακτική συλλογή στοιχείων με παρακολούθηση και εξέταση της εφαρμογής, μέσα από την υποβολή εκθέσεων και μετέπειτα απόφαση περί της συμμόρφωσης ή μη από το αρμόδιο καθεστωτικό όργανο (είτε το όργανο πλήρους εκπροσώπησης (MOPs, COPs), είτε ad hoc εξειδικευμένο εποπτικό όργανο, που επιτελεί επικουρεί τις MOPs / COPs (Επιτροπές Συμμόρφωσης) και (β) τη διαδικασία επίλυσης διαφορών (*dispute settlement*), αν και συνήθως δεν προτιμάται από τα συμβαλλόμενα μέρη.

Η χρηστή διακυβέρνηση απαιτεί ένα σύστημα βασισμένο στη λογοδοτική ευθύνη²¹⁰ και την διαφανή παρακολούθηση των Global Commons και ο καλύτερος τρόπος για αυτό

²⁰⁹ Sands, Ph., *Principles of International Environmental Law*, 2nd ed., Cambridge University Press, 2003, p. 171.

²¹⁰ Στο σημείο αυτό προκύπτει ζήτημα διάκρισης όρων. Στην αγγλική ορολογία συναντώνται 3 καθεστώτα ευθύνης (“*responsibility*” – “*liability*” – “*accountability*”). Σε άλλες γλώσσες αυτές οι έννοιες είτε καλύπτονται από μια λέξη (γαλλική, ιταλική, ισπανική γλώσσα (βλ. *responsabilité*)) ή δεν υφίστανται οι διαφορετικές αποχρώσεις τους. Στα ελληνικά θα μπορούσαμε να πούμε ότι το *responsibility* αντανακλά την υποκειμενική ευθύνη, το *liability* την αντικειμενική ευθύνη και το *accountability* τη λογοδοτική

είναι ο έλεγχος της συμμόρφωσης δια της υποβολής εκθέσεων (*reporting*). Κάποια διεθνή συμβατικά καθεστώτα προβλέπουν θεσμικές διαδικασίες υποβολής εκθέσεων στη Σύνοδο των Συμβουλευτικών Μερών της Συνθήκης Ανταρκτικής (ATCM), τη Συνδιάσκεψη των Μερών της UNCLOS (LOSC), τη Σύνοδο των Μερών της Σύμβασης της Βιέννης για το όζον, τη Συνδιάσκεψη Μερών για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC), την UNCOPUOS κ.α. Οι υποβληθείσες εκθέσεις, που συνήθως ακολουθούν ένα υποδειγματοποιημένο μορφότυπο (*format*) περιλαμβάνουν ευρεία γκάμα πληροφοριών: στατιστική πληροφόρηση για παραγωγή, εισαγωγές και εξαγωγές ουσιών (Πρωτόκολλο Μόντρεαλ)²¹¹, πληροφόρηση για τις εκπομπές ή τις διαρροές ουσιών (Πρωτόκολλο Κιότο)²¹², πληροφόρηση για τη χορήγηση αδειών ή εξουσιοδοτήσεων ορισμένων δραστηριοτήτων (Διεθνής Σύμβαση για τη Ρύθμιση της Φαλινοθηρίας)²¹³, πληροφόρηση για εθνικά μέτρα που ελήφθησαν για την εκπλήρωση υποχρεώσεων (Πρωτόκολλο Βιοασφάλειας)²¹⁴, επιστημονική πληροφόρηση και πληροφόρηση για παραβάσεις ή παραβιάσεις ατόμων υπό τη δικαιοδοσία των Μερών (IWC)²¹⁵.

Ποιος όμως μπορεί να ελέγχει τη συμμόρφωση; Γενικά, έχουν σημειωθεί 3 τύποι επίβλεψης της συμμόρφωσης: (α) επίβλεψη από εθνικές αρχές, (β) επίβλεψη από κεντρικό διεθνές σώμα και (γ) χαλαρού τύπου επίβλεψη από επικουρικό όργανο Διεθνούς Οργανισμού (Επιτροπή Συμμόρφωσης). Αναφορικά με την επίβλεψη από τις εθνικές αρχές, το σύστημα αυτό εντοπίζεται σε αρκετά καθεστώτα διακυβέρνησης των Global Commons. Αναφορικά με τον ωκεανικό τομέα πόρων, η UNCLOS στην περιοχή της Ανοιχτής Θάλασσας προκρίνει την εποπτική δικαιοδοσία του Κράτους σημαίας έναντι των πλοίων νηολόγησης του. Το ίδιο και η *Συμφωνία του ΟΗΕ για τη Διατήρηση των Αλληλεπικαλυπτόμενων Ιχθυοποθεμάτων και των Ιχθυοποθεμάτων Έντονης Μεταναστεύσεως* (1995), αλλά και η *Συμφωνία του FAO για την Προώθηση Συμμόρφωσης με Διεθνή Μέτρα Διατήρησης και Διαχείρισης* (1993). Πιο σπάνια είναι η πρόβλεψη της επίβλεψης από εθνικές αρχές Κράτους διαφορετικού του Κράτους δικαιοδοσίας. Χαρακτηριστικό και πάλι το παράδειγμα του Άρθρου 21 της *Συμφωνίας του ΟΗΕ* (1995) και εντός του Συστήματος της Ανταρκτικής το Άρθρο VII της *Συνθήκης της Ανταρκτικής* που προβλέπει την εποπτεία των επιστημονικών σταθμών, εγκαταστάσεων, εξοπλισμών, πλοίων και αεροσκαφών, φορτίων και προσωπικού από τρίτους παρατηρητές ή παρατηρητές των υπόλοιπων Συμβουλευτικών Μερών, οι οποίοι «θα έχουν πλήρη ελευθερία πρόσβασης σε οποιοδήποτε χρόνο σε οποιαδήποτε ή σε όλες τις περιοχές της Ανταρκτικής». Τέτοιο σύστημα προβλέπει και η *Σύμβαση για τη Διατήρηση των Θαλάσσιων Έμβιων Πόρων της Ανταρκτικής*²¹⁶. Αναφορικά με το μηχανισμό επιβολής του καθεστώτος διακυβέρνησης του διαστημικού χώρου, αυτός είναι

ευθύνη. Βλ. Sand, P., “Accountability for the Commons: Reconsiderations” in Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017, p. 18. Βλ. επίσης, Weiss, B., “International Law in a Kaleidoscopic World”, *Asian JIL*, vol. 1, 2011, p. 29.

²¹¹ Βλ. Άρθρο 7 *Πρωτοκόλλου Μόντρεαλ* (1987), όπως τροποποιήθηκε το 2001.

²¹² Βλ. Άρθρο 7 (1) *Πρωτοκόλλου Κιότο* (1997).

²¹³ Βλ. Άρθρο VIII (1) της *IWC* (1946).

²¹⁴ Βλ. Άρθρο 23 *Πρωτοκόλλου Βιοασφάλειας* (2000).

²¹⁵ Βλ. Άρθρο IX (4) *IWC* (1946).

²¹⁶ Βλ. Tanaka, Y., *The International Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2012, p. 242.

ανύπαρκτος κυρίως λόγω της μη συμμετοχής σε διαστημικές δραστηριότητες της συντριπτικής πλειοψηφίας Κρατών²¹⁷. Κατ' ακρίβεια, η *Registration Agreement* περιορίζεται στην πρόβλεψη ότι τα Κράτη νηολόγησης των διαστημικών αντικειμένων διατηρούν τον έλεγχο και τη δικαιοδοσία και πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι εθνικές δραστηριότητες διεξάγονται σε συμβατότητα με τις διατάξεις της Συμφωνίας. Η *Moon Agreement* φαίνεται να προχωράει ένα βήμα μπροστά με το μηχανισμό επίβλεψης του Άρθρου 15, που προβλέπει τη δυνατότητα επίσκεψης των διαστημικών σταθμών και εγκαταστάσεων της Σελήνης από τρίτα Κράτη, κατόπιν διαβούλευσης.

Σε πολλές περιπτώσεις διεθνείς οργανισμοί επιφορτίστηκαν με ευρείες αρμοδιότητες ελέγχου της συμμόρφωσης με τα συμβατικά καθεστώτα. Χαρακτηριστικός ο ρόλος της Διεθνούς Αρχής στο μηχανισμό επίβλεψης της συμμόρφωσης με το νομικό καθεστώς της Περιοχής²¹⁸. Αλλά και οι διάφοροι Περιφερειακοί Αλιευτικοί Οργανισμοί συστάθηκαν για να επιβλέπουν τη διατήρηση και διαχείριση των αλιευτικών αποθεμάτων (βλ. *Επιτροπή για τη Διατήρηση του Νότιου Γαλαζόπτερου Τόνου*)²¹⁹. Ιδιαίτερος σημαντικός εποπτικό ρόλο έχει η *Διεθνής Επιτροπή για τη Ρύθμιση της Φαλαιοθηρίας (IWC)*²²⁰.

Τέλος, αξιομνημόνευτη είναι η δημιουργία επικουρικών οργάνων για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης, που συνήθως ονομάζονται Επιτροπές Συμμόρφωσης. Τέτοιες είναι η Επιτροπή Συμμόρφωσης της *Διεθνούς Συνθήκης για τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους Τροφίμων και Γεωργίας*, η Επιτροπή Συμμόρφωσης της *Σύμβασης για την Αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής* και το *Πρωτόκολλο Κιότο*, αλλά και η Επιτροπή Εφαρμογής του *Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ*. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το Άρθρο 8 του *Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ*, σύμφωνα με το οποίο το Μέρος που αντιμετωπίζει δυσκολίες στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων του, ή το Μέρος που ανησυχεί για την εκπλήρωση υποχρεώσεων άλλου Μέρους μπορεί να υποβάλλει το ζήτημα στην Επιτροπή Εφαρμογής, η οποία συγκεντρώνει πληροφορίες, διεξάγει παρακολούθηση στο πεδίο, και υποβάλλει σχετικές εκθέσεις στις COPs, οι οποίες αποφασίζουν τα κατάλληλα μέτρα για να οδηγήσουν το Κράτος σε πλήρη συμμόρφωση. Αυτά τα μέτρα μπορεί να περιλαμβάνουν την πρόβλεψη χορήγησης βοήθειας μέσω μεταφοράς τεχνολογίας, εκπαίδευσης ή χρηματοδότησης. Αν το Μέρος συνεχίσει να μην συμμορφώνεται προβλέπεται προειδοποίηση και κατόπιν αυτής προβλέπεται αναστολή των δικαιωμάτων και των προνομίων του υπό το Πρωτόκολλο (μηχανισμός κυρώσεων)²²¹.

Ως προς το σκέλος της εποπτικής δομής που συνοψίζεται στο διαδικαστικό πλαίσιο για την διευθέτηση διαφορών, τα καθεστώτα διακυβέρνησης των Global Commons δεν συγκεντρώνουν μεγάλο βαθμό ανάπτυξης τέτοιων διαδικαστικών κανόνων. Η πρακτική έχει δείξει ότι πρόκειται για διατάξεις ουσιαστικά νεκρές, καθώς δεν γίνεται επίκληση σε αυτές και δεν εφαρμόζονται, ενώ συνήθως τα Μέρη προσφεύγουν στη μέθοδο της

²¹⁷ Βλ. Kim, B. M., *Governance of the Global Commons: The Deep Seabed, the Antarctic, Outer Space*, KIEP World Economy Update, vol. 4, No 29, 2014, p. 7.

²¹⁸ Βλ. Άρθρο 153 UNCLOS.

²¹⁹ Βλ. <https://www.ccsbt.org/en/content/monitoring-control-and-surveillance>.

²²⁰ Βλ. Άρθρο IX (1) και (3) της IWC.

²²¹ Βλ. Murphy, S., *Principles of International Law*, 2nd ed., West, 2012, p. 293.

καθεστωτικής διευθέτησης της διαφοράς (καθεστωτικοποίηση), που διαφυλάττει τις σχέσεις διαρκείας των συμμετεχόντων το καθεστώς προς όφελος του διεθνούς κοινού συμφέροντος²²². Μοναδική εξαίρεση σε σχέση με την Περιοχή αποτελεί το *Διεθνές Δικαστήριο Δικαίου Θαλάσσης (ITLOS)* και το εξειδικευμένο *Τμήμα Θαλασσίου Βυθού (ΤΘΒ)*²²³, το οποίο συστάθηκε δυνάμει της *UNCLOS*, όμως ως σήμερα δεν έχει εκδικάσει καμία κατ' αντιμωλία υπόθεση και έχει περιοριστεί στην έκδοση δυο σημαντικών γνωμοδοτήσεων²²⁴.

2.1.4. Το Ζήτημα των Αποζημιώσεων σε περιπτώσεις Βλάβης των Global Commons

Η πρόβλεψη καθεστώτος ευθύνης και αποζημίωσης στα συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης των Global Commons βρίσκεται σε εμβρυακό στάδιο. Γενικά, τα καθεστώτα διακυβέρνησης σιωπούν στο ζήτημα της αποζημίωσης. Σιγά σιγά όμως, έχουν αρχίσει και αναδύονται προβλέψεις για αποζημίωση σε περίπτωση βλάβης στα Global Commons. Φωτεινό παράδειγμα αποτελεί το *Παράρτημα VI του Πρωτοκόλλου Περιβαλλοντικής Προστασίας της Ανταρκτικής* (1991), το οποίο ρυθμίζει τα ζητήματα αντικειμενικής ευθύνης (*liability*) και αποζημίωσης, τόσο από κρατικούς όσο και από μη κρατικούς δρώντες²²⁵.

Σημαντική για το καθεστώς της Περιοχής είναι και η *Γνωμοδότηση του Τμήματος Θαλασσίου Βυθού του ΔΔΔΘ περί των Ευθυνών και των Υποχρεώσεων των Κρατών που εγγυώνται για Άτομα και Οντότητες σε σχέση με Δραστηριότητες στην Περιοχή* (2011), στην οποία διευκρινίζεται ότι μια εκ των υποχρεώσεων των Κρατών και των Διεθνών Οργανισμών είναι να διασφαλίζουν ότι οι δραστηριότητες υπό την εγγύησή τους δεν προκαλούν ζημιά στην Περιοχή. Σε περίπτωση, που προκαλείται βλάβη στην Περιοχή από δραστηριότητες ατόμων ή οντοτήτων οφείλουν να παράσχουν αποζημίωση. Αν δεν παράσχουν αποζημίωση, τότε το Κράτος εγγύησης μπορεί να υπέχει διεθνούς ευθύνης, εφόσον δεν έδειξε τη *δέουσα επιμέλεια (due diligence)*. Εάν, λοιπόν, παραλείψει να εκπληρώσει αυτή την υποχρέωση συμπεριφοράς (*obligation of conduct*), τότε η ευθύνη αποκατάστασης της βλάβης βαραίνει το Κράτος Εγγύησης ή το Διεθνή Οργανισμό. Η διεθνής ευθύνη του Κράτους εγγυητή για τη μη αποκατάσταση της βλάβης αίρεται αν ελήφθησαν όλα τα απαραίτητα μέτρα στην εσωτερική τους έννομη τάξη (νόμοι, κανονισμοί, διοικητικά μέτρα) για να διασφαλίσουν την αποτελεσματική συμμόρφωση

²²² Βλ. Ραντόπουλος, Ε., *Συμβατική Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση & Μεσόγειος ή Plus Ultra*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 154.

²²³ Για περισσότερες πληροφορίες βλ. Περράκης, Στ., - Μαρούδα, Ντ., *Διεθνής Δικαιοσύνη: Θεσμοί, Διαδικασίες, Εφαρμογές Διεθνούς Δικαίου*, Σάκκουλας, Β' Έκδ., Αθήνα, 2018, σελ. 233 – 246.

²²⁴ Πρόκειται για την γνωμοδότηση του ΔΔΔΘ *Request for Advisory Opinion submitted by the Sub-Regional Fisheries Commission*, Advisory Opinion, 2 April 2015, ITLOS Reports 2015 και τη γνωμοδότηση του ΤΘΒ *Responsibilities and obligations of States with respect to activities in the Area* (Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber), Advisory Opinion, 1 February 2011, ITLOS Reports 2011. Βλ. ιστοσελίδα ΔΔΔΘ: <https://www.itlos.org/en/cases/advisory-proceedings/>.

²²⁵ Βλ. Kiss, Al., - Shelton, D., “*Strict Liability in International Environmental Law*” in Ndiaye and Wolfrum (ed.), *Liber Amicorum Judge Thomas A. Mensah*, Koninklijke Brill NV, 2007, p. 1136 – 1137. Δεν έχει όμως ακόμη τεθεί σε ισχύ. Βλ. https://www.ats.aq/ep_liability.htm.

των υπεύθυνων ανάδοχων ατόμων ή οντοτήτων με τις υποχρεώσεις τους²²⁶. Η πλέον πρόσφατη εξέλιξη στην ανάπτυξη καθεστώτος ευθύνης και αποζημίωσης είναι η θέση σε ισχύ (2018) του *Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου της Nagoya – Kuala Lumpur περί της Ευθύνης και της Επανόρθωσης στο Πρωτόκολλο Βιοασφάλειας της CBD* (2010). Το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο εφαρμόζεται στις περιπτώσεις βλάβης από ζώντες τροποποιημένους οργανισμούς κατά τη διασυννοριακή τους μεταφορά²²⁷.

Στο γενικό διεθνές δίκαιο της διεθνούς ευθύνης (*responsibility*), όπως αυτό παρουσιάζεται από τα *Άρθρα της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου για τη Διεθνή Ευθύνη Κρατών από Αντιδιεθνείς Ενέργειες* (2001)²²⁸, δυο είναι οι προϋποθέσεις για την έγερση διεθνούς ευθύνης: (α) η παραβίαση διεθνούς υποχρέωσης και (β) ο καταλογισμός της σε Κράτος (*attributability*). Το στοιχείο της βλάβης δεν αναφέρεται ως τρίτη προϋπόθεση. Παρ' όλα αυτά τα Άρθρα της ΕΔΔ περιέχουν προβλέψεις για επανορθώσεις σε περίπτωση βλάβης (*restitution in integrum*, αποζημίωση, ικανοποίηση), η οποία θέτει ένα *lex specialis*.

Η OST (1967) στο Άρθρο VI αναφέρεται στο καθεστώς της υποκειμενικής ευθύνης (*responsibility*). Συγκεκριμένα, κόντρα στην ορθοδοξία του διεθνούς δικαίου που εγείρει διεθνή ευθύνη εφόσον η αντιδιεθνής συμπεριφορά καταλογίζεται σε Κράτος, η OST προβλέπει διεθνή ευθύνη για έξω-ατμοσφαιρική αντιδιεθνή ενέργεια από κρατική ή ακόμη και μη κρατική οντότητα, που εξουσιοδοτείται, εγκρίνεται, επιθεωρείται από τα Κράτη. Προβλέπει και την περίπτωση ευθύνης διαστημικού διεθνούς οργανισμού, όπου η ευθύνη για τις ενέργειες των οργάνων του καταλογίζονται και στον Διεθνή Οργανισμό *per se* αλλά και στα Κράτη Μέλη του.

Από εκεί και ύστερα, η OST εγκαθιδρύει και καθεστώς αντικειμενικής ευθύνης (*liability*) για βλάβη που προκαλείται από μη διεθνώς παράνομες ενέργειες. Το Άρθρο VII προβλέπει την ευθύνη κάθε Κράτους Εκτόξευσης ή που έχει υποδομές για εκτόξευση διαστημικού αντικείμενου για βλάβη που προκλήθηκε σε άλλο Κράτος Μέρος στη Συνθήκη, ή στα φυσικά ή νομικά του πρόσωπα στον εναέριο ή στον έξω-ατμοσφαιρικό χώρο, συμπεριλαμβανομένης της Σελήνης και των υπόλοιπων ουράνιων σωμάτων. Το Άρθρο VII της OST γέννησε τη *Σύμβαση για τη Διεθνή Ευθύνη για Βλάβη που προκαλείται από Διαστημικά Αντικείμενα* (1972), η οποία στο Άρθρο II διευκρινίζει ότι το Κράτος εκτόξευσης θα θεωρείται απολύτως υπεύθυνο για την πληρωμή αποζημίωσης για βλάβη από τα διαστημικά του αντικείμενα στην επιφάνεια της Γης ή σε αεροσκάφος εν πτήξει. Το Άρθρο III της *Liab Convention* συμπληρωματικά αναφέρει ότι σε περίπτωση βλάβης οπουδήποτε αλλού σε διαστημικό αντικείμενο ή σε πρόσωπα ή σε περιουσία επί αυτού από διαστημικό αντικείμενο άλλου Κράτους, το τελευταίο θα θεωρείται υπεύθυνο

²²⁶ Βλ. *Responsibilities and obligations of States with respect to activities in the Area* (Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber), Advisory Opinion, 1 February 2011, ITLOS Reports 2011, para 242.

²²⁷ Βλ. Άρθρο 3 Συμπληρωματικού Πρωτοκόλλου και <https://bch.cbd.int/protocol/supplementary/about/>.

²²⁸ Βλ. *Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts*, adopted by the International Law Commission at this Fifty-third session (2001), Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10, chp.IV.E.1), Nov. 2001.

μόνο για τη βλάβη που οφείλεται σε σφάλμα δικό του (*fault – based liability*)²²⁹. Το Άρθρο VIII αναφέρει ότι το θιγόμενο Κράτος μπορεί να αξιώσει αποζημίωση για τη βλάβη. Διαφορετικά, μπορεί να αξιώσει αποζημίωση άλλο Κράτος σε σχέση με τη βλάβη στο έδαφος του από φυσικό ή νομικό πρόσωπο ή το Κράτος του οποίου οι κάτοικοι υπέστησαν τη βλάβη²³⁰. Εάν η διαφορά δεν διευθετηθεί σε διάστημα ενός έτους, συστήνεται τριμελής Επιτροπή Αξιώσεων, κατόπιν αίτησης ενός εκ των μερών, η οποία θα καθορίζει το πληρωτέο ποσό της αποζημίωσης. Το Άρθρο XXII προβλέπει και την περίπτωση αποζημίωσης από Διεθνή Οργανισμό για βλάβη, στην οποία ο θιγόμενος οφείλει πρωτίστως να προσφύγει κατά του Διεθνούς Οργανισμού και δευτερευόντως μετά την παρέλευση ευλόγου χρονικού διαστήματος να προσφύγει κατά Κρατών Μελών²³¹. Πάντως στα δυο περιστατικά που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν οι διατάξεις της Liab δεν υπήρξε επίκληση σε αυτές (περιστατικό *SkyLab Project* (1973)²³² και περιστατικό *Cosmos 954* (1978)²³³).

Τι συμβαίνει όμως όταν δεν υπάρχει πρόβλεψη για αποζημιώσεις σε ένα συμβατικό καθεστώς διακυβέρνησης Global Commons; Θα μπορούσε να εγερθεί αξίωση αποζημίωσης για βλάβη σε ένα Global Commons δυνάμει των ASRIWA; Πολύ μεγαλύτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το ερώτημα της έγερσης αξιώσεων από τρίτο Κράτος μη ειδικώς θιγόμενο εν είδει μιας *actio popularis*; Η προστασία των Global Commons ως δημόσιος σκοπός διεθνούς κοινού συμφέροντος που ενέχει μέσα του την έννοια της «ανθρωπότητας στο σύνολο της» και «της βιωσιμότητας» παραπέμπει σε υποχρεώσεις που λόγω της σημασίας του υπό προστασία αντικειμένου αναλαμβάνονται έναντι πάντων (*erga omnes*)²³⁴. Η διεθνής κοινότητα στο σύνολο της αποτελεί τον εμπιστευματοδόχο των Global Commons και οφείλει να τα μεταβιβάζει αυτούσια από

²²⁹ Το Άρθρο VII της OST και το Άρθρο II και III της Liab δεν έχουν το ίδιο πεδίο εφαρμογής. Το Άρθρο της OST είναι μια γενική διάταξη που προβλέπει αντικειμενική ευθύνη για βλάβη που προκαλείται πάντα και παντού. Η Liab περιέχει ειδική διάταξη που εφαρμόζεται ανάλογα με το που σημειώθηκε η βλάβη (πχ αν έγινε στην επιφάνεια Γης ή στον εναέριο χώρο σε αεροσκάφος). Στο μέτρο που η Liab ως *lex specialis* δεν καλύπτει κάποια περίπτωση χωρικής βλάβης, δέον είναι να καταφεύγει κανείς στην γενικότερη διάταξη της OST.

²³⁰ Οι αποζημιώσεις θα πληρώνονται στο νόμισμα του Κράτους που εγείρει την αξίωση εκτός αν προβλεφθεί διαφορετικά. Βλ. Άρθρο XIII της *Liab Convention*.

²³¹ Απαραίτητη προϋπόθεση για την έγερση ευθύνης του Διεθνούς Οργανισμού είναι η ύπαρξη σχετικής δήλωσης και η πλειοψηφία των Κρατών του είναι μέρη σε OST και Liab. Ως σήμερα τέτοια δήλωση έχουν καταθέσει η ESA και Eutelsat. Βλ. Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7th ed., Routledge, 1997, p. 206.

²³² Το SkyLab ήταν διαστημικός σταθμός της NASA που απενεργοποιήθηκε, έχασε την πορεία του και πολλά κομμάτια που δεν κάηκαν στην ατμόσφαιρα προσέκρουσαν σε Αυστραλιανή έρημο (δεν προκάλεσαν ζημιά). Ο Κάρτερ ζήτησε επίσημα συγγνώμη από Αυστραλία. Βλ. Payette, J., “Research and Diplomacy 350 Kilometers above the Earth: Lessons from the International Space Station,” in *Science & Diplomacy*, Vol. 1, 2012.

²³³ <http://www.sciencediplomacy.org/article/2012/research-and-diplomacy-350-kilometers-above-earth>.

²³⁴ Πρόκειται για σοβιετικό δορυφόρο που προσέκρουσε στο έδαφος του Καναδά εξαπλώνοντας μεγάλες ποσότητες ραδιενεργών κατάλοιπων. Βλ. Louka, E., *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*, Cambridge University Press, 2006, p. 476.

²³⁴ Οι υποχρεώσεις *erga omnes* θεωρούνται ως τέτοιες λόγω «της φύσης τους» και «από άποψη των δικαιωμάτων που εμπλέκονται». Βλ. *Case Concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited* (Belgium v. Spain), Second Phase, 1970 ICJ Rep. 3, para. 33.

γενιά σε γενιά²³⁵. Αφ' ης στιγμής, συνδέονται με υποχρεώσεις *erga omnes* εφαρμόζεται το ειδικό καθεστώς που προβλέπει η ΕΔΔ στα ASRIWA (2001) υπό το Άρθρο 42²³⁶, το οποίο αναφέρεται στη δυνατότητα ενός Κράτους που ως ζημιωθέν δικαιούται να επικαλεστεί τη διεθνή ευθύνη άλλου Κράτους, εφόσον η παραβίασθαισα υποχρέωση έχει αναληφθεί έναντι της διεθνούς κοινότητας ως συνόλου και η παραβίαση: (α) επηρεάζει συγκεκριμένα το πρώτο Κράτος²³⁷ ή (β) έχει τέτοιο χαρακτήρα, ώστε δύναται να μεταβάλλει ριζικά τη θέση όλων των άλλων Κρατών, έναντι των οποίων, η υποχρέωση έχει αναληφθεί, ως προς την περαιτέρω τήρηση της υποχρέωσης αυτής²³⁸. Προς επίρρωση του παραπάνω, παρατίθεται και το Άρθρο 48 των ASRIWA σύμφωνα με το οποίο Κράτος διάφορο του ζημιωθέντος δύναται να επικαλεστεί την ευθύνη άλλου Κράτους εφόσον: (α) η υποχρέωση που παραβιάστηκε έχει αναληφθεί έναντι ομάδας Κρατών στην οποία περιλαμβάνεται το πρώτο Κράτος και εφόσον η υποχρέωση κατοχυρώνεται με σκοπό τη διαφύλαξη κάποιου συλλογικού συμφέροντος της ως άνω ομάδας (*erga omnes partes*) ή (β) η υποχρέωση που παραβιάστηκε έχει αναληφθεί έναντι της διεθνούς κοινότητας ως συνόλου (*erga omnes*). Το μη ζημιωθέν Κράτος²³⁹ επικαλούμενο τη διεθνή ευθύνη του Κράτους της παραβίασης μπορεί να αξιώσει: (i) παύση της διεθνώς άδικης ενέργειας και παροχή εγγυήσεων περί μη επανάληψης και (ii) εκπλήρωση της υποχρέωσης προς επανόρθωση υπέρ του ζημιωθέντος ή των δικαιούχων της παραβιασθείσας υποχρέωσης²⁴⁰.

Πρόκειται για ένα άνευρο καθεστώς καθώς η μέχρι σήμερα εμπειρία δείχνει ότι δύσκολα ένα Κράτος προσφεύγει σε δικαστήρια για παραβίαση από άλλο Κράτος των υποχρεώσεων που έχουν αναληφθεί απέναντι στη διεθνή κοινότητα ως σύνολο, αν το

²³⁵ Μάλιστα, όταν στην ΕΔΔ για το Σχέδιο των ASRIWA, Ειδικός Εισηγητής ήταν ο Robert Ago, εισηγήθηκε το άρθρο 18(γ) που αναφερόταν στην έγερση της διεθνούς ευθύνης Κράτους λόγω παράλειψης εκπλήρωσης της διεθνούς υποχρέωσης του αναφορικά με την «διατήρηση και την ελεύθερη απόλαυση για όλους, του κοινού πόρου όλης της ανθρωπότητας» (*resource common to all mankind*) ως Διεθνές Έγκλημα. Βλ. Ago, R., *The International Wrongful Act of the State, Source of International Responsibility* (fifth report on state responsibility, Yearbook, ILC, vol. II, 1976, part one, p. 54).

²³⁶ Για έγκυρη μετάφραση των Αρθρων της ΕΔΔ για τη Διεθνή Ευθύνη Κράτους από Διεθνώς Άδικες Ενέργειες (2001), βλ. Γιόκαρης, Α., - Σισιλιάνος, Λ.-Αλ., - Παζαρτζή, Φ. – Γαβουνέλη, Μ., - Κυριακόπουλος, Γ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: Κείμενα και Πρακτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 196 – 206.

²³⁷ Η ίδια η ΕΔΔ δίνει ως παράδειγμα τη ρύπανση της Ανοιχτής Θάλασσας κατά παράβαση του Άρθρου 194 της UNCLOS, γεγονός που επηρεάζει ειδικά τις ακτές ορισμένων Κρατών σε κοντινή απόσταση και θεωρούνται ζημιωθέντα Κράτη ανεξαρτήτως του γενικού συμφέροντος που έχουν τα Κράτη από τη μη ρύπανση του θαλάσσιου Global Commons. Βλ. *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*, Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two, as corrected, p. 119, para, 12.

²³⁸ Η ΕΔΔ δίνει ως παράδειγμα την περίπτωση, όπου ένα Κράτος Μέρος της *Συνθήκης της Ανταρκτικής* (1959) εγείρει εδαφικές διεκδικήσεις επί ενός τμήματος της Ανταρκτικής κατά παραβίαση του Άρθρου IV και τα υπόλοιπα Κράτη Μέρη θεωρούνται ζημιωθέντα και μπορούν να αξιώσουν παύση της άδικης ενέργειας, επανόρθωση (με τη μορφή ανάκλησης της διεκδίκησης) και εγγύηση μη επανάληψης της στο μέλλον. *Ibid*, para. 14.

²³⁹ Πάντως είναι χαρακτηριστικό το γεγονός ότι το ΔΔ στην *υπόθεση Barcelona Traction* και σε σχέση με τις υποχρεώσεις *erga omnes* αναφέρει ότι «όλα τα Κράτη έχουν έννομο συμφέρον από την εκπλήρωση τέτοιων υποχρεώσεων». Βλ. *Case Concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited* (Belgium v. Spain), Second Phase, 1970 ICJ Resp. 3, para. 33. Η ΕΔΔ φαίνεται να απομακρύνεται από το παραπάνω dictum ώστε να μπορεί να κάνει διάκριση σε ειδικώς ζημιωθέντες και μη.

²⁴⁰ Η λίστα αξιώσεων είναι εξαντλητική. Δεν προβλέπεται αποζημίωση για τους μη ειδικώς ζημιωθέντες.

ίδιο δεν έχει ειδικώς θιγεί²⁴¹. Ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις προσφυγής σε δικαιοδοτικό όργανο για την προστασία ορισμένων Global Commons ως προστασία συμφέροντος της διεθνούς κοινότητας και σε καμία από αυτές δεν υπήρξε αναφορά στο Άρθρο 48 ASRIWA. Ο κίνδυνος εξάλειψης των πληθυσμών ειδών Γουνοφόρου Φώκιας στη Βερίγγειο Θάλασσα οδήγησε την Ρωσία και το Ηνωμένο Βασίλειο στην ομώνυμη διαιτητική υπόθεση (1893)²⁴². Το 1964 ανέκυψε ο χαρακτηριζόμενος ως “lobster war” μεταξύ Γαλλίας και Βραζιλίας για την αλιεία αστακού²⁴³. Η προστασία των αλιευτικών αποθεμάτων μπακαλιάρου οδήγησε τον Καναδά και την Ισπανία στην εκδίκαση της υπόθεσης *Δικαιοδοσίας Αλιείας* από το ΔΔ (1998)²⁴⁴. Η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία προσέφυγαν κατά της Ιαπωνίας στο Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας στην υπόθεση *για την προστασία των αλιευτικών αποθεμάτων του Νοτίου Γαλαζόπτερου Τόνου* (1999)²⁴⁵ και στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης στράφηκαν πάλι κατά της Ιαπωνίας για την προστασία των κητοειδών στην υπόθεση *Φαλαινοθηρίας* (2015)²⁴⁶. Στη δε υπόθεση *Πυρηνικών Δοκιμών* (1974)²⁴⁷, η Αυστραλία και η Νέα Ζηλανδία στράφηκαν κατά της Γαλλίας για τις πυρηνικές δοκιμές που διενεργούσε στον Ειρηνικό ωκεανό. Ακόμη και η ΕΕ σε μια σπάνια αξιοποίηση της δυνατότητας χρήσης της δικονομικής θέσης που έχει σε έξω-ενωσιακό δικαιοδοτικό όργανο επέλεξε να παραπέμψει με τη Χιλή στο ΔΔΔΘ την εκδίκαση της *διαφοράς για την διατήρηση και τη βιώσιμη εκμετάλλευση των αποθεμάτων ξιφία στον Ειρηνικό Ωκεανό* (2000)²⁴⁸. Πάντως, το συχνότερο φαινόμενο είναι να προσφεύγουν σε δικαιοδοτική διευθέτηση της διαφοράς μόνο τα ειδικώς θιγόμενα Κράτη, όπως συνέβη στο παρελθόν με την υπόθεση *για την Ανατολική Γροιλανδία ενώπιον του Διαρκούς Δικαστηρίου Διεθνούς Δικαιοσύνης* (1933)²⁴⁹ ή όπως συνέβη στην υπόθεση *Ανταρκτικής* (1955)²⁵⁰ ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου. Το ίδιο ισχύει και για στις υποθέσεις *Κιτρινοπετρώγιος Τόνος* για την προστασία των δελφινιών και *Γαρίδες / Χελώνες* εκ μέρους των ΗΠΑ στο σώμα επίλυσης διαφορών της GATT.

Δυναμική, όμως φαίνεται να είναι η εκδίκαση υποθέσεων που αφορούν την προστασία των Global Commons όχι ως τέτοιων, αλλά εν σχέση με το δίκαιο προστασίας των

²⁴¹ Βλ. Sand, P., “Accountability for the Commons: Reconsiderations” in Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017, p. 14.

²⁴² Βλ. *Bering Sea Fur Seals Fisheries Arbitration* (Great Britain v. United States), Moore’s International Arbitration, 1893, p. 755.

²⁴³ Βλ. Azzam, Issam, “The Dispute between France and Brazil over Lobster Fishing in the Atlantic”, *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 13, 1964, p. 1453-1459.

²⁴⁴ Βλ. *Fisheries Jurisdiction* (Spain v. Canada), Judgment of 4 December 1998, ICJ Reports, 1999.

²⁴⁵ Βλ. *Southern Bluefin Tuna* (New Zealand v. Japan; Australia v. Japan), Provisional Measures, Order, 27 August 1999, ITLOS Reports 1999, p. 280. Βλ. *Southern Bluefin Tuna* (New Zealand – Japan, Australia – Japan), Judgment of 4 August 2000, UNRIAA, vol. XXIII, p. 1 -57.

²⁴⁶ Βλ. *Whaling in the Antarctic* (Australia v. Japan: New Zealand intervening), Judgment of 31 March 2014, ICJ Reports, 2015.

²⁴⁷ Βλ. *Nuclear Tests* (Australia v. France), Judgment of 20 December 1974, ICJ Reports, 1975. Βλ.

Nuclear Tests (New Zealand v. France), Judgment of 20 December 1974, ICJ Reports, 1975.

²⁴⁸ Βλ. *Conservation and Sustainable Exploitation of Swordfish Stocks* (Chile/European Union), Order, 16 December 2009, ITLOS Reports 2008-2010, p. 13.

²⁴⁹ Βλ. *Legal Status of Eastern Greenland* (Norway / Denmark), Judgment of 5 April 1933, PCIJ Reports, 1934. Στην υπόθεση αυτή τόσο η Δανία, όσο και η Νορβηγία διεκδικούσαν υπό το φως διαφορετικών νομικών βάσεων τον νομικό τίτλο εδάφους της Γροιλανδίας.

²⁵⁰ Βλ. *Antarctica* (United Kingdom v. Argentina), Order of 16 March 1956, ICJ Reports, 1955.

ανθρωπίνων δικαιωμάτων²⁵¹. Έτσι, σε επίπεδο περιφερειακών ή / και εθνικών δικαστηρίων έχουν εκδικαστεί αρκετές υποθέσεις μη κρατικών δρώντων, που μάλιστα πήραν αποζημίωση από το Κράτος για την παραβίαση ανθρωπίνου δικαιώματος τους, που συντελέστηκε λόγω παραβίασης της υποχρέωσης της προστασίας ενός Global Commons. Σε αυτό το πλαίσιο αρκετές υποθέσεις ενώπιον εθνικών δικαστηρίων αφορούσαν τα global commons και εκκίνησαν από ατομικές προσφυγές: Στην *ClientEarth v. Department for the Environment, Food and Rural Affairs* (2015), το Ανώτατο Δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου απεφάνθη ότι η Κυβέρνηση είχε παραβιάσει την Οδηγία ΕΕ για την Ποιότητα της Ατμόσφαιρας και τις εκπομπές NO₂. Στην *Urgenda et al. v. Ministry of Infrastructure and the Environment* (2015), το Αστικό Δικαστήριο στην Ολλανδία διέταξε τη Κυβέρνηση να μειώσει τις ετήσιες εκπομπές θερμοκηπικών αερίων ως το 2020 κατά 25% σε σύγκριση με τα επίπεδα 1990. Στη δε υπόθεση *Kain et al. v. Department of Environmental Protection* (2016), το Δικαστήριο της Μασαχουσέτης διέταξε την Κυβέρνηση της Πολιτείας να εφαρμόσει την υπάρχουσα νομολογία σχετικά με τους ετήσιους περιορισμούς εκπομπών θερμοκηπικών αερίων. Τέλος, στην *Deutsche Umwelthilfe and Verkehrsclub Deutschland v. Ministry of Environment and Consumer Protection* (2016), το Διοικητικό Δικαστήριο της Μουνιχίας διέταξε την Κυβέρνηση του Βαυαρικού Κρατιδίου να διασφαλίσει τη συμμόρφωση της με τα πρότυπα τις ΕΕ για τις εκπομπές NO₂. Όλες αυτές οι υποθέσεις υποβλήθηκαν από περιβαλλοντικές ΜΚΟ που ήθελαν να εγείρουν τη διεθνή ευθύνη των Κυβερνήσεων για το μη σεβασμό της υποχρέωσης προστασίας των ατμοσφαιρικών Global Commons (κλίμα, όζον).

Εξαιρετικά ενεργή κρίνεται και η δικονομική δραστηριότητα της φυλής Inuit σε σχέση με την προστασία των Global Commons, η υποβάθμιση των οποίων θέτει προκλήσεις για την ίδια τους την επιβίωση. Δυο χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι άξια λόγου: (α) η αναφορά που υπέβαλαν στη Δι-Αμερικανική Επιτροπή Δικαιωμάτων του Ανθρώπου κατά των ΗΠΑ το 2005, ισχυριζόμενοι ότι η υπερθέρμανση του πλανήτη παραβιάζει το δικαίωμα τους στη ζωή, την υγεία, και τον πολιτισμό²⁵² και (β) κάνοντας αίτηση για δικαστικό έλεγχο της νομιμότητας του Κανονισμού της ΕΕ 737/2010 για το κυνήγι νεογνών φώκιας, με αίτηση των *Inuit Tapiriit Kanatami* ως εκπροσωπούμενων των συμφερόντων των Καναδών Inuit αλλά και άλλων αυτοχθόνων²⁵³.

Πάντως, το ζητούμενο της εκδίκασης διαφοράς με αντικείμενο τα Global Commons δεν είναι τόσο το ζήτημα της χρηματικής αποζημίωσης, όσο η έκδοση διακηρυκτικής απόφασης που να θεμελιώνει την ευθύνη της κυβέρνησης – εμπιστευματοδόχου για τη

²⁵¹ Αποκορύφωμα η φετινή Γνωμοδότηση του Δι-ΑΔΔΑ, βλ. Βλ. Inter-American Court of Human Rights, Environment and Human Rights Advisory Opinion OC-23/17 of November 15, 2018.

²⁵² Βλ. *Petition to the Inter American Commission on Human Rights Seeking Relief from Violations Resulting from Global Warming Caused by Acts and Omissions of the United States* (Dec. 7, 2005). Βλ. Bodansky, D., "Introduction: Climate Change And Human Rights: Unpacking The Issues", Georgia Journal Of International And Comparative Law, vol. 38, 2010, p. 513.

²⁵³ Βλ. *Απόφαση Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Επιτροπής* (T-526/10, EU:T:2013:215). Η Εισαγγελέας έκρινε αβάσιμες τις αιτιάσεις των Ινουίτ και απέρριψε την αίτηση αναίρεσης της απόφασης. Βλ. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα Juliane Kokott της 19ης Μαρτίου 2015, διαθέσιμη στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:62013CC0398>.

διαχείριση ή μάλλον την κακοδιαχείριση του παγκόσμιου πόρου – εμπιστεύματος, ή η ικανοποίηση με την άρνηση αδειοδότησης δραστηριοτήτων που βλάπτουν το πόρο – εμπιστευμα. Με αυτό τον τρόπο επισύρεται η φήμη και η αξιοπιστία της Κυβέρνησης και πείθεται για την άμεση θεραπεία της παραβίασης. Είναι λοιπόν σαφές ότι επιδιώκεται η επανόρθωση *ex ante* με μέτρα που διασφαλίζουν στο διηνεκές τη νομική λογοδοτική ευθύνη του εμπιστευματοδόχου για την άσκηση κοινωνικής εξουσίας.

Συμπερασματικά, το όποιο καθεστώς ευθύνης και αποζημίωσης εγείρεται, εφόσον υπάρξει βλάβη σε άλλα Κράτη ή ιδιώτες και όχι στο ίδιο το περιβάλλον των Global Commons, ακολουθώντας μια αυστηρή ανθρωποκεντρική προσέγγιση.

2.2. Η Soft Law Προσέγγιση της Διακυβέρνησης των Global Commons: Διεθνή Άτυπα Καθεστώτα Διακυβέρνησης

Για τη διακυβέρνηση των Global Commons δεν έχουν ανακύψει μόνο συμβατικά καθεστώτα σκληρού δικαίου (*hard law*), αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις αναδύθηκαν και προϊόντα του λεγόμενου «ηπίου δικαίου» ή «άγουρου», ή «διακηρυκτικού» ή ακόμη και «προγραμματικού δικαίου», *soft law*, είτε ως μονόδρομος είτε μάλλον συμπληρωματικά προς τις διεθνείς συμβάσεις.

Ο ίδιος ο όρος “*soft law*” χαρακτηρίζεται από μια ενδογενή ασάφεια. Όπως διευκρινίζει ο Dupuy: «το *Soft law* είναι ένας παράδοξος όρος για να ορίσουμε ένα ασαφές φαινόμενο. Παράδοξος, γιατί από μια γενική και κλασσική άποψη, ο κανόνας δικαίου συνήθως θεωρείται «σκληρός», δηλαδή υποχρεωτικός, ή απλώς δεν υπάρχει. Ασαφές, γιατί η πραγματικότητα που σχηματίζεται σχετικά με τις έννομες συνέπειες και τις προεκτάσεις του, είναι δύσκολο να προσδιοριστεί σαφώς»²⁵⁴. Η αλήθεια είναι ότι το *soft law* στερείται του βασικού χαρακτηριστικού του κανόνα δικαίου, της υποχρεωτικότητας (*bindingness*). Πολλώ δε μάλλον, συνδέεται με μια πολιτική ή ηθική δεσμευτικότητα, παρά με μια νομική υποχρέωση²⁵⁵. Ο κανόνας *soft law* δεν παράγει έννομες συνέπειες και η παραβίαση του δεν εγείρει τη διεθνή ευθύνη²⁵⁶.

Αυτό δε σημαίνει ότι το *soft law* δεν ανήκει στη σφαίρα του διεθνούς δικαίου. Αν και δεν διαθέτει νομική δεσμευτικότητα²⁵⁷, σίγουρα έχει νομική αξία. Πρόκειται για ένα είδος εξονομικών ή μη δικαϊκών διαδικασιών, που επηρεάζουν την κοινωνική συμπεριφορά στο διεθνές πεδίο και επιδρούν στην δικαιοπαραγωγική διαδικασία. Πέρα από την

²⁵⁴ Βλ. Dupuy, P.-M., “*Soft Law and the International Law of the Environment*”, Michigan JIL, vol. 12, 1991, p. 421.

²⁵⁵ Βέβαια, ο Hillgenberg παρατηρεί ότι «η διαφορά μεταξύ μιας συνθήκης και του δεσμευτικού πολιτικού αποτελέσματος μιας μη συνθήκης δεν είναι τόσο σπουδαία σε έναν πολιτικό όσο φαίνεται». Βλ. Hillgenberg, H., “*A Fresh Look at Soft Law*”, EJIL, vol. 10, 1999, p. 502.

²⁵⁶ Σύμφωνα με τον Bothe, «ένας συγκεκριμένος κανόνας είναι είτε νομικός είτε μη νομικός. Δεν μπορεί να πει κανείς ότι ένα κανόνας είναι λιγότερο νομικός από άλλον». Βλ. Bothe, M. “*Legal and Non-Legal Norms: A Meaningful Distinction in International Relations?*”, Netherlands YBIL, vol. 9, 1980, p. 94.

²⁵⁷ Δεν ξεπερνά το κατά Weil «Κανονιστικό κατώφλι» (*normativity threshold*). Βλ. Weil, P., “*Towards Relative Normativity in International Law?*”, AJIL, vol. 77, 1983, p. 415.

κανονιστική επίδραση που έχει το soft law, πολλές φορές παράγει συμμόρφωση καλύτερα από έναν σκληρό κανόνα δικαίου, καθώς η προσδοκώμενη συμπεριφορά επιτυγχάνεται καλύτερα δίχως το ψυχολογικό βάρος της νομικής υποχρέωσης, η παρέκκλιση από την οποία οδηγεί σε διεθνή ευθύνη και πιθανόν καταδικαστική απόφαση από αρμόδιο διεθνές δικαιοδοτικό όργανο²⁵⁸. Δεν πρέπει να μας διαφεύγει της προσοχής, ότι σε αρκετές περιπτώσεις διεθνείς δικαιοδοτικοί θεσμοί εξέτασαν soft law κείμενα για να διαπιστώσουν την ύπαρξη διεθνούς πρακτικής ή ακόμη και την επιβεβαίωση της δικανικής πεποιθήσεως (opinio juris) και τελικά να στοιχειοθετήσουν διεθνή εθιμικό κανόνα²⁵⁹.

Το soft law δημιουργήθηκε σε ένα συγκεκριμένο πεδίο αναφοράς, από το οποίο δεν μπορεί να αποκοπεί. Τρεις είναι οι λόγοι που προκάλεσαν την ανάδυση του: (α) πολλαπλασιασμός διεθνών οργανισμών σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, οι οποίοι εκδίδουν αποφάσεις μη νομικώς δεσμευτικές, (β) εκτενής δραστηριοποίηση Μη Κυβερνητικών Οργανισμών και (γ) εκδημοκρατισμός των διεθνών σχέσεων μετά την μαζική από-αποικιοποίηση αναπτυσσόμενων Κρατών, τα οποία ήρθαν αντιμέτωπα με μια τάξη δικαίου, στην οποία δεν εκπροσωπούνται τα συμφέροντα τους και ως εκ τούτου επεδίωξαν να την προσαρμόσουν στις επιδιώξεις τους με νομικό όχημα το soft law. Σύμφωνα με τον Dupuy, όμως, ο σημαντικότερος λόγος έγκειται στο γεγονός ότι «η αυξανόμενη αλληλεξάρτηση Κρατών στην παγκόσμια οικονομία και οι ταχείες τεχνολογικές και επιστημονικές εξελίξεις απαιτούν ένα προσαρμοσμένο και εφαρμόσιμο soft law», που ως ευέλικτη τεχνική κανονιστικής ρύθμισης θα ανταποκρίνεται ταχύτερα στην αντιμετώπιση των προκλήσεων.

Κατά τα λεγόμενα του Dupuy, «ένα ουσιαστικό τμήμα του soft law σήμερα, κατά ένα εντυπωσιακό τρόπο περιγράφει το hard law του αύριο»²⁶⁰. Πιο συγκεκριμένα, το soft law μπορεί να επιτελέσει τις εξής λειτουργίες στη σχέση του με το hard law: (α) λειτουργεί ως ερμηνευτικό εργαλείο, ως εργαλείο εφαρμογής και ανάπτυξης – εξέλιξης συμβατικών κανόνων hard law, (β) μπορεί μέσα από τη σταθερή επαναδιαδήλωση του περιεχομένου του να οδηγεί σε γέννηση μεταγενέστερης διεθνούς συμβατικής διάταξης, (γ) μπορεί να συμβάλλει στην ανάδυση εθιμικού κανόνα (αντανακλώντας την πρακτική Κρατών ή την πεποίθηση δικαίου) και (δ) μπορεί να «σκληρύνει» στις εσωτερικές έννομες τάξεις (διαδικασία ενσωμάτωσης σε εσωτερική έννομη τάξη, μέσω νομοθεσίας ή νομολογιακού προηγούμενου από τα εσωτερικά δικαστήρια)²⁶¹.

²⁵⁸ Ο van Dijk θεωρεί ότι «μια υποχρέωση δεν χρειάζεται να είναι νομικά δεσμευτική για να έχει δεσμευτική ισχύ». Βλ. van Dijk, "The Final Act of Helsinki – Basis for a Pan – European System?", Netherlands JIL, vol. 97, 1980, p. 110.

²⁵⁹ Χαρακτηριστική η υπόθεση *Στρατιωτικές και Παραστρατιωτικές Δραστηριότητες στη Νικαράγουα και κατά Αυτής*, (Νικαράγουα κ. ΗΠΑ), ICJ Reports, 1986, p. 99 – 100. Αλλά και στη *Γνωμοδότηση για τη Νομιμότητα της Χρήσης Πυρηνικών Όπλων* (1996) το ΔΔ εξέτασε ψηφίσματα της Γενικής Συνέλευσης ΟΗΕ.

²⁶⁰ Βλ. Dupuy, P.-M., "Soft Law and the International Law of the Environment", Michigan JIL, vol. 12, 1991, p. 433.

²⁶¹ Βλ. Σαλωνίδης, Κ., *Διεθνές Δίκαιο, Soft Law και Εξωνομικές Τεχνικές Κανονιστικής Ρυθμίσεως*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2005, σελ. 78.

Ως εργαλείο ερμηνείας, εφαρμογής και ανάπτυξης του συμβατικού δικαίου, δημιουργούν αυξημένες προσδοκίες συμμόρφωσης των Κρατών. Επί παραδείγματι, οι soft law πράξεις των οργάνων ενός διεθνούς οργανισμού, όπως η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ μπορούν να ενσωματώνουν ή να χτίζουν τη βάση για μεταγενέστερη συμφωνία και έτσι να αποτελούν ερμηνεία της σύμφωνα με το Άρθρο 31 (3) της *Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών* (1969)²⁶². Μπορούν επίσης να αποσαφηνίζουν και ουσιαστικοποιούν το περιεχόμενο αδύναμων και γενικών διατάξεων διεθνών συνθηκών, όπως κάνουν οι αποφάσεις και εσωτερική πρακτική της Επιτροπής Εφαρμογής που συστήθηκε σύμφωνα με το Άρθρο 8 του *Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ για την Προστασία της Στιβάδας του Όζοντος*, ή όπως κάνει η Επιτροπή της Σύμβασης για τη Διατήρηση των Θαλάσσιων Έμβιων Πόρων της Ανταρκτικής για τη *Σύμβαση της Cambera / CCMLR* (1980), ή ακόμη και οι συστάσεις της Πολυμερούς Συμβουλευτικής Επιτροπής Συμμόρφωσης της *Σύμβασης Πλαισίου για την Κλιματική Αλλαγή* (1992).

Είναι ενδεικτικό ότι το περιεχόμενο του soft law μπορεί συν τω χρόνω και εφόσον το επιτρέπουν οι συγκυρίες να μετατραπεί σε εθνικό κανόνα ή ακόμη και να συμβατικοποιηθεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αφορά το καθεστώς του Διεθνούς Βυθού / Περιοχής. Η πρόταση του πρέσβη της Μάλτας στα ΗΕ οδήγησε τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών να υιοθετήσει το ψήφισμα 2749 (1970) για τη *Διακήρυξη Αρχών που διέπουν το έδαφος και το υπέδαφος του Θαλάσσιου Βυθού, πέραν των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας*²⁶³. Το περιεχόμενο του soft law κειμένου από μια χαλαρή νομική κατάσταση «σκληρυνε» σταδιακά και μετατράπηκε σε hard law κανόνα στο Μέρος XI της UNCLOS περί του καθεστώτος του Διεθνούς Βυθού. Το ίδιο συνέβη και εν σχέση με το διαστημικό τομέα πόρων, καθώς το ψήφισμα 1962 της Γενικής Συνέλευσης ΟΗΕ (1963) με τη *Διακήρυξη Νομικών Αρχών που διέπουν τις Δραστηριότητες των Κρατών κατά την Εξερεύνηση και τη Χρήση του Έξω-Ατμοσφαιρικού Διαστήματος*, το περιεχόμενο της οποίας μεταφέρθηκε και απέκτησε φύση «σκληρού δικαίου» στη *Συνθήκη Αρχών που διέπουν τις Δραστηριότητες των Κρατών κατά την Εξερεύνηση και τη Χρήση του Έξω-Ατμοσφαιρικού Διαστήματος, περιλαμβανομένης της Σελήνης και των άλλων Ουράνιων Σωμάτων* (1967)²⁶⁴.

Ο όρος “soft law” είναι πολυσυλλεκτικός, γεγονός που εντείνει την ήδη υπάρχουσα ασάφεια που τον περιβάλλει²⁶⁵. Στο soft law δεν ανήκουν μόνο τα soft law κείμενα, (πχ Διακηρύξεις και άλλες μη νομικώς δεσμευτικές συμφωνίες), αλλά μιλάμε και για soft law θεσμούς και διαδικασίες (πχ διεθνείς θεσμικές οντότητες που δεν διέπονται από το

²⁶² Βλ. Boyle, A.-E., “Further Development of the Law of the Sea Convention: Mechanisms of Change”, ICLQ, vol. 54, 2005, p. 572.

²⁶³ Βλ. UN General Assembly, *Declaration of Principles governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of Nations Jurisdiction*, 17 December 1970, A/RES/2749(XXV)

²⁶⁴ Βλ. Wolfrum, R., “Common Heritage of Mankind”, Max Planck Encyclopedia of Public International Law, 2011, available at: www.mpepil.com.

²⁶⁵ Η Chinkin αναφέρει ως προς την τυπολογία του soft law: «υπάρχει μια ευρεία ποικιλία στα όργανα, που αποκαλούνται soft law, που καθιστά το γενικό όρο μια παραπλανητική υπεραπλούστευση. Ακόμη και μια βιαστική διερεύνηση αυτών των ποικίλων οργάνων αναπόφευκτα εκθέτει τις πολλές μεταβλητές τους ως προς τη μορφή, τη γλώσσα, το υλικό πεδίο, τους συμμετέχοντες, τους αποδέκτες, τους σκοπούς και τις διαδικασίες εποπτείας και παρακολούθησης». Βλ. Chinkin, Ch., “The Challenge of Soft Law: Development and Change in International Law”, ICLQ, vol. 38, 1989, p. 850.

«σκληρό» διεθνές δίκαιο των διεθνών οργανισμών) ή ακόμη και soft law δρώντες, (δηλαδή έξωνομικούς δρώντες, που ατύπως εμπλέκονται με τη soft law διακυβέρνηση ενός ζητήματος). Μάλιστα, παρατηρείται ότι στον «καλειδοσκοπικό κόσμο» που ζούμε, τα Κράτη ολοένα στρέφονται σε άτυπες διαδικασίες και θεσμούς προκειμένου η διεθνής συνεργασία, που βασίζεται σε εθελοντικές δεσμεύσεις να αντιμετωπίσει κατά τρόπο αποτελεσματικό τις σύγχρονες παγκόσμιες προκλήσεις²⁶⁶. Όπως θα διαπιστώσει ο αναγνώστης από την παρούσα μελέτη, η αναγνώριση της αλληλεπίδρασης του soft law με τις πηγές του hard law και η αποδοχή του ως παράλληλης με το hard law κανονιστικής τεχνικής για τη διεθνή ρύθμιση ζητημάτων που αφορούν το παγκόσμιο ενδιαφέρον, όπως η διακυβέρνηση των Global Commons, καλύπτει ενδεχόμενα κενά δικαίου, συμβιβάζει πολιτικά συμφέροντα και επιτυγχάνει μεγαλύτερο βαθμό συμμόρφωσης. Η αξία της χρηστής διακυβέρνησης εξαρτάται από τη αρμονική συνύπαρξη του συμβατικού άξονα (hard law) με τον δηλωτικό άξονα της διακυβέρνησης αυτής.

2.2.1. Διακυβέρνηση των Global Commons μέσω άτυπων συμφωνιών: η περίπτωση της Συμφωνίας των Παρισίων για το Κλίμα (2015)

Η δηλωτική διακυβέρνηση των Global Commons περιλαμβάνει κατ' αρχήν το σύνολο των άτυπων συμφωνιών και άλλων συσχετικών soft law κειμένων. Αυτές οι συμφωνίες χαρακτηρίζονται από την απροθυμία των συντακτών να περιβληθεί το περιεχόμενο τους νομικής δεσμευτικότητας²⁶⁷. Το γεγονός ότι δεν περιλαμβάνουν υποχρεώσεις και δικαιώματα hard law δε σημαίνει ότι δεν παρατηρείται συμμόρφωση των Κρατών με το περιεχόμενο τους.

Παρουσιάζεται μεγάλη τυπολογία soft law κειμένων στη διεθνή πρακτική. Εκτός από τις μη νομικώς δεσμευτικές – πολιτικές συμφωνίες που εξετάζονται κατωτέρω, διακρίνουμε σε: (α) τελικές πράξεις (πχ *Τελική Πράξη Ελσίνκι*), ατζέντες (πχ *agenda 21*), Στρατηγικές (*Στρατηγική Περιβαλλοντικής Προστασίας της Αρκτικής* (1991)), και διακηρύξεις διεθνών συνδιασκέψεων (πχ *Μη Νομικώς Δεσμευτική Εξουσιαστική Δήλωση Αρχών για την Παγκόσμια Συναίνεση στη Διαχείριση, Διατήρηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη Όλων των Τύπων των Δασών*, που υιοθετήθηκε από τη Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη στο Ρίο (1992)), (β) Συμφωνίες Κυρίων (*Gentlemen's Agreement*), που είναι συμφωνίες δευτερεύουσας σημασίας μεταξύ «ευπρεπών ανθρώπων», δηλαδή μεταξύ αρχηγών Κρατών, Πρωθυπουργών ή άλλων μελών των

²⁶⁶ Χαρακτηριστικό το παράδειγμα της Ομάδας των 20 (G-20), που ενόψει της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης δημιούργησε έναν άτυπο διεθνή θεσμό: το Financial Stability Board. Παρόμοια και η περίπτωση του EUROGROUP. Βλ. Weiss, B., *“International Law in a Kaleidoscopic World”*, Asian JIL, vol. 1, 2011, p. 31.

²⁶⁷ Αυτός είναι και ο λόγος που συναντώνται ως «μη δεσμευτικές συμφωνίες» (non-binding agreements) ή ως «μη νομικές συμφωνίες» (non-legal agreements) ή ακόμη και «έξω-νομικές» (extra-legal agreements). Βλ. Σαλωνίδης, Κ., *Διεθνές Δίκαιο, Soft Law και Εξωνομικές Τεχνικές Κανονιστικής Ρυθμίσεως*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2005, σελ. 42, υποσημ. 56.

κυβερνήσεων, διπλωματικών αντιπροσώπων κλπ²⁶⁸, (γ) Μνημόνια Συνεννόησης (Memoranda of Understanding / MoUs), διμερείς ή πολυμερείς συμφωνίες που κατ' αρχήν δεν είναι νομικά δεσμευτικές και αφορούν σε ζητήματα τεχνικής φύσεως, και μερικές φορές ουσιαστικούς τομείς σχέσεων των Κρατών²⁶⁹, όπως είναι τα πολυάριθμα Μνημόνια Συνεννόησης, τα οποία έχουν υιοθετηθεί υπό το Άρθρο IV (4) της Σύμβασης – ομπρέλας της Βόννης για την Διατήρηση των Μεταναστευτικών Ειδών Άγριων Ζώων (1979)²⁷⁰, (δ) οι μη υποχρεωτικού χαρακτήρα πράξεις οργάνων παγκόσμιων ή περιφερειακών διεθνών οργανισμών, που δεν διαθέτουν αρμοδιότητα θέσπισης νομικά δεσμευτικών ρυθμίσεων για τα Κράτη Μέλη²⁷¹, (πχ ψηφίσματα²⁷², συστάσεις²⁷³, κώδικες συμπεριφοράς²⁷⁴, οδηγίες²⁷⁵, σχέδια δράσης²⁷⁶, κατευθυντήριες γραμμές²⁷⁷) και (ε) κείμενα, που υιοθετούνται από ιδιωτικούς φορείς (ΜΚΟ, επιστημονικές ενώσεις, πολυεθνικές επιχειρήσεις), όπως είναι τα σχετικά με τον Κυβερνοχώρο *Εγχειρίδια Tallin 1.0* και *Tallin 2.0 για το Διεθνές Δίκαιο που εφαρμόζεται στον Κυβερνοπόλεμο* (2013 και 2017 αντίστοιχα), που υιοθετήθηκαν από την ακαδημαϊκή κοινότητα, κατόπιν έκκλησης του NATO²⁷⁸.

Θεμελιώδες είναι το ερώτημα σχετικά με τη μέθοδο διάκρισης μιας τυπικής διεθνούς συνθήκης από ένα soft law κείμενο. Α priori, ο γράφων διευκρινίζει ότι το κριτήριο της ονοματοδοσίας ή του τύπου του διεθνούς κειμένου είναι επισφαλές²⁷⁹. Η Weiss προτείνει τη συνδρομή 4 κριτηρίων για τη διαπίστωση ύπαρξης ενός soft law κειμένου, ήτοι: (α) το κείμενο να μην είναι νομικά δεσμευτικό, σύμφωνα με τη Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών ή σύμφωνα με το συσχετικό εθνικό διεθνές δίκαιο, (β) να συγκεντρώνει την αποδοχή της διεθνούς κοινότητας, (γ) να υπάρχει κάποια ελάχιστη

²⁶⁸ Βλ. Ρούκουνας, Εμμ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 151.

²⁶⁹ Ibid.

²⁷⁰ Επί παραδείγματι, χαρακτηριστικό το *Μνημόνιο Συνεννόησης για τη Διατήρηση των Κητοειδών και των Οικοτόπων τους στην περιοχή του Ειρηνικού Ωκεανού* (2006). Βλ. <https://www.cms.int/pacific-cetaceans/en/legalinstrument/pacific-islands-cetaceans>. Όπως αποδεικνύεται στο τελευταίο Κεφάλαιο της παρούσας μελέτης, η Σύμβαση της Βόννης αποτελεί ένα εξέχον παράδειγμα για την αρμονική συνύπαρξη συμβατικής και δηλωτικής διακυβέρνησης. Βλ. κατωτέρω, σελ.

²⁷¹ Βλ. Τσάλτας, Γρ., - Σαμιώτης, Γ., *Διεθνής Προστασία του Περιβάλλοντος: Διεθνείς Πολιτικές και Δίκαιο του Περιβάλλοντος*, τμ Ι, Παπαζήσης, Αθήνα, 1990, σελ. 122.

²⁷² Βλ. Ψήφισμα 1962 της ΓΣ/ΟΗΕ για τις Νομικές Αρχές που διέπουν τις Δραστηριότητες των Κρατών κατά την Εξερεύνηση και Χρήση του Εξω-Ατμοσφαιρικού Διαστήματος (1963).

²⁷³ Βλ. συστάσεις της Διεθνούς Επιτροπής για τη Ρύθμιση της Φαλαινοθηρίας.

²⁷⁴ Βλ. τον Κώδικα Συμπεριφοράς του FAO για την Υπεύθυνη Αλιεία (1995).

²⁷⁵ Βλ. Οδηγία 89/370/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 8ης Ιουνίου 1989 για την τροποποίηση της οδηγίας 83/129/ΕΟΚ σχετικά με την εισαγωγή στα κράτη μέλη δερμάτων ορισμένων νεογνών φώκιας και προϊόντων που προέρχονται από αυτά, L 163 της 14/06/1989 σ. 0037 – 0037, διαθέσιμη στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:31989L0370&from=EL>.

²⁷⁶ Βλ. Σχέδιο Δράσης των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Συνεργασία Βορρά – Νότου (2017 – 2021).

²⁷⁷ Βλ. Κατευθυντήριες Γραμμές της Επιστημονικής και Τεχνικής Υπό-Επιτροπής της UNCOPUOS για τον Περιορισμό των Διαστημικών Σκουπιδιών (2007). Βλ. Diederiks – Verschoor, Ph., - Kopal, Vl., *An Introduction to Space Law*, 3rd ed., Kluwer Law International, 2008, p. 128, note 16.

²⁷⁸ *The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*, 2013, available at: http://www.jku.at/intlaw/content/e275831/e275836/e276629/Tallinn_Manual_CW.pdf. Βλ. Schmitt, M., *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*, 2nd ed., Cambridge University Press, 2017.

²⁷⁹ Το τονίζει και η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου στον αυθεντικό σχολιασμό του Άρθρου 2 (1) του Σχεδίου Άρθρων Διεθνών Συνθηκών (1967). Βλ. ILC, *Draft Articles on the Law of Treaties*, AJIL, vol. 61, 1967, p. 288 – 289.

πρόθεση ανάληψης μιας δέσμευσης για ορισμένη συμπεριφορά, που θα προκύπτει από υιοθέτηση του κειμένου και (δ) συμπεριφορά ασύμβατη με το περιεχόμενο του κειμένου να μην αποδοκιμάζεται ή να μην θεωρείται παράνομη²⁸⁰. Τα κριτήρια αυτά είναι μεν βοηθητικά, όμως δεν είναι απόλυτα και καλό θα ήταν να εξετάζονται πεδιακά (*contextually*) και σε περιπτώσιολογική βάση (*on a case-by-case basis*).

Ποια είναι όμως τα κριτήρια για να διαπιστωθεί η ύπαρξη ενός *hard law* κειμένου; Η Επιτροπή Διεθνούς Δικαίου κωδικοποίησε στη *Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο Συνθηκών* (1969) και δη στο Άρθρο 1 (3) τα κριτήρια, που πρέπει να εφαρμόζονται σωρευτικά: (α) κείμενο σε γραπτή μορφή²⁸¹, (β) που συνομολογήθηκε από Κράτη και (γ) διέπεται από το διεθνές δίκαιο. Το βασικό χαρακτηριστικό συνοψίζεται στο κριτήριο (γ), “*governed by international law*”. Η ασφαλής μέθοδος για τη διαπίστωση της ρύθμισης του διεθνούς κειμένου από το διεθνές δίκαιο είναι η αναζήτηση της νομοθετικής πρόθεσης των Κρατών Μερών προς αυτή την κατεύθυνση, η οποία μπορεί να προκύπτει από τη γλώσσα του κειμένου, τις περιστάσεις υπό τις οποίες υιοθετήθηκε (προπαρασκευαστικές εργασίες) και τη μεταγενέστερη συμπεριφορά των μερών²⁸². Επίσης, η παραβίαση μιας διεθνούς συνθήκης επισύρει τη διεθνή ευθύνη του παραβιάζοντος Κράτους, στο οποίο μπορούν να επιβληθούν νομικές ή / και πολιτικές κυρώσεις (ενώ στην περίπτωση του *soft law* επισύρει πολιτικές μόνο κυρώσεις). Η δυνατότητα Πρωτοκόλλησης της διεθνούς συνθήκης στο Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ δεν αποτελεί αποφασιστικό κριτήριο για τη νομική φύση του διεθνούς κειμένου. Ο Schachter αναφέρει τέλος, το εσωτερικό κριτήριο, κατά πόσο, δηλαδή, το περιεχόμενο του διεθνούς κειμένου εσωτερικοποιείται – ενσωματώνεται στην εσωτερική έννομη τάξη των Κρατών Μερών και το εξωτερικό κριτήριο, δηλαδή κατά πόσο μπορεί να αξιώθει η πραγμάτωση των υποχρεώσεων που περιέχει²⁸³.

Η διερεύνηση της συνδυαστικής αξιοποίησης των κριτηρίων της Weiss για τα *Soft law* κείμενα και των κριτηρίων της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου για τα *Hard law* κείμενα οδηγεί στο ασφαλέστερο δυνατό συμπέρασμα για τη διαπίστωση της νομικής ή εξω-νομικής φύσης ενός διεθνούς κειμένου. Από όλα τα όργανα διακυβέρνησης των Global

²⁸⁰ Βλ. Weiss Brown, E., *International Compliance with Non-binding Accords*, Washington DC, 1997, p. 4. Ο Dupuy διαφωνεί με αυτά τα τυπικά κριτήρια και προκρίνει το ουσιαστικό κριτήριο, σύμφωνα με το οποίο σημασία έχει ο βαθμός εξειδίκευσης και συγκεκριμενοποίησης της υποχρέωσης που απορρέει από το διεθνές κείμενο. Με λίγα λόγια ισχυρίζεται ότι αν οι δεσμεύσεις έχουν διατυπωθεί με σαφήνεια και ξεκάθαρη γλώσσα έχουν «*σκληρό χαρακτήρα*», ενώ δεσμεύσεις με γενικό και αόριστο περιεχόμενο έχουν «*ήπιο χαρακτήρα*». Βλ. Dupuy, P.-M., “*Soft Law and the International Law of the Environment*”, *Michigan JIL*, vol. 12, 1991, p. 430.

²⁸¹ Αυτό δεν είναι απόλυτο καθώς έχουν γίνει αντιληπτές ως νομικώς δεσμευτικές και προφορικές συμφωνίες (Υπόθεση Νομικού Καθεστώτος Ανατολικής Γροιλανδίας, PCIJ Series A/B, No. 53, 1993), πρακτικά συναντήσεων (Υπόθεση Οριοθέτησης Υφαλοκρηπίδας Κατάρ – Μπαχρέιν, ICJ Reports 6, 1995, para. 30) ακόμη και κοινά ανακοινωθέντα (Υπόθεση Υφαλοκρηπίδας Αιγαίου, ICJ Reports 3, 1978, p. 39).

²⁸² Όπως είπε ο Rosene, «αν οι συμμετέχοντες σε αυτή τη διαπραγμάτευση, για οποιοδήποτε λόγο, δεν αποσκοπούν η διευθέτηση που απορρέει από τη διαπραγμάτευση, όσο επίσημη και αν φαίνεται αυτή η διευθέτηση, να είναι συμφωνία που καλύπτεται από το διεθνές δίκαιο, δεν θα είναι «συνθήκη» για τους σκοπούς του διεθνούς δικαίου, οτιδήποτε άλλο θα μπορούσε να είναι, όση «δέσμευση» (*commitment*) και αν εξέφρασε». Βλ. Rosenne, Sh., *Developments in the Law of Treaties: 1945 – 1986*, Cambridge, 1989, p. 87.

²⁸³ Βλ. Schachter, O., “*The Twilight Existence of Nonbinding International Agreements*”, *AJIL*, vol. 71, 1977, p. 303 – 304.

Commons²⁸⁴, ο γράφων επιλέγει να εφαρμόσει αυτά τα τεστ στη *Συμφωνία των Παρισίων για την Κλιματική Αλλαγή* (2015), που υιοθέτησε η Συνδιάσκεψη των Μερών της Σύμβασης Πλαίσιο (COP21).

Prima facie, η Συμφωνία των Παρισίων ομοιάζει με τυπική κατά τη Σύμβαση της Βιέννης διεθνή Συνθήκη. Πρόκειται για ένα γραπτό κείμενο, που ονομάζεται ως «Συμφωνία» (*agreement*), και το οποίο έχει υιοθετηθεί από Κράτη. Έντονη αμφισβήτηση υπάρχει για το κατά πόσο όμως «διέπεται από το διεθνές δίκαιο». Η νομοθετική πρόθεση των μερών δεν μπορεί να διαπιστωθεί, λόγω των γενικών υποχρεώσεων που τίθενται περί διατήρησης της θερμοκρασίας σε επίπεδο κάτω των 2 βαθμών °C και ει δυνατόν στον 1,5 βαθμό °C σε σχέση με το μέσο όρο θερμοκρασίας πριν τη βιομηχανική επανάσταση. Η όλη συμφωνία βασίζεται σε soft law μηχανισμούς, όπως οι bottom – up διαδικασίες (συνδυασμένες με τις top – down διαδικασίες περί ελέγχου και αναθεώρησης)²⁸⁵ και η εκπλήρωση του περιεχομένου της στηρίζεται εν πολλοίς στις εθνικά καθορισμένες εθελοντικές δεσμεύσεις, τις οποίες πρέπει να καταθέσουν τα Κράτη αρχής γενομένης το 2020²⁸⁶. Τέλος, αν η Συμφωνία των Παρισίων ήταν νομικώς δεσμευτική, θα περνούσε από την έγκριση του Κογκρέσου των ΗΠΑ, όπως όλες οι διεθνείς συνθήκες, στις οποίες συμμετέχουν²⁸⁷.

²⁸⁴ Είναι γεγονός ότι διακηρυκτικά κείμενα έχουν ανακύψει για όλα τα Global Commons. Επί παραδείγματι, στην Αρκτική έχουμε την *Στρατηγική για την Περιβαλλοντική Προστασία της Αρκτικής* (AEPS). Στην UNCLOS αναφέραμε ήδη το ψήφισμα 2749 της Γενικής Συνέλευσης (1970), ενώ και στη διακυβέρνηση του διαστημικού τομέα πόρων έχουμε soft law κείμενα και συγκεκριμένα: (α) τη *Διακήρυξη Νομικών Αρχών που διέπουν τις Δραστηριότητες κατά την Εξερεύνηση και Χρήση του Έξω-ατμοσφαιρικού Διαστήματος* (1963), (β) τις *Αρχές που διέπουν τη Χρήση από τα Κράτη των Τεχνητών Δορυφόρων της Γης για τη Διεθνή Απευθείας Τηλεοπτική Μετάδοση* (1982), (γ) τις *Αρχές σχετικά με την Εκ του Μακρόθεν Ανίχνευση της Γης από το Έξω-ατμοσφαιρικό Διάστημα* (1986), (δ) τις *Αρχές σχετικά με τη Χρήση των Πηγών Πυρηνικής Ενέργειας στο Έξω-ατμοσφαιρικό Διάστημα* (1992) και (ε) τη *Διακήρυξη για τη Διεθνή Συνεργασία κατά την Εξερεύνηση και τη Χρήση του Έξω-ατμοσφαιρικού Διαστήματος προς το Όφελος και το Συμφέρον Όλων των Κρατών, λαμβάνοντας υπόψη ιδιαιτέρως τις Ανάγκες των Αναπτυσσόμενων Κρατών* (1996).

²⁸⁵ Αυτό έχει οδηγήσει στην άποψη ότι πρόκειται για «υβριδική συμφωνία». Βλ. Μαυρογένης, Στ., «Διεθνής Πολιτική και Δίκαιο για την κλιματική αλλαγή. Κριτική αξιολόγηση των αποφάσεων της 21ης Συνδιάσκεψης των Μερών στο Παρίσι», Ομιλία σε Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων με θέμα: *Παγκόσμιες Προκλήσεις – Κοινές Ευθύνες. Μία αποτίμηση στα 70άχρονα των ΗΕ*, 18/12/2015, διαθέσιμη στο: <http://www.blod.gr/lectures/Pages/viewlecture.aspx?LectureID=2497#>.

²⁸⁶ Βλ. Bodansky, D., “Sound and Fury on the Paris Agreement – But Does It Signify Anything?”, *Opinio Juris*, 02/06/2017, available at: <http://opiniojuris.org/2017/06/02/33147/>. Υπάρχει και η αντίθετη άποψη περί της νομικής δεσμευτικότητας της Συμφωνίας των Παρισίων, η οποία όμως βασίζεται σε νομική δέσμευση ορισμένων οιονεί σκληρού δικαίου υποχρεώσεων συμπεριφοράς (obligation of conduct) σχετικά με τον καθορισμό, την επικοινωνία και τη διατήρηση των εθνικά καθορισμένων συνεισφορών. Βλ. Bodansky, D., - Bruneel, J., - Ramajani, L., *International Climate Change Law*, Oxford University Press, 2017, p. 18. Όμως, η άποψη αυτή καταρρίπτεται από την επιλογή της λέξης “shall” αντί της λέξεως “should” κατά τη διαπραγμάτευση του Άρθρου 4 (4), μετά από σκληρές διαπραγματεύσεις μεταξύ των Ευρωπαϊκών και των Αφρικανικών χωρών που ήθελαν μια νομικώς δεσμευτική συμφωνία και των ΗΠΑ και Κίνας, Ρωσίας που ήθελαν μη νομικώς δεσμευτική συμφωνία.

²⁸⁷ Βλ. Ku, J., “Examining the International Climate Negotiations”, Hearing Before the Environment and Public Works Committee United States Senate, 18/11/ 2015, available at: https://www.epw.senate.gov/public/_cache/files/29525f03-9fc4-4112-9488-701f3dc1e8d1/ku-testimony.pdf.

Σύμφωνα με το Σύνταγμα των ΗΠΑ, και δη το Άρθρο II ο Πρόεδρος έχει το δικαίωμα να συνάπτει Συνθήκες, με την προϋπόθεση της συγκατάθεσης των 2/3 των παρόντων μελών Γερουσίας. Βέβαια,

Αφού δεν πληρούνται οι προϋποθέσεις της Επιτροπής Διεθνούς Δικαίου για τη νομικώς δεσμευτική φύση της Συμφωνίας των Παρισίων, μένει να εφαρμόσουμε το δεύτερο τεστ με τα κριτήρια της Weiss για τη soft law φύση ενός διεθνούς κειμένου. Πράγματι, πρόκειται για Συμφωνία που δεν διέπεται από τη *Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών*, θέτει μια ελάχιστη πρόθεση δέσμευσης για διατήρηση της θερμοκρασίας σε πρώτη φάση κάτω των 2 βαθμών °C, συγκεντρώνει την αποδοχή της συντριπτικής πλειονότητας της διεθνούς κοινότητας (όλα τα Κράτη και η ΕΕ χαιρέτησαν και ανέλαβαν εθελοντικές δεσμεύσεις για την εκπλήρωση των στόχων της)²⁸⁸ και η αποχώρηση από τη Συμφωνία αυτή δεν εγείρει έννομες συνέπειες, ούτε η παραβίαση της τη διεθνή ευθύνη.

Αν και η προσέγγιση της Weiss δεν είναι η πλειοψηφούσα, έχει ενδιαφέρον ότι το κείμενο της Συμφωνίας των Παρισίων θεωρείται νομικώς μη δεσμευτικό κείμενο, μια πολιτική συμφωνία²⁸⁹. Μάλιστα, η soft law φύση της²⁹⁰ αποδεικνύεται από την πρακτική των ΗΠΑ ως προς το κείμενο. Η *πλατφόρμα του Durban για Ενισχυμένη Δράση* (2011) προέβλεπε ότι οι διαπραγματεύσεις για το κλίμα θα έπρεπε να καταλήξουν σε «ένα Πρωτόκολλο, άλλο νομικό όργανο ή συμφωνημένο αποτέλεσμα με νομική ισχύ υπό τη Σύμβαση που εφαρμόζεται σε όλα τα μέρη». Το στοιχείο κλειδί βρίσκεται στη φράση «συμφωνημένο αποτέλεσμα με νομική ισχύ» ως μια κατηγορία που θα μπορούσε να περιλαμβάνει το Soft Law²⁹¹. Ο Barack Obama ήταν υπέρμαχος της Συμφωνίας, όμως

σύμφωνα με την ιστορική πρακτική, έχει προκύψει και συνομολόγηση «*διεθνών συμφωνιών*» που δεν συνιστούν «*συνθήκες*» (“*treaties*”), που συνήθως προ – εξουσιοδοτεί το Κογκρέσο τον Πρόεδρο για τη σύναψη αυτών των εκτελεστικών συμφωνιών και επιφυλάσσεται στη συνέχεια για την αποδοχή ή την απόρριψη τους (οι λεγόμενες “*congressional-executive agreements*”). Τέλος, έχει προκύψει και η πρακτική, σύμφωνα με την οποία Πρόεδροι των ΗΠΑ συνομολόγησαν «μόνοι» τους εκτελεστικές Συμφωνίες, δίχως την έγκριση Κογκρέσου και Γερουσίας ή μάλλον με την ανοχή τους (οι λεγόμενες “*sole executive agreements*”). Χαρακτηριστικό το παράδειγμα της πλέον πρόσφατης *Συμφωνίας της Μιναμάτα για τον Υδράργυρο* (2013). Η *Σύμβαση Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή* (1992) πέρασε από νομοθετική έγκριση Γερουσίας. Μάλιστα, η Διοίκηση Bush επιβεβαίωσε την άποψη ότι κάθε πρωτόκολλο που θα περιείχε «*στόχους και χρονοδιαγράμματα για μείωση των εκπομπών*» θα έπρεπε να υποβάλλεται σε έγκριση από τη Γερουσία. Το ίδιο προβλεπόταν κατά τις συζητήσεις για το *Πρωτόκολλο του Κιότο*. Συνεπώς, αν η Συμφωνία Παρισίων ήταν μια νομικώς δεσμευτική συμφωνία θα έπρεπε να υποβληθεί στη Γερουσία προς έγκριση, όπως προβλέπει το Άρθρο II του Συντάγματος ΗΠΑ. Βλ. Ku, J., “*Examining the International Climate Negotiations*” Hearing Before the Environment and Public Works Committee United States Senate, 18/11/ 2015.

²⁸⁸ Έχει 184 επικυρώσεις και 197 υπογραφές. Τέθηκε σε ισχύ στις 4/11/2016. Βλ. <https://unfccc.int/process/the-paris-agreement/status-of-ratification>. Βλ. Sengupta, S., - Eddy, M., - Buckley, Chr., - Rubin, Al., “*As Trump Exits Paris Agreement, Other Nations Are Defiant*”, New York Times, 01/06/2017, available at: https://www.nytimes.com/2017/06/01/world/europe/climate-paris-agreement-trump-china.html?mcubz=2&_r=0.

²⁸⁹ Οι Πρόεδροι ΗΠΑ έχουν ευρεία εξουσία να συνομολογούν πολιτικές συμφωνίες με ξένες χώρες. Το Υπουργείο Εξωτερικών των ΗΠΑ διευκρίνισε εξάλλου ότι δεν επεδίωκε «*Συμφωνία στην οποία τα μέρη θα αναλάμβαναν νομικώς δεσμευτικούς στόχους μείωσης εκπομπών ... οι εθνικά καθορισμένες συνεισφορές θα είναι εθελοντικές και πολιτική δέσμευση*». Βλ. *Letter from Assistant Secretary of State for Legislative Affairs Julia Frifield to Senator Bob Corker*, at 2 (October 19, 2015).

²⁹⁰ Βλ. Falk, R., “*Voluntary International Law and the Paris Agreement*”, 16/01/2016, available at: <https://richardfalk.wordpress.com/2016/01/16/voluntary-international-law-and-the-paris-agreement/>.

²⁹¹ Η φράση προστέθηκε κατόπιν έντονης πίεσης από την Ινδία. Βλ. *Indian Submission to the ADP Work Plan*, para. 7, UN Doc. FCCC/ADP/2012/Misc.3, at 33 (April 30, 2012). Βλ. Moncel, R., “*Unconstructive Ambiguity in the Durban Climate Deal of COP 17/CMP 7*”, Sustainable Development Law and Policy, vol. 12, 2011, p. 7.

για να μπορέσει να την περάσει από ένα εχθρικό προς τον ίδιο Κογκρέσο με ρεπουμπλικανική πλειοψηφία πίεσε τα υπόλοιπα Κράτη, η Συμφωνία να μην είναι νομικώς δεσμευτική, ώστε να μπορεί να την περάσει δίχως προβλήματα στο εσωτερικό του δίκαιο με απλό προεδρικό διάταγμα²⁹². Η απόφαση του Προέδρου ΗΠΑ Donald Trump να αποσύρει την υπογραφή της προηγούμενης Διοίκησης Obama από τη Συμφωνία των Παρισίων με ένα απλό προεδρικό διάταγμα²⁹³ και άρα να μη δεσμεύεται από αυτήν είναι μια ακόμη ένδειξη του μη υποχρεωτικού χαρακτήρα της²⁹⁴.

Ήταν ο *soft law* χαρακτήρας της Συμφωνίας των Παρισίων που οδήγησε στην ευρύτερη δυνατή αποδοχή της από τη διεθνή κοινότητα. Είναι γνωστό, ότι αν εκπληρωνόταν η επιθυμία της ΕΕ και των αφρικανικών Κρατών για διεθνή συνθήκη, κατά πάσα πιθανότητα, οι ΗΠΑ δεν θα γίνονταν συμβαλλόμενο μέρος και ακόλουθα δεν θα γινόταν ούτε η Κίνα. Επίσης, είναι ενδεικτική η ταχύτατη εφαρμογή σε εθελούσια βάση που συνάντησε η Συμφωνία των Παρισίων ως ευέλικτο με χαλαρούς μηχανισμούς *soft law* κείμενο²⁹⁵. Πολλά Κράτη και μεταξύ άλλων οι μεγαλύτεροι παραγωγοί και καταναλωτές θερμοκηπικών αερίων προχώρησαν σε αυτοπεριορισμό, υποβάλλοντας τους εθνικά καθορισμένους στόχους για να επιτύχουν το σκοπό της διατήρησης του κλίματος κάτω των 2 βαθμών κελσίου²⁹⁶. Η Συμφωνία των Παρισίων σηματοδοτεί την μετατόπιση από

---

²⁹² Βλ. Ku, J., “Preparing for Trumpxit: Could a President Trump Withdraw the U.S. from International Treaties and Agreements?”, *Opinio Juris*, 29/09/2016, available at:

<http://opiniojuris.org/2016/09/26/preparing-for-trumpxit-how-will-the-u-s-legally-withdraw-from-nafta-wto-nato/>.

Βλ. Galbraith, J., “Trump vs. International Law: Reflections on the “Scorecard,” *Transnational Legal Process and the Paris Agreement*”, *Opinio Juris*, 03/10/2018, available at: <http://opiniojuris.org/2018/10/03/trump-vs-international-law-focus-on-the-scorecard-transnational-legal-process-and-the-paris-agreement/>.

²⁹³ Σύμφωνα με το Άρθρο 28 της Συμφωνίας των Παρισίων, ένα Μέρος μπορεί να αποσυρθεί μετά από 3 χρόνια από τη θέση σε ισχύ της Συμφωνίας και η αποχώρηση θα τεθεί ένα έτος μετά την κατάθεση της γνωστοποίησης της στο Θεματοφύλακα. Συνεπώς, δεν μπορεί να καταθέσει γνωστοποίηση πρόθεσης αποχώρησης πριν το Νοέμβριο 2019 και ακόμη και έτσι δεν θα έχει νομική ισχύ παρά μόνο μετά το Νοέμβριο 2020. Βλ. Hollis, D., “What to Look for in any U.S. Withdrawal from the Paris Agreement”, *Opinio Juris*, 01/06/2017, available at: <http://opiniojuris.org/2017/06/01/what-to-look-for-in-any-us-withdrawal-from-the-paris-agreement/>.

²⁹⁴ Βλ. Goehring, J., “Real-world lessons on achievable space governance from the international code of conduct for outer space activities, the Iran Nuclear Agreement, and the Paris Climate Agreement” Manoli, M., - Habchi, B., (ed.), *Fourth Manfred Lachs International Conference on Conflicts in Space and the Rule of Law*, McGill, 2018.

²⁹⁵ Βλ. Lawrence, P., - Wong, D., “Soft law in the Paris Climate Agreement: Strength or weakness?”, *RECIEL*, vol. 26, 2017, 279.

²⁹⁶ Χαρακτηριστική η πλέον πρόσφατη πρωτοβουλία της ΕΕ να γίνει ως το 2050 κλιματικά ουδέτερη μέσω ορισμένων ιδιαιτέρως φιλόδοξων στόχων. Ενώ η νέα ευρωπαϊκή στρατηγική δεν προτείνει αλλαγές στους στόχους που έχουν τεθεί για το 2030, θέτει επτά τομείς για τις επόμενες δεκαετίες που θα μπορούσαν αργότερα να μετατραπούν σε δεσμευτικούς στόχους. Από την αύξηση στις πηγές ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, στην ανάπτυξη κτιρίων που θα έχουν μηδενικές εκπομπές αλλά και στη δημιουργία έξυπνων υποδομών, μεταξύ άλλων. Τα κράτη-μέλη της Ε.Ε. – με πληθυσμό περίπου 500 εκατομμυρίων κατοίκων– παράγουν μόλις το 10% των παγκόσμιων εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και αποτελούν τους παγκόσμιους πρωτοπόρους στο θέμα. Η Ε.Ε. όχι μόνο έχει τηρήσει τα μέτρα που συμφώνησε το 2015 στη Διάσκεψη του Παρισιού για την κλιματική αλλαγή, αλλά αναμένεται να ξεπεράσει τον στόχο για μείωση των εκπομπών της κατά 40% από το 1990 μέχρι το 2030.

Βλ. Βαρβιτσιώτη, Ελ., «Μηδενικοί Ρύποι ως το 2050», *Εφ. Καθημερινή*, 29/11/2018, διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/997564/article/epikairothta/perivallon/mhdenikoi-rypoi-mexri-to-2050?fbclid=IwAR2hC77T7C6eRY1ghmgKPTA72GWOsN21nBsCcoXEFxLOM8W4PSZdO5yuyoo>. Η δε Κίνα στους εθνικά καθορισμένους στόχους ήταν πιο συγκρατημένη, απέφυγε να θέσει ακριβείς στόχους

τη σκληρή διακυβέρνηση της προστασίας του κλίματος μέσω δεσμευτικών στόχων και χρονοδιαγραμμάτων της εποχής του Κιότο σε ένα soft law μοντέλο διακυβέρνησης²⁹⁷, που στηρίζεται σε πιο αποτελεσματικές ως προς τη συμμόρφωση²⁹⁸ εθελοντικές δεσμεύσεις²⁹⁹ και bottom – up διαδικασίες και συνεπώς οδηγεί σε μια νέα εποχή για το «διεθνές κλιματικό δίκαιο»³⁰⁰.

2.2.2. Διακυβέρνηση Global Commons μέσω άτυπων θεσμών: η περίπτωση του Αρκτικού Συμβουλίου για την προστασία της Αρκτικής

Βασικό στοιχείο της soft law διακυβέρνησης των Global Commons συνιστούν οι άτυπες διεθνείς θεσμικές οντότητες που εμπλέκονται στη διαχείριση τους. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα σύστασης ενός άτυπου θεσμού αποτελεί το *Αρκτικό Συμβούλιο*, ως το αρμόδιο υψηλού επιπέδου διακυβερνητικό forum για τη διαχείριση των περιβαλλοντικών ζητημάτων της Αρκτικής.

Η όραση ή μη της Αρκτικής ως Global Commons, λόγω των ιδιομορφιών της πολικής αυτής περιοχής, δημιουργεί έντονη θεωρητική διαμάχη ως προς την παγκοσμιότητα της πρόσβασης και της χρήσης της³⁰¹. Σε αντίθεση με το *Σύστημα της Συνθήκης της*

και περιορίστηκε στη δέσμευση ότι οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα θα φτάσουν το ανώτατο όριο ως το 2030 και ότι οι κατά νοικοκυριό εκπομπές θα μειωθούν κατά 60 – 65% σε σχέση με επίπεδα του 2005.

Βλ. *China's first NDC*, available at: <http://www4.unfccc.int/ndcregistry/PublishedDocuments/China%20First/China%27s%20First%20NDC%20Submission.pdf>.

²⁹⁷ Αυτή είναι εξάλλου και η τάση της 3^{ης} Φάσης του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος, που εγκαينιάστηκε με την *Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών στο Γιοχάνεσμπουργκ* (2002) και προβλέπει ότι: (α) από τα συμβατικά καθεστώτα μεταβαίνουμε σε πολυμερείς συμπράξεις (partnerships), (β) από τα εκτελεστικά Πρωτόκολλα περνάμε σε εθελοντικές δεσμεύσεις και (γ) από την οριζόντια επέκταση των διεθνών συμφωνιών η έμφαση πλέον βρίσκεται στην εμβάθυνση των υφιστάμενων για αποτελεσματικότερη εφαρμογή τους. Βλ. Ραντόπουλος, Ε., «*Όψεις της Διαδρομής του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος από τη Στοκχόλμη στο Γιοχάνεσμπουργκ (1972 — 2002)*», Κριτική Επιθεώρηση Νομικής Θεωρίας και Πράξης, τμ 1, 2003, σελ. 91.

²⁹⁸ Για 3 λόγους θεωρείται πιο αποτελεσματική η soft law διάσταση της Συμφωνίας των Παρισίων: (α) προβλέπεται προοδευτική αύξηση των περιορισμών που προβλέπουν οι εθνικά καθορισμένοι στόχοι, (β) τα μέρη υπόκεινται σε πιέσεις από ομότιμους για να αυξήσουν τις φιλοδοξίες των εθνικά καθορισμένων στόχων τους μέσω ενός μηχανισμού διαφάνειας και (γ) αποφεύγεται το πρόβλημα που θα προέκυπτε από ενδεχόμενη καθυστέρηση της επικύρωσης της Συμφωνίας.

²⁹⁹ Βλ. McGee, J., - Steffek, J., “*The Copenhagen Turn in Global Climate Governance and the Contentious History of Differentiation in International Law*”, *Journal of Environmental Law*, vol. 27, 2016, p. 37.

³⁰⁰ Η μετάβαση αυτή είχε ως σημείο εκκίνησης τη Συνδιάσκεψη των Μερών της UNFCCC στην Κοπεγχάγη (2009), όπου προέκυψε και το ομώνυμο Σύμφωνο με πρωτοβουλία των ΗΠΑ και των BASICs. Εκεί εγκαταλείφθηκε η λογική Πρωτοκόλλου Κιότο και τα βλέμματα στράφηκαν σε ένα πιο χαλαρό μηχανισμό. Βλ. Bodansky, D., “*The Paris Climate Change Agreement: A New Hope?*”, *AJIL*, vol. 110, 2016, p. 289. Τα αποτελέσματα της COP στην Πολωνία δείχνουν ότι η Συμφωνία των Παρισίων έθεσε την αρχιτεκτονική της κλιματικής πολιτικής. Βλ. Μαυρογένης, Στ., Συνέντευξη: *Ο Σταύρος Μαυρογένης στο "Ιδεοδρόμιο...απ'άκρη σ'άκρη" και στο Πρώτο Πρόγραμμα-EPT*, 12/12/2018, διαθέσιμη στο: <https://www.mixcloud.com/ideodromio/>.

³⁰¹ Παρόμοιες θεωρητικές διαμάχες έχουν προκύψει και για τον Αμαζόνιο, περιοχή που αποτελεί επίσης αδιαμφισβήτητα οικολογικός σημαντική και είναι αλήθεια ότι παρουσιάζει πολλές ομοιότητες με την Αρκτική: (α) οικολογική σημασία, (β) βρίσκεται υπό την κυριαρχία 8 Κρατών (Βραζιλία, Εκουαδόρ, Κολομβία, Βολιβία, Περού, Βενεζουέλα, Σουρινάμ, Γουιάνα), (γ) έχει αυτόχθονες λαούς. Από εκείνο το σημείο και ύστερα παρουσιάζονται θεσμικές διαφορές, αφού το νομικό καθεστώς που διέπει τον Αμαζόνιο είναι hard law, στηρίζεται στην *Συνθήκη Συνεργασίας για τον Αμαζόνιο* (ACT) (1978), η οποία μάλιστα

Ανταρκτικής (ATS), στην Αρκτική δεν συστήθηκε ολοκληρωμένο συμβατικό καθεστώς διακυβέρνησης³⁰². Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ορισμένα τμήματα των εδαφών εντός του Αρκτικού κύκλου³⁰³ υπόκεινται στην εθνική κυριαρχία των Αρκτικών Κρατών (ΗΠΑ, Ρωσία, Καναδάς, Νορβηγία, Δανία (εκ μέρους Γροιλανδίας), Φινλανδία, Σουηδία, Ισλανδία).

Εξαιρουμένων, όμως, αυτών των εδαφών και εκείνων των θαλάσσιων ζωνών που βρίσκονται εντός των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας, το μεγαλύτερο τμήμα της Αρκτικής διέπεται από το Δίκαιο της Θάλασσας και δη από το νομικό καθεστώς που διέπει την Ανοιχτή Θάλασσα και το Διεθνή Βυθό³⁰⁴, δηλαδή δυο άλλα Global Commons³⁰⁵. Στα

εγκαθιδρύει ένα διακυβερνητικό διεθνή οργανισμό, τον *Οργανισμό της Συνθήκης για τη Συνεργασία για τον Αμαζόνιο* (ACTO), ενώ αντίθετα το Αρκτικό Συμβούλιο είναι ένας χαλαρού τύπου soft law άτυπος θεσμός. Επίσης, οι αυτόχθονες δεν συμμετέχουν στη διακυβέρνηση του Αμαζονίου. Φυσικά, τα οικολογικά χαρακτηριστικά της ευρύτερης περιοχής του Αμαζονίου δεν αφήνουν τη διεθνή κοινότητα στο σύνολο της αδιάφορη, αλλά σε αυτή τη φάση δεν υφίσταται ορισμένο καθεστώς διεθνοποίησης, κυρίως λόγω της αντίστασης των Κρατών που εμπλέκονται άμεσα. Γενικότερα, βλ. Garcia, B., *The Amazon from an International Law Perspective*, Cambridge University Press, 2011. Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η απόφαση του Εφετείου του Ανωτάτου Δικαστηρίου της Κολομβίας στην υπόθεση *Andrea Lozano Barragán & others v. the President of Colombia & others* (2018), που στοιχειοθετεί την ευθύνη της Κολομβίας για την αποψίλωση του Αμαζονίου ως παραβίαση του ανθρωπίνου δικαιώματος στη ζωή, αλλά και ως παραβίαση των υποχρεώσεων που έχει αναλάβει η Κολομβία με την αποδοχή της Συμφωνίας των Παρισίων (2015).

³⁰² Σύμφωνα με τον Οικονομίδη, δεν υφίσταται ενιαίο καθεστώς διακυβέρνησης για τους δύο πόλους, καθώς στην Αρκτική και την Ανταρκτική επικρατούν διαφορετικές γεωγραφικές, γεωφυσικές και πολιτικές συνθήκες που επηρεάζουν και προσδιορίζουν το ιδιαίτερο καθεστώς. Τα μόνα κοινά χαρακτηριστικά είναι το γεωγραφικό δεδομένο του συμμετρικού αντίποδα και τα κοινά αντίξοα κλιματολογικά γνωρίσματα. Βλ. Ιωάννου, Κρ., – Οικονομίδης, Κ., – Φατούρος, Αρ., – Ροζάκης, Χρ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο – Αρμοδιότητες στο Διεθνές Δίκαιο: Πανεπιστημιακές Παραδόσεις*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1991, σελ. 91.

³⁰³ Ο γεωγραφικός όρος «Αρκτική» ορίζεται ως η βόρειος πολική περιοχή, που βρίσκεται κάτω από τον αστερισμό της Μεγάλης Άρκτου. Η περιοχή ορίζεται και από το Βόρειο Πολικό Κύκλο, ή αλλιώς τον Αρκτικό Κύκλο, δηλαδή ένα νοητό κύκλο που καλύπτει την περιοχή γύρω από τον Βόρειο Πόλο σε γεωγραφικό πλάτος 66,5°. Η περιοχή αυτή περικλείει 20.000.000 τχλμ, εκ των οποίων η μισή είναι ο Αρκτικός Ωκεανός, που στο μεγαλύτερο μέγεθος του καλύπτεται μόνιμα από πάγο. Βλ. Kunig, Ph., “Arctic” in Bernhardt, R., *Encyclopedia of Public International Law: Geographic Issues*, vol. 12, Elsevier Science Publishers, Netherlands, 1990, p. 24. Λόγω της διεπιστημονικής πολυκλαδικής μελέτης της Αρκτικής δεν υφίσταται κοινώς αποδεκτός ορισμός της. Βλ. Stonehouse, B., *Polar Ecology*, Glasgow, 1989, p. 1. Καλύτερο για τους σκοπούς της μελέτης είναι να θεωρήσουμε ως γεωγραφικό πεδίο της Αρκτικής την 60^η Βόρειο Παράλληλο (περιλαμβάνει και όλες τις σημαντικές θάλασσες (Αρκτικό Ωκεανό, Βερίγγειο, Beaufort, Barents, Chukchi, Kara, Laptev και Νορβηγική), τα σημαντικά νησιά (Γροιλανδία, Ισλανδία, Jan Mayen, Αρχιπέλαγος Svalbard, Franz Joseph Land, Novaya Zemlya, Severnaya Zemlya, New Siberian Islands, Wrangel Island και την ομάδα Καναδικών Νησιών). Περιλαμβάνει επίσης ολόκληρη την Ισλανδία και την Φινλανδία, σημαντικά τμήματα της Νορβηγίας, της Δανίας (Γροιλανδία) και της Σουηδίας και τη Σιβηρία της Ρωσίας αλλά και το Βόρειο κομμάτι του Καναδά και των ΗΠΑ. *Ibid*, p. 24.

³⁰⁴ Μάλιστα, ο γεωγραφικός προσδιορισμός της Περιοχής είναι ευκολότερος αν αναλογιστεί κανείς ότι όλα τα Αρκτικά Κράτη έχουν ανακηρύξει ΑΟΖ ή έχουν οριοθετήσει τις υφαλοκρηπίδες τους. Βλ. Rothwell, D., *The Polar Regions and the Development of International Law*, Cambridge University Press, 1996, p. 283.

³⁰⁵ Ο Αρκτικός Ωκεανός στο μεγαλύτερο τμήμα του είναι καλυμμένος από πάγο και τα Αρκτικά Κράτη (κυρίως Καναδάς, Ρωσία και Νορβηγία) έχουν επιχειρήσει να εγείρουν εδαφικές αξιώσεις στις παγωμένες αυτές εκτάσεις μέσα από τη *Θεωρία των Τομέων* (Sectors Theory), σύμφωνα με την οποία κάθε Κράτος με ακτές στον Αρκτικό Ωκεανό έχει δικαίωμα κυριαρχίας σε όλες τις περιοχές που περιλαμβάνονται σ’ ένα τρίγωνο που έχει ως βάση την έκταση της ακτής του Κράτους αυτού και κορυφή το Βόρειο Πόλο. Η Θεωρία των Τομέων αμφισβητείται για 2 λόγους: (α) η κυριαρχία ποτέ δεν θεμελιώνεται ευθύγραμμα, αλλά έχει κάθετη πληρότητα (αέρας έδαφος υπέδαφος ξηράς και θάλασσας), (β) ανάλογα με καιρικές συνθήκες μεγάλα τμήματα πάγων λιώνουν. Βλ. Ρούκουνας, Ε., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β’ Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 206 – 207. Τυπικά δεν θα μπορούσε να ευσταθεί η θεωρία των τομέων, καθώς το μεγαλύτερο μέρος της Αρκτικής καλύπτεται από πάγο και ως εκ τούτου νομικά υπάγεται στο καθεστώς της Ανοιχτής Θάλασσας. Βλ. Ζαΐκος, Ν., «*Εδαφος και Κτήση Εδαφικής Κυριαρχίας*» στο

ύδατα, το έδαφος και το υπέδαφος του Αρκτικού Ωκεανού ισχύουν η ελευθερία πρόσβασης και χρήσης των πόρων για όλα τα Κράτη (Αρκτικά και μη)³⁰⁶. Επιπλέον, σε όρους οικολογικής αλληλεξάρτησης, το εύθραυστο οικοσύστημα της Αρκτικής³⁰⁷ και οι μεγάλες προκλήσεις από την κλιματική αλλαγή και την εξασθένηση της στιβάδας του όζοντος (Global Concerns)³⁰⁸, των οποίων οι συνέπειες διαχέονται στο σύνολο της διεθνούς κοινότητας, απαιτούν μια πιο διεθνοποιημένη διακυβέρνηση της πολιτικής αυτής περιοχής. Το αυξανόμενο ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας και η ευαλωτότητα του Αρκτικού περιβάλλοντος συντείνουν για την ταξινόμηση τους ως Global Commons³⁰⁹. Την άποψη ότι η Αρκτική είναι Global Commons έχουν εκφράσει πολλοί μη Αρκτικοί δρώντες, όπως Κράτη της Ασίας (Κίνα³¹⁰, Ινδία, Νότιος Κορέα, Ιαπωνία)³¹¹, το Ηνωμένο

Μαγκλιβέρας – Αντωνόπουλος, *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, Γ' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 91. Πάντως, πρέπει να διευκρινιστεί ότι το ισχύον καθεστώς στην Αρκτική δεν οδηγεί σε κτήση εδάφους, αλλά μόνο σε άσκηση αρμοδιοτήτων. Βλ. Περράκης, Στ., - Μαρούδα, Ντ., *Διεθνής Δικαιοταξία: Θεωρία και Εφαρμογή Διεθνούς Δικαίου*, τμ I, Σιδέρης, Αθήνα, 2016, σελ. 126. Η ίδια η UNCLOS συντείνει προς αυτό, καθώς το μοναδικό Άρθρο που αφορά τις πολικές περιοχές – ως «περιοχές καλυμμένες από πάγο» – αναφέρει ότι «τα παράκτια κράτη έχουν το δικαίωμα να υιοθετούν και να επιβάλλουν αμερόληπτους νόμους και κανονισμούς για την πρόληψη, μείωση και έλεγχο της θαλάσσιας ρύπανσης από πλοία σε περιοχές καλυμμένες με πάγο μέσα στα όρια της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης, όπου η ιδιαίτερα δριμύειες κλιματολογικές συνθήκες και η παρουσία πάγου, που καλύπτει τις περιοχές αυτές σχεδόν όλο το χρόνο, δημιουργούν εμπόδια ή εξαιρετικούς κινδύνους στη ναυτιλία, και η ρύπανση του θαλασσίου περιβάλλοντος θα μπορούσε να επιφέρει σημαντική αλλαγή ή οριστική διαταραχή στην οικολογική ισορροπία». Βλ. Άρθρο 234 UNCLOS. Εξαιρετική ανάλυση του Kraska για τη διαπραγμάτευση του Άρθρου αυτού στο πλαίσιο της UNCLOS III. Βλ. Kraska, J., “Governance of Ice-Covered Areas: Rule Construction in the Arctic Ocean”, *Ocean Development & International Law*, vol. 45, 2014, pp. 260-271.

³⁰⁶ Ήδη από το 1939 προτάθηκε να οράται η Αρκτική ως Global Commons. Ο McKitterick (1939) πρότεινε η περιοχή αυτή να ρυθμίζεται από διεθνή επιτροπή, «η οποία θα είχε την εξουσία να επεκτείνει και να διέπει την ανάπτυξη των δραστηριοτήτων προς το κοινό συμφέρον / κοινό όφελος». Ισχυρίστηκε ότι «τα πιο απομακρυσμένα νησιά της περιοχής του Βόρειου Πόλου, μαζί με την επικάλυψη πάγου (ice-cap) θα έπρεπε να ειπωθούν ως κοινό κτήμα όλων των Κρατών, που έχουν συμφέρον σε αυτά». Βλ. McKitterick, T.-E., “The validity of Territorial and other Claims in Polar Regions”, *Journal of Comparative Legislation and International Law*, vol. 21, 1939, p. 97.

³⁰⁷ Οι Πολικές ζώνες έχουν ευαίσθητα οικοσυστήματα και είναι δύσκολο να διατηρηθούν λόγω των καιρικών συνθηκών. Μάλιστα, το περιβάλλον της Αρκτικής είναι ακόμη πιο ευάλωτο για 6 λόγους: (α) η χαμηλή θερμοκρασία καθιστά δύσκολη τη διάσπαση φυσικών και ανθρωπογενών ουσιών, (β) η ανάπλαση είναι αργή λόγω των μικρών ανοιξιάτικων και θερινών περιόδων, (γ) οι μεγάλες συγκεντρώσεις ειδών της άγριας ζωής αυξάνουν την ευαισθησία, (δ) οι θαλάσσιες περιοχές είναι ιδιαίτερες σημαντικές, (ε) οι κλιματικές συνθήκες ευνοούν την παραγωγή CO₂ απορροφώντας περισσότερη θερμότητα και (στ) τα ακραία καιρικά και κλιματολογικά φαινόμενα καθιστούν την περιβαλλοντική προστασία και την απορρόπηση δύσκολη υπόθεση. Βλ. Osherenko, G., – Young, O., *The Age of the Arctic*, Cambridge, 1989, p. 113.

³⁰⁸ Λόγω της κλιματικής αλλαγής, η κατά τα λοιπά φυσιολογική διαδικασία τήξης των πάγων της Αρκτικής έχει εντατικοποιηθεί. Συγκριτικά με το ρυθμό τήξης των πάγων το 1979, οπότε και ξεκίνησε η NASA να συλλέγει δεδομένα μέσω δορυφόρων, η κατάσταση έχει γίνει ανησυχητική τα τελευταία χρόνια καθώς σημειώνεται ο υψηλότερος ρυθμός τήξης (πχ από 4.17 εκατομμύρια τετραγωνικά χιλιόμετρα έκτασης θαλάσσιου πάγου το 2007, έφτασε τα 4.1 εκ. τ.χλμ. το 2012). Μάλιστα, τους θερινούς μήνες, οπότε οι πάγοι λιώνουν έτσι και αλλιώς, έχει παρατηρηθεί αύξηση του ρυθμού τήξης και ποσοτική και ποιοτική (χάνεται το παχύ στρώμα επικάλυψης του πάγου και καθίσταται πιο ευάλωτο όλο το σύστημα. Έχει χαθεί το 40% του πάχους της συγκριτικά με τη δεκαετία του '80). Βλ. Harrabin, R., “Arctic sea ice reaches record low, NASA says” in: BBC News, 27 August 2012, available at: <http://www.bbc.co.uk/news/science-environment-19393075>.

³⁰⁹ Η μέριμνα για την περιβαλλοντική προστασία της Αρκτικής ήταν η κινητήριος δύναμη για τη διακυβέρνηση της πολιτικής αυτής περιοχής ως Global Commons. Βλ. Rothwell, D., *The Polar Regions and the Development of International Law*, Cambridge University Press, 1996, p. 9. Βλ.

³¹⁰ Βλ. κρατικό έγγραφο http://www.xinhuanet.com/english/2018-01/26/c_136926498.htm.

³¹¹ Βλ. Gautam, P-K, “The Arctic as a Global Common”, IDSA Issue Brief, September 2011, p. 3.

Βασίλειο³¹², η Ευρωπαϊκή Ένωση³¹³, ΜΚΟ (WWF) και ορισμένοι αυτόχθονες λαοί (International Circumpolar Conference). Αλλά και τα πέντε κεντρικά Αρκτικά Κράτη (ΗΠΑ, Ρωσία, Καναδάς, Νορβηγία, Δανία) φαίνεται να συναινούν προς μια προσέγγιση συλλογικής διαχείρισης της Αρκτικής σε συνεργασία με μη Αρκτικά αλιευτικά Κράτη (Γερμανία, Ιαπωνία, Νότιος Κορέα) και την ΕΕ και αυτό φαίνεται από τη *Διακήρυξη της Ilulissat* (2008)³¹⁴, καθώς και από την *πρώτη Συμφωνία για την Πρόληψη της Μη Ρυθμιζόμενης Αλιείας στην Ανοιχτή Θάλασσα στον Κεντρικό Αρκτικό Ωκεανό* (2017)³¹⁵.

Σε αυτό το σημείο χρήσιμη είναι μια συνοπτική ιστορική αναδρομή της περιφερειακής διακυβέρνησης της Αρκτικής. Σε μια πρώιμη περίοδο, η διακυβέρνηση «ξετυλιγόταν» μέσα από διμερείς συμφωνίες μεταξύ των Αρκτικών Κρατών με διάφορα θέματα από τις εδαφικές συνοριακές οριοθετήσεις ως τη διαχείριση αλιευτικών αποθεμάτων, την επιστημονική έρευνα και την προστασία της Άγριας Ζωής και του θαλασσίου περιβάλλοντος³¹⁶. Οι νομικές πρωτοβουλίες σε περιφερειακό επίπεδο ήταν πιο σπάνιες. Μια από τις πρώτες προσπάθειες ρύθμισης ειδικού ζητήματος της Αρκτικής ήταν η *Σύμβαση μεταξύ των ΗΠΑ και Άλλων Δυνάμεων για τη Διατήρηση και Προστασία της Γουνοφόρου Φώκιας* (1911) και οι ακόλουθες συνθήκες³¹⁷. Ένα ακόμη από τα περιορισμένα – όμως εξαιρετικά επιτυχημένα – παραδείγματα περιφερειακής συνεργασίας στην Αρκτική είναι η *Συνθήκη αναφορικά με το Αρχιπέλαγος Spitsbergen (Svalbard)* (1920)³¹⁸ και η *Σύμβαση μεταξύ Καναδά – ΗΠΑ – ΕΣΣΔ – Δανίας και Νορβηγίας για τη Διατήρηση της Πολικής Αρκούδας* (1973)³¹⁹.

³¹² Βλ. Έκθεση που υποβλήθηκε στο Βρετανικό Κοινοβούλιο:

<https://publications.parliament.uk/pa/ld201415/ldselect/ldarctic/118/11810.html>.

³¹³ Η ΕΕ δια στόματος Federica Mogherini ισχυρίστηκε ότι η Αρκτική είναι κοινό αγαθό και η διατήρηση της είναι ζήτημα συλλογικής ευθύνης. Βλ. *Speech by the High Representative / Vice-President Federica Mogherini at the High Level Arctic event*, 15/06/2017, available at: https://eeas.europa.eu/arctic-policy/eu-arctic-policy/28274/speech-high-representative-vice-president-federica-mogherini-high-level-arctic-event_en.

³¹⁴ Winkelman, In., “Fixed Rules of Play for Dividing Up the Arctic Ocean: The Ilulissat Declaration of the Arctic Coastal States”, SWP Comments, vol. 18, 2008, p. 3.

³¹⁵ Βλ. V.J. Schatz, A. Proelss & N. Liu, “The 2018 Agreement to Prevent Unregulated High Seas Fisheries in the Central Arctic Ocean: A Primer”, EJIL, 26/10/2018, available at: <https://www.ejiltalk.org/the-2018-agreement-to-prevent-unregulated-high-seas-fisheries-in-the-central-arctic-ocean-a-primer/>.

³¹⁶ Από τις 32 Συμφωνίες περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος, οι 5 είναι για την προστασία Άγριας Ζωής, οι 7 για τη θαλάσσια ρύπανση, οι 7 γενικής περιβαλλοντικής προστασίας, οι 9 για συνεργασία και γνωστοποίηση σε περίπτωση πυρηνικού ατυχήματος και οι 5 για επιστημονική συνεργασία. (πχ Συμφωνία Καναδά – ΗΠΑ για τη Διατήρηση των Κοπαδιών Ταράνδων (Porcupine Caribou) (1973)). Κατά τον Young ο μεγάλος αριθμός διμερών συμφωνιών ήταν «ευτυχές σημάδι σε σχέση με τη δυνατότητα των Αρκτικών Κρατών να αντιμετωπίζουν μια σειρά συγκρούσεων που υπερβαίνουν τα εθνικά όρια». Βλ. Young, Or., “The Age of the Arctic” in *Foreign Policy*, vol. 61, 1986, p. 173. Με λίγα λόγια, το συμπέρασμα που συνάγεται είναι ότι τα Κράτη της Αρκτικής μπορούσαν να συστήσουν σχέσεις διαρκούς συνεργασίας. για την ρύθμιση ζητημάτων.

³¹⁷ Βλ. Η Συμφωνία του 1911 έπεται της περίφημης διαιτητικής αποφάσεως στην *υπόθεση της Γουνοφόρου Φώκιας της Βεργιγίου Θαλάσσης* (1893) και ακολουθήθηκε από τη συνομολόγηση διαδοχικών και παράλληλων Συνθηκών (πχ *Ενδιάμεση Σύμβαση για τη Διατήρηση της Γουνοφόρου Φώκιας του Βορείου Ειρηνικού* (1957)). Βλ. Hansel, H., *A Review of the Management and Current Status of Northern Fur Seals of the Pribilof Islands*, Theses and Major Papers, Rhodes University, 1986, Paper 400, p. 17.

³¹⁸ Πρόκειται για αρχιπέλαγος βόρεια της Νορβηγίας, που περιτριγυρίζεται από τη Θάλασσα Barents, τη Νορβηγική Θάλασσα και τη Θάλασσα της Βόρειας Γροιλανδίας. Η Συνθήκη Svalbard αναγνωρίζει την εδαφική κυριαρχία της Νορβηγίας, όμως προβλέπει ελεύθερη πρόσβαση στα ύδατα, τα φιορδ και τα λιμάνια των νησιών και δυνατότητα εξορυκτικών, βιομηχανικών και εμπορικών δραστηριοτήτων από όλα

Αυτό το κατακερματισμένο νομικό καθεστώς³²⁰ υφίστατο ως τις αρχές τις δεκαετίας του 1990, όταν με την *Πρωτοβουλία του Murmansk* (1987)³²¹ και τη *Διαδικασία του Rovaniemi* (1989)³²², τα Αρκτικά Κράτη οδηγήθηκαν στην υιοθέτηση της *Στρατηγικής για την Προστασία του Περιβάλλοντος της Αρκτικής / AEPS* (1991)³²³ και λίγο αργότερα τη σύσταση του *Αρκτικού Συμβουλίου*.

Με τη *Διακήρυξη της Ottawa για την Εγκαθίδρυση του Αρκτικού Συμβουλίου* (1996) συστήθηκε το Αρκτικό Συμβούλιο³²⁴, ως «διακυβερνητικό forum επιφορτισμένο με την ευθύνη της προώθησης της συνεργασίας, του συντονισμού, και της αλληλεπίδρασης μεταξύ των Αρκτικών Κρατών, των αυτοχθόνων κοινοτήτων της Αρκτικής και άλλων κατοίκων της Αρκτικής αναφορικά με ζητήματα της πολιτικής αυτής περιοχής και κυρίως ζητήματα

τα Κράτη Μέρη, ακόμη και στην Αιγιαλίτιδα (με εξουσίες ελέγχου της Νορβηγίας). Επίσης, προβλέπεται η εγκαθίδρυση επιστημονικών σταθμών στα νησιά του αρχιπελάγους. Rothwell, D., *The Polar Regions and the Development of International Law*, Cambridge University Press, 1996, p. 170. Ως το 2018 έχει 40 Κράτη Μέρη. Βλ. Γούναρης, Εμμ., *Επίκαιρα Θέματα της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής και του Διεθνούς Δικαίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018, σελ. 226.

³¹⁹ Σε ισχύ 1976. Προέβλεπε την απαγόρευση κάρπωσης (taking) της πολικής αρκούδας, εκτός αν προβλέπεται από τη Συμφωνία (καλόπιστη επιστημονική έρευνα, λόγοι διατήρησης, πρόληψη οχλήσεων άλλων έμβιων πόρων περιοχής, ως παραδοσιακό προϊόν κυνηγιού των αυτοχθόνων). Θεωρείται επιτυχημένη συμφωνία, όμως δεν προωθεί τόσο τη συνεργασία των Αρκτικών Κρατών όσο το συντονισμό των επιμέρους εθνικών πολιτικών τους. *Ibid*, 178.

³²⁰ Εκτός από τα παραπάνω νομικά εργαλεία που εφαρμόζονται αποκλειστικά στην Αρκτική, το νομικό καθεστώς της συμπληρώνεται και από το σύνολο των παγκοσμίων εκείνων νομικών οργάνων, που θα μπορούσαν να εφαρμοστούν παρεμπιπτόντως στην περίπτωση της Αρκτικής. Το βασικό νομικό εργαλείο που διέπει την περιοχή αυτή είναι η UNCLOS. Όμως πλέον, εφαρμόζονται και άλλα διεθνή καθεστώτα (πχ *Σύμβαση της Γενεύης για τη Διασυννοριακή Μεταφορά της Ρύπανσης της Ατμόσφαιρας σε Μεγάλες Αποστάσεις*, *Καθεστώς για Προστασία Στιβάδας Οζόντος*, *Καθεστώς Σύμβασης Βιοποικιλότητας και Καθεστώς για Κλιματική Αλλαγή*, *CBD*, *CMS*, *IWC*, *CITES*, *Σύμβαση Ramsar*, *Σύμβαση UNESCO*, *Συμβάσεις για Αντιμετώπιση Διασυννοριακής Ρύπανσης*). Αυτές συμπληρώνονται από τον *Πολικό Κώδικα* του IMO, το Κεφάλαιο XVI της SOLAS που εστιάζει στις Πολικές Περιοχές, τη *Σύμβαση του Λονδίνου κ.α.* Βλ. Гудев, П.А., “*Арктика Как «Global Commons»?*”, *Пути к миру и безопасности*, No 1, 2016, cc. 53 – 69, available at: https://www.imemo.ru/jour/PMB/index.php?page_id=697&id=7481&jid=7471&jj=50.

³²¹ Η Πρωτοβουλία του Murmansk (1987) αναφέρεται στην πρωτοβουλία του Γκορμπατζώφ ως ηγέτη της ΕΣΣΔ να προτείνει σε μια ομιλία του στο Murmansk μέτρα για να κατασταθεί η Αρκτική σε «*Ζώνη Ειρήνης*», όπως η αποπυρηνικοποίηση Βορείου Ευρώπης, η περιορισμένη ναυτική δραστηριότητα στα ύδατα που παράκεινται στη Βόρειο Ευρώπη και η ειρηνική συνεργασία στην από κοινού εκμετάλλευση πόρων, η επιστημονική έρευνα στην Αρκτική προς όφελος της ανθρωπότητας, η συνεργασία για περιβαλλοντική προστασία Αρκτικής και η διάνοιξη της Βόρειας Θαλάσσιας Οδού. Μέχρι τότε ανασταλτικός παράγων για περιφερειακή συνεργασία ήταν ο Ψυχρός Πόλεμος.

³²² Η *Διαδικασία Rovaniemi*, αποτελεί την τριετή περίοδο διαπραγματεύσεων των Αρκτικών Κρατών με πρωτοβουλία της Φινλανδίας και σημείο εκκίνησης την Σύνοδο που συγκλήθηκε το 1989 στο Rovaniemi σχετικά με τη διερεύνηση μέτρων και μεθόδων πιο στενής περιφερειακής συνεργασίας.

³²³ Βασικοί άξονες είναι: (α) προστασία οικοσυστήματος Αρκτικής, περιλαμβανομένου του ανθρώπου, (β) ενίσχυση και αποκατάσταση περιβαλλοντικής ποιότητας και βιώσιμης χρήσης των φυσικών πόρων, περιλαμβανομένης της χρήσης από τοπικούς πληθυσμούς και αυτόχθονες λαούς στην Αρκτική, (γ) αναγνώριση και προσπάθεια διευκόλυνσης των παραδοσιακών και πολιτιστικών αναγκών, αξιών και πρακτικών των αυτοχθόνων λαών, όπως αυτοπροσδιορίζονται, σχετικά με την προστασία περιβάλλοντος Αρκτικής, (δ) τακτική ανασκόπηση της κατάστασης του περιβάλλοντος της Αρκτικής και (ε) προσδιορισμός, μείωση και σε τελικό στάδιο εξάλειψη της ρύπανσης. Πρόκειται για ένα μη νομικός δεσμευτικό κείμενο (soft law). Αν και συνομολογήθηκε από Κράτη αμφισβητείται κατά πόσο διέπεται από το διεθνές δίκαιο. Επιπλέον, η γλώσσα στην οποία είναι διατυπωμένη η Στρατηγική δεν συνάγει νομικώς δεσμευτικές υποχρεώσεις και δικαιώματα για τα Κράτη Μέρη. Βλ. Roginko, Al., - LaMourie, M., “*Emerging Marine Environmental Protection Strategies for the Arctic*”, *Marine Policy*, vol. 16, 1992, p. 267.

³²⁴ Βλ. επίσημη ιστοσελίδα: <https://arctic-council.org/index.php/en/>.

βιώσιμης ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας». Η Εντολή του Αρκτικού Συμβουλίου εξαίρει ρητώς τη στρατιωτική δραστηριότητα από το πεδίο δραστηριοποίησης του³²⁵.

Το Αρκτικό Συμβούλιο συστάθηκε για να «παρέχει χώρο για τακτικές διακυβερνητικές διαβουλεύσεις σχετικά με θέματα της Αρκτικής με στόχο την εξασφάλιση της ευημερίας των κατοίκων της Αρκτικής, την επίτευξη της βιώσιμης ανάπτυξης και την προστασία του περιβάλλοντος»³²⁶.

Στο Αρκτικό Συμβούλιο συμμετέχουν με το καθεστώς του πλήρους μέλους τα 8 Αρκτικά Κράτη (Καναδάς, Δανία (εκπροσωπώντας τα Νησιά Φαρόε και τη Γροιλανδία), Φινλανδία, Νορβηγία, Ισλανδία, Σουηδία, Ρωσία, ΗΠΑ). Ιδιότυπο καθεστώς *Μόνιμων Συμμετεχόντων* (*Permanent Participant*) έχει δοθεί σε 6 αυτόχθονες κοινότητες της Αρκτικής³²⁷. Το καθεστώς αυτό δημιουργήθηκε για να επιτρέπει την ενεργό συμμετοχή και την πλήρη διαβούλευση με τους αυτόχθονες λαούς σε όλες τις Συνόδους και τις δραστηριότητες του Αρκτικού Συμβουλίου. Μπορούν να εγείρουν ζητήματα στις Συνόδους, να καθορίζουν την ημερήσια διάταξη και να προτείνουν συνεργατικές δραστηριότητες. Αυτά καθιστούν τη θέση των αυτοχθόνων λαών μοναδική εν συγκρίσει με τη θέση που διαθέτουν σε άλλα διακυβερνητικά fora³²⁸. Τέλος, καθεστώς παρατηρητή χορηγείται σε όσα μη Αρκτικά Κράτη³²⁹, όσους Διακυβερνητικούς ή Διακοινοβουλευτικούς Οργανισμούς³³⁰ και όσους Μη Κυβερνητικούς Οργανισμούς³³¹ προσκληθούν κατόπιν απόφασης των μόνιμων μελών του Αρκτικού Συμβουλίου, ως ικανοί να προσφέρουν πρωτίστως με την εμπλοκή τους στις Ομάδες Εργασίας. Η χορήγηση καθεστώτος Παρατηρητή στην ΕΕ εκκρεμεί και το 2013 στην Υπουργική

³²⁵ Βλ. *Διακήρυξη Ottawa* (1996).

³²⁶ Βλ. Schechter, C., *Historical Dictionary of International Organizations*, 2nd ed., Historical Dictionaries of International Organizations, No. 28, The Scarecrow Press, 2010, p. 12. Πάντως στην Αρκτική δεν έχει σημειωθεί σημαντική πρόοδος για την ολοκληρωμένη προστασία του περιβάλλοντος. Βλ. Πλακοκέφαλος, Ηλ., «*Η Διεθνής Προστασία του Περιβάλλοντος*» στο Αντωνόπουλος, Κ., - Μαγκλιβέρας, Κ., *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, Γ' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ. 722.

³²⁷ Το καθεστώς αυτό χορηγείται σε Οργανώσεις που: (α) εκπροσωπούν έναν αυτόχθονα λαό της Αρκτικής, που κατοικεί σε περισσότερα του ενός Αρκτικά Κράτη, ή (β) περισσότεροι από έναν Αυτόχθονες λαούς της Αρκτικής, που κατοικούν σε ένα Αρκτικό Κράτος. Αυτές είναι οι εξής ενώσεις: Aleut International Association, Arctic Athabaskan Council, Gwich'in Council International, Inuit Circumpolar Council, Russian Association of Indigenous Peoples of the North, and the Saami Council. Αυτές συντονίζονται και υποβοηθούνται από την τη Γραμματεία του Αρκτικού Συμβουλίου για τους Αυτόχθονες Λαούς. 7/8 Αρκτικά Κράτη έχουν αυτόχθονες κοινότητες στο έδαφος τους (μόνο η Ισλανδία δεν έχει). Βλ. <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us/permanent-participants>.

³²⁸ Παρά την ειδική θέση που προβλέπει το Σύστημα διακυβέρνησης της Αρκτικής για τους αυτόχθονες λαούς δεν τους αναγνωρίζει νομικό καθεστώς (η Διακήρυξη της Ottawa αναφέρει ρητά ότι η αναφορά σε «*Λαούς*» δεν ενέχει καμία νομική παράμετρο αναφορικά με δικαιώματα, που μπορεί να συνοδεύουν αυτόν τον όρο υπό το διεθνές δίκαιο). Δεν πρέπει να ξεχνάμε ότι τη *Διακήρυξη για τα Δικαιώματα των Αυτοχθόνων Λαών* (2007) μετά από 22 χρόνια διαπραγματεύσεων απέρριψαν 3 Αρκτικά Κράτη (Καναδάς, ΗΠΑ, Ρωσία). Βέβαια, το 2010 ο Καναδάς την υιοθέτησε ενώ ο Obama είχε εξαγγείλει ότι θα την υπογράψει.

³²⁹ Μέχρι το 2018 καθεστώς παρατηρητή έχει χορηγηθεί στα εξής Μη Αρκτικά Κράτη: Γερμανία, Ολλανδία, Πολωνία, Ηνωμένο Βασίλειο (1998), Γαλλία (2000), Ισπανία (2006), Κίνα, Ινδία, Ιταλία, Ιαπωνία, Νότιος Κορέα, Σιγκαπούρη, Ελβετία (2013).

³³⁰ Μέχρι το 2018 καθεστώς παρατηρητή έχει χορηγηθεί σε 13 Διακυβερνητικούς (πχ UNEP, WMO) και Διακοινοβουλευτικούς Οργανισμούς (πχ Βόρειο Συμβούλιο Υπουργών).

³³¹ Μέχρι το 2018 καθεστώς παρατηρητή έχει χορηγηθεί σε 13 ΜΚΟ (πχ WWF).

Σύνοδο στην Kiruna (Σουηδία) η πρόταση για χορήγηση πλήρους καθεστώτος Παρατηρητή απερρίφθη³³². Το 2011 το Αρκτικό Συμβούλιο καθόρισε τα κριτήρια για την χορήγηση καθεστώτος παρατηρητή: (i) να αποδέχεται και να στηρίζει τους σκοπούς του Αρκτικού Συμβουλίου, όπως περιγράφονται στη Διακήρυξη της Ottawa, (ii) να αναγνωρίζουν την κυριαρχία, τα κυριαρχικά δικαιώματα και τη δικαιοδοσία των Αρκτικών Κρατών επί της Αρκτικής, (iii) να αναγνωρίζουν ότι ένα εκτεταμένο νομικό πλαίσιο εφαρμόζεται στον Αρκτικό Ωκεανό, περιλαμβανομένου, κυρίως, του Δικαίου της Θάλασσας, και ότι αυτό το πλαίσιο παρέχει σταθερό θεμέλιο για μια υπεύθυνη διαχείριση της περιοχής, (iv) να σέβονται τις αξίες, τα συμφέροντα, τον πολιτισμό και τις παραδόσεις των αυτοχθόνων λαών της Αρκτικής και των άλλων κατοίκων της, (v) να έχουν εκφράσει την πολιτική προθυμία και να διαθέτουν την χρηματοδοτική ικανότητα να συνεισφέρουν στο έργο των Μόνιμων Συμμετεχόντων³³³, (vi) να έχουν δηλώσει τα συμφέροντα τους στην Αρκτική και προσφέρουν εμπειρογνωμοσύνη στο Αρκτικό Συμβούλιο, (vii) να εκφράζουν σταθερό συμφέρον και ικανότητα για υποστήριξη του έργου του Αρκτικού Συμβουλίου, περιλαμβανομένων συμπράξεων με κράτη μέλη και μόνιμους συμμετέχοντες εντάσσοντας τις ανησυχίες της Αρκτικής σε παγκόσμια σώματα λήψης αποφάσεων.

Αναφορικά με τη θεσμική διάρθρωση, κάθε 6 μήνες διεξάγεται η Συνόδός Υψηλών Αξιωματούχων της Αρκτικής (SAOs) με συμμετοχή Μόνιμων Συμμετεχόντων και Παρατηρητών. Ανά διετία διεξάγεται η Υπουργική Σύνοδος, στην οποία όλα τα Αρκτικά Κράτη εκπροσωπούνται από τον Υπουργό Εξωτερικών, τον Υπουργό Βόρειων Υποθέσεων ή τον Υπουργό Περιβάλλοντος. Η λήψη αποφάσεων είναι αποκλειστική ευθύνη και αρμοδιότητα των 8 Αρκτικών Κρατών με την πλήρη διαβούλευση και εμπλοκή των Μόνιμων Συμμετεχόντων³³⁴. Οι Παρατηρητές, αφού τους χορηγηθεί το καθεστώς παρατηρητή, θα προσκαλούνται στις Συνόδους του Αρκτικού Συμβουλίου. Έχουν τη δυνατότητα ενεργού συμμετοχής μέσα από την εμπλοκή τους στο έργο των Ομάδων Εργασίας του Αρκτικού Συμβουλίου. Μπορούν να προτείνουν την ανάθεση έργου, όμως η χρηματοδότηση που θα παράσχουν δεν μπορεί να είναι μεγαλύτερη από τη χρηματοδότηση των Αρκτικών Κρατών. Στις Συνόδους των επικουρικών οργάνων του Αρκτικού Συμβουλίου μπορούν να ανεβαίνουν στο βήμα και να υποβάλλουν γραπτές δηλώσεις³³⁵.

³³² Τόσο τα Αρκτικά Κράτη (Καναδάς, Γροιλανδία) όσο και οι αυτόχθονες κοινότητες της Αρκτικής (ICC) ανησυχούν για την επεμβατικότητα της ΕΕ και έχουν έντονες διαφωνίες για την απαγόρευση της ΕΕ στο κυνήγι φώκιας και την αλιευτική της πολιτική. Βλ. Pedersen, T., "Debates over the Role of the Arctic Council", *Ocean Development & International Law*, vol. 43, 2012, p. 146-156. Βλ. Byers, M., *International Law and the Arctic*, Cambridge University Press, 2013, p. 286.

³³³ Λόγω της μεγάλης οικονομικής δυσκολίας των Μόνιμων Συμμετεχόντων δημιουργείται ένα πρόβλημα εκπροσώπησης. Αυτό το πρόβλημα καλείται να αντιμετωπίσει το Αρκτικό Συμβούλιο και για αυτό το λόγο αποφάσισε την χρηματοδοτική στήριξη της Γραμματείας του Αρκτικού Συμβουλίου για τους Αυτόχθονες Λαούς.

³³⁴ Συνήθως, στο τέλος κάθε Υπουργικής Συνόδου, τα Αρκτικά Κράτη υιοθετούν μια Διακήρυξη. Μέχρι σήμερα, έχουν υιοθετηθεί 10 Διακηρύξεις για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, την Κλιματική Αλλαγή, την παρακολούθηση και την αξιολόγηση της Αρκτικής, τους Μόνιμους Οργανικούς Ρυπαντές (POPs) και το έργο των Ομάδων Εργασίας του Αρκτικού Συμβουλίου.

³³⁵ Βλ. <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us/arctic-council/observers>.

Η δραστηριότητα του Αρκτικού Συμβουλίου συνοψίζεται στο έργο των έξι Ομάδων Εργασίας, που έχει συστήσει: (α) το *Σχέδιο Δράσης για τη Μόλυνση της Αρκτικής* (ACAP)³³⁶, (β) το *Πρόγραμμα Παρακολούθησης και Αξιολόγησης της Αρκτικής* (AMAP)³³⁷, (γ) η *Ομάδα Εργασίας για τη Διατήρηση της Χλωρίδας και της Πανίδας της Αρκτικής* (CAFF)³³⁸, (δ) η *Ομάδα Εργασίας για την Πρόληψη, την Προετοιμασία και την Αντιμετώπιση Έκτακτης Ανάγκης* (EPPR)³³⁹, (ε) η *Ομάδα Εργασίας για την Προστασία του Θαλασσίου Περιβάλλοντος της Αρκτικής* (PAME)³⁴⁰ και (στ) η *Ομάδα Εργασίας Βιώσιμης Ανάπτυξης* (SDWG)³⁴¹. Το Αρκτικό Συμβούλιο έχει συστήσει και *Ομάδες Ανάθεσης Εργου* (Task Forces) ως επικουρικά όργανα, επιφορτισμένα με ειδικά ζητήματα για περιορισμένο χρονικό διάστημα. Στο παρελθόν συστάθηκαν τέτοιες Ομάδες για τις Υποδομές Τηλεπικοινωνιών στην Αρκτική, την Ενίσχυση της Επιστημονικής Συνεργασίας στην Αρκτική, την Πρόληψη της Θαλάσσιας Ρύπανσης από Πετρέλαιο, το Μαύρο Άνθρακα και το Μεθάνιο, τη Διευκόλυνση Δημιουργίας ενός Forum για τις Επιχειρήσεις της Αρκτικής, Θεσμικά Ζητήματα, Έρευνα – Διάσωση, Προετοιμασία και Αντιμετώπιση Θαλάσσιας Ρύπανσης από Πετρέλαιο. Σήμερα τρέχουν δυο τέτοιες ομάδες: (α) Θαλάσσια Συνεργασία Αρκτικής και (β) Βελτιωμένη Συνδεσιμότητα στην Αρκτική³⁴². Τέλος, λειτουργούν και δυο ομάδες εμπειρογνομόνων: (α) για την εφαρμογή του Πλαισίου Δράσης για τον Μαύρο Άνθρακα και το Μεθάνιο (2017 – 2019) και (β) τη Διαχείριση τη βασισμένη στο Οικοσύστημα³⁴³. Τη Γραμματεία μέχρι το 2012 φιλοξενούσε κάθε Κράτος που είχε την Προεδρία στο Αρκτικό Συμβούλιο. Από το 2013 αποφασίστηκε η εγκατάσταση στη Νορβηγία μιας μόνιμης Γραμματείας.

Το Αρκτικό Συμβούλιο είναι ένα επιτυχημένο forum για την περιβαλλοντική διακυβέρνηση της Αρκτικής, καθώς προχωρά σε έγκριτη και ολοκληρωμένη

³³⁶ Μηχανισμός για την αντιμετώπιση εθνικών δράσεων προκειμένου να μειωθούν οι εκπομπές και η απελευθέρωση των ρυπαντών (POPs, Υδράργυρος, Μικρής Διάρκειας Κλιματικοί Ρυπαντές, Επικίνδυνα Λύματα και Πρόγραμμα Δράσης κατά της Μόλυνσης των Αυτοχθόνων). Βλ. <https://arctic-council.org/index.php/en/acap-home>.

³³⁷ Για την παρακολούθηση του περιβάλλοντος, των οικοσυστημάτων και των ανθρώπινων πληθυσμών και παρέχει επιστημονικές συμβουλές προς τις κυβερνήσεις για την αντιμετώπιση της ρύπανσης και τις αρνητικές συνέπειες της κλιματικής αλλαγής. Βλ. <https://www.amap.no/>.

³³⁸ Για τη λήψη μέτρων για τη βιοποικιλότητα της Αρκτικής, και τη διασφάλιση της βιωσιμότητας για τους έμβιους φυσικούς πόρους της Αρκτικής, διάχυση πληροφορήσης για τη διαχείριση και τη ρύθμιση των φυσικών πόρων. Συμπράξεις με CBD, CMS, Ramsar, Γραμματεία ΣΦ Αφρικανικών – Ευρασιατικών Υδροβίων Πτηνών, IUCN, NOAA, UNESCO, Βόρειο Συμβούλιο, ΕΕ. Βλ. <https://www.caff.is/>.

³³⁹ Για την προστασία της Αρκτικής από την ατυχηματική απελευθέρωση ρυπαντών. Βλ. www.eppr.arctic-council.org.

³⁴⁰ Εστιάζει στην προστασία και τη βιώσιμη χρήση του θαλασσίου περιβάλλοντος. Με συστάσεις και κατευθυντήριες γραμμές χαράσσει την κανονική (μη έκτακτη) πολιτική του Αρκτικού Συμβουλίου για την προστασία του θαλασσίου περιβάλλοντος. Κύριοι θεματικοί τομείς ενασχόλησης του: Ναυσιπλοΐα σε Αρκτικό Ωκεανό, Θαλάσσιες Προστατευόμενες Περιοχές, Εκμετάλλευση, Θαλάσσια Ρύπανση Αρκτικής και Ανάπτυξη Πόρων και Οικοσυστημική Προσέγγιση και Διαχείριση. Αυτή τη στιγμή τρέχει το δεκαετές *Σχέδιο Θαλάσσιας Στρατηγικής της Αρκτικής* (2015 – 2025). Βλ. www.pame.is.

³⁴¹ Για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης στην Αρκτική και την βελτίωση των οικονομικών, πολιτιστικών και περιβαλλοντικών συνθηκών των Αρκτικών κοινοτήτων ως όλον. 6 θεματικές περιοχές: Ζητήματα Ανθρώπινης Υγείας και Ευ Ζειν των Ανθρώπων που ζουν στην Αρκτική, Βιώσιμες Οικονομικές Δραστηριότητες και Αυξάνουσα Ευημερία της Κοινότητας, Εκπαίδευση και Πολιτιστική Κληρονομιά, περιλαμβανομένων των Γλωσσών των Αυτοχθόνων, Διαχείριση Φυσικών, περιλαμβανομένων των Έμβιων Πόρων, Προσαρμογή στην Κλιματική Αλλαγή, Ανάπτυξη Υποδομών. Βλ. <https://www.sdwg.org/>.

³⁴² Βλ. <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us/subsidiary-bodies/task-forces>.

³⁴³ Βλ. <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us/subsidiary-bodies/expert-groups>.

περιβαλλοντική, οικολογική, κοινωνική εκτίμηση της κατάστασης της Αρκτικής μέσα από τη λειτουργία των Ομάδων Εργασίας (ACAP, AMAP, CAFF, EPPR, PAME, και SDWG). Υπήρξε επίσης, το forum για τη διαπραγμάτευση 3 νομικώς δεσμευτικών κειμένων, ήτοι τη *Συμφωνία του Nuuk για τη Συνεργασία σε Αεροναυτική και Θαλάσσια Έρευνα – Διάσωση στην Αρκτική* (2011), τη *Συμφωνία της Kiruna για την Συνεργασία στην Προετοιμασία και την Αντιμετώπιση της Θαλάσσιας Ρύπανσης από Πετρέλαιο* (2013) και τη *Συμφωνία του Fairbanks για την Ενίσχυση της Επιστημονικής Συνεργασίας στην Αρκτική* (2017)³⁴⁴.

Όπως τονίζει και η ίδια η *Διακήρυξη της Ottawa*, το Αρκτικό Συμβούλιο δεν είναι Διεθνής Οργανισμός. Αποτελεί αναντίρρητα μια πραγματική διεθνή θεσμική οντότητα³⁴⁵, όμως δεν παρουσιάζει τα βασικά χαρακτηριστικά, που παρουσιάζουν οι τυπικοί Δημόσιοι Διεθνείς Οργανισμοί, σύμφωνα με το *Δίκαιο των Διεθνών Οργανισμών*.

Δεν είναι σκοπός της παρούσας μελέτης να μπει στη θεωρητική συζήτηση για τον ορθό ή μάλλον ακριβέστερο εννοιολογικό ορισμό του «δημόσιου διεθνούς οργανισμού»³⁴⁶. Θεωρείται παραγωγικότερη την παράθεση των βασικών χαρακτηριστικών που καθιστούν ένα Δημόσιο Διεθνή Οργανισμό ως τέτοιο: (α) εγκαθίδρυση με διεθνή συμφωνία, (β) κατοχή του δικού του Συντάγματος / Ιδρυτική Πράξη και Πράξεις Εσωτερικής Λειτουργίας ή Κανονισμού, (γ) ίδια οργανική δομή, διακριτή από τα Κράτη Μέλη, (δ) εγκαθίδρυση υπό το διεθνές δίκαιο, (ε) γενικά αλλά όχι πάντα αποκλειστική ιδιότητα μέλους Κρατών ή Κυβερνήσεων, αλλά σε κάθε περίπτωση πρωταρχική ιδιότητα μέλους σε Κράτη ή Κυβερνήσεις. Δυο επιπλέον χαρακτηριστικά που αναφέρονται σχετικά με την φύση των δημόσιων διεθνών οργανισμών είναι η διεθνής νομική προσωπικότητα και η ικανότητα σύναψης Συνθηκών³⁴⁷.

Έχει βέβαια συσταθεί από Κράτη, που συνιστά ένα βασικό χαρακτηριστικό των διεθνών οργανισμών, αλλά δεν είναι το μόνο. Κατ' αρχήν, το Αρκτικό Συμβούλιο έχει συσταθεί όχι με τυπική Διεθνή Συνθήκη, κατά τη *Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών* (1969), αλλά ως ιδρυτική του πράξη παρουσιάζεται ένα Διακηρυκτικό κείμενο (soft law), ήτοι η Διακήρυξη της Ottawa³⁴⁸. Η γλώσσα της Διακήρυξης της Ottawa είναι γενική και αδύναμη³⁴⁹. Περιγράφει το Αρκτικό Συμβούλιο ως «*υψηλού επιπέδου forum για το συντονισμό, τη συνεργασία και την αλληλεπίδραση*». Επίσης, με δυσκολία θα έλεγε

³⁴⁴ Βλ. <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us>.

³⁴⁵ Με τον όρο «Διεθνής Θεσμική Οντότητα» νοείται γενικευτικά, το σύνολο των διεθνών θεσμών που έχουν συσταθεί, ανεξαρτήτως του βαθμού θεσμικής ολοκλήρωσης, περιλαμβάνοντας το φάσμα από τους διεθνείς θεσμούς σκληρού δικαίου (πχ Διεθνείς Οργανισμούς, βλ. Διεθνή Αρχή για το Βυθό) μέχρι και τις χαλαρότερες θεσμικές πλατφόρμες διακυβέρνησης (πχ Γραμματεία μιας Σύμβασης, βλ. Γραμματεία Συνθήκης για Ανταρκτική), ή ακόμη και Διεθνείς Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (βλ. IUCN). Ο ορισμός του όρου αυτού δεν είναι εφικτός, λόγω της ποικιλομορφίας που παρουσιάζει η θεσμική ζωή. Βλ. Ραυτόπουλος, Ε., *Θεωρία και Δίκαιο των Διεθνών Θεσμικών Οντοτήτων: Σημειώσεις Πανεπιστημιακών Παραδόσεων*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2011, σελ. 1.

³⁴⁶ Βλ. Fitzmaurice, "Report on the Law of Treaties", YBILC, vol. 2, 1956, p. 108).

³⁴⁷ Βλ. Amerasinghe, C.,-F., *Principles of the institutional law of international organizations*, 2nd ed., Cambridge University Press, 2005, p. 11

³⁴⁸ Βλ. Pedersen, T., "Debates over the Role of the Arctic Council", *Ocean Development & International Law*, vol. 43, 2012, p. 146.

³⁴⁹ Βλ. Bloom, E., "The establishment of the Arctic Council", *AJIL*, vol. 93, 1999, p. 712 – 722.

κανείς ότι το Αρκτικό Συμβούλιο διαθέτει δική του οργανική βούληση, ανεξάρτητη από αυτή των Κρατών Μελών του (Αρκτικά Κράτη). Το ίδιο το Αρκτικό Συμβούλιο δεν έχει την εξουσιοδότηση για συνομολόγηση νομικώς δεσμευτικών κειμένων³⁵⁰. Οι 3 νομικώς δεσμευτικές συμφωνίες που έχουν συναφθεί δεν θεωρούνται επίσημη δράση του Αρκτικού Συμβουλίου, αλλά των Αρκτικών Κρατών που χρησιμοποιούσαν το Αρκτικό Συμβούλιο ως forum για τις διαπραγματεύσεις³⁵¹. Τέλος, δεν διαθέτει διεθνή νομική προσωπικότητα, δεν χαρακτηρίζεται από την κλασική τριμερή δομή θεσμικής διάρθρωσης (Γενική Συνέλευση – Συμβούλιο – Γραμματεία) και είναι αμφίβολο κατά πόσο διέπεται από το διεθνές δίκαιο.

Σύμφωνα με μια άποψη, όποια Διεθνής Θεσμική Οντότητα δεν διαθέτει τα παραπάνω χαρακτηριστικά, δεν είναι Δημόσιος Διεθνής Οργανισμός, αλλά Ιδιωτικός³⁵². Αυτή, όμως, η άποψη συνιστά υπεραπλουστευτική γενίκευση στο σύνολο της. Το Αρκτικό Συμβούλιο δεν θα μπορούσε να αποτελεί ιδιωτικό οργανισμό, αφ' ης στιγμής έχει δημιουργηθεί από Κράτη και συμβάλλει στην εξυπηρέτηση δημόσιων σκοπών. Πολλώ δε μάλλον, πρέπει να θεωρείται ως άτυπος διεθνής θεσμός ή *Διεθνής Οργανισμός ηπίου δικαίου* (soft law).

Ανεξαρτήτως των λόγων που επιλέχθηκε η χαλαρή θεσμική σύσταση του Αρκτικού Συμβουλίου³⁵³ και παρά τις μεγάλες προκλήσεις που αντιμετωπίζει κατά τη λειτουργία του³⁵⁴, έχει σημειώσει μεγάλη επιτυχία στο πεδίο της διεθνούς συνεργασίας στην

³⁵⁰ Βλ. Kankaanpää, P., – Young, R., “The effectiveness of the Arctic Council”, Polar Research, vol. 31, 2012, p. 17176.

³⁵¹ Ibid.

³⁵² Βλ. Amerasinghe, C.,-F., *Principles of the institutional law of international organizations*, 2nd ed., Cambridge University Press, 2005, p. 11

³⁵³ Στο παρελθόν έγιναν πολλές προτάσεις από τον ιδιωτικό παράγοντα (βλ. McKitterick, βλ. Cohen, M., “The Arctic and National Interest”, International Journal, vol. 26, 1970, p. 79 και βλ. Pharand, D., “The Case for an Arctic Region Council and a Treaty Proposal”, Revue General de Droit, vol. 23, 1992, p. 166), από ΜΚΟ (Διεθνής Επιστημονική Επιτροπή της Αρκτικής (IASC), Arctic Council Project), από Κράτη (Καναδάς τη δεκαετία '80) και από την ΕΕ (βλ. *European Parliament resolution on Arctic governance*, 9 Oct. 2008) σχετικά με την δημιουργία ενός Διεθνούς Οργανισμού για την Αρκτική με τη σύναψη Διεθνούς Συνθήκης. Ο βασικός λόγος που έπεσε στο κενό ήταν η αντίρρηση των ΗΠΑ και της Ρωσίας. Οι ΗΠΑ περιόρισαν το ρόλο του Αρκτικού Συμβουλίου σε αμιγώς περιβαλλοντικό και όχι σε θεσμό με επίσημες αρμοδιότητες. Δεν ήθελαν να του απονείμουν διεθνή νομική προσωπικότητα και επεδίωκαν να αποφύγουν την ενασχόληση του με στρατιωτικά ζητήματα και να ιδωθεί η Αρκτική ως περιοχή κοινών πόρων. Οι ΗΠΑ και η Ρωσία δεν δέχονται καμία συζήτηση για πυρηνικά παρά το γεγονός ότι συνιστούν μεγάλη απειλή για περιβάλλον της Αρκτικής. Χαρακτηριστικά, η θέση των ΗΠΑ έχει διατυπωθεί ως εξής: “underscored that the Council is a forum for exchanging views; it is not an operational body which should be expected, for example, to respond to emergencies. As the United States delegation pointed out on many occasions, the Arctic states are in no way restricted from taking actions, including emergency actions, as necessary. But such actions do not have to be of the Arctic Council per se—states or groups of states are always free to act individually or collectively independent of the Council. The Council has no general role in coordinating Arctic policies, other than in spheres specifically agreed upon in advance”. Βλ. Pedersen, T., “Debates over the Role of the Arctic Council”, Ocean Development & International Law, vol. 43, 2012, p. 150.

³⁵⁴ Το Αρκτικό Συμβούλιο σε πολλές περιπτώσεις έρχεται αντιμέτωπο με τις συγκρουσιακές ατζέντες των Αρκτικών Κρατών για ζητήματα κυριαρχίας (εδαιφικές εκτάσεις αλλά κυρίως για το θαλάσσιο χώρο (οριοθετήσεις θαλασσίων ζωνών)), δικαίου της θάλασσας (γραμμές βάσεις, διεθνή στενά, ιστορικά ύδατα, ρύπανση θαλασσίου περιβάλλοντος), ζητήματα αλιευτικών αποθεμάτων και εκμετάλλευσης φυσικών πόρων. Πρόβλημα συνιστά και το αυξημένο ενδιαφέρον των μη Αρκτικών Κρατών. Όμως ο μεγαλύτερος τριγμός έρχεται από τα ίδια τα Αρκτικά Κράτη και ιδιαίτερα την ομαδοποίηση των Α5, δηλαδή των 5

Αρκτική και έχει εδραιώσει την παρουσία του στην περιοχή αυτή. Παρέχει σταθερότητα στην περιοχή και συντονίζει την δράση των Αρκτικών Κρατών προς το σκοπό της προστασίας του ευάλωτου περιβάλλοντος της. Σύμφωνα με πολλούς μελετητές το Αρκτικό Συμβούλιο έχει αναδυθεί πλέον ως πρωταρχικός δρών για αρκτικά ζητήματα, παράγει επιστημονικές αξιολογήσεις που ασκούν επιρροή σε χάραξη πολιτικής, εκφράζει τα συμφέροντα των αυτοχθόνων λαών της περιοχής, και έχει καταστήσει εαυτόν ως αξιόπιστο χώρο για την ευόδωση διεθνών πρωτοβουλιών, όπως οι 3 διεθνείς συμφωνίες³⁵⁵. Η μεγάλη επιτυχία έγκειται στον προσδιορισμό των κρίσιμων ζητημάτων, στην έγκριτη επιστημονική αξιολόγηση της περιβαλλοντικής κατάστασης, που γεφυρώνει το χάσμα επιστήμης – πολιτικής και συνεπώς την επιρροή στην χάραξη της πολιτικής των Αρκτικών (και μη) Κρατών. Προς επίρρωση αυτού, τονίζεται η συνάφεια της Έκθεσης της AMAP για ζητήματα ρύπανσης (1997) με τη *Σύμβαση της Στοκχόλμης για τους Μόνιμους Οργανικούς Ρυπαντές* (2001) αλλά και ο αντίκτυπος της ενασχόλησης του Αρκτικού Συμβουλίου με τον υδράργυρο και τις υψηλές συγκεντρώσεις του στην τροφική αλυσίδα, λόγω της βιοσυσσωρευσης και τελικά την υιοθέτηση σε παγκόσμιο επίπεδο της *Σύμβασης της Μινναμάτα για τον Υδράργυρο* (2017)³⁵⁶.

Συμπερασματικά, αντλώντας από το παράδειγμα του Αρκτικού Συμβουλίου, θα έλεγε κανείς ότι είναι η ίδια η χαλαρή δομή ενός διεθνούς θεσμού το μυστικό της επιτυχίας του σε περιπτώσεις διακυβέρνησης χώρων ή / και πόρων, που συγκεντρώνουν το παγκόσμιο ενδιαφέρον και μοιραία αντικρουόμενα συμφέροντα. Αν το Αρκτικό Συμβούλιο είχε τα χαρακτηριστικά ενός διεθνούς οργανισμού για την συνολική διακυβέρνηση της Αρκτικής, το πιο πιθανό είναι ότι η Ιδρυτική του Πράξη δεν θα επικυρωνόταν από βασικούς δρώντες στην περιοχή (ενδεχομένως ΗΠΑ), και η λήψη αποφάσεων συχνά θα μπλόκαρε από τις συγκρούσεις των εθνικών συμφερόντων των Αρκτικών Κρατών. Αντίθετα, ως forum υπερκερνά τις προκλήσεις και αποκτά διαρκή δυναμική εξέλιξη. Το 2013 – διανύοντας 20 έτη ζωής – τα Αρκτικά Κράτη υιοθέτησαν το «*Όραμα για την Αρκτική*» στο οποίο εκφράζουν την επιθυμία τους ο ρόλος του Αρκτικού Συμβουλίου να περάσει «*από το σχεδιασμό πολιτικής στη χάραξη πολιτικής*»³⁵⁷. Ένας επιτυχημένος soft law διεθνής θεσμός δεν αποκλείεται κάποια στιγμή, όταν έρθει το θεσμικό πλήρωμα του χρόνου και το επιτρέπει το context να «*σκληρύνει*» και να μετατραπεί σε Διεθνή Οργανισμό.

Αρκτικών Κρατών του Κεντρικού Αρκτικού Ωκεανού (ΗΠΑ, Ρωσία, Καναδάς, Νορβηγία και Δανία), που επιδιώκει να υποκαταστήσει το Αρκτικό Συμβούλιο. Αυτό φαίνεται τόσο από τη Διακήρυξη που υιοθέτησαν στο Ilulissat το 2008, όσο και από τη *Συμφωνία για την απαγόρευση της Μη Ρυθμιζόμενης Αλιείας* (2018), που συνήφθη όχι μόνο μεταξύ των Α5, αλλά συμπεριλήφθηκαν και μη Αρκτικά Κράτη και η ΕΕ. Βλ. Rottem, S.-V., “A Note on the Arctic Council Agreements”, *Ocean Development & International Law*, vol. 46, 2015, p. 55.

³⁵⁵ Βλ. Axworthy T.S., Koivurova T., – Hasanat W. (eds.), “*The Arctic Council: its place in the future of Arctic Governance*”, Arctic Centre, Rovaniemi, 2012. Βλ. Koivurova, T., “*Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance*”. *Polar Record*, vol. 46, 2010, p. 75 – 83. Βλ. Young, O., “*Whither the Arctic? Conflict or cooperation in the circumpolar north*”, *Polar Record*, vol. 45, 2009, p. 73 – 82.

³⁵⁶ Σε ισχύ 2018. Ως σήμερα έχει 101 επικυρώσεις.

³⁵⁷ Βλ. <https://arctic-council.org/index.php/en/our-work2/8-news-and-events/419-20-years-balton-3/>.

2.2.3. Διακυβέρνηση *Global Commons* μέσω άτυπων δρώντων: η περίπτωση της Προστασίας του Περιβάλλοντος του Εξω-ατμοσφαιρικού Διαστήματος από Μη Κρατικούς Δρώντες

Η μελέτη της soft law προσέγγισης της Διακυβέρνησης των *Global Commons* δεν θα μπορούσε να είναι ολοκληρωμένη δίχως μνεία στο ρόλο των άτυπων δρώντων. Στη διακυβέρνηση των *Global Commons* – των οποίων η πρόσβαση και η χρήση πρέπει να είναι ανοιχτή σε όλους – δεν συμμετέχουν μόνο τα πρωταρχικά υποκείμενα του διεθνούς δικαίου³⁵⁸, δηλαδή τα Κράτη και οι Διεθνείς Οργανισμοί, αλλά συμμετέχουν και άλλοι χρήστες του διεθνούς δικαίου³⁵⁹, όπως οι Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις (ΜΚΟ), οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι υπο-κρατικές διοικητικές μονάδες ενός Κράτους (sub-state actors (πχ Πολιτείες ΗΠΑ, Καντόνια Ελβετίας, Κρατίδια Γερμανίας)), εθνικό-απελευθερωτικά κινήματα, de facto καθεστώτα, αυτόχθονες λαοί, μειονότητες, ΜΜΕ, ή ακόμη και οι ιδιώτες³⁶⁰, συνθέτοντας στην οργανωμένη τους εκδοχή τον πολυσυλλεκτικό όρο της «*Κοινωνίας των Πολιτών*»³⁶¹.

Οι Μη Κρατικοί Δρώντες παρουσιάζουν έντονη δράση στη διαμόρφωση του διεθνούς δικαίου και την άσκηση της εσωτερικής και της εξωτερικής πολιτικής³⁶². Είναι γεγονός ότι οι ΜΚΟ³⁶³ – που περιλαμβάνουν από άτυπες ομαδοποιήσεις περιστασιακού χαρακτήρα ως και μόνιμες οργανώσεις γραφειοκρατικού τύπου με τις ανάλογες επίσημες διατυπώσεις³⁶⁴ – καθορίζουν σε εθνικό και διεθνές επίπεδο ημερήσιες διατάξεις, κινητοποιούν την εγχώρια και διεθνή κοινή γνώμη, παρευρίσκονται σε διακυβερνητικές διασκέψεις για να ασκούν πιέσεις στις κυβερνήσεις, και μάλιστα διαθέτουν σημαντικές αντιπροσωπείες σε τέτοιες διασκέψεις³⁶⁵. Εκτός από τη συνεισφορά τους στη

³⁵⁸ Βλ. Περράκης, Στ., - Μαρούδα, Ντ., *Διεθνής Δικαιοταξία: Θεωρία και Εφαρμογή Διεθνούς Δικαίου*, τμ Ι, Σιδέρης, Αθήνα, 2016, σελ. 107.

³⁵⁹ Για την έννοια του «χρήστη» (user) του διεθνούς δικαίου, βλ. Ρούκουνας Εμμ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 19. Βλ. Ρούκουνας, Εμμ., «*Σύγχρονα Προβλήματα του Διεθνούς Δικαίου*», Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών, τμ 73, τευχ. Β', Αθήνα, 1998, σελ. 44.

³⁶⁰ Σε αυτή τη λίστα θα μπορούσαν να προστεθούν τα συνδικάτα του οργανωμένου εγκλήματος, οι αθλητικές ομοσπονδίες, οι οργανωμένες θρησκείες και τα διεθνικά τρομοκρατικά δίκτυα. Βλ. Dunoff, J., - Ratner, St., - Wippman, D., *International Law: Norms, Actors, Process*, Aspen Publishers, 2006, p. 201.

³⁶¹ Ο όρος «*Κοινωνία των Πολιτών*» (Civil Society), που έχει τις ρίζες του στον 18^ο αιώνα, δεν παρουσιάζει γενικώς αποδεκτό ορισμό. Υποδηλώνει τις διάφορες ενώσεις ατόμων, που συγκροτούνται και δραστηριοποιούνται και κινητοποιούνται για την προστασία των κοινών δικαιωμάτων και αγαθών. Πρόκειται για μια έννοια αόριστη και εικονική. Βλ. Ρούκουνας, Εμμ., «*Η Διεθνής Διάσταση της Κοινωνίας των Πολιτών*», Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, τμ. 80, τευχ., Γ', 2005, σελ. 10 – 11.

³⁶² Όπως διαπιστώνει η Jessica Matthews, το τέλος του Ψυχρού Πολέμου και η ανάπτυξη της τεχνολογίας επικοινωνιών οδήγησε σε αναδιανομή των εξουσιών μεταξύ των Κρατών, της Αγοράς και της Κοινωνίας των Πολιτών. Τα Κράτη αναγκάζονται να διαμοιραστούν την εξουσία με διεθνείς οργανισμούς, επιχειρήσεις και πολλαπλές ομάδες πολιτών (ΜΚΟ). Ακόμη και τα πιο ισχυρά Κράτη διαπιστώνουν ότι οι δυνάμεις της Αγοράς και η κοινή γνώμη τα εξαναγκάζουν να ακολουθήσουν συγκεκριμένη πορεία. Βλ. Matthews, J., «*Power Shift*», *Foreign Affairs*, vol. 50, 1997, p. 55.

³⁶³ Ως ΜΚΟ νοείται μια ομάδα ιδιωτών συσταθείσα σύμφωνα με το εθνικό δίκαιο, που επιδιώκει την προώθηση μιας agenda σε εθνικό και διεθνές επίπεδο. Ανάλογα με το πεδίο δραστηριοποίησης, έχουμε εθνικές και διεθνείς ΜΚΟ.

³⁶⁴ Τσαλτας, Γρ., - Σαμιώτης, Γ., *Διεθνής Προστασία του Περιβάλλοντος: Διεθνείς Πολιτικές και Δίκαιο του Περιβάλλοντος*, τμ Ι, Παπαζήσης, Αθήνα, 1990, σελ. 75.

³⁶⁵ Η συμμετοχή των 900 ΜΚΟ στην *Συνδιάσκεψη του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη* (1992), τόσο στην ίδια τη Συνδιάσκεψη, όσο και διοργανώνοντας παράλληλη Διάσκεψη στο ξενοδοχείο “Gloria”

διαμόρφωση του διεθνούς δικαίου μέσα από την συμμετοχή τους στις Διεθνείς Συνδιασκέψεις, οι ΜΚΟ συνιστούν αποτελεσματικές ομάδες πίεσης για την εφαρμογή των διεθνών συμβάσεων σε διεθνές και κυρίως, εθνικό επίπεδο. Πιο συγκεκριμένα, είτε εκθέτουν παραβιάσεις διεθνών κανόνων των Κρατών (βλ. *Human Rights Watch*), είτε εκπαιδεύουν και διοργανώνουν εκστρατείες για την ευαισθητοποίηση του εκλογικού σώματος (βλ. *WWF*)³⁶⁶. Σε πιο σπάνιες περιπτώσεις, εκτός από τους παραδοσιακούς τρόπους παρέμβασης στα κέντρα λήψης αποφάσεων, προσφεύγουν σε βίαιες παρεμβάσεις για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων ή την κινητοποίηση της κοινής γνώμης³⁶⁷.

Σήμερα είναι εμφανές ότι η διεθνής κοινότητα έχει αποδεχτεί τη διεθνή δράση³⁶⁸ των ΜΚΟ. Πολλοί διεθνείς οργανισμοί – παγκόσμιου ή περιφερειακού τύπου – δέχονται την παρουσία των ΜΚΟ στις διάφορες συνεδριάσεις τους και υπάρχει η τάση να τους χορηγούν το καθεστώς μόνιμου Παρατηρητή, ο οποίος μπορεί συνήθως να εκφράζει προφορικά ή γραπτώς τη γνώμη του, δεν έχει όμως αποφασιστική αρμοδιότητα στη λήψη αποφάσεων, ή άλλες μορφές εταιρικών σχέσεων (συμβουλευτικό καθεστώς³⁶⁹). Σε ορισμένες μάλιστα περιπτώσεις – ιδίως αναφορικά με την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων – οι ΜΚΟ και οι ιδιώτες έχουν αναβαθμιστεί ως προς τη δυνατότητα

του Ρίο Ντε Τζανέιρο υπήρξε η μεγαλύτερη συμμετοχή μη κρατικών δρώντων σε Διεθνή Διάσκεψη άνευ προηγουμένου. Βλ. Τσάλτας, Γρ., - Σαμιώτης, Γ., - Γρηγορίου, Π., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio De Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη: Νομική και Θεσμική Διάσταση*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1993. Μεγάλη αποδοχή είχε και η *Διεθνής Διάσκεψη του Καΐρου για τον Παγκόσμιο Πληθυσμό* (1996), όπου 1.500 ΜΚΟ γέμισαν ένα στάδιο κοντά στο κτήριο των διαπραγματεύσεων. Από τότε ως το 2002, οι ΜΚΟ που συμμετείχαν σε διεθνείς οργανισμούς ή συνδιασκέψεις έφτασαν τους 3.500. Βλ. Ρούκουνας, Εμμ., «*Η Διεθνής Διάσταση της Κοινωνίας των Πολιτών*», Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών, τμ. 80, τευχ. Γ', Αθήνα, 2005, σελ. 19.

³⁶⁶ Dunoff, J., - Ratner, St., - Wippman, D., *International Law: Norms, Actors, Process*, Aspen Publishers, 2006, p. 27. Μια τέτοια εκστρατεία της Greenpeace κατά των πυρηνικών δοκιμών της Γαλλίας στην Πολυνησία (Ειρηνικός Ωκεανός) οδήγησε στο βομβαρδισμό του σκάφους “Rainbow Warrior” από πράκτορες της Γαλλίας στο Auckland της Νέας Ζηλανδίας το 1986, και συνακόλουθα στη διαιτησία Greenpeace – Γαλλίας στον απόηχο της απόφασης του Γενικού Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών, Javier Perez de Guellar, για διευθέτηση της διαφοράς. Το διαιτητικό όργανο ήταν επιφορτισμένο μόνο ως προς τον καθορισμό του ποσού της αποζημίωσης και όχι για το ζήτημα της ευθύνης της Γαλλίας, για το οποίο είχε ήδη αποφασίσει ο Γενικός Γραμματέας/ΟΗΕ. Βλ. Shabecoff, Ph., “France Must Pay Greenpeace \$8 Million in Sinking of Ship”, Εφημερίδας The New York Times, 3/10/1987, διαθέσιμο στο: <http://www.nytimes.com/1987/10/03/world/france-must-pay-greenpeace-8-million-in-sinking-of-ship.html>.

Σύμφωνα με το δικηγόρο της Greenpeace επρόκειτο για μεγάλη νίκη για τη διεθνή δικαιοσύνη καθώς, “this was the first time that an international damages case had been arbitrated by agreement between a sovereign nation and a private organization”.

Βλ. Harding, Chr., *Vingt Ans Après: Rainbow Warrior, Legal Ordering, And Legal Complexity*, Singapore Year Book of International Law and Contributors, 2006, σ. 111, διαθέσιμο στο: <http://www.commonlii.org/sg/journals/SGYrBkIntLaw/2006/7.pdf>. Για τη διακρατική διαιτησία, που ακολούθησε με αφορμή τη μη τήρηση των προβλέψεων της απόφασης του Γενικού Γραμματέα βλ. *Case concerning the differences between New Zealand and France arising from the Rainbow Warrior affair, Ruling of 6 July 1986 by the Secretary-General of the United Nations*, UNRIIAA, vol. XIX, p. 210, διαθέσιμο στο: http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XIX/199-221.pdf.

³⁶⁷ Βλ. Γεγονότα στο Seattle στη διάρκεια της Διάσκεψης του ΠΟΕ το 1999.

³⁶⁸ Ως «*διεθνή δράση*» νοείται είτε η δράση των ΜΚΟ στο πλαίσιο διεθνών οργανισμών είτε σε έδαφος ξένων Κρατών.

³⁶⁹ Βλ. Άρθρο 71 Χάρτη ΟΗΕ, δυνάμει του οποίου συστάθηκε η Επιτροπή ΜΚΟ στην ECOSOC για τη χορήγηση συμβουλευτικού καθεστώτος σε ΜΚΟ. Σήμερα, ο αριθμός αγγίζει τις 5.100 ΜΚΟ. Βλ. <https://csonet.org/?menu=100>.

απόκτησης δικονομικής θέσης (*locus standi*) σε διεθνή (ημι-)δικαιοδοτικά σώματα (πχ *Panel Επίβλεψης της Παγκόσμιας Τράπεζας*) και δικαστήρια (πχ ΕυρΔΔΑ), γεγονός που καθιστά τη δράση τους αποτελεσματικότερη. Επί παραδείγματι, είναι γνωστό ότι η επ' ονόματι “*World Court Project*” ΜΚΟ μετά από 10 έτη επίπονων προσπαθειών (προσεταιριζόμενη ηγέτες Κρατών, διοργανώνοντας ακαδημαϊκά Συνέδρια και συγκεντρώνοντας 3.800.000 υπογραφές πολιτών κατά των πυρηνικών όπλων) έπεισε τον ΠΟΥ να καταθέσει αίτηση γνωμοδότησης στο Διεθνές Δικαστήριο στην *Υπόθεση της Νομιμότητας Χρήσης Πυρηνικών Όπλων* (1996)³⁷⁰.

Κρίσιμο είναι και το ζήτημα της διεθνούς δράσης των υπό-κρατικών δρώντων (*sub-state actors*)³⁷¹. Σε ορισμένα Ομοσπονδιακά Κράτη, η Συνταγματική τάξη έχει δομηθεί έτσι ώστε να μην λαμβάνονται όλες οι αποφάσεις σε επίπεδο Ομοσπονδιακής Κυβέρνησης, καθώς οι εδαφικές μονάδες δεν αποτελούν απλώς διοικητική υποδιαίρεση της Κυβέρνησης, αλλά θεωρούνται ξεχωριστός δρών με ίδια δικαιώματα. Τυπικά, οι εδαφικές μονάδες ασκούν εξουσία κατά τρόπο που να επηρεάζει όσους ανήκουν στις μονάδες, ή όσους γειτνιάζουν με αυτές. Τι συμβαίνει όμως αν οι μονάδες εμπλέκονται σε διεθνή ζητήματα; Σύμφωνα με το εθιμικό δίκαιο και την *ΕΔΔ στα Άρθρα Ευθύνης Κρατών από Αντιδιεθνείς Ενέργειες* (2001)³⁷², η διεθνής ευθύνη Κράτους εγείρεται και σε περίπτωση αντιδιεθνούς ενέργειας πολιτικής μονάδας του Κράτους. Από το Άρθρο 27 της *Σύμβασης της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών* (1969) συνάγεται ότι ένα Κράτος είναι διεθνώς υπεύθυνο για παραβίαση διατάξεων Συνθήκης από υπό-κρατικό δρώντα³⁷³. Αν για παράδειγμα, ένα Ελβετικό Καντόνι ρυπάνει μια λίμνη στα σύνορα με τη Γερμανία κατά παράβαση διμερούς συνθήκης για την προστασία της λίμνης, εγείρει τη διεθνή ευθύνη της Ελβετίας. Τι συμβαίνει όταν αυτές οι εδαφικές οντότητες επιχειρήσουν να αναλάβουν ενεργό ρόλο στο διεθνές πεδίο συμμετέχοντας σε νομικές διαδικασίες; Τέτοια προβλήματα αντιμετωπίζουν τα Ομοσπονδιακά Κράτη³⁷⁴, των οποίων οι εδαφικές μονάδες (πχ Πολιτείες ΗΠΑ) διαφοροποιούν τη στάση τους για διάφορα διεθνή θέματα από τη στάση της κεντρικής κυβέρνησης.

Η δράση μη κρατικών δρώντων υπήρξε *ab initio* έντονη και ιδιαιτέρως ευεργετική για την προώθηση της διεθνούς ρύθμισης και της διακυβέρνησης των *Global Commons*. Είναι ενδεικτικό ότι πολλοί τύποι μη κρατικών δρώντων είχαν ιδιαίτερη συμβολή στην ανάδειξη της ανάγκης διεθνούς ρύθμισης τους, στη διαπραγμάτευση των *hard law*

³⁷⁰ Βλ. Dunoff, J., - Ratner, St., - Wippman, D., *International Law: Norms, Actors, Process*, Aspen Publishers, 2006, p. 220.

³⁷¹ Οι μη κρατικοί δρώντες δημόσιας φύσεως μπορούν να ταξινομηθούν σε δυο ευρείες κατηγορίες: (α) τους Διεθνείς Οργανισμούς και άλλες μορφοποιηθείς Κρατών (πχ G-8) και (β) τους υπό-κρατικούς δρώντες. Σε αντίθεση με όλους τους υπόλοιπους ιδιωτικής φύσεως μη κρατικούς δρώντες, αυτοί παρουσιάζουν ορισμένα κυβερνητικά χαρακτηριστικά. Βλ. Wagner, M., “*Non-State Actors*” in Max Planck Encyclopedia of Public International Law, available at: www.mpepil.com.

³⁷² Βλ. Άρθρο 4 ASRIWA (2001).

³⁷³ Το Άρθρο 27 έχει ως εξής: «Ένα Μέρος δεν μπορεί να επικαλεστεί τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου του ως δικαιολογία για την αποτυχία εφαρμογής μιας Συνθήκης ...». Βλ. Dorr, O., - Schmalenbach, K., *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary*, Springer, 2012, p. 456.

³⁷⁴ Η Ομοσπονδία δεν πρέπει να συγχέεται με την Συνομοσπονδία. Η Ομοσπονδία αναφέρεται στον εσωτερικό τρόπο οργάνωσης ενός Κράτους, ενώ η Συνομοσπονδία αναφέρεται σε μια μορφή διεθνούς οργάνωσης μεταξύ κυρίαρχων Κρατών. Βλ. Συρίγος, Α., *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Πατάκης, 2016, σελ. 358.

κειμένων που τα διέπουν, στην υιοθέτηση των κειμένων αυτών και στην μετέπειτα εφαρμογή τους. Διεθνή δράση και παρουσία στο διεθνές δίκαιο των Global Commons έχουν ΜΚΟ, ιδιωτικές επιχειρήσεις, υπο-κρατικοί δρώντες η ακόμη και άτομα³⁷⁵.

Αναφορικά με τις ΜΚΟ, η επέμβαση τους συνεισέφερε τα μέγιστα για την ανάπτυξη και την εξέλιξη των διεθνών ρυθμιστικών καθεστώτων για τη διακυβέρνηση των Global Commons³⁷⁶. Μεγάλο ρόλο έπαιξαν, inter alios, διεθνείς περιβαλλοντικές ΜΚΟ, όπως η Greenpeace, το IUCN (Διεθνές Κέντρο για τη Διατήρηση της Φύσης), και το WWF (Παγκόσμιο Ταμείο για την Άγρια Ζωή). Μάλιστα, ο όρος «Βιοποικιλότητα» προήλθε από τους κόλπους του WWF – ΗΠΑ το 1980 για να αντικαταστήσει τον όρο “Wilderness”, που μέχρι τότε χρησιμοποιείτο³⁷⁷. Επίσης, το 2002 το ιαπωνικό παρακλάδι του WWF κατήγγειλε τη φαινοθηρική πρακτική της Ιαπωνίας και με έκθεση που δημοσίευσε επηρέασε την ηγεσία των ΗΠΑ να λάβουν κυρώσεις κατά της Ιαπωνίας³⁷⁸. Μάλιστα, η δράση του WWF, της Greenpeace και ορισμένων Κρατών (πχ Νέα Ζηλανδία) οδήγησε την Διεθνή Επιτροπή για τη Φαινοθηρία (IWC) να προχωρήσει σε απαγόρευση της εμπορικής φαινοθηρίας, το λεγόμενο moratorium του 1986³⁷⁹. Το «Δίκτυο Κλιματικής Δράσης» (Climate Action Network / CAN) αποτελεί μια συμμαχία περιβαλλοντικών ΜΚΟ με έντονη δράση στην διαμόρφωση της πολιτικής για την προστασία του κλίματος και μεγάλη συμβολή στην υιοθέτηση του *Πρωτοκόλλου του Κιότο* (1997)³⁸⁰. Αλλά και στις πολικές περιοχές προκρίθηκε η δράση των ΜΚΟ, κυρίως επιστημονικής φύσεως. Για την περιοχή της Ανταρκτικής η *Επιστημονική Επιτροπή για την Έρευνα στην Ανταρκτική* (SCAR) (1958)³⁸¹, και για την περιοχή της Αρκτικής

³⁷⁵ Βλ. Leister, V. – Frazier, M., “From Local to Global Commons: Applying Ostrom’s Key Principles for Sustainable Governance”, available at: https://www.academia.edu/29453289/From_Local_to_Global_Commons_Applying_Ostroms_Key_Principles_for_Sustainable_Governance (last access: 18/11/2018).

³⁷⁶ Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, p. 15. Σύμφωνα με τους Birnie και Boyle, οι ΜΚΟ «παρέχουν ένα μόνιμο forum στο οποίο τα Κράτη Μέλη μπορούν να εμπλέκονται σε συνεχή διαπραγματευτική διαδικασία για να καταλήξουν στους αναγκαίους συμβιβασμούς για να προωθήσουν το δίκαιο σε ένα κόσμο που απαρτίζεται από Κράτη διαφορετικά ως προς το επίπεδο οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και εκπροσωπούν διαφορετικά πολιτικά, θρησκευτικά, πολιτιστικά και νομικά συστήματα και αξίες». Βλ. Birnie, P., - Boyle, Al., *International Law and the Environment*, Clarendon Press, 1993, pp. 117–122.

³⁷⁷ Βλ. Heins, V., *Nongovernmental Organizations in International Society: Struggles over Recognition*, Palgrave MacMillan, 2008, p. 72.

³⁷⁸ Βλ. Brown, P., “Japanese Branch Outrages WWF with Whaling Plea,” *Guardian*, April 2, 2002.

³⁷⁹ Βλ. <https://iwc.int/commercial>.

³⁸⁰ Βλ. Betsill, M., - Corell, E., *NGO Diplomacy: The Influence of Nongovernmental Organizations in International Environmental Negotiations*, The MIT Press, Cambridge, 2008, p. 46.

³⁸¹ Η πρόταση για τη σύσταση της Επιτροπής έγινε από το Διεθνές Συμβούλιο Επιστημονικών Ενώσεων (ICSU), που απαρτιζότο από εθνικές ακαδημίες επιστημόνων. Το 1958 η ICSU συνέστησε μια Επιτροπή που έγινε η SCAR. Σε αυτή συμμετείχε ένας εκπρόσωπος των 12 Κρατών που συμμετείχαν στο Διεθνές Γεωφυσικό Έτος και εκπρόσωποι πολλών επιστημονικών ενώσεων. Η SCAR δεν είναι διακυβερνητικός οργανισμός, αλλά επιστημονικός. Έχει το δικό της σύνταγμα, τους κανόνες της και πλέον το πεδίο γεωγραφικής κάλυψής της είναι όχι μόνο η ηπειρωτική μάζα της Ανταρκτικής αλλά και τα παγωμένα ύδατα ως το σημείο που συναντώνται με τα θερμά ρεύματα (αρχικά ήταν το έδαφος που προέβλεπε η Σύμβαση Βιολογικών Πόρων). Ενσωματώθηκε επίσημα το Σύστημα Συνθήκης Ανταρκτικής το 1961. Από το 1972 διαθέτει μόνιμη Γραμματεία και εδρεύει στο Cambridge. Το Καταστατικό της SCAR απαγορεύει την πολιτική δραστηριοποίηση της και επιτρέπει μόνο την παροχή συμβουλευτικών τεχνικών επιστημονικών πληροφοριών στα Κράτη. Στην πράξη βέβαια, πολλοί από τους επιστήμονες της SCAR είναι επίσημοι σύμβουλοι κυβερνήσεων. Οι ΗΠΑ επέμειναν στο να παραμείνει άτυπος ανεξάρτητος και μη

συστάθηκε το 1990 η *Διεθνής Επιστημονική Επιτροπή της Αρκτικής* (IASC)³⁸². Επιπροσθέτως, είναι γνωστός ο ρόλος της *Συμμαχίας για την Ανταρκτική και το Νότιο Ωκεανό* (ASOC)³⁸³ σε σχέση με την εγκατάλειψη των διαπραγματεύσεων για τη *Σύμβαση για τη Ρύθμιση των Εξορυκτικών Δραστηριοτήτων* (CRAMRA) και τη συνεπακόλουθη υιοθέτηση του *Πρωτοκόλλου Περιβαλλοντικής Προστασίας της Ανταρκτικής* (1991). Τέλος, δεν θα μπορούσε να μη γίνει αναφορά στο IUCN³⁸⁴, το οποίο έχει ενεργή παρουσία και συμμετοχή στην επεξεργασία σχεδόν όλων των Συνθηκών για την προστασία της Άγριας Ζωής, από τη *Συνθήκη για την Προστασία της Πολικής Αρκούδας* (1973) ως τη *Σύμβαση της Βόννης για τη Διατήρηση των Ειδών Άγριων Ζώων με Έντονη Μετανάστευση* (1979), τη *Σύμβαση CITES* (1963) και τη *Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα* (1992).

Οι ιδιωτικές επιχειρήσεις έχουν παρουσία στη διακυβέρνηση των Global Commons. Ανάμεσα στους πολλούς χρήστες του δικαίου της θάλασσας προβλέπεται και ο ιδιωτικός παράγοντας (private contractors), ιδίως ως προς το Καθεστώς Εξερεύνησης και Εκμετάλλευσης των φυσικών πόρων του Διεθνούς Βυθού³⁸⁵. Η UNCLOS αναφέρεται σε ιδιωτικές επιχειρήσεις (με Κρατική εγγύηση) που θα συνάπτουν με τη Διεθνή Αρχή Συμβόλαια Ανάθεσης Έργου, όπως προβλέπει το παράλληλο σύστημα εκμετάλλευσης της Περιοχής³⁸⁶. Για τον ίδιο λόγο αποκτούν και ειδικό δικονομικό καθεστώς ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου Δικαίου Θαλάσσης (ITLOS)³⁸⁷. Σε μια Συνδιάσκεψη της ITU,

---

κυβερνητικός οργανισμός. Έχει 2 περιοχές ευθύνης: (α) συντονίζει την επιστημονική έρευνα που διενεργείται στην περιοχή και (β) παρέχει εμπειρογνομονική υποστήριξη σε Κράτη Μέλη. Μάλιστα, της έχει δοθεί νομικό καθεστώς από την CCMLR, ενώ η Σύμβαση για Φώκιες και η CCMLR δίνουν σε SCAR το ρόλο επίσημου συμβουλευτικού σώματος για την αναπαραγωγή, το κυνήγι και την έρευνα.. Βλ. <https://www.scar.org/>.

³⁸² Βλ. <https://iasc.info/>. Όπως και η SCAR, ήταν ΜΚΟ επιφορτισμένη με το έργο της περαιτέρω διευκόλυνσης των συνεργατικών προσπαθειών των επιστημόνων της Αρκτικής και κυρίως όσων εξ' αυτών ασχολούνται με το περιβάλλον.

³⁸³ Βλ. Splettstoesser, J., - Dreschhoff, G. (ed.), “*Mineral Resources Potential of Antarctica*”, Antarctic Research Series, vol. 51, American Geophysical Union, 1990, p. 270. Βλ. <https://www.asoc.org/>.

³⁸⁴ Βλ. <https://www.iucn.org/>. Το IUCN έχει καταρτίσει και τις Κόκκινες Λίστες με τα είδη που απειλούνται, κινδυνεύουν με εξαφάνιση ή εξάλειψη και συνιστά εργαλείο που αξιοποιείται για την ενίσχυση των πιέσεων για αντιμετώπιση της ανάγκης προστασίας των ειδών αυτών, η εξάλειψη των οποίων είναι «κοινή ανησυχία της ανθρωπότητας». Βλ. <https://www.iucnredlist.org/>.

³⁸⁵ Η UNCLOS εκτός από τις πολλές κατηγορίες Κρατών (παράκτιο Κράτος, περικόλειστο Κράτος, Κράτος Λιμένα, Κράτος Σημείας, αναπτυσσόμενο Κράτος, γεωγραφικώς μειονεκτούν Κράτος, αρχιπελαγικό Κράτος) αναγνωρίζει και μερικούς ακόμη από τους χρήστες της που δεν είναι Κράτη και μπορεί να είναι Διεθνείς Οργανισμοί (IMO, IWC, ISA, Enterprise), Περιφερειακοί Οργανισμοί (SRFC), Υπερεθνικοί Οργανισμοί (EE, FRONTEx, EUNAVAL), κρατικές και ιδιωτικές επιχειρήσεις (Shell, Exxon Valdez, BP) ή ακόμη και φυσικά πρόσωπα (πειρατές, μετανάστες, πρόσφυγες, τρομοκράτες, εργολάβοι, πλήρωμα πλοίων). Βλ. Roucounas, Emm., “*Users of the Law of the Sea: Some Recent Developments*” in Crawford, J., - Koroma, Abd., - Mahmoudi, S., - Pellet, All. (ed.), *The International Legal Order: Current Needs and Possible Responses: Essays in Honour of Djamchid Momtaz*, Brill Nijhoff, Leiden, 2017, p. 487 – 503.

³⁸⁶ Βλ. Άρθρο 153 (2) και (3) της UNCLOS.

³⁸⁷ Καθιστώντας τους «χρήστες» της διεθνούς δικαιοσύνης. Άρθρο 186 - 191 UNCLOS και Παράρτημα Διαιτητικών Διαδικασιών Παραρτήματος VII και VIII και Άρθρο 35 Κατ.ΔΔΔΘ. Βλ. Παζαρτζή, Φ., *Η Δικαιοδοτική Λειτουργία στο Διεθνές Δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 64. Μια διαδικαστική καινοτομία, που εμπεριέχεται στις δικονομικές διατάξεις του συστήματος επίλυσης διαφορών ενώπιον του ΤΘΒ, που μετράζει την ενισχυμένη δικονομική θέση του ιδιωτικού παράγοντα στη διεθνή δίκη αποτελεί το φαινόμενο της υποκατάστασης διαδίκου. Σύμφωνα με το Άρθρο 190 (2) της UNCLOS:

«Αν ασκηθεί αγωγή κατά ενός Συμβαλλόμενου Κράτους εκ μέρους ενός φυσικού ή νομικού προσώπου, υπέρ του οποίου έχει παρασχεθεί κάλυψη εκ μέρους άλλου Συμβαλλόμενου Κράτους ... τότε το εναγόμενο Κράτος

η αντιπροσωπεία των ΗΠΑ περιελάμβανε τόσο τους εκπροσώπους της “Motorola”, μιας Πολυεθνικής Επιχείρησης, που έμεινε γνωστή ως η «αντιπροσωπεία της Motorola». Η Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών (ITU), ως ειδικευμένη οργάνωση ΟΗΕ για τη διεθνή ρύθμιση των τηλεπικοινωνιών, περιλαμβανομένων του φάσματος ραδιοκυμάτων, του εξοπλισμού τηλεφωνίας και των δορυφόρων επικοινωνίας, έχει 3 τομείς: (α) Τομέας ρύθμισης χρήσης του φάσματος ραδιοκυμάτων, (β) Τομέας που θέτει τα τεχνολογικά πρότυπα τηλεπικοινωνιών και (γ) Τομέας που βοηθάει τα Αναπτυσσόμενα Κράτη. Οι Τομείς αυτοί διενεργούν περιοδικές συνελεύσεις και συνδιασκέψεις στις οποίες συμμετέχουν όλα τα Κράτη και πάνω από 600 ιδιωτικές επιχειρήσεις είναι μέλη των Τομέων (από τις οποίες περίπου οι 110 είναι αμερικανικές (AT&T, Cisco Systems, Hewlett Packard, Intel, MCI, Microsoft, Nokia))³⁸⁸. Στον Κυβερνοχώρο η παρουσία των μη κρατικών δρώντων – χρηστών είναι ίσως μεγαλύτερη από κάθε άλλο Global Commons. Μάλιστα, μεγάλο μέρος της διακυβέρνησης του έχει διευθύνεται από μια αμερικανική εταιρεία, την Εταιρεία Διαδικτύου για Καταχωρημένα Ονόματα και Αριθμούς (ICANN), με τις ευλογίες των ΗΠΑ και της ΕΕ³⁸⁹. Αποστολή της είναι η χωρική τοποθέτηση της διευθύνσεως διαδικτυακού πρωτοκόλλου (IP address) εντός του Κυβερνοχώρου και η κατοχύρωση των ηλεκτρονικών ιστοσελίδων και διευθύνσεων³⁹⁰.

Φυσικά, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις είναι φύσει κερδοσκοπικοί θεσμοί και συνεπώς το συμφέρον τους πολλές φορές επηρεάζει και τη διακυβέρνηση των Global Commons. Για παράδειγμα, κατά την αντιμετώπιση της όξινης βροχής, η μείωση εκπομπών του νιτρικού οξειδίου δεν θα μπορούσε να κάμψει τις αντιστάσεις της Γερμανίας αν οι ιδιωτικές επιχειρήσεις αυτοκινητοβιομηχανίας δεν είχαν εφεύρει καταλύτες μετατροπής. Αντίθετα, οι αυτοκινητοβιομηχανία σε Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία και Γαλλία δεν είχε εφεύρει κάτι τέτοιο και για αυτό διαφωνούσε. Τελικά, κάμφθηκαν οι ενστάσεις και υιοθετήθηκε το σχετικό Πρωτόκολλο για τη μείωση εκπομπών Νιτρικού Οξειδίου της Σύμβασης Πλαίσιο

μπορεί να ζητήσει από το Κράτος που καλύπτει το πρόσωπο αυτό, να εμφανιστεί / συμμετέχει στη δίκη για λογαριασμό του ενάγοντα. Αν δεν υπάρξει τέτοια συμμετοχή, τότε το εναγόμενο Κράτος μπορεί να αντιπροσωπευτεί στη δίκη από ένα νομικό πρόσωπο της ιθαγένειας του».

Πρόκειται για θεσμό που δεν έχει παρατηρηθεί σε άλλο διεθνές δικαιοδοτικό όργανο και αποτελεί προϊόν συμβιβασμού των απαιτήσεων των βιομηχανικών Κρατών, που υποστήριζαν ισότητα Κρατών – ιδιωτών σε διεθνή δίκη και της ΕΣΣΔ, η οποία παρέμενε προσκολλημένη στην ετεροδικία των Κρατικών Αρχών υπό το διεθνές δίκαιο και αντιτασσόταν σε οτιδήποτε επιχειρούσε να μειώσει την κυριαρχία των πρωταρχικών υποκειμένων της διεθνούς κοινωνίας. Βλ. Περράκης, Στ., - Μαρούδα, Ντ.-Μ., *Διεθνής Δικαιοσύνη: Θεσμοί, Δίκαιο, Διαδικασίες*, Β' Έκδ., Σάκκουλας, Αθήνα, 2018, σελ. 243.

³⁸⁸ Βλ. <https://www.itu.int/en/membership/Pages/sector-members.aspx>.

³⁸⁹ Και παρά τις αντιρρήσεις της Ρωσίας και της Κίνας, που υποστηρίζουν ότι είναι αρμοδιότερη η ITU, ως παγκόσμιος διακυβερνητικός οργανισμός εντός του Συστήματος ΟΗΕ για την διαδικτυακή διακυβέρνηση. Βλ. Catalano, Cl. (ed.), *Global Commons: threat or opportunity?*, FinMeccanica Research Department, 2013.

³⁹⁰ Βλ. <https://www.icann.org/resources/pages/welcome-2012-02-25-en>. Για τον ICANN ως «υβριδική μορφή Οργανισμού» που εισάγει στο διεθνές πεδίο μια “bottom – up” διακυβέρνηση, βλ. Muldoon, J., “New types of organizations and global governance in the twenty-first century: the case of ICANN” in Oestreich, J., *International Organizations as Self-Directed Actors: A framework for analysis*, Routledge, London, 2012, p. 241 – 264. Βλ. Christou, G., - Simpson, S., “International policy implementation through gate keeping: the Internet Corporation for Assigned Names and Numbers” in Joachim, J., - Reinalda, B., - Verbeek, B., *International Organizations and Implementation Enforcers, managers, authorities?*, Routledge, London, 2008, p. 75.

για τη Διασυννοριακή Μετακίνηση Εναέριας Ρύπανσης (1979)³⁹¹. Επίσης, η Συνδιάσκεψη Μερών της CBD δημιούργησε panel εμπειρογνομόνων με συμμετοχή εκπροσώπων της βιομηχανίας, για την δημιουργία *Κατευθυντηρίων Γραμμών της Βόννης για το Καθεστώς Βιοαναζήτησης* (2002)³⁹², δηλαδή πρόσβαση σε και διαμοιρασμό επιστημονικών και χρηματικών ωφελειών από τους φυτικούς και ζωικούς γενετικούς πόρους. Τέλος, πέρα από τη συμμετοχή σε διαπραγμάτευση, επεξεργασία και υιοθέτηση οργάνων *hard law* και *soft law*, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις προχωρούν σε αυτορρύθμιση υιοθετώντας σε πολλές περιπτώσεις τους λεγόμενους *Κώδικες Συμπεριφοράς* (Codes of Conduct). Πρόκειται για *soft law* κείμενα, που προβλέπουν εθελοντικές δεσμεύσεις των επιχειρήσεων βάσει προτύπων και αρχών που να διέπουν τη συμπεριφορά και τον τρόπο λειτουργίας τους³⁹³.

Ως προς την ανάμιξη των υπό-κρατικών δρώντων (sub-state actors)³⁹⁴ στη διακυβέρνηση των Global Commons, ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρωτοβουλία της Πολιτείας της Καλιφόρνιας (Ομοσπονδη Κυβέρνηση) και δη του Κυβερνήτη της Καλιφόρνιας, Jerry Brown, να εφαρμόσει τη Συμφωνία των Παρισίων για την αντιμετώπιση της Κλιματικής Αλλαγής (2015), παρά την απόσυρση της στήριξης της Διοίκησης του Donald Trump (Ομοσπονδιακό Κράτος) από τη Συμφωνία αυτή, επειδή όπως ισχυρίστηκε αντιβαίνει τα συμφέροντα της οικονομίας των ΗΠΑ³⁹⁵. Η απόφαση για την απόσυρση Trump γέννησε την πρωτοβουλία “*We are still in*”, στην οποία συμμετέχουν πάνω από 1.000 δήμαρχοι πόλεων (μεταξύ των οποίων και ο Δήμαρχος της Νέας Υόρκης, Mike Bloomberg), επιχειρήσεις (CEO της Shell, της Exxon Mobil, Apple, eBay, Gap Inc., Google, Intel, Microsoft, Nike), ακαδημαϊκά ιδρύματα και ολόκληρες Πολιτείες (Καλιφόρνια, Φλόριντα), που δήλωσαν την προθυμία τους να τηρήσουν τις προβλέψεις της Συμφωνίας³⁹⁶. Μάλιστα, δημιουργήθηκε το κίνημα “*America’s Pledge*”, στο οποίο οι

³⁹¹ Όταν όμως το ιδιωτικό τους συμφέρον κινδύνευε δεν δίστασαν να προσπαθήσουν να επέμβουν «διορθωτικά» στη διακυβέρνηση των Global Commons. Οι αμερικανικές ιδιωτικές επιχειρήσεις σε πολλές περιπτώσεις προσεταιρίστηκαν τη Διοίκηση ΗΠΑ και το Κογκρέσο για να περιορίσουν τη διεθνή ρύθμιση που ερχόταν σε σύγκρουση με τα συμφέροντα τους (πχ βιομηχανίες παραγωγής γενετικώς τροποποιημένων προϊόντων εν σχέση με την υιοθέτηση του *Πρωτοκόλλου της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια* (2000), αυτοκινητοβιομηχανίες και εργοστάσια για μείωση εκπομπών θερμοκηπίου εν σχέση με την υιοθέτηση του *Πρωτοκόλλου του Κιότο*). Βλ. Dunoff, J., - Ratner, St., - Wippman, D., *International Law: Norms, Actors, Process*, Aspen Publishers, 2006, p. 216.

³⁹² Βλ. <https://www.ictsd.org/bonn-guidelines-on-access-and-benefit-sharing-as-related-to-genetic-resources>.

³⁹³ Χαρακτηριστικός ο *Διεθνής Κώδικας Συμπεριφοράς για τις Ιδιωτικές Εταιρείες Ασφάλειας*, που σχεδιάστηκε με πρωτοβουλία της Ελβετικής κυβέρνησης. Άλλο παράδειγμα ο *Κώδικας Συμπεριφοράς του ΟΗΕ για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις* (1987). Βλ. <https://digitallibrary.un.org/record/156251>.

³⁹⁴ Σύμφωνα με τον Hollis, πρόκειται για «*ημί-αυτόνομες εδαφικές οντότητες, που είναι νομικά εξαρτώμενες ή διασυνδεδεμένες με ανεξάρτητα κυρίαρχα Κράτη, όπως υπό-εθνικά στοιχεία ομοσπονδιακού Κράτους, υπερπόντια εδάφη και άλλα εξαρτώμενα εδάφη υπαρχόντων Κρατών*». Μάλιστα, διαπιστώνει ότι “*Swiss Cantons, German and Austrian Länder, Hong Kong, Bermuda, Jersey, The Cook Islands, New Caledonia, Quebec, Puerto Rico, Tatarstan, and Flanders all serve as examples of sub-state actors that have concluded treaties in recent years*”. Βλ. Hollis, DB, “*Why State Consent Still Matters—Non-State Actors, Treaties, and the Changing Sources of International Law*”, *Berkeley Journal of International Law*, vol. 23, 2005, p. 138.

³⁹⁵ Βλ. Sampathkumar, M., “*California launches new climate change conference to help fulfill Paris Agreement targets*”, Independent, 6 July 2018, available at: <https://www.independent.co.uk/news/world-0/us-politics/california-climate-change-conference-paris-agreement-deal-targets-a7828076.html>.

³⁹⁶ Βλ. Sampathkumar, M., “*Paris Agreement: Over a thousand US CEOs and mayors say they will continue to fight climate change despite Trump*”, Independent, 5 June 2017, available at:

συμμετέχοντες διακηρύττουν τη δέσμευση τους στους στόχους της Συμφωνίας³⁹⁷. Η Καλιφόρνια θεωρεί ότι δεν μπορεί να την εκπροσωπεί και να την δεσμεύει η άποψη του Προέδρου των ΗΠΑ περί της πραγματικά επικίνδυνης κατάστασης που προκαλεί η κλιματική αλλαγή³⁹⁸. Μάλιστα, το Σεπτέμβριο του 2018 ο Κυβερνήτης της Καλιφόρνια υπέγραψε εκτελεστικό διάταγμα για την Πολιτειακή Ανθρακική Ουδετερότητα με ορίζοντα το 2045, στην οποία προαναγγέλλει ότι η ισχυρότερη σε οικονομικούς όρους Πολιτεία ως το 2014 θα απελευθερωθεί πλήρως από τη χρήση άνθρακα, προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της διατήρησης της παγκόσμιας θερμοκρασίας κάτω των 2 βαθμών °C συγκριτικά με τα επίπεδα της προ-Βιομηχανικής Επανάστασης³⁹⁹. Δεν είναι όμως μόνο η Πολιτεία της Καλιφόρνιας, αλλά και άλλες Πολιτείες πρόθυμες να δεσμευτούν σε προβλέψεις Συμφωνίας Παρισίων και μάλιστα έχουν συστήσει την ομαδοποίηση επ' ονόματι "US Climate Alliance"⁴⁰⁰.

Ανακύπτει εύλογα το ερώτημα, αν θα μπορούσαν οι Πολιτείες ΗΠΑ (και κατ' επέκταση οι υπό-κρατικές οντότητες) να συμμετέχουν ως μέρη σε διεθνές κείμενο. Στη διάλεξη του στη Χάγη το 1968, ο Oliver Lissitzyn έδωσε δυο κριτήρια για να μπορεί να συμβεί αυτό: (α) συναίνεση του υπεύθυνου για την υπό-κρατική οντότητα Κράτους και (β) προθυμία των υπόλοιπων μερών στη Συνθήκη να το θεωρούν Μέρος σε αυτήν. Αυτό αντανακλάται και από το Σύνταγμα των ΗΠΑ το οποίο απαγορεύει στις Πολιτείες να συνομολογούν «*Συνθήκες*» – όπως αυτές ορίζονται από το εσωτερικό δίκαιο ΗΠΑ – με ξένες δυνάμεις, όμως μπορούν να συνάπτουν «*σύμφωνα*» (*compacts*)⁴⁰¹ με ξένες δυνάμεις, εφόσον έχουν την έγκριση του Κογκρέσου⁴⁰². Αυτό το δικαίωμα έχει ασκηθεί σπάνια. Μια τέτοια περίπτωση είναι η *Συμφωνία Καναδά – Νέας Υόρκης για το διορισμό Λιμενικής Αρχής για τον Ποταμό Νιαγάρα* (1956) ή η συμμετοχή του Πουέρτο Ρίκο στην Αναπτυξιακή Τράπεζα της Καραϊβικής με τη συναίνεση της Κεντρικής Κυβέρνησης ΗΠΑ. Σε ορισμένες περιπτώσεις οι Πολιτείες προχώρησαν σε «*Μη εξουσιοδοτημένες Συμφωνίες*» (δίχως την εξουσιοδότηση του Κογκρέσου). Ο χαρακτήρας αυτών είναι κυρίως πολιτικός, παρά νομικός. Εν προκειμένω, η Συμφωνία των Παρισίων ως *soft law* κείμενο, και άρα μη νομικώς δεσμευτικό θα μπορούσε να δώσει το πάτημα στην Καλιφόρνια να συμμετέχει δίχως εξουσιοδότηση. Πολύ περισσότερο όμως, η Καλιφόρνια φαίνεται να διαδηλώνει τη δέσμευση της στους στόχους των Παρισίων και

<https://www.independent.co.uk/news/world/americas/us-politics/paris-agreement-trump-climate-change-ceos-mayors-support-despite-decision-pact-we-are-still-in-a7774511.html>.

³⁹⁷ Βλ. <https://www.americaspledgeonclimate.com/about/>.

³⁹⁸ Όπως το διατύπωσε ο Κυβερνήτης της Καλιφόρνιας, "He doesn't speak for the rest of America. We in California and in states all across America believe it's time to act".

³⁹⁹ Βλ. Nuccitelli, D., "California plans to show the world how to meet the Paris climate target", Guardian, 17 September 2018, available at: <https://www.theguardian.com/environment/climate-consensus-97-per-cent/2018/sep/17/california-plans-to-show-the-world-how-to-meet-the-paris-climate-target>.

⁴⁰⁰ Σε αυτή συμμετέχουν οι Κυβερνήτες της Καλιφόρνια, του Κολοράντο, του Κονέκτικατ, της Μασαχουσέτης, της Χαβάη, του Μέριλαντ, της Νέας Υόρκης, του New Jersey, της Βόρειας Καρολίνας, του Όρεγκον του Πουέρτο Ρίκο, της Βιρτζίνια και της Ουάσινγκτον. Βλ. <https://www.usclimatealliance.org/governors-1/>. Πρόκειται για τους εκπροσώπους του 45% του πληθυσμού των ΗΠΑ και σχεδόν ίδιο ποσοστό κατά κεφαλήν ΑΕΠ.

⁴⁰¹ Ο Lissitzyn εντόπισε ορισμένα στοιχεία ότι και τα Σύμφωνα αυτά είναι νομικώς δεσμευτικά, όμως δεν μπόρεσε να αποδείξει ότι διέπονται από το Δίκαιο των Συνθηκών. Βλ. Lissitzyn, Ol., *Territorial Entities in the Law of Treaties*, Recueil Des Cours, vol. III, 1968, pp. 66-71.

⁴⁰² Βλ. US Constitution, Article 1 (10).

από εκεί και ύστερα φροντίζει για την επίτευξη τους διαμορφώνοντας το ομόσπονδο δίκαιο της με την προσθήκη εθελούσιων δεσμεύσεων⁴⁰³, αποφεύγοντας ζητήματα περί της συνταγματικότητας μιας ενδεχόμενης προσχώρησης στη Συμφωνία των Παρισίων, που ουσιωδώς δεν θα προσέφερε τίποτε περισσότερο. Πάντως, η πίεση μιας Πολιτείας προς την Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση για την παραμονή σε διεθνή συμφωνία είναι φαινόμενο σπάνιο, ενώ το αντίθετο, δηλαδή η άσκηση πίεσης των Πολιτειών προς την Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση για να μην γίνει συμβαλλόμενο μέρος σε Συνθήκη είναι πολύ συχνό φαινόμενο.

Στη διακυβέρνηση των Global Commons εμπλέκονται και οι αυτόχθονες λαοί τόσο ενεργητικά, κυρίως μέσα από τη συμμετοχή τους σε διεθνείς θεσμικές οντότητες και διεθνείς ή / και εθνικούς (ημι-)δικαιοδοτικούς θεσμούς και διαδικασίες, όσο και παθητικά μέσα από την αναγνώριση των ιστορικών και παραδοσιακών δικαιωμάτων τους. Είναι αξιοσημείωτη η θέση των οργάνωσης που εκπροσωπούν τους αυτόχθονες λαούς της Αρκτικής, που συμμετέχουν μάλιστα με ειδικό καθεστώς Μόνιμων Συμμετεχόντων στο Αρκτικό Συμβούλιο⁴⁰⁴. Αλλά και οι προσφυγές σε δικαιοδοτικά όργανα – κυρίως σχετικά με τα δικαιώματα του ανθρώπου – είναι κομβικές για τη διακυβέρνηση των δραστηριοτήτων αναφορικά με τα Global Commons. Επί παραδείγματι, ενώπιον της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, οι Saami (αυτόχθον λαός Αρκτικής) προσέφυγε κατά της Σουηδίας με τον ισχυρισμό ότι η εθνική νομοθεσία για την αλιεία και το κυνήγι παραβίαζε τα παραδοσιακά αποκλειστικά δικαιώματα τους στην περιοχή. Η Επιτροπή αν και απέρριψε τις αιτιάσεις αναγνώρισε ότι «το κυνήγι και η αλιεία συνιστούν χαρακτηριστικά συστατικά της κουλτούρας των Saami»⁴⁰⁵. Αλλά και η προσφυγή των Inuit κατά του Κανονισμού της ΕΕ στο Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης αποβλέπει στην προστασία των παραδοσιακών δικαιωμάτων του λαού αυτού στο κυνήγι φώκιας⁴⁰⁶. Δεν πρέπει να παραβλέπεται βεβαίως ότι οι εν λόγω προσφυγές έχουν κύριο στόχο το σεβασμό των παραδοσιακών δικαιωμάτων των αυτοχθόνων και όχι την προστασία των Global Commons per se. Καίτοι, η αναγνώριση των παραδοσιακών δικαιωμάτων στην αλιεία και στο κυνήγι φώκιας και φάλαινας στην Ανοιχτή Θάλασσα προσθέτει μια εύλογη εξαίρεση στο κατά τα άλλα moratorium κυνηγιού φώκιας της Σύμβασης για την Προστασία της Γουνοφόρου

⁴⁰³ Με αυτό τον τρόπο συμβάλλει σε ανάπτυξη του διεθνούς δικαίου του περιβάλλοντος, καθώς παίζει ένα διοικητικό, ρυθμιστικό και διπλωματικό ρόλο. Βλ. Drumb, M., *Actors and Law-Making in International Environmental Law*, Washington & Lee Public Legal Studies Research Paper Series, vol. 21, Research Handbook of International Environmental Law, 2007, p. 8 – 9.

⁴⁰⁴ Βλ. <https://arctic-council.org/index.php/en/about-us/permanent-participants>.

⁴⁰⁵ Βλ. Περράκης, Στ., «Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Λαών στον Πολιτισμό και το Περιβάλλον: Μια τελευταία ανάγνωση της πρακτικής και της νομολογίας» στο Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Περιβάλλον, Πολιτισμός και Ορθοδοξία: Η Προστασία της Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς ως Ανθρώπινο Δικαίωμα*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κυκκου, 2006, σελ. 70.

⁴⁰⁶ Πρόκειται για τον Κανονισμό 737/2010, που οι Inuit Tapiriit Kanatami ως εκπροσωπούντες των συμφερόντων των Καναδών Ινουίτ αλλά και άλλων αυτόχθονες ήθελαν να αποσυρθεί. Το αίτημα των Inuit Tapiriit Kanatami και των ομοδίκων τους δεν έγινε δεκτό πρωτοδίκως. Με απόφαση της 25ης Απριλίου 2013, το Γενικό Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέρριψε ως αβάσιμη τη σχετική προσφυγή ακυρώσεως. Βλ. *Απόφαση Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Επιτροπής* (T-526/10, EU:T:2013:215). Η Εισαγγελέας έκρινε αβάσιμες τις αιτιάσεις των Ινουίτ και απέρριψε την αίτηση αναίρεσης της απόφασης. Βλ. Προτάσεις της Γενικής Εισαγγελέα Juliane Kokott της 19ης Μαρτίου 2015, διαθέσιμη στο: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:62013CC0398>.

Φώκιας (1957) και του moratorium εμπορικής φαλαινοθηρίας της IWC (1986)⁴⁰⁷. Επίσης, το Hard Law που διέπει τα Global Commons αναφέρεται σε αρκετές περιπτώσεις στα παραδοσιακά δικαιώματα των αυτοχθόνων λαών. Ειδική πρόβλεψη έχει η *Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα* (1992)⁴⁰⁸ και η *Σύμβαση Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή* (1992)⁴⁰⁹.

Στην περίπτωση του διεθνούς δικαίου του διαστήματος, του οποίου η εξέλιξη γίνεται ταχύτερα μέσω soft law κειμένων, οι μη κρατικοί δρώντες είναι η κινητήριος δύναμη παραγωγής μη δεσμευτικών κειμένων. Έτσι, τα κενά δικαίου που δεν μπορούν να καλύψουν τα συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης του διαστημικού τομέα πόρων, επιχειρούν να τα καλύψουν άτυποι δρώντες με την επεξεργασία άτυπων κειμένων «ηπίου δικαίου». Οι περισσότεροι μη κρατικοί δρώντες που εμπλέκονται στη soft law διακυβέρνηση του διαστήματος ασχολούνται με την πρόληψη της ρύπανσης του διαστήματος και των περιορισμό των διαστημικών σκουπιδιών (space debris).

Επί παραδείγματι, η International Law Association συνέταξε ένα Σχέδιο Σύμβασης 16 άρθρων για τα Διαστημικά Σκουπίδια ήδη από το 1994, το οποίο μάλιστα σε χωρικούς όρους (rationae loci) δεν έχει περιορισμούς, όπως η Liab Convention και περιέχει διατάξεις για ευθύνη και αποζημίωση. Πιο συγκεκριμένα, το Σχέδιο περιέχει υποχρεώσεις συνεργασίας, που αφορούν την αντιμετώπιση της περιβαλλοντικής ζημίας και την αποφυγή διαφορών, την ανάπτυξη και την ανταλλαγή τεχνολογιών για την αντιμετώπιση των διαστημικών σκουπιδιών, την ανταλλαγή πληροφοριών και την

---

⁴⁰⁷ Η Σύμβαση διακρίνει τρία είδη φαλαινοθηρίας: (α) *Εμπορική φαλαινοθηρία* (Commercial Whaling), για την οποία έχει τεθεί απαγόρευση από το 1986, το λεγόμενο moratorium, (β) *Υφιστάμενη Φαλαινοθηρία Ιθαγενών* (Aboriginal Subsistence Whaling), για την οποία δεν προβλέπεται απαγόρευση και αναγνωρίζεται η σημασία της στο βιοπορισμό, τις παραδόσεις και την κουλτούρα των αυτοχθόνων και (γ) *Ειδικής Αδειοδότησης Επιστημονική Φαλαινοθηρία* (Scientific Whaling). Η IWC λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία που έχει η φαλαινοθηρία για τους αυτόχθονες, θέτει κάθε 6 χρόνια ορισμένους ελάχιστους περιορισμούς στο μέγεθος αυτής της κατηγορίας φαλαινοθηρίας μόνο για τη διασφάλιση ενός υγιούς επιπέδου πληθυσμών φάλαινας, ώστε να μπορούν οι αυτόχθονες να ικανοποιούν τις ανάγκες τους μακροπρόθεσμα. Πρόβλημα έχει προκύψει από την δυσκολία εύρεσης ορισμού για τον όρο «αυτόχθων». Σήμερα σε 4 μέρη γίνεται κυνήγι από αυτόχθονες: Αλάσκα, Chukotka, Γροιλανδία και Bequia. Οι αυτόχθονες αυτών των περιοχών έχουν διαφορετικές ανάγκες. Βλ. <https://iwc.int/aboriginal>. Αναφορικά με την κατηγορία της Επιστημονικής Φαλαινοθηρίας, ο ρόλος της IWC είναι αμιγώς συμβουλευτικός. Το άρθρο VIII της Σύμβασης για τη Φαλαινοθηρία προβλέπει την επιτρεπτικότητα της θανάτωσης φαλαινών για σκοπούς επιστημονικής έρευνας (scientific research). Την ευθύνη της αδειοδότησης, του καθορισμού και της ρύθμισης των ορίων της επιστημονικής φαλαινοθηρίας φέρουν αποκλειστικώς οι Κυβερνήσεις και όχι η IWC. Παρά ταύτα, τα Κράτη που επιδίδονται σε αυτό το είδος φαλαινοθηρίας έχουν την υποχρέωση υποβολής εκθέσεων προς την IWC για κάθε άδεια που εκδίδουν, καθώς και τη γνωστοποίηση των αποτελεσμάτων της επιστημονικής έρευνας. Η Επιστημονική Επιτροπή της IWC καταθέτει τα σχόλια της επί των προτάσεων προγραμμάτων αδειοδότησης μέσω αποφάσεων (resolutions), προκειμένου οι κυβερνήσεις να τροποποιήσουν τα προγράμματα αυτά.

⁴⁰⁸ Το Άρθρο 8 (j) της CBD έχει ως εξής: “Subject to its national legislation, respect, preserve and maintain knowledge, innovations and practices of indigenous and local communities embodying traditional lifestyles relevant for the conservation and sustainable use of biological diversity and promote their wider application with the approval and involvement of the holders of such knowledge, innovations and practices and encourage the equitable sharing of the benefits arising from the utilization of such knowledge, innovations and practices”. Το δε Άρθρο 10 (c) αναφέρει: “Protect and encourage customary use of biological resources in accordance with traditional cultural practices that are compatible with conservation or sustainable use requirements”.

⁴⁰⁹ Βλ. Άρθρο 3 της UNFCCC.

γνωμοδότηση σε περιπτώσεις πιθανής ζημίας από αυτά. Επιπλέον, υπάρχει υποχρέωση για διαπραγμάτευση με καλή πίστη, που αφορά “*no only to hold consultations or talks but also to pursue them with a view of reaching a solution*”⁴¹⁰. Η ILA έχει προτείνει μάλιστα, μεταξύ άλλων⁴¹¹, την προσθήκη Πρωτοκόλλου για τις εμπορικές δραστηριότητες του διαστήματος στην OST και τροποποίηση της Moon Agreement⁴¹². Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η φετινή έκθεση της ILA (2018), στην οποία διευκρινίζονται ζητήματα μιας ακόμη αρρύθμιστης πτυχής των διαστημικών δραστηριοτήτων, των λεγόμενων υπό-τροχιακών δραστηριοτήτων (suborbital activities)⁴¹³.

Η *Inter – Agency Space Debris Coordination Committee* (IADC) αποτελεί ένα διεθνές διακυβερνητικό forum στο οποίο συμμετέχουν οι διαστημικές υπηρεσίες ορισμένων Κρατών (NASA, ROSCOSMOS, JAXA, CNSA (Κίνα), ASI (Ιταλία), ISRO (Ινδία), UKSA (Ηνωμένο Βασίλειο), CSA (Καναδάς), ESA (Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Διαστήματος)) για τον παγκόσμιο συντονισμό δραστηριοτήτων σχετικά με ζητήματα τεχνητών και φυσικών διαστημικών σκουπιδιών⁴¹⁴. Για την εκπλήρωση των στόχων της εξέδωσε, μεταξύ άλλων, και *Κατευθυντήριες Γραμμές (Guidelines) για τον Περιορισμό των Διαστημικών Σκουπιδιών* (2007)⁴¹⁵. Οι Κατευθυντήριες Γραμμές έχουν αξιοποιηθεί από την UNCOPUOS, τον *Διεθνή Οργανισμό Τυποποίησης* (ISO) για την ανάπτυξη νέων διεθνών προτύπων και πολλές εθνικές υπηρεσίες διαστήματος για να διαμορφώσουν τις δικές τους στρατηγικές περιορισμού διαστημικών σκουπιδιών⁴¹⁶. Οι προδιαγραφές της ESA⁴¹⁷ και της NASA είναι πλήρως προσαρμοσμένες στις Κατευθυντήριες Γραμμές της IADC.

Τέλος, η *Επιτροπή για την Έρευνα του Διαστήματος* (COSPAR) αποσκοπεί στην προώθηση της διεθνούς επιπέδου επιστημονικής έρευνας για το διάστημα και την παροχή σταθερού forum για τους επιστήμονες⁴¹⁸. Ήδη από το 1964 είχε συγκροτήσει συστάσεις για την Πλανητική Καραντίνα. Η *Στρατηγική για την Πλανητική Προστασία*

⁴¹⁰ Βλ. ILA, Report of the sixty-fifth conference of the International Law Association held at Cairo, Egypt, 21 to 26 April 1992.

⁴¹¹ Για την συνεισφορά της ILA στην ανάπτυξη του διαστημικού δικαίου βλ. Williams, M., “Safeguarding Outer Space: On road to Debris Mitigation” in *Security in Space: The Next Generation – Conference Report*, 31 March – 1 April 2008, UNIDIR, 2008.

⁴¹² Βλ. ILA, *Final Report on the Review of Space Law Treaties in view of Commercial Space Activities – Concrete Proposals*, New Delhi Conference, 2002.

⁴¹³ Ο λειτουργικός ορισμός που δανείστηκε από τον ICAO η ILA για τις υπό-τροχιακές δραστηριότητες είναι ο εξής: «Δραστηριότητα που αποσκοπεί στη μεταφορά προσώπων ή φορτίου σε πολύ υψηλό υψόμετρο, περιλαμβανομένης της μεταφοράς μεταξύ δυο σημείων στη Γη, που ενέχει μια παραβολική πτήση, η οποία δεν θέτει την μηχανή σε τροχιά». Η ILA δεν μένει εκεί αλλά προσδιορίζει τι θεωρείται ως «υπό-τροχιακή μηχανή», κατά πόσο το γενικό διεθνές δίκαιο εφαρμόζεται σε υπό-τροχιακές δραστηριότητες, πως γίνεται η νηολόγηση των υπό-τροχιακών μηχανών και ποιο το καθεστώς ευθύνης από ενδεχόμενη βλάβη. Βλ. *Draft Rules for Suborbital Activities*, Third Report of the ILA Space Law Committee Seventy-Eighth Conference of the International Law Association, Sydney, 2018.

⁴¹⁴ Βλ. <https://www.iadc-online.org/index.cgi?item=home>.

⁴¹⁵ Βλ. *IADC Space Debris Mitigation Guidelines*, IADC – 02 – 01, Revision 1, September 2007.

⁴¹⁶ Βλ. *Report of the Scientific and Technical Subcommittee on its forty-second session*, held in Vienna from 21 February to 4 March 2005, A/AC.105/848, para. 91.

⁴¹⁷ Βλ. ESA Space Debris Mitigation for Agency Projects, http://www.unoosa.org/documents/pdf/spacelaw/sd/ESA_space_debris_mitigation_for_agency_projects.pdf.

⁴¹⁸ Συστάθηκε το 1958 από την ICSU. Βλ. <https://cosparhq.cnes.fr/about>.

της COSPAR εξεδόθη το 2002 και έκτοτε αναθεωρείται συστηματικά. Η πλανητική προστασία θεωρείται γενικά ως η βιολογική προστασία από την μόλυνση (forward and backward – contamination). Η COSPAR Πολιτική θεωρείται ως το διεθνές συναινετικό standard για την βιολογική μόλυνση σύμφωνα με την OST και πιο συγκεκριμένα ερμηνεύει το Άρθρο 9. Τόσο η NASA όσο και η ESA ακολουθούν της προδιαγραφές της COSPAR.

Συμπερασματικά, θα έλεγε κανείς ότι ο ρόλος των άτυπων δρώντων στη διεθνή ρύθμιση της διακυβέρνησης των Global Commons υπήρξε καταλυτικός και πολύ-επίπεδος. Από την ανάπτυξη της ιδέας της προστασίας της Αρκτικής και την εύρεση του όρου της «Βιοποικιλότητας» ως την πίεση για τη σύναψη της Συνθήκης της Ανταρκτικής και την συμμετοχή στη λήψη αποφάσεων για τη ρύθμιση των τηλεπικοινωνιών, του διαστήματος και του διαδικτύου οι πολυποίκιλοι μη κρατικοί δρώντες, άλλοτε κερδοσκοπικής φύσεως και άλλοτε μη κερδοσκοπικής, άλλοτε εκπροσωπώντας λαούς και άλλοτε το κεφάλαιο, άλλοτε συνεισφέροντας στην προαγωγή των Global Commons και άλλοτε δημιουργώντας εμπόδια σε αυτή αναμφισβήτητα αποτελούν την κινητήρια δύναμη της όποιας διακυβέρνησης για αυτούς τους χώρους – πόρους, που ανήκουν σε όλους.

ΜΕΡΟΣ Β΄: Η ΑΝΑΓΚΗ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΗΣ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ GLOBAL COMMONS

Κεφάλαιο III: Η εικόνα σήμερα: το Απρόσφορο της Μονοδιάστατης Χρήσης Hard Law Διατάξεων για την Αποτελεσματική Προστασία των Global Commons

Στο Μέρος Α' ο αναγνώστης είχε την ευκαιρία να γνωρίσει τα συμβατικά και μη συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης αναφορικά με τα Global Commons. Στο παρόν Μέρος Β', η έμφαση δίνεται στις προκλήσεις που θέτει μια μονοδιάστατη διακυβέρνηση τους μέσα από συμβατικά καθεστώτα και τελικά στο απρόσφορο της (Κεφάλαιο III). Η ζοφερή εικόνα του σήμερα σχετικά με τη διακυβέρνηση των Global Commons οδηγεί μοιραία στη συζήτηση για αναβάθμιση των συμβατικών καθεστώτων με soft law διορθωτικές κινήσεις και ορισμένες αρχές για την ορθή διακυβέρνηση (Κεφάλαιο IV).

Η υπάρχουσα συμβατική διακυβέρνηση των Global Commons έχει γίνει αποδέκτης δριμύτατης κριτικής. Ο Vogler παρατηρεί ότι μια μεγάλη αδυναμία των συμβατικών καθεστώτων είναι ότι δεν περιέχουν ολοκληρωμένες προσεγγίσεις που να αντιμετωπίζονται οι περισσότερες – αν όχι όλες – οι περίπλοκες διαστάσεις και προβλήματα. Δεν διαθέτουν μηχανισμούς που να επιτρέπουν την ενσωμάτωση επιστημονικών δεδομένων, που αν συμπεριλαμβάνονταν ίσως να συντελούσαν σε αποτελεσματικότερη διακυβέρνηση. Ως παράδειγμα αναφέρεται η UNCLOS που δεν έχει ενσωματώσει την οικοσυστημική προσέγγιση που σήμερα θεωρείται ουσιαστική για την ολοκληρωμένη διακυβέρνηση των ωκεανών⁴¹⁹. Επίσης, μπορεί να προβλέπεται η αντικατάσταση των επιβλαβών ουσιών για το όζον (CFCs), όμως αποδεικνύεται ότι οι υποκατάστατες φιλικές προς το όζον ουσίες (HCFCs) δεν είναι ιδιαιτέρως καλές για το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής, αφού συνιστούν θερμοκηπικά αέρια. Μπορεί ο διαστημικός χώρος να έχει τύχει μεγάλης ρύθμισης στις δεκαετίες 1950 – 1980 (πχ OST, ITU), όμως οι σημερινές προκλήσεις κυρίως της ρύπανσης του διαστημικού περιβάλλοντος από διαστημικά σκουπίδια και από πυρηνικά απόβλητα δεν καλύπτονται από κανένα καθεστώς και το ίδιο και η ιδιωτική δραστηριότητα⁴²⁰.

Τα Συμβατικά Καθεστώτα λειτουργούν με νομική αυτονομία που δημιουργεί πρόβλημα μετατροπής και προσαρμογής (shifting problem), δηλαδή το υπάρχον συμβατικό πλαίσιο αγνοεί προβλήματα έξω από την στενή εντολή που έχει λάβει και τα οποία μπορεί να προκύψουν μετά την υιοθέτηση του (πχ διαστημικός τουρισμός σε ουράνια σώματα). Όταν υπάρχουν κενά δικαίου στα συμβατικά καθεστώτα των global commons τα Κράτη τα γεμίζουν είτε με κυριαρχικά δικαιώματα είτε με ιδιοκτησιακά δικαιώματα ιδιωτικού δικαίου, που επιτρέπουν την εκμετάλλευση των κοινών δίχως αυτή να γίνεται κατά τρόπο βιώσιμο⁴²¹.

⁴¹⁹ Βλ. Tanaka, Y., *The International Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2012, p. 222.

⁴²⁰ Βλ. Vogler, J., “Global Commons Revisited,” *Global Policy*, vol. 3, 2012, p. 68 – 69.

⁴²¹ Βλ. Bosselmann, K., “Democracy, Sovereignty and the Challenge of the Global Commons” in Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017, p. 55.

Άλλη αδυναμία των συμβατικών καθεστώτων για τα Global Commons προκύπτει από το γεγονός ότι αποσκοπούσαν στην ρύθμιση συμπεριφοράς των δρώντων, όμως δεν αγγίζουν θέματα διανεμητικής δικαιοσύνης. Τα Κράτη με οικονομική δυνατότητα και τεχνολογικές ικανότητες για εκμετάλλευση των πόρων των global commons πάντα απολάμβαναν προνομιακή πρόσβαση. Αυτό θίγει όμως τα συμφέροντα των αναπτυσσόμενων Κρατών. Ιστορικά, τα αναπτυσσόμενα Κράτη επεδίωκαν να στρέψουν τη συζήτηση σε διαμοιρασμό ωφελειών από τη χρήση τους κάτι που οι αναπτυγμένοι αντιτίθετο μέσω της αρχής ΚΚΑ και της προσέγγισης της ορθονομίας. Παράδειγμα αποτελεί η διεκδίκηση της *αρχής της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης* στη Σύμβαση για την Κλιματική Αλλαγή και το Πρωτόκολλο Κιότο⁴²².

Γενικότερα, η παθολογία του φαινομένου της ανεπαρκούς διακυβέρνησης έγκειται στην εγγενή φύση του διεθνούς συστήματος (διεθνής αναρχία), στην εγγενή φύση global commons (πεπερασμένος χαρακτήρας) και την έλλειψη διανεμητικής δικαιοσύνης.

Το απρόσφορο της hard law διακυβέρνησης των Global Commons σε καμία περίπτωση δεν συνεπάγεται τη μηδενιστική άποψη, ότι τα συμβατικά καθεστώτα υπήρξαν άχρηστα. Αντίθετα, η *Πρώτη Φάση του Διεθνούς Δικαίου των Global Commons* δημιούργησε ένα ακλόνητο κεκτημένο, το οποίο δείχνει πως μπορεί η δικαιοπαραγωγική φαντασία να οδηγήσει σε λύσεις διεθνούς κοινού συμφέροντος. Με το πέρασμα του χρόνου, όμως, φαίνεται η φάση αυτή να παρέρχεται και τη θέση της παίρνει η *Δεύτερη Φάση του Διεθνούς Δικαίου των Global Commons*, όπου συντελείται μια μετάβαση από την αμιγώς hard law (ή soft law) καθεστωτική διακυβέρνηση τους σε μια υβριδική πλατφόρμα διακυβέρνησης, όπου ο συμβατικός και ο δηλωτικός βραχίονας διακυβέρνησης αυτής αλληλοδιαπλέκονται, αλληλοσυμπληρώνονται και μπορούν να ξεπεράσουν τις προκλήσεις και τα δικαϊκά κενά, οδηγώντας σε μια αποτελεσματική διακυβέρνηση των Global Commons. Ο γράφων πιστεύει ακράδαντα ότι η συναρμογή της υφιστάμενης hard law διακυβέρνησης με στοιχεία soft law διακυβέρνησης είναι ο καλύτερος τρόπος για να αποφευχθεί η «*Τραγωδία των Κοινών*», να προαχθεί το διεθνές κοινό συμφέρον και να επιτευχθεί η ορθόνομη και βιώσιμη πρόσβαση και χρήση τους.

Τα global commons ως εργαστήρια για την καινοτομική ανάπτυξη της παγκόσμιας διακυβέρνησης και του διεθνούς δικαίου εισήγαγαν μια σειρά από καινοτομίες: (α) moratoria (φαλαινοθηρία, κυνήγι φώκιας σε Ανοιχτή Θάλασσα), κυρώσεις (χρήση CFCs), ποσοστά εκμετάλλευσης (αλιεία, χρηματιστήριο ρύπων), πάγωμα διεκδικήσεων (Ανταρκτική), (β) θεσμικές διαβουλεύσεις των μερών με τα μεγαλύτερα συμφέροντα (Συμβουλευτικά μέρη σε Ανταρκτική), ειδικές διεθνείς επιτροπές (Επιτροπή Συμμόρφωσης Κιότο και UNCOPUOS), (γ) ιδιαίτερος ρόλος των αναπτυσσόμενων Κρατών στο σχεδιασμό αρχών που διέπουν τη συνεργασία για τα global commons (ΚΚΑ ως αντίβαρο σε παραδοσιακές αρχές «όποιος φτάσει πρώτος»), (δ) ο ρόλος του διεθνούς δικαίου στην δημιουργία καινοτομιών διεθνούς ρύθμισης, με ποικίλες μεθόδους, εκτός

---

⁴²² Βλ. Freeman, C., “*The Fragile Global Commons in a World in Transition*”, SAIS Review of International Affairs, vol. 36, Johns Hopkins University Press, 2016, p. 17.

της κλασικής μεθόδου, όπως soft law όργανα (Διακηρύξεις, στρατηγικές), hard law (Συνθήκες, Πρωτόκολλα) και δικαστικές αποφάσεις⁴²³.

Εξάλλου, η δίχως προηγούμενο επιτυχία που έχει σημειώσει η διεθνής κοινότητα στην επίτευξη των στόχων του συμβατικού καθεστώτος για την προστασία της στιβάδας του όζοντος καταδεικνύει ακριβώς ότι το ιδιαίτερο πεδίο αναφοράς (context) ενός Global Commons είναι ο βασικός παράγων που επιτρέπει την αποτελεσματική προστασία του. Η *Σύμβαση της Βιέννης* (1985) και το *Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ* (1987) και οι 8 επακόλουθες τροποποιήσεις του⁴²⁴ ήταν εξαιρετικά επιτυχημένα γιατί πέρασαν μέσα από 4 στάδια⁴²⁵:

(α) Διασφάλιση Επιστημονικού Consensus: Οι καταγγέλλοντες (τυπικά από την επιστημονική κοινότητα) παρενέβησαν στο δημόσιο τομέα και πίεσαν για τη σύσταση του καθεστώτος. Ήταν απαραίτητη η επιστημονική συναίνεση, καθώς ολόκληρη η επιστημονική κοινότητα υπέδειξε την αναμφισβήτητη ζημιά στην οζονόσφαιρα, από την εκπομπή CFCs (χλωροφθορανθράκων), που οφείλεται στη χρήση προωθητικών αερίων (sprays) και ψυκτικών συσκευών. Η παρέμβαση τους ήταν απαραίτητη, καθώς οι επιβλαβείς συνέπειες δεν θα μπορούσαν να γίνουν αντιληπτές από την πολιτική ηγεσία και τον απλό πολίτη. Ποιος απλός πολίτης ή πολιτικός θα υποψιαζόταν την αιτιώδη συνάφεια της εξασθένησης της στιβάδας του όζοντος πάνω από την Αυστραλία και της χρήσης ψυκτικών συσκευών και προωθητικών αερίων στην Ευρώπη.

(β) Κοινωνική Αποδοχή Ρύθμισης: Την επιστημονική αποκάλυψη πρέπει να συνοδεύσει η κοινωνική αποδοχή της και η πίεση της κοινής γνώμης προς τους ιθύνοντες προκειμένου να προχωρήσουν σε διαπραγματεύσεις για τη ρύθμιση του Global Commons. Στην περίπτωση της χρήσης των CFCs, τα θύματα ήταν οι πλούσιοι (σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ) Αυστραλοί, που παρουσίαζαν αυξημένα ποσοστά καρκίνου του δέρματος. Συνεπώς είχαν τα μέσα να πιέσουν τις κυβερνήσεις του Βορρά και συνεπώς να προωθήσουν το διεθνές καθεστώς για την προστασία του όζοντος.

(γ) Συμβιβασμός με τα Συμφέροντα του Ιδιωτικού Παράγοντος: Η απαγόρευση των CFCs χωρίς υποκατάστατη ουσία θα προκαλούσε αντίδραση από τις βιομηχανίες παραγωγής ψυκτικών συσκευών και προωθητικών αερίων. Ευτυχώς, η βιομηχανία κατάφερε να βρει ως υποκατάστατη ουσία τους HCFCs (υδροχλωροφθοράνθρακες), οι οποίοι είχαν μικρότερες αρνητικές συνέπειες από τους CFCs.

(δ) Συμβιβασμός με τα Συμφέροντα των Αναπτυσσόμενων Κρατών: Οι αναπτυσσόμενες χώρες άρχισαν να παραπονιούνται ότι τους στερείται το δικαίωμα να αναπτύξουν ψυκτική βιομηχανία με την απαγόρευση των CFCs. Ευκολότερα συμβιβάστηκαν τα

⁴²³ Βλ. Schrijver, N., “Managing the global commons: common good or common sink?”, Third World Quarterly, vol. 37, 2016, p. 1252-1266.

⁴²⁴ Διαδοχικά οι εξής τροποποιήσεις: 1990 (Λονδίνο), 1991 (Ναϊρόμπι), 1992 (Κοπεγχάγη), 1993 (Μπανγκόκ), 1995 (Βιέννη), 1997 (Μόντρεαλ), 1999 (Πεκίνο) και 2016 (Κιγκάλι, όχι ακόμη σε ισχύ).

⁴²⁵ Βλ. Lipietz, Al., “Managing the Global Commons”, Interview to Barbara Lipietz, August 2017, available at: <https://iris.ucl.ac.uk/iris/publication/897726/1> (last access: 19/11/2018).

συμφέροντα των αναδυόμενων οικονομιών (πχ Κίνα). Αλλά τελικά κάμφθηκαν μέσω του προτιμησιακού καθεστώτος και οι αντιστάσεις των υπόλοιπων Κρατών του Νότου.

Μάλιστα, η τελευταία τροποποίηση (2016, Κιγκάλι) προβλέπει τη σταδιακή εξάλειψη και των HCFCs ως επιβλαβών θερμοκηπικών αερίων. Όμως τα Κράτη φαίνονται διστακτικά, καθώς δεν υπάρχει προς το παρόν διαθέσιμη εναλλακτική υποκατάστατη ουσία και οι πιέσεις της βιομηχανίας και του αναπτυσσόμενου Νότου είναι ιδιαίτερες μεγάλες.

Σε κάθε περίπτωση, η επιτυχία του συμβατικού καθεστώτος για το όζον φαίνεται στα μάτια όσων ασκούν κριτική ως μεμονωμένη κατάσταση εξαίρεσης. Στη συνέχεια παρατίθενται οι λόγοι για τους οποίους έχει ασκηθεί τόσο έντονη κριτική στη συμβατική διακυβέρνηση των Global Commons.

(3.1) Η μη επαρκής επικύρωση των Συμβάσεων ως μέθοδος καθυστέρησης της ενεργοποίησης του συμβατικού καθεστώτος: η περίπτωση της Moon Agreement

Τα συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης των Global Commons, όπως και κάθε διεθνής συνθήκη για να τεθούν σε ισχύ πρέπει να επικυρωθούν από τα αρμόδια εσωτερικά όργανα των Κρατών, που έχουν υπογράψει τη Συνθήκη.

Το ζήτημα κατά πόσο ένα Κράτος, που υπέγραψε⁴²⁶ συνθήκη που εισάγει διεθνές ρυθμιστικό καθεστώς για τα Global Commons, θα προχωρήσει σε επικύρωση⁴²⁷ ή όχι της συνθήκης αυτής, δεν αποτελεί ένα απλό ερώτημα. Η άσκηση του δικαιώματος της επικύρωσης ενός διεθνούς συμβατικού κειμένου αποτελεί κυρίαρχη πράξη εκδήλωσης της συναίνεσης με νομοθετικό περιεχόμενο και προκύπτει κατόπιν αξιολογικής διαδικασίας του Κράτους υπό τη διττή ιδιότητα του (Κράτος ως ατομικότητα και Κράτος ως διεθνής κοινωνός)⁴²⁸. Θα ήταν υπεραπλουστευτικό να υποθέσει κανείς ότι αφ' ης στιγμής διακυβεύεται το διεθνές κοινό συμφέρον από τη μη επικύρωση της Συνθήκης, το Κράτος θα δράσει υπό το καπέλο του διεθνούς κοινωνού δίχως να αντισταθμίσει τις εσωτερικές συνέπειες της πράξης του σε όρους εθνικού συμφέροντος.

⁴²⁶ Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969), κάθε αντιπρόσωπος μπορεί να υπογράψει μια Συνθήκη “ad referendum” (με κάθε επιφύλαξη), υπό την προϋπόθεση ότι η υπογραφή επιβεβαιώνεται από το Κράτος του. Σε αυτή την περίπτωση, η υπογραφή γίνεται οριστική, εφόσον επιβεβαιώνεται από το αρμόδιο όργανο. Βλ. Άρθρο 12 (2) (β) της Σύμβασης της Βιέννης. Όπου η υπογραφή υπόκειται σε επικύρωση, αποδοχή ή έγκριση, η υπογραφή δεν θεμελιώνει την συναίνεση του Κράτους να δεσμευτεί. Δηλώνει όμως την πρόθεση του υπογράφοντος Κράτους να συνεχίσει τη διαδικασία δημιουργίας της Συνθήκης. Βλ. Άρθρο 10 Σύμβασης της Βιέννης. Βλ. <http://ask.un.org/faq/14594>.

⁴²⁷ Σύμφωνα με τη Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969), η «επικύρωση» προσδιορίζει τη διεθνή πράξη, με την οποία ένα Κράτος καταδεικνύει την συναίνεση του να δεσμευτεί από μια Συνθήκη, εφόσον τα Μέρη αποσκοπούν να δείξουν τη συναίνεση τους μέσω αυτής της πράξης. Στην περίπτωση των πολυμερών Συνθηκών, συνήθως ο Θεματοφύλακας συλλέγει τις επικυρώσεις όλων των Κρατών, κρατώντας όλα τα Μέρη ενήμερα για την κατάσταση. Ο θεσμός της επικύρωσης χορηγεί στα Κράτη το απαραίτητο χρονικό – πλαίσιο να αναζητήσουν την απαιτούμενη έγκριση της Συνθήκης σε εσωτερικό επίπεδο και να θεσπίσει την απαραίτητη διαδικασία για να αποδώσει εσωτερικό αποτέλεσμα σε αυτή τη Συνθήκη. Βλ. Άρθρα 2 (1) (β), 14 (1) και 16 της Σύμβασης της Βιέννης. Βλ. <http://ask.un.org/faq/14594>.

⁴²⁸ Για τις δυο ιδιότητες του Κράτους, βλ. *supra*, Κεφάλαιο Πρώτο.

Στην επιλογή ανάμεσα στο ατομικό και το διεθνές κοινό συμφέρον, που θα οδηγήσει το Κράτος στην αξιολογική – νομοθετική απόφαση του, μεγάλο ρόλο παίζει το εξωτερικό και το εσωτερικό πεδίο αναφοράς (context). Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Συνθήκης της Ανταρκτικής. Στο ψυχροπολεμικό πεδίο αναφοράς και την ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας, ο φόβος των ΗΠΑ για εγκατάσταση στρατιωτικών βάσεων της ΕΣΣΔ στην Ανταρκτική οδήγησαν σε συνομολόγηση και άμεση επικύρωση της Συνθήκης εκ μέρους των ΗΠΑ. Εν ολίγοις, είναι σημαντικό τα Κράτη να έχουν κίνητρο για να προχωρήσουν σε επικύρωση σε εύλογο χρονικό διάστημα⁴²⁹.

Η γενική εικόνα των επικυρώσεων των συμβατικών κειμένων που διέπουν τα Global Commons βοηθά στην άμεση συναγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την πρόθεση των Κρατών να προστατεύσουν και να διατηρήσουν αυτούς τους χώρους / πόρους, η χρήση των οποίων είναι παγκόσμια. Στο συμβατικό σύστημα της Ανταρκτικής η εικόνα παρουσιάζει μια σταθερότητα (παρά τον μικρό αριθμό συμμετοχής)⁴³⁰. Όλα τα σημαντικά συμβουλευτικά (και μη) μέρη της *Συνθήκης της Ανταρκτικής*⁴³¹ είναι μέρη στο *Πρωτόκολλο Περιβαλλοντικής Προστασίας* (1991)⁴³² και την *Σύμβαση για τα Είδη Φώκιας* (1972)⁴³³ και στη *Σύμβαση CCAMLR* (1980)⁴³⁴. Στον δε ωκεανικό τομέα πόρων, η UNCLOS (1982) έχει σημειώσει μεγάλη επιτυχία με 168 επικυρώσεις, η Συμφωνία της Νέας Υόρκης (1994) έχει 150 επικυρώσεις και η *Συμφωνία ΟΗΕ για τα αλληλεπικαλυπτόμενα ιχθυοαποθέματα και τα ιχθυοαποθέματα υψηλής μεταναστεύσεως* (1995) έχει 89 επικυρώσεις⁴³⁵. Η *Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα* συγκεντρώνει καθολική αποδοχή, μετρώντας 196 επικυρώσεις. Μοναδική εξαίρεση αποτελούν οι ΗΠΑ (οι οποίες έχουν υπογράψει τη Σύμβαση το 1993) και η Αγία Έδρα (που δεν την έχει υπογράψει καν). Το *Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια* (2003) χαιρεί επίσης μεγάλης συμμετοχής με 176 επικυρώσεις (αν και Καναδάς, Ρωσία και ΗΠΑ δεν έχουν καν υπογράψει). Το *Πρωτόκολλο της Ναγογια για το Διαμοιρασμό Πρόσβασης και Ωφελειών*

⁴²⁹ Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1998, p. 25.

⁴³⁰ Στη Συνθήκη της Ανταρκτικής συμμετέχουν επί της ουσίας 29 Συμβουλευτικά Μέρη και 24 μη Συμβουλευτικά Μέρη, δηλαδή συνολικά 53, ήτοι το 1/4 της διεθνούς κοινότητας Κρατών, γεγονός που έχει οδηγήσει ορισμένους να θεωρούνται ότι δεν πληρούται ο όρος της παγκοσμιότητας του κοινού και προτιμούν να το αποκαλούν «διεθνές κοινό».

⁴³¹ Αναφερόμενοι σε σημαντικά συμβαλλόμενα μέρη, ο γράφων εννοεί αφενός μεν τα μέρη εκείνα που αναμφισβήτητα στην παρούσα φάση του διεθνούς συστήματος παίζουν πρωταρχικό ρόλο στη διεθνή πολιτική (ΗΠΑ, Ρωσία, Κίνα, Ινδία, Ηνωμένο Βασίλειο, Γαλλία) και αφετέρου δε τα μέρη εκείνα που έχουν άμεσο ενδιαφέρον και τεχνολογία πρόσβασης και χρήσης στο εκάστοτε Global Commons. Η συμμετοχή των σημαντικών Κρατών προσδίδει σταθερότητα στο συμβατικό καθεστώς και αποτελεί κίνητρο για συμμετοχή από πιο «ασθενείς» σε όρους ισχύος παίκτες διεθνούς σκακιέρας.

⁴³² Από τα 53 Κράτη που έχουν επικυρώσει την Συνθήκη Ανταρκτικής, ως το 2018 τα 40 έχουν επικυρώσει το Περιβαλλοντικό Πρωτόκολλο. Βλ. https://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e.

⁴³³ Από τα 53 Κράτη που έχουν επικυρώσει την Συνθήκη Ανταρκτικής, ως το 2018 τα 16 έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση CCAS. Βλ. https://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e. Η Ινδία και η Κίνα είναι τα μόνα σημαντικά Κράτη, που δεν έχουν επικυρώσει.

⁴³⁴ Από τα 53 Κράτη που έχουν επικυρώσει την Συνθήκη Ανταρκτικής, ως το 2018 τα 30 έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση CCAMLR. Βλ. https://www.ats.aq/devAS/ats_parties.aspx?lang=e.

⁴³⁵ Οι ΗΠΑ έχουν επικυρώσει μόνο τη Συμφωνία (1995). Είναι ένα από τα 4 Κράτη που συμμετείχαν στην UNCLOS III και τελικά αρνήθηκαν να υπογράψουν το κείμενο της Σύμβασης, ενώ παρά την αναστάτωση που δημιούργησαν και την επαναδιαπραγμάτευση στην οποία αυτή οδήγησε, δεν επικύρωσαν ούτε τη Συμφωνία Νέας Υόρκης. Η Κίνα δεν συμμετέχει σε Συμφωνία 1995, αλλά έχει επικυρώσει τις υπόλοιπες. Η Ρωσία, το Ηνωμένο Βασίλειο και η Γαλλία συμμετέχουν σε όλες. Βλ. http://www.un.org/depts/los/reference_files/chronological_lists_of_ratifications.htm.

(2010) έχει 111 επικυρώσεις⁴³⁶ και το *Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο της Nagoya – Kuala Lumpur περί της Ευθύνης και Επανόρθωσης* (2010) έχει 42 επικυρώσεις⁴³⁷. Το συμβατικό καθεστώς για την προστασία της στιβάδας του όζοντος θεωρείται επιτυχημένο, καθώς πλέον τόσο η *Σύμβαση Πλαίσιο της Βιέννης* (1985), όσο και το *Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ* (1987) έχουν επικυρωθεί από το σύνολο των Κρατών της διεθνούς κοινότητας⁴³⁸. Ακόμη, η *Διεθνής Συνθήκη για τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους για την Τροφή και τη Γεωργία* (ITPGRFA) (2001), που υιοθετήθηκε από την 31η Σύνοδο του FAO προκειμένου να εισάγει ένα πολυμερές σύστημα πρόσβασης και διαμοιρασμού ωφελειών 64 προσδιορισμένων ειδών τέτοιων πόρων, γνώρισε μια από τις ταχύτερες επικυρώσεις στην ιστορία των περιβαλλοντικών συνθηκών, συγκεντρώνοντας ως το 2013 127 επικυρώσεις⁴³⁹. Τέλος, αν και σε διεθνές επίπεδο δεν υπάρχει Διεθνής Συνθήκη για τον κυβερνοχώρο, σε περιφερειακό επίπεδο, έχει συνομολογηθεί η *Σύμβαση της Βουδαπέστης για το Κυβερνοέγκλημα* (2001) στο πλαίσιο του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία μάλιστα έχει ένα βαθμό παγκοσμιότητας καθώς είναι ανοιχτή για προσχώρηση και από κράτη μη μέλη του Οργανισμού (πχ ο Καναδάς και οι ΗΠΑ την έχουν επικυρώσει, όχι όμως η Ρωσία και η Κίνα)⁴⁴⁰.

Η καθυστέρηση της επικύρωσης μπορεί να οφείλεται σε διάφορους λόγους: (α) μπορεί άλλες πολιτικές προτεραιότητες να οδηγήσουν το θέμα της επικύρωσης στον πάτο της πολιτικής ατζέντας, (β) μπορεί να καθυστερούν λόγω γραφειοκρατικών κωλυμάτων ή (γ) να αντιτάσσονται ομάδες ειδικού ενδιαφέροντος. Έτσι, μολονότι ο Clinton υπέγραψε τη *Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα* (1992), η Σύμβαση αυτή δεν επικυρώθηκε, καθώς δεν πέρασε από τη Γερουσία, όπως προέβλεπε το Σύνταγμα ΗΠΑ⁴⁴¹. Ο Πρόεδρος της Επιτροπής Εξωτερικών Σχέσεων της Γερουσίας, Jess Helms, θεωρούσε τη CBD ως επίθεση στα δικαιώματα των Πολιτειών και ως συντηρητικός δεν ήθελε να επεκτείνει τις περιβαλλοντικές εξουσίες και ευθύνες των ομόσπονδων κυβερνήσεων. Σπανιότερα, μπορεί η κυβέρνηση που διαπραγματεύεται μια Συνθήκη να πέσει ή να αλλάξει η Διοίκηση παρασύροντας το θέμα της επικυρώσεως σε νέες ατραπούς. Κάπως έτσι, το 1982, η Νέα Διοίκηση ΗΠΑ υπό τον Ronald Reagan απέσυρε τη στήριξη της χώρας της από το σχέδιο της UNCLOS. Τελικά, εν έτει 2018, οι ΗΠΑ ακόμη δεν έχουν υπογράψει ούτε επικυρώσει την UNCLOS και δεν επικύρωσε ακόμη ούτε την *Συμφωνία της Νέας Υόρκης*, της οποίας η γέννηση οφείλεται στην ανάγκη συμβιβασμού των συμφερόντων

⁴³⁶ Τέθηκε σε ισχύ το 2014. Ο Καναδάς, η Νέα Ζηλανδία, η Ρωσία και οι ΗΠΑ δεν συμμετέχουν. Η Αυστραλία έχει υπογράψει αλλά δεν έχει επικυρώσει.

Βλ. <https://www.cbd.int/information/parties.shtml#tab=2>.

⁴³⁷ Τέθηκε σε ισχύ 8 Μαρτίου 2018. Σχεδόν κανένα από τα σημαντικά Κράτη δεν συμμετέχει. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι είναι πολύ πρόσφατο το Πρωτόκολλο και δεν μπορούμε ακόμη να εξετάσουμε με αντικειμενικότητα την πρόθεση των Κρατών να το επικυρώσουν ή όχι.

Βλ. <https://www.cbd.int/information/parties.shtml#tab=3>.

⁴³⁸ Βλ. https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-2-a&chapter=27&clang=en#1.

⁴³⁹ Βλ. Halewood, M., López Noriega, I., Louafi, S. (ed.), *Crop Genetic Resources as a Global Commons: Challenges in international law and governance*, Routledge, 2013, p. 6.

⁴⁴⁰ Σε ισχύ τέθηκε το 2004. Βλ.

⁴⁴¹ Βλ. Άρθρο II του Συντάγματος ΗΠΑ. Βλ. supra, Κεφάλαιο 2.2.1.

προκειμένου οι ΗΠΑ να συμμετέχουν στο σύστημα⁴⁴². Το ίδιο και η *Σύμβαση Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή* (1992) και το *Πρωτόκολλο του Κιότο* (1997)⁴⁴³.

Η ακροβασία μεταξύ εθνικού συμφέροντος και διεθνούς κοινού συμφέροντος δεν είναι μια εύκολη διαδικασία, αλλά αντίθετα πρόκειται για μια περίπλοκη «σπαζοκεφαλιά» στην οποία στόχος είναι πολλές φορές ο συγκερασμός των συχνά αντικρουόμενων συμφερόντων πολλαπλών δρώντων σε εσωτερικό και διεθνές επίπεδο. Η περίπτωση των ΗΠΑ είναι ενδεικτική των πολλαπλών πιέσεων, που μπορεί να δεχτεί ένα Κράτος κατά την αξιολόγηση της κατάστασης για να αποφασίσει αν θα επικυρώσει μια Συνθήκη. Επί παραδείγματι, οι ΗΠΑ, πιεζόμενες από τον επιχειρηματικό παράγοντα, του οποίου τα συμφέροντα θίγονταν από το Μέρος XI της Σύμβασης, δεν επικύρωσαν την *UNCLOS*⁴⁴⁴. Επίσης, ο λόγος που ο George Bush δεν υπέγραψε τη *Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα* οφείλεται στη Συνταγματική ρύθμιση των ΗΠΑ σύμφωνα με την οποία κάθε Πολιτεία μπορεί να καθορίζει μόνη της την προστασία και διατήρηση της Αγρίας Ζωής και για αυτό ο Bush δεν ήθελε να αφήσει τις Πολιτείες να αρχίσουν να εφαρμόζουν απευθείας τη Σύμβαση της Βιοποικιλότητας (1992).

Το κίνητρο για την επικύρωση μιας Συνθήκης δεν εκφράζεται απαραίτητα σε θετικούς όρους σε σχέση με τα κέρδη των Κρατών από την επικύρωση, αλλά και σε αποθετικούς όρους με την έννοια της αποφυγής μιας καταστροφικής καταστάσεως. Συχνά, λοιπόν, η επικύρωση διεθνούς συνθήκης ήταν αναγκαιότητα για την αποφυγή μιας μεγαλύτερης ζημιάς από τη ζημιά που θα υποστούν τα εθνικά συμφέροντα από την επικύρωση και θέση της σε ισχύ. Σε περιπτώσεις που αποκτήθηκε το επιστημονικό consensus σχετικά με τις συνέπειες της εξασθένισης της στιβάδας του όζοντος ή της κλιματικής αλλαγής, οι διαδικασίες επικύρωσης επισπεύστηκαν. Ενώ η Σύμβαση Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή είχε υπογραφεί το 1992, δεν ήταν πριν το 1995, που τα Κράτη διαπίστωσαν ότι πρέπει να προχωρήσουν σε υπογραφή και επικύρωση μιας συνθήκης με πιο συγκεκριμένες ρυθμίσεις. Έτσι ανέκυψε το Πρωτόκολλο του Κιότο το 1997. Τέλος, ένα ακόμη κίνητρο για την επικύρωση ενός συμβατικού κειμένου είναι η συμμετοχή σε αυτό άλλων παικτών – κλειδιών. Είναι γεγονός ότι στα περισσότερα συμβατικά καθεστώτα των Global Commons δεν συμμετέχουν οι ΗΠΑ και άλλα σημαντικά Κράτη. Αυτό το έλλειμμα ισοσκελίζεται από τη συμμετοχή της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία παρουσιάζει έντονη δραστηριοποίηση. Στην περίπτωση του Πρωτοκόλλου του Κιότο, υπήρχαν ορισμένες χώρες που είχαν μικρότερο κίνητρο για συμμετοχή, όπως οι χώρες JUSCANZ (Ιαπωνία, ΗΠΑ, Καναδάς, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία), η Κίνα, η Ρωσία και η Ινδία). Η συμμετοχή και η έντονη παρουσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Πρωτόκολλο Κιότο σηματοδότησε την εισαγωγή κινήτρων (πχ χρηματιστήριο ρύπων) για τη

⁴⁴² Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1998, p. 25.

⁴⁴³ Οι ΗΠΑ έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση Πλαίσιο όχι όμως και το Πρωτόκολλο του Κιότο, λόγω των πιέσεων από τις βιομηχανίες παραγωγής θερμοκηπικών αερίων. Βέβαια, η Κίνα και ο Καναδάς αποχώρησαν πριν τη λήξη της εφαρμοστικής περιόδου του Πρωτοκόλλου.
Βλ. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtldsg_no=XXVII-7-a&chapter=27&clang=en.

⁴⁴⁴ Βλ. Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7th ed., Routledge, 1997, p. 207.

συμμετοχή των αντιρρησιών, που τελικά επικύρωσαν το Πρωτόκολλο, όπως για παράδειγμα ο Καναδάς⁴⁴⁵.

Το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα μη επικύρωσης συμβατικού καθεστώτος για τη διακυβέρνηση Global Commons αφορά το διαστημικό τομέα πόρων και δη τη *Συμφωνία που διέπει τις Δραστηριότητες των Κρατών στη Σελήνη και τα άλλα Ουράνια Σώματα* (1979). Η Συμφωνία αυτή αναγορεύει τη Σελήνη και τα ουράνια σώματα σε ΚΚΑ και προβλέπει γενικά τη σύσταση στο μέλλον ενός ειδικού καθεστώτος για την διαχείριση των πόρων τους με ιδιαίτερη μνεία στα αναπτυσσόμενα Κράτη. Είναι ενδεικτικό ότι κανένα από τα Κράτη που έχουν πραγματοποιήσει ως σήμερα επανδρωμένη πτήση στο διάστημα (space-faring States) δεν έχει επικυρώσει τη *Moon Agreement*⁴⁴⁶. Ο μικρός αριθμός επικυρώσεων από μια μικρή ετερόκλητη ομάδα 18 Κρατών που δεν διαθέτουν διαστημική τεχνολογία και τεχνογνωσία⁴⁴⁷ δεν επιτρέπει στην παρούσα φάση την ουσιαστική εφαρμογή της *Moon Agreement*⁴⁴⁸. Παρ' όλα αυτά η Συμφωνία παραμένει σημαντική καθώς απονομιμοποιεί οποιαδήποτε μονομερή από τα ενδιαφερόμενα Κράτη ενέργεια. Εξάλλου, δεν μπορεί να αποκλειστεί το ενδεχόμενο στο μέλλον η εξέλιξη του context να οδηγήσει το σύνολο της διεθνούς κοινότητας Κρατών να επικυρώσουν τη Συμφωνία για τη Σελήνη, αν και προς το παρόν φαίνεται απίθανο σενάριο.

Σε αυτό το σημείο πρέπει να διευκρινιστεί ότι η υπογραφή από μόνη της μπορεί να μην εγείρει έννομες συνέπειες στο Κράτος, όμως «γεννά» μια ηθική – πολιτική υποχρέωση με έντονα κοινωνικές προεκτάσεις. Σύμφωνα με τη *Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών* (1969), ένα Κράτος που υπογράφει διεθνή σύμβαση οφείλει να απέχει με καλή πίστη από κάθε ενέργεια, που μπορεί να αντιστρατεύεται το σκοπό και το αντικείμενο της υπογραφείσας Συνθήκης. Πρόκειται για ένα καθήκον που στόχο έχει να προωθήσει μια σχέση διεθνούς κοινού συμφέροντος σε εμπιστευματική βάση⁴⁴⁹.

Συμπερασματικά, για την ενδυνάμωση της συνεργασίας και της συμμετοχής σε διεθνή καθεστώτα διακυβέρνησης των Global Commons πρέπει να αξιοποιούνται στρατηγικές παροχής κινήτρων. Είναι ευκολότερη η επικύρωση σε διεθνείς συνθήκες που είναι πιο φιλικές προς το χρήστη (user-friendly) και ενέχουν κίνητρα, που να ωθούν σε εθελούσιες δεσμεύσεις παρά να έχουν αυστηρές επιταγές. Έτσι κερδίζουν σε εμπιστοσύνη και αξιοπιστία. Οι διεθνείς συνθήκες μπορούν να επιβάλουν άνισες απαιτήσεις αναγνωρίζοντας τη διάσταση μεταξύ των Κρατών με γνώμονα την τεχνολογική

⁴⁴⁵ Βλ. Lipietz, Al., “*Managing the Global Commons*”, Interview to Barbara Lipietz, August 2011, available at: <https://iris.ucl.ac.uk/iris/publication/897726/1> (last access: 19/11/2018)

⁴⁴⁶ Βλ. Schrijver, N., “*Managing the global commons: common good or common sink?*”, Third World Quarterly, vol. 37, 2016, p. 1260.

⁴⁴⁷ Αρμενία, Αυστραλία, Αυστρία, Βέλγιο, Χιλή, Καζακστάν, Κουβέιτ, Λίβανος, Μεξικό, Μαρόκο, Ολλανδία, Πακιστάν, Περού, Φιλιππίνες, Σαουδική Αραβία, Τουρκία, Ουρουγουάη και Βενεζουέλα. Η Γαλλία και η Ρουμανία την έχουν υπογράψει αλλά δεν την έχουν επικυρώσει.

Βλ. https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXIV-2&chapter=24&clang=en.

⁴⁴⁸ Βλ. Brooks, M., “*Who owns the moon? We're just going to have to get up there and find out*”, New Statesman, 19 February 2014, available at: <https://www.newstatesman.com/sci-tech/2014/02/who-owns-moon-were-just-going-have-get-there-and-find-out>. Βλ. Kim, B. M., *Governance of the Global Commons: The Deep Seabed, the Antarctic, Outer Space*, KIEP World Economy Update, vol. 4, No 29, 2014, p. 4.

⁴⁴⁹ Βλ. Άρθρο 18 Σύμβασης Βιέννης (1969).

ανάπτυξη. Μπορεί επίσης, μια συνθήκη εκκρεμούσης της επικυρώσεως της να τεθεί σε ισχύ προσωρινά, είτε με ειδική στη Συνθήκη πρόβλεψη, είτε με διαδικασίες soft law που θα περιέχουν κατευθυντήριες αρχές αυτοδεσμεύσεως. Τέτοια είναι η περίπτωση της *Συμφωνίας των Παρισίων για το Κλίμα* (2015).

(3.2) *Η επαναδιαπραγμάτευση ως μέθοδος αποδυνάμωσης συμβατικής προστασίας: η περίπτωση του Διεθνούς Βυθού*

Στην περίπτωση του – κατά UNCLOS – συμβατικού καθεστώτος για τον Διεθνή Βυθό / Περιοχή, η απροθυμία των ΗΠΑ και άλλων βιομηχανικών Κρατών να δεχθεί το Μέρος XI της Σύμβασης οδήγησε σε επανέναρξη των διαπραγματεύσεων⁴⁵⁰, που λίγο έλειψε να τινάξει ολόκληρη τη Σύμβαση στον αέρα, καθώς επρόκειτο για μια ολοκληρωμένη Συμφωνία – Πακέτο και ίσχυε η αρχή “take it or leave it” (package deal)⁴⁵¹.

Στο τελικό στάδιο της UNCLOS III υπήρχε ένα βαρύ κλίμα δυσaréσκειας ως προς το καθεστώς του διεθνούς βυθού. Το 1980 η Νέα Διοίκηση Reagan αποφάσισε ότι δεν θα στηρίξει το Σχέδιο της UNCLOS. Το 1982 δήλωσαν ότι θεωρούν μη αποδεκτές τις διατάξεις για το καθεστώς του Διεθνούς Βυθού. Ορισμένα από τα σημεία που ενοχλούσαν τις ΗΠΑ (και άλλους δυτικούς) ήταν: (α) οι διατάξεις που εμποδίζουν τη μελλοντική ανάπτυξη της εκμετάλλευσης των πόρων της Περιοχής, (β) το σύστημα λήψης αποφάσεων που δεν δίνει τη δυνατότητα σε ΗΠΑ να εξυπηρετεί τα εθνικά τους συμφέροντα και (γ) οι προβλέψεις για υποχρεωτική μεταφορά τεχνολογίας και πιθανότητα διαμοιρασμού οφελών και από εθνικοαπελευθερωτικά κινήματα. Κατά την άποψη τους το σύστημα της UNCLOS ήταν εξαιρετικά γραφειοκρατικό και αντίκειται στις αρχές της ελεύθερης αγοράς και του διεθνούς εμπορίου⁴⁵².

Πιο συγκεκριμένα, μετά την υιοθέτηση της UNCLOS και αφού παρήλθε η προθεσμία για την υπογραφή της, πολλά βιομηχανικά κράτη με προεξάρχουσες τις ΗΠΑ, έθεσαν θέμα αναθεωρήσεως του Μέρους XI για το καθεστώς, που διέπει το Διεθνή Βυθό. Τελικά, ξεκίνησε μια άτυπη επαναδιαπραγμάτευση υπό την αιγίδα του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ, Javier Perez de Cuellar και αργότερα του Boutros – Boutros Ghali, η οποία κατέληξε στην απόφαση 48/263 της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ που περιείχε τη *Συμφωνία της Νέας Υόρκης «περί της εφαρμογής του Μέρους XI της UNCLOS* (1994)⁴⁵³. Ο όρος «εφαρμογή» (implementation) χρησιμοποιείται καταχρηστικά αφού, επί

⁴⁵⁰ Για την έννοια της επαναδιαπραγματεύσεως βλ. Ραυτόπουλος, Ε., *Διεθνείς Διαπραγματεύσεις: Θεωρία και Τεχνική Οικοδόμησης Διεθνούς Κοινού Συμφέροντος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 230.

⁴⁵¹ Βλ. Ρούκουνας, Εμ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 229.

⁴⁵² Βλ. Wolfrum, R., “Common Heritage of Mankind” in Bernhard, R., *Encyclopedia of Public International Law: Law of the Sea Air and Space*, 1989, p. 68.

⁴⁵³ Βλ. *Agreement relating to the implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982*, UNGA, resolution 48/263 (1994), available at: https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=XXI-6-a&chapter=21&clang=en.

της ουσίας, πρόκειται για αντικατάσταση του Μέρους XI, παρά το γεγονός ότι νομοτεχνικά αποτελεί διαφορετική διεθνή συνθήκη⁴⁵⁴.

Κατά τη διαπραγμάτευση της UNCLOS III, τα αναπτυσσόμενα Κράτη επεδίωξαν μέσα από την αναγόρευση της Περιοχής και των πολύτιμων πόρων της (πολυμεταλλικοί κόνδυλοι και σουλφίδια) σε ΚΚΑ, να οικοδομήσουν ένα σύστημα εκμετάλλευσης, στο οποίο να εκπροσωπούνται τα συμφέροντα τους και παράλληλα να μην θίγονται από τον ανταγωνισμό σε σχέση με τους φυσικούς πόρους που αυτά εξήγαν από χερσαίες πηγές πόρων που διέθεταν. Η έννοια ΚΚΑ απηχεί την βούληση των μερών να αποκλείσουν το ενδεχόμενο αποκλειστικής εκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πόρων σε συγκεκριμένες περιοχές εκτός εθνικής δικαιοδοσίας, από ορισμένα Κράτη των οποίων το επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης, οι εμπορικές επιχειρήσεις και η γεωγραφική εγγύτητα θα επέτρεπε τέτοια εκμετάλλευση. Αντίθετα, η εκμετάλλευση τους μπορεί να γίνει μόνο προς όφελος της Ανθρωπότητας, με έμφαση στις ανάγκες των αναπτυσσόμενων Κρατών⁴⁵⁵. Η έλλειψη προθυμίας των τεχνολογικά αναπτυγμένων Κρατών του Βορρά για πραγματική προστασία του διεθνούς βυθού και ορθόνομη και εμπιστευματική εκμετάλλευση και χρήση των πόρων του, εκφράστηκε με ιδιαίτερη φαντασία, μέσω της παράκαμψης της κλασσικής μεθόδου αναθεωρητικής διαδικασίας⁴⁵⁶ και της επιλογής συνομολόγησης ενός νέου συμβατικού κειμένου, που υπό το πρόσχημα της εκτελεστικής εφαρμογής της UNCLOS, μετουσίωσε ολόκληρο το καθεστώς διακυβέρνησης ενός Global Commons, προσαρμόζοντας το στα ατομικά τους συμφέροντα⁴⁵⁷.

Τα σημεία στα οποία φαίνεται η εξυπηρέτηση των συμφερόντων των αναπτυγμένων Κρατών μέσα από τη *Συμφωνία της Νέας Υόρκης* είναι τα παρακάτω: (α) με την αναφορά στην ανάγκη ελαχιστοποίησης των δαπανών των συμβαλλομένων μερών αποστέρει από

⁴⁵⁴ Η λέξη «εφαρμογή» (implementation) χρησιμοποιήθηκε σκοπίμως, προκειμένου να αποφευχθεί η έννοια της επαναδιαπραγμάτευσης του κειμένου, που θα οδηγούσε σε ευρύτερη ερμηνεία των ουσιαστικών διατάξεων της UNCLOS. Βλ. Anderson, D., *Modern Law of the Sea: Selected Essays*, Publication of Ocean Development, vol. 59, Martinus Nijhoff Publishers Leiden / Boston, 2008, p. 353.

⁴⁵⁵ Βλ. Άρθρο 136 UNCLOS.

⁴⁵⁶ Σύμφωνα με το Άρθρο 314 της UNCLOS, «Κάθε Κράτος Μέρος μπορεί με γραπτή ανακοίνωση προς το Γενικό Γραμματέα της Αρχής να προτείνει τροποποίηση διατάξεων της παρούσας Σύμβασης, που αφορούν αποκλειστικά σε δραστηριότητες στην Περιοχή περιλαμβανομένου του Παραρτήματος VI Τμήμα 4. Ο Γενικός Γραμματέας κυκλοφορεί την ανακοίνωση αυτή σε όλα τα Κράτη Μέρη. Η προτεινόμενη τροποποίηση υπόκειται στην έγκριση της Συνελεύσεως αφού προηγουμένως εγκριθεί από το Συμβούλιο. Οι αντιπρόσωποι Κρατών Μερών στα όργανα αυτά είναι πλήρως εξουσιοδοτημένοι να εξετάζουν και εγκρίνουν την προτεινόμενη τροποποίηση. Η προτεινόμενη τροποποίηση, όπως εγκρίνεται από το Συμβούλιο και τη Συνέλευση, θεωρείται ως υιοθετηθείσα». Η δεύτερη παράγραφος προβλέπει ότι «πριν από την έγκριση οποιασδήποτε τροποποίησης δυνάμει της παραγράφου 1, το Συμβούλιο και η Συνέλευση διασφαλίζουν ότι αυτή δε θίγει το σύστημα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των πόρων της Περιοχής εν αναμονή της αναθεωρητικής διάσκεψης, σύμφωνα με το Άρθρο 155». Βλ. Γιόκαρης, Α., - Σισυλιάνος, Λ.-Αλ., - Παζαρτζή, Φ., - Γαβουνέλη, Μ., - Κυριακόπουλος, Γ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: Κείμενα & Πρακτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012, σελ. 404. Φυσικά, δεν θα μπορούσε στη δεδομένη στιγμή να εφαρμοστεί η διάταξη της UNCLOS για τροποποίησης, καθώς δεν είχε καν τεθεί σε εφαρμογή η Σύμβαση, ούτε είχε συσταθεί η Διεθνής Αρχή. Η Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969), στα Άρθρα 39 – 41 προβλέπει την αναθεωρητική διαδικασία με τη μέθοδο της τροποποίησης σε περίπτωση διεθνών συνθηκών, που έχουν ήδη τεθεί σε ισχύ. Βλ. Rossene, Sh., *Essays on International Law and Practice*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007, p. 459.

⁴⁵⁷ Αυτός είναι και ο λόγος που η Συμφωνία της Νέας Υόρκης υπερισχύει του Μέρους XI της UNCLOS. Βλ. Ιωάννου, Κρ., - Στρατή, Ι., *Δίκαιο της Θάλασσας*, 4^η εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013, σελ. 246.

τη Διεθνή Αρχή το δικαίωμα να συνάπτει δάνεια, (β) αναφορικά με το καθεστώς της Επιχείρησης και τη δυνατότητα της να διεξάγει δραστηριότητες εξερεύνησης και εκμετάλλευσης στην Περιοχή, καταργείται η υποχρέωση για χρηματοδότηση της Επιχείρησης, είτε πρόκειται για μονομερείς δραστηριότητες της είτε για δραστηριότητες από κοινού με ενδιαφερόμενα Κράτη (μικτές δραστηριότητες), (γ) καταργεί το πλειοψηφικό σύστημα για τη λήψη αποφάσεων στο πλαίσιο της Διεθνούς Αρχής και το αντικαθιστά με consensus, (δ) διαφοροποίηση από τη διαδικασία τροποποίησης του καθεστώτος της Περιοχής, (ε) προβλέπει περιορισμό στη μεταφορά τεχνολογίας και τεχνογνωσίας από αναπτυγμένους σε αναπτυσσόμενους και μάλιστα, προτρέπει τους τελευταίους να τα λάβουν με όρους ελεύθερης αγοράς, ενώ παράλληλα καταργεί την υποχρέωση του επιχειρηματία για μεταβίβαση τεχνολογίας που χρησιμοποιεί σε Περιοχή, τόσο προς τους αναπτυσσόμενους, όσο και προς την Επιχείρηση, (στ) η οικονομική βοήθεια προς τα αναπτυσσόμενα Κράτη που πλήττονται από την παραγωγή ορυκτού πλούτου χερσαίων κοιτασμάτων μέσω Ταμείου Οικονομικής Βοήθειας, (ζ) καταργεί το Άρθρο 151, που προβλέπει αποζημίωση για ενδεχόμενες βλάβες, που μπορεί να προκληθούν, (η) ως προς τους οικονομικούς όρους των συμβολαίων έργου, προβλέπει ευνοϊκότερα μέτρα για τους συμμετέχοντες στην παραγωγή ως συμβαλλόμενα μέρη και αναθεώρηση του τέλους που υποβάλλεται για εξέταση της αίτησης έγκρισης προγράμματος εργασιών που περιορίζεται σε ένα στάδιο από 500.000 σε 250.000\$ και (θ) σύσταση Οικονομικής Επιτροπής εκλεγμένης από τη Συνέλευση με 15 μέλη ως επικουρικό όργανο επιφορτισμένο με την επεξεργασία κανόνων, κανονισμών οικονομικού περιεχομένου σε σχέση με την οικονομική διαχείριση και τις οικονομικές διευθετήσεις σχετικά με όρους συμβολαίων. Μάλιστα, τα υπόλοιπα όργανα οφείλουν να λάβουν υπόψη τους τις αποφάσεις της⁴⁵⁸.

Ως εκ τούτου, η επιρροή των βιομηχανικών Κρατών φαίνεται ξεκάθαρα, καθώς μπορούν να μπλοκάρουν τη λήψη διοικητικών ή / και χρηματοδοτικών αποφάσεων. Επίσης, με τη *Συμφωνία της Νέας Υόρκης*, η αρχή ΚΚΑ απεκδύθηκε του ουσιαστικού της περιεχομένου και οι αρμοδιότητες της Διεθνούς Αρχής περιορίστηκαν. Τέλος, η αποδυνάμωση του θεσμικού καθεστώτος συντελείται με την κατάργηση της πρόβλεψης για δανειοδότηση προς την Αρχή⁴⁵⁹ και με τον εγκλωβισμό του εκτελεστικού οργάνου της Διεθνούς Αρχής, της Επιχείρησης, που δεν μπορεί να εκκινήσει τις δραστηριότητες εξερεύνησης και εκμετάλλευσης, παρά μόνο κατόπιν απόφασης της Διεθνούς Αρχής και με την προϋπόθεση ότι οι δραστηριότητες αυτές θα γίνονταν από κοινού με άλλους δρώντες (κρατικές ή ιδιωτικές επιχειρήσεις) και όχι ανεξάρτητα⁴⁶⁰.

Σύμφωνα με μια άποψη, η *Συμφωνία της Νέας Υόρκης* έδωσε λύση στο αδιέξοδο που οδήγησαν οι διαμάχες αναπτυγμένων – αναπτυσσόμενων σχετικά με την εκμετάλλευση

⁴⁵⁸ Βλ. Κυριακόπουλος, Γ., «*Η Υποταγή της «Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας» στους Νόμους της Αγοράς: Η Επαναδιαπραγμάτευση του Μέρους XI της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας*» στο Κεντρωτής, Κ.. (επιμ.), *Μετά το «Τέλος» της Ιστορίας*», Σιδέρης, Αθήνα, 2012, σελ. 193 – 222.

⁴⁵⁹ Βλ. Άρθρο 174 UNCLOS.

⁴⁶⁰ Βλ. Leister, V. – Frazier, M., “*From Local to Global Commons: Applying Ostrom’s Key Principles for Sustainable Governance*”, Lund Conference on Earth System Governance: Towards a Just and Legitimate Earth System Governance: Addressing Inequalities, 2012, available at: http://www.earthsystemgovernance.org/lund2012/html/full_papers.html.

της ΚΚΑ. Το διεθνές ρυθμιστικό καθεστώς της UNCLOS ήταν υπερφιλόδοξο και ξεπεράστηκε από την πραγματικότητα των διεθνών σχέσεων αποδυναμώνοντας αισθητά τη θέση των πολλών αναπτυσσόμενων για χάριν του συμφέροντος λίγων αναπτυγμένων. Θεωρείται επιτυχημένη καθώς πέτυχε το εξορθολογισμό των διατάξεων UNCLOS και οδήγησε πολλά Κράτη που δίστασαν πριν να την αποδεχτούν⁴⁶¹. Είναι ενδεικτικό ότι πολλά βιομηχανικά Κράτη και η ΕΟΚ αποφάσισαν να προσχωρήσουν σε UNCLOS. Μέχρι το 2011 UNCLOS ισχύει για 162 Κράτη και η Συμφωνία της Νέας Υόρκης για 141 Κράτη. Η τραγική ειρωνεία της υποθέσεως είναι ότι η κινητήριος δύναμη για την επαναδιαπραγματεύση, η συμμετοχή της οποίας ήταν το ζητούμενο για περαιτέρω συμβιβασμό μετά την ολοκλήρωση των διαπραγματεύσεων της UNCLOS, οι ΗΠΑ δεν έγιναν μέρος στην UNCLOS, ούτε και στη Συμφωνία της Νέας Υόρκης⁴⁶².

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι η αντικατάσταση ενός μέρους του hard law για τη διακυβέρνηση της Περιοχής από μια Συμφωνία, που επί της ουσίας δεν αποδίδει διανεμητική δικαιοσύνη και απλώς εξασφαλίζει τα συμφέροντα μερικών μόνο Κρατών του Βορρά συνιστά καταστροφικό αποτέλεσμα για την διαχείριση του εν λόγω Global Commons. Όπως είπε ο Bendjaoui είναι «επικίνδυνη η ιδεολογία που θέτει ευατόν στην υπηρεσία εκείνων ακριβώς των συμφερόντων που έχοντας κάποτε χτίσει τον πλούτο τους αρπάζοντας και σπαταλώντας τους πόρους του πλανήτη, διεκδικούν πλέον το μονοπώλιο ή ολιγοπώλιο των νέων πηγών ενέργειας, την εκμετάλλευση του βυθού και γενικώς τα νέα πεδία που διανοίγονται στην ανθρώπινη προσπάθεια μέσω της επιστημονικής προόδου»⁴⁶³.

(3.3) Οι Αποδυναμωμένες Συμβάσεις – Πλαίσιο και το Φαινόμενο των “Free – Riders”: η περίπτωση της Κλιματικής Αλλαγής και της Βιοποικιλότητας

Η παγκόσμια διακυβέρνηση των Global Commons είναι θέμα ορθόνομης διαχείρισης και οι συνθήκες σε ορισμένες περιπτώσεις περισσότερο εμποδίζουν παρά αποτελούν χρήσιμο οδικό χάρτη για την προστασία τους, καθώς η ανάγκη συναίνεσης και συμβιβασμού οδηγεί στις πλείστες των περιπτώσεων σε πολιτικές του ελάχιστου κοινού παρονομαστή⁴⁶⁴. Το ζήτημα γίνεται πιο δύσκολο στις περιπτώσεις εκείνες, που έχει επιλεγεί ως μορφή συμβατικής διακυβέρνησης το μοντέλο της Σύμβασης Πλαίσιο με τα επακόλουθα Εκτελεστικά Πρωτόκολλα. Πιο συγκεκριμένα, η Σύμβαση Πλαίσιο (Framework Convention) είναι μια διεθνής συνθήκη, που θέτει το γενικό πλαίσιο

⁴⁶¹ Βλ. Τσάλτας, Γ., *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών: Διεθνής Πολιτική – Διεθνές Δίκαιο – Διεθνής Οργάνωση*, τμ Β', Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 65.

⁴⁶² Στον αντίποδα, αρκετά Αφρικανικά Κράτη ψήφισαν υπέρ της Συμφωνίας της Νέας Υόρκης: Algeria, Benin, Botswana, Burundi, Cameroon, Cape Verde, Congo, Cote d'Ivoire, Egypt, Eritrea, Ethiopia, Gabon, Ghana, Kenya, Libya, Madagascar, Mauritius, Morocco, Mozambique, Namibia, Nigeria, Senegal, Seychelles, South Africa, Sudan, Togo, Tunisia, Uganda, Tanzania and Zimbabwe. Αυτό συνέβη για δυο λόγους: (α) έλλειψη ενιαίας θέσης του συνόλου των Αφρικανικών Κρατών για το σύστημα διαχείρισης του διεθνούς βυθού και (β) έντονη ετερογένεια και διαφορετικά εθνικά συμφέροντα. Βλ. Egede, Ed., *Africa and the Deep Seabed Regime: Politics and International Law of the Common Heritage of Mankind*, Springer, Heidelberg, 2011, p. 114 – 116.

⁴⁶³ Βλ. Bendjaoui, M., *Towards a New International Economic Order*, UNESCO: Holmes & Meier Publishers, Paris, 1979, p. 239

⁴⁶⁴ Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, p. 33.

προστασίας και διαχείρισης του υπό ρύθμιση αντικειμένου κατά τρόπο όμως πλαίσιακό. Η συμμετοχή σε μια Σύμβαση Πλαίσιο δεν οδηγεί σε αποτελεσματική διακυβέρνηση, προτού υιοθετηθεί ένα ή περισσότερα εξειδικευτικά Πρωτόκολλα, τα οποία θα εξατομικεύουν τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματα της Σύμβασης Πλαισίου. Τέσσερις είναι οι περιπτώσεις Global Commons που ακολουθούν το μοντέλο διακυβέρνησης μέσω Σύμβασης Πλαισίου και Εξειδικευτικών Πρωτοκόλλων: (α) η *Σύμβαση της Γενεύης για τη Διασυννοριακή Μεταφορά της Ρύπανσης της Ατμόσφαιρας σε Μεγάλες Αποστάσεις* (1979) με τα 8 Πρωτόκολλα για την αντιμετώπιση του φαινομένου της όξινης βροχής, (β) η *Σύμβαση της Βιέννης για την Προστασία της Στιβάδας του Όζοντος* (1985) και το *Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ* (1987), (γ) η *Σύμβαση της Βιοποικιλότητας* (1992) και το *Πρωτόκολλο Βιοασφάλειας* και το *Πρωτόκολλο της Nagoya για την Πρόσβαση σε Γενετικούς Πόρους και τον Διαμοιρασμό Ωφελειών* (2010) και (δ) η *Σύμβαση Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή* (1992) και το *Πρωτόκολλο του Κιότο* (1997).

Prima facie φάνηκε ότι η – μέχρι το 1992 – τομεακή προσέγγιση έδωσε τη θέση της σε μια προσέγγιση προσανατολισμένη στην ολοκληρωμένη διαχείριση των ειδών της Άγριας Ζωής με την υιοθέτηση της *Σύμβασης για την Βιοποικιλότητα* (1992)⁴⁶⁵. Η «Βιοποικιλότητα» (biodiversity) ή αλλιώς «βιολογική ποικιλομορφία» (biological diversity) ορίζεται στη Σύμβαση ως «η ποικιλότητα μεταξύ ζώντων οργανισμών από όλες τις πηγές, μεταξύ της ξηράς, της θάλασσας και άλλων υδρόβιων οικοσυστημάτων και οικολογικών συμπλεγμάτων των οποίων αποτελούν μέρος»⁴⁶⁶. Η Σύμβαση αποσκοπεί: (α) στη διατήρηση της βιοποικιλότητας, (β) στην βιώσιμη (sustainable) χρήση των συστατικών μερών της⁴⁶⁷ και (γ) στη δίκαιη και ορθόνομη (fair and equitable) συμμετοχή στα κέρδη που ανακύπτουν από τη χρήση γενετικών πόρων⁴⁶⁸. Πρόκειται για την ευρύτερα επικυρωμένη Σύμβαση του δικαίου της Άγριας Ζωής που σήμερα απαριθμεί 196 Κράτη Μέρη⁴⁶⁹.

Η Σύμβαση προβλέπει ένα διττό σύστημα προστασίας της βιοποικιλότητας: (α) ex situ και (β) in situ⁴⁷⁰. Ex situ προστασία της βιοποικιλότητας συνίσταται στη μετακίνηση των συστατικών μερών της από τους φυσικούς τους οικοτόπους, δηλαδή από την Άγρια Φύση, σε μέρη όπως ζωολογικοί κήποι, ενυδρεία και πάρκα άγριας ζωής, που υπάρχουν συνθήκες διαβίωσης. Σημαντικότερη, όμως, θεωρείται η in situ προστασία της βιοποικιλότητας μέσα από τη δημιουργία προστατευόμενων περιοχών (protected areas),

⁴⁶⁵ Η Σύμβαση για την Βιοποικιλότητα υιοθετήθηκε στο πλαίσιο της Συνδιάσκεψης του Ρίο για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη (1992) και τέθηκε σε ισχύ ένα χρόνο αργότερα, το 1993. Κείμενο διαθέσιμο στο: <https://www.cbd.int/convention/text/default.shtml> (τελευταία πρόσβαση: 14/4/2018).

⁴⁶⁶ Βλ. Άρθρο 2 Σύμβασης για την Βιοποικιλότητα. Ως βιοποικιλότητα νοείται: (α) η γενετική ποικιλομορφία, που αναφέρεται σε ποικιλία γονιδίων και χρωμοσωμάτων, (β) η ποικιλομορφία της χλωρίδας και πανίδας και (γ) η οικολογική ποικιλότητα, δηλαδή ο αριθμός οικοσυστημάτων. Βλ. Καρακώστας, Ι., «Η Προστασία της Άγριας Πανίδας ως Περιβαλλοντικού Αγαθού» στο Μπρεδήμας – Καρακώστας, *Η Προστασία των Ζώων και το Δίκαιο*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2005, σελ. 130.

⁴⁶⁷ Βλ. Άρθρο 10 CBD.

⁴⁶⁸ Μπρεδήμας, Α., «Η Προστασία των Ζώων και το Διεθνές Δίκαιο» στο Μπρεδήμας – Καρακώστας, *Η Προστασία των Ζώων και το Δίκαιο*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2005, σελ. 170.

⁴⁶⁹ Βλ. λίστα των Κρατών Μερών της Σύμβασης στο: <https://www.cbd.int/information/parties.shtml> (τελευταία πρόσβαση: 14/4/2018). Έχει επικυρωθεί και από την ΕΕ. Η Ελλάδα επικύρωσε τη Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα το 1994. Οι ΗΠΑ έχουν υπογράψει το 1993 αλλά δεν έχουν επικυρώσει τη Σύμβαση.

⁴⁷⁰ Βλ. Άρθρα 8 και 9 CBD.

την υιοθέτηση κανονισμών και διαχείριση βιολογικών πόρων, εντός ή εκτός των προστατευόμενων περιοχών, την προστασία οικοσυστημάτων και οικοτόπων (habitats) και των ειδών, την αποκατάσταση υποβαθμισμένων περιοχών και τέλος, την ρύθμιση διαδικασιών και δραστηριοτήτων που απειλούν τη βιοποικιλότητα.

Αναντίρρητα, η Σύμβαση για την Διατήρηση της Βιοποικιλότητας εισάγει στο Διεθνές Δίκαιο του Περιβάλλοντος γενικότερα και το Διεθνές Δίκαιο της Άγριας Ζωής ειδικότερα, ένα νέο αέρα αναφορικά με την αντιμετώπιση των ειδών της Άγριας Ζωής. Είναι αλήθεια ότι η Σύμβαση έχει σφαιρικό χαρακτήρα, καθώς εντός της έννοιας της βιοποικιλότητας εντάσσεται το σύνολο των ειδών της άγριας ζωής, χωρίς να εξαιρείται η προστασία και η διατήρηση συγκεκριμένων κατηγοριών ζώων ή ιδιαίτερων οικοτόπων – περιοχών. Είναι ακριβώς αυτός ο σφαιρικός χαρακτήρας που προσδίδει την απαραίτητη παγκοσμιότητα στον όρο «βιοποικιλότητα» ώστε να μπορεί να ενταχθεί στην κατηγορία των Global Commons. Αντίθετα, η όξυνση του διεθνούς περιβαλλοντικού προβλήματος που αφορά την μείωση και την εξαφάνιση των ειδών της άγριας ζωής οδήγησε στην υιοθέτηση της Σύμβασης για την Βιοποικιλότητα, που μεταφέρει το πνεύμα του Ρίο και το concept της βιώσιμης ανάπτυξης στο πεδίο της ολοκληρωμένης διαχείρισης των φυσικών πόρων, συμπεριλαμβανομένων των ειδών άγριας ζωής. Παρά ταύτα όμως, ακόμη και η ίδια η Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα δεν παρέχει ένα *per se* διεθνές καθεστώς προστασίας για το σύνολο των ειδών της Άγριας Ζωής, αλλά λειτουργεί σαν «Σύμβαση – Πλαίσιο», που μέσω γενικών στόχων, χωρίς συγκεκριμένες δεσμεύσεις επιδιώκει να παρέχει κατευθυντήριες οδηγίες στα Κράτη Μέρη για προσαρμογή του εθνικού δικαίου και της εθνικής πολιτικής τους⁴⁷¹.

Η Σύμβαση της Βιοποικιλότητας έχει συμπληρωθεί από τα εξής Εκτελεστικά Πρωτόκολλα: (α) το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια (2000), που αποσκοπεί στην προστασία της βιοποικιλότητας από κινδύνους, που τίθενται από έμβιους τροποποιημένους οργανισμούς, που έχουν προκύψει από την ανάπτυξη της βιοτεχνολογίας, και (β) το Πρωτόκολλο της Ναγκόγια για την Πρόσβαση στους Γενετικούς Πόρους και τη Δίκαιη και Ορθόνομη Διανομή των Ωφελειών που Απορρέει από τη Χρήση τους (2010), που οδήγησε στη δημιουργία μιας πλατφόρμας πληροφόρησης για τη διαφάνεια αναφορικά με την κατανομή των ωφελειών από τη χρήση γενετικών πόρων, τη λεγόμενη «Access and Benefit-sharing Clearing-House» (ABS Clearing-House) και (γ) το Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο της Nagoya – Kuala Lumpur για την Ευθύνη και Επανόρθωση (2010).

Συμπερασματικά, θα έλεγε κανείς ότι και αν ακόμη η Σύμβαση για την προστασία της Βιοποικιλότητας δεν εισάγει την προσέγγιση της ολοκληρωμένης διαχείρισης των ειδών της Άγριας Ζωής, το σίγουρο είναι ότι αποτέλεσε ένα ουσιαστικό βήμα για την εισαγωγή μιας τέτοιας προσέγγισης σε μεταγενέστερο χρόνο. Η προστασία των ειδών της Άγριας Ζωής μετά το 1992 δεν αντιμετωπίζεται με τον ίδιο τρόπο, όπως στο παρελθόν. Η τομεακή προστασία ειδών εξακολουθεί να υφίσταται ως προϋπάρχουσα προσέγγιση,

---

⁴⁷¹ Μπρεδήμας, Α., «Η Προστασία των Ζώων και το Διεθνές Δίκαιο» στο Μπρεδήμας – Καρακώστας, *Η Προστασία των Ζώων και το Δίκαιο*, Σάκουλας, Αθήνα, 2005, σελ. 174.

αλλά πλέον συμπληρώνεται και εν μέρει απορροφάται από την νέα τάση ολοκληρωμένης – συνολικής προστασίας των ειδών της Άγριας Ζωής, που αναδύθηκε με την εισαγωγή της έννοιας της «βιοποικιλότητας».

Οι Συμβάσεις Πλαίσιο, πέραν της πλαισιακής τους διατύπωσης και των γενικών υποχρεώσεων *soft law* που εμπεριέχουν οι διατάξεις τους⁴⁷², στερούνται μιας αυτό-εκτελέσιμης φύσεως (*self-executing nature*), δηλαδή ως διατάξεις μη αυτοδύναμης εφαρμογής απαιτούν τη λήψη μέτρων στην εσωτερική έννομη τάξη των Κρατών Μερών. Η Σύμβαση Πλαίσιο για το Κλίμα δίνει το γενικό πλαίσιο για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής, όμως οι διατάξεις της δεν εγείρουν άμεσα έννομες συνέπειες, αντίθετα η εφαρμογή τους επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια των Κρατών μερών για το πώς οι γενικές διατάξεις της θα εφαρμοστούν⁴⁷³. Το ίδιο και η CBD, που προβλέπει την *ex situ* και την *in situ* προστασία των ειδών της Άγριας Ζωής, όμως αφήνει ελεύθερα τα Κράτη να επιλέξουν με ποιο τρόπο θα επιτευχθεί αυτή η *ex situ* ή / και *in situ* προστασία. Πρόβλημα λοιπόν αποτελούν οι φτωχές εθελοντικές δεσμεύσεις που περνούν στο εθνικό δίκαιο των Κρατών μερών της CBD⁴⁷⁴.

Τα συμβατικά καθεστώτα, που περιέχουν γενικές υποχρεώσεις ευνοούν το φαινόμενο των *free riders*, των «ελεύθερων επιβατών». Κατά ένα ορισμό *free riders* είναι όσοι απολαμβάνουν ένα *Global Commons* χωρίς να συνεισφέρουν στην διατήρηση και την αναπλήρωση του στο χρόνο. Έτσι μπορεί να εντάσσονται στο *free riding*: (α) όσα Κράτη επιλέγουν να μην συμμετέχουν στη συμβατική διακυβέρνηση του *Global Commons* (μη εξουσιοδοτημένοι χρήστες)⁴⁷⁵, (β) όσα Κράτη συμμετέχουν στο συμβατικό καθεστώς, όμως δεν ακολουθούν τις προβλέψεις του⁴⁷⁶, αλλά και (γ) όσα Κράτη συμμετέχουν στο καθεστώς διακυβέρνησης, όμως υιοθετούν τη δική τους ερμηνεία των καθεστωτικών όρων, σε σημείο που πολλές φορές αντιβαίνει το ίδιο το καθεστώς⁴⁷⁷. Χαρακτηριστικό το

⁴⁷² Πρόκειται για διατάξεις *soft law* σε τυπικές διεθνείς συνθήκες (τα λεγόμενα “*zebra instruments*”) με γενικούς προγραμματικού χαρακτήρα στόχους, που προβλέπουν γενικά τη λήψη μέτρων, τη διεθνή συνεργασία, το συντονισμό ενεργειών, διαπραγματεύσεις, και να εξειδικεύσουν στο μέλλον τις υποχρεώσεις τους με άλλο νομικό όργανο (*pacta de contrahendo*), όμως δε δημιουργούν εκτελεστέα δικαιώματα και υποχρεώσεις. Δεν είναι ξεκάθαρο πότε παραβιάζονται ούτε τι έννομες συνέπειες έχει ενδεχόμενη παραβίαση τους. Τέτοιο είναι το Άρθρο 204 της UNCLOS. Βλ. Σαλωνίδης, Κ., *Διεθνές Δίκαιο, Soft Law και Εξωνομικές Τεχνικές Κανονιστικής Ρυθμίσεως*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2005, σελ. 17, 36 – 42.

⁴⁷³ Βλ. Paavola, J., “*Governing atmospheric sinks: the architecture of entitlements in the global commons*”, *IJC*, vol. 2, 2008, p. 322. Βλ. Άρθρο 4 UNFCCC.

⁴⁷⁴ Βλ. Piselli, D., “*Goal-setting in an era of mass extinction: a planetary boundary for biosphere integrity in international biodiversity law?*”, part I, *EJIL – Talk*, 29/12/2018.

⁴⁷⁵ Για παράδειγμα, οι ΗΠΑ ως προς την UNCLOS και τη CBD, τα διαστημικά Κράτη ως προς τη Moon Agreement και τα Κράτη, που νηολογούν πλοία με σημαίες ευκαιρίας ως προς τη Σύμβαση του FAO για την ΙΥΑ αλιείας.

⁴⁷⁶ Επί παραδείγματι, η Κίνα, παρά το γεγονός ότι είναι Κράτος Μέρος στη CITES, παραμένει ο μεγαλύτερος παγκόσμιος εισαγωγέας κεράτου ρινόκερου, το οποίο μάλιστα προϊόν εξάγει σε ολόκληρη την Ανατολική Ασία. Το ίδιο κάνουν και με τα παράγωγα προϊόντα των ειδών ελέφαντα (πχ χαυλιόδοντα) οι Ζιμπάμπουε, Ναμίμπια, Μποτσουάνα και η Νότιος Αφρική, παρά το moratorium εμπορίου προϊόντων ελέφαντα από την COP/CITES (1997). Με αυτό τον τρόπο ενισχύεται το λαθρεμπόριο (*poaching / black market*) παραγώγων των προστατευόμενων από τη CITES ειδών άγριων ζώων. Βλ. Louka, E., *Biodiversity and Human Rights: The International Rules for the Protection of Biodiversity*, Transnational Publishers, 2002, p. 68.

⁴⁷⁷ Βλ. Ramel, Fr., *Access to the global commons and grand strategies: A shift in global interplay*, Etude de l’IRSEM n°30, octobre 2014, p. 7.

παράδειγμα της Ιαπωνίας, που μετά το moratorium εμπορικής φαλαινοθηρίας από τον IWC (1986), συνέχισε να προχωρά σε φαλαινοθηρικές πρακτικές ερμηνεύοντας με το δικό της τρόπο την εξαιρετική περίπτωση επιστημονικής φαλαινοθηρίας, που προβλέπεται από την IWC, σε σημείο μάλιστα, που καταδικάστηκε από το Διεθνές Δικαστήριο για παραβίαση των υποχρεώσεων της⁴⁷⁸.

Ως αποτέλεσμα, προκύπτει μια κοινωνική αδικία, όπου οι free – riders επωφελούνταν από τη λειτουργία του πολυμερούς συστήματος, δίχως να συνεισφέρουν καταλυτικά σε αυτό. Αυτό γίνεται πιο εμφανές μέσα από τη *Διεθνή Συνθήκη για την Προστασία των Φυτικών Γενετικών Πόρων για τη Διατροφή και τη Γεωργία* (ITPGRFA). Ενώ τα Κράτη δεσμεύονται de jure να θέτουν το υλικό, που βρίσκεται υπό τη διαχείριση, τον έλεγχο και τη δικαιοδοσία τους διαθέσιμο στο πολυμερές σύστημα, δεν υπάρχει προαπαιτούμενο για να τους πείσει να πουν τι έχουν κάνει, πριν αποκτήσουν το δικαίωμα να ζητήσουν και να λάβουν υλικό από άλλους συμμετέχοντες του πολυμερούς συστήματος. Αυτό συμβαίνει εν μέρει ελλείψει επίσημης δήλωσης των μερών σχετικά με τους φυτικούς γενετικούς πόρους που αφήνουν διαθέσιμους στο πολυμερές σύστημα. Σοβαρό, λοιπόν, είναι το ζήτημα του «διαμοιρασμού της πληροφορίας» (information sharing)⁴⁷⁹.

Το φαινόμενο του free riding είναι εγγενές στη διακυβέρνηση των Global Commons. Το μέγεθος της δεξαμενής, το είδος των δραστηριοτήτων χρήσης της και ο μεγάλος αριθμός χρηστών οδηγεί σε δυσκολίες στην παρακολούθηση της χρήσης και τον αποκλεισμό των μη εξουσιοδοτημένων χρηστών. Οι χρήστες λόγω του στοιχείου του αποκλεισμού έχουν την τάση να σπεύδουν να κάνουν χρήση των πόρων των δεξαμενών προτού αυτό γίνει από άλλο χρήστη. Ενδεικτική είναι η στάση των Κρατών με σημαίες ευκαιρίας, όπου επιδίδονται σε Παράνομη, Αρρύθμιστη και Μη Αναφερόμενη Αλιεία (IUU) και δεν επιθυμούν να υιοθετήσουν τη *Συμφωνία του FAO για την Προώθηση της Συμμόρφωσης με Διεθνή Μέτρα Διατήρησης και Διαχείρισης* (1993), τη *Συμφωνία ΟΗΕ για τα Αλληλεπικαλυπτόμενα και τα Ιχθυαποθέματα υψηλής μεταναστεύσεως* (1995) και το *Διεθνές Σχέδιο Δράσης του FAO για την Πρόληψη, την Αποτροπή και την Εξάλειψη της IUU Αλιείας* (2001)⁴⁸⁰.

⁴⁷⁸ Από το 1987 – 2009 η Ιαπωνία σκότωσαν 9.000 φάλαινες *Balaenoptera bonaerensis* στο καταφύγιο του Νοτίου Ωκεανού υπό επιστημονικές «Ειδικές Άδειες», των οποίων η εγκυρότητα αμφισβητείται. Βλ. Tin, T., Liggett, D., Maher, P., Lamers, M. (ed.), *Antarctic Futures: Human Engagement with the Antarctic Environment*, Springer, 2014, p. 2. Μετά την καταδικαστική απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου στην υπόθεση της φαλαινοθηρίας (2015), η Ιαπωνία ανακοίνωσε ότι δεν θα εκτελέσει την απόφαση και αφού απέτυχε να περάσει τροπολογία στην IWC προκειμένου να επιτρέπεται η λεγόμενη «βιώσιμη εμπορική φαλαινοθηρία» ανακοίνωσε την αποχώρηση της από το διεθνή οργανισμό, προκειμένου να συνεχίσει να προβαίνει σε πράξεις εμπορικής φαλαινοθηρίας στην ΑΟΖ της. Βλ. «*Η Ιαπωνία αποσύρεται από τη Διεθνή Επιτροπή Φαλαινοθηρίας – Το κυνήγι φάλαινας ξαναρχίζει τον Ιούλιο*», Εφημερίδα «Καθημερινή», 26/12/2018. Δεν είναι σπάνια η επίκληση του «Δικαίου της Ανάγκης» δηλαδή η χρήση των καθεστωτικών εξαιρέσεων ως ρητρών διαφυγής από την εκπλήρωση των διεθνών υποχρεώσεων του Κράτους. Βλ. Μεταξάς, Ι.-Α.Δ., *Το Δίκαιο της Ανάγκης και η Διάστασις της Νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου*, Ευρασία, Αθήνα, 2017.

⁴⁷⁹ Βλ. Halewood, M., López Noriega, I., Louafi, S. (ed.), *Crop Genetic Resource as a Global Commons: Challenges in international law and governance*, Routledge, 2013, p. 15.

⁴⁸⁰ Βλ. Tanaka, Y., *The International Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2012, p. 242.

Φυσικά, το παράδειγμα της επιτυχημένης συμβατικής διακυβέρνησης για την προστασία της στιβάδας του όζοντος, που αποτυπώθηκε με τη Σύμβαση – Πλαίσιο της Βιέννης και το εξειδικευτικό Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ και κορυφώθηκε με την υιοθέτηση του από το σύνολο της διεθνούς κοινότητας και την επακόλουθη κατάργηση των ουσιών, που είναι επιβλαβείς προς αυτό αποδεικνύει ότι όταν το επιτρέπει το πεδίο αναφοράς και εφόσον υπάρχει συγκερασμός των συμφερόντων η ενδογενής «αδυναμία» των γενικών διατάξεων, η μη αυτό-εκτελέσιμη φύση τους και το φαινόμενο των κακόπιστων «ελεύθερων επιβατών» μπορούν να παραμεριστούν.

(3.4) Το Κλείσιμο των Global Commons

Γεγονός είναι πάντως ότι ακόμη και σε περιοχές και πόρους που θεωρήθηκαν *res communis omnium*, όπως τα Global Commons, τα αναπτυγμένα Κράτη επεδίωξαν να διασφαλίσουν τα ατομικά συμφέροντα τους προτείνοντας κλείσιμο των κοινών αυτών⁴⁸¹. Παρά τις προσπάθειες διεθνοποίησης των Global Commons, κυρίως μέσα από την ενσωμάτωση στα συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης τους νομικών εννοιών και concepts, όπως η ΚΚΑ και η πιο ισχυρή ως προς τη νομική της αξία αρχή της «κοινής ανησυχίας της ανθρωπότητας», τα Κυρίαρχα Κράτη κατάφεραν να διατηρήσουν τις βλέψεις τους για επέκταση της κυριαρχίας και των κυριαρχικών τους δικαιωμάτων και αρμοδιοτήτων, ερμηνεύοντας το *res communis omnium* υπό το φως του δόγματος «όποιος φτάσει πρώτος εκμεταλλεύεται» (first come – first rule)⁴⁸².

Με τον όρο «κλείσιμο των κοινών» (*enclosure of commons*), νοείται η περίφραξη του κοινού, είτε δια της ιδιωτικοποίησης είτε δια της κρατικοποίησης του και τον συνεπακόλουθο αποκλεισμό των άλλων δικαιούχων από την πρόσβαση ή την χρήση του. Η περίφραξη των Global Commons συνήθως αποτελεί απόρροια της άσκησης της λεγόμενης «υφέρπουσας δικαιοδοσίας» (*creeping jurisdiction*) από ένα Κράτος⁴⁸³. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Ανοιχτής Θάλασσας, χώρος που στην εποχή του Hugo Grotius εκτεινόταν πέραν μιας Αιγιαλίδας ζώνης της τάξης των 3 ναυτικών μιλίων⁴⁸⁴ και πλέον με την υιοθέτηση της UNCLOS (1982) υπό κανονικές συνθήκες εκτείνεται πέραν των 200 ναυτικών μιλίων Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ)⁴⁸⁵. Με αυτόν τον τρόπο, ο χώρος που ισχύει η ελευθερία της αλιείας είναι περιορισμένος. Ως

⁴⁸¹ Βλ. Sand, P., “Accountability for the Commons: Reconsiderations” in Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017, p. 3.

⁴⁸² Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, p. 35. Βλ. Schrijver, N., “Managing the global commons: common good or common sink?”, *Third World Quarterly*, vol. 37, 2016, p. 1257.

⁴⁸³ Για την έννοια της “*creeping jurisdiction*” βλ. Juda, L., *International Law and Ocean Use Management: The evolution of Ocean Governance*, Routledge, London, 1996, p. 193.

⁴⁸⁴ Φυσικά, την εποχή εκείνη στην Ανοιχτή Θάλασσα κυριαρχούσαν οι μεγάλες ναυτικές δυνάμεις, ενώ η ελευθερία της Ανοιχτής Θάλασσας προέκυψε ως «κατάσταση εξαίρεσης» στο μονοπώλιο τους. Βλ. Κεντρωτής, Κ., «Γενεαλογία του Δικαίου της Θάλασσας: Μύθοι και Πραγματικότητες» στο Περράκης, Στ., & Τσάλας, Γρ. (επιμ.), *Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου: Εφαρμογές διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής 20 χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης*, Σιδέρης, Αθήνα, 2018, σελ. 55.

⁴⁸⁵ Βλ. Churchill, R.-R., - Lowe, A.-V., *The Law of the Sea*, 3rd ed., Juris Publishing, Inc., 1999, p. 160.

εκ τούτου, τα αλιευτικά αποθέματα, που βρίσκονταν στην Ανοιχτή Θάλασσα που υπέκειντο στην ελευθερία αλιείας από όλους «κλείνονται» στη δικαιοδοσία ενός Κράτους⁴⁸⁶. Τα δε αλληλεπικαλυπτόμενα ιχθυαποθέματα, τα ανάδρομα και κατάδρομα είδη και τα ιχθυαποθέματα υψηλής μεταναστεύσεως εν μια νυκτί μετακινούνται αποκλειστικά στη δικαιοδοσία ενός ή στην καλύτερη περίπτωση μεταξύ δυο Κρατών και έτσι το ειδικό καθεστώς προστασίας τους εξανεμίζεται.

Από την άλλη ο αχανής και ακαθόριστος χώρος της Ανοιχτής Θάλασσας οδήγησε σε ορισμένες περιπτώσεις Κράτη να αναγκαστούν να «κλείσουν» ένα τμήμα της στο οποίο διαβιούν είδη, που κινδυνεύουν με αφανισμό για να ρυθμίσουν τη διαχείριση τους. Ενίοτε, ως δικαιολογητική βάση για το «κλείσιμο» των κοινών αναφέρεται το δόγμα της ανάγκης για την αποφυγή μιας «τραγωδίας των κοινών»⁴⁸⁷. Το «κλείσιμο» θαλάσσιου έμβιου πόρου στην Ανοιχτή Θάλασσα υπήρξε και επίδικο αντικείμενο στη σπουδαία διαιτητική υπόθεση για τη Γουνοφόρο Φώκια της Βεριγγείου Θαλάσσης (1893)⁴⁸⁸, την υπόθεση Δικαιοδοσία Αλιείας (1998)⁴⁸⁹ ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου, και τις υποθέσεις του Νοτίου Γαλαζόπτερου Τόνου (1999)⁴⁹⁰ και Ξιφία του Νοτίου Ειρηνικού (1999)⁴⁹¹ ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου για το Δίκαιο της Θάλασσας. Αλλά

⁴⁸⁶ Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι για πρώτη φορά προστατευτικό καθεστώς για τα κητοειδή σε ζώνη πέραν της Αιγιαλίδας, εύρους 200 ν.μ. προβλέπεται στην πράξη θέσπισης της πατρογονικής θάλασσας της Χιλής (το πρώτο Λατινοαμερικανικό Κράτος, που μετά την Διακήρυξη του Truman (1945), προχώρησε στη διεκδίκηση τέτοιας ζώνης) το 1947, που διαπιστώθηκε η ανάγκη για τερματισμό υπερεκμετάλλευσης των φαλαινών ενώ ταυτόχρονα επέτρεπε εκμετάλλευση περιορισμένου αριθμού αυτών των ειδών από την τοπική βιομηχανία. Το προστατευτικό αυτό καθεστώς ισοδυναμεί με κλείσιμο του κοινού. Βλ. *Presidential Declaration Concerning Continental Shelf of 23 June 1947*, El Mercurio, Santiago de Chile, 29 June 1947. Βλ. Hollick, A., *The Origins of 200-mile Offshores Zones*, AJIL, vol. 71, 1977, p. 494 – 500.

⁴⁸⁷ Ο Hardin εισηγείτο του κλεισίματος των Global Commons ως λύση στην τραγωδία. Μάλιστα, στη Συνδιάσκεψη του Ρίο για την Ανάπτυξη και το Περιβάλλον (1992), οι ΗΠΑ στηριζόμενες στη θεωρία του Hardin πρότειναν κλείσιμο των Global Commons. Βλ. Lipietz, Al., “*Managing the Global Commons*”, Interview to Barbara Lipietz, August 201, available at: <https://iris.ucl.ac.uk/iris/publication/897726/1> (last access: 19/11/2018).

⁴⁸⁸ Βλ. *Award between the United States and the United Kingdom relating to the rights of jurisdiction of United States in the Bering's sea and the preservation of fur seals*, 15th August 1893, UNRIAA, vol. XXVIII, p. 263 – 276, available at: http://legal.un.org/riaa/states/united_states.shtml. Λιγότερο γνωστή είναι η υπόθεση των Πλοίων “Cape Horn Pigeon, James Hamilton Lewis, C. White and Kate and Anna”, (USA v. Russia), 19 November – 29 November 1902, UNRIAA, vol. IX, p. 51 – 78. Πρόκειται για μια από τις ελάχιστες διαιτητικές – και γενικότερα δικαστικές αποφάσεις με διάδικο τη Ρωσία. Η υπόθεση αφορούσε τη σύλληψη αμερικανικών πλοίων, που κυνηγούσαν φώκιες από Ρωσικά πολεμικά πλοία ως μέτρο για την προστασία της γουνοφόρου φώκιας Βεριγγείου. Σε όλες τις υποθέσεις επιβεβαιώνεται ο κανόνας της δικαιοδοσίας του Κράτους σημαίας στην Ανοιχτή Θάλασσα. Βλ. Crawford, J., *Brownlie's Principles of International Law*, 8th ed., Oxford University Press, 2012, p. 199.

⁴⁸⁹ Βλ. *Fisheries Jurisdiction (Spain v. Canada)*, Jurisdiction of the Court, Judgment, I.C.J. Reports 1998, p. 432. Στην υπόθεση αυτή, ο Καναδάς θεωρώντας ανεπαρκή τα μέτρα του NAFO για την προστασία των αλληλεπικαλυπτόμενων ιχθυαποθεμάτων προσέφυγε στη λήψη μονομερών μέτρων με την *Πράξη Προστασίας της Παράκτιας Αλιείας* (1994) και επικαλούμενη το δόγμα της κατάστασης ανάγκης επεδίωξε να «κλείσει» τα αποθέματα για να τα διαχειριστεί με τρόπο βιώσιμο. Η νομιμότητα της κατάσχεσης του πληρώματος του Ισπανικής νηολόγησης “*Estai*”, επειδή υπεραλίευε γλώσσα στη Γροιλανδία ήταν το επίδικο αντικείμενο.

⁴⁹⁰ *Southern Bluefin Tuna* (New Zealand v. Japan; Australia v. Japan), Provisional Measures, Order, 27 August 1999, ITLOS Reports 1999, p. 280. Επίδικο αντικείμενο ήταν η εφαρμογή μονομερούς πειραματικού αλιευτικού προγράμματος Νοτίου Γαλαζόπτερου Τόνου εκ μέρους της Ιαπωνίας. Υπήρξε και σχετική διαιτητική απόφαση υπό το Παράρτημα VII της UNCLOS.

⁴⁹¹ Βλ. *Conservation and Sustainable Exploitation of Swordfish Stocks* (Chile/European Union), Order, 16 December 2009, ITLOS Reports 2008-2010, p. 13. Επίδικο αντικείμενο η νομιμότητα του Προεδρικού

παρόμοιες υποθέσεις έχουν ανακύψει και στο πλαίσιο των panels του ΠΟΕ (βλ. *υπόθεση γαρίδας / χελώνας, υπόθεση δελφινιών κ.α.*). Αλλά και η Ζιμπάμπουε προκειμένου να αποφύγει την εξαφάνιση των ειδών της πανίδας από τους λαθρέμπορους συνέστησε το *Πρόγραμμα CAMPFIRE (Communal Area Management Program For Indigenous Resources)*, το οποίο προέβλεπε ιδιωτικοποίηση μιας περιοχής με δικαιούχους τους αυτόχθονες κατοίκους γύρω από αυτή⁴⁹².

Το ίδιο πλήγμα στη χωρική του έκταση υπέστη και ο Διεθνής Βυθός. Η *Σύμβαση για την Υφαλοκρηπίδα* (1958) προέβλεπε το κριτήριο του ισοβαθούς των 500 μέτρων και εναλλακτικά εξαρτούσε τον προσδιορισμό του εξωτερικού ορίου της υφαλοκρηπίδας ενός Κράτους από την τεχνολογική του ικανότητα να εκμεταλλευτεί μεγαλύτερα βάθη⁴⁹³. Ήδη από το 1960 ορισμένα Κράτη διέθεταν τη δυνατότητα εξερεύνησης και εκμετάλλευσης περιοχών μεγαλύτερου βάθους «κλείνοντας» το διεθνή βυθό *de facto*⁴⁹⁴. Μετά από 9 χρόνια δύσκολων διαπραγματεύσεων για το ζήτημα αυτό, η UNCLOS «γέννησε» την υφαλοκρηπίδα των 200 ναυτικών μιλίων, «κλείνοντας» περαιτέρω το διεθνή βυθό *de jure*. Εκκρεμούσης της υιοθέτησης της UNCLOS, τα βιομηχανικά Κράτη ΗΠΑ (1980), ΕΣΣΔ (1982), Γαλλία (1981), Ηνωμένο Βασίλειο (1981), Δυτική Γερμανία (1981), Ιαπωνία (1982), Ινδία (1983) και Ιταλία (1983)⁴⁹⁵ προχώρησαν σε δυο κινήσεις, για τις οποίες κατακρίθηκαν αλλά τελικά νομιμοποιήθηκαν: αφενός μεν τη θέσπιση εθνικής νομοθεσίας για έρευνα και εκμετάλλευση του βυθού σε συγκεκριμένα σημεία (σε αντίθεση με τα προβλεπόμενα στην UNCLOS) και αφετέρου δε τη δημιουργία κοινοπραξιών (*consortiums*) πολυεθνικών εταιρειών που άρχισαν την εξερεύνηση σε τμήματα της Περιοχής. Αυτές οι *de facto* μονομερείς ενέργειες νομιμοποιήθηκαν μέσα από την απόφαση II της 3^{ης} Συνδιάσκεψης για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982), σύμφωνα

Διατάγματος της Χιλής για την προστασία του ξιφία και η διαπίστωση συμμόρφωσης της ΕΕ με την UNCLOS μέσα από την συμμόρφωση των Κρατών Μελών της με την υποχρέωση διατήρησης ξιφία.

⁴⁹² Ο τίτλος της γης παραμένει στο Κράτος της Ζιμπάμπουε, όμως η διαχείριση της και των φυσικών της πόρων είναι ευθύνη των *commoners*. Μάλιστα, για να διασφαλιστεί ότι θα είναι αποτελεσματικό το σύστημα αυτό τέθηκαν κίνητρα χρηματικής φύσεως σε όσους προστατεύουν τα άγρια ζώα και πρόστιμο σε όσους εμπλέκονται σε παράνομη θανάτωση τους και λαθρεμπόριο. Βλ. Louka, E., *Biodiversity and Human Rights: The International Rules for the Protection of Biodiversity*, Transnational Publishers, 2002, p. 79 – 83. Βλ. www.campfirezimbabwe.org/.

⁴⁹³ Βλ. Ο Pardo διευκρίνισε ότι φοβόταν ότι τα τεχνολογικά αναπτυγμένα Κράτη θα επεδίωκαν να επεκτείνουν τη δικαιοδοσία τους στο έδαφος και το υπέδαφος του βυθού των θαλασσών και των ωκεανών και μάλιστα το διεθνές δίκαιο το επέτρεπε αυτό, αν αναλογιστεί κανείς το σχετικό *dictum* της απόφασης του ΔΔΔΔ για την *Ανατολική Γροιλανδία* (1933), σύμφωνα με το οποίο σε περίπτωση απομακρυσμένου ή μη προσβάσιμου εδάφους μικρός βαθμός ελέγχου θα μπορούσε να επαρκεί για να δώσει τίτλο στα Κράτη (*Legal Status of Eastern Greenland*, 1933 PCIJ Series A/B, No. 53, at 22). Η δήλωση Τρούμαν και η *Σύμβαση Γενεύης για την Υφαλοκρηπίδα* (1958) στηριζόμενες στο κριτήριο της εκμεταλλευσιμότητας θεμελίωσαν την επέκταση της δικαιοδοσίας τους στο θαλάσσιο βυθό. Ο Pardo ανησυχούσε ότι αν το επέτρεπε η τεχνολογία μπορεί να διεκδικούσαν ακόμη και το μισό ωκεάνιο βυθό, και ακόμη και τα θαλάσσια ύδατα υπεράνω αυτού. Βλ. Ranganathan, R., “*Global Commons*”, *EJIL*, vol. 27, 2016, p. 703.

⁴⁹⁴ Κυρίως, οι ΗΠΑ (βλ. εταιρείες Steel, Amoco, and Lockheed Missile).

⁴⁹⁵ Κοινά σημεία όλων αυτών των εθνικών νομοθεσιών ήταν τα εξής: (α) αναγνώριση διεθνούς χαρακτήρα Περιοχής, (β) αδειοδότηση εξερεύνησης και εκμετάλλευσης από αρμόδια εθνική αρχή, (γ) εποπτικός έλεγχος από Κράτος χορήγησης αδειας, (δ) φορολόγηση για αποταμίευση σε ταμείο με διεθνή προορισμό, (ε) προσωρινός χαρακτήρας μέχρι τη θέση σε ισχύ του διεθνούς καθεστώτος και (στ) αποδοχή *moratorium* μέχρι 1/1/1988 (καμία άδεια δεν χορηγήθηκε πριν από τότε). Και πάλι όμως απογοήτευσε τις βλέψεις των αναπτυσσόμενων, οι οποίοι επεδίωκαν την επέκταση του *moratorium* μέχρι τη θέση σε ισχύ του διεθνούς ρυθμιστικού καθεστώτος (βλ. ψήφισμα Γενικής Συνέλευσης ΟΗΕ 2574 (1969)).

με την οποία όσα Κράτη ή επιχειρήσεις έχουν προβεί σε προκαταρκτικές δραστηριότητες στην Περιοχή θα εδικαιοούνται άδειας από το τότε αρμόδιο όργανο (PrepCom)⁴⁹⁶. Έτσι ενεγράφησαν 7 πρωτοπόροι επενδυτές / pioneer investors (ΗΠΑ, Ινδία, Γαλλία, Ιαπωνία, ΕΣΣΔ, Κίνα, Νότιος Κορέα) και αντίστοιχες επιχειρήσεις τους⁴⁹⁷. Αλλά και μετά τη θέση σε ισχύ της UNCLOS, από το 1994 ως σήμερα έχουν κατατεθεί, εγκριθεί και υπογραφεί περίπου 29 άδειες εξερεύνησης και εκμετάλλευσης 3 κατηγοριών υποθαλάσσιου ορυκτού πλούτου: (α) πολυμεταλλικοί κόνδυλοι (17 άδειες), (β) πολυμεταλλικά σουλφίδια (7 άδειες) κι (γ) κατακαθισμένη άργιλο σιδηρομαγγανίου πλούσια σε κοβάλτιο (5 άδειες). Τα σχετικά συμβόλαια έχουν υπογραφεί από τουλάχιστον 20 Κράτη και το ενδιαφέρον συνεχώς αυξάνεται⁴⁹⁸. Το μεγαλύτερο σε διάρκεια συμβόλαιο υπεγράφη το 2014 με την Κορέα και με ορίζοντα το 2029 για εξερεύνηση πολυμεταλλικών σουλφιδίων στον Ινδικό ωκεανό⁴⁹⁹.

Μάλιστα, σε σχέση με τους φυσικούς πόρους του εδάφους και του υπεδάφους της Περιοχής, προβλέπεται μεγαλύτερος βαθμός «κλεισίματος», ιδίως σε περιπτώσεις διεκδίκησης εκτεταμένης υφαλοκρηπίδας ως τα 350 ναυτικά μίλια, λόγω ειδικών γεωγραφικών συνθηκών⁵⁰⁰. Σύμφωνα με την UNCLOS, το αρμόδιο σώμα για τον καθορισμό του εξωτερικού ορίου των υφαλοκρηπίδων, που κείνται πέραν των 200 ναυτικών μιλίων είναι η *Επιτροπή για τα Όρια της Υφαλοκρηπίδας* (CLCS)⁵⁰¹. Το γεγονός ότι η οριοθέτηση μιας εκτεταμένης υφαλοκρηπίδας δεν είναι ζήτημα μόνο μεταξύ δυο Κρατών, αλλά αφορά ολόκληρη τη διεθνή κοινότητα αναφέρθηκε και από το ad hoc διαιτητικό όργανο στην υπόθεση *St. Pierre – Miquelon* (1992)⁵⁰². Τα τελευταία χρόνια

⁴⁹⁶ Βλ. Ψήφισμα II (24/9/1982) = *Διακυβέρνηση Προπαρασκευαστικών Επενδύσεων σε Πρωτοπόρες Δραστηριότητες σχετικά με Πολυμεταλλικούς Κόνδυλους* (Docs. AI CONF.62/L.132/Add.1, Add.II Corr., and L.141/Add.I).

⁴⁹⁷ Βλ. Ρούκουνας, Εμμ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 320. Η ίδια η απόφαση απαριθμεί εξαντλητικά τους επενδυτές αυτούς: (α) Γαλλία, Ινδία, Ιαπωνία και ΕΣΣΔ ή επιχειρήσεις τους, εφόσον έχουν επενδύσει πριν την 1/1/1983 τουλάχιστον 30.000.000\$ σε προπαρασκευαστικές δραστηριότητες, (β) Διεθνείς κοινοπραξίες με εθνικότητα τουλάχιστον 8 βιομηχανικών Κρατών, εφόσον το Κράτος των επιχειρήσεων είναι Μέρος στην UNCLOS και πληρούν την ίδια προϋπόθεση σε σχέση με τις επενδύσεις και (γ) κάθε αναπτυσσόμενο Κράτος που υπογράφει την UNCLOS ή κάθε επιχείρηση εφόσον έχει επενδύσει 30.000.000\$ πριν την 1/1/1985. Αυτές οι προβλέψεις απειλήθηκαν από τις εθνικές νομοθεσίες των παραπάνω Κρατών. Βλ. Klein, N., *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2005, p. 340.

⁴⁹⁸ Βλ. ιστοσελίδα Διεθνούς Αρχής: https://www.isa.org.jm/deep-seabed-minerals-contractors?qt-contractors_tabs_alt=0#qt-contractors_tabs_alt.

⁴⁹⁹ Βλ. Τσάλτας, Γρ., «*Το Σύνταγμα των Ωκεανών και των Θαλασσών*» στο Περράκης, Στ., & Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου: Εφαρμογές διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής 20 χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης*, Σιδέρης, Αθήνα, 2018, σελ. 36.

⁵⁰⁰ Βλ. Tanaka, Y., *The International Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2012, p. 175.

⁵⁰¹ Βλ. Άρθρο 76 (8) της UNCLOS. Η Διεθνής Αρχή δεν μπορεί να παρέμβει στις συστάσεις της Επιτροπής για τα Όρια της Υφαλοκρηπίδας, απλώς ενημερώνεται και καταγράφει τις οριοθετήσεις των υφαλοκρηπίδων μεταξύ Κρατών ή τις οριοθετήσεις του εξωτερικού ορίου των εκτεταμένων υφαλοκρηπίδων από την αρμόδια Επιτροπή. Βλ. Nguyen – Daillet – Pellet, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: Το Δίκαιο της Θάλασσας*, Δίπλα, Χ. (μτφρ), Παπαζήσης, Αθήνα, 1991, σελ. 145. Βλ. επίσης, Chircop, Al., “*Managing Adjacency: Some Legal Aspects of the Relationship between the Extended Continental Shelf and the International Seabed Area*”, *Ocean Development & International Law*, vol. 42, 2011, pp. 307 – 316.

Βλ. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/clcs_home.htm.

⁵⁰² Στη Διαιτησία το ad hoc διαιτητικό όργανο – αλλά και οι διστάμενες γνώμες των διαιτητών – κατέληξαν ότι δεν ήταν αρμόδιο να χαράξει το θαλάσσιο όριο πέραν της υφαλοκρηπίδας 200 ν.μ. καθώς μια τέτοια απόφαση δεν λαμβάνεται μεταξύ των μερών, αλλά μεταξύ κάθε μέρους και της διεθνούς

υπάρχει η τάση επέκτασης των υφαλοκρηπιδών πέραν των 200 ν.μ. μέσω της Επιτροπής για το Εξωτερικό όριο Υφαλοκρηπίδας. Μέχρι και το 2018 έχουν κατατεθεί προς εξέταση ενώπιον της Επιτροπής 81 αιτήσεις για αναγνώριση εκτεταμένης υφαλοκρηπίδας και για τον καθορισμό του εξωτερικού ορίου της από 70 Κράτη⁵⁰³. Ορισμένες μάλιστα, αφορούν και κλείσιμο του Αρκτικού Ωκεανού⁵⁰⁴ με αποκορύφωμα τη συμβολικού χαρακτήρα υποβρύχια αποστολή της Ρωσίας για να καρφώσει τη ρωσική σημαία από τιτάνιο στο βυθό σε βάθος 4.200 μέτρων κάτω από το Βόρειο Πόλο (2007)⁵⁰⁵. Το «κλείσιμο» του διεθνούς βυθού και συνεπώς ο περιορισμός της περιοχής που εφαρμόζεται η αρχή της ΚΚΑ δεν επηρεάζει μόνο το νομικό καθεστώς που διέπει τον ορυκτό πλούτο και τα καθιστικά είδη της Περιοχής, αλλά και τους αρχαιολογικούς θησαυρούς που κείνται σε αυτήν, καθώς το καθεστώς τους «γκριζάρεται» λόγω της έλλειψης πρόβλεψης της UNCLOS και της προσφυγής στη *Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Υποθαλάσσιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς* (2001)⁵⁰⁶.

Ο κίνδυνος «περίφραξης» είναι επίσης εμφανής στην περίπτωση των πολικών περιοχών. Στις περιοχές αυτές – που έχουν χαρακτηριστεί και ως «*Διεθνή Κοινά*» (international commons) – το «κλείσιμο» είναι αρκετά σημαντικό ab initio, καθώς ο αριθμός συμμετεχόντων δεν είναι μεγάλος. Όμως, οι νέες προκλήσεις και ευκαιρίες δίνουν τη δυνατότητα της ανοικτότητας της διακυβέρνησής τους. Τόσο στην Ανταρκτική όσο και στην Αρκτική έχουν εγερθεί αξιώσεις εδαφικού χαρακτήρα από τα γειτονικά Κράτη βασισμένες στη «*Θεωρία των Τομέων*»⁵⁰⁷. Τελικά, αναφορικά με την Ανταρκτική, η Συνθήκη της Ανταρκτικής δεν έχει εξαλείψει τις αξιώσεις αυτές που ενίοτε συμπίπτουν χωρικά, αλλά απλώς τις «πάγωσε» για όσο το συμβατικό καθεστώς διαρκεί⁵⁰⁸. Ως προς

κοινότητας. Βλ. Marston, G., “St Pierre-Miquelon arbitration: Canada-France maritime delimitation award”, *Marine Policy*, vol. 17, 1993, p. 162.

⁵⁰³ Πρόκειται για τα εξής Κράτη: Ρωσία, Βραζιλία, Αυστραλία, Ιρλανδία, Γαλλία, Ηνωμένο Βασίλειο, Νέα Ζηλανδία, Νορβηγία, Μεξικό, Μπαρμπάντος, Ινδονησία, Ιαπωνία, Μαυρίκιος, Σεϋχέλλες, Σουρινάμ, Μυανμάρ, Υεμένη, Ουρουγουάη, Φιλιππίνες, Νησιά Cook, Φίτζι, Αργεντινή, Γκάνα, Ισλανδία, Δανία, Πακιστάν, Νότιος Αφρική, Μικρονησία, Παπούα Νέα Γουινέα, Νησιά Σολομώντα, Μαλαισία, Βιετνάμ, Κένυα, Νιγηρία, Παλάου, Ακτή Ελεφαντοστού, Σρι Λάνκα, Πορτογαλία, Ισπανία, Τόγκα, Ινδία, Τρινιντάντ Τομπάγκο, Ναμίμπια, Κούβα, Μοζαμβίκη, Μπαγκλαντές, Μαδαγασκάρη, Γουιάνα, Τανζανία, Γκαμπόν, Τουβαλού, Κίνα, Κιριμπάτι, Κορέα, Νικαράγουα, Αγκόλα, Καναδάς, Μπαχάμες, Σομαλία, Γκάμπο Βέρντε, Γκάμπια, Γουινέα, Γουινέα Μπισσάου, Μαυριτανία, Σενεγάλη, Σιέρρα Λεόνε, Ομάν, Μπενίν και Λιβερία. Η Επιτροπή έχει εκδώσει συστάσεις για 30 από αυτές. Σύμφωνα με το Άρθρο 76, αν τα Κράτη δεχτούν τις συστάσεις της Επιτροπής, τότε έχουν υποχρεωτικό χαρακτήρα.

Βλ. http://www.un.org/Depts/los/clcs_new/commission_submissions.htm.

⁵⁰⁴ Βλ. αίτηση Νορβηγίας το 2006 (CLCS/54), αίτηση Καναδά το 2013 (CLCS/103), αίτηση Ρωσίας το 2015 (CLCS/93) αιτήσεις Δανίας σχετικά με τη Γροιλανδία το 2012, 2013 και 2014 (CLCS/95).

⁵⁰⁵ Βλ. Ζαΐκος, Ν., «*Εδαφος και Κτήση Εδαφικής Κυριαρχίας*» στο Μαγκλιβέρας – Αντωνόπουλος, *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, Γ' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017, σελ 160. Κίνηση που θύμιζε το κάρφωμα της σημαίας των ΗΠΑ στη Σελήνη το 1969.

⁵⁰⁶ Σε ισχύ το 2009. Έχει μόλις 60 Κράτη Μέρη. Βλ. http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13520&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html.

⁵⁰⁷ Βλ. supra, p. .

⁵⁰⁸ Βλ. Sands, P., “Accountability for the Commons: Reconsiderations” in Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017, p. 5. Βέβαια, δεν έχουν εμποδιστεί τα Κράτη που έχουν εγείρει αξιώσεις και αυτό φαίνεται από τις αιτήσεις στην Επιτροπή για τα Όρια της Υφαλοκρηπίδας, όπου διεκδικούν εκτεταμένη υφαλοκρηπίδα στο στην περιοχή του Νοτίου Παγωμένου Ωκεανού. Βλ. αίτηση Αυστραλίας το 2004 (CLCS/44), αίτηση Ηνωμένου Βασιλείου για Νησιά Falklands / Malvinas το 2009 (CLCS/66) και της Αργεντινής την ίδια χρονιά (CLCS/64 & CLCS/76).

την Αρκτική, τα εδάφη της βρίσκονται ήδη εντός της εθνικής δικαιοδοσίας και τα Αρκτικά Κράτη επιχειρούν να αποκτήσουν και τις παγωμένες εκτάσεις του Αρκτικού ωκεανού και του Βόρειου Πόλου με επιχείρημα τη «*Θεωρία των Τομέων*». Μάλιστα, στην Αρκτική το «κλείσιμο» διευρύνεται από τις βλέψεις των πέντε Κρατών του Κεντρικού Αρκτικού (Α5) να αποκλείσουν από ορισμένα ζητήματα τα υπόλοιπα Αρκτικά Κράτη⁵⁰⁹.

Σε «κλείσιμο» των κοινών δεν οδηγούνται μόνο τα τεχνολογικά αναπτυγμένα Κράτη, αλλά και έχουν παρατηρηθεί προσπάθειες «κλεισίματος» και από αναπτυσσόμενα Κράτη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αφορά τη γεωστατική τροχιά, που έχει περιορισμένες σταθερές θέσεις για δορυφόρους πάνω από τον ισημερινό. Η γεωστατική τροχιά που ο δορυφόρος ακολουθεί τη γραμμή του ισημερινού και έχει σταθερή θέση σχετικά με τη Γη. Καθώς, η τεχνολογία των τηλεπικοινωνιών ξεκίνησε στα αναπτυγμένα κράτη, δεν προξενεί εντύπωση το γεγονός ότι το 90% των δικαιωμάτων χρήσης ανήκουν στο 10% των Κρατών της Διεθνούς Κοινότητας, με τις ΗΠΑ και τη Ρωσία να καταλαμβάνουν τις πιο χρήσιμες θέσεις στη γεωστατική τροχιά. Ως ένδειξη διαμαρτυρίας, τα αναπτυσσόμενα Κράτη του Ισημερινού (Εκουαδόρ, Κολομβία, Βραζιλία, Κονγκό, Ζαΐρ, Ουγκάντα, Κένυα, Ινδονησία) υπεράνω των οποίων υπάρχουν οι εν λόγω θέσεις εξέδωσαν τη *Διακήρυξη της Μπογκοτά* (1976), με την οποία αξίωσαν την εθνική τους κυριαρχία στο τμήμα αυτό του διαστημικού χώρου. Φυσικά, η διεθνής κοινότητα δεν συμμερίζεται αυτή την άποψη⁵¹⁰.

Το δεύτερο παράδειγμα αφορά τους γενετικούς πόρους⁵¹¹. Βέβαια, το μεγαλύτερο πλούτο φυτικών γενετικών πόρων έφεραν τα αναπτυσσόμενα Κράτη, τα οποία όμως δέχονταν πιέσεις από τα αναπτυγμένα Κράτη που διέθεταν τη βιοτεχνολογία για την εκμετάλλευση των πόρων αυτών. Το ψήφισμα του FAO με βάση το οποίο οι φυτικοί γενετικοί πόροι για τη γεωργία και την τροφή αναγορεύονται σε Global Commons, οδήγησε τα αναπτυσσόμενα Κράτη σε περαιτέρω «κλείσιμο». Ως αποτέλεσμα, τα αναπτυσσόμενα Κράτη αποφάσιζαν να ασκήσουν την κυριαρχία για να ρυθμίσουν και να περιορίσουν την πρόσβαση στους φυτικούς γενετικούς πόρους εντός της επικράτειας τους. Τελικά, η *Διεθνής Συνθήκη για τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους για την Τροφή και τη Γεωργία* (ITPGRFA) (2001) υιοθετήθηκε από την 31^η Σύνοδο του FAO προκειμένου να επιφέρει συμβιβασμό στα αντικρουόμενα συμφέροντα και παρέχει κανόνες και διαδικασίες για να ενθαρρύνει τα Κράτη Μέλη να διοχετεύσουν το μερίδιο των φυτικών γενετικών πόρων εντός της δικαιοδοσίας τους που θεωρούν ότι θα μπορούσε να διαμοιραστεί με ευκολία, και να κατευθύνει ένα μερίδιο των οικονομικών ωφελημάτων

⁵⁰⁹ Βλ. supra, p. .

⁵¹⁰ Βλ. Triscott, N., *Critical Art and Outer Space: A curatorial inquiry into space as a global commons*, Paper presented at the Association of American Geographers, San Francisco, April 2016.

⁵¹¹ Οι Γενετικοί πόροι είναι περίπλοκες οργανικές δομές με βιοφυσικό και πληροφοριακό συστατικό. Το πληροφοριακό συστατικό περιέχει πληροφορίες δυνητικά αξιοποιήσιμες για την πρόοδο της υγείας, της γεωργίας της επισιτιστικής ασφάλειας, την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής και άλλων ζητημάτων κοινής ανησυχίας.

που απορρέει από την εμπορική τους χρήση προς το σκοπό της διατήρησης και των προτεραιοτήτων χρήσης (όπως επί παραδείγματι η επιστημονική έρευνα)⁵¹².

Ένας από τους παράγοντες κλεισίματος των βιολογικών γενετικών πόρων οφείλεται στην ανάδυση του παγκόσμιου καθεστώτος πνευματικής ιδιοκτησίας στη δεκαετία '90. Αυτό καταδεικνύεται με την υπογραφή από όλα τα αναπτυγμένα Κράτη του ΟΟΣΑ της Συμφωνίας της Διεθνούς Ένωσης για την Προστασία των Νέων Ποικιλιών Φυτών / UPOV (1991) και τη Συμφωνία περί των σχετικών με την Πνευματική Ιδιοκτησία Εμπορικών Δικαιωμάτων (TRIPS) (1995), στο πλαίσιο του ΠΟΕ, που οδήγησε σε επέκταση των πιθανοτήτων κατοχύρωσης πνευματικών δικαιωμάτων επί των γενετικών πόρων στις εθνικές δικαιοδοσίες και συνεπώς στο κλείσιμο κοινών.

Είναι ενδεικτικό το γεγονός ότι, όλο και περισσότεροι μικροβιακοί γενετικοί πόροι⁵¹³ και υλικό «κλείνουν» πίσω από κρατικούς και ιδιωτικούς φραγμούς ή η πρόσβαση τους γίνεται επιτρεπτή υπό ιδιαιτέρως αυστηρές προϋποθέσεις. Χαρακτηριστικό παράδειγμα οι πρόσφατες έρευνες για τη γρίπη των πτηνών, που παρεμποδίστηκαν από χώρες, όπως η Ινδονησία που αρνούνταν να παράσχουν πρόσβαση σε δείγματα του ιού H5N1, από φόβο ότι ξένες εταιρείες θα αποκτήσουν τα δικαιώματα ευρεσιτεχνίας του εμβολίου που θα αντιμετωπίσει τον ιό, χωρίς τις απαραίτητες εγγυήσεις περί της χαμηλού κόστους πρόσβασης στο εμβόλιο για τις αναπτυσσόμενες χώρες. Μετά από διαπραγματεύσεις το 2007 με τον ΠΟΥ, που κατέληξαν σε Συμφωνία για τον καθορισμό των όρων για δίκαιο και ορθόνομο διαμοιρασμό των ωφελειών πιθανού εμβολίου, η Ινδία επείσθη να διανείμει τα δείγματα του ιού⁵¹⁴. Σημασία έχει και η πίεση της επιστημονικής κοινότητας στην απελευθέρωση των παγκόσμιων κοινών⁵¹⁵.

Στην περίπτωση της κλιματικής αλλαγής, «κλείσιμο των πόρων» επιδιώχθηκε τόσο από αναπτυγμένα όσο και αναπτυσσόμενα Κράτη. Στη Συνδιάσκεψη του Ρίο αρκετές αναπτυσσόμενες χώρες (όπως η Μαλαισία) ισχυρίζονταν ότι είναι ελεύθερες να εκπέμπουν άνθρακα για να βασίσουν την ανάπτυξη τους, όπως έκαναν κάποτε και τα πλέον αναπτυγμένα Κράτη. Οι ΗΠΑ χρηματοδότησαν την World Resources Institute να παρουσιάσει μια έκθεση με τις εκπομπές CO₂ σε παγκόσμιο επίπεδο και τελικά πρότειναν να μειωθούν αναλογικά οι εκπομπές αυτές. Αυτή είναι η αρχή του «κλεισίματος»: κατανέμεις σε δεδομένο χρόνο δικαιώματα στην ατμόσφαιρα και τα σταθεροποιείς στο διηνεκές. Οι ΗΠΑ επί της ουσίας απέκτησαν το ιστορικό δικαίωμα να μολύνουν την ατμόσφαιρα και μάλιστα σε πολύ μεγαλύτερο από άλλα Κράτη (πχ Κίνα). Μια Ινδική ΜΚΟ (Κέντρο για την Επιστήμη και το Περιβάλλον) παρενέβη λέγοντας ότι

⁵¹² Βλ. Halewood, M., López Noriega, I., Louafi, S. (ed.), *Crop Genetic Resources as a Global Commons: Challenges in international law and governance*, Routledge, 2013, p. 6.

⁵¹³ Τα Μικροβιακά κοινά αφορούν το σύνολο μικροσκοπικών βιολογικών υλικών που ανήκουν στον ευκαρυωτικό και προκαρυωτικό τομέα της ζωής, τα πιο συνηθισμένα από τα οποία είναι τα βακτήρια, οι μύκητες, τα ένζυμα, οι άλγες και οι ιοί.

⁵¹⁴ Βλ. Dedeurwaerdere, T., *Self-governance and international regulation of the global microbial commons: introduction to the special issue on the microbial commons*, International Journal of the Commons, vol. 4, 2010, pp. 392.

⁵¹⁵ Βλ. Διακήρυξη Αρχών των Βερμούδων περί της άμεσης και δημόσιας απελευθέρωσης δεδομένων αλληλουχίας DNA ανθρώπινου γονιδιώματος και γονιδιωμάτων άλλων οργανισμών σε παγκόσμιες βάσεις δεδομένων με ελεύθερη πρόσβαση (1996) (πχ International Nucleotide Sequence Database Collaboration)).

η ατμόσφαιρα πρέπει να απολαμβάνεται από όλα τα ανθρώπινα όντα στο παρόν και το μέλλον και πρότεινε την ιδέα των ποσοστώσεων, δηλαδή κάθε χώρα θα είχε το δικαίωμα μόλυνσης της ατμόσφαιρας σε καθορισμένο ποσοστό και αν το υπερέβαινε θα έπρεπε να πληρώσει πρόστιμο ή να αγοράσει δικαιώματα ρύπων από άλλα Κράτη που δεν τα χρησιμοποιούσαν. Τελικά, η προσέγγιση αυτή επικράτησε με την υιοθέτηση του Πρωτοκόλλου του Κιότο και το σύστημα χρηματιστήριου ρύπων. Αυτό αποτελεί «κλείσιμο» του global commons⁵¹⁶.

Συχνά ο κυβερνοχώρος αναφέρεται ως global commons ή res communis. Ο ιδρυτής του Παγκόσμιου Ιστού τον αφιέρωσε σε όλο τον κόσμο, αποκλείοντας το ενδεχόμενο να ασκηθούν σ αυτό το χώρο δικαιώματα ιδιοκτησίας⁵¹⁷. Καθώς, τα Κράτη έχουν διαφορετικό βαθμό τεχνολογίας και τεχνογνωσίας αναφορικά με τον κυβερνοχώρο, εν πολλοίς αυτός ρυθμίζεται διαφορετικά σε κάθε εσωτερική έννομη τάξη. Σε διεθνές επίπεδο υπάρχει ανάγκη για κανόνες συμπεριφοράς κατά την πρόσβαση και χρήση του κυβερνοχώρου. Διεθνής Συνθήκη δεν υφίσταται. Ο κυβερνοχώρος δε είναι ένα φυσικό περιβάλλον, αλλά ένα τεχνητό ανθρωπογενές περιβάλλον που απαρτίζεται από μηχανές, καλώδια, ψηφιακή τεχνολογία και συστήματα δικτύου. Το διαδίκτυο δεν ταυτίζεται με τον κυβερνοχώρο, αλλά είναι μέρος αυτού. Αν και οι πόροι του διαδικτύου είναι άυλοι (ψηφιακά δεδομένα), η ύπαρξη του καθορίζεται από την λειτουργία υλικών συσκευών (hardware) που διαθέτουν και κρατικοί και μη κρατικοί δρώντες και η τοποθεσία των οποίων βρίσκεται σε περιοχές εντός εθνικής δικαιοδοσίας (εκτός από τις δορυφορικές μεταδόσεις και τα υποθαλάσσια καλώδια). Θεωρητικά, αν οι μηχανές χαλάσουν ο κυβερνοχώρος παύει να υφίσταται. Ο ιδιωτικός δρών διαθέτει το μεγαλύτερο μέρος του κυβερνοχώρου (τεχνολογία κυβερνοχώρου, ανάπτυξη πολιτικών διαδικτύου, άμυνα από εισβολή σε δίκτυο). Υπάρχει ένας εγγενής δυαδισμός: από τη μια πλευρά ως εικονικός χώρος, ο κυβερνοχώρος είναι απεριόριστος, από την άλλη πλευρά το φυσικό συστατικό του ανήκει σε ορισμένες εθνικές δικαιοδοσίες και νομοθεσίες⁵¹⁸. Υπάρχουν και

⁵¹⁶ Βλ. Lipietz, Al., “Managing the Global Commons”, Interview to Barbara Lipietz, August 201, available at: <https://iris.ucl.ac.uk/iris/publication/897726/1> (last access: 19/11/2018).

⁵¹⁷ Η διαθεσιμότητα τεχνολογίας είναι καθοριστική για την πρόσβαση και χρήση κοινού από ιδιώτες. Το 2013 οι χρήστες του Internet έφταναν το 39% του παγκόσμιου πληθυσμού. Η Αρκτική και ο διεθνής βυθός που απαιτούν υψηλή τεχνολογία, περιορίζονται για χρήση από Κράτη και μερικές ιδιωτικές επιχειρήσεις, αλλά όχι τον απλό κόσμο. Αντίθετα, το διάστημα είναι το λιγότερο προσβάσιμο global commons, καθώς μόνο ελάχιστα Κράτη διαθέτουν τη διαστημική τεχνολογία και τους οικονομικούς πόρους για να διεξάγουν διαστημική δραστηριότητα. Μέχρι σήμερα, μόνο 500 αστροναύτες έχουν ταξιδεύσει στο διάστημα, αλλά και αυτοί είναι στρατιωτικό προσωπικό, όργανα του Κράτους. Οι διαστημικές εταιρείες επιχειρούν να εισάγουν και τον ιδιώτη στο διαστημικό χώρο (πχ υποτροχιακός τουρισμός). Βλ. Costalli, St. – Fasani A., “Securing Critical Infrastructures Against Direct Attack And Espionage” in Catalano, Cl. (ed.), Global Commons: threat or opportunity?, FinMeccanica Research Department, 2013, p. 52.

⁵¹⁸ Αυτός είναι και ο λόγος που υπάρχει έντονη αμφισβήτηση ως προς το χαρακτηρισμό του ως Global Commons. Οι βασικές διαφορές Global Commons και Κυβερνοχώρου: (α) είναι τεχνητός εικονικός χώρος, (β) ο εικονικός χώρος δεν έχει διακριτά σύνορα, (γ) οι ψηφιακοί πόροι του κυβερνοχώρου σε αντίθεση με φυσικούς πόρους δεν μπορούν να εξαντληθούν, (δ) ενώ στα global commons τα άλλα Κράτη δεν αποκλείονται από την ελεύθερη χρήση τους, στον κυβερνοχώρο τη κατοχή των κυβερνο-υποδομών ανήκουν σε Κράτη και μπορεί να αποκλείουν άλλα Κράτη και (ε) το φυσικό συστατικό κυβερνοχώρου (hardware) ανήκει σε Κράτη ή / και ιδιώτες και θα πρέπει να από – ιδιωτικοποιηθεί, ή εναλλακτικά να αναγορευθεί ως global commons μόνο το μη ιδιωτικό συστατικό του κυβερνοχώρου. Για αυτό αναφέρονται ως «ατελή κοινά». Βλ. Tsagourias, N., “The legal status of cyberspace” in Tsagourias – Buchan (ed.), *Research handbook on international law and cyberspace*, Elgar, 2017, p. 24.

ορισμένες χώρες στη Μέση Ανατολή, που περιορίζουν ή απαγορεύουν την πρόσβαση και τη χρήση του διαδικτύου και του κυβερνοχώρου στον απλό πολίτη για να ελέγχουν τη ροή πληροφοριών που προσλαμβάνει (Τουρκία, Αίγυπτος, Συρία). Η δε Βόρειος Κορέα το έχει απαγορεύσει τελείως και το χρησιμοποιεί μόνο για στρατιωτικούς σκοπούς. Αντι του Internet, ο λαός έχει πρόσβαση στο Intranet. Προς την άποψη του κλεισίματος των κοινών με επίκληση στην έννοια της κρατικής κυριαρχίας κλίνουν και οι ΗΠΑ⁵¹⁹ και η Κίνα⁵²⁰.

Τέλος, έχει διατυπωθεί και η άποψη ότι τα ίδια τα συμβατικά καθεστάτα διακυβέρνησης των Global Commons οδηγούν σε «κλείσιμο» τους. Ως παράδειγμα, αναφέρονται οι περιφερειακές συμφωνίες για τη ρύθμιση της αλιείας (RFMOs)⁵²¹, το moratorium εμπορικής φαλαινοθηρίας και η αναγόρευση των *Καταφυγίων Φάλαινας σε Ειρηνικό και Νότιο Παγωμένο Ωκεανό* από την IWC⁵²², το διεθνές καθεστώς της Περιοχής και το σύστημα προστασία της βιοποικιλότητας από την ομώνυμη Σύμβαση⁵²³ και το Πρωτόκολλο Κιότο και ακόμη και τα δικαιώματα χρήσης του ηλεκτρομαγνητικού φάσματος από την ITU⁵²⁴. Η άποψη αυτή θεωρεί ότι από τη στιγμή που η διακυβέρνηση αυτή αφήνει έξω από το παιχνίδι όσους δεν επιθυμούν να συμμετέχουν στην πρόσβαση και τη χρήση των Global Commons και δεν προβλέπει τίποτα για αυτούς οδηγεί μοιραία σε κλείσιμο τους⁵²⁵. Σύμφωνα με την άποψη του γράφοντος, είναι ορθότερο να μην οράται η συμβατική διακυβέρνηση ως «κλείσιμο», αλλά ως μετατόπιση της έμφασης από τα δικαιώματα εκμετάλλευσης των πόρων προς την ορθολογική και βιώσιμη διαχείριση τους.

---

⁵¹⁹ Βλ. Έκθεση Επιτροπής Εμπορίου, Επιστήμης και Μεταφορών της Γερουσίας ΗΠΑ: «Κυβερνοασφάλεια: Τα επόμενα βήματα για την προστασία των υποδομών», 23/2/2010, στην οποία αναφέρεται το εξής: “Cyberspace is not a global commons. It is a shared global infrastructure. There is rarely a moment when a collection of bits moving from one computer to another is not actually on a network that someone owns and that is physically located in a sovereign state. The exceptions might be undersea cables or satellite transmissions, but the action still takes place on an owned facility where the owner is subject to some country and its law. At best, this could be a ‘pseudo commons’. It looks like a commons but actually is not, as someone owns the resources in question and that someone is subject to the laws of some nation. Cyberspace is in fact a more like a condominium, where there are many contiguous owners”.

Βλ.. “Cyber security: Next Steps to Protect Our Critical Infrastructure”, Hearing, Before the Committee on Commerce, Science, and Transportation, United States Senate, One Hundred Eleventh Congress, Second Session, 23/2/2010, U.S. Government Printing Office, available at: https://fas.org/irp/congress/2010_hr/cybersec.pdf.

⁵²⁰ Βλ. Fang, B., *Cyberspace Sovereignty: Reflections on Building a Community of Common Future in Cyberspace*, Springer, 2018, p. 405.

⁵²¹ Βλ. Henriksen, T., “Revisiting the Freedom of Fishing and Legal Obligations on States Not Party to Regional Fisheries Management Organizations”, *Ocean Development & International Law*, vol. 40, 2009, pp. 80 – 96.

⁵²² Βλ. Schrijver, N., “Managing the global commons: common good or common sink?”, *Third World Quarterly*, vol. 37, 2016, p. 1255.

⁵²³ Βλ. Halewood, M., López Noriega, I., Louafi, S. (ed.), *Crop Genetic Resources as a Global Commons: Challenges in international law and governance*, Routledge, 2013, p. 7.

⁵²⁴ Βλ. Triscott, N., *Critical Art and Outer Space: A curatorial inquiry into space as a global commons*, Paper presented at the Association of American Geographers, San Francisco, April 2016.

⁵²⁵ Βλ. Louka, El., *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*, Cambridge University Press, 2006, p. 80.

(3.5) Οι Κρατικές Βλέψεις για Ανεξέλεγκτη Εκμετάλλευση των Global Commons υπό το Προκάλυμμα του Ιδιωτικού Παράγοντος: η περίπτωση της αδειοδότησης εκμετάλλευσης του διαστήματος και των ουράνιων σωμάτων από ιδιωτικές διαστημικές εταιρείες

Μια άλλη διάσταση της συζήτησης περί «κλεισίματος» των Global Commons σχετίζεται με το ρόλο του ιδιωτικού δρώντος στη διακυβέρνηση τους. Όπως διαπιστώθηκε στο προηγούμενο Μέρος, ο ιδιωτικός παράγοντας εμπλέκεται στη διακυβέρνηση των Global Commons κατά τρόπο ημί-επίσημο. Αυτή η εμπλοκή, άλλοτε επιδιώκει την θετική εξέλιξη του καθεστώτος διακυβέρνησης του Global Commons και άλλοτε την καθυστέρηση της εφαρμογής του ή ακόμη και τη διαστρέβλωση των καθεστωτικών προβλέψεων του. Χαρακτηριστικό παράδειγμα του πρώτου αποτελεί η μετατόπιση της προσέγγισης του διαστήματος από *res communis* σε *res extra commercium*, που προήλθε από ιδιώτες και δη τους κόλπους της επιστημονικής – ακαδημαϊκής κοινότητας⁵²⁶, όπως επίσης και το παράδειγμα των ιδιωτικών οργανισμών, που επιδιώκουν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη νομικού πλαισίου για τον περιορισμό των διαστημικών σκουπιδιών (*space debris*). Από την άλλη πλευρά, υπάρχουν και περιπτώσεις, που ο ιδιωτικός παράγοντας (κυρίως βιομηχανίες και πολυεθνικές επιχειρήσεις) άσκησαν στα Κράτη πιέσεις για να προχωρήσουν σε εμπορική χρήση των Global Commons.

Στο διάστημα 1970 – 1980 και εκκρεμούσης της 3^{ης} Συνδιάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS III), ορισμένα βιομηχανικά Κράτη (ΗΠΑ, Γαλλία, Ιαπωνία, ΕΣΣΔ, Ηνωμένο Βασίλειο, Ιταλία) θέσπισαν εθνικές νομοθεσίες που θεμελιώναν το εσωτερικό νομικό πλαίσιο για τις επιχειρήσεις εκμετάλλευσης από ιδιωτικές επιχειρήσεις υπό τη δικαιοδοσία τους. Ως αντίδραση οι ΗΠΑ μπήκαν σε διμερείς συμφωνίες για να αποφύγουν συγκρούσεις συμφερόντων σε περίπτωση αλληλεπικαλυπτόμενων περιοχών, στις οποίες μάλιστα προβλέφθηκε αναγνώριση των δραστηριοτήτων σε βάση αμοιβαιότητας. Μπροστά σε αυτές τις ενέργειες αντέδρασε το Κίνημα Αδεσμεύτων (G77), που θεώρησε κάθε τέτοια δραστηριότητα εκτός πλαισίου UNCLOS ως παράνομη⁵²⁷. Βέβαια, κατά το *lex lata*, οι δραστηριότητες εξερεύνησης και εκμετάλλευσης ήταν νόμιμες, ως ότου εφαρμοστεί το σύστημα της UNCLOS. Η αρχή ΚΚΑ δεν έθετε κάποιο *moratorium* σε τέτοιες δραστηριότητες. Συνεπώς, ήδη πριν την υιοθέτηση της UNCLOS, τα Κράτη εκμεταλλεύτηκαν το κενό ρύθμισης για να δώσουν

⁵²⁶ Ήδη από το 1954, στο 5ο Congress of the International Astronautical Federation, αναπτύχθηκε η ιδέα ότι η Σελήνη και τα ουράνια σώματα έχουν κατακτηθεί από την ανθρωπότητα για την ανθρωπότητα (*res communis humanitatis*). Βλ. επίσης το Διεθνές Ινστιτούτο Διαστημικού Δικαίου, το Ινστιτούτο Διεθνούς Δικαίου (The Legal Regime of Outer Space, September 11, 1963, AnnIDI, Vol. 50 II (1963) p. 369), την Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου (ILA Reports, Vol. 51 (1964) p. 652). Οι ιδιωτικοί φορείς ήταν αυτοί που διέδωσαν την ιδέα ότι τα ουράνια σώματα είναι *res extra commercium* και η οικειοποίηση με τους παραδοσιακούς τρόπους που αναγνωρίζει το διεθνές δίκαιο απαγορεύονται (πχ κατάκτηση). Βλ. Williams, S., “Celestial Bodies” in Bernhard, R., *Encyclopedia of Public International Law: Law of the Sea Air and Space*, 1989, p. 52.

⁵²⁷ Ως αποτέλεσμα της αντίδρασης των αναπτυσσόμενων Κρατών ανέκυψε το ψήφισμα 2749 της Γενικής Συνέλευσης με τη Διακήρυξη Αρχών που διέπουν το Βυθό των Θαλασσών και των Ωκεανών πέραν των Ορίων Εθνικής Δικαιοδοσίας (1979). Βλ. Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7th ed., Routledge, 1997, p. 184.

πρόσβαση και δικαίωμα χρήσης των πολύτιμων πόρων της Περιοχής σε ιδιωτικές επιχειρήσεις⁵²⁸.

Η έννοια ΚΚΑ είναι από σημαντικότερες πτυχές UNCLOS III. Ο όρος απηχεί την βούληση των μερών να αποκλείσουν το ενδεχόμενο αποκλειστικής εκμετάλλευσης των πλουτοπαραγωγικών πόρων σε συγκεκριμένες περιοχές εκτός εθνικής δικαιοδοσίας, από ορισμένα Κράτη των οποίων το επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης, οι εμπορικές επιχειρήσεις και η γεωγραφική εγγύτητα θα επέτρεπε τέτοια εκμετάλλευση. Αντίθετα, η εκμετάλλευση τους μπορεί να γίνει μόνο προς όφελος όλων των Κρατών⁵²⁹. Τελικά, η UNCLOS καταφέρνει να επιτρέπει την εκμετάλλευση της ΚΚΑ από ορισμένα Κράτη αλλά και από ιδιωτικές επιχειρήσεις. Τα οφέλη πρέπει να διανέμονται σε όλα τα Κράτη (παράκτια και περικόλιστα (αν και σε πρακτικό επίπεδο είναι αδύνατο)).

Στην περίπτωση της αρχής ΚΚΑ αναφορικά με το Διεθνή Βυθό υφίσταται μια εγγενής τραγική ειρωνεία. Προφανώς και οι ρυθμίσεις της UNCLOS βασίζονται στις αρχές της διανεμητικής δικαιοσύνης. Ο ίδιος ο A. Pardo απέρριπτε τόσο μια *laissez faire* ελευθερία εκτός εθνικής δικαιοδοσίας, όσο και ανεξέλεγκτη κρατική κυριαρχία εντός εθνικής δικαιοδοσίας, προτείνοντας ότι ο βυθός θα πρέπει να ανακηρυχθεί σε ΚΚΑ. Για τις αναπτυσσόμενες χώρες, η αρχή ΚΚΑ σήμαινε ότι κανένα Κράτος δεν θα μπορεί να σφετερίζεται την περιοχή, ότι η εκμετάλλευση θα ελέγχεται από διεθνές όργανο και ότι οι πόροι από την εκμετάλλευση θα διανέμονται ισομερώς μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων (γεφυρώνοντας τρόπο τινά το αναπτυξιακό χάσμα Βορρά – Νότου). Όπως είπε ο Chimni η αρχή ΚΚΑ υπήρξε «ριζοσπαστική έννοια» ενδεικτική της αισιόδοξης άποψης, που επέφερε ο εκδημοκρατισμός των διεθνών σχέσεων μετά το μαζικό κύμα αποαποικιοποιήσεων, ότι το Διεθνές Δίκαιο θα μπορούσε να μετασχηματιστεί από ένα παγκόσμιο συνασπισμό χωρών κατά τρόπο που να αντανakλά και τη δική τους οπτική. Δεν είχαν υπολογίσει όμως το φαινόμενο της νεοαποικιοκρατίας⁵³⁰. Η τραγική ειρωνεία καταστάθηκε σαφής, όταν η ίδια η αρχή που επεδίωκε να προστατεύσει τα αδύναμα Κράτη από ασύδοτες πολιτικές ισχυρών Κρατών, εξέθετε τα Κράτη αυτά σε ασύδοτες πολιτικές ενός άλλου διεθνούς δρώντος: των πολυεθνικών επιχειρήσεων και των τραστ εκμετάλλευσης του διεθνούς βυθού. Αυτή η άποψη αποδεικνύεται και από τη μεταβολή του καθεστώτος με τη Συμφωνία της Νέας Υόρκης (1994) όπου εισήγαγε στο νομικό καθεστώς που διέπει την Περιοχή όρους οικονομίας της αγοράς⁵³¹. Ως εκ τούτου, η αρχή ΚΚΑ απώλεσε τον αρχικό της διανεμητικό ρόλο και ο διεθνής βυθός αντιμετωπίστηκε ως αντικείμενο εμπορικής

⁵²⁸ Wolfrum, R., “Common Heritage of Mankind” in Bernhard, R., *Encyclopedia of Public International Law: Law of the Sea Air and Space*, 1989, p. 65.

⁵²⁹ Βλ. Άρθρο 136 UNCLOS.

⁵³⁰ Για το φαινόμενο της νέο-αποικιοκρατίας υπό την πολιτική και οικονομική του διάσταση βλ. Τσάλτας, Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές και Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2010, σελ. 96 επ.

⁵³¹ Ορισμένες τροποποιήσεις που έγιναν προς όφελος βιομηχανικών Κρατών και πολυεθνικών επιχειρήσεων είναι: (α) η εξόρυξη των πόρων διέπεται από αρχές ελεύθερης οικονομίας αγοράς, (β) η κατάργηση της αναγκαστικής μεταφοράς τεχνολογίας, (γ) η κατάργηση του ελέγχου της παραγωγής, (δ) διεκδικήσεις εξόρυξης πόρων Περιοχής, (ε) έλεγχος έδρας της Επιχείρησης από ΗΠΑ και (στ) η πρόβλεψη εφαρμογής των όρων της UNCLOS με βάση νόμους και κανονισμούς εσωτερικού δικαίου.

εκμετάλλευσης. Μάλιστα, το χειρότερο είναι ότι τα παραπάνω συνέβησαν με τις ευλογίες των πάλαι ποτέ κυρίαρχων αποικιοκρατικών δυνάμεων του Βορρά.

Το Διεθνές Δίκαιο σχετικά με τα παγκόσμια κοινά ενώ επεδίωκε να υπηρετήσει την ανθρωπότητα τελικά εξυπηρέτησε την κερδοφορία των μεγάλων επιχειρήσεων με τη στήριξη αναπτυγμένων Κρατών. Η ειρωνεία που οδηγεί σε τραγωδία έγκειται στην αναλυτική αδυναμία κατανόησης της έννοιας τη «ανθρωπότητας» και της αρχής ΚΚΑ με όρους ηθικής και δικαίου και κοινωνικής δικαιοσύνης ως *res communis humanitatis*. Τελικά πίσω από την ανωνυμία της «ανθρωπότητας» υφέρπουν συγκεκριμένα υποκείμενα εκτός του «ανθρώπου»⁵³². Έτσι, η ΚΚΑ αναγορεύτηκε για να προστατευτούν τα συμφέροντα της ανθρωπότητας από τα πανίσχυρα Κράτη και τελικά χρησιμοποιήθηκε από τις επιχειρήσεις και σε βάρος της ανθρωπότητας⁵³³.

Η διακυβέρνηση του διαστημικού χώρου έχει επίσης πολλές πτυχές και τα εθνικά διαστημικά προγράμματα ασχολούνται άλλοτε με θέματα αμυντικής πολιτικής (πχ δορυφόροι κατάσκοποι και όπλα κατά δορυφόρων (ASAT Weapons)) και άλλοτε για θέματα επιστημονικής έρευνας, αλλά και στο πεδίο των τηλεπικοινωνιών και των εμπορικών δορυφόρων ή της εμπορικής χρήσης του διαστήματος από τον ιδιωτικό παράγοντα⁵³⁴. Και ενώ το πλέγμα των Συμβάσεων διαστημικού δικαίου θέτουν ξεκάθαρο φραγμό στις κρατικές βλέψεις μέσω της αρχής της μη οικειοποίησης (*non appropriation*), όμως παρατηρείται τις τελευταίες δεκαετίες η αλλαγή της συμπεριφοράς τους και η ενθάρρυνση του ιδιωτικού παράγοντος για επενδύσεις σε έξω-ατμοσφαιρικές εμπορικές δραστηριότητες εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των πόρων των ουράνιων σωμάτων, που μάλιστα έχουν αναγορευτεί σε ΚΚΑ. Επί παραδείγματι, η στάση των ΗΠΑ απέναντι στην ιδιωτική δραστηριότητα στο διάστημα θέτει την αρχή της *non appropriation* υπό αμφισβήτηση. Η εθνική διαστημική πολιτική των ΗΠΑ αλλάζει με το Προεδρικό Διάταγμα του 2006, το οποίο: (α) τίθεται υπέρ της δυνατότητας εξερεύνησης και χρήσης του διαστήματος από όλα τα Κράτη για ειρηνικούς σκοπούς και προς όφελος της ανθρωπότητας, (β) απορρίπτει οποιαδήποτε προσπάθεια άσκησης κυριαρχίας, (γ) δεν δέχεται συμφωνίες ελέγχου εξοπλισμών που περιορίζουν τις ΗΠΑ από την ελεύθερη χρήση και πρόσβαση σε διάστημα για την ικανοποίηση των εθνικών συμφερόντων της (δ) προαναγγέλλει τον Αμερικανικό Επιχειρηματικό Διαστημικό Τομέα και ανακοινώνει την άσκηση στο μέγιστο βαθμό της εμπορικής δυνατότητας στο διάστημα. Το 2010 η

⁵³² Βλ. Ακριβούλης, Δ., «*Ειρωνεία των Παγκόσμιων Κοινών: Η Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας στην UNCLOS*» στο Περράκης, Στ., & Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου: Εφαρμογές διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής 20 χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης*, Σιδέρης, Αθήνα, 2018, σελ. 200.

⁵³³ Βλ. Akrivoulis, D., “*The Right to have rights ... and the subject of the Rights of Man*” in Jacque – Benoit-Romer – Grigoriou – Marouda, *Liber Amicorum: Stelios Perrakis: On the international community: Legal, political, diplomatic issues*, Sideris, 2017, p. 43.

⁵³⁴ Βλ. Goldman, N.-C., *Space Policy: An Introduction*, Iowa State University Press, 1992, p. vii. Ο ιδιωτικός παράγων σε διαστημικές υποθέσεις περιέχει από πανεπιστήμια που βοηθούν στην κατασκευή διαστημικών αντικειμένων ως και τις εταιρείες της εμπορικής βιομηχανίας διαστημικών εκτοξεύσεων καθώς και οι εταιρείες που αναλαμβάνουν τη διανομή υλικού και τον εφοδιασμό του Διεθνούς Διαστημικού Σταθμού. Βλ. *Commercial Space Launch Act* (1984), όπως τροποποιήθηκε το 2004. Βλ. Kyriakopoulos, G., “*Legal Challenges posed by the Action of Non-State Actors in Outer Space*”, Manoli, M., - Habchi, B., ed., *Fourth Manfred Lachs International Conference on Conflicts in Space and the Rule of Law*, McGill, 2018, p. 277.

Εθνική Διαστημική Πολιτική των ΗΠΑ αποφάσισε να επεκταθεί και σε εμπορικές, διπλωματικές⁵³⁵ και εκπαιδευτικές δραστηριότητες⁵³⁶. Μπορεί η *US Commercial Space Launch Competitiveness Act* (2015) να προβλέπει ότι “the United States “does not thereby assert sovereignty or sovereign or exclusive rights or jurisdiction over, or the ownership of, any celestial body”⁵³⁷, όμως η *Πράξη των ΗΠΑ περί της Εξερεύνησης και Αξιοποίησης των Διαστημικών Πόρων* (2015) – που αρχικά επιβεβαιώνει ότι οι ΗΠΑ δεν αξιώνουν κυριαρχία ή αποκλειστικά δικαιώματα δικαιοδοσίας ή ιδιοκτησίας επί των ουράνιων σωμάτων – στη συνέχεια αναφέρει ότι «ένα αμερικανός πολίτης που εμπλέκεται στην ανάκαμψη ενός αστεροειδούς πόρου ή διαστημικού πόρου έχει δικαίωμα σε οποιοδήποτε αστεροειδή ή διαστημικό πόρο αποκτήσει, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματος να κατέχει, να είναι ιδιοκτήτης, να μεταφέρει, να χρησιμοποιεί, να πωλεί τον αστεροειδή ή το διαστημικό πόρο που απέκτησε, σύμφωνα με το εφαρμοστέο δίκαιο, συμπεριλαμβανομένων των διεθνών υποχρεώσεων των ΗΠΑ»⁵³⁸. Παρόμοια νομοθεσία ετοιμάστηκε και στο Λουξεμβούργο (που φιλοξενεί την Société Européenne des Satellites), αλλά και σε άλλες χώρες, στις οποίες η Κυβέρνηση σε δελτίο τύπου αναφέρεται σε νέο ρυθμιστικό πλαίσιο που θα επιτρέπει την μελλοντική ιδιοκτησία επί ορυκτών πόρων⁵³⁹, που θα εξορύσσονται από τη Χαμηλότερη Τροχιά της Γης, όπως οι αστεροειδείς, «λαμβάνοντας πλήρως υπόψη το διεθνές δίκαιο» και «χωρίς να καταστρέφουν τους φυσικούς οικοτόπους»⁵⁴⁰.

Οι ιδιωτικές εταιρείες, που επιδιώκουν εξόρυξη του ορυκτού πλούτου της Σελήνης ισχυρίζονται ότι το διεθνές δίκαιο δεν τους εμποδίζει να δράσουν προς αυτή την κατεύθυνση. Μάλιστα, την ίδια επιχειρηματολογία έχουν και τα Κράτη ιθαγένειας τους (Κίνα, ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο). Οι βλέψεις των ιδιωτικών επιχειρήσεων δεν περιορίζονται στην εξόρυξη των σεληνιακών πολύτιμων μετάλλων, αλλά και σε άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες, όπως η δημιουργία καταλυμάτων και ο υποτροχιακός τουρισμός. Ο Gabrynowicz, ομότιμος καθηγητής διαστημικού δικαίου πανεπιστημίου Μισισσιπή, ισχυρίζεται ότι η OST σιωπά αναφορικά με την έγερση αξιώσεων

⁵³⁵ Βλ. Payette, J., “Research and Diplomacy 350 Kilometers above the Earth: Lessons from the International Space Station,” in *Science & Diplomacy*, Vol. 1, No. 4 (December 2012). <http://www.sciencediplomacy.org/article/2012/research-and-diplomacy-350-kilometers-above-earth>.

⁵³⁶ Βλ. White House, “National Space Policy of the United States of America”, USA Federal government, 2011.

⁵³⁷ Βλ. Basulto, D., “How Property Rights in Outer Space May Lead to a Scramble to Exploit the Moon’s Resources” *The Washington Post*, November 18, 2015, available at: <https://www.washingtonpost.com/news/innovations/wp/2015/11/18/how-property-rights-in-outer-space-may-lead-to-a-scramble-to-exploit-the-moons-resources/>. Βλ. Freeman, C., *The Fragile Global Commons in a World in Transition*, SAIS Review of International Affairs, vol. 36, Johns Hopkins University Press, 2016, p. 17.

⁵³⁸ Βλ. 51 U.S. Code, §51303. Εν ολίγοις, δίνει σε αμερικανούς ιδιώτες το δικαίωμα να ιδιοκτησία σε πόρους του διαστήματος («να κατέχουν, να τους ανήκει και να πωλούν πόρους αστεροειδών»). Βλ. Kyriakopoulos, G., “Legal Challenges posed by the Action of Non-State Actors in Outer Space”, in Manoli, M., - Habchi, B., (ed.), *Fourth Manfred Lachs International Conference on Conflicts in Space and the Rule of Law*, McGill, 2018, p. 284.

⁵³⁹ Βλ. Gradoni, L., “What on Earth is Happening to Space Law?”, *EJIL*, 31/07/2018, available at: <https://www.ejiltalk.org/what-on-earth-is-happening-to-space-law-a-new-space-law-for-a-new-space-race/>.

⁵⁴⁰ Βλ. Sand, P., “Accountability for the Commons: Reconsiderations” in Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017, p. 20.

περιουσιακών δικαιωμάτων στη Σελήνη από μη κρατικούς δρώντες. «Δεν το απαγορεύει, δεν το επιτρέπει»⁵⁴¹. Είναι γεγονός ότι η ένας εκ των σκοπών της OST ήταν η εμπλοκή του ιδιωτικού τομέα σε διαστημικές δραστηριότητες (πχ εμπορικά δίκτυα δορυφόρων). Ενώ η ΕΣΣΔ θεωρούσε ότι μόνο τα Κράτη είναι κατάλληλοι δρώντες για διαστημική δραστηριότητα, οι ΗΠΑ επέμεναν για αναφορά σε αυτούς⁵⁴². Τελικά, το Άρθρο VI αναφέρει ότι μη κυβερνητικοί οργανισμοί πρέπει να επιβλέπονται από Κράτη τους⁵⁴³.

Η κατάσταση γίνεται πιο ανησυχητική, αν συνυπολογίσουμε ότι ορισμένες ιδιωτικές επιχειρήσεις επιδιώκουν να παρέχουν κίνητρα για την ανάπτυξη των διαστημικών ικανοτήτων άλλων ιδιωτικών εταιρειών (πχ η Google δίνει \$20 εκ. σε όποιον ταξιδεύσει στο διάστημα, περπατήσει 500 μ. και στείλει σήμα υψηλής ποιότητας απευθείας μετάδοσης πίσω στη Γη⁵⁴⁴). Η Moon Express, εταιρεία με έδρα στην Καλιφόρνια, έχει ήδη ετοιμάσει σχετικό project. Ο Bilder, ορμώμενος από την επιθυμία των ΗΠΑ – Κίνας και Ρωσίας για εκμετάλλευση του ισοτόπου Ήλιο-3 (Helium-3) από τη Σελήνη, τονίζει ότι είναι προτιμότερο να συσταθεί νομικό καθεστώς τώρα που ακόμη είναι υπό εξέλιξη η σεληνιακή εξόρυξη, παρά αφού ένα ή ορισμένα Κράτη εγκαθιδρύσουν σεληνιακές βάσεις και έχουν ειδικά συμφέροντα⁵⁴⁵. Όμως διαπιστώνει ότι αυτό είναι δύσκολο καθώς οι ΗΠΑ δεν είναι πρόθυμες, ενώ η Κίνα και Ινδία δε ενδιαφέρονται να λύσουν τα νομικά προβλήματα, αντίθετα ενδιαφέρονται να προχωρήσουν σε διαστημικές δραστηριότητες που θα αποφέρουν κέρδος. Και ενώ τα διαστημικά κράτη δεν φαίνονται πρόθυμα να συνεργαστούν για το νομικό πλαίσιο, προωθούν συμπράξεις για κοινά διαστημικά projects (Ηνωμένο Βασίλειο – Κίνα). Ακόμη και η συνεργασία μεταξύ των ιδιωτικών επιχειρήσεων διαφορετικών χωρών δεν μένει αδιάφορη της διεθνούς συνεργασίας των Κρατών τους, καθώς έχουν ακόμη τη λογοδοτική ευθύνη της επίβλεψης τους, ιδίως αν αναλογιστεί κανείς ότι οι κυβερνήσεις θα είναι από τους κυριότερους πελάτες τους.

Ως εμπορική δραστηριότητα των Global Commons θεωρείται και ο τουρισμός, που συχνά έχει διαλυτικές συνέπειες για το περιβάλλον τους. Επί παραδείγματι, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις διενεργούν ήδη από το 1960 πολυτελείς κρουαζιέρες στην Ανταρκτική. Ακόμη και σήμερα το 90% του τουρισμού στην Ανταρκτική γίνεται εν πλω, όμως σιγά σιγά το επιχειρηματικό δαιμόνιο εξαπλώνεται και σε ορισμένες εγκαταστάσεις επισκέψιμες στην παγωμένη ήπειρο. Η τουριστική δραστηριότητα συνιστά απειλή για την άγρια ζωή (μείωση ειδών της Ανταρκτικής (πχ Γαλάζια Φάλαινα), παρενόχληση

⁵⁴¹ Θυμίζοντας το ατυχές dictum της υπόθεσης Lotus (1927), σύμφωνα με το οποίο «ό,τι δεν απαγορεύεται από το διεθνές δίκαιο, επιτρέπεται». Βλ. *The Lotus Case (France v. Turkey)*, PCIJ Reports, Series A, No. 10 (1927). Αυτό επαναλήφθηκε από το Διεθνές Δικαστήριο στη Γνωμοδότηση για το Κόσσοβο (2011).

⁵⁴² Βλ. Stefoudi, D., “*Rebus Sic Stantibus and International Space Law The Evolution of the Space Treaties in the Next Fifty Years*”, 68th International Astronautical Congress, 2017.

⁵⁴³ Βλ. Brooks, M., “Who owns the moon? We’re just going to have to get up there and find out”, *New Statesman*, 19 February 2014, available at: <https://www.newstatesman.com/sci-tech/2014/02/who-owns-moon-were-just-going-have-get-there-and-find-out>.

⁵⁴⁴ Η επένδυση αυτή έγινε στο πλαίσιο της Πράξης ΗΠΑ για την Ανταγωνιστικότητα των Εμπορικών Διαστημικών Εκτοξεύσεων (2015) Βλ. Zwart, M., “GOOGLE in space? How will space governance accommodate non-State actors?” in Manoli, M., - Habchi, B., (ed.), *Fourth Manfred Lachs International Conference on Conflicts in Space and the Rule of Law*, McGill, 2018, p. 284.

⁵⁴⁵ Βλ. Bilder, R., “A Legal Regime for the Mining of Helium-3 on the Moon: US Policy Options”, *Fordham JIL*, vol. 33, 2010, pp. 277 – 299.

πληθυσμών Άγριων Ζώων, ηχορύπανση, εισαγωγή ξενικών ειδών) και το θαλάσσιο περιβάλλον του Νοτίου Παγωμένου Ωκεανού (πχ ρύπανση από πετρέλαιο, ρύπανση από χερσαίες πηγές, διάθεση υπολειμμάτων φαλαινών από φαλαιοθηρικούς σταθμούς), αλλά και το ίδιο το έδαφος της Ανταρκτικής (πχ διαρροές πετρελαίου και χημικών ουσιών)⁵⁴⁶.

Και στο διαστημικό χώρο, οι ιδιωτικές επιχειρήσεις προωθούν την ιδέα του υπό-τροχιακού ελλειπτικού τουρισμού, και της κατασκευής διαστημικών τουριστικών εγκαταστάσεων, ξενοδοχείων ή και αθλητικών κέντρων στο έξω-ατμοσφαιρικό κενό ή / και στα ουράνια σώματα ως εμπορική δραστηριότητα⁵⁴⁷. Το υπάρχον διαστημικό δίκαιο δεν καλύπτει αυτές τις δραστηριότητες. Ως «διαστημικός τουρισμός» (*space tourism*) ορίζεται ως διαστημικό ταξίδι για ευχαρίστηση, χαλάρωση ή για επιχειρηματικούς λόγους⁵⁴⁸. Μια άλλη εννοιολογική προσέγγιση ορίζει τον διαστημικό τουρισμό ως «οποιαδήποτε εμπορική δραστηριότητα προσφέρει σε πελάτες άμεση ή έμμεση εμπειρία διαστημικού ταξιδιού» και ως εκ τούτου, ο «διαστημικός τουρίστας» είναι «όποιος περιηγείται ή ταξιδεύει μέσα, προς ή διαμέσω του διαστήματος ή προς ένα ουράνιο σώμα για ευχαρίστηση ή / και ψυχαγωγία»⁵⁴⁹. Αν και στην παρούσα φάση, η πραγματοποίηση εγκαταστάσεων διαστημικού τουρισμού είναι εξαιρετικά δαπανηρό έργο, οι ιδιωτικές εταιρείες έχουν εκφράσει την επιθυμία τους να προχωρήσουν στην πραγματοποίηση μιας «διαστημικής τουριστικής βιομηχανίας». Πάντως ήδη έχουν διενεργηθεί οι πρώτες τροχιακές (orbital) και υποτροχιακές (sub-orbital) τουριστικές πτήσεις⁵⁵⁰. Το 1990 μια ιαπωνική εταιρεία πλήρωσε \$28.000.000, ώστε ένας δημοσιογράφος να περάσει μια εβδομάδα στο ρωσικό διαστημικό σταθμό Mir⁵⁵¹. Το 2001 ένας αμερικανός επιστήμονας και επιχειρηματίας πλήρωσε \$20.000.000 για να ταξιδεύσει στο Διεθνή Διαστημικό Σταθμό (ISS)⁵⁵². Αν και οι τροχιακές πτήσεις είναι απαγορευτικές ως το κόστος τους, δε συμβαίνει το ίδιο και με τον υπό-τροχιακό τουρισμό.

Επιτρέπει όμως το υπάρχον διεθνές δίκαιο τις διαστημικές δραστηριότητες; Κατ' αρχήν φαίνεται να μην τις απαγορεύει. Το Άρθρο 11 (4) της *Moon Agreement* (1979)⁵⁵³ δίνει το

⁵⁴⁶ Βλ. Tin, T., Liggett, D., Maher, P., Lamers, M. (ed.), *Antarctic Futures: Human Engagement with the Antarctic Environment*, Springer, 2014, p. 8.

⁵⁴⁷ Βλ. supra, σελ. .

⁵⁴⁸ Ο όρος μπορεί να συναντάται και ως “personal spaceflight”. Έτσι το αναφέρει η *Εμπορική Ομοσπονδία Διαστημικών Πτήσεων*, που απαρτίζεται από ιδιωτικές επιχειρήσεις που δραστηριοποιούνται στο διάστημα. Βλ. Kyriakopoulos, G., “Jurisdiction and Control over Installations and Facilities serving Space Tourism Activities” in Moro-Aguilar, R., -Blount, P.-J., Masson-Zwaan, T. (ed.), *Proceedings of the International Institute of Space Law* (2014), Eleven Publications, 2015, p. 514.

⁵⁴⁹ Βλ. Freeland, S., “The impact of Space Tourism on the International Law of Outer Space”, 56th International Astronautical Congress, 2005.

⁵⁵⁰ Βλ. Δρυμιώτης, Αν., «Υψηλός ανταγωνισμός για τον διαστημικό τουρισμό», Εφ. Καθημερινή, 27/08/2018, διαθέσιμο στο: <http://www.kathimerini.gr/981780/article/oikonomia/die8nhs-oikonomia/vyhlos-antagwnismos-gia-ton-diasthmiko-toyrismo>.

⁵⁵¹ Βέβαια λόγω της επαγγελματικής του ιδιότητας μάλλον προτιμάται αντί του όρου «διαστημικός τουρίστας» ο όρος «διαστημικός επιχειρηματίας – ταξιδιώτης».

⁵⁵² Βλ. Freeland, S., “Up, up and ... Back: The emergence of Space Tourism and its Impact on the International Law of Outer Space”, Chicago JIL, vol. 6, 2006, p. 2.

⁵⁵³ Υπενθυμίζεται ότι κανένα Space-faring State δεν έχει υπογράψει την *Moon Agreement* και το περιεχόμενο της δεν αντανάκλα εθνικό δίκαιο, συνεπώς δεν δεσμεύονται από διατάξεις της στην παρούσα φάση.

δικαίωμα εξερεύνησης και χρήσης της Σελήνης και των ουράνιων σωμάτων *«χωρίς τη διάκριση οποιασδήποτε φύσεως, επί τη βάση της ισότητας και σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο»*. Επίσης, δεν απαγορεύεται η τοποθέτηση ειρηνικών εγκαταστάσεων στην επιφάνεια της Σελήνης (και τα διαστημικά ξενοδοχεία θα ήταν μια τέτοια εγκατάσταση)⁵⁵⁴. Σύμφωνα με το Άρθρο 9, τα Κράτη μπορούν να τοποθετούν *«επανδρωμένους ή μη επανδρωμένους σταθμούς»* στη Σελήνη, με την προϋπόθεση να χρησιμοποιεί μόνο την περιοχή που είναι απαραίτητη για την εκπλήρωση σκοπών τους και να ενημερώνουν το Γενικό Γραμματέα του ΟΗΕ. Όμως, δεν θα πρέπει οι σταθμοί αυτοί να εμποδίζουν καθ' οιονδήποτε τρόπο την ελεύθερη πρόσβαση σε όλες της περιοχές από όλα τα Κράτη. Η τοποθέτηση εγκαταστάσεων δεν συνεπάγεται ιδιοκτησιακά δικαιώματα επί του εδάφους και του υπεδάφους της Σελήνης, παρά μόνο αρμοδιότητες δικαιοδοσίας και ελέγχου επί των εγκαταστάσεων (Άρθρο 11 (3))⁵⁵⁵.

Διαγράφεται, λοιπόν, η τάση Κράτη «παγιδευμένα» από τα διεθνή συμβατικά καθεστάτα Κράτη να οπισθοχωρούν χάριν της εμπορικής δραστηριότητας των ιδιωτικών εταιρειών, το νομικό καθεστώς των οποίων είναι «γκρίζο». Έτσι, με το νομικό όχημα της ιδιωτικοποίησης, οι επιχειρήσεις μετατρέπονται σε μακρύ χέρι των Κρατών ιθαγενείας τους για εμπορική εκμετάλλευση των Global Commons και συνεισφέρουν στο «κλείσιμο» τους.

---

⁵⁵⁴ Βλ. Άρθρο 8 (2) της *Moon Agreement*.

⁵⁵⁵ Η ασαφώς διατυπωμένη διάταξη επιδέχεται διαφόρων ερμηνειών. Βλ. Kyriakopoulos, G., “*Jurisdiction and Control over Installations and Facilities serving Space Tourism Activities*” in Moro-Aguilar, R., - Blount, P.-J., Masson-Zwaan, T. (ed.), *Proceedings of the International Institute of Space Law* (2014), Eleven Publications, 2015, p. 530.

Κεφάλαιο IV: Οι Βασικές Θεσμικές Αρχές για ένα Αποτελεσματικό Παγκόσμιο Μοντέλο Διακυβέρνησης Global Commons

(4.1) Η Συμβολή της Ostrom στη Διακυβέρνηση των Global Commons

Η ανάδυση της θεωρίας του Hardin περί «*Τραγωδίας των Κοινών*» οδήγησε τα επόμενα χρόνια και ιδίως μετά τη δεκαετία του '80 σε ένα μεγάλο κύμα διακλαδικών θεωρητικών αναζητήσεων περί της παγκόσμιας διακυβέρνησης των Global Commons, που στόχο είχε να αποδείξει ότι η λεγόμενη «τραγωδία» δεν αποτελούσε αναπόδραστη εξέλιξη της ελεύθερης πρόσβασης και χρήσης των κοινών πηγών πόρων, αλλά αντίθετα μπορούσε να υπερκεραστεί μέσω της διεθνούς συνεργασίας⁵⁵⁶.

Ίσως τη μεγαλύτερη συμβολή σε αυτή την προσπάθεια να είχε η Elinor Ostrom, αμερικανή πολιτική επιστήμονας, η οποία ανέπτυξε ένα θεωρητικό πλαίσιο διερεύνησης των θεσμικών χαρακτηριστικών, που ενδυναμώνουν την πιθανότητα συνεργασίας στο πλαίσιο των θεσμών διαχείρισης των κοινών. Σύμφωνα με τη Θεωρία της Ostrom περί της Θεσμικής Ανάλυσης και Ανάπτυξης (IAD), υφίστανται 8 αρχές σχεδιασμού για την διακυβέρνηση των κοινών από όσους έχουν από κοινού πρόσβαση και χρήση σε αυτά⁵⁵⁷.

(4.1.1) Η Θεωρία της Θεσμικής Ανάλυσης και Ανάπτυξης (IAD)

Η Θεωρία της Θεσμικής Ανάλυσης και Ανάπτυξης βασίζεται στην με κοινωνικούς όρους προσλαμβανόμενη έννοια των θεσμών ως «*οδηγιών – εντολών που οι άνθρωποι χρησιμοποιούν για να οργανώσουν όλους τους τύπους των επαναλαμβανόμενων και δομημένων αλληλεπιδράσεων*»⁵⁵⁸. Αυτές οι οδηγίες – εντολές (prescriptions) μπορούν να λειτουργούν σε διάφορες κλίμακες από το απλό νοικοκυριό ως ένα διεθνές καθεστώς. Οι

⁵⁵⁶ Πριν τη θεωρία του Hardin, οι όροι “commons”, “common pool resources” και “common property” ήταν σπάνιοι στην ακαδημαϊκή συζήτηση. Θεωρητικοί περί των κοινών υφίστανται, πλέον, σε όλες τις κοινωνικές και όχι μόνο επιστήμες (διεπιστημονικός χαρακτήρας). Φυσικά, η ανάδειξη του έχει επιταχυνθεί από τις επιστήμες του περιβάλλοντος και της ανάπτυξης. Ιστορικά τα πρώτα κοινά που μελετήθηκαν ήταν τα δάση, οι ωκεανοί, το υδάτινο σύστημα, στη συνέχεια η βιοποικιλότητα και η ατμόσφαιρα και τελικά το Internet και ο κυβερνοχώρος (digital resources). Σε πολλά σχετικά εγχειρίδια, το κέντρο βάρους των αναλυτών πέφτει στην πολυπλοκότητα (complexity), την αβεβαιότητα (uncertainty) και τους θεσμούς (institutions). Η «Πολυπλοκότητα» αναφέρεται στο ίδιο το οικοσύστημα (πχ ωκεανός, κλίμα) ή αναφέρεται σε ένα πολύπλοκο κοινωνικό σύστημα που λειτουργεί σε διαφορετικές κλίμακες και επηρεάζονται σε διαφορετικό βαθμό από τα συστημικά αποτελέσματα ή ακόμη μπορεί να αναφέρεται και στην αλληλεπίδραση οικολογικού και κοινωνικού συστήματος. Η «Αβεβαιότητα» αναφέρεται στη μη προβλεψιμότητα των αποτελεσμάτων περίπλοκων οικολογικών συστημάτων ή στη μη προβλεψιμότητα των αποτελεσμάτων της περίπλοκης αλληλεπίδρασης κοινωνικού και οικολογικού συστήματος. Ένα μεγάλο μέρος της θεωρίας των κοινών αναλώνεται στο θεσμικό σχεδιασμό. Η παρούσα μελέτη επίσης επικεντρώνεται στα θεσμικά χαρακτηριστικά. Βλ. van Laerhoven, F. - Ostrom, E., “Traditions and Trends in the Study of the Commons” in IJC, vol. 1, 2005, pp.3–28.

⁵⁵⁷ Βλ. Η Θεωρία της Θεσμικής Ανάλυσης και Ανάπτυξης (IAD) είναι συγγενική θεωρία προς τη Θεωρία των Καθεστώτων. Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An introduction*, Island Press, 1990, p. 31.

⁵⁵⁸ Συγκεκριμένα, η Ostrom ορίζει τους θεσμούς «*ως σύνολα λειτουργικών κανόνων, που χρησιμοποιούνται για να προσδιορίσουν ποιος επιτρέπεται να λαμβάνει αποφάσεις σε ορισμένο πεδίο, ποιες δράσεις επιτρέπονται ή αποθαρρύνονται, ποιοι κανόνες συσσωμάτωσης θα χρησιμοποιηθούν, ποιες διαδικασίες πρέπει να ακολουθηθούν, ποια πληροφόρηση πρέπει ή δεν πρέπει να παρέχεται, και ποιες απολαβές θα αποκομίζουν οι συμμετέχοντες ανάλογα με τη δράση τους*». Βλ. Ostrom, E., *Governing the Commons: the evolution of institutions for collective action*, Cambridge University Press, 1990, Chapter 6.

οδηγίες – εντολές έχουν δυο τύπους: (α) κανόνες (rules) και (β) νόρμες (norms). Και τα δυο αποτελούν ανθρώπινες δομές συμφωνημένες ή αναγνωρισμένες από ομάδα ιδιωτών. Οι ιδιώτες έχουν την δυνατότητα να ακολουθήσουν ή όχι αυτούς τους κανόνες / νόρμες με τις επακόλουθες συνέπειες.

Σε ένα πεδίο δράσης (action arena), δηλαδή έναν κοινωνικό χώρο, που τοποθετείται σε ένα ευρύτερο αέναα εξελισσόμενο πεδίο αναφοράς (context) και απαρτίζεται από (α) τους συμμετέχοντες, (β) τους κανόνες και τις νόρμες που αυτοί χρησιμοποιούν για να ρυθμίσουν τις σχέσεις τους, (γ) τα χαρακτηριστικά του βιοφυσικού κόσμου, που περιβάλλει το πεδίο δράσης, και (δ) τη δομή της γενικότερης κοινότητας, εντός της οποίας βρίσκεται το πεδίο δράσης, οι κανόνες / νόρμες και τα χαρακτηριστικά του βιοφυσικού κόσμου δημιουργούν μια κατάσταση δράσης (action situation).

Η Θεωρία IAD εστιάζει στους κανόνες, όμως λαμβάνει υπόψη το ρόλο της κοινότητας και του βιοφυσικού κόσμου. Διακρίνει τους κανόνες σε κανόνες του χαρτιού (rules-in-paper / de jure rules) και κανόνες χρήσης (rules-in-use / de facto rules) και δίνει έμφαση στους τελευταίους⁵⁵⁹. Η ανθρώπινη συμπεριφορά, περιλαμβανομένης της τάσης των ανθρώπων να συμμορφώνονται με τους κανόνες δεν είναι προβλέψιμη, όπως τα φαινόμενα του βιοφυσικού κόσμου. Οι κανόνες διατυπώνονται σε ανθρώπινες γλώσσες με διαφορετικό πολιτιστικό υπόβαθρο με αποτέλεσμα να υπάρχει μεγάλο περιθώριο παρερμηνειών. Επίσης, συνήθως είναι ατελείς κι η ίδια η προσπάθεια ερμηνείας από διαφορετικούς συμμετέχοντες οδηγεί σε διαφορετικά αποτελέσματα. Αυτός είναι και ο λόγος, που πρέπει να μελετώνται οι de facto κανόνες χρήσης. Για μια σωστή διακυβέρνηση είναι σημαντικό οι κανόνες είτε de jure είτε de facto να γίνονται αντιληπτοί με τον ίδιο τρόπο από τους συμμετέχοντες, διαφορετικά θα δημιουργηθεί σύγχυση σχετικά με τις επιτρεπόμενες ενέργειες και τις απαγορεύσεις που τίθενται στους κανόνες. Η αποτελεσματικότητα των κανόνων εξαρτάται από την επιβολή τους. Οι συμμετέχοντες πάντα έχουν την επιλογή της μη συμμόρφωσης με τους κανόνες, όμως υπάρχει και ο κίνδυνος να διαπιστωθεί η μη συμμόρφωση τους και να τιμωρηθούν. Όσο μικρότερος είναι ο κίνδυνος, τόσο πιθανότερο είναι να παραβιαστούν οι κανόνες. Αν ένας συμμετέχων παραβιάσει τους κανόνες δίχως να τιμωρηθεί, είναι πολύ πιθανό να τον ακολουθήσουν στη συνέχεια και άλλοι. Αν ο κίνδυνος της έκθεσης και της επιβολής κυρώσεων είναι μεγαλύτερος, τότε η πιθανότητα μη συμμόρφωσης ελαττώνεται. Ένα από τα πλεονεκτήματα της συμμόρφωσης όλων των συμμετεχόντων με τους κανόνες είναι ότι το σύστημα διακυβέρνησης καθίσταται προβλέψιμο.

Η συμμόρφωση με τους κανόνες επηρεάζεται από τα χαρακτηριστικά του βιοφυσικού κόσμου (ποιες ενέργειες είναι φυσικώς δυνατές, ποια τα αποτελέσματα που επέρχονται, πως συνδέονται οι ενέργειες με τα αποτελέσματα και τι πληροφόρηση μπορεί να έχουν οι συμμετέχοντες), αλλά και από τα χαρακτηριστικά της γενικότερης κοινότητας στην οποία οι συμμετέχοντες είναι μέλη (αρχές κοινότητας, κοινός τρόπος κατανόησης, κοσμοθεωρίες, ετερογένεια θέσεων εντός του κοινωνικού συστήματος, μέγεθος

---

⁵⁵⁹ Βλ. Anderies, J., - Janssen, M., *Sustaining the Commons*, Center for the Study of Institutional Diversity, Arizona, 2013, p. 158.

κοινότητας και κατανομή ισχύος εντός της κοινότητας). Αν οι συμμετέχοντες έχουν διαφορετική κουλτούρα και κατά συνέπεια διαφορετικό τρόπο σκέψης ή / και μιλούν διαφορετική γλώσσα τότε είναι δυσκολότερο να σχεδιαστούν αποτελεσματικοί θεσμικοί κανόνες.

Όταν δυο ή περισσότεροι συμμετέχοντες έρχονται αντιμέτωποι με μια σειρά ενεργειών, που από κοινού επηρεάζουν τα αποτελέσματα, θεωρείται ότι οι συμμετέχοντες αυτοί βρίσκονται εντός μιας κατάστασης δράσης. Παράγοντες που επηρεάζουν την κατάσταση δράσης είναι ο αριθμός των συμμετεχόντων και το ατομικό ή συλλογικό καθεστώς δράσης τους. Μέσα σε ένα πεδίο δράσης, οι συμμετέχοντες μπορούν να έχουν διάφορους ρόλους με βάση τις θέσεις τους σε διάφορες καταστάσεις δράσης. Οι θέσεις αυτές συνεπάγονται ορισμένο φάσμα εξουσιοδοτημένων ενεργειών και περιορισμών, το οποίο δεν ταυτίζεται με το φάσμα ενεργειών και περιορισμών άλλων θέσεων. Μάλιστα, οι ίδιοι συμμετέχοντες μπορεί να έχουν διαφορετικές αλληλεπιδράσεις σε διαφορετικές καταστάσεις δράσης. Σε αυτό οφείλονται οι διαφορετικές θέσεις που έχουν στην εκάστοτε κατάσταση δράσης ή η ροή των πληροφοριών που αντλούν. Επί της ουσίας, οι καταστάσεις δράσης αναφέρονται: (α) στις θέσεις, (β) τις επιλεγόμενες δράσεις, (γ) τα αποτελέσματα, (δ) την πληροφόρηση που έχουν για τις δράσεις, τα αποτελέσματα και την αιτιώδη σχέση μεταξύ τους, (ε) το κόστος και το όφελος που λειτουργεί σαν κίνητρο ή αντικίνητρο για να εμπλακούν σε δράσεις οι συμμετέχοντες και (στ) τον έλεγχο που παρέχει η δομή με την οποία αλληλεπιδρούν οι συμμετέχοντες (μπορεί ένας συμμετέχων να υπερισχύει κάποιου άλλου). Όλα αυτά επηρεάζουν τις επιλογές των συμμετεχόντων, ανάλογα με τις προτιμήσεις, τους πόρους και τις ικανότητες που διαθέτουν.

Επί παραδείγματι, το αποτέλεσμα που έχει μεγαλύτερο βάρος σε κάθε κατάσταση δράσης αξιολογείται είναι πολιτική απόφαση και αυτός είναι ο λόγος, που θέλει προσοχή ο τρόπος με τον οποίο αξιολογείται μια κατάσταση. Συνήθως, τα αποτελέσματα των ενεργειών είναι ενσυνείδητα, όμως δεν πρέπει να αγνοείται η πιθανότητα ανάδυσης μη συνειδητών αποτελεσμάτων (πχ ρύπανση Αρκτικής κατά την εκμετάλλευση φυσικών πόρων).

Οι συμμετέχοντες επιλέγουν μια από τις πιθανές δράσεις που έχουν επιδιώκοντας να επηρεάσουν την κατάσταση δράσης, όμως είναι ενδεικτικό ότι δεν είναι σίγουρο ότι γνωρίζουν όλες τις πιθανές δράσεις που έχουν στη διάθεση τους. Αλλά και ο βαθμός ελέγχου μιας κατάστασης δράσης από τους συμμετέχοντες διαφέρει κατά πολύ, καθώς η ικανότητα του να επηρεάσει τις θέσεις των υπόλοιπων συμμετεχόντων μπορεί με το πέρασμα του χρόνου να αλλάξει, αν αλλάξει τη θέση του. Η ανάληψη μιας θέσης συνεπάγεται ορισμένα δικαιώματα και υποχρεώσεις, τα οποία απολύονται με την απομάκρυνση του συμμετέχοντος από το ρόλο που του δίνει η θέση του.

Αναφορικά με το στοιχείο της πληροφόρησης, που διαθέτει ο συμμετέχων αυτή στην πραγματικότητα δεν μπορεί να είναι πλήρης. Είναι αλήθεια ότι αν ο συμμετέχων ήξερε τι ακριβώς θα κάνουν οι υπόλοιποι συμμετέχοντες θα είχε πλήρη πληροφόρηση για να δράσει αναλόγως. Όμως αυτό δεν είναι παρά μια ιδεατή κατάσταση και στην

πραγματικότητα δεν μπορεί να γίνει κατανοητός ο τρόπος που λαμβάνονται οι αποφάσεις.

Για τη δε αξιολόγηση των αποτελεσμάτων των συγκεκριμένων δράσεων που επιλέχτηκαν σε μια κατάσταση δράσης είναι χρήσιμη η προσφυγή σε μια αξιολόγηση βασισμένη στο κόστος και το όφελος των συμμετεχόντων από αυτήν. Το κόστος και όφελος δεν αξιολογούνται σε απόλυτους όρους αλλά σχετικά με τη θέση του κάθε συμμετέχοντος. Μπορεί ένα βραχυπρόθεσμο όφελος από μια δράση να οδηγήσει σε μεγάλο κόστος μακροπρόθεσμα. Κριτήρια για την αξιολόγηση των αποτελεσμάτων είναι: (α) η οικονομική τους αποδοτικότητα, (β) η ορθονομία, (γ) η λογοδοτική ευθύνη, (δ) η συμβατότητα με τη γενική ηθική και (ε) η βιωσιμότητα τους.

Στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης μεταξύ των διαφορετικών δράσεων που επιβάλλει ο διαφορετικός ρόλος των θέσεων των διαφόρων συμμετεχόντων είναι μεγάλη η σημασία της αμοιβαιότητας για την επίτευξη μεγάλου βαθμού συνεργασίας και καλύτερα αποτελέσματα. Τρία είναι τα επίπεδα κανόνων που σωρευτικά επηρεάζουν τις δράσεις που επιλέγονται, αλλά και τα παραγόμενα αποτελέσματα: (α) λειτουργικοί κανόνες (operational rules), για την καθημερινή λειτουργία των συμμετεχόντων, (β) συλλογικοί κανόνες (collective rules), για τον προσδιορισμό, του ποιος επιτρέπεται να συμμετέχει και των ειδικότερων κανόνων που χρησιμοποιούνται κατά τη λειτουργία και (γ) συνταγματικοί κανόνες (constitutional rules), που επηρεάζει πρωτίστως τους συλλογικούς κανόνες⁵⁶⁰.

Οι καταστάσεις δράσης παραμένουν σταθερές σε δεδομένη περίοδο, όμως κάθε φορά που ένα νέο σετ συμμετεχόντων μπαίνει στην κατάσταση δράσης, ένα νέο πεδίο δράσης ανοίγει. Καθώς, οι συμμετέχοντες αλληλεπιδρούν στο πεδίο δράσης επηρεάζονται από εξωγενείς παράγοντες και παραγόμενα αποτελέσματα, επηρεάζοντας και την κατάσταση δράσης. Σε ορισμένη κατάσταση, μπορεί ένας συμμετέχων να επιλέγει ένα υποσύνολο δράσεων και μακροπρόθεσμα μπορεί αυτές οι δράσεις να αλλάζουν ακόμη και τους κανόνες που επηρεάζουν την κατάσταση. Εφόσον, οι αλληλεπιδράσεις επιφέρουν θετικά αποτελέσματα, οι συμμετέχοντες θα επιδιώξουν να συνεχίσουν να διατηρήσουν τη δομή της κατάστασης, ώστε να συνεχίσουν να βιώνουν θετικά αποτελέσματα. Αν αντίθετα θεωρήσουν ότι τα αποτελέσματα είναι άδικα ή ακατάλληλα θα επιδιώξουν να αλλάξουν τη στρατηγική τους, ακόμη και αν λαμβάνουν θετικά αποτελέσματα από την κατάσταση. Για να καταφέρουν να αλλάξουν τους κανόνες, θα αναγκαστούν να κινηθούν σε υψηλότερο επίπεδο λήψης αποφάσεων, όπως οι καταστάσεις δράσης συλλογικής επιλογής (collective – choice actions situations) ή οι καταστάσεις δράσης συνταγματικής – επιλογής (constitutional – choice action situations), όπου αλλάζουν συνολικά οι κανόνες της συγκεκριμένης κατάστασης δράσης, που οδήγησε σε αυτή την επιλογή,

---

⁵⁶⁰ Επί παραδείγματι, στο ATS οι κανόνες λειτουργικής επιλογής σχετίζονται με το πώς θα διατίθενται τα απορρίμματα – λύματα, πόσα σκυλιά θα υφίστανται σε ένα επιστημονικό σταθμό κα. Αναφορικά με τους κανόνες συλλογικής επιλογής σε αυτούς ανήκουν το κατά πόσο θα συσταθεί Μόνιμη Γραμματεία στη Συνθήκη για Ανταρκτική ή ποια θα είναι η μέθοδος ψηφοφορίας. Στους κανόνες συνταγματικής επιλογής ανήκει ο τρόπος κτήσης ιδιότητας Μέρους στη *Συνθήκη Ανταρκτικής*. Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1990, p. 31.

αλλά και άλλων καταστάσεων δράσης, όπως το ποιος συμμετέχει σε νέους κανόνες, οι νέες επιτρεπόμενες ενέργειες, κα.

Η Ostrom εστιάζει στη διαχείριση των κοινών ως κοινωνικό δίλημμα (Social Dilemma). Ο όρος «κοινωνικό δίλημμα» αναφέρεται σε καταστάσεις, όπου τα άτομα αντιμετωπίζουν την επιλογή ανάμεσα στην μεγιστοποίηση των βραχυπρόθεσμων ατομικών τους συμφερόντων ή εναλλακτικά την επιδίωξη των συλλογικών συμφερόντων, από τα οποία δεν μπορούν να διαφύγουν χωρίς προτροπές ή κυρώσεις επιβεβλημένες από εξωτερικούς παράγοντες⁵⁶¹. Θεωρεί ότι η κοινωνία δεν θα λειτουργήσει σωστά, εάν όλοι οι συμμετέχοντες επιδιώξουν αποκλειστικά το ατομικό τους συμφέρον. Διαφώνησε ανοιχτά με τον Hardin περί της μοιραίας εξάντλησης των κοινών πόρων που οφείλεται στην εγωιστική φύση των ατόμων⁵⁶². Αντίθετα, πίστευε ότι πολλοί είναι οι ορθολογικοί συμμετέχοντες, που θα επιδιώξουν να συνεργαστούν με εθελοντικές δεσμεύσεις για να αποφύγουν την τραγωδία⁵⁶³. Όμως δεν αρκούν οι εθελοντικές δεσμεύσεις από μόνες τους, αλλά χρειάζονται και κανόνες και νόρμες για να υπερκεράσουν το κοινωνικό δίλημμα.

Η πιο κλασσική περιγραφή ενός κοινωνικού διλήμματος παρουσιάζεται μέσα από τη θεωρία των παιγνίων και δη το θεωρητικό παιγνιακό μοντέλο του «διλήμματος των φυλακισμένων» (*prisoner's dilemma*), που αναπτύχθηκε για πρώτη φορά το 1950 από τους Merrill Flood και Melvin Dresher⁵⁶⁴. Η ιστορία συνοψίζεται στα εξής γεγονότα: Μια επίθεση στην πόλη από ομάδα νεαρών ταραχοποιών οδηγεί σε καταστολή των

⁵⁶¹ Η αναφορά στους κοινούς πόρους με όρους όπως «τραγωδία», «προβλήματα συλλογικής δράσης», «διλήμματα του φυλακισμένου», αποδέχεται την ύπαρξη μιας δομής ανίκανων ατόμων που έχουν παγιδευτεί σε μία αδυσώπητη διαδικασία καταστροφής. Ωστόσο, συνεχίζει η Ostrom, η τραγωδία των κοινών δεν αποτελεί μια αναπόφευκτη κατάληξη. Αν και αναμφίβολα έχουν συμβεί τραγωδίες, για χιλιάδες χρόνια οι άνθρωποι έχουν επιδείξει δείγματα συλλογικής οργάνωσης και έχουν καταφέρει να διαχειριστούν με επιτυχία τους κοινούς πόρους. Μελέτες δείχνουν ότι οι χρήστες συχνά επινοούν μακροπρόθεσμους και βιώσιμους θεσμούς προκειμένου να διαχειριστούν αποτελεσματικά τα κοινά και να εξασφαλίσουν τη διατήρηση και μακροβιότητα τους.

⁵⁶² Οι Ostrom et al. (1999) υποστηρίζουν ότι χρήστες ενός κοινού πόρου δεν είναι μόνο αυτοί που πάντα συμπεριφέρονται με ένα στενόμυαλο, εγωιστικό τρόπο και ποτέ δεν συνεργάζονται σε καταστάσεις διλήμματος (*free-riders*). Αλλά περιλαμβάνονται και αυτοί που συνεργάζονται εάν βεβαιωθούν ότι δεν θα αποτελέσουν αντικείμενο εκμετάλλευσης από τους πρώτους, αυτοί που είναι πρόθυμοι να ξεκινήσουν μια αμοιβαία συνεργασία με την ελπίδα ότι οι υπόλοιποι θα ανταποδώσουν και ίσως μερικοί γνήσιοι αλτρουιστές που πάντα προσπαθούν να επιτύχουν καλύτερα αποτελέσματα για την ομάδα.

⁵⁶³ Στο βιβλίο του «*Η λογική της Συλλογικής Δράσης*» ο Marcus Olson (1965) κάνει λόγο για τη δυσκολία οργάνωσης που αντιμετωπίζουν τα άτομα που επιδιώκουν συλλογικές δράσεις (οι οποίες αναμένεται να αυξήσουν τη συλλογική τους ευημερία), λόγω της ορθολογικής συμπεριφοράς τους. Ο Olson αντιμετώπισε κριτικά τη θεωρία που αναφέρει ότι τα άτομα με κοινά συμφέροντα ενεργούν εθελοντικά κατά τέτοιο τρόπο ώστε να προάγουν τα συμφέροντα αυτά. Αμφισβήτησε την υπόθεση ότι η πιθανότητα οφέλους για μια ομάδα αρκεί για να παράγει συλλογική δράση προς την επίτευξη του οφέλους αυτού. Το επιχειρήμα του στηρίζεται στην υπόθεση ότι κάποιος που δεν μπορεί να αποκλειστεί από την κάρπωση των ωφελειών από ένα συλλογικό αγαθό, εφόσον το αγαθό παράγεται, δεν έχει κίνητρα να συνεισφέρει εθελοντικά στην παροχή αυτού του αγαθού. Ένα σημαντικό στοιχείο του βιβλίου και του επιχειρήματος του Olson είναι ότι όσο πιο μεγάλη είναι η ομάδα τόσο πιο δύσκολη είναι η οργάνωση για την επίτευξη του κοινού σκοπού, λόγω της αυξημένης δυνατότητας για *free-riding*. Αντίθετα μεγαλύτερα ποσοστά επιτυχίας υπάρχουν σε μικρές ομάδες, ακριβώς επειδή η δυνατότητα για αποσκήπτση και παραβατική συμπεριφορά είναι μικρή, καθώς γίνεται εύκολα αντιληπτή και δέχεται κυρώσεις. Βλ. Olson, M., *Logic of collective action: Public Goods and the Theory of Groups*, Harvard University Press, Cambridge, 1965.

⁵⁶⁴ Βλ. Κουσκουβέλης, Ηλ., *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση και Διαπραγμάτευση: Θεωρία και Πρακτική*, Παπαζήσης, 1997, σελ. 65 – 66.

βίαιων επεισοδίων και τη σύλληψη 2 υπόπτων. Οι δυο ταραχοποιοί δεν γνωρίζονταν μεταξύ τους πριν το περιστατικό και η αστυνομία δεν έχει αρκετά στοιχεία σε βάρος τους. Τοποθετώντας τους σε διαφορετικά κελιά για να μην επικοινωνούν μεταξύ τους, τους προσεταιρίζονται και τους προσφέρουν ελευθερία έναντι της κατάθεσης τους σε βάρος του άλλου φυλακισμένου. Αν ο ένας εκ των δυο καταθέσει σε βάρος του άλλου και ο άλλος σιωπήσει, ο πρώτος αφήνεται ελεύθερος και ο δεύτερο καταδικάζεται σε 1 έτος κάθειρξη. Αν και οι δυο σιωπήσουν θα φάνε μόνο ένα μήνα κάθειρξη για διατάραξη της τάξης, ενώ αν αμφότεροι καταθέσουν σε βάρος του άλλου θα καταδικαστούν σε 3 μήνες κάθειρξη. Η δυσκολία στο παίγνιο αυτό έγκειται στην έλλειψη πληροφοριών για τις προθέσεις και τις κινήσεις του άλλου συμμετέχοντος. Και οι δυο συμμετέχοντες ως ορθολογικοί δρώντες επιθυμούν να απελευθερωθούν από τη φυλακή και εικάζουν ότι το ίδιο θέλει και ο άλλος. Εξετάζοντας τις επιλογές που έχουν οι φυλακισμένοι καταλήγουμε στο γεγονός ότι αν σκεφτούν με όρους ατομικού συμφέροντος θα καταδώσουν τελικά ο ένας τον άλλο και άρα θα καταδικαστούν σε 3 μήνες κάθειρξη. Το αποτέλεσμα θα ήταν καλύτερο αν συνεργάζονταν διατηρώντας τη σιωπή τους.

Σχετικό και το «παίγνιο συντονισμού» (coordination game), αναφορικά με το οποίο δυο οδηγοί οδηγώντας στη μέση του δρόμου για να αποφύγουν ένα κομμάτι του δρόμου που είναι βρώμικο κινδυνεύουν να συγκρουστούν μετωπικά. Αν και οι δυο στρίψουν αριστερά ή δεξιά (ο καθένας από τη δική του οπτική γωνία) θα αποφύγουν δια του συντονισμού την επικείμενη σύγκρουση. Διαφορετικά, η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη. Η επικοινωνία μεταξύ των συμμετεχόντων είναι σημαντική για τον συντονισμό των δράσεων τους⁵⁶⁵. Για παράδειγμα, ο συντονισμός είναι απαραίτητος για την πρόληψη ρύπανσης, των ωκεανών, που τις περισσότερες φορές ζημιώνουν περισσότερο άλλους συμμετέχοντες από το ρυπαίνοντα (αρνητική εξωτερικότητα). Χάρη σε υψηλού επιπέδου συντονισμό μείωσης διάθεσης λυμάτων και βιομηχανικών αποβλήτων στη θάλασσα αναστράφηκε το φαινόμενο των νεκρών ζωνών στη λεκάνη του Ρίνου τη δεκαετία '70⁵⁶⁶.

Τα απλά «κοινά» μπορούν να ρυθμίζονται από μια κεντρική νομοθεσία με επιβολή πλήρων ιδιοκτησιακών δικαιωμάτων δια της ιδιωτικοποίησης, ή τοπικές εθελοντικές κοινές λύσεις βασισμένες στην εμπιστοσύνη, την αμοιβαιότητα και την φήμη. Όμως στην περίπτωση των Global Commons, που απαιτούν παγκόσμιο συντονισμό όλες αυτές οι λύσεις είναι ανεπαρκείς ή απίθανες. Αν και η λογική της συλλογικής δράσης ενέχει την τάση αύξησης του φαινομένου των free riders, υπάρχουν ορισμένες περιπτώσεις επιτυχημένης συλλογικής δράσης (πχ τηλεπικοινωνίες και Πρωτόκολλο Μόντρεαλ για όζον). Η θεσμική προσέγγιση βλέπει την εμφάνιση των Global Commons ως κοινωνικό κατασκευάσμα⁵⁶⁷ και εστιάζει σε τρόπους με τους οποίους οι εμπλεκόμενοι δρώντες

⁵⁶⁵ Πρόκειται για το λεγόμενο «παίγνιο αποτροπής». Βλ. Ibid, p. 67 – 68.

⁵⁶⁶ Βλ. Anderies, J., - Janssen, M., *Sustaining the Commons*, Center for the Study of Institutional Diversity, Arizona, 2013, p. 61.

⁵⁶⁷ Συμφώνα με τη θεσμική άποψη, «κοινό» είναι μια υψηλού επιπέδου λογική που οικοδομήθηκε κοινωνικά από διάφορους δρώντες. Πιο συγκεκριμένα, κοινό είναι ένα μεγάλης κλίμακας περιβαλλοντικό ή κοινωνικό σύστημα που αποτελείται από φυσικούς ή πολιτιστικούς πόρους και ιδέες, τα αποτελέσματα των οποίων είναι ανοιχτά προσβάσιμα σε όλους και έτσι ευάλωτα σε δυσχρηστία, υπό-επενδύσεις και free riding. Βλ.. Van Laerhoven F, - Ostrom, E., “Traditions and Trends in the Study of the Commons”, IJC, vol. 1, 2007, pp. 3–28.

μπορούν να εφαρμόζουν θεσμικούς κανόνες και διαδικασίες και να εγκαθιδρύουν μηχανισμούς εντός των οποίων οι θεσμικές συμφωνίες ανακύπτουν και εξελίσσονται παρά το πολυπαράγοντικό και συχνά αντικρουόμενο context⁵⁶⁸.

Συμπερασματικά, βασικό στοιχείο της μελέτης της Ostrom είναι η κοινωνική αλληλεξάρτηση που απορρέει από την συμπερίληψη του χρήστη σε μια ομάδα. Ενώ, όταν λειτουργεί ως μονάδα, ο χρήστης έχει την τάση να εκμεταλλεύεται ανεξέλεγκτα τον πόρο, εντός της ομάδας αναγνωρίζει την ανάγκη του να αποφύγει να εξαντλήσει τον πόρο, προκειμένου να υφίσταται και στο μέλλον⁵⁶⁹.

(4.1.2) Οι Αρχές Θεσμικού Σχεδιασμού (Institutional Design Principles)

Πολλές φορές η προστασία των κοινών δεν είναι αποτελεσματική και οι κανόνες του χαρτιού δεν οδηγούν σε προστασία του κοινού. Χαρακτηριστικό το παράδειγμα των εκατοντάδων δασών που έχουν επίσημα ανακηρυχθεί προστατευόμενες περιοχές, όμως σημειώνονται κλιμακωτές αποψλώσεις, υποβάθμιση των πληθυσμών των ειδών Άγριας Ζωής και του οικοσυστήματος εν γένει. Δεν είναι σπάνιο φαινόμενο ένα Κράτος εντός της εθνικής δικαιοδοσίας του οποίου υφίσταται ένας οικότοπος υπό προστατευτικό καθεστώς να υποβαθμίζεται στο μολώχ των εθνικών συμφερόντων (πχ Δάση Σουμάτρας στην Ινδονησία, που ο Δικτάτορας Suharto παραχώρησε δικαιώματα ξυλείας σε ισχυρούς στρατιωτικούς ηγέτες για να «εξαγοράσει» την υποστήριξη τους για τη διακυβέρνηση της χώρας).

Καμία διεθνής συνθήκη, κανένα διεθνές ρυθμιστικό καθεστώς και κανένα σενario κανόνων δεν είναι τέλεια. Μετά από μελέτη ετών η Ostrom κατέληξε ότι υφίστανται ορισμένες *Αρχές Θεσμικού Σχεδιασμού* (institutional design principles), που διέπουν τα αποτελεσματικά καθεστώτα διακυβέρνησης των κοινών. Ενώ, αρχικά επιχείρησε να εντοπίσει ποιοι είναι οι καλύτεροι κανόνες σε κάθε περίπτωση, δεν τα κατάφερε και εστίασε την προσοχή της στις αρχές εκείνες που παρατήρησε ότι ήταν κοινές στα περισσότερα μεγάλης διάρκειας συστήματα κοινών πηγών πόρων. Τη θεωρία της Ostrom επιβεβαίωσε 20 χρόνια μετά και ο Cox με την μελέτη 100 περιπτώσεων κοινών στα οποία οι 8 αρχές διαπιστώθηκαν.

Ab initio, πρέπει να διευκρινιστεί ότι η μελέτη και το θεωρητικό μοντέλο της Ostrom βασίζεται στην περίπτωση των απλών τοπικών «κοινών» και όχι των παγκόσμιων κοινών (Global Commons). Όμως υπάρχουν ορισμένες θεμελιώδεις διαφορές ανάμεσα στις δυο κατηγορίες: (α) διαφορές στην έκταση, το μέγεθος και τον αριθμό των πόρων, (β) διαφορές στον αριθμό των εμπλεκόμενων δρώντων στο παγκόσμιο επίπεδο, (γ) διαφορές ως προς τις επιδιώξεις που έχουν οι εμπλεκόμενοι δρώντες αναφορικά με τη χρήση των

⁵⁶⁸ Βλ. Ansara – Wijen – Gray, *Constructing a Climate Change Logic: An Institutional Perspective on the "Tragedy of the Commons"*, Organization Science, Articles in Advance, 2013, pp. 1–27.

⁵⁶⁹ Βλ. Ostrom, El., "Constituting Social Capital and Collective Action" in Keohane, R. – Ostrom, El. (ed.), *Local Commons and Global Interdependence: Heterogeneity and Cooperation in Two Domains*, SAGE Publications, London, 1995, pp. 125 – 160.

πόρων και το διαμοιρασμό των ωφελημάτων (πχ στα τοπικά κοινά οι δρώντες παρουσιάζουν στοιχεία ομοιογένειας ενώ στα παγκόσμια ετερογένειας), (δ) διαφορετική αντίληψη για τη χρήση των πόρων και διαφορετικό επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης. Μερικά μάλιστα από τα global commons είναι μη ανανεώσιμα στο πέρασμα του χρόνου. Η υποβάθμιση τους οφείλεται σε περίπλοκες συνέπειες, συχνά ασυνείδητες και απρόβλεπτες και όχι διαγνώσιμες σε πρώτο στάδιο (πχ, το CO₂ που επιταχύνει την κλιματική αλλαγή εξακολουθεί να υφίσταται σε ανησυχητικό ποσοστό παρά τα 1.000 χρόνια από την εισαγωγή του στην ατμόσφαιρα⁵⁷⁰, ενώ εξαφανίσεις ειδών συντελούνται και θα συντελούνται στο διηνεκές). Επίσης, υπάρχουν διαφορές στις εξωτερικότητες μεταξύ τοπικών και παγκόσμιων χρήσεων, που βασίζονται σε διαφορές στα οφέλη, τα κόστη και τα συμφέροντα. «Εξωτερικότητα» (extremality) είναι το κόστος ή το όφελος που επηρεάζει ένα μέρος που δεν έχει επιλέξει να επωμιστεί αυτό το κόστος ή το όφελος. Συνήθως οι κυβερνήσεις εσωτερικοποιούν τις εξωτερικότητες ώστε τα κόστη και τα οφέλη να διαμοιράζονται σε όσους επωμίζονται το κόστος και τα οφέλη. Σε όσες περιπτώσεις φτιάχτηκαν διεθνείς συμβάσεις για την προστασία του περιβάλλοντος των παγκόσμιων κοινών σημειώθηκε ανεπάρκεια λόγω: της βραδύτητας τους, του ελάχιστου κοινού παρονομαστή της προβλεπόμενης προστασίας, της έλλειψης εποπτικής δομής και συμμόρφωσης⁵⁷¹. Παρά τις δομικές αυτές διαφορές ανάμεσα στα απλά κοινά και τα Global Commons ο αναγνώστης θα διαπιστώσει ότι οι αρχές θεσμικού σχεδιασμού της Ostrom είναι χρήσιμος οδικός χάρτης για την αναβάθμιση της διακυβέρνησης των Global Commons.

Οι 8 αρχές θεσμικού σχεδιασμού της Ostrom είναι οι ακόλουθες⁵⁷²:

- i. **«Σαφώς καθορισμένα όρια»**, δηλαδή σαφή οριοθέτηση σε δυο επίπεδα: τόσο οριοθέτηση του συστήματος της κοινής πηγής πόρων⁵⁷³, όσο και οριοθέτηση των χρηστών, που διαθέτουν το δικαίωμα εκμετάλλευσης αυτού⁵⁷⁴. Ο σαφής καθορισμός των ορίων της κοινής πηγής πόρων και των χρηστών της βοηθάει στην πρόληψη του φαινομένου του “free riding”. Αφ’ ης στιγμής, υφίστανται ξεκάθαρα όρια περί της χρήσης πόρων, γίνεται ξεκάθαρο ποιος συμμορφώνεται με τους κανόνες κατά την εκμετάλλευση του πόρου και ποιος όχι. Κατά τον προσδιορισμό των ορίων, οι

⁵⁷⁰ Βλ. Solomon, S., “Irreversible Climate Change Due to Carbon Dioxide Emissions”, Proceedings of the National Academy of Sciences, vol. 106, 2009, pp. 1704–1709.

⁵⁷¹ Βλ. Βλ. Stern, P., “Design principles for global commons: natural resources and emerging technologies”, International Journal of the Commons, Vol. 5, no 2, August 2011, pp. 213–232.

⁵⁷² Βλ. Ostrom, E., *Governing the Commons: the evolution of institutions for collective action*, Cambridge University Press, 1990, p. 90.

⁵⁷³ Ως προς τα Global Commons αναφέρουμε ότι οριοθέτηση των κοινών πηγών πόρων είναι ευκολότερη στην περίπτωση των πάνδημων χώρων (common spaces), όπως οι πολικές περιοχές και ο διεθνής βυθός και στην περίπτωση των ειδών της Άγριας Ζωής και των φυτικών γενετικών πόρων, που βρίσκονται εντός των ορίων εθνικής δικαιοδοσίας και λιγότερο εύκολη στην περίπτωση του διαστήματος, του κλίματος και του όζοντος, των αποδημητικών ειδών της Άγριας Ζωής (πχ φάλαινες) και του κυβερνοχώρου, καθώς τα τελευταία δεν μπορούν να προσδιοριστούν με χωρικούς όρους.

⁵⁷⁴ Ως προς τα Global Commons, η οποιαδήποτε συγκεκριμένη οριοθέτηση των χρηστών που έχουν δικαίωμα χρήσης, εφόσον επιμερίζει το όλον ενέχει μια ενδογενή αντίφαση, καθώς συνεπάγεται κλείσιμο του κοινού, που πρέπει να θεωρείται ότι όλοι έχουν δικαίωμα πρόσβασης και χρήσης ανεξαιρέτως. Φυσικά, ως χρήστες νοούνται τα κυρίαρχα Κράτη και όλοι οι μη κρατικοί δρώντες, αν και χρησιμοποιούν την κοινή πηγή πόρων, θεωρείται εκπροσωπούνται από το Κράτος τους στη λήψη αποφάσεων.

χρήστες μπορούν να αξιοποιήσουν το οικολογικό πεδίο αναφοράς. Με λίγα λόγια, ο προσδιορισμός συγκεκριμένων ειδικά προσδιορισμένων περιοχών, εντός των οποίων επιτρέπεται η χρήση των πόρων συμβάλλει στην ευκολότερη παρακολούθηση και εφαρμογή των κανόνων. Ο καθορισμός σαφών ορίων είναι προαπαιτούμενο αλλά δεν αρκεί *per se* για μια επιτυχημένη θεσμική ρύθμιση. Δεν αρκεί μόνη η οριοθέτηση των κοινών πηγών πόρων, πρέπει να υπάρχει και κάποιος ικανός να υπερασπιστεί τα όρια αυτά από δυνητικούς εισβολείς.

- ii. **«Αναλογική Ισοδυναμία Κόστους – Οφέλους»**, δηλαδή ορθόνομος διαμοιρασμός των προϊόντων παραγωγής του πόρου, βασισμένος στις ιδιαίτερες ανάγκες και συνθήκες κάθε χρήστη⁵⁷⁵. Επί της ουσίας, πρόκειται για την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας, σύμφωνα με την οποία τα οφέλη από την εκμετάλλευση μιας κοινής πηγής πόρων πρέπει να διανέμονται κατ' αναλογία της συνεισφοράς των χρηστών στην κοινή προσπάθεια διαχείρισης και χρήσης της. Ένα πρόβλημα αφορά την διαφορετική αντίληψη και το διαφορετικό τρόπο κατανόησης του «κόστους» και του «οφέλους» από τους διαφορετικούς χρήστες⁵⁷⁶.
- iii. **«Ρυθμίσεις Συλλογικής Επιλογής»**, δηλαδή πολλοί από τους χρήστες, που επηρεάζονται από τους κανόνες εκμετάλλευσης και προστασίας των κοινών πηγών πόρων, συμπεριλαμβάνονται στην ομάδα που μπορεί να τροποποιεί τους κανόνες⁵⁷⁷. Κατά αυτόν τον τρόπο είναι ευκολότερο να προσαρμόσουν τους κανόνες στις ιδιαίτερες ανάγκες του κάθε χρήστη, αν και απαιτεί συμβιβασμό και από τους άλλους χρήστες⁵⁷⁸. Όταν οι χρήστες συντάσσουν από κοινού τους κανόνες, εκπροσωπούνται τα συμφέροντα όλων, δεν υπάρχει η δυσaráεσκεια μιας ομάδας εξ' αυτών για την επιβολή κανόνων από άλλη ομάδα χρηστών και αποφεύγεται η μη συμμόρφωση⁵⁷⁹.

⁵⁷⁵ Ως προς τα Global Commons, σε αυτό το μήκος κύματος βρίσκεται η αρχή της Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας στο Μέρος XI της UNCLOS, που προσδιορίζει ότι η Περιοχή και οι φυσικοί της πόροι ανήκουν σε όλους με ιδιαίτερη μνεία στις ανάγκες των αναπτυσσόμενων. Το ίδιο και η Moon Agreement για τη Σελήνη και τους φυσικούς της πόρους.

⁵⁷⁶ Ως προς τα Global Commons, είναι λογικό να δημιουργούνται μεγάλες αντιπαράθεσεις αναφορικά με την ορθόνομη κατανομή κόστους – οφέλους μεταξύ των Κρατών και ιδίως μεταξύ αναπτυγμένων και αναπτυσσόμενων Κρατών, όπου αναφορικά με τους γενετικούς πόρους, οι μεν πρώτοι προβάλλουν το καθεστώς της πνευματικής ιδιοκτησίας και οι δε δεύτεροι την εθνική κυριαρχία επί των φυσικών πόρων εντός της επικράτειας τους, ώστε να αποφευχθεί ένα φαινόμενο «βιο-πειρατείας».

⁵⁷⁷ Ως προς τα Global Commons, είναι ενδεικτικό ότι στη Διεθνή Αρχή για το Βυθό και την Επιτροπή για τα Όρια της Υφαλοκρηπίδας συμμετέχουν *ipso facto* όλα τα Κράτη μέρη της UNCLOS. Όμως στο Αρκτικό Συμβούλιο η εικόνα είναι διαφορετική, καθώς στη διαχείριση της περιοχής συμμετέχουν μόνο τα 8 Αρκτικά Κράτη, ενώ υπάρχει επιφυλακτικότητα ως προς το άνοιγμα του σε μη Αρκτικά Κράτη.

⁵⁷⁸ Η συμμετοχή των ΗΠΑ και της ΕΣΣΔ στις διαπραγματεύσεις για την OST (1967) οδήγησε σε συμβιβασμό των θέσεων τους, ικανοποιώντας συμφέροντα, που σε περίπτωση που δεν συμμετείχαν στη διαπραγμάτευση δεν θα ικανοποιούνταν, όπως η θέση του ιδιωτικού παράγοντα σε διαστημικές δραστηριότητες (θέση ΗΠΑ) και η πρωταρχία των κυρίαρχων Κρατών στο διαστημικό χώρο (θέση ΕΣΣΔ).

⁵⁷⁹ Ο εκδημοκρατισμός των διεθνών σχέσεων και το μεγάλο κύμα από-αποικιοποίησης περίπου 60 νέων αναπτυσσόμενων Κρατών, τα έφερε αντιμέτωπα με μια δικαϊκή τάξη της στη διαμόρφωση της οποίας δεν είχαν συμβάλλει και η οποία δεν λάμβανε υπόψη τη θέση και τα συμφέροντα τους. Ως εκ τούτου, επεδίωξαν την ανανέωση του διεθνούς δικαίου μιλώντας για μια «Νέα Διεθνή Οικονομική Τάξη» και επιδιώκοντας να κατοχυρώσουν αρχές, όπως η ΚΚΑ. Στο Δίκαιο της Θάλασσας αυτό έγινε εφικτό με την 3^η Συνδιάσκεψη για το Δίκαιο της Θάλασσας, που «διάβαζε από την αρχή» το δίκαιο της θάλασσας, φέρνοντας το πιο κοντά στον τρόπο που το νοούν οι αναπτυσσόμενοι.

Σε παγκόσμιο επίπεδο δυσκολία παρουσιάζει το γεγονός ότι δεν συμμετέχουν πραγματικά όλοι οι χρήστες μια παγκόσμιας κοινής πηγής πόρων, αλλά οι επί μέρους χρήστες εκπροσωπούνται από τις εξουσιοδοτημένες πολιτικά οργανωμένες οντότητες (πχ οι πολυεθνικές επιχειρήσεις, οι βιομηχανίες, οι αυτόχθονες και οι τοπικοί αλιείς εκπροσωπήθηκαν στην UNCLOS III από τις κυβερνήσεις τους).

- iv. «**Παρακολούθηση**» (Monitoring), δηλαδή το εποπτικό όργανο, το οποίο ελέγχει ενεργά τις βιοφυσικές συνθήκες και τη συμπεριφορά των χρηστών, είναι τουλάχιστον μερικώς υπεύθυνο (accountable) έναντι των χρηστών ή / και είναι οι ίδιοι οι χρήστες, που το συναπαρτίζουν. Δεν αρκεί απλώς να διοριστεί ένας μεγάλος αριθμός οργάνων εποπτείας, αλλά κρίσιμοι είναι επίσης οι κανόνες για τον τρόπο παρακολούθησης και επιβολής της συμμόρφωσης καθώς και τα κίνητρα που έχουν οι επόπτες. Αν ένας επόπτης δεν πληρώνεται καλά για τη λειτουργία του δεν είναι απίθανο να χρηματοδοτηθεί για να εθελουφλεί. Για αυτό πολλές φορές προβλέπονται επενδύσεις στον τομέα της παρακολούθησης (πχ σε όλα τα αμερικανικά αλιευτικά πλοία που αλιεύουν στην Αρκτική παρίσταται ένας επόπτης από την αρμόδια εθνική υπηρεσία ((National Oceanic and Atmospheric Administration / NOAA)). Είναι προτιμότερο να τοποθετούνται επόπτες που να εκπροσωπούν όλες τις πλευρές για μεγαλύτερο βαθμό αντικειμενικότητας και διαφάνειας⁵⁸⁰.
- v. «**Κλιμακωτές Κυρώσεις**», δηλαδή οι χρήστες, που παραβιάζουν τους κανόνες χρήσης (rules-in-use) υπόκεινται σε διαβαθμισμένες κυρώσεις (αναλόγως της σοβαρότητας και του πεδίου αναφοράς της παραβίασης)⁵⁸¹, που επιβάλλονται από άλλους χρήστες, από το αρμόδιο εποπτικό όργανο ή και από τους δυο⁵⁸². Είναι

⁵⁸⁰ Ως προς τα Global Commons, συνήθως τα επικουρικά εποπτικά όργανα είναι ουδέτερα, ανεξάρτητα και αμερόληπτα. Παράδειγμα η Επιτροπή Εφαρμογής *Πρωτοκόλλου Μόντρεαλ* και Επιτροπή Συμμόρφωσης *Πρωτοκόλλου Κιότο*. Το έργο τους είναι να διαπιστώνουν τη μη συμμόρφωση και να εκκινούν μια δημιουργική διαδικασία με συμβουλές και βοήθεια ώστε ο παραβάτης να επιστρέψει στην καθεστωτική ευθεία. Σε ορισμένες περιπτώσεις, εποπτικό ρόλο αναλαμβάνει το ίδιο το Κράτος (βλ. κράτος σημαίας σε θάλασσα και κράτος νηολόγησης στο διάστημα), ενώ σε άλλες μπορεί να δίνεται το δικαίωμα σε τρίτα Κράτη (βλ. *Συνθήκη Ανταρκτικής και Συμφωνία για Αλληλεπικαλυπτόμενα Ιχθυοαποθέματα και Ιχθυοαποθέματα Αποδημητικών Ειδών* (1995) ή ορισμένους RFMOs).

⁵⁸¹ Επί παραδείγματι, η *Συμφωνία για το Διεθνές Πρόγραμμα Διατήρησης Δελφινιών* (AIDCP) προβλέπει διαβάθμιση στις παραβιάσεις (major infractions – other infractions) και για τις σοβαρές παραβιάσεις το Άρθρο XVI προβλέπει αυστηρές κυρώσεις (άρνηση, αναστολή, αποστέρηση δικαιώματος αλιείας).

⁵⁸² Ως προς τα Global Commons, παρατηρείται ότι σε αρκετά συμβατικά κείμενα προβλέπεται μηχανισμός κυρώσεων σε περίπτωση μη συμμόρφωσης. Εξέχον παράδειγμα είναι ο κυρωτικός μηχανισμός του Πρωτοκόλλου του Μόντρεαλ για την Προστασία της Στιβάδας του Όζοντος, ο οποίος ενεργοποιείται σε περίπτωση παράνομου εμπορίου των απαγορευμένων ουσιών (CFCs) και των προϊόντων τους μεταξύ μερών και μη μερών. Βλ. Barrett, Sc., “The strategy of trade sanctions in international environmental agreements”, *Resource and Energy Economics*, vol. 19, 1997, p. 346. Βλ. Werksman, J., “Trade Sanctions Under the Montreal Protocol”, *RECIEL*, vol. 1, 1992, pp. 69 – 72. Επίσης, το Πρωτόκολλο του Κιότο (1997) το οποίο εγκαθιδρύει το λεγόμενο χρηματιστήριο θερμοκηπικών ρύπων, προβλέπει ιδίως μετά από απόφαση της COP7 (Marrakesh) τη δημιουργία δυο επικουρικών σωμάτων συμμόρφωσης (εξειδικεύοντας την πρόβλεψη του Άρθρου 7 της UNFCCC): ένα με συμβουλευτικό ρόλο (Facilitative Branch) και ένα με ρόλο διαπίστωσης της συμμόρφωσης και επιβολής κυρώσεων σε περίπτωση μη συμμόρφωσης (Enforcement Branch). Οι κυρώσεις που προβλέπονται είναι διαβαθμισμένες, ήτοι αν ένα Κράτος εκπέμπει μεγαλύτερα ποσοστά θερμοκηπικών αερίων, από όσα του επιτρέπεται, θα του επιβάλλονται οι εξής κυρώσεις: (α) ένα ποσοστό τόνων 1,3 φορές μεγαλύτερο από όσο εξέπεμψε θα αφαιρεθεί από τη δεύτερη εφαρμοστική περίοδο του Πρωτοκόλλου, (β) το Κράτος μη συμμόρφωσης οφείλει να καταρτίσει Σχέδιο

σημαντικό να υπάρχει διαβάθμιση στον κυρωτικό μηχανισμό, καθώς η μη συμμόρφωση μπορεί να είναι αποτέλεσμα παρερμηνειών και μη αμοιβαίας κατανόησης των κανόνων. Σε αυτή την περίπτωση μια απλή προειδοποίηση του παραβαίνοντος είναι κατάλληλη για την επιστροφή του στην καθεστωτική ευθεία. Αν όμως εξακολουθεί να μη συμμορφώνεται οι κυρώσεις θα πρέπει να είναι πιο σοβαρές και αυστηρές⁵⁸³.

- vi. «Μηχανισμοί Επίλυσης Συγκρούσεων», δηλαδή οι χρήστες και το εποπτικό όργανο έχουν πρόσβαση σε ταχείες, χαμηλού κόστους τοπικές καταστάσεις δράσης για την επίλυση συγκρούσεων μεταξύ χρηστών ή μεταξύ χρηστών και εποπτικού οργάνου. Κοινώς αναγνωρισμένοι και αποδεκτοί από την κοινότητα τρόποι επίλυσης συγκρούσεων, που συχνά ανακύπτουν από τη διαφορετική ερμηνεία των χρηστών αναφορικά με τους κανόνες μεγεθύνει το εμπιστευματικό κεφάλαιο μεταξύ των δρώντων και ελαχιστοποιεί το χρόνο και το κόστος⁵⁸⁴. Ένας μηχανισμός για να συζητούν οι χρήστες τι συνιστά και τι όχι παράβαση του κανόνα είναι απαραίτητος για τη διαρκή συμμόρφωση με τον κανόνα. Εν ολίγοις, η ύπαρξη τέτοιου μηχανισμού λειτουργεί αποτρεπτικά προς τους χρήστες που πιθανόν εν απουσία του θα

Δράσης για τη Συμμόρφωση και (γ) η επιτρεπτικότητα πώλησης δικαιωμάτων εκπομπής αερίων από το Κράτος μη Συμμόρφωσης πρέπει να αναστέλλεται. Το σύστημα αυτό παρέχει αντικίνητρα στα Κράτη να προχωρήσουν σε παραβίαση των όρων του Πρωτοκόλλου. Βλ. Hage C., -Kallbekken St., - Maestad Ott., - Westskog H., “*Enforcing the Kyoto Protocol: Sanctions and Strategic Behavior*”, Energy Policy, vol. 33, 2005, p. 2112. Τη λογική επιβολής εμπορικών κυρώσεων ως ύστατο μέτρο συμμόρφωσης των Κρατών έχει υιοθετήσει και η CITES. Η μη συμμόρφωση ενός Κράτους μέρους δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται τιμωρητικά, αλλά ως μια δημιουργική μη συμμόρφωση, με την οποία το Κράτος επικοινωνεί την επιθυμία του για επαναπροσδιορισμό της Συνθήκης που παραβιάζεται. Ως εκ τούτου, ο μηχανισμός κυρώσεων χρησιμοποιείται ως ύστατο μέσο και η έμφαση δίνεται στην παροχή κινήτρων για τη συμμόρφωση ή / και αντικινήτρων για τη μη συμμόρφωση του Κράτους. Πρόκειται για τη μέθοδο «*μαστήγιου και καρότου*». Μπορεί η CBD ως Σύμβαση Πλαίσιο με γενικές προβλέψεις να μην διαθέτει μηχανισμό επιβολής κυρώσεων, όμως το *Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια* στην 1^η COP των Μερών του εγκαθίδρυσε ένα μηχανισμό για τον έλεγχο της μη συμμόρφωσης, που δεν έχει τόσο κυρωτικό, όσο βοηθητικό ρόλο. LRI, “*Briefing paper: Sanctions and penalties in environmental treaties*”, 19/07/2010, available at:

<https://legalresponse.org/legaladvice/sanctions-and-penalties-in-environmental-treaties/>. Η IWC από το 1950 έχει δημιουργήσει ένα επικουρικό σώμα, την Υπό-Επιτροπή Παραβιάσεων, η οποία διαπιστώνει και καταρτίζει κείμενα soft law για την παρακολούθηση και τη μη συμμόρφωση, όμως δεν μπορεί να λαμβάνει κυρώσεις κατά των παραβατών και αυτή η αρμοδιότητα παραμένει στα Κράτη. Βλ. Altherr, S., *Non-Compliance within the IWC: Requirements for an Effective IWC Compliance Review Committee*, ProWildlife – Ocean Care, 2006, p. 4.

⁵⁸³ Σύμφωνα με το Άρθρο XIII της CITES, αν η Γραμματεία της CITES θεωρεί ότι υφίσταται παραβίαση των καθεστωτικών όρων της, γνωστοποιεί στο Κράτος και ζητάει διευκρινίσεις, ενώ το δε Κράτος οφείλει να λάβει κατά το δυνατόν τα απαραίτητα διορθωτικά μέτρα και να διεξαγάγει έρευνα, τα αποτελέσματα της οποίας κοινοποιούνται στην επόμενη Σύνοδο των Μερών. Αν αυτά αποτύχουν επιβάλλει τις εμπορικές κυρώσεις.

⁵⁸⁴ Ως προς τα Global Commons, η παρουσία διαδικασιών επίλυσης διαφορών δεν είναι ιδιαίτερα ενισχυμένη. Εξάιρεση αποτελεί το πολυσχιδές σύστημα επίλυσης διαφορών του Μέρους XV της UNCLOS, που εγκαθιδρύει ένα *ιδιάζον σύστημα forum shopping εντός του δικαιοδοτικού συστήματος*, όπου τα Κράτη επιλέγουν μια από τις ακόλουθες 4 μεθόδους υποχρεωτικής διευθέτησης διαφορών (εφόσο δε λυθεί με άλλες ειρηνικές μεθόδους): (α) προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης, (β) προσφυγή στο Διεθνές Δικαστήριο για το Δίκαιο της Θάλασσας (εντός του οποίου λειτουργεί το σχεδόν αυτόνομο Τμήμα Θαλασσίου Βυθού), (γ) Διαιτητικό Δικαστήριο σύμφωνα με το Παράρτημα VII και (δ) Ειδικό Διαιτητικό Δικαστήριο σύμφωνα με Παράρτημα VIII. Βλ. Άρθρο 287 UNCLOS. Βλ. Mitchell, S., - Nemeth, St., - Nyman, E., - Hensel, P., “*Ruling the Sea: Institutionalization and Privatization of the Global Ocean Commons*”, Department of Political Science Publications, 2008, p. 14.

προέβαιναν σε συνεχείς παραβιάσεις των κανόνων. Δεν είναι απαραίτητο ότι ο μηχανισμός επίλυσης συγκρούσεων έχει μια δικαστική όψη, αλλά αντίθετα μπορεί να περιλαμβάνει δημιουργική συζήτηση σε ένα ουδέτερο περιβάλλον αποφεύγοντας τις τριβές και διαφυλάσσοντας τις σχέσεις διαρκούς κοινού συμφέροντος⁵⁸⁵.

- vii. «Ελάχιστη Αναγνώριση του Δικαιώματος Οργάνωσης», δηλαδή αναγνώριση των δικαιωμάτων των χρηστών να σχεδιάζουν τους δικούς τους θεσμούς, χωρίς να αμφισβητούνται από ξένες παρεμβάσεις και αναγνώριση του μακροπρόθεσμου δικαιώματος χρήσης του πόρου από τους χρήστες. Εκτός από τους κανόνες συλλογικής ρύθμισης, οι χρήστες θα πρέπει να είναι σε θέση να προχωρούν και σε αυτό-οργάνωση σε τοπικό επίπεδο με τοπικούς θεσμούς και νομοθεσία για την πρόσβαση και τη χρήση των κοινών πηγών πόρων⁵⁸⁶.

⁵⁸⁵ Είναι αλήθεια ότι η διακυβέρνηση των Global Commons δεν συγκεντρώνει έντονα στοιχεία δικαστικοποίησης των διεθνών σχέσεων και αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι εστιάζει στην βασισμένη στις σχέσεις διαρκούς εμπιστοσύνης συνεργασία, έννοια που δεν συνοδεύεται από το στοιχείο της τιμωρίας. Στις περισσότερες περιπτώσεις, οι διαφορές που ανακύπτουν ή ακόμη και οι διαπιστώσεις μη συμμόρφωσης δεν καταλήγουν σε εκδίκαση της διμερούς διαφοράς μεταξύ θιγόμενου Κράτους και Κράτους παραβάτη, αλλά η διαφορά διευθετείται μέσω της διαδικασίας της καθεστωτικοποίησης, δηλαδή εσωτερικεύεται εντός του θεσμικού καθεστώτος και αποβάλλει το διμερή χαρακτήρα, που λειτουργεί διαλυτικά για τις σχέσεις διαρκείας μεταξύ των εμπλεκόμενων στη διαφορά μερών. Η διαφορά συζητείται στο όργανο πλήρους εκπροσώπησης του θεσμικού καθεστώτος (συνήθως Συνδιάσκεψη των Μερών (COP) ή Σύνοδος των Μερών (MOP)) και τελικά η μη συμμόρφωση διορθώνεται συλλογικά, όπως αρμόζει σε περιπτώσεις που θίγονται κοινά, που ανήκουν σε όλους. Μάλιστα, ένα από τα καινοτομικά χαρακτηριστικά της UNCLOS είναι το γεγονός ότι τα Κράτη έχουν το καθήκον να επιλύουν τις διαφορές τους σχετικά με τη Σύμβαση και το καθήκον αυτό συγκεκριμενοποιείται διαδικαστικά με την επιλογή προαιρετικών και υποχρεωτικών μεθόδων, που συνδέονται με τη διάπλαση του διεθνούς κοινού συμφέροντος εντός του ιδίου του καθεστώτος που οικοδομεί η UNCLOS. Κατά αυτόν τον τρόπο, η εσωτερικοποίηση / καθεστωτικοποίηση της διαφοράς μέσα από μια σειρά εναλλακτικών διαδικασιών νομικού ή μη χαρακτήρα προάγει και διατηρεί τις σχέσεις διάρκειας των μερών του καθεστώτος, που απολήγουν στην οικοδόμηση ενός εμπιστευματικού κεφαλαίου μεταξύ τους. Ως εκ τούτου, είναι πολύ εύστοχη η άποψη του Sohn, ότι η UNCLOS έχει εγκαθιδρύσει ένα σύστημα διευθέτησης διαφορών «φιλικό προς το χρήστη» (user friendly). Προτού, η σχέση διάρκειας, που έχουν αναπτύξει τα μέρη της διαφοράς, πριν την εμφάνιση της, διαρραγεί με μια διμεροποιημένη διευθέτηση της σε δικαστικές αίθουσες, τα μέρη αυτά μπορούν να επιλέξουν οποιαδήποτε μέθοδο του συστήματος θεωρούν κατάλληλη, την οποία μάλιστα μπορούν οποτεδήποτε να αλλάξουν, ενώ αν αυτή η προσπάθεια διευθέτησης αποτύχει, καθένα μέρος μπορεί να προσφύγει σε μια από τις υποχρεωτικές μεθόδους, που είχε προεπιλέξει, όταν έγινε μέρος στη Σύμβαση ή μεταγενέστερα. Αν δεν υπάρχει συμφωνία για την μέθοδο υποχρεωτικής επίλυσης, τα μέρη θα προσφύγουν σε διαιτησία, εκτός αν συμφωνήσουν διαφορετικά. Η δικαστικοποίηση της διαφοράς δεν είναι το κεντρικό σημείο στο σύστημα της UNCLOS, καθώς προκρίνεται η διευθέτηση με μέσα της επιλογής των μερών, τα οποία έχουν ελευθερία επιλογής ανάμεσα σε νομικές και πολιτικές μεθόδους και τα οποία προτιμούν να επιλέγουν τις τελευταίες ως πιο χαλαρές. Βλ. Sohn, L.B., "Settlement of Law of the Sea Disputes", International Journal of Maritime and Coastal Law, vol. 10, 1995, p. 206. Η «φιλικότητα» που εμπεριέχει ο μηχανισμός επίλυσης διαφορών της UNCLOS έγκειται στο γεγονός ότι δεν αποκλείει την επιλογή από τα μέρη μιας διαφοράς της διευθέτησης της με ειρηνικά μέσα εκτός του μηχανισμού αυτού (πχ διαπραγματεύσεις, έρευνα, συνδιαλλαγή, διαιτησία ή ακόμη και με υποβολή στο Διεθνές Δικαστήριο (στο εξής ΔΔ)).

⁵⁸⁶ Η Ostrom κατέληξε στις αρχές θεσμικού σχεδιασμού μέσα από την περιπτωσιολογική μελέτη των απλών κοινών τοπικού χαρακτήρα. Για τα Global Commons η διακυβέρνηση των οποίων αναλαμβάνεται από Κράτη σε μια οριζόντια τάξη δικαίου, όπου έχει στον πυρήνα της τη συναίνεση των πρωταρχικών της υποκειμένων και συνεπώς την αυτοδέσμευση των Κρατών, η συγκεκριμένη αρχή αναφέρει κάτι το αυτονόητο.

Μόνο για την περίπτωση των μεγάλων συστημάτων κοινών πηγών πόρων, και άρα εκ των πραγμάτων στην περίπτωση των Global Commons, η Ostrom διαπίστωσε ότι εφαρμόζεται και μια 8^η αρχή θεσμικού σχεδιασμού, ήτοι:

- viii. **«Ενσωματωμένες Επιχειρήσεις»**, (Nested Enterprises) δηλαδή η οικειοποίηση, η παροχή, η παρακολούθηση, ο εξαναγκασμός, η επίλυση διαφορών και οι δραστηριότητες διακυβέρνησης οργανώνονται σε πολλαπλά επίπεδα διαφορετικών ενσωματωμένων επιχειρήσεων. Σε τέτοιου μεγέθους συστήματα πόρων το ορθότερο είναι να υπάρχει πολυκεντρική διακυβέρνηση με τη συμμετοχή πολλαπλών κέντρων λήψης αποφάσεων⁵⁸⁷. Το πολυκεντρικό σύστημα τείνει να προσεγγίζει στο σωστό επίπεδο τα προβλήματα διασφαλίζοντας ότι όλα τα μέλη με κάποιο βαθμό ελέγχου επί των αποτελεσμάτων (κέντρα ισχύος) περιλαμβάνονται. Αυτό σημαίνει ότι ορισμένα ζητήματα συλλογικής διαχείρισης επιλύονται σε τοπικό επίπεδο και ορισμένα σε περιφερειακό ή μάλλον παγκόσμιο επίπεδο. Εντός ενός πολυκεντρικού συστήματος διακυβέρνησης υπάρχουν οι κεντρικές κυβερνητικές μονάδες και άλλες ειδικότερες μονάδες αποκεντρωμένης δημόσιας (τοπικές κυβερνήσεις, ειδικά δικαστήρια) ή / και ιδιωτικής φύσεως (ιδιωτικές επιχειρήσεις, ΜΚΟ)⁵⁸⁸. Αυτές οι ειδικότερες μονάδες αποκεντρωμένης δημόσιας ή ιδιωτικής φύσεως ενσωματώνονται σε διάφορα επίπεδα της κεντρικής κυβέρνησης. Έτσι, οι top down προσέγγιση διαχείρισης ενός συλλογικού προβλήματος συναντά της bottom – up προσέγγιση οδηγώντας σε μεγαλύτερο βαθμό διακυβέρνησης και την οικοδόμηση εμπιστευματικού κεφαλαίου⁵⁸⁹. Όμως μια από τις προκλήσεις της πολυκεντρικής διακυβέρνησης αφορά την επιλογή του σωστού επιπέδου διακυβέρνησης για το εκάστοτε ζήτημα. Αν υπάρχει έλλειψη αυτονομίας και κάθε bottom – up απόφαση, χρειάζεται top – down έγκριση, τελικά οι αποφάσεις θα λαμβάνονται δίχως να συνυπολογίζονται οι τοπικές ανάγκες.

Αν και όλες αυτές οι αρχές θεσμικού σχεδιασμού εφαρμόζονται στην περίπτωση της διακυβέρνησης των Global Commons, όσες είναι με έντονη γραμματοσειρά θεωρούνται οι σημαντικότερες, ήτοι: (i) τα «Σαφώς Καθορισμένα Όρια», (ii) η «Αναλογική Ισοδυναμία Κόστους – Οφέλους», (iv) «Παρακολούθηση», (v) «Κλιμακωτές Κυρώσεις» και (viii) «Ενσωματωμένες Επιχειρήσεις». Το λιγότερο σημαντικό στοιχείο στην

⁵⁸⁷ Όπως σημείωσε η Ostrom αναφορικά με την Πολυκεντρική προσέγγιση: «Τα πολυκεντρικά συστήματα ενισχύουν την καινοτομία, τη μάθηση, την προσαρμογή, την εμπιστοσύνη, τα επίπεδα συνεργασίας των συμμετεχόντων και την επίτευξη ενός αποτελεσματικότερου, πιο ορθόνομου και πιο βιώσιμου αποτελέσματος σε πολλαπλές κλίμακες, ακόμη και αν καμία θεσμική συμφωνία δεν μπορεί να εξαλείψει εξολοκλήρου τον oportuνισμό σχετικά με την παροχή και την παραγωγή των συλλογικών αγαθών». Βλ. Ostrom, E., “Polycentric Systems for Coping with Collective Action and Global Environmental Change”, Global Environmental Change, vol. 20, 2010, p. 552.

⁵⁸⁸ Χαρακτηριστικό παράδειγμα η UNCLOS, της οποίας τα διάφορα επίπεδα ρύθμισης και επιβολής αλληλοδιαπλέκονται. Οι ιδιώτες (εργολάβοι για εκμετάλλευση διεθνούς βυθού / αλιείς) ρυθμίζονται ως προς τη δραστηριοποίηση τους στο θαλάσσιο χώρο από τα Κράτη τους, ενώ τα Κράτη τους ρυθμίζονται από την UNCLOS. Ως εκ τούτου, η καθοδική γραμμική πορεία από το παγκόσμιο επίπεδο στο τοπικό επίπεδο συνεπάγεται ενσωμάτωση του στενότερου επιπέδου από το ευρύτερο. Βλ. ενδεικτικά Άρθρο 73.

⁵⁸⁹ Βλ. Leister, V. – Frazier, M., “From Local to Global Commons: Applying Ostrom’s Key Principles for Sustainable Governance”, Lund Conference on Earth System Governance: Towards a Just and Legitimate Earth System Governance: Addressing Inequalities, 2012, available at: http://www.earthsystemgovernance.org/lund2012/html/full_papers.html.

περίπτωση των Global Commons είναι το (vii) «Ελάχιστη Αναγνώριση του Δικαιώματος Οργάνωσης»⁵⁹⁰.

Οι Αρχές Θεσμικού Σχεδιασμού, που εφαρμόζονται και στη διακυβέρνηση των Global Commons, έχουν πρακτική εφαρμογή αν μετατραπούν σε ερωτήσεις αναφορικά με τον τρόπο βελτίωσης ενός υπάρχοντος θεσμικού καθεστώτος. Ως αναλυτικό εργαλείο, λοιπόν, θέτει τις εξής ερωτήσεις:

- Πως μπορούμε να οριοθετήσουμε σαφώς την κοινή πηγή πόρων και τους χρήστες της, ώστε να διαπιστώσουμε ποιος εξουσιοδοτείται και ποιος όχι για εκμετάλλευση των πόρων;
- Πως μπορούμε να αποσαφηνίσουμε τη σχέση μεταξύ κόστους και οφέλους για τη βιώσιμη διαχείριση της κοινής πηγής πόρων;
- Πως μπορούμε να ενισχύσουμε τη συμμετοχή όσων εμπλέκονται στη λήψη αποφάσεων αναφορικά με το σύστημα;
- Ποιος παρακολουθεί το σύστημα και αν με τα κίνητρα που του παρέχονται αντιμετωπίζει αποτελεσματικά τις προκλήσεις που τίθενται στην εποπτική λειτουργία του;
- Ποιες είναι οι κυρώσεις που προβλέπει το σύστημα και αν προσαρμόζονται ώστε ο παραβάτης μικρής παράβασης να δέχεται μια ειδοποίηση και έκκληση για συμμόρφωση και αν αποφεύγονται δυσανάλογες κυρώσεις;
- Τι τοπικοί και περιφερειακοί μηχανισμοί υφίστανται για την επίλυση διαφορών;
- Είναι πρόθυμες οι τοπικές να δημιουργήσουν δικούς τους θεσμούς και διαδικασίες;
- Πως οικοδομείται ένα πολύ-επίπεδο δυναμικό, προσαρμοστικό και αποτελεσματικό πολυκεντρικό σύστημα διακυβέρνησης;

Φυσικά, ακόμη και αν μελετηθούν αυτές οι αρχές θεσμικού σχεδιασμού, υπάρχουν ορισμένες απειλές που χρήζουν ιδιαίτερης προσοχής και θέτουν σε κίνδυνο τη βιώσιμη διαχείριση των κοινών, όπως: (α) οι εξωγενείς παράγοντες (η ταχύτερη τεχνολογική πρόοδος, που επιτρέπει ταχύτερη εκμετάλλευση των πόρων, χωρίς να δίνει τη δυνατότητα να αποκατασταθούν με φυσικές διεργασίες και η πληθυσμιακή αύξηση)⁵⁹¹, (β) η προτυποποίηση κανόνων, που δε λαμβάνουν υπόψη το ιδιαίτερο βιοφυσικό και κοινωνικό πεδίο αναφοράς (context)⁵⁹², (γ) η διαφθορά και (δ) η έλλειψη μεγάλης

⁵⁹⁰ Βλ. Buck. S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1990, p. 43, note 60.

⁵⁹¹ Για παράδειγμα, η τεχνολογική πρόοδος έχει οδηγήσει σε νέες μεθόδους και μηχανισμούς ταχύτερης αλιείας και ως εκ τούτου ταχύτερη μείωση του πληθυσμού αλιευμάτων, χωρίς να προλαβαίνουν να εγέλθουν οι φυσικές διεργασίες για την αναπαραγωγή τους.

⁵⁹² Τα διεθνή ρυθμιστικά καθεστώτα για τη διακυβέρνηση των Global Commons μπορεί να μοιράζονται μεταξύ τους κοινά χαρακτηριστικά, όμως η προσπάθεια δημιουργίας προτυποποιημένου πλαισίου δεν μπορεί να σταθεί στην πράξη, κυρίως λόγω της έντονης ετερογένειας ως προς τη φύση και τη χρήση τους. Ακόμη και η προσπάθεια αντιγραφής της αρχής της Κοινή Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας, όπως προβλέπεται στην περίπτωση της Περιοχής (UNCLOS) στο διαστημικό δίκαιο που διέπει τις δραστηριότητες στη Σελήνη και τα Ουράνια Σώματα (Moon Agreement) οδηγεί σε απρόσφορο. Όπως έχει καταδειχθεί, το context του κάθε διεθνούς ρυθμιστικού καθεστώτος και του εκάστοτε Global Commons είναι η κινητήριος δύναμη για την εξέλιξη τους.

κλίμακας υποστηρικτικών θεσμών, που συλλέγουν και διαχέουν την επιστημονική πληροφόρηση για καλύτερο συντονισμό⁵⁹³.

Η «*Τραγωδία των Κοινών*» του Hardin προέκυψε σε μια περίοδο όπου επικρατούσε γενικότερη ανησυχία για την κατάσταση του περιβάλλοντος (The Population Bomb (Ehrlich 1968) and The Limits to Growth (Meadows, 1972). Όλες αυτές οι απόψεις εστίαζαν στην εγγενή επιδίωξη του ανθρώπου να επεκτείνει τις αρμοδιότητες του στο χώρο. Ο μόνος τρόπος για να αλλάξουν τα πράγματα είναι να αλλάξει η ανθρώπινη φύση. Αυτά όλα γέννησαν μια σειρά από κανόνες που ρύθμιζαν την ανθρώπινη όρεξη και μια σειρά από πολιτικές που έδιναν κίνητρα για τη μείωση των ανθρωπίνων επεκτατικών βλέψεων. Και μια σειρά από ηθικές επιταγές για την καλύτερη όψη της ανθρώπινης φύσης. Για όσους δεν αποδέχονται τη θεωρία Hardin, τα παγκόσμια κοινά αποτελούν όντως μια κοινωνική παγίδα, ή δίλημμα ή ένα δράμα, το οποίο δεν έχει αναγκαστικά το τραγικό τέλος που προδιέγραψε⁵⁹⁴.

(4.2) Η Γεφύρωση του Χάσματος Borrá – Νότου: Η Πρόβλεψη για Μεταφορά Τεχνολογίας από Borrá σε Νότο

Ο Arvid Pardo είχε πει ότι «είναι αδύνατο να περιοριστούν οι κύριες ανισότητες ανάμεσα στα Κράτη, τη σύγχρονη εποχή, χωρίς να επιχειρηθεί βαθιά αλλαγή στην ισχύουσα διεθνή τάξη». Είναι αλήθεια ότι η αόριστη και ανεφάρμοστη μέχρι σήμερα έννοια της «διανεμητικής δικαιοσύνης» (distributive justice) φαίνεται ακόμη επιστημονική φαντασία.

Μια αυθεντικά ολοκληρωμένη και αποτελεσματική παγκόσμια διακυβέρνηση των Global Commons, που αφορά χώρους ή / και πόρους, που ανήκουν στην ανθρωπότητα, ή για τους πιο σκεπτικιστές στο σύνολο της διεθνούς κοινότητας απαιτεί τουλάχιστον ένα βαθμό εξασφάλισης μιας ορθόνομης και εμπιστευματικής πρόσβασης και χρήσης τους, που να επιτρέπει την κατανομή των ωφελειών προς κάθε κατεύθυνση⁵⁹⁵. Τα υφιστάμενα

⁵⁹³ Βλ. Anderies, J., - Janssen, M., *Sustaining the Commons*, Center for the Study of Institutional Diversity, Arizona, 2013, p. 77.

⁵⁹⁴ Βλ. Stern, P., “Design principles for global commons: natural resources and emerging technologies”, *International Journal of the Commons*, Vol. 5, no 2, August 2011, pp. 213–232. Η πρόβλεψη ότι οι χρήστες των πόρων οδηγούνται αναπόφευκτα στο να καταστρέψουν τους κοινούς πόρους βασίζεται σε ένα μοντέλο μεθοδολογικού ατομικισμού, που υποθέτει ότι όλα τα άτομα δρουν εγωιστικά, βραχυπρόθεσμα, χωρίς θεσμικούς (κοινωνικούς) περιορισμούς, με μοναδικό γνώμονα τη μεγιστοποίηση του προσωπικού τους οφέλους. Ωστόσο, το μοντέλο αυτό δεν υποστηρίζεται ούτε από την έρευνα πεδίου ούτε από εργαστηριακά πειράματα, στα οποία τα άτομα αντιμετωπίζοντας ένα πρόβλημα δημόσιου αγαθού ή ένα πρόβλημα κοινού πόρου είναι σε θέση να επικοινωνούν, να θεσπίζουν και να επιβάλουν κανόνες το ένα στο άλλο. Υπάρχουν περισσότερες λύσεις από αυτές που πρότείνει ο Hardin. Τόσο η κρατικοποίηση όσο και η ιδιωτικοποίηση μπορούν να αποτύχουν. Αντίθετα, η απόδοση δικαιωμάτων σε μια ομάδα χρηστών και η συλλογική δράση είναι ένας τρόπος για το πώς οι κοινωνίες μπορούν να διασφαλίσουν μια καλύτερη εκμετάλλευση των κοινών πόρων. Εμφανίζεται έτσι, όπως είναι σαφές, μια τρίτη λύση την οποία αποτελεί η αυτό-οργάνωση ή η συλλογική διαχείριση του πόρου.

⁵⁹⁵ Ως ωφέλειες προς διαμοιρασμό δεν πρέπει να νοούνται μόνο τα υλικά οικονομικά οφέλη από τις δραστηριότητες χρήσης και εκμετάλλευσης, αλλά και άυλα οφέλη, όπως ο διαμοιρασμός της επιστημονικής γνώσης που αποκτάται. Βλ. Shelton, D., “Common Concern of Humanity”, *Iustum Aequum Salutare*, vol. 1, The George Washington University Law School, 2009, p. 36. Βλ. επίσης, Wolfrum, R.,

συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης των Global Commons προωθούν στις περισσότερες περιπτώσεις ένα καθεστωτικό δίπολο και επί της ουσίας, μοιραία καταλήγουν σε καθεστώτα δυο ταχυτήτων. Η παραπάνω άποψη γίνεται σαφέστερη καταχωρώντας τα δίπολα που παρουσιάζονται στη διακυβέρνηση των Global Commons⁵⁹⁶: (α) Παράκτια Κράτη (Coastal State) – Περικλείστα Κράτη στην Ανοιχτή Θάλασσα (Land-locked State)⁵⁹⁷, (β) Κράτος – Εγγυητής (Sponsoring State) με υλικοτεχνική υποδομή για την εκμετάλλευση της Περιοχής – Κράτος που δεν έχει την υλικοτεχνική δυνατότητα εκμετάλλευσης της Περιοχής⁵⁹⁸, (γ) Διαστημικό Κράτος (Space-faring State) – Μη Διαστημικό Κράτος (Non Space-faring State)⁵⁹⁹, (δ) Συμβουλευτικό Μέρος Συνθήκης Ανταρκτικής (Antarctic Treaty Consultative Member) – Μη Συμβουλευτικό Μέρος Συνθήκης Ανταρκτικής (Non Antarctic Treaty Consultative Member)⁶⁰⁰, (ε) Αρκτικό Κράτος – Μη Αρκτικό Κράτος (Arctic State – Non Arctic State)⁶⁰¹, (στ) Κράτη Περιοχών Κατανομής πληθυσμών αποδημητικών ειδών Άγριων Ζώων (Range States) – Κράτη Εκτός Περιοχών Κατανομής (Non Range States)⁶⁰² και τέλος η πιο συχνή διάκριση γίνεται ανάμεσα σε Κράτη Αναπτυγμένα (Developed States) και Κράτη Αναπτυσσόμενα (Developing States)⁶⁰³.

Σημασία, λοιπόν, έχει τα δυο άκρα του δίπολου αμφότερα να είναι αποδέκτες των ωφελειών από την πρόσβαση και τη χρήση των Global Commons. Φυσικά, λόγω της μη ολοκλήρωσης του αναπτυξιακού φαινομένου στις αναπτυσσόμενες χώρες τα συμβατικά καθεστώτα προβλέπουν ειδική μεταχείριση για αυτά. Το πιο ενισχυμένο καθεστώς διαχείρισης για τους αναπτυσσόμενους είναι η Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας, όπως διαρθρώνεται στην UNCLOS, όπου η Περιοχή και ο ορυκτός της πλούτος ανήκει σε ολόκληρη την ανθρωπότητα και τα οφέλη της εκμετάλλευσης του πρέπει να διανέμονται σε όλους με ιδιαίτερη πρόνοια για τις ανάγκες των αναπτυσσόμενων Κρατών⁶⁰⁴. Το ίδιο προβλέπει και η Moon Agreement για τη Σελήνη και τους φυσικούς της πόρους. Αλλά και η Σύμβαση Πλαίσιο και το Πρωτόκολλο του Κιότο προβλέπουν την αρχή της κοινής αλλά διαφοροποιημένης ευθύνης (common but differentiated responsibility principle) για το φαινόμενο της κλιματικής αλλαγής.

Επειδή, όμως, τα αναπτυσσόμενα Κράτη του Νότου και τα αναπτυγμένα Κράτη του Βορρά είναι τυπικώς και νομικώς ίσα, ενώ ουσιαστικά τα Κράτη του Βορρά (και οι

“Common Heritage of Mankind” in Bernhard, R., *Encyclopedia of Public International Law: Law of the Sea Air and Space*, 1989, p. 65.

⁵⁹⁶ Πολλές φορές τα συμβατικά καθεστώτα δεν αναφέρονται και στα δυο μέρη ενός διπόλου. Αναφέρονται στο ένα (πχ Space-faring States), αλλά είναι αυτονόητη και η ύπαρξη του άλλου.

⁵⁹⁷ Βλ. UNCLOS.

⁵⁹⁸ Βλ. UNCLOS και Συμφωνία Νέας Υόρκης.

⁵⁹⁹ Βλ. OST και Moon Agreement.

⁶⁰⁰ Βλ. Συνθήκη Ανταρκτικής.

⁶⁰¹ Βλ. Διακήρυξη Ottawa.

⁶⁰² Βλ. Σύμβαση Βόννης για τα Αποδημητικά Είδη Άγριων Ζώων.

⁶⁰³ Βλ. Σύμβαση της Βιέννης για την Προστασία της Στιβάδας του Οζοντος, Σύμβαση Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή και Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα.

⁶⁰⁴ Βλ. Τσάλτας, Γ., *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών: Διεθνής Πολιτική – Διεθνές Δίκαιο – Διεθνής Οργάνωση*, τμ Β', Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 40. Βλ. Άρθρο 144 UNCLOS. Βλ. Ραντόπουλος, Ε., *Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου: Αντικειμενισμός ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014, σελ. 149.

πολυεθνικές επιχειρήσεις τους) υπερισχύουν σε όρους οικονομικούς και τεχνολογικούς⁶⁰⁵, ο καλύτερος τρόπος για να γεφυρωθεί το χάσμα και να μεταβούμε σε μια διανεμητικά δίκαιη διακυβέρνηση των Global Commons εντοπίζεται στην πρόβλεψη για μεταφορά τεχνολογίας (technology transfer)⁶⁰⁶ από τα αναπτυγμένα στα αναπτυσσόμενα Κράτη στο πλαίσιο μιας ευρύτερης διαδικασίας οικοδόμησης ικανοτήτων (capacity building), ώστε να εξοπλιστούν με τεχνολογία και τεχνογνωσία για την συμμετοχή τους στο διαμοιρασμό των οφελών. Οι μέθοδοι της μεταβίβασης τεχνογνωσίας έχει ως σταθερούς άξονες αφενός μεν την ανάπτυξη της εγχώριας τεχνολογίας και αφετέρου δε την κατάρτιση των επιστημόνων με τη συμμετοχή τους σε δραστηριότητες στα Global Commons⁶⁰⁷. Τη σημασία της μεταφοράς τεχνολογίας στην επιτάχυνση του αναπτυξιακού φαινομένου στις αναπτυσσόμενες χώρες υπογραμμίζει και η Γενική Συνέλευση ΟΗΕ στη *Διακήρυξη περί της Χρήσης της Επιστημονικής και Τεχνολογικής Προόδου προς τα Συμφέροντα της Ειρήνης και προς Όφελος της Ανθρωπότητας* (1975)⁶⁰⁸.

Πολλά αναπτυσσόμενα Κράτη δεν διαθέτουν την τεχνολογία για να εξερευνήσουν και να εκμεταλλευτούν τα Global Commons. Μέχρι σήμερα, παρατηρείται μια άρνηση των αναπτυγμένων Κρατών που διαθέτουν αυτή την τεχνολογική ικανότητα, να την μεταφέρουν στα αναπτυσσόμενα. Αυτό αποτυπώθηκε ξεκάθαρα στην Ψυχροπολεμική περίοδο που τόσο οι ΗΠΑ, όσο και η ΕΣΣΔ μέσω των πολιτικό-στρατιωτικών τους συμμαχιών (NATO, Σύμφωνο Βαρσοβίας) συνομολόγησαν πολλές διμερείς συνθήκες με Κράτη για τον έλεγχο των εξαγωγών τεχνολογίας. Μετά τον Ψυχρό Πόλεμο η διαμάχη Ανατολής – Δύσης ήρθε στο τέλος της και το χάσμα τεχνολογικής ανάπτυξης παρέμεινε μόνο στον άξονα Βορρά – Νότου. Μετά την επίθεση 9/11 ο περιορισμός εξαγωγών τεχνολογίας έγινε αυστηρότερος κάνοντας την πρόσβαση των αναπτυσσόμενων στα Global Commons, ακόμη πιο δύσκολη⁶⁰⁹.

⁶⁰⁵ Αυτό συμβαίνει λόγω της οικονομικής δυνατότητας τους να επενδύουν σε έρευνα και ανάπτυξη έργων. Βλ. Guadamuz, A., “The Future of Technology Transfer in the Global Village”, *Journal of World Intellectual Property*, vol. 3, 2000, p. 592.

⁶⁰⁶ Το Σχέδιο Διεθνούς Κώδικα Συμπεριφοράς του ΟΗΕ για τη Μεταφορά Τεχνολογίας ορίζει ως τεχνολογία ως « ... τη συστηματική γνώση για την παρασκευή ενός προϊόντος, για την εφαρμογή μιας διαδικασίας ή για την παροχή μιας υπηρεσίας και δεν εκτείνεται σε μεταβιβάσεις, που περιλαμβάνουν απλή αγορά ή εκμίσθωση αγαθών». Βλ. UNCTAD. *Draft International Code of Conduct on the Transfer of Technology*, 1985, available at: <http://www.unctad.org/en/pub/pubframe.htm>.

⁶⁰⁷ Το τεχνολογικό χάσμα έγκειται σε ένα επίπεδο τεχνολογίας, που θεωρητικά θα μπορούσε να επιτευχθεί, όμως δεν έχει εφαρμοστεί ακόμη από ορισμένα Κράτη για λόγους οικονομικούς. Βλ. Kmenta, J., “Economic theory and Transfer of Technology” in Spencer, D., – Woroniak, A. (ed.), *The Transfer of Technology to Developing Countries*, Praeger Publishers. 1967, p. 39.

⁶⁰⁸ Στο προοίμιο αναφέρεται, inter alios, “Aware that the transfer of science and technology is one of the principal ways of accelerating the economic development of developing countries”. Βλ. UNGA resolution 3384 (XXX) of 10 November 1975 on *Declaration on the Use of Scientific and Technological Progress in the Interests of Peace and for the Benefit of Mankind*, available at: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ScientificAndTechnologicalProgress.aspx>.

⁶⁰⁹ Βλ. Leister, V. – Frazier, M., “From Local to Global Commons: Applying Ostrom’s Key Principles for Sustainable Governance”, *Lund Conference on Earth System Governance: Towards a Just and Legitimate Earth System Governance: Addressing Inequalities*, 2012, available at: http://www.earthsystemgovernance.org/lund2012/html/full_papers.html.

Αν και σε επίπεδο ρητορικής ζητήθηκε η προσθήκη της φράσης «λαμβάνοντας υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες και τα συμφέροντα των αναπτυσσόμενων Κρατών»⁶¹⁰ στα κείμενα των περισσότερων – αν όχι όλων των διεθνών ρυθμιστικών καθεστώτων των Global Commons, σε πρακτικό επίπεδο πέραν της συμμετοχής στις διαβουλεύσεις και στη λήψη αποφάσεων, όλες οι υπόλοιπες αξιώσεις των αναπτυσσόμενων Κρατών αναφορικά με τη μέριμνα για τις ιδιαίτερες ανάγκες τους και τα συμφέροντα τους διέφεραν σε μεγάλο βαθμό⁶¹¹. Αυτό οφείλεται στο διαφορετικό context εντός της ομάδας των ίδιων των αναπτυσσόμενων Κρατών που υφίστατο για λόγους γεωγραφικούς, όπως η γεωγραφική διαφορά ανάμεσα σε αναπτυσσόμενα Κράτη περικλειστα ή γεωγραφικώς μειονεκτούντα, που δεν έχουν δυνατότητα ανάπτυξης του μέγιστου εύρους θαλάσσιων ζωνών και αναπτυσσόμενα Κράτη με εκτεταμένες ακτές και αρκετό θαλάσσιο χώρο ώστε να αναπτύξουν το μέγιστο δυνατό εύρος θαλάσσιων ζωνών κι ακόμη και εκτεταμένη υφαλοκρηπίδα.

Μάλιστα, η έλλειψη πρακτικής εφαρμογής της πρόβλεψης περί πρόνοιας για τις ιδιαίτερες ανάγκες των αναπτυσσόμενων Κρατών οδήγησε τα αναπτυσσόμενα Κράτη να κοιτούν με καχυποψία τα ίδια τα ρυθμιστικά καθεστώτα των Global Commons ως μηχανισμούς εξυπηρέτησης των συμφερόντων των αναπτυγμένων Κρατών. Αυτό φάνηκε έντονα στις περιπτώσεις της *Σύμβασης Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή*, της *Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα* και της *Σύμβασης για την Προστασία της Στιβάδας του όζοντος*, τις οποίες τα αναπτυσσόμενα Κράτη δεν ήταν πρόθυμα να υιοθετήσουν καθώς πίστευαν ότι οι καθεστωτικοί τους όροι εμποδίζουν την επιτάχυνση της ανάπτυξης τους, με τον ίδιο τρόπο που συντελέστηκε στην περίπτωση των αναπτυγμένων Κρατών. Αλλά και στην περίπτωση του καθεστώτος της UNCLOS για το Διεθνή Βυθό οι φόβοι των αναπτυγμένων Κρατών για μαζική αξίωση των αναπτυσσόμενων για μεταφορά τεχνολογίας δυνάμει του Μέρους XI της UNCLOS οδήγησε στην τροποποίηση της πρόβλεψης αυτής μέσα από την Συμφωνία της Νέας Υόρκης (1994)⁶¹².

⁶¹⁰ Βλ. για παράδειγμα τη Διεθνή Συνθήκη για τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους, όπου η Συνέλευση του FAO υιοθέτησε καθεστώς διεθνούς κηδεμονίας σε 12 μεγάλα ex situ συλλογές γονιδιωμάτων υπο την αιγίδα της Συμβουλευτικής Επιτροπής Αγροτικής Έρευνας. Το γονιδιακό υλικό του Παραρτήματος I ως εμπιστευτικό υπόκειται σε διαχείριση από φιλοξενούν Κράτος ή θεσμό ως εμπιστευματοδέκτη, με μνεία σε οφέλη διεθνούς κοινότητας και «ιδιαίτερα των αναπτυσσόμενων Κρατών». Η διεθνική πρόσβαση στο πολυμερές σύστημα διέπεται από Συμφωνία μεταφοράς υλικού (2006), η οποία έχει προβλέψει και για ζητήματα διαμοιρασμού ωφελειών (όχι ιδιαίτερος συμβατό με το σύστημα διαμοιρασμού ωφελειών του Πρωτοκόλλου Nagoya της CBD). Βλ. Sand, P., “Accountability for the Commons: Reconsiderations” in Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017, p. 19.

⁶¹¹ Σε γενικές γραμμές, τα δυτικά κράτη παρείχαν οικονομική βοήθεια για την ανάπτυξη των φτωχότερων κρατών με πολλούς τρόπους, αλλά είναι συνήθως απρόθυμοι να αναγνωρίσουν ή να αναλάβουν οποιαδήποτε νομική υποχρέωση να βοηθήσουν τα φτωχότερα κράτη μεταφέροντας σε αυτά τεχνολογία. Βλ. Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7th ed., Routledge, 1997, p. 30.

⁶¹² Η *Συμφωνία της Νέας Υόρκης* προβλέπει ότι αν η Επιχείρηση και τα αναπτυσσόμενα Κράτη επιθυμούν τη μεταφορά τεχνολογίας θα μπορούν να την αναζητούν σε όρους εμπορικούς και σε όρους ελεύθερης αγοράς. Αν δεν είναι σε θέση να αποκτήσουν τεχνολογία, η Διεθνής Αρχή θα ζητούσε από τις συμβεβλημένες εταιρείες και τα Κράτη – εγγύησης να συνεργαστούν στη διευκόλυνση της απόκτησης της σε δίκαιους και εύλογους εμπορικούς όρους συμβατούς με το καθεστώς προστασίας των πνευματικών δικαιωμάτων. Βλ. Anderson, D., *Modern Law of the Sea: Selected Essays*, Publication of Ocean Development, vol. 59, Martinus Nijhoff Publishers Leiden / Boston, 2008, p. 359. Το 2003 η

Ένας εκ των παραγόντων επιτυχίας του καθεστώτος για την αντιμετώπιση της εξασθένησης της στιβάδας του όζοντος έγκειται στην ισορροπία των συμφερόντων αναπτυγμένων Βορρά – αναπτυσσόμενων Νότου⁶¹³. Το *Πρωτόκολλο Μόντρεαλ* (1987) προέβλεπε προοδευτική κατάργηση της παραγωγής και της κατανάλωσης ορισμένων τύπων χημικών ουσιών που είχαν επιβλαβείς για όζον συνέπειες με καθορισμένα χρονοδιαγράμματα (χλωροφθοράνθρακες και αλογόνα). Σταδιακές τροποποιήσεις στα Παραρτήματα του Πρωτοκόλλου προσέθεσαν και άλλες ουσίες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα το Μεθυλοβρωμίδιο που προσετέθη με απόφαση των Μερών στην 4^η COP (1992). Εξαιρετικό καθεστώς προβλεπόταν για τα αναπτυσσόμενα Κράτη. Ενώ για τα αναπτυγμένα Κράτη προβλεπόταν σταδιακή κατάργηση παραγωγής και κατανάλωσης μεθυλοβρωμιδίου στα επόμενα χρόνια εκκινώντας από το 2005, τα αναπτυσσόμενα Κράτη είχαν τη δυνατότητα να ξεκινήσουν την προοδευτική μείωση από το 2015 «καθώς δεν ήταν εύκολο να αντικαταστήσουν τους CFCs με άλλη εναλλακτική ουσία». Όμως και πάλι δε σημειώθηκε ουσιώδης μεταφορά τεχνολογίας από Κράτη Βορρά σε Κράτη Νότου⁶¹⁴.

Η γεφύρωση του χάσματος περιπλέκεται και από τη μεγάλη διάσταση συμφερόντων, που παρουσιάζεται και εντός της ίδιας της ομάδας αναπτυσσόμενων Κρατών με την εμφάνιση των λεγόμενων αναδυόμενων οικονομιών, δηλαδή αναπτυσσόμενων Κρατών, που μπαίνουν σε τροχιά ανάπτυξης και δραστηριοποιούνται στην πρόσβαση και χρήση των Global Commons (πχ Κίνα, Ινδία, Βραζιλία)⁶¹⁵. Για παράδειγμα, πρόβλημα δημιουργεί η διάσταση συμφερόντων μεταξύ αναδυόμενων οικονομιών, που διαθέτουν τη δυνατότητα εξερεύνησης του διαστήματος και αναπτυσσόμενων Κρατών του Ισημερινού που για να προστατεύσουν τα συμφέροντα τους διεκδικούν κυριαρχικά δικαιώματα σε συγκεκριμένες θέσεις της γεωστατικής τροχιάς υπεράνω του εδάφους τους. Το ίδιο συνέβαινε και στην περίπτωση εξασθένησης της στιβάδας του όζοντος και της κλιματικής αλλαγής, όπου οι αναδυόμενες οικονομίες σε αντίθεση με τα υπόλοιπα αναπτυσσόμενα Κράτη ταυτίζονταν με τα παραδοσιακά συμφέροντα των αναπτυγμένων Κρατών. Ως εκ τούτου, η συλλογική διαπραγματευτική ισχύς των αναπτυσσόμενων Κρατών εξανεμίστηκε⁶¹⁶.

Διακυβερνητική Επιτροπή Ωκεανογραφίας (IOC) εξέδωσε Κριτήρια και Κατευθυντήριες Γραμμές για την Μεταφορά Θαλάσσιες Τεχνολογίας (πληροφόρηση για θαλάσσιες επιστήμες, εγχειρίδια, εξοπλισμός και τεχνογνωσία λήψης δειγμάτων, εγκαταστάσεις και εξοπλισμός παρατήρησης, υπολογιστές και εξειδικευμένα λογισμικά και εμπειρογνωμοσύνη και αναλυτικές μεθόδους). Το κέντρο βάρους τους πέφτει στα συμφέροντα αναπτυσσόμενων κρατών.

⁶¹³ Βλ. Joyner, Chr., - Martell, El., “Looking back to see ahead: UNCLOS III and lessons for global commons law”, *Ocean Development & International Law*, vol. 27, 1996, pp. 73 – 95.

⁶¹⁴ Αντίθετα, το εντυπωσιακό είναι ότι ακόμη και τα αναπτυγμένα Κράτη (πχ ΗΠΑ) ζήτησαν το 2003 εξαιρετικό καθεστώς για τη χρήση της ουσίας σε εντομοκτόνα. Στις COPs των επόμενων ετών εξαιρέθηκαν πολλά Κράτη. Βλ. Murphy, S., *Principles of International Law*, 2nd ed., West, 2012, p. 292.

⁶¹⁵ Για παράδειγμα, η Κίνα αν και αρχικά εκπροσωπούσε τις αναπτυσσόμενες χώρες που τάσσονταν υπέρ μιας συλλογικής διαχείρισης της Διεθνούς Βυθού μέσω της αρχής ΚΚΑ, μετά τη μεταρρύθμιση και το άνοιγμα της οικονομίας της, η χώρα βασισμένη στην αρχή της οικονομίας της αγοράς τάσσεται υπέρ της ελευθερίας εξερεύνησης και εκμετάλλευσης των πόρων της Περιοχής.

⁶¹⁶ Βλ. Schrijver, N., “Managing the global commons: common good or common sink?”, *Third World Quarterly*, vol. 37, 2016, p. 1258. Γίνονται προσπάθειες για αλληλοενίσχυση μεταξύ των αναπτυσσόμενων Κρατών μέσα από επίσημες πλατφόρμες και συμμαχίες όπως η , που προβλέπουν ανταλλαγή

Καθώς, τα Κράτη έχουν διαφορετικό βαθμό τεχνολογίας και τεχνογνωσίας αναφορικά με τον κυβερνοχώρο, εν πολλοίς αυτός ρυθμίζεται διαφορετικά σε κάθε εσωτερική έννομη τάξη. Αυτό οδηγεί και σε διαφορετική αντιμετώπιση με τα αναπτυγμένα Κράτη να παρέχουν πρόσβαση στο διαδίκτυο στο μεγαλύτερο δυνατό τμήμα του πληθυσμού και άλλα αναπτυσσόμενα Κράτη να μην μπορούν (πχ υποσαχάρια Αφρική) ή να μην θέλουν κάτι τέτοιο (Βόρειος Κορέα)⁶¹⁷.

Ένας ευέλικτος τρόπος να ενεργοποιηθούν οι διατάξεις περί μεταφοράς τεχνολογίας θα ήταν η υιοθέτηση συνοδευτικών *soft law* διαδικασιών, που θα επιτρέψουν στα πιο πρόθυμα αναπτυγμένα Κράτη ή οργανισμούς (ΕΕ) να προχωρήσουν σε παροχή τεχνικής βοήθειας προς τους αναπτυσσόμενους, συμπαρασύροντας βραχυ-μεσοπρόθεσμα και τα υπόλοιπα αναπτυγμένα Κράτη προς αντίστοιχες ενέργειες και με την παροχή κατάλληλων κινήτρων. Υφίσταται ήδη ένα *soft law* κείμενο που θα μπορούσε να αποτελέσει έναν αξιόπιστο οδηγό για μεταφορά τεχνολογίας. Πρόκειται για το Σχέδιο Διεθνούς Κώδικα Συμπεριφοράς για τη Μεταφορά Τεχνολογίας της Διασκέψεως των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD)⁶¹⁸. Το Σχέδιο αυτό παραθέτει ορισμένες μεθόδους μεταφοράς τεχνολογίας, ήτοι: (α) ανάθεση, πώληση ή αδειοδότηση βιομηχανικής ιδιοκτησίας, (β) μεταβίβαση τεχνογνωσίας και τεχνικής εμπειρογνωμοσύνης σε πεδία, όπως ο σχεδιασμός και η προτυποποίηση της τεχνολογίας, (γ) παροχή τεχνικής γνώσης για να εγκαθιστά και να χρησιμοποιεί τον εξοπλισμό και (δ) μεταφορά τεχνολογίας μέσα από συμφωνίες συνεργασίας βιομηχανιών. Η ευελιξία ενός παρόμοιου συμβατού με το σύγχρονο *context soft law* κειμένου μπορεί να ωθήσει σε επιτάχυνση το αναπτυξιακό φαινόμενο στον ανεπίσημα αποκαλούμενο Τρίτο Κόσμο.

(4.3) Προς ένα πιο Συμμετοχικό Σύστημα Παγκόσμιας Διακυβέρνησης

Για την αποτελεσματική διακυβέρνηση των *Global Commons* δεν είναι αρκετή η διασφάλιση της ελεύθερης πρόσβασης και χρήσης τους, αλλά αναγκαία κρίνεται και η διασφάλιση της πρόσβασης στην ίδια τη διακυβέρνηση τους. Συνεπώς, είναι σημαντικό ο όποιος ρυθμιστικός μηχανισμός να είναι συμπεριληπτικός (*inclusive*) και να μην αποκλείει κανένα δρώντα από τη διακυβέρνηση τους⁶¹⁹. Πρέπει να είναι αυθεντικά παγκόσμια τα καθεστώτα διακυβέρνησης. Σε όλο το θεσμικό οικοδόμημα θα πρέπει να συνυπολογίζονται κατά το δυνατόν περισσότεροι (κρατικοί ή μη) δρώντες, όπως για παράδειγμα αναφορικά με την ιδιότητα μέλους, το διαδικαστικό πλαίσιο για τη λήψη αποφάσεων, το διαμοιρασμό των οικονομικών υποχρεώσεων, ακόμη και την τοποθέτηση

επιστημονικών γνώσεων, κατάρτιση προσωπικού και τεχνική βοήθεια. Βλ. <https://www.unsouthsouth.org/>. Βλ. Το εξαιρετικό άρθρο: Gray, K., - Gills, B., “*South-South cooperation and the rise of the Global South*”, *Third World Quarterly*, vol. 37, 2016, pp. 557–574.

⁶¹⁷ Βλ. Costalli, St. – Fasani A., “*Securing Critical Infrastructures Against Direct Attack And Espionage*” in Catalano, Cl. (ed.), *Global Commons: threat or opportunity?*, FinMeccanica Research Department, 2013, p. 44.

⁶¹⁸ Βλ. UNCTAD. *Draft International Code of Conduct on the Transfer of Technology*, 1985, available at: <http://www.unctad.org/en/pub/pubframe.htm>.

⁶¹⁹ Βλ. Weiss, B., “*International Law in a Kaleidoscopic World*”, *Asian JIL*, vol. 1, 2011, p. 30.

της έδρας του διεθνούς θεσμού, η οποία θα πρέπει να αντανακλά την αντιπροσωπευτικότητα του⁶²⁰.

Αναφορικά με την ιδιότητα μέλους και τους κανόνες διαδικασίας ενδεικτικό είναι το παράδειγμα της διαφωνίας για τη διαχείριση των προτύπων διαδικτύου, όπου οι ΗΠΑ και η ΕΕ τίθενται υπέρ της Εταιρείας Διαδικτύου για Καταχωρημένα Ονόματα και Αριθμούς (ICANN), που είναι Αμερικανική ιδιωτική επιχείρηση επιφορτισμένη με την χωρική τοποθέτηση της διεύθυνσεως διαδικτυακού πρωτοκόλλου (IP address) εντός του Κυβερνοχώρου και την κατοχύρωση των ηλεκτρονικών ιστοσελίδων και διευθύνσεων. Άλλες χώρες όπως η Ρωσία και η Κίνα, υποστηρίζουν ότι είναι αρμοδιότερη η ITU, ως παγκόσμιος διακυβερνητικός οργανισμός εντός του Συστήματος του ΟΗΕ για την διαδικτυακή διακυβέρνηση.

Το μοναδικό παράδειγμα παγκόσμιου οργανισμού για την ορθόνομη συλλογική διαχείριση Global Commons είναι η Διεθνής Αρχή για το Βυθό (ISA). Σύμφωνα με την UNCLOS, στη Διεθνή Αρχή μετέχουν ipso facto όλα τα συμβαλλόμενα Κράτη σε UNCLOS. Ακολουθεί την κλασική τριμερή οργανική δομή των διεθνών οργανισμών, δηλαδή η θεσμική του διάρθρωση συνοψίζεται στη Συνέλευση, το Συμβούλιο και τη Γραμματεία. Η Συνέλευση είναι το όργανο πλήρους εκπροσώπησης, συμμετέχουν δηλαδή με δικαίωμα ψήφου όλα τα Κράτη Μέρη της UNCLOS και είναι ανώτατο όργανο το επιφορτισμένο με τη χάραξη πολιτικής και δίνει οδηγίες σε άλλα όργανα για να πραγματοποιήσουν το βασικό πρόγραμμα. Στο Συμβούλιο, το εκτελεστικό όργανο μερικής εκπροσώπησης που έχει αποφασιστικές αρμοδιότητες για την εφαρμογή των προγραμμάτων, συμμετέχουν 36 Κράτη Μέρη που εκλέγονται από τη Συνέλευση με βάση το οικονομικό⁶²¹ και το κριτήριο της ορθόνομης γεωγραφικής κατανομής⁶²². Η Γραμματεία, είναι το κλασσικό διοικητικής φύσεως όργανο. Εκτός από τη Διεθνή Αρχή προβλέφθηκε και η ίδρυση της Επιχείρησης (Enterprise) με χωριστή νομική προσωπικότητα για την καθεαυτό εξερεύνηση και εκμετάλλευση του πλούτου διεθνούς βυθού. Το Συμβούλιο συνεδριάζει σε 4 ομάδες με κάθε ομάδα να έχει δικαίωμα βέτο επί των άλλων 3 ομάδων. Μάλιστα, τα βιομηχανικά Κράτη ελέγχουν 2/4 ομάδες (μεγάλοι καταναλωτές και πρωτοπόροι επενδυτές). Η Συνέλευση για ζητήματα ουσίας λαμβάνει αποφάσεις με πλειοψηφία 2/3 και αν υπάρχει μειοψηφία μπορεί να ζητήσει γνωμοδότηση από το ΔΔΔΘ. Κατά κανόνα οι αποφάσεις θα λαμβάνονται με consensus. Το Συμβούλιο αποφαινεται επί προτάσεων δευτερευόντων οργάνων, όπως οικονομικές, τεχνικές και νομικές επιτροπές. Οι αποφάσεις του Συμβουλίου λαμβάνονται σε πρώτο βαθμό, ενώ η

⁶²⁰ Βλ. Catalano, Cl. (ed.), *Global Commons: threat or opportunity?*, FinMeccanica Research Department, 2013.

⁶²¹ Με βάση το οικονομικό κριτήριο εκλέγονται 18/36 Κράτη Μέλη Συμβουλίου και συγκροτούν 4 ομάδες: (α) μεγαλύτεροι καταναλωτές, (β) σημαντικότεροι επενδυτές, (γ) μεγαλύτεροι εξαγωγείς και (δ) Κράτη που θίγονται έμμεσα τα συμφέροντα τους από την εκμετάλλευση πόρων Περιοχής. Τα Κράτη αυτά είναι κυρίως αναπτυσσόμενα και περικλειστά, γεωγραφικώς μειονεκτούντα ή ΕΛΑΧ. Βλ. Τσάλτας, Γρ., *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών: Διεθνής Πολιτική – Διεθνές Δίκαιο – Διεθνής Οργάνωση*, τμ Β', Σιδέρης, Αθήνα, 2003, σελ. 153.

⁶²² Με βάση το γεωγραφικό κριτήριο εκλέγονται 18/36 Κράτη Μέλη Συμβουλίου από τη Συνέλευση. Η Συνέλευση πρέπει να λαμβάνει εξαιρετικά υπόψη την αντιπροσώπευση των περικλειστων κα γεωγραφικώς μειονεκτούντων αλλά και παράκτιων αναπτυσσόμενων με εκπροσώπηση λογικά ανάλογη προς τη Συνέλευση. *Ibid.*

Συνέλευση (στην οποία οι αναπτυσσόμενοι είναι πλειοψηφία) αποφάινεται σε δεύτερο και τελευταίο βαθμό. Με τη Συμφωνία της Νέας Υόρκης (1994), όμως, τα βιομηχανικά Κράτη μπορούν να μπλοκάρουν την λήψη αποφάσεων της Συνέλευσης σε θέματα διοικητικά, ή χρηματοδοτικά⁶²³.

Ένα διεθνές ρυθμιστικό καθεστώς θεωρείται παγκόσμιο, εφόσον επιτρέπει σε οποιοδήποτε Κράτος της διεθνούς κοινότητας να συμμετέχει σε αυτό, παρουσιάζει δηλαδή στοιχείο παγκοσμιότητας. Τα συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης των Global Commons είναι πραγματικά παγκόσμια, καθώς σε αυτά δύναται να συμμετέχει (και σε ορισμένες φορές πράγματι συμμετέχει) η συντριπτική πλειοψηφία των Κρατών. Αναμφισβήτητα, παγκόσμιο είναι το καθεστώς διακυβέρνησης της UNCLOS, των Συμβάσεων Διαστημικού Δικαίου, των Συμβάσεων για την αντιμετώπιση μεγάλων περιβαλλοντικών προβλημάτων (UNFCCC, CBD, Σύμβαση Βιέννης για Όζον, CMS). Ακόμη και το συμβατικό καθεστώς διακυβέρνησης της Συνθήκης της Ανταρκτικής θεωρείται παγκόσμιο, καθώς δίνει τη δυνατότητα συμμετοχής στα Κράτη με δυνατότητα επιλογής καθεστώτος⁶²⁴. Με λίγα λόγια, αν επιθυμούν να συμμετέχουν υπό το καθεστώς του συμβουλευτικού μέρους, οφείλουν να προχωρήσουν σε ουσιώδεις δραστηριότητες επιστημονικής έρευνας στην Ανταρκτική, διαφορετικά μπορούν και πάλι να συμμετέχουν με λιγότερα προνόμια υπό το καθεστώς του μη συμβουλευτικού μέρους. Βέβαια, το γεγονός ότι ένα συμβατικό καθεστώς είναι παγκόσμιο *de jure* δε συνεπάγεται και την *de facto* παγκοσμιότητα του, που εξαρτάται από την υιοθέτηση του από τα Κράτη⁶²⁵.

Η θεσμική ζωή δεν είναι στατική, αλλά αντίθετα παρουσιάζει δυναμικά στοιχεία και εξελίσσεται αέναα σε συνάρτηση με το συσχετικό εσωτερικό και εξωτερικό πεδίο αναφοράς (context). Έτσι, ενώ το καθεστώς *soft law* διακυβέρνησης της Αρκτικής μέσω του Αρκτικού Συμβουλίου δεν είναι παγκόσμιο, καθώς τα 8 Αρκτικά Κράτη επιδιώκουν να διατηρήσουν την πρωτοκαθεδρία τους, και σε αυτή ακόμη την περίπτωση παρατηρείται σταδιακό άνοιγμα και αποδοχή της ιδέας για συμμετοχή στη διακυβέρνηση και νεοεισερχόμενων μη Αρκτικών Κρατών, τόσο με τη χορήγηση καθεστώτος Παρατηρητή στις Συνόδους του Αρκτικού Συμβουλίου σε έναν ολοένα αυξανόμενο αριθμό Κρατών, αλλά και στη συμπερίληψη τους στις πρόσφατες διεθνείς συνθήκες που συνάπτονται με πρωτοβουλία των Αρκτικών Κρατών.

Η ανάπτυξη παγκόσμιων καθεστώτων για τη διαχείριση των Global Commons δεν αρχίζει και τελειώνει με την παγκοσμιότητα της συμμετοχής του συνόλου των Κρατών

---

⁶²³ Βλ. Ρούκουνας, Εμ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015, σελ. 320 – 325.

⁶²⁴ Βέβαια, η δυνατότητα συμμετοχής Κράτους στο ATS και συνεπώς η παγκοσμιότητα του εξαρτάται από την απόφαση των υφιστάμενων ATCM που με ειδική Σύνοδο αποφασίζουν τη συμπερίληψη ή μη στο κλειστό club τους νέων ενδιαφερομένων παικτών στην Ανταρκτική. Μάλιστα, στο ψυχροπολεμικό πεδίο αναφοράς (1989) σημειώθηκε περιστατικό, όπου η απόρριψη της πρότασης συμπερίληψης του Εκουαδόρ από τις ΗΠΑ με την αιτιολογία του «φτωχού επιστημονικά προγράμματος του», οδήγησε τη Χιλή να απορρίψει με τη σειρά της την ένταξη της Ολλανδίας στα ATCM. Βλ. Lebefer, R., “*The Exercise of Jurisdiction in the Antarctic Region and the Changing Structure of International Law: The International Community and Common Interest*”, Netherlands Yearbook of International Law, vol. 21, 1990, p. 84.

⁶²⁵ Βλ. *supra*, Μέρος Β', Κεφάλαιο III, 3.1.

της Διεθνούς Κοινότητας, αλλά απαιτεί την συμμετοχή διαφόρων διεθνών δρώντων σε πολλαπλά επίπεδα, δηλαδή και μη κρατικών δρώντων⁶²⁶. Ο όρος διεθνείς δρώντες χρησιμοποιείται ευρέως και περιλαμβάνει από Κράτη ως ενώσεις μη κρατικών δρώντων (πολυεθνικές επιχειρήσεις, ΜΚΟ, αυτόχθονες) ή και άτομα. Στην υφιστάμενη διακυβέρνηση των Global Commons παρατηρούνται δείγματα συμπερίληψης μη κρατικών δρώντων, όπως επί παραδείγματι η συμμετοχή εταιρειών τηλεπικοινωνιών στις αποφάσεις της ITU, οι προβλέψεις για τη συμπεριφορά των νομικών ή φυσικών προσώπων, που αναλάμβαναν την εξερεύνηση και εκμετάλλευση της Περιοχής και την πρωτότυπη για τα δεδομένα της διεθνούς δικαιοσύνης δικονομική τους θέση στο Τμήμα Θαλάσσιου Βυθού του ΔΔΔΘ⁶²⁷ και το ιδιότυπο καθεστώς που χορηγείται σε αυτόχθονες πληθυσμούς Αρκτικής στο Αρκτικό Συμβούλιο.

Συμπερασματικά, ενώ η de jure παγκόσμια συμμετοχή στη διακυβέρνηση των Global Commons φαίνεται να ικανοποιείται σε πολύ μεγάλο βαθμό, προς το παρόν η de facto παγκόσμια συμμετοχή παρουσιάζει κενά και το ίδιο ακριβώς συμβαίνει με τη συμμετοχή των μη κρατικών δρώντων σε αυτά. Η εστίαση σε soft law στοιχεία διακυβέρνησης που θα ενδυναμώσουν το εμπιστευματικό κεφάλαιο των Κρατών μεταξύ τους αλλά και μεταξύ των Κρατών και των μη κρατικών δρώντων θα επιταχύνει την ολοκλήρωση του δείκτη της παγκοσμιότητας των μηχανισμών διαχείρισης πόρων ή / και χώρων, που στην τελική ανήκουν σε όλους.

(4.4) Η Ανάγκη της Αναβάθμισης των Διεθνών Θεσμών Παγκόσμιας Διακυβέρνησης: Η Σημασία των Διαδικασιών Διαμοιρασμού Πληροφοριών (Information Sharing)

Ιδιαίτερα σημαντικό θεσμικό χαρακτηριστικό στη διακυβέρνηση των Global Commons αφορά τη συμπερίληψη καθεστωτικών προβλέψεων περί ανταλλαγής πληροφοριών και γενικότερα το στοιχείο του διαμοιρασμού των πληροφοριών (information sharing). Τα καθεστώτα διακυβέρνησης των Global Commons για λόγους μεγαλύτερης δυνατής συμμετοχής, δεν διαθέτουν αυστηρούς μηχανισμούς επιβολής κυρώσεων (με εξαίρεση το Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ και του Κιότο), αλλά αντίθετα εστιάζουν στις θεσμικές εκείνες διαδικασίες, που με ήπιο (soft) τρόπο επιδιώκουν να θωρακίσουν την εφαρμογή του διεθνούς ρυθμιστικού καθεστώτος. Η συμμόρφωση επιτυγχάνεται μέσα από τις συνέπειες θετικές ή αρνητικές, που επιφέρουν τα προϊόντα του διαμοιρασμού των πληροφοριών. Επί παραδείγματι, αν το προϊόν των προσκομιζόμενων πληροφοριών καταλήγει σε διαπίστωση μιας κακόπιστης στάσης ενός εκ των συμμετεχόντων, θα επηρεαστεί το στοιχείο της «φήμης» του (reputation) και ως εκ τούτου, οι ενδεχόμενες κοινωνικές κυρωτικές συνέπειες (reputational sanctions)⁶²⁸ από τη συνέχιση της

⁶²⁶ Βλ. Wooten M., - Hoffman A., “Organizational fields: Past, present and future” in Greenwood, R., - Oliver C., - Suddaby, R., - Sahlin, K. (ed.), *The Sage Handbook of Organizational Institutionalism*, Sage, London, 2008, pp. 130–148.

⁶²⁷ Βλ. Άρθρα 186 – 191 UNCLOS.

⁶²⁸ Μια καλή φήμη είναι σημαντική ιδίως στην περίπτωση εγκαθίδρυσης καθεστωτικών σχέσεων για την προστασία παγκόσμιων αγαθών, καθώς οικοδομεί την εμπιστοσύνη των συμμετεχόντων, εξασφαλίζει διάρκεια στο καθεστώς και συντονισμένη συνεργασία πιο εύκολη και λιγότερο δαπανηρή. Επίσης, δεν

παραβατικής συμπεριφοράς να τον προτρέπουν να επιστρέψει στην καθεστωτική ευθεία⁶²⁹.

Ο ρόλος της πληροφόρησης στο διεθνές δίκαιο είναι καίριος, καθώς αμβλύνει τις αβεβαιότητες αναφορικά με τις απολαβές (payoffs), τις αβεβαιότητες αναφορικά με τους καθεστωτικούς κανόνες και τις αβεβαιότητες αναφορικά με τις δράσεις. Τα 3 επίπεδα αβεβαιοτήτων μειώνουν το κίνητρο για συμμόρφωση με το διεθνές ρυθμιστικό καθεστώς μειώνοντας το κόστος της παραβίασης. Τα Κράτη δεν έχουν παρά μόνο ένα μικρό βαθμό ατελούς πληροφόρησης σχετικά με τις προθέσεις των υπόλοιπων Κρατών για συμμόρφωση ή μη, γεγονός που επηρεάζει τη διεθνή συνεργασία, το συντονισμό και φυσικά την εφαρμογή του διεθνούς καθεστώτος. Όπως έχει πει ο Keohane, «η υψηλής ποιότητας πληροφόρηση μειώνει τις αβεβαιότητες, που ενυπάρχουν στα διεθνή καθεστώτα αναφορικά με τις προθέσεις των υπόλοιπων μερών». Η ροή της πληροφόρησης δεν πρέπει να περιέχει μόνο αντικειμενικά εξωτερικά χαρακτηριστικά, όπως οι διαθέσιμοι πόροι και το νομοθετικό πλαίσιο των συμμετεχόντων, αλλά και υποκειμενικά – εσωτερικά χαρακτηριστικά, όπως ο τρόπος που αντιλαμβάνονται τους καθεστωτικούς όρους και οι ατομικές τους αξιολογήσεις της κατάστασης και οι ατομικές τους βλέψεις. Ιδίως, ο διαμοιρασμός πληροφοριών είναι κρίσιμος κατά την απόφαση ενός Κράτους να προσχωρήσει σε ένα καθεστώς, καθώς θα επιδιώξει να γνωρίσει τους υπόλοιπους συμμετέχοντες⁶³⁰.

Αβεβαιότητα αναφορικά με τους καθεστωτικούς κανόνες μπορεί να υφίσταται για διάφορους λόγους. Επί παραδείγματι, τέτοια αβεβαιότητα υπάρχει ως προς τη διαπίστωση εθιμικών κανόνων, αλλά και ως προς συμβατικούς κανόνες διατυπωμένους με ασάφεια. Η αβεβαιότητα ως προς τον κανόνα οδηγεί μοιραία σε αβεβαιότητα των Κρατών αναφορικά με το κατά πόσο θα επηρεαστεί η φήμη του από την εκάστοτε ενέργεια του. Το φαινόμενο αυτό οξύνεται αν αναλογιστεί κανείς τις διαφορετικές πεποιθήσεις και πολιτιστικό υπόβαθρο των Κρατών, που προχωρούν πολλές φορές σε διαφορετικές και ενίοτε συγκρουσιακές ερμηνείες των διεθνών κανόνων. Παρατηρείται, λοιπόν, ότι ένα Κράτος μπορεί καλόπιστα να θεωρεί ότι ενεργεί σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο, όμως άλλα Κράτη να διαφωνούν και συνεπώς να το θεωρούν Κράτος παραβάτη. Ο διαμοιρασμός πληροφόρησης ρυθμίζει το πρόβλημα της αβεβαιότητας των κανόνων, καθώς οι δρώντες γνωρίζουν τον τρόπο που οι υπόλοιποι εταίροι τους σκέφτονται και ως εκ τούτου επηρεάζει τη συμπεριφορά των Κρατών⁶³¹. Τέλος, η διάχυση της πληροφορίας συνεισφέρει στην αντιμετώπιση της αβεβαιότητας αναφορικά με τους δρώντες. Συχνά είναι δύσκολο να αξιολογηθεί από ένα Κράτος το ζήτημα του βαθμού συμμόρφωσης των Κρατών με τους διεθνείς κανόνες. Απαιτείται ορθή ποιότητα πληροφόρησης για να προχωρούν τα Κράτη σε δικαιολογημένες αντιδράσεις. Διαφορετικά, η κατηγορία σε

πρέπει να παραβλέπονται οι κοινωνικές συνέπειες από τη διεθνή εικόνα ενός Κράτους, όταν αποκτά κακή φήμη. Βλ. Guzman, An., *How International Law Works: A Rational Choice Theory*, Oxford University Press, 2008, p. 33.

⁶²⁹ Βλ. O'Brien, Em., - Gowan, R., "What Makes International Agreements Work: Defining Factors for Success", Center on International Cooperation, New York University, 2012, p. 8.

⁶³⁰ Βλ. Keohane, R., "The demand for international regimes" in Krasner, St. (ed.), *International Regimes*, Cornell University Press, London, 1983, p. 163.

⁶³¹ Ibid, p. 98.

βάρος ενός Κράτους για παραβίαση κανόνα του διεθνούς δικαίου δίχως να βασίζεται σε έγκυρες και επαρκείς πληροφορίες έχει σαν αποτέλεσμα τον άδικο διασυρμό του.

Μπορεί οι αβεβαιότητες ελλείψει σωστού μηχανισμού διαμοιρασμού πληροφοριών να οδηγούν τα Κράτη σε μη συμμόρφωση, όμως αυτό δεν σημαίνει ότι δεν υπάρχουν διορθωτικές διαδικασίες για την αποτροπή του φαινομένου αυτού. Συγκεκριμένα, τα Κράτη διαθέτουν μια σειρά από μεθόδους για βελτιστοποίηση του συστήματος ανταλλαγής πληροφοριών, όπως η συμπερίληψη σε συμβατικά κείμενα προαπαιτούμενης διαφάνειας, μέτρα για τη διασφάλιση συνεχούς ροής πληροφοριών, κα. Η βασική διαδικαστική υποχρέωση προς το σκοπό της εργαλειοποίησης του διαμοιρασμού πληροφοριών είναι η υποχρέωση ανταλλαγής πληροφοριών (μέσω εκθέσεων που συνήθως υποβάλλονται ανά τακτά χρονικά διαστήματα από τους συμμετέχοντες και έχουν συγκεκριμένο προτυποποιημένο μορφότυπο)⁶³². Ο εποπτικός ρόλος της υποχρέωσης υποβολής εκθέσεων οδηγεί σε μεγαλύτερη συμμόρφωση και επιτρέπει τη διάχυση της πληροφορίας ένδοκαθεστωτικά (μεταξύ Κρατών ή μεταξύ Κρατών και του αρμόδιου θεσμικού σώματος του διεθνούς ρυθμιστικού καθεστώτος) και εξωκαθεστωτικά (καθώς οι εκθέσεις σε ορισμένες περιπτώσεις γνωστοποιούνται και δημοσιεύονται προς ενημέρωση και των μη συμμετεχόντων). Εκτός αυτού, δημιουργείται μια κοινή γλώσσα επικοινωνίας μεταξύ των μερών του καθεστώτος και μια κοινή αίσθηση ότι πρέπει να προάγουν τους κοινούς στόχους οικοδομώντας πρώτα ένα κεφάλαιο εμπιστοσύνης, βασισμένο στην ανοιχτότητα της ροής πληροφοριών.

Όμως και στο πεδίο του διαμοιρασμού πληροφοριών τίθεται μια σειρά από προκλήσεις, που απειλούν να δυναμιτίσουν την ομαλή λειτουργία του διεθνούς καθεστώτος. Πρέπει να διευκρινιστεί ότι ορισμένα Κράτη επιδιώκουν τη χρήση της διαμοιραζόμενης πληροφορίας με σκοπό να χειραγωγήσουν τα υπόλοιπα Κράτη. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της απόκρυψης της παραβίασης από το Κράτος⁶³³. Μια από τις προκλήσεις που αντιμετωπίζει το στοιχείο του διαμοιρασμού των πληροφοριών αφορά την αγκύλωση των Κυβερνήσεων σε κρατικής ή ιδιωτικής φύσεως συμφέροντα⁶³⁴, με αποτέλεσμα να επιδιώκουν να περιορίσουν το εύρος της διαχεόμενης πληροφόρησης στο

⁶³² Βλ. Απόφαση Αριθ. 994/2012/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβούλιου της 25ης Οκτωβρίου 2012 για τη θέσπιση μηχανισμού ανταλλαγής πληροφοριών όσον αφορά τις διακυβερνητικές συμφωνίες μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών στον τομέα της ενέργειας, 27.10.2012, L/ 299/13.

⁶³³ Βέβαια, η χρήση της πληροφορίας μπορεί να επηρεάσει τη συμπεριφορά των Κρατών προς τη συμμόρφωση, ιδίως εφόσον αυτή η πληροφορία αξιοποιείται από διεθνείς οργανισμούς, διεθνή δικαιοδοτικά όργανα ή ακόμη και ομάδες πίεσης, όπως ΜΚΟ. Βλ. το παράδειγμα της δήλωσης της Γαλλίας για τερματισμό των ατμοσφαιρικών πυρηνικών δοκιμών στον Ειρηνικό, ως αποτέλεσμα μιας πολυετούς εκστρατείας ΜΚΟ, όπως η Greenpeace, και μιας ομάδας Κρατών (Νέα Ζηλανδία και Αυστραλία) και ενώ η περίπτωση παραβίασης ή μη διεθνών υποχρεώσεων της Γαλλίας εξετάζοταν από το Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης.

⁶³⁴ Η παρατήρηση και η μέτρηση του ωκεάνιου συστήματος είναι δύσκολη υπόθεση. Η πολυπλοκότητα εξαναγκάζει τους δρώντες να εμπλέκονται σε συλλογική δράση που βασίζεται σε ατελή concepts και αόριστες αρχές. Όταν όμως εγκαθιδρύονται θεσμοί συλλογικής δράσης υιοθετούν επίσημες προσλήψεις της δυναμικής του συστήματος και έτσι επηρεάζει την ατομική δράση. Ακολούθως, οι ιδιώτες επενδύουν σε κεφάλαιο, γνώση, τεχνολογία, επιχειρηματικότητα, επιστήμη, και έχουν συμφέροντα ως προς αυτές τις δραστηριότητες. Ως εκ τούτου, η ροή πληροφοριών φιλτράρεται από ιδιώτες και σημαντικές πληροφορίες αποκρύπτονται. Βλ. Wilson, J., "Scale and Costs of Fishery Conservation", IJC, vol. 1, 2007, pp.29–42.

ελάχιστο ανεχτό όριο⁶³⁵. Ο διαμοιρασμός πληροφοριών ενέχει ως έννοια το στοιχείο της ορθονομίας και της αμοιβαιότητας. Έχουν, όμως παρατηρηθεί περιπτώσεις, στις οποίες οι πληροφορίες διαχέονται μόνο από ορισμένα Κράτη και τα υπόλοιπα συμμετέχοντα στο καθεστώς Κράτη καρπώνονται από τη βάση δεδομένων, δίχως να συνεισφέρουν προσθέτοντας το δικό τους μερίδιο πληροφοριών, κάτι που ισοδυναμεί με free – riding. Άλλη πρόκληση στη διακυβέρνηση των Global Commons αναφορικά με την παροχή πληροφόρησης σχετίζεται με την παραπληροφόρηση, που οδηγεί σε αντίθετα από τα επιδιωκόμενα αποτελέσματα. Ο βασικός λόγος αδράνειας των κυβερνήσεων των αναπτυγμένων Κρατών για 50 χρόνια για ανάληψη δράσης προκειμένου να αντιμετωπιστεί η κλιματική αλλαγή συνίσταται στις εκστρατείες παραπληροφόρησης κυρίως σε ΗΠΑ⁶³⁶.

Ο διαμοιρασμός πληροφοριών αποτελεί σημαντική διαδικασία για την αποτελεσματική διακυβέρνηση των Global Commons⁶³⁷. Η προστασία και η διαχείριση αυτών των χωρικών πεδίων πόρων εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την επιστημονική πληροφόρηση και τα επιστημονικά δεδομένα. Η βιώσιμη πρόσβαση και χρήση των Global Commons καθώς και η μέριμνα για την περιβαλλοντική προστασία τους ή μάλλον την πρόληψη της περιβαλλοντικής τους υποβάθμισης, στηρίζεται στην πληροφόρηση και τη γνώση, που αποκτάται μέσω της τεχνολογικής προόδου. Όπως προαναφέραμε, η πληροφόρηση και ο διαμοιρασμός της πληροφορίας στην Ανταρκτική και την Αρκτική είναι ιδιαίτερα σημαντική, ενώ το ίδιο έχει διαπιστωθεί και για το καθεστώς της προστασίας του κλίματος και του όζοντος. Επιπλέον, ο διαμοιρασμός πληροφοριών και δεδομένων μεταξύ της Διεθνούς Αρχής και της Διεθνούς Επιτροπής Προστασίας των Καλωδίων (ICPC) ήρθε να καλύψει το κενό δικαίου της UNCLOS, αναφορικά με τη βιώσιμη και αβλαβή τοποθέτηση, χρήση, συντήρηση και απομάκρυνση των υποβρύχιων καλωδίων, που εφάπτονται στην Περιοχή⁶³⁸. Τέλος, το πιο δαπανηρό πρόγραμμα συντονισμού της

⁶³⁵ Η πρόβλεψη ενός συμβατικού καθεστώτος για λογοδοτική ευθύνη μέσω της υποβολής προτυποποιημένων εκθέσεων αντιμετωπίζεται με τη λογική του ελάχιστου κοινού παρονομαστή, ενώ σε πιο σπάνιες περιπτώσεις υποβάλλονται ακόμη και μηδενικές εκθέσεις.

⁶³⁶ Ήδη από τη δεκαετία '60, οι Συντηρητικοί σε ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Αυστραλία και οι διάφορες πολυεθνικές ιδιωτικές πετρελαϊκές επιχειρήσεις ως αντίδραση σε περιβαλλοντικό κίνημα έστησαν εκστρατείες παραπληροφόρησης για την κλιματική αλλαγή. Κεντρικές ιδέες συνοψίζονταν στα εξής: (α) δεν υπάρχει υπερθέρμανση του πλανήτη, (β) δεν είναι ανθρωπογενής και (γ) η μείωση θερμοκηπικών αερίων θα προκαλέσει χειρότερη ζημιά από αυτή που προκαλεί η χρήση τους. Κατηγόρησαν ως ψευδο-επιστημονικά τα στοιχεία που υποστήριζαν την κλιματική αλλαγή. Αυτό συνεχίστηκε μέχρι την εκλογή Obama και την εξαγγελία για μείωση θερμοκηπικών αερίων. Σήμερα, ο μεγαλύτερος αρνητής της κλιματικής αλλαγής είναι ο Αμερικανός Πρόεδρος Donald Trump. Βλ. Brown, D., "The Enormity of the Damage Done by the Climate Change Disinformation Campaign as the World Struggles to Implement the Paris Agreement" in Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017, p. 125.

⁶³⁷ Για παράδειγμα, η ίδια η Διεθνής Αρχή έχει συμπεριλάβει στον Κανονισμό 38 του Κώδικα Εξορύξεως την πρόβλεψη για παροχή πληροφοριών από τον εργολάβο προς τη Διεθνή Αρχή σχετικά με την Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, η οποία πρέπει να διενεργείται πριν την εξερεύνηση της Περιοχής. Βλ. ISA, *Recommendations for the Guidance of Contractors for the Assessment of Possible Environmental Impacts Arising from the Exploration for Polymetallic Nodules in the Area*, Doc. ISBA/7/LTC/1/Rev.1 of July 10, 2001.

⁶³⁸ Βλ. Takei, Y., "Law and Policy for International Submarine Cables: An Asia-Pacific Perspective", *Asian JIL*, vol. 2, 2012, p. 225. Ο συντονισμός του ορθού διαμοιρασμού πληροφοριών μεταξύ των δυο θεσμών στηρίζεται στην υπογραφή Μνημονίου Κατανόησης μεταξύ τους και τη συνεπαγόμενη χορήγηση του καθεστώτος παρατηρητή σε αμφότερα τα όργανα πλήρους εκπροσώπησης τους.

διαμοιραζόμενης πληροφόρησης αφορά την δημιουργία του Διεθνούς Διαστημικού Σταθμού (ISS)⁶³⁹.

Δυστυχώς υπάρχει μεγάλη επιστημονική αβεβαιότητα σε σχέση με τις κοινές πηγές παγκόσμιων πόρων. Τα χωρικά πεδία των παγκόσμιων πόρων, όπως το διάστημα και η Περιοχή, είναι απρόσιτα και το απέραντο μέγεθος τους δυσκολεύει τη συλλογή δεδομένων, ενώ πολλές φορές οι πόροι που περιέχουν είναι τόσο περίπλοκοι που δύσκολα καταλήγουν οι μελετητές σε σαφή και ασφαλή συμπεράσματα. Αυτό καταδείχθηκε έντονα στην περίπτωση της εξασθένισης της στιβάδας του όζοντος, όπου η επιστημονική αβεβαιότητα οδήγησε τους λήπτες αποφάσεων να καθυστερήσουν στην οικοδόμηση διεθνούς καθεστώτος για την ρύθμιση των χλωροφθορανθράκων για να αποφύγουν τις πολιτικές και οικονομικές πιέσεις⁶⁴⁰.

Παρά τις παραπάνω δυσκολίες σε δυο περιπτώσεις συμβατικών καθεστώτων έχει προβλεφθεί ένα αρκετά καινοτομικό σύστημα διαμοιρασμού πληροφοριών: (α) το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια της Σύμβασης για τη Βιοποικιλότητα και (β) τη Διεθνή Συνθήκη για τη Διατήρηση των Φυτικών Γενετικών Πόρων για τη Διατροφή και τη Γεωργία⁶⁴¹. Ιδίως, στην περίπτωση της βιοποικιλότητας στο σύνολο της (περιλαμβάνουσα τόσο τους φυτικούς γενετικούς πόρους, όσο και τους ζωικούς και μικροβιακούς πόρους) ένα από τα χαρακτηριστικά της ως Global Commons έγκειται στο πληροφοριακό υλικό που φέρει το κάθε συστατικό της στοιχείο υπό τη μορφή γονιδιώματος και γενετικών ακολουθιών. Έτσι, μπορεί τα ντουγκόνγκς να είναι θαλάσσια θηλαστικά, στα οποία όλοι έχουν πρόσβαση και χρήση για την υλική τους αξία (πχ παράγωγα τους), όμως παράλληλα η πρόσβαση και η χρήση τους έχουν και μια άυλη διάσταση (πχ πληροφορίες γενετικού υλικού τους). Το Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια περιλαμβάνει στο Άρθρο 20 προβλέψεις για information sharing μέσω του Γραφείου Ανταλλαγής Πληροφοριών Βιοασφάλειας (Biosafety Clearing House), το οποίο αναλαμβάνει το θεσμικό ρόλο της διάχυσης της πληροφορίας, όχι μόνο μεταξύ Κρατών, αλλά και δίνοντας πρόσβαση σε μη κρατικούς δρώντες, επιβεβαιώνοντας τη σημασία του δικαιώματος στην πρόσβαση στην πληροφόρηση. Με αυτό τον τρόπο το Πρωτόκολλο αποκτά κοινωνικό χαρακτήρα και έντονα στοιχεία διαφάνειας⁶⁴². Το επαναστατικό που εισήγαγε αναφορικά με τη διάθεση πληροφοριών το εν λόγω Πρωτόκολλο έγκειται στο γεγονός ότι ήταν η πρώτη πολυμερής περιβαλλοντική

Βλ. ISA, *Request for Observer Status in Accordance with Rule 82 , Paragraph 1 (e), of the Rules of Procedure of the Assembly on Behalf of the International Cable Protection Committee*: Note by the Secretariat, 3 March 2010, ISA Doc. ISBA/16/A/INF/1 (2010), Annex.

⁶³⁹ Βλ. Payette, J., “Research and Diplomacy 350 Kilometers above the Earth: Lessons from the International Space Station” in *Science & Diplomacy*, Vol. 1, No. 4, 2012, available at:

<http://www.sciencediplomacy.org/article/2012/research-and-diplomacy-350-kilometers-above-earth>

⁶⁴⁰ Βλ. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1998, p. 37.

⁶⁴¹ Εκτός από αυτούς τους πόρους παγκοσμίου ενδιαφέροντος, πολύ μεγάλος όγκος συμφωνιών διμερούς ή / και πολυμερούς φύσεως συναντά κανείς αναφορικά με τον κυβερνοχώρο. Συγκεκριμένα, έχουν ομαδοποιηθεί ως το 2018 περίπου 196 τέτοιες συμφωνίες πληροφόρησης και κυβερνοασφάλειας, που έχουν υπογράψει ανέρχονται σε τα 116 Κράτη. Βλ. Hitchens, T., - Goren, N., *International Cybersecurity Information Sharing Agreements*, Center for International and Securing, 2017, available at: <http://www.cissm.umd.edu/publications/international-cybersecurity-information-sharing-agreements>.

⁶⁴² Βλ. Για την κοινωνική διάσταση του Πρωτοκόλλου βλ. κυρίως Άρθρο 23 Πρωτοκόλλου Βιοασφάλειας.

συμφωνία, που αξιοποιούσε τη δυνατότητα του διαδικτύου για να δημοσιεύει τα αποτελέσματα της συλλογής πληροφοριών⁶⁴³. Η ITPGRFA προβλέπει ένα παγκόσμιο σύστημα πληροφοριών (Global Information System)⁶⁴⁴, μέσω του οποίου η σχετική πληροφόρηση μπορεί να διαμοιράζεται⁶⁴⁵. Μέχρι το 2013 δεν είχε υπάρξει κάτι τέτοιο αφήνοντας τις πληροφορίες αυτές στην αφάνεια και επιτρέποντας τη δράση των free-riders. Η ITPGRFA δεν προβλέπει νομική υποχρέωση διαμοιρασμού πληροφοριών⁶⁴⁶. Μέχρι την ολοκλήρωση του παγκοσμίου συστήματος, ο διαμοιρασμός πληροφόρησης αφήνεται στη διακριτική ευχέρεια των Κρατών. Λαμβάνοντας υπόψη, το γεγονός ότι οι φυσικοί / πληροφοριακοί αυτοί πόροι της βιοποικιλότητας κλείνονται στα όρια εθνικής δικαιοδοσίας ενός ή περισσότερων Κρατών (κοινοί πόροι), δεν πρέπει να εκπλήσσεται κανείς για τις ισχυρές πιέσεις των Κρατών να προτάξουν την εθνική τους κυριαρχία και συνεπώς να αποδυναμώνουν το διαμοιρασμό των πληροφοριών⁶⁴⁷.

Εν ολίγοις, η συμπερίληψη ενός συστήματος διαμοιρασμού πληροφοριών μπορεί να λειτουργήσει καταλυτικά για την απόκτηση εμπιστευματικών σχέσεων μεταξύ των Κρατών Μερών ενός διεθνούς ρυθμιστικού καθεστώτος και να οδηγήσει σε αποτελεσματικότερη διακυβέρνηση των Global Commons.

---

⁶⁴³ Βλ. Carforth, K., - Yifru D.-W., - Fujii, M., “Biosafety, the Cartagena Protocol and Sustainable Development” in Cordonier Segger, M.-C., - Perron-Welch, Fr., - Frison, Chr. (ed.), *Legal Aspects of Implementing the Cartagena Protocol on Biosafety*, Cambridge University Press, 2013, p. 26.

⁶⁴⁴ Προς το παρόν, το σύστημα αυτό βρίσκεται υπό δημιουργία. Το 2015 εξεδόθησαν από το αρμόδιο όργανο οι 7 στόχοι και το πρόγραμμα εργασίας πάνω στο οποίο προβλέπεται να λειτουργήσει το Παγκόσμιο Πρόγραμμα Πληροφόρησης.

Βλ. <http://www.fao.org/plant-treaty/areas-of-work/global-information-system/en/>.

⁶⁴⁵ Σύμφωνα με το Άρθρο 17 «Τα Συμβαλλόμενα Μέρη θα συνεργάζονται για να αναπτύξουν και να ενδυναμώσουν ένα παγκόσμιο σύστημα πληροφοριών για να διευκολύνουν την ανταλλαγή πληροφοριών, βασισμένα σε υφιστάμενα συστήματα πληροφοριών, για επιστημονικά, τεχνικά και περιβαλλοντικά ζητήματα σχετικά με τους φυτικούς γενετικούς πόρους για τη διατροφή και τη γεωργία».

⁶⁴⁶ Βλ. Halewood, M., López Noriega, I., Louafi, S. (ed.), *Crop Genetic Resources as a Global Commons: Challenges in international law and governance*, Routledge, 2013, p. 22.

⁶⁴⁷ Είναι αλήθεια ότι το φαινόμενο της βιοπειρατείας (biopiracy), κατά το οποίο Κράτη τεχνολογικά ικανά (ή πολυεθνικές επιχειρήσεις της ιθαγένειας τους) να αποκτούν πρόσβαση και χρήση σε βιολογικούς γενετικούς πόρους στο έδαφος Κρατών που δεν έχουν τέτοια δυνατότητα και μάλιστα χωρίς στο τέλος να διαμοιράζονται τα οφέλη από αυτή τη χρήση, αλλά ούτε και την τεχνολογία και τεχνογνωσία για την εκμετάλλευση των πόρων μαζί τους. Βλ. Jospeh, R., “International Regime on Access and Benefit Sharing: Where Are We Now?”, *Asian Biotechnology and Development Review*, vol. 12, 2010, p. 79.

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ: Η Δημιουργική Προσέγγιση της Συναρμογής του Hard Law και του Soft Law Μοντέλου Διακυβέρνησης των Global Commons: Η περίπτωση της Σύμβασης της Βόννης για τη Διατήρηση των Αποδημητικών Ειδών Άγριων Ζώων (1979)

Ο γράφων προτίμησε να κάνει μια προσωρινή παύση από τη συζήτηση για την παγκόσμια διακυβέρνηση των Global Commons – μιας και η συζήτηση αυτή δεν μπορεί να κλείσει, παρά μόνο αν «κλείσουν» όλα τα παγκόσμια κοινά – επιλέγοντας αντί μιας σύνοψης των γενικών και θεωρητικών συμπερασμάτων στα οποία οδηγήθηκε κατά τη συγγραφή της παρούσας μελέτης να προχωρήσει στην πρόταση για την υιοθέτηση ενός μοντέλου διακυβέρνησης, το οποίο να συναρμολογεί⁶⁴⁸ κατά τρόπο δημιουργικό την hard law προσέγγιση της διακυβέρνησης μέσω των διεθνών συμβατικών καθεστώτων με την soft law προσέγγιση της διακυβέρνησης μέσω των άτυπων – δηλωτικών καθεστώτων. Ο αναγνώστης θα αντιληφθεί ότι υπάρχει τελικά διέξοδος από την επερχόμενη «Τραγωδία των Κοινών».

Η πρώτη φάση της ρύθμισης των Global Commons υπό το διεθνές δίκαιο ξεκίνησε στα μέσα του 20^{ου} αιώνα και βασίστηκε περισσότερο στα διεθνή συμβατικά καθεστώτα και λιγότερο σε καθεστώτα soft law συμπληρωματικά και κατ' εξαίρεση ως μια ιδιότυπη *suī generis* κατάσταση διακυβέρνησης, του οποίου η έλλειψη δεσμευτικού χαρακτήρα ήταν η βασική αιτία της δριμείας κριτικής. Αξιολογώντας την αποτελεσματικότητα των συμβατικών καθεστώτων, κατά μια άποψη προκύπτει μια μάλλον ζοφερή εικόνα μιας διακυβέρνησης «εγκλωβισμένης» στο παγωμένο στατικό και αποστειρωμένο πεδίο αναφοράς της εποχής, που δημιουργήθηκε. Όμως, το πεδίο αναφοράς εξελίσσεται αέναα και επηρεάζει τα υφιστάμενα καθεστώτα. Ως αποτέλεσμα, όσο η τεχνολογία προοδεύει τόσο η συμβατική διακυβέρνηση καθίσταται αναχρονιστική και αναδύονται κενά δικαίου, που συχνά γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης από τα κυρίαρχα Κράτη είτε

---

⁶⁴⁸ Η λέξη «συναρμογή» δεν χρησιμοποιείται τυχαία, αλλά ο γράφων θεωρεί ότι είναι η προσφορότερη δυνατή λέξη μέσα στον κυκεώνα συνώνυμων λέξεων που διαθέτει η πλούσια ελληνική γλώσσα για να περιγράψει τη συνδυαστική προσέγγιση. Σύμφωνα με τον Μπαμπινιώτη, το λήμμα «συναρμογή» ορίζεται ως εξής: «η σύνδεση επιμέρους πραγμάτων ή τμημάτων με ακρίβεια και σταθερότητα, ώστε να δημιουργηθεί ένα στέρεο σύνολο». Σύμφωνα με μια άποψη, αποτελεσματικό είναι ένα συνδυαστικό μοντέλο διακυβέρνησης των Global Commons, δηλαδή ένα μοντέλο διακυβέρνησης που να συνδυάζει τους επιμέρους τρόπους ρύθμισης ενός αντικειμένου από το διεθνές δίκαιο, ήτοι τα διεθνή καθεστώτα hard law και τα soft law κείμενα. Η συναρμογή του hard law με το soft law πρέπει να γίνεται με τρόπο σαφή και ακριβή και να παρέχει σταθερότητα διακυβέρνησης (δεν επιδιώκεται το «ξήλωμα» του αναχρονιστικού hard law, αλλά αντίθετα επιδιώκεται ο εκσυγχρονισμός του με τρόπο δημιουργικό μέσα από διαδικασίες, θεσμούς και δρώντες άτυπους – soft law). Το ομόρριζο ρήμα, «συναρμόζω», όπως παρατίθεται από τον Μπαμπινιώτη, επεξηγεί καλύτερα το σκεπτικό του γράφοντος: «συνδέω (μέρη ή πράγματα), ώστε να βρίσκονται σε αρμονία μεταξύ τους και να αποτελούν ενιαίο και λειτουργικό σύνολο». Όχι μόνο δεν πρόκειται για αναθεωρητική προσέγγιση της υφιστάμενης διακυβέρνησης των Global Commons συμβατικού ή δηλωτικού τύπου, αλλά αντίθετα αναζητείται το στοιχείο της αρμονίας μεταξύ των βραχιόνων διακυβέρνησης, ήτοι του hard law και του soft law, ώστε να επιτευχθεί ένα στέρεο, ενιαίο και λειτουργικό σύνολο, το οποίο θα διαθέτει τόσο το σκληρό πλαίσιο για τη διασφάλιση ενός *minimum* επιπέδου προστασίας και διαχείρισης του εκάστοτε Global Commons, όσο και τις ευέλικτες εκείνες διαδικασίες, που θα βοηθούν στην βιώσιμη εξέλιξη του υβριδικού καθεστώτος διακυβέρνησης με τους απαραίτητους διορθωτικούς μηχανισμούς και μεθόδους παθητικοποίησης ενδεχόμενων εξωγενών χτυπημάτων, καθιστώντας το τελικά ανθεκτικό και προσαρμόσιμο στο αέναα εξελισσόμενο πεδίο αναφοράς του. Βλ. Μπαμπινιώτης, Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 1998, σελ. 1716, λημμ. «συναρμογή», «συναρμόζω».

αφ' εαυτών, είτε υπό το προκάλυμμα της ιδιωτικής δραστηριοποίησης. Ο διαστημικός τομέας πόρων διέπεται από ένα πλέγμα συμβατικών κειμένων το οποίο δημιουργήθηκε τις δεκαετίες 1960 – 1980, σε μια εποχή, όπου είχε επικρατήσει το ψυχροπολεμικό κλίμα και η οποιαδήποτε υπόνοια διαστημικού υπο-τροχιακού τουρισμού ή διαστημικών σκουπιδιών ανήκε στη σφαίρα επιστημονικής φαντασίας του Isaac Asimov. Αλλά και η UNCLOS δεν θα μπορούσε να προβλέψει ότι η τεχνολογική πρόοδος θα οδηγούσε στη δυνατότητα βιοεξερεύνησης / βιοαναζήτησης (bioprospecting) των βιολογικών γενετικών πόρων της θάλασσας. Επίσης, τα συμβατικά καθεστώτα διακυβέρνησης «ξεπερνιούνται» από την ανακάλυψη νέων επιστημονικών δεδομένων, που τα καθιστούν «αδρανή» και αμήχανα στην αντιμετώπιση των νέων προκλήσεων. Ως εκ τούτου, είναι απαραίτητη η ενσωμάτωση μηχανισμών ευέλικτων και δημιουργικών τρόπων προσαρμογής των καθεστώτων αυτών στο νέο περιβάλλον.

Πιο πρόσφατα, ανέκυψαν ορισμένα καθεστώτα soft law διακυβέρνησης συγκεκριμένων Global Commons, όπως το καθεστώς της Αρκτικής ή του κυβερνοχώρου. Τα καθεστώτα αυτά δεν είναι ολοκληρωμένα (comprehensive) και η μη νομικώς δεσμευτική φύση τους εγείρει ερωτηματικά σχετικά με την αποτελεσματικότητα της εν λόγω διακυβέρνησης. Το καθεστώς της Αρκτικής βασίζεται εν πολλοίς σε έναν άτυπο και αδύναμο soft law θεσμό, που ως συντονιστικό forum μερικής εκπροσώπησης (μόνο Αρκτικών Κρατών) αντιμετωπίζει τομεακά το συγκεκριμένο Global Commons, εστιάζοντας στην περιβαλλοντική προστασία του μέσω ενός soft law κειμένου (AEPS). Αλλά και το καθεστώς που διέπει τον κυβερνοχώρο κάθε άλλο παρά ολοκληρωμένο πρέπει να θεωρείται καθώς τα Εγχειρίδια Ταλλίν 1.0 και 2.0 συνιστούν soft law κείμενα που αναλώνονται αποκλειστικώς στο ζήτημα του νομικού καθεστώτος του κυβερνοπόλεμου (cyberwarfare). Η απόφαση μερικών κυρίαρχων Κρατών (Αρκτικά Κράτη ή Κράτη Μέλη NATO) να προχωρήσουν σε τομεακή βήμα – προς – βήμα προσέγγιση βασισμένη στο soft law είναι αναμφισβήτητα μια πρόοδος προς τη διακυβέρνηση των Global Commons, αλλά φαίνεται ότι στην παρούσα φάση του διεθνούς δικαίου των Global Commons τα καθεστώτα αυτά είναι ακόμη ατελή, σε εμβρυακή κατάσταση και απαιτούν μια πιο στέρεη βάση για τη γέννηση μιας αποτελεσματικής διακυβέρνησης.

Παρά το μονοδιάστατο χαρακτήρα της συμβατικής ή δηλωτικής διακυβέρνησης των Global Commons, η εικόνα δεν είναι άσπρη ή μαύρη. Τα τελευταία χρόνια παρουσιάζεται η τάση να παρεισφρέουν στα συμβατικά καθεστώτα στοιχεία απάλυνσης – soft law, καθιστώντας τα πιο ευέλικτα και επιδεκτικά προσαρμογής στις εξελίξεις της διεθνούς δικαιοταξίας, και η τάση να παρεισφρέουν στα δηλωτικά καθεστώτα στοιχεία σκλήρυνσης – hard law, καθιστώντας τα πιο σταθερά και υπολογίσιμα. Για παράδειγμα, το συμβατικό καθεστώς της UNCLOS για τη διακυβέρνηση της Περιοχής συμπληρώνεται από τον *Κώδικα Εξόρυξης για τους Πολυμεταλλικούς Κονδύλους (2001)* και τον *Κώδικα Εξόρυξης για τα πολυμεταλλικά σουλφίδια (2010)*. Αλλά και το ATS συμπληρώνεται από soft law κείμενα (πχ *Κώδικες Συμπεριφοράς από την Επιτροπή Πρωτοκόλλου Μαδρίτης (1991)*, *Κατευθυντήριες Γραμμές για τη Λειτουργία Αεροσκαφών κοντά σε Συγκεντρώσεις Πτηνών στην Ανταρκτική (ATCPs (2004))*). Αναφορικά με τη CBD έχει υιοθετηθεί η *Στρατηγική για τη Βιοποικιλότητα (2011 – 2020)*, που

ενσωματώνει τους στόχους Aichi⁶⁴⁹. Επίσης, η SCAR έχει εκδώσει κώδικες συμπεριφοράς για τη χρήση ζώων για σκοπούς επιστημονικής έρευνας και κατευθυντήριες γραμμές για την εξερεύνηση των υποπαγετωδών θαλασσίων οικοσυστημάτων, αλλά και ο ιδιωτικός παράγων που δραστηριοποιείται στην Ανταρκτική έχει υιοθετήσει διακηρυκτικά κείμενα, όπως οι *Κατευθυντήριες Γραμμές της Διεθνούς Ένωση Τουριστικών Επιχειρηματιών της Ανταρκτικής* (ΙΑΑΤΟ) σχετικά με περιορισμούς στον αριθμό των επιβατών που επιτρέπεται να επιβιβάζονται στην ξηρά, ελάχιστες αποστάσεις από τα είδη της Άγριας Ζωής, προϋποθέσεις καραντίνας για τη μη διάδοση μεταδιδόμενων ασθενειών και ξενικών ειδών.

Αλλά έχει παρατηρηθεί και το αντίστροφο φαινόμενο, δηλαδή σημειώνονται ψήγματα εμφολόγησης soft law στοιχείων στα συμβατικά καθεστώτα. Σιγά σιγά σημειώνεται μια κάποια «σκλήρυνση» της θεσμικής δομής του Αρκτικού Συμβουλίου μέσω της εγκαθίδρυσης μόνιμης Γραμματείας στη Νορβηγία (2013) και μέσα από την ανάδυση διεθνών συμβάσεων υπό την αιγίδα του. Όμως η τάση αυτή παρουσιάζει πολυδιάσπαση και δεν συνάγεται μια γενική και ενσυνείδητη διαδικασία συνδυασμού των δυο προσεγγίσεων διακυβέρνησης.

Σύμφωνα με τον γράφοντα, ένα εξαιρετικό υπόδειγμα συναρμογής του συμβατικού και του δηλωτικού βραχίονα διακυβέρνησης για ζητήματα παγκόσμιας εμβέλειας – όπως τα Global Commons – εντοπίζεται στο σύστημα διατήρησης των αποδημητικών ειδών Άγριων Ζώων, που περιέχει η Σύμβαση της Βόννης. Η Σύμβαση της Βόννης για τη Διατήρηση των Αποδημητικών Ειδών Άγριων Ζώων (CMS) υπεγράφη στις 23/7/1979 στην ομώνυμη πόλη της Γερμανίας⁶⁵⁰. Στη διαπραγματευτική διαδικασία για την υιοθέτηση της CMS συμμετείχαν 77 Κράτη και πολλοί Διεθνείς ΜΚΟ (με σημαντική συμβολή της IUCN)⁶⁵¹. Μέχρι σήμερα, η CMS έχει 126 Κράτη Μέλη.

Ως «Μεταναστευτικά / Αποδημητικά είδη» νοείται «ολόκληρος ο πληθυσμός ή οποιοδήποτε γεωγραφικά χωριστό τμήμα του πληθυσμού οποιουδήποτε είδους ή χαμηλότερης τάξης των άγριων ζώων, ένα σημαντικό ποσοστό των μελών της οποίας

⁶⁴⁹ Η αποτυχία προώθησης των στόχων Aichi, που συζητήθηκε και στην φετινή Συνδιάσκεψη των Μερών της CBD στο Sharm El Sheikh της Αιγύπτου σε συνδυασμό με την έκθεση του Γενικού Γραμματέα του ΟΗΕ «Κενά στο Διεθνές Περιβαλλοντικό Δίκαιο» έγειρε το πολυσυζητημένο θέμα της απουσίας συνεκτικής δομής του λεγόμενου «διεθνούς δικαίου της βιοποικιλότητας» (international biodiversity law), της απουσίας δεσμευτικών υποχρεώσεων και της φτωχής εφαρμογής των εθνικών εθελοντικών δεσμεύσεων, της ανεπαρκούς ενσωμάτωσης του σε άλλους κλάδους δικαίου, της απουσίας της οικοσυστημικής προσέγγισης και της αδυναμίας αντίληψης της αλληλεξάρτησης των οικοσυστημάτων. Βλ. Piselli, D., “Goal-setting in an era of mass extinction: a planetary boundary for biosphere integrity in international biodiversity law?”, part I, EJIL – Talk, 29/12/2018.

⁶⁵⁰ Η Γραμματεία της Σύμβασης της Βόννης έχει την έδρα της στο UN Campus στη Βόννη από το 1984, ένα έτος μετά τη θέση της σε ισχύ. Χαρακτηριστικό είναι ότι εκτός από τη Γραμματεία CMS στη Βόννη έχουν εγκαταστήσει την έδρα τους: η Γραμματεία της Σύμβασης Πλαισίου για την Κλιματική Αλλαγή (UNFCCC) και της Σύμβασης για την Καταπολέμηση της Ερημοποίησης (UNCCD).

⁶⁵¹ Είχε προηγηθεί και η Σύσταση 32 του Σχεδίου Δράσης της Συνδιάσκεψης της Στοκχόλμης (1972), η οποία καλούσε για διατήρηση των ειδών που μεταναστεύουν μεταξύ χωρών (εξωτερικό context). Βλ. προοίμιο CMS. Το αρχικό ανεπίσημο κείμενο της CMS εκπονήθηκε από την IUCN και αφού τροποποιήθηκε συζητήθηκε από τα Κράτη.

περιοδικά και προβλέψιμα διασχίζει ένα ή περισσότερα όρια εθνικής δικαιοδοσίας»⁶⁵². Στην κατηγορία των μεταναστευτικών ειδών συναντά κανείς είδη πτηνών, ψαριών, ερπετών (κροκόδειλους, φίδια) και φυσικά θηλαστικών ξηράς (ελέφαντες, αρκούδες, γορίλλες) αλλά και θάλασσας (κητοειδή, φώκιες, μανάντοι, ντουγκόνγκ). Τα είδη αυτά συναντούν μεγαλύτερους κινδύνους λόγω των περιοδικών μετακινήσεων τους. Από τον ορισμό και μια *stricto sensu* ανάγνωση του συνάγεται το συμπέρασμα ότι στην καλύτερη περίπτωση τα αποδημητικά είδη *per se* αποτελούν κοινούς πόρους και δεν υπόκεινται σε καθεστώς παγκόσμιας πρόσβασης και χρήσης. Όμως, αν ιδωθούν συνολικά ως συστατικά μέρη της έννοιας της βιοποικιλότητας ανήκουν στη σφαίρα των Global Commons.

Το ρυθμιστικό αντικείμενο της CMS είναι η διατήρηση των Μεταναστευτικών / Αποδημητικών Ειδών (Migratory Species), τα οποία θεωρούνται ως «κοινοί πόροι» που ανήκουν σε ολόκληρη τη διεθνή κοινότητα⁶⁵³. Μάλιστα, το πρώτο εδάφιο της πρώτης παραγράφου του προοιμίου αναγνωρίζει «ότι τα άγρια ζώα στις αμέτρητες μορφές τους αποτελούν αναντικατάστατο τμήμα του φυσικού συστήματος της Γης, το οποίο πρέπει να διατηρηθεί για τα καλά της ανθρωπότητας»⁶⁵⁴. Άξια αναφοράς είναι και η δεύτερη παράγραφος του προοιμίου που αναγνωρίζει στα είδη της άγριας ζωής τη μοναδικότητα τους και διατρανώνει – αρκετά χρόνια πριν την Συνδιάσκεψη του Ρίο – το *concept* της βιώσιμης χρήσης τους από την παρούσα γενιά (ενδογενεακή όψη), παράλληλα με την υποχρέωση να κληροδοτηθούν στις μελλοντικές γενιές (διαγενεακή όψη). Δεν πρόκειται για κληρονομικό αγαθό αλλά για ενέργημα διαδοχής κατά την έννοια του ρωμαϊκού *patrimonium* γεγονός που καταδεικνύει την παγκοσμιότητα τους. Παρά ταύτα, η CMS προβλέπει ότι την πρωταρχική ευθύνη προστασίας των αποδημητικών ειδών φέρουν τα Κράτη στη δικαιοδοσία των οποίων διαβιούν ή διασχίζουν.

Το σύστημα διαχείρισης και προστασίας των αποδημητικών ειδών βασίζεται στην έννοια του «καθεστώτος διατήρησης» (*conservation status*). Το καθεστώς διατήρησης είναι το σύνολο των επιδράσεων επί των αποδημητικών ειδών που μπορούν να έχουν επιπτώσεις στην μακροχρόνια κατανομή και αφθονία τους⁶⁵⁵. Η ίδια η CMS καθορίζει υπό ποιες συνθήκες το καθεστώς προστασίας των αποδημητικών ειδών θεωρείται ευνοϊκό (*favorable*). Συγκεκριμένα θα πρέπει τα πληθυσμιακά δεδομένα να δείχνουν: (α) ότι τα είδη διατηρούνται μακροπρόθεσμα ως βιώσιμο συνθετικό μέρος των οικοσυστημάτων

⁶⁵² Βλ. Άρθρο I (1) (a) της CMS. Στον αντίποδα των αποδημητικών ειδών αντιπαραβάλλονται τα «ενδημικά είδη», που διαβιούν εντός της εθνικής δικαιοδοσίας ενός Κράτους.

⁶⁵³ Σημαντική προς την κατοχύρωση του νομικού *concept* των «κοινών πόρων» όσον αφορά τα αποδημητικά είδη της Άγριας Ζωής υπήρξε η επιμονή πολλών Αφρικανικών Κρατών να αντιταχθούν σε περιοριστικές προσεγγίσεις της CMS και η προώθηση μιας ολιστικής προσέγγισης, που προσιδιάζει στο χαρακτηρισμό Global Commons. Μάλιστα, εξέδωσαν μια συλλογική δήλωση, σύμφωνα με την οποία: “wildlife as a whole, and migratory species in particular, are a common heritage of mankind to be conserved and managed in the common interest and by the common consent of all peoples”. Ως εκ τούτου, ο αποκλεισμός ορισμένων ομάδων ειδών (θαλάσσια μεταναστευτικά είδη) ή γεωγραφικών περιοχών (Ανταρκτική) δεν προσιδιάζε στο δημόσιο σκοπό διεθνούς κοινού συμφέροντος, που πρότασε την προστασία των κοινών αυτών πόρων. Τελικά μετά από επίμονες διαπραγματεύσεις η CMS υιοθετήθηκε.

⁶⁵⁴ Σύμφωνα με τη θεωρία των διεθνών συνθηκών, το προοίμιο είναι πολύ σημαντικό τμήμα καθώς παρέχει τη δικαιολογητική βάση (*ratio*) για τη σύναψη του νομικού κειμένου.

⁶⁵⁵ Βλ. Άρθρο I (1) (b) της CMS.

τους, (β) ότι ο αριθμός των ειδών δεν περιορίζεται και δεν φαίνεται να περιορίζεται σε μακροπρόθεσμη βάση, (γ) ότι υπάρχει και ότι φαίνεται ότι θα διατηρηθεί στο μέλλον επαρκής χώρος καταφυγίων για τη μακροπρόθεσμη διατήρηση τους και (δ) ότι η κατανομή και η αφθονία των ειδών αυτών βρίσκονται, έστω και κατά προσέγγιση, στο ιστορικά συμφωνημένο επίπεδο, που είναι σύμφωνο με την κατάλληλη διαχείριση της Άγριας Ζωής⁶⁵⁶.

Βασική υποχρέωση των Κρατών Μερών της CMS αφορά τη φροντίδα για τη διατήρηση των αποδημητικών εκείνων ειδών, για τα οποία δεν υφίσταται «ευνοϊκό καθεστώς διατήρησης» καθώς και τη λήψη μέτρων για τη διατήρηση των ειδών και των καταφυγίων τους. Η Σύμβαση CMS παρουσιάζει ένα σύστημα διαχείρισης των αποδημητικών ειδών δυο κατηγοριών: (α) απειλούμενα αποδημητικά είδη Παραρτήματος Ι⁶⁵⁷, τα οποία πρέπει να απολαμβάνουν άμεσης προστασίας (διατήρηση / αποκατάσταση καταφυγίων τους, κατάργηση / πρόληψη εμποδίων στη μετανάστευση τους, μείωση / πρόληψη / έλεγχος επιβλαβών παραγόντων για τα είδη αυτά και τέλος η απαγόρευση κάρπωσης ατόμων ή και ομάδων των πληθυσμών των ειδών αυτών)⁶⁵⁸ και (β) αποδημητικά είδη Παραρτήματος ΙΙ τα οποία έχουν ένα «μη ευνοϊκό καθεστώς διατήρησης» και απαιτείται η σύναψη διεθνών ή / και περιφερειακών συμφωνιών (agreements) για τη διατήρηση και τη διαχείριση τους⁶⁵⁹ ή έχουν ένα καθεστώς διατήρησης, το οποίο θα επωφεληθεί από τη διεθνή συνεργασία, που μπορεί να ευοδωθεί μέσω διεθνούς συνθήκης.

Οι Συμφωνίες που προβλέπονται για την προστασία και τη διαχείριση των αποδημητικών ειδών του Παραρτήματος ΙΙ της CMS αντιμετωπίστηκαν κατά τρόπο πολύ επιφυλακτικό από τα Κράτη – Μέρη της CMS, ιδίως στα πρώτα χρόνια από τη θέση της σε ισχύ. Η διστακτικότητα αυτή οφείλεται στις περίπλοκες διαδικασίες που συνεπάγεται η κυρωτική διαδικασία νομικώς δεσμευτικών συμφωνιών, ιδιαίτερα στα ομοσπονδιακά συστήματα⁶⁶⁰. Ως εκ τούτου, η 2^η COP (1988) αποφάσισε οι Συμφωνίες αυτές να συντάσσονται με μορφές τυπικές (διεθνείς συνθήκες), είτε με μορφές λιγότερο τυπικές⁶⁶¹. Η μορφή που προτιμήθηκε είναι εκείνη των *Μνημονίων Κατανόησης* (Memorandum of Understanding). Η εξέλιξη αυτή που προέκυψε από τη θεσμική ζωή του καθεστώτος οδήγησε στην κάμψη των ανησυχιών των Κρατών Μερών και τη σύναψη μεγάλου αριθμού τέτοιων Μνημονίων⁶⁶². Σε αυτές τις τυπικές⁶⁶³ και μη τυπικές

⁶⁵⁶ Βλ. Άρθρο Ι (1) (c) της CMS.

⁶⁵⁷ Σύμφωνα με την Απόφαση 11.33 της 11^{ης} COP διευκρινίζεται ότι ο όρος «απειλούμενο είδος» σημαίνει ότι αντιμετωπίζει πολύ υψηλό κίνδυνο στο κοντινό μέλλον ενώ η ίδια απόφαση τον συνδέει με τα Κριτήρια της Κόκκινης Λίστας (Εκδοχή 3.2) της IUCN. Βλ. COP 11th, Res. 11.33, Quito, 2014, para. 1.

⁶⁵⁸ Βλ. Άρθρο 2 (b), Αρ. 3 (4), (5) της CMS.

⁶⁵⁹ Μάλιστα το Άρθρο V παρέχει τις κατευθυντήριες οδηγίες για τη σύναψη των σχετικών διεθνών συμφωνιών.

⁶⁶⁰ Βλ. Μπρεδήμας, Α., «Τα ζώα και το Διεθνές Δίκαιο», στο Μπρεδήμας – Καρακώστας, *Τα Ζώα και το Δίκαιο*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2005, σελ. 185.

⁶⁶¹ Βλ. CMS, COP 2nd, Res. 2.6, 14/10/1988, Geneva, 1988, para. 2.

⁶⁶² Μέχρι σήμερα έχουν συναφθεί 19 Μνημόνια Κατανόησης και 7 Διεθνείς Συμφωνίες υπό την CMS. Βλ. <http://www.migratoryspecies.org/en/content/about-cms-family> (τελευταία πρόσβαση: 14/4/2018).

συμφωνίες⁶⁶⁴ η CMS αποτελεί μια Σύμβαση – Πλαίσιο, μια Σύμβαση Ομπρέλα. Η προσαρμογή του νομικού εργαλείου στην ανάγκη που έχει το κάθε αποδημητικό είδος ίσως είναι το πιο επιτυχημένο στοιχείο της CMS. Ακριβώς αυτή την επιτυχημένη συναρμογή του τυπικού hard law χαρακτήρα του καθεστώτος με τα άτυπα soft law στοιχεία σε περιπτώσεις λιγότερο εμπεδωμένες θα μπορούσε να αποτελέσει χρήσιμο οδηγό για τη μελλοντική διακυβέρνηση των Global Commons.

Πιο συγκεκριμένα, η Σύμβαση για τα Αποδημητικά Είδη προβλέπει τρία καθεστώτα διακυβέρνησης των αποδημητικών ειδών: (α) Συμφωνίες υπό το Άρθρο IV (3) της Σύμβασης, (β) Συμφωνίες υπό το Άρθρο IV (4) της Σύμβασης και (γ) μη νομικούς δεσμευτικά Μνημόνια Κατανόησης (MoUs). Τα καθεστώτα (α) και (β) είναι καθεστώτα συμβατικής διακυβέρνησης, που θεμελιώνονται σε τυπικές διεθνείς συνθήκες. Ο βραχίονας τη δηλωτικής διακυβέρνησης ως απαραίτητου συμπληρώματος για την υπερκέρωση του δισταγμού των Κρατών να προχωρήσουν σε ρύθμιση μιας θεματικής περιοχής συνοψίζεται στη μέθοδο των soft law Μνημονίων Κατανόησης.

Οι Συμφωνίες υπό το Άρθρο IV (3) αφορούν τα είδη του Προσαρτήματος II της Σύμβασης της Βόννης και σκοπός είναι η διατήρηση των μεταναστευτικών ειδών, για τα οποία προβλέπεται μάλιστα *ευνοϊκό καθεστώς*⁶⁶⁵. Τέτοιες Συμφωνίες είναι επί παραδείγματι, η *Αφρικανική – Ευρασιατική ΣΦ για τα Θαλασσοπούλια* (AWEA)⁶⁶⁶, *ΣΦ για Διατήρηση Πληθυσμών Ευρωπαϊκής Νυχτερίδας* (EUROBATS)⁶⁶⁷, η *ΣΦ για τη Διατήρηση των Αλμπατρός και των Πετρέλς* (ACAP)⁶⁶⁸.

---

⁶⁶³ Οι 7 Συμφωνίες είναι: (α) ASCOBANS, (β) ACCOBAMS, (γ) η Συμφωνία για τη Διατήρηση των Αλμπατρός και των Θυελλοπουλιών (ACAP), (δ) η Συμφωνία για τη Διατήρηση των Πληθυσμών των Ευρωπαϊκών Νυχτερίδων (EUROBATS), (ε) η Συμφωνία για τη Διατήρηση των Αφρο-Ευρασιατικών Μεταναστευτικών Υδροβίων Πτηνών (AEWA), (στ) η Συμφωνία για τη Διατήρηση της Φώκιας στη Θάλασσα Wadden και (ζ) η Συμφωνία για τη Διατήρηση των Γοριλλών και των Οικοσυστημάτων τους.

⁶⁶⁴ Τα 19 Μνημόνια Κατανόησης αφορούν: (1) τα Μέτρα Διατήρησης της Λεπτομύτας (*Numenius tenuirostris*) (1994), (2) τη Διατήρηση και τη Διαχείριση των Πληθυσμών Αγριόγαλου (*Otis tarda*) της Κεντρικής Ευρώπης (2001), (3) τη Διατήρηση και Αποκατάσταση του Bukhara Deer (*Cervus elaphus bactrianus*) (2002), (4) Μέτρα Διατήρησης για τους Πληθυσμούς του Αφρικανικού Ελέφαντα (*Loxodonta Africana*) της Δυτικής Αφρικής (2005), (5) τη Διατήρηση και Διαχείριση των Θαλασσίων Χελώνων και των Οικοτόπων τους στον Ινδικό Ωκεανό και τη Νότιο-Ανατολική Ασία (2001), (6) Μέτρα Διατήρησης για τις Θαλάσσιες Χελώνες στην Ατλαντική Ακτή της Αφρικής (1999), (7) Διατήρηση, Αποκατάσταση και Βιώσιμη Χρήση της Αντιλόπης Σάγκα (*Saiga*) (2006), (8) Μέτρα Διατήρησης για την Υδροβία Καρικοποταμίδα (*acrocephalus paludicola*) (2003), (9) Μέτρα Διατήρησης για τον Λευκογερανό της Σιβηρίας (*leucogeranus leucogeranus*) (1993/1999), (10) Μνημόνιο Κατανόησης για τα Κητοειδή Νησιών Ειρηνικού (2006), (11) τη Διατήρηση των Μεταναστευτικών Ειδών Grassland Bird της Νοτίου Αμερικής (2007), (12) για τη Διατήρηση της Ruddy-headed Goose (*Chloephaga rubidiceps*) (2006), (13) Μέτρα Διατήρησης για την *Monachus Monachus* (2007), (14) Διατήρηση και Διαχείριση *Dugongs* (*Dugong Dugon*) και των Οικοτόπων τους σε Ολόκληρη την Εμβέλεια (2007), (15) Διατήρηση Μανάτων και Μικρών Κητοειδών Δυτικής Αφρικής (2008), (16) τη Διατήρηση Μεταναστευτικών Πτηνών Θήρας σε Αφρική και Ασία (2007), (17) τη Διατήρηση των Φλαμίνγκο των Υψηλών Άνδων και των Οικοτόπων τους (2008), (18) Διατήρηση Μεταναστευτικών Καρχαριών (2010) και (19) τη Διατήρηση των Ούεμουλ των Νότιων Άνδων (2010). Βλ. UNEP/CMS, CMS Family Guide, 4th ed., Bonn, 2015, available at: <https://www.cms.int/en/publication/cms-family-guide>.

⁶⁶⁵ Το Άρθρο IV (3) έχει ως εξής: “Parties that are Range States of migratory species listed in Appendix II shall endeavor to conclude AGREEMENTS where these should benefit the species and should give priority to those species in an unfavorable conservation status”.

⁶⁶⁶ Βλ. <http://www.unep-aewa.org>.

⁶⁶⁷ Βλ. <http://www.eurobats.org>.

⁶⁶⁸ Βλ. <https://acap.aq/>.

Αντιθέτως, οι Συμφωνίες υπό το Άρθρο IV (4) της Σύμβασης της Βόννης αφορούν οποιοδήποτε πληθυσμό ή οποιοδήποτε γεωγραφικά μεμονωμένο τμήμα πληθυσμού οποιουδήποτε είδους ή χαμηλότερης ταξινομικής βαθμίδας άγριων ζώων, τα μέλη του οποίου σε περιοδική βάση διασχίζουν τα όρια μιας ή περισσότερων εθνικών δικαιοδοσιών⁶⁶⁹. Μέχρι σήμερα έχουν συναφθεί τρεις (3) Συμφωνίες με νομική βάση το Άρθρο IV (4) της Σύμβασης της Βόννης (προσδίδοντας της τον χαρακτήρα της Σύμβασης – Πλαίσιο), οι οποίες αφορούν θαλάσσια θηλαστικά: (α) η Συμφωνία ASCOBANS, (β) η Συμφωνία ACCOBAMS και (γ) η Συμφωνία της Θάλασσας Wadden.

Εκτός από αυτές τις τυπικές συμφωνίες, έχουν υιοθετηθεί και Μνημόνια Κατανόησης. Πρόκειται για το *Μνημόνιο Κατανόησης για τη Διατήρηση των Κητοειδών και των Οικοτόπων τους στην Περιοχή των Νησιών του Ειρηνικού* (2006)⁶⁷⁰ και το *Μνημόνιο Κατανόησης αναφορικά με τη Διατήρηση των Μανάτων και των Μικρών Κητοειδών της Δυτικής Αφρικής και της Μακαρονησίας* (2008)⁶⁷¹. Τα Μνημόνια Κατανόησης είναι soft law κείμενα και δεν παράγουν έννομες υποχρεώσεις για τα μέρη, παρά μόνο πολιτικές. Η εφαρμογή των προβλέψεων τους επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια και την καλή πίστη των Κρατών Μερών⁶⁷².

Πρόκειται για μια δημιουργική προσέγγιση που βασίζεται στην αποτελεσματική συναρμογή του συμβατικού βραχίονα με το δηλωτικό βραχίονα της διακυβέρνησης ενός κοινού. Η σταθερότητα του ενιαίου οικοδομήματος διακυβέρνησης που βασίζεται στην στερέωση του ήδη υφιστάμενου συμβατικού καθεστώτος με θεμέλιο όργανο τη Σύμβαση της Βόννης επιτυγχάνεται, όπως επιτυγχάνεται και η λειτουργικότητα του συστήματος διακυβέρνησης, καθώς η εξειδίκευση των γενικότερων συμβατικών πλαισιακών προβλέψεων επέρχεται από τα Κράτη, όχι στο πλαίσιο μιας νομικής υποχρέωσης, που στις πλείστες των περιπτώσεων οδηγεί σε πολιτική απροθυμία, αλλά μιας πολιτικής εθελούσιας απόφασης για αυτοπεριορισμό και ορθόνομη διαχείριση ενός είδους. Η συμμόρφωση ενισχύεται μέσα από τις εθελούσιες δεσμεύσεις και οι ευέλικτες και άτυπες διαδικασίες διασφαλίζουν την πολιτική συναίνεση⁶⁷³ με την παροχή κινήτρων⁶⁷⁴.

⁶⁶⁹ Το Άρθρο IV (4) έχει ως εξής: “Parties that are Range States of migratory species listed in Appendix II shall endeavour to conclude AGREEMENTS where these should benefit the species and should give priority to those species in an unfavourable conservation status”.

⁶⁷⁰ Συστάθηκε υπό την αιγίδα της CMS σε σύμπραξη με το Περιφερειακό Περιβαλλοντικό Πρόγραμμα του Ειρηνικού (SPREP). Έχει υπογραφεί από την Αυστραλία, τα Νησιά Cook, τα Φίτζι, την Γαλλία, τη Μικρονησία, τη Νέα Ζηλανδία, το Niue, Σαμόα (2006), Παπούα Νέα Γουινέα (2007), Νησιά Σολομώντα (2007), Ηνωμένο Βασίλειο (2009), τα Τόγκα, το Τουβαλού (2010) και ΗΠΑ (2012). Επίσης, έχει υπογραφεί από τη Γραμματεία SPREP, τη Γραμματεία της CMS, τη WWF και άλλους 4 ΜΚΟ. Αποσκοπεί στη διασφάλιση ευνοϊκού καθεστώτος διατήρησης για 48 είδη κητοειδών.

Βλ. <https://www.cms.int/pacific-cetaceans/en/legalinstrument/pacific-islands-cetaceans>.

⁶⁷¹ Συστάθηκε υπό την αιγίδα της CMS σε συνεργασία με άλλους 5 ΜΚΟ. Έχει υπογραφεί από Αγκόλα, Μπενίν, Κάπο Βέρντε, Τσαντ, Κονγκό, Ακτή Ελεφαντοστού, Ισημερινή Γουινέα, Γκαμπόν, Γκάνα, Γουινέα, Γουινέα Μπισσάου, Λιβερία, Μαυριτανία και Μάλι. Αποσκοπεί στη διασφάλιση ευνοϊκού καθεστώτος διατήρησης για 30 είδη κητοειδών.

Βλ. <https://www.cms.int/aquatic-mammals/en/legalinstrument/western-african-aquatic-mammals>.

⁶⁷² Βλ. Shaw, M., *International Law*, 6th ed., Cambridge University Press, 2008, p. 906.

⁶⁷³ Βλ. OHCHR, OHRLLS, UNDESA, UNEP, UNFPA, “UN System Task Team on the Post-2015 UN Development Agenda; Global Governance and Governance of the Global Commons in the Global Partnership or Development Beyond 2015,” United Nations, January 2013, available at:

Συμπερασματικά, η αποτελεσματική διακυβέρνηση των Global Commons απαιτεί μια δημιουργική προσέγγιση συναρμογής των καθεστώτων hard law με διαδικασίες soft law, ενώ μια μονοδιάστατη προσέγγιση θα οδηγήσει μοιραία σε απρόσφορο αποτέλεσμα αναφορικά με ορισμένους χώρους / πόρους, η πρόσβαση και η χρήση των οποίων έχει ως τελικό αποδέκτη την ανθρωπότητα το σύνολο της. Η συναρμογή αυτή λοιπόν, θα σηματοδοτήσει το πέρασμα στη δεύτερη φάση του Διεθνούς Δικαίου των Global Commons, όπου προμηνύεται ως το πέρασμα σε μια αυθεντικά Γκροτιανή εποχή, στην οποία το διεθνές δίκαιο επικεντρώνεται στην εξυπηρέτηση του πραγματικού αποδέκτη των συνιστωσών του, που δεν είναι άλλος από τον άνθρωπο.

Προς το παρόν περιμένουμε στον προθάλαμο...

---

http://www.un.org/en/development/desa/policy/untaskteam_undf/thinkpieces/24_thinkpiece_global_governance.pdf

⁶⁷⁴ Βλ. Shaffer, Gr., “*International Law and Global Public Goods in a Legal Pluralist World*”, EJIL, vol. 23, 2012, pp. 669–693.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Συγγράμματα:

1.1. Ελληνόγλωσσα

- 1.1.1. Ευσταθιάδης, Κ., *Διεθνές Δίκαιον*, τμ. ΙΙ, Αθήναι, 1979
- 1.1.2. Τσάλτας, Γρ., - Σαμιώτης, Γ., *Διεθνής Προστασία του Περιβάλλοντος: Διεθνείς Πολιτικές και Δίκαιο του Περιβάλλοντος*, τμ Ι, Παπαζήσης, Αθήνα, 1990
- 1.1.3. Ιωάννου – Οικονομίδης – Φατούρος – Ροζάκης, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο – Αρμοδιότητες στο Διεθνές Δίκαιο: Πανεπιστημιακές Παραδόσεις*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1991
- 1.1.4. Nguyen – Daillet – Pellet, *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: Το Δίκαιο της Θάλασσας*, Δίπλα, Χ. (μτφρ), Παπαζήσης, Αθήνα, 1991
- 1.1.5. Τσάλτας, Γρ., - Σαμιώτης, Γ., - Γρηγορίου, Π., *Η Συνδιάσκεψη των Ηνωμένων Εθνών (Rio De Janeiro) για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη: Νομική και Θεσμική Διάσταση*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1993
- 1.1.6. Γιόκαρης, Α., *Διεθνές Δίκαιο Εναερίου Χώρου – Διαστήματος*, Σάκκουλας, Αθήνα, 1996
- 1.1.7. Κουσκουβέλης, Ηλ., *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση και Διαπραγμάτευση: Θεωρία και Πρακτική*, Παπαζήσης, 1997
- 1.1.8. Μπαμπινιώτης, Γ., *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα, 1998
- 1.1.9. Λιάκουρας, Π., *Διεθνές Δίκαιο και Χρήση των Θαλασσιών Βυθών για Στρατιωτικούς Σκοπούς*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2002
- 1.1.10. Τσάλτας, Γρ., - Κλάδη-Ευσταθοπούλου, Μ., *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών: Διεθνής Πολιτική – Διεθνές Δίκαιο – Διεθνής Οργάνωση*, τμ Α', Σιδέρης, Αθήνα, 2003
- 1.1.11. Τσάλτας, Γ., *Το Διεθνές Καθεστώς των Θαλασσών και των Ωκεανών: Διεθνής Πολιτική – Διεθνές Δίκαιο – Διεθνής Οργάνωση*, τμ Β', Σιδέρης, Αθήνα, 2003
- 1.1.12. Μπρεδήμας – Καρακώστας, *Η Προστασία των Ζώων και το Δίκαιο*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2005
- Μπρεδήμας, Α., «*Η Προστασία των Ζώων και το Διεθνές Δίκαιο*»

- Καράκωστας, Ι., «*Η Προστασία της Αγρίας Πανίδας ως Περιβαλλοντικού Αγαθού*»
- 1.1.13. Σαλωνίδης, Κ., *Διεθνές Δίκαιο, Soft Law και Εξωνομικές Τεχνικές Κανονιστικής Ρυθμίσεως*, Σάκκουλας, Αθήνα, 2005
- 1.1.14. Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Περιβάλλον, Πολιτισμός και Ορθοδοξία: Η Προστασία της Φυσικής και Πολιτιστικής Κληρονομιάς ως Ανθρώπινο Δικαίωμα*, Κέντρο Μελετών Ιεράς Μονής Κυκκου, 2006
- Περράκης, Στ., «*Δικαιώματα του Ανθρώπου και των Λαών στον Πολιτισμό και το Περιβάλλον: Μια τελευταία ανάγνωση της πρακτικής και της νομολογίας*»
- 1.1.15. Τσάλτας, Γρ., *Αναπτυξιακό Φαινόμενο και Τρίτος Κόσμος: Πολιτικές και Διεθνές Δίκαιο της Ανάπτυξης*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2010
- 1.1.16. Ραυτόπουλος, Ε., *Θεωρία και Δίκαιο των Διεθνών Θεσμικών Οντοτήτων: Σημειώσεις Πανεπιστημιακών Παραδόσεων*, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα, 2011
- 1.1.17. Γιόκαρης, Α., - Σισιλιάνος, Λ.-Αλ., - Παζαρτζή, Φ. – Γαβουνέλη, Μ., - Κυριακόπουλος, Γ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο: Κείμενα και Πρακτική*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2012
- 1.1.18. Κεντρωτής, Κ.. (επιμ.), *Μετά το «Τέλος» της Ιστορίας*, Σιδέρης, Αθήνα, 2012:
- Κυριακόπουλος, Γ., «*Η Υποταγή της «Κοινής Κληρονομιάς της Ανθρωπότητας» στους Νόμους της Αγοράς: Η Επαναδιαπραγμάτευση του Μέρους XI της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας*»
- 1.1.19. Heywood, An., *Διεθνείς Σχέσεις και Πολιτική στην Παγκόσμια Εποχή*, Φραγκονικολόπουλος – Προέδρου (επ.), Κριτική, Αθήνα, 2013
- 1.1.20. Ιωάννου– Στρατή, *Δίκαιο της Θάλασσας*, 4η εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2013
- 1.1.21. Περράκης, Στ., *Διαστάσεις της Διεθνούς Προστασίας Δικαιωμάτων του Ανθρώπου: Προς ένα jus universalis*, Σιδέρης, Αθήνα, 2013
- 1.1.22. Δούση, Εμ., *Η Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση σε Κρίση: Ρίο +20: υποσχέσεις με αβέβαιη εφαρμογή*, Παπαζήσης, Αθήνα, 2014
- 1.1.23. Ρούκουνας, Εμ., *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*, Β' Εκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015
- 1.1.24. Μαγκλιβέρας Κ.,– Αντωνόπουλος Κ., *Το Δίκαιο της Διεθνούς Κοινωνίας*, Γ' Έκδ., Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2017

- Ζαΐκος, Ν., «Έδαφος και Κτήση Εδαφικής Κυριαρχίας»
  - Πλακοκέφαλος, Ηλ., «Η Διεθνής Προστασία του Περιβάλλοντος»
- 1.1.25. Περράκης, Στ. - Μαρούδα, Ντ., *Διεθνής Δικαιοσύνη: Θεσμοί, Διαδικασίες, Εφαρμογές Διεθνούς Δικαίου*, Β' Έκδ., Σάκκουλας, Αθήνα, 2018
- 1.1.26. Περράκης Στ. – Τσόλκα Ο., *Ανθρώπινη Ασφάλεια: Δίκαιο και Πολιτική*, Σιδέρης, Αθήνα, 2014
- 1.1.27. Ραυτόπουλος, Ε., *Διαδρομή, Θεωρία και Γλώσσα του Διεθνούς Δικαίου: Αντικειμενισμός ή Διεθνές Κοινό Συμφέρον*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014
- 1.1.28. Ραυτόπουλος, Ε., *Διεθνείς Διαπραγματεύσεις: Θεωρία και Τεχνική Οικοδόμησης Διεθνούς Κοινού Συμφέροντος*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014
- 1.1.29. Ραυτόπουλος, Ε., *Συμβατική Περιβαλλοντική Διακυβέρνηση και Μεσόγειος ή Plus Ultra*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2014
- 1.1.30. Παζαρτζή, Φ., *Η Δικαιοδοτική Λειτουργία στο Διεθνές Δίκαιο*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2015
- 1.1.31. Μεταξάς, Α.-Ι. Δ., *Πολιτική Επιστήμη: Διακλαδική και Συγχρονική Διερεύνηση της Πολιτικής Πράξης – Προϋποθετικοί Όροι: Επιστημολογικές Προδιαγραφές και Ερευνητικές Εγγυήσεις*, τμ. Ι, Σιδέρης, Αθήνα, 2016
- 1.1.32. Μεταξάς, Α-Ι Δ. (επιμ.), *Πολιτική Επιστήμη: Διακλαδική και Συγχρονική Διερεύνηση της Πολιτικής Πράξης – Διεθνείς Σχέσεις: Συσχετισμοί και Διεξαρτήσεις*, τμ. VII, β' Έκδ., Σιδέρης, 2016
- Κασάπογλου, Β., «Πολιτικές Διαστήματος και Εθνικισμός: Η Περίπτωση των ΗΠΑ»
- 1.1.33. Περράκης, Στ. - Μαρούδα, Ντ., *Διεθνής Δικαιοταξία: Θεωρία και Εφαρμογή Διεθνούς Δικαίου*, τμ Ι, Σιδέρης, Αθήνα, 2016
- 1.1.34. Συρίγος, Α., *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*, Πατάκης, 2016
- 1.1.35. Μεταξάς, Ι.-Α.Δ., *Το Δίκαιο της Ανάγκης και η Διάσταση της Νομολογίας του Συμβουλίου της Επικρατείας και του Αρείου Πάγου*, Ευρασία, Αθήνα, 2017
- 1.1.36. Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Περιβάλλον: Διεθνής Προστασία, Πολιτική, Δίκαιο, Θεσμοί*, Σιδέρης, Αθήνα, 2017
- Μπούρτζης, Τ., «Θάλασσες και Ωκεανοί»

- Ροδοθεάτος, Γ., «Περιοχές εκτός εθνικής δικαιοδοσίας – Ανταρκτική»
- 1.1.37. Γούναρης, Εμμ., *Επίκαιρα Θέματα της Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής και του Διεθνούς Δικαίου*, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2018
- 1.1.38. Περράκης, Στ., & Τσάλτας, Γρ. (επιμ.), *Ανιχνεύοντας στο Γαλάζιο του Αιγαίου και της Μεσογείου: Εφαρμογές διεθνούς δικαίου και διεθνούς πολιτικής 20 χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ της Σύμβασης Δικαίου Θαλάσσης*, Σιδέρης, Αθήνα, 2018
- Ακριβούλης, Δ., «Ειρωνεία των Παγκόσμιων Κοινών: Η Κοινή Κληρονομιά της Ανθρωπότητας στην UNCLOS»
- Κεντρωτής, Κ., «Γενεαλογία του Δικαίου της Θάλασσας: Μύθοι και Πραγματικότητες»
- Ροζάκης, Χρ., «Ο Κοινωνικός Ρόλος της Σύμβασης για το Δίκαιο της Θάλασσας (1982): Μια αποτίμηση»
- Στρατή, Αν., «Το Μέλλον: Προς μια Νέα Συμφωνία Εφαρμογής της Σύμβασης του Δικαίου της Θάλασσας για την Προστασία της Θαλάσσιας Βιοποικιλότητας και το Καθεστώς Πρόσβασης και Χρήσης των Θαλασσίων Γενετικών Πόρων σε Περιοχές Εκτός Εθνικής Δικαιοδοσίας»
- Τσάλτας, Γρ., «Το Σύνταγμα των Ωκεανών και των Θαλασσών»

1.1. Ξενόγλωσσα

- 1.1.1. Pufendorf, S., *De Systematibus Civitatum*, in *Dissertationes Accademicae Selectiores*, Uppsala, 1677
- 1.1.2. Lloyd, W.F., *Two Lectures on the Checks to Population*, Oxford University Press, Oxford, 1833
- 1.1.3. De Martens, F.-F., “*Traite de Droit International*”, vol. I, Paris, 1884
- 1.1.4. Tönnies, F., *Gemeinschaft und Gesellschaft: Grundbegriffe der reinen Soziologie*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1887
- 1.1.5. Scelle, G., *Precis de droit des gens: principes et systematique*, vol 1, Sirey, Paris, 1932
- 1.1.6. Tönnies, F., *Community and Society: Gemeinschaft und Gesellschaft*, Michigan State University Press, Minneapolis, 1957

- 1.1.7. Olson, M., *Logic of collective action: Public Goods and the Theory of Groups*, Harvard University Press, Cambridge, 1965
- 1.1.8. Spencer, D., – Woroniak, A. (ed.), *The Transfer of Technology to Developing Countries*, Praeger Publishers. 1967
  - Kmenta, J., “*Economic theory and Transfer of Technology*”
- 1.1.9. Rosenne, S., (ed). *Committee of Experts for the Progressive Codification of International Law*, vol. 2, Oceana Publications, New York, 1972
- 1.1.10. Bendjaoui, M., *Towards a New International Economic Order*, UNESCO: Holmes & Meier Publishers, Paris, 1979
- 1.1.11. Dupuy, R., “*Droit de la Mer et Communauté Internationale*”, *Mélanges offerts à P. Reuter, Le Droit International: Unité et Diversité*, Pedone, Paris, 1981
- 1.1.12. Falk, R., “*On the Recent Further Decline of International Law*” in *Legal Change: Essays in Honour of Julius Stone*, Blackshield, A. R. (ed.), Butterworths, Sydney, 1983
- 1.1.13. Krasner, St. (ed.), *International Regimes*, Cornell University Press, Ithaca, 1983
- 1.1.14. Keohane, R., *After Hegemony: Cooperation and Discord in the World Political Economy* (Princeton University Press, Princeton, 1984
- 1.1.15. Dupuy, R.-J., *L’avenir du droit international dans un monde pluriculturel*, Martinus Nijhoff Publishers, 1984
  - Sucharitkul S., “*L’humanité en tant qu’élément contribuant au développement progressif du droit international contemporain*”
- 1.1.16. Douglas M., *How Institutions Think*, Syracuse University Press, NY, 1986
- 1.1.17. Dworkin, R., *Law's Empire*, Harvard University Press, Cambridge, 1986
- 1.1.18. Hansel, H., *A Review of the Management and Current Status of Northern Fur Seals of the Pribilof Islands*, Theses and Major Papers, Rhodes University, 1986
- 1.1.19. Young, Or., *International Cooperation: Building Regimes for Natural Resources and the Environment*, Cornell University Press, Ithaca 1989
- 1.1.20. Bernhard, R., *Encyclopedia of Public International Law: Law of the Sea Air and Space*, 1989
  - Williams, S., “*Celestial Bodies*”

- Wolfrum, R., “*Common Heritage of Mankind*”
- 1.1.21. Osherenko, G., – Young, O., *The Age of the Arctic*, Cambridge, 1989
- 1.1.22. . Rosenne, Sh., *Developments in the Law of Treaties: 1945 – 1986*, Cambridge, 1989
- 1.1.23. Stonehouse, B., *Polar Ecology*, Glasgow, 1989
- 1.1.24. Bernhardt, R., *Encyclopedia of Public International Law: Geographic Issues*, vol. 12, Elsevier Science Publishers, Netherlands, 1990
- Kunig, Ph., “*Arctic*”
- 1.1.25. Ostrom, E., *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*, Cambridge University Press, 1990
- 1.1.26. Matthews, J., (ed.), *Preserving the Global Environment: the challenge of shared leadership*, Norton & company, New York, 1991
- Chayes A., “*Adjustment and Compliance Processes in International Regulatory Regimes*”
- 1.1.27. Rosenau, J., - Czempiel E., (ed.), *Governance Without Government: Order and Change in World Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992
- Rosenau, J., “*Governance, order, and change in world politics*”
- 1.1.28. Goldman, N.-C., *Space Policy: An Introduction*, Iowa State University Press, 1992
- 1.1.29. Birnie, P., - Boyle, Al., *International Law and the Environment*, Clarendon Press, 1993
- 1.1.30. Young, Or., *International Governance: Protecting the Environment in a Stateless Society*, Cornell University Press, Ithaca, 1994
- 1.1.31. Ostrom, El., “*Constituting Social Capital and Collective Action*” in Keohane, R. – Ostrom, El. (ed.), *Local Commons and Global Interdependence: Heterogeneity and Cooperation in Two Domains*, SAGE Publications, London, 1995
- 1.1.32. Beck, R., - Arend, A., - Vander Lugt, R. (ed.), *International Rules: Approaches from International Law and International Relations*, Oxford University Press New York, 1996
- Keohane, R., “*International Institutions: Two Approaches*”

- 1.1.33. Juda, L., *International Law and Ocean Use Management: The evolution of Ocean Governance*, Routledge, London, 1996
- 1.1.34. Neeson, J. - M., *Commoners: Common Right, Enclosure and Social Change in England: 1700–1820*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996
- 1.1.35. Rothwell, D., *The Polar Regions and the Development of International Law*, Cambridge University Press, 1996
- 1.1.36. Malanczuk, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*, 7th ed., Routledge, 1997
- 1.1.37. Schrijver, N., *Sovereignty over natural resources: Balancing rights and duties*, Cambridge University Press, 1997
- 1.1.38. Weiss Brown, E., *International Compliance with Non-binding Accords*, Washington DC, 1997
- 1.1.39. Buck, S., *The Global Commons: An Introduction*, Island Press, 1998
- 1.1.40. Churchill, R.-R., - Lowe, A.-V., *The Law of the Sea*, 3rd ed., Juris Publishing, Inc., 1999
- 1.1.41. Dupuy, R.-J., *Dialectiques du droit international: souveraineté des Etats, communauté internationale et droits de l'humanité*, Perdone, Paris, 1999
- Dupuy, R.-J., “La notion de patrimoine commun de l'humanité appliqué eaux fonds marins”
- 1.1.42. Frowein, J., - Wolfrum, R. (ed.), *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, vol. 4, Kluwer Law International, 2000
- Vigni, P. “The Interaction between the Antarctic Treaty System and the Other Relevant Conventions Applicable to the Antarctic Area: A Practical Approach versus Theoretical Doctrines”
- 1.1.43. Berkman, P. –A., *Science into Policy: Global Lessons from Antarctica*, Academic Press, 2002
- 1.1.44. Bull, H., *The Anarchical Society: A Study of Order in World Politics*, 3rd ed., Palgrave, Houndmills and New York, 2002
- 1.1.45. Louka, E., *Biodiversity and Human Rights: The International Rules for the Protection of Biodiversity*, Transnational Publishers, 2002
- 1.1.46. Hartzog, P., *Global Commons: Is Definition Possible?*, thesis, University of Utah, 2003

- 1.1.47. Sands, Ph., *Principles of International Environmental Law*, 2nd ed., Cambridge University Press, 2003
- 1.1.48. Benvenisti, E., *Sharing Transboundary Resources: International Law and Optimal Resource Use*, Cambridge University Press, 2004
- 1.1.49. Dekker, I., - Werner, W. (ed.), *Governance and International Legal Theory*, Springer, 2004:
- Tsagourias, N., “*The Will of the International Community as a Normative Source of International Law*”
- 1.1.50. Loader, B. *The Governance of Cyberspace: Politics, Technology and Global Restructuring*, Routledge, 2004
- 1.1.51. Vukas, B., *The Law of the Sea: Selected Writings*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2004
- 1.1.52. Amerasinghe, C.,-F., *Principles of the institutional law of international organizations*, 2nd ed., Cambridge University Press, 2005
- 1.1.53. Klein, N., *Dispute Settlement in the UN Convention on the Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2005
- 1.1.54. Altherr, S., *Non-Compliance within the IWC: Requirements for an Effective IWC Compliance Review Committee*, ProWildlife – Ocean Care, 2006
- 1.1.55. Dunoff, J., - Ratner, St., - Wippman, D., *International Law: Norms, Actors, Process*, Aspen Publishers, 2006
- 1.1.56. Djelic M.-L., Sahlin-Andersson K., (ed.) *Transnational Governance: Institutional Dynamics of Regulation*, Cambridge University Press, Cambridge, 2006
- Ahrne G., - Brunsson N., “*Organizing the world*”
- 1.1.57. Harding, Chr., *Vingt Ans Après: Rainbow Warrior, Legal Ordering, And Legal Complexity*, Singapore Year Book of International Law and Contributors, 2006
- 1.1.58. Louka, El., *International Environmental Law: Fairness, Effectiveness, and World Order*, Cambridge University Press, 2006
- 1.1.59. Ndiaye and Wolfrum (ed.), *Liber Amicorum Judge Thomas A. Mensah*, Koninklijke Brill NV, 2007
- Kiss, Al., - Shelton, D., “*Strict Liability in International Environmental Law*”

- 1.1.60.** Rossene, Sh., *Essays on International Law and Practice*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2007
- 1.1.61.** Anderson, D., *Modern Law of the Sea: Selected Essays*, Publication of Ocean Development, vol. 59, Martinus Nijhoff Publishers Leiden / Boston, 2008
- 1.1.62.** Betsill, M., - Corell, E., *NGO Diplomacy: The Influence of Nongovernmental Organizations in International Environmental Negotiations*, The MIT Press, Cambridge, 2008
- 1.1.63.** Diederiks – Verschoor, Ph., - Kopal, Vl., *An Introduction to Space Law*, 3rd ed., Kluwer Law International, 2008
- 1.1.64.** Gavouneli, M., *Functional Jurisdiction in the Law of the Sea*, Martinus Nijhoff, 2008
- 1.1.65.** Greenwood, R., - Oliver C., - Suddaby, R., - Sahlin, K. (ed.), *The Sage Handbook of Organizational Institutionalism*, Sage, London, 2008
- Wooten M., - Hoffman A., “*Organizational fields: Past, present and future*”
- 1.1.66.** Guzman, An., *How International Law Works: A Rational Choice Theory*, Oxford University Press, 2008
- 1.1.67.** Heins, V., *Nongovernmental Organizations in International Society: Struggles over Recognition*, Palgrave MacMillan, 2008
- 1.1.68.** Joachim, J., - Reinalda, B., - Verbeek, B., *International Organizations and Implementation Enforcers, managers, authorities?*, Routledge, London, 2008
- Christou, G., - Simpson, S., “*International policy implementation through gate keeping: the Internet Corporation for Assigned Names and Numbers*”
- 1.1.69.** Mitchell, S., - Nemeth, St., - Nyman, E., - Hensel, P., “*Ruling the Sea: Institutionalization and Privatization of the Global Ocean Commons*”, Department of Political Science Publications, 2008
- 1.1.70.** Shaw, M., *International Law*, 6th ed., Cambridge University Press, 2008
- 1.1.71.** Kuppaswamy, Ch., *The International Legal Governance of the Human Genome*, Routledge, London, 2009, p. 28.
- 1.1.72.** Schechter, C., *Historical Dictionary of International Organizations*, 2nd ed., Historical Dictionaries of International Organizations, No. 28, The Scarecrow Press, 2010

- 1.1.73. Arsanjani, M., - Cogan, J., - Sloane, R., - Wiessner, S. (ed.), *Essays of International Law in Honor of W. Michael Reisman*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, 2011
- Roucounas, Emm., “*The Users of International Law*”
- 1.1.74. Garcia, B., *The Amazon from an International Law Perspective*, Cambridge University Press, 2011
- 1.1.75. Egede, Ed., *Africa and the Deep Seabed Regime: Politics and International Law of the Common Heritage of Mankind*, Springer, Heidelberg, 2011
- 1.1.76. Axworthy T.S., Koivurova T., – Hasanat W. (eds.), “*The Arctic Council: its place in the future of Arctic Governance*”, Arctic Centre, Rovaniemi, 2012
- 1.1.77. Focarelli, C., *International Law as Social Construct: The Struggle for Global Justice*, Oxford University Press, 2012
- 1.1.78. Morgera, E., Buck, M., Tsioumani E., (ed.), *The Nagoya Protocol in Perspective: Implications for International Law*, Martinus Nijhoff, 2012
- 1.1.79. Murphy, S., *Principles of International Law*, 2nd ed., West, 2012
- Dedeurwaerdere – Broggiato – Louafi – Welch – Batur, “*Governing Global Scientific Research commons under the Nagoya Protocol*”
- 1.1.80. O’Brien, Em., - Gowan, R., “*What Makes International Agreements Work: Defining Factors for Success*”, Center on International Cooperation, New York University, 2012
- 1.1.81. Catalano, Cl. (ed.), *Global Commons: threat or opportunity?*, FinMeccanica Research Department, 2013
- Costalli, St. – Fasani A., “*Securing Critical Infrastructures Against Direct Attack And Espionage*”
  - Rosato, A., “*Global Warming, Ice Melting And Polar Sea: The Arctic Sea Lane, Dream Or Reality?*”
- 1.1.82. Crawford, J., *Brownlie’s Principles of Public International Law*, 8th ed., Oxford University Press, Oxford, 2012
- 1.1.83. Dorr, O., - Schmalenbach, K., *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary*, Springer, 2012
- 1.1.84. Oestreich, J., *International Organizations as Self-Directed Actors: A framework for analysis*, Routledge, London, 2012

- Muldoon, J., “*New types of organizations and global governance in the twenty-first century: the case of ICANN*”
- 1.1.85.** Tanaka, Y., *The International Law of the Sea*, Cambridge University Press, 2012
- 1.1.86.** Byers, M., *International Law and the Arctic*, Cambridge University Press, 2013
- 1.1.87.** Cordonier Segger, M.-C., - Perron-Welch, Fr., - Frison, Chr., *Legal Aspects of Implementing the Cartagena Protocol on Biosafety*, Cambridge University Press, 2013
- Carforth, K., - Yifru D.-W., - Fujii, M., “*Biosafety, the Cartagena Protocol and Sustainable Development*”
- 1.1.88.** Halewood, M., López Noriega, I., Louafi, S. (ed.), *Crop Genetic Resources as a Global Commons: Challenges in international law and governance*, Routledge, 2013
- 1.1.89.** Anderies, J., - Janssen, M., *Sustaining the Commons*, Center for the Study of Institutional Diversity, Arizona, 2013
- 1.1.90.** Freestone, D. (ed.), *The Law of the Sea Convention at 30: Success, Challenges and New Agendas*, Martinus Nijhoff Publishers, 2013
- Lodge W.M., “*The Common Heritage of Mankind*”
- 1.1.91.** Tin, T., Liggett, D., Maher, P., Lamers, M. (ed.), *Antarctic Futures: Human Engagement with the Antarctic Environment*, Springer, 2014
- 1.1.92.** Ku, J., “*Examining the International Climate Negotiations*”, Hearing Before the Environment and Public Works Committee United States Senate, 18/11/ 2015
- 1.1.93.** Kyriakopoulos, G., “*Jurisdiction and Control over Installations and Facilities serving Space Tourism Activities*” in Moro-Aguilar, R., -Blount, P.-J., Masson-Zwaan, T. (ed.), *Proceedings of the International Institute of Space Law (2014)*, Eleven Publications, 2015
- 1.1.94.** Hossain, K., *A New Legal Regime For The Protection Of Arctic Marine Biodiversity In The ABNJ?*, Arctic Centre, University of Lapland, 2016
- 1.1.95.** Milun, K., *The Political Uncommons: The Cross – Cultural Logic of the Global Commons*, Routledge, New York, 2016
- 1.1.96.** Nakicenovic, N., Rockström, J., Gaffney, O. and Zimm, C., *Global Commons in the Anthropocene: World Development on a Stable and Resilient Planet*, IIASA Working Paper, WP-16-019, Luxemburg, 2016

- 1.1.97. Bodansky, D., - Brunee, J., - Ramajani, L., *International Climate Change Law*, Oxford University Press, 2017
- 1.1.98. Hitchens, T., - Goren, N., *International Cybersecurity Information Sharing Agreements*, Center for International and & Securing, 2017
- 1.1.99. Jacque – Benoit-Romer – Grigoriou – Marouda, *Liber Amicorum: Stelios Perrakis: On the international community: Legal, political, diplomatic issues*, Sideris, 2017
- Akrivoulis, D., “*The Right to have rights ... and the subject of the Rights of Man*”
- 1.1.100. Schmitt, M., *Tallinn Manual 2.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations*, 2nd ed., Cambridge University Press, 2017
- 1.1.101. Tsagourias – Buchan (ed.), *Research handbook on international law and cyberspace*, Elgar, 2017
- Tsagourias, N., “*The legal status of cyberspace*”
- 1.1.102. Crawford, J., - Koroma, Abd., - Mahmoudi, S., - Pellet, All. (ed.), *The International Legal Order: Current Needs and Possible Responses: Essays in Honour of Djamchid Momtaz*, Brill Nijhoff, Leiden, 2017
- Roucounas, Emm., “*Users of the Law of the Sea: Some Recent Developments*”
- 1.1.103. Bosselmann, Kl., “*Governing the Global Commons the ‘planetary boundaries’ approach*”, Policy Quarterly, vol. 13, 2017
- 1.1.104. Westra – Gray – Gottwald (ed.), *The Role of Integrity in the Governance of the Commons: Governance, Ecology, Law, Ethics*, Springer, 2017
- Bosselmann, K., “*Democracy, Sovereignty and the Challenge of the Global Commons*”
  - Brown, D., “*The Enormity of the Damage Done by the Climate Change Disinformation Campaign as the World Struggles to Implement the Paris Agreement*”
  - Sand, P., “*Accountability for the Commons: Reconsiderations*”
- 1.1.105. Manoli, M., - Habchi, B., (ed.), *Fourth Manfred Lachs International Conference on Conflicts in Space and the Rule of Law*, McGill, 2018

- Goehring, J., “*Real-world lessons on achievable space governance from the international code of conduct for outer space activities, the Iran Nuclear Agreement, and the Paris Climate Agreement*”
- 1.1.106. Fang, B., *Cyberspace Sovereignty: Reflections on Building a Community of Common Future in Cyberspace*, Springer, 2018
- 1.1.107. Manoli, M., - Habchi, B., ed., *Fourth Manfred Lachs International Conference on Conflicts in Space and the Rule of Law*, McGill, 2018
- Kyriakopoulos, G., “*Legal Challenges posed by the Action of Non-State Actors in Outer Space*”
- Zwart, M., “*GOOGLE in space? How will space governance accommodate non-State actors?*”
- 1.1.108. Zou, Keyuan (ed.), *Global Commons and the Law of the Sea*, Brill Nijhoff, Leiden, 2018

2. ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ – ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ – ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ:

2.1. Ελληνόγλωσση

- 2.1.1. Περράκης, Στ., *Το δικαίωμα στην απόλαυση της κοινής κληρονομιάς της ανθρωπότητας ως δικαίωμα αλληλεγγύης (μια πρώτη προσέγγιση)*, Νομικές Μελέτες, τευχ. 3, Σάκκουλας, Αθήνα – Κομοτηνή, 1982, σ. 165-185
- 2.1.2. Ρούκουνας, Εμμ., «*Σύγχρονα Προβλήματα του Διεθνούς Δικαίου*», Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών, τμ 73, τευχ. Β', Αθήνα, 1998
- 2.1.3. Ραυτόπουλος, Ε., «*Όψεις της Διαδρομής του Διεθνούς Δικαίου του Περιβάλλοντος από τη Στοκχόλμη στο Γιοχάνεσμπουργκ (1972 — 2002)*», Κριτική Επιθεώρηση Νομικής Θεωρίας και Πράξης, τμ 1, 2003
- 2.1.4. Ρούκουνας, Εμμ., «*Η Διεθνής Διάσταση της Κοινωνίας των Πολιτών*», Πρακτικά Ακαδημίας Αθηνών, τμ. 80, τευχ., Γ', 2005
- 2.1.5. Μαυρογένης, Στ., «*Διεθνής Πολιτική και Δίκαιο για την κλιματική αλλαγή. Κριτική αξιολόγηση των αποφάσεων της 21ης Συνδιάσκεψης των Μερών στο Παρίσι*», Ομιλία σε Ελληνική Εταιρεία Διεθνούς Δικαίου και Διεθνών Σχέσεων με θέμα: *Παγκόσμιες Προκλήσεις – Κοινές Ευθύνες. Μία αποτίμηση στα 70άχρονα των ΗΕ*, 18/12/2015
- 2.1.6. Βαρβιτσιώτη, Ελ., «*Μηδενικοί Ρύποι ως το 2050*», Εφ. Καθημερινή, 29/11/2018

2.1.7. Μαυρογένης, Στ., Συνέντευξη: Ο Σταύρος Μαυρογένης στο "Ιδεοδρόμιο...απ'άκρη σ'άκρη" και στο Πρώτο Πρόγραμμα-EPT, 12/12/2018

2.1.8. «Η Ιαπωνία αποσύρεται από τη Διεθνή Επιτροπή Φαλαινοθηρίας – Το κυνήγι φάλαινας ξαναρχίζει τον Ιούλιο», Εφημερίδα «Καθημερινή», 26/12/2018

2.2. Ξενόγλωσση

2.2.1. McKitterick, T.-E., "*The validity of Territorial and other Claims in Polar Regions*", *Journal of Comparative Legislation and International Law*, vol. 21, 1939

2.2.2. Fitzmaurice, "*Report on the Law of Treaties*", YBILC, vol. 2, 1956

2.2.3. Azzam, Issam, "*The Dispute between France and Brazil over Lobster Fishing in the Atlantic*", *The International and Comparative Law Quarterly*, vol. 13, 1964

2.2.4. Lissitzyn, Ol., "*Territorial Entities in the Law of Treaties*", *Recueil Des Cours*, vol. III, 1968

2.2.5. McKitterick, βλ. Cohen, M., "*The Arctic and National Interest*", *International Journal*, vol. 26, 1970

2.2.6. Schachter, O., "*The Twilight Existence of Nonbinding International Agreements*", *AJIL*, vol. 71, 1977

2.2.7. Zedalis, R., "*Military Uses of Ocean Space and the Developing International Law of the Sea: An Analysis in the Context of Peacetime ASW*", *San Diego Law Review*, vol. 16, 1979

2.2.8. Bothe, M. "*Legal and Non-Legal Norms: A Meaningful Distinction in International Relations?*", *Netherlands YBIL*, vol. 9, 1980

2.2.9. van Dijk, "*The Final Act of Helsinki – Basis for a Pan – European System?*", *Netherlands JIL*, vol. 97, 1980

2.2.10. Kiss, A.C., "*La Notion de Patrimoine Commun de l' Humanité*", *RCADI*, vol. 175, 1982

2.2.11. Keohane, R., "*The Demand for International Regimes*", *International Organizations*, vol. 36, 1982

2.2.12. Krasner, St., "*Structural Causes and Regime Consequences: Regimes as Intervening Variables*," *International Organization*, vol. 36, 1982

- 2.2.13. Weil, P., “*Towards Relative Normativity in International Law?*”, AJIL, vol. 77, 1983
- 2.2.14. Hardin, G., “*The Tragedy of Commons: The population problem has no technical solution, it requires a fundamental extension in morality*”, Science, vol. 162, 1986
- 2.2.15. Young, Or., “*The Age of the Arctic*” in Foreign Policy, vol. 61, 1986
- 2.2.16. Shabecoff, Ph., “*France Must Pay Greenpeace \$8 Million in Sinking of Ship*”, Εφημερίδα The New York Times, 3/10/1987, διαθέσιμο στο: <http://www.nytimes.com/1987/10/03/world/france-must-pay-greenpeace-8-million-in-sinking-of-ship.html>
- 2.2.17. Chinkin, Ch., “*The Challenge of Soft Law: Development and Change in International Law*”, ICLQ, vol. 38, 1989
- 2.2.18. Lebefer, R., “*The Exercise of Jurisdiction in the Antarctic Region and the Changing Structure of International Law: The International Community and Common Interest*”, Netherlands Yearbook of International Law, vol. 21, 1990
- 2.2.19. Splettstoesser, J., - Dreschhoff, G. (ed.), “*Mineral Resources Potential of Antarctica*”, Antarctic Research Series, vol. 51, American Geophysical Union, 1990
- 2.2.20. Dupuy, P.-M., “*Soft Law and the International Law of the Environment*”, Michigan JIL, vol. 12, 1991
- 2.2.21. Pharand, D., “*The Case for an Arctic Region Council and a Treaty Proposal*”, Revue General de Droit, vol. 23, 1992
- 2.2.22. Werksman, J., “*Trade Sanctions Under the Montreal Protocol*”, RECIEL, vol. 1, 1992
- 2.2.23. Roginko, Al., - LaMourie, M., “*Emerging Marine Environmental Protection Strategies for the Arctic*”, Marine Policy, vol. 16, 1992
- 2.2.24. Marston, G., “*St Pierre-Miquelon arbitration: Canada-France maritime delimitation award*”, Marine Policy, vol. 17, 1993
- 2.2.25. Boutros Boutros-Ghali, A *Grotian Moment*, Fordham International Law Journal, vol. 18, 1994
- 2.2.26. Keohane, R., and Martin, L., “*The Promise of Institutional Theory*” International Security, vol. 20, 1995
- 2.2.27. Sohn, L.B., “*Settlement of Law of the Sea Disputes*”, International Journal of Maritime and Coastal Law, vol. 10, 1995

- 2.2.28. Joyner, Chr., - Martell, El., “*Looking back to see ahead: UNCLOS III and lessons for global commons law*”, *Ocean Development & International Law*, vol. 27, 1996
- 2.2.29. Barrett, Sc., “*The strategy of trade sanctions in international environmental agreements*”, *Resource and Energy Economics*, vol. 19, 1997
- 2.2.30. Matthews, J., “*Power Shift*”, *Foreign Affairs*, vol. 50, 1997
- 2.2.31. Hardin, ‘*Extensions of “The Tragedy of the Commons”*’, *Science*, vol. 280, 1998
- 2.2.32. Bloom, E., “*The establishment of the Arctic Council*”, *AJIL*, vol. 93, 1999
- 2.2.33. Hillgenberg, H., “*A Fresh Look at Soft Law*”, *EJIL*, vol. 10, 1999
- 2.2.34. *Tokyo Declaration*, *Environmental Policy and Law*, vol. 29, no. 5, 1999
- 2.2.35. Brauninger, Th., - Konig, Th., *Making Rules for Governing Global Commons: The case of deep-sea mining*, *Journal of Conflict Resolution*, vol. 44, 2000
- 2.2.36. Guadamuz, A., “*The Future of Technology Transfer in the Global Village*”, *Journal of World Intellectual Property*, vol. 3, 2000
- 2.2.37. Brown, P., “*Japanese Branch Outrages WWF with Whaling Plea*,” *Guardian*, April 2, 2002
- 2.2.38. Boyle, A.-E., “*Further Development of the Law of the Sea Convention: Mechanisms of Change*”, *ICLQ*, vol. 54, 2005
- 2.2.39. Hollis, DB, “*Why State Consent Still Matters—Non-State Actors, Treaties, and the Changing Sources of International Law*”, *Berkeley Journal of International Law*, vol. 23, 2005
- 2.2.40. Freeland, S., “*The impact of Space Tourism on the International Law of Outer Space*”, 56th International Astronautical Congress, 2005
- 2.2.41. Hage C., -Kallbekken St, - Maestad Ott., - Westskog H., “*Enforcing the Kyoto Protocol: Sanctions and Strategic Behavior*”, *Energy Policy*, vol. 33, 2005
- 2.2.42. Freeland, S., “*Up, up and ... Back: The emergence of Space Tourism and its Impact on the International Law of Outer Space*”, *Chicago JIL*, vol. 6, 2006
- 2.2.43. Borg, S., *Climate Change as a Common Concern of Humankind: Twenty years later... From UNGA to UNSC*, IUCN Academy of Environmental Law

Seminar: *Towards an Integrated Climate Change and Energy Policy in the European Union*”, University of Malta, 2007

- 2.2.44. Bradford, A., *Regime Theory*, Max Planck Encyclopedia of Public International Law (MPEPIL), 2007
- 2.2.45. Drumbl, M., *Actors and Law-Making in International Environmental Law*, Washington & Lee Public Legal Studies Research Paper Series, vol. 21, Research Handbook of International Environmental Law, 2007
- 2.2.46. Van Laerhoven, F. & Ostrom, E., “*Traditions and Trends in the Study of the Commons*” in International Journal of the Commons, vol.1, 200
- 2.2.47. Wilson, J., “*Scale and Costs of Fishery Conservation*”, IJJC, vol. 1, 2007
- 2.2.48. Paavola, J., “*Governing atmospheric sinks: the architecture of entitlements in the global commons*”, IJC, vol. 2, 2008
- 2.2.49. Williams, M., “*Safeguarding Outer Space: On road to Debris Mitigation*” in *Security in Space: The Next Generation – Conference Report*, 31 March – 1 April 2008, UNIDIR, 2008
- 2.2.50. Winkelman, In., “*Fixed Rules of Play for Dividing Up the Arctic Ocean: The Ilulissat Declaration of the Arctic Coastal States*”, SWP Comments, vol. 18, 2008
- 2.2.51. Henriksen, T., “*Revisiting the Freedom of Fishing and Legal Obligations on States Not Party to Regional Fisheries Management Organizations*”, Ocean Development & International Law, vol. 40, 2009
- 2.2.52. Solomon, S., “*Irreversible Climate Change Due to Carbon Dioxide Emissions*”, Proceedings of the National Academy of Sciences, vol. 106, 2009
- 2.2.53. Young, O., “*Whither the Arctic? Conflict or cooperation in the circumpolar north*”, Polar Record, vol. 45, 2009
- 2.2.54. Mégret, Fr., *Globalization and International Law*, Max Planck Encyclopedia of International Law, 2009
- 2.2.55. Shelton, D., “*Common Concern of Humanity*”, Iustum Aequum Salutare, vol. 1, The George Washington University Law School, 2009
- 2.2.56. Bilder, R., “*A Legal Regime for the Mining of Helium-3 on the Moon: US Policy Options*”, Fordham JIL, vol. 33, 2010
- 2.2.57. Josphe, R., “*International Regime on Access and Benefit Sharing: Where Are We Now?*”, Asian Biotechnology and Development Review, vol. 12, 2010

- 2.2.58. Ostrom, El., *“Polycentric Systems for Coping with Collective Action and Global Environmental Change”*, Global Environmental Change, vol. 20, 2010
- 2.2.59. Bodansky, D., *“Introduction: Climate Change And Human Rights: Unpacking The Issues”*, Georgia Journal Of International And Comparative Law, vol. 38, 2010
- 2.2.60. Dedeurwaerdere, T., *Self-governance and international regulation of the global microbial commons: introduction to the special issue on the microbial commons*, IJC, vol. 4, 2010
- 2.2.61. Koivurova, T., *“Limits and possibilities of the Arctic Council in a rapidly changing scene of Arctic governance”*. Polar Record, vol. 46, 2010
- 2.2.62. Chircop, Al., *“Managing Adjacency: Some Legal Aspects of the Relationship Between the Extended Continental Shelf and the International Seabed Area”*, Ocean Development & International Law, vol. 42, 2011
- 2.2.63. Gautam, P-K, *“The Arctic as a Global Common”*, IDSA Issue Brief, September 2011
- 2.2.64. Krause, T., *Whose values or valuable for whom? Biodiversity as global commons and the politics of the Yasuni-ITT initiative*, India Conference on Sustaining the global commons, 2011
- 2.2.65. Moncel, R., *“Unconstructive Ambiguity in the Durban Climate Deal of COP 17/CMP 7”*, Sustainable Development Law and Policy, vol. 12, 2011
- 2.2.66. Stern, P., *“Design principles for global commons: natural resources and emerging technologies”*, ICJ, Vol. 5, no 2, August 2011
- 2.2.67. Weiss, B., *“International Law in a Kaleidoscopic World”*, Asian JIL, vol. 1, 2011
- 2.2.68. Harrabin, R., *“Arctic sea ice reaches record low, NASA says”* in: BBC News, 27 August 2012
- 2.2.69. Kankaanpää, P., – Young, R., *“The effectiveness of the Arctic Council”*, Polar Research, vol. 31, 2012
- 2.2.70. O’Brien, Em., - Gowan, R., *“What Makes International Agreements Work: Defining Factors for Success”*, Center on International Cooperation, New York University, 2012
- 2.2.71. Payette, J., *“Research and Diplomacy 350 Kilometers above the Earth: Lessons from the International Space Station,”* in Science & Diplomacy, Vol. 1, 2012

- 2.2.72. Pedersen, T., “*Debates over the Role of the Arctic Council*”, *Ocean Development & International Law*, vol. 43, 2012
- 2.2.73. Shaffer, Gr., “*International Law and Global Public Goods in a Legal Pluralist World*”, *European Journal of International Law*, vol. 23, 2012
- 2.2.74. Takei, Y., “*Law and Policy for International Submarine Cables: An Asia-Pacific Perspective*”, *Asian JIL*, vol. 2, 2012
- 2.2.75. Vogler, J., “*Global Commons Revisited*,” *Global Policy*, vol. 3, 2012
- 2.2.76. Ansara – Wijen – Gray, *Constructing a Climate Change Logic: An Institutional Perspective on the “Tragedy of the Commons”*, *Organization Science, Articles in Advance*, 2013
- 2.2.77. Kim, B. M., *Governance of the Global Commons: The Deep Seabed, the Antarctic, Outer Space*, *KIEP World Economy Update*, vol. 4, No 29, 2014
- 2.2.78. Kraska, J., “*Governance of Ice-Covered Areas: Rule Construction in the Arctic Ocean*”, *Ocean Development & International Law*, vol. 45, 2014
- 2.2.79. Ramel, Fr., *Access to the global commons and grand strategies: A shift in global interplay*, *Etude de l’IRSEM n°30*, octobre 2014
- 2.2.80. Basulto, D., “*How Property Rights in Outer Space May Lead to a Scramble to Exploit the Moon’s Resources*” *The Washington Post*, November 18, 2015
- 2.2.81. Kampas, Ath., “*Combining Fairness and Stability Concerns for Global Commons: The Case of East Atlantic and Mediterranean Tuna*”, *Ocean and Coastal Management*, vol. 116, 2015
- 2.2.82. Rottem, S.-V., “*A Note on the Arctic Council Agreements*”, *Ocean Development & International Law*, vol. 46, 2015
- 2.2.83. Bodansky, D., “*The Paris Climate Change Agreement: A New Hope?*”, *AJIL*, vol. 110, 2016
- 2.2.84. Falk, R., “*Voluntary International Law and the Paris Agreement*”, 16/01/2016
- 2.2.85. Freeman, C., *The Fragile Global Commons in a World in Transition*, *SAIS Review of International Affairs*, vol. 36, Johns Hopkins University Press, 2016
- 2.2.86. Gray, K., - Gills, B., “*South–South cooperation and the rise of the Global South*”, *Third World Quarterly*, vol. 37, 2016

- 2.2.87. Le Bris, C., “*Le projet de déclaration universelle des droits de l’humanité de 2015: implications et perspectives juridiques*”, *La Revue des droits de l’homme*, vol. 10, 2016
- 2.2.88. Leister, V. – Frazier, M., “*From Local to Global Commons: Applying Ostrom’s Key Principles for Sustainable Governance*”, Interview, 2016
- 2.2.89. McKeon, V., *Avoiding Tragedy in the Global Commons: A Moral Contractualist Account*, University of California, Irvine, 2016
- 2.2.90. McGee, J., - Steffek, J., “*The Copenhagen Turn in Global Climate Governance and the Contentious History of Differentiation in International Law*”, *Journal of Environmental Law*, vol. 27, 2016
- Ranganathan, R., “*Global Commons*”, *EJIL*, vol. 27, 2016
- 2.2.91. Schrijver, N., “*Managing the global commons: common good or common sink?*”, *Third World Quarterly*, vol. 37, 2016
- 2.2.92. Triscott, N., *Critical Art and Outer Space: A curatorial inquiry into space as a global commons*, Paper presented at the Association of American Geographers, San Francisco, April 2016
- 2.2.93. Гудев, П.А., “*Арктика Как «Global Commons»?*”, *Пути к миру и безопасности*, No 1, 2016
- 2.2.94. Bodansky, D., “*Sound and Fury on the Paris Agreement – But Does It Signify Anything?*”, *Opinio Juris*, 02/06/2017
- 2.2.95. Hollis, D., “*What to Look for in any U.S. Withdrawal from the Paris Agreement*”, *Opinio Juris*, 01/06/2017
- 2.2.96. Lawrence, P., - Wong, D., “*Soft law in the Paris Climate Agreement: Strength or weakness?*”, *RECIEL*, vol. 26, 2017
- 2.2.97. Slobodian L. – Kinna, R., - Kambu Al. – Ognibene, L., “*Bioprospecting in Global Commons: Legal Issues Brief*”, UNEP, available at: <http://www.unep.org/delc/portals/119/Biospecting-Issuepaper.pdf>
- 2.2.98. Lipietz, Al., “*Managing the Global Commons*”, Interview to Barbara Lipietz, August 2017
- 2.2.99. Speech by the High Representative / Vice-President Federica Mogherini at the High Level Arctic event, 15/06/2017, available at: https://eeas.europa.eu/arctic-policy/eu-arctic-policy/28274/speech-high-representative-vice-president-federica-mogherini-high-level-arctic-event_en

- 2.2.100. Sengupta, S., - Eddy, M., - Buckley, Chr., - Rubin, Al., “*As Trump Exits Paris Agreement, Other Nations Are Defiant*”, New York Times, 01/06/2017
- 2.2.101. Sampathkumar, M., “*Paris Agreement: Over a thousand US CEOs and mayors say they will continue to fight climate change despite Trump*”, Independent, 5 June 2017
- 2.2.102. Galbraith, J., “*Trump vs. International Law: Reflections on the “Scorecard,” Transnational Legal Process and the Paris Agreement*”, Opinio Juris, 03/10/2018
- 2.2.103. Nuccitelli, D., “*California plans to show the world how to meet the Paris climate target*”, Guardian, 17 September 2018
- 2.2.104. Schatz V.J., Proelss A. & Liu N., “*The 2018 Agreement to Prevent Unregulated High Seas Fisheries in the Central Arctic Ocean: A Primer*”, EJIL, 26/10/2018
- 2.2.105. Piselli, D., “*Goal-setting in an era of mass extinction: a planetary boundary for biosphere integrity in international biodiversity law?*”, part I, EJIL – Talk, 29/12/2018
- 2.2.106. Sampathkumar, M., “*California launches new climate change conference to help fulfill Paris Agreement targets*”, Independent, 6 July 2018
- 2.2.107. Gradoni, L., “*What on Earth is Happening to Space Law?*”, EJIL, 31/07/2018
- 2.2.108. Ridderhof, R., “*Japan resumes Commercial Whaling*”, Peace Palace Library Blog, 3/1/2019
- 2.2.109. Weiss, Br., “*The Commons, Public Goods and International Law*”, UN Audiovisual Library of International Law, 2019

3. ΠΡΩΤΟΓΕΝΕΙΣ ΠΗΓΕΣ:

3.1. Διεθνή Συμβατικά Κείμενα

- 3.1.1. Συμφωνία για τη Διατήρηση της Γουνοφόρου Φώκιας της Βεργιγίου Θαλάσσης (1911 / 1957)
- 3.1.2. Συνθήκη αναφορικά με το Αρχιπέλαγος Spitsbergen (Svalbard) (1920)
- 3.1.3. Διεθνής Σύμβαση για τη Ρύθμιση της Φαλαινοθηρίας (1946)
- 3.1.4. Σύμβαση της Γενεύης για την Ανοιχτή Θάλασσα (1958)

- 3.1.5. Σύμβασης της Γενεύης για την Διατήρηση της Αλιείας (1958)
- 3.1.6. Συνθήκη της Ανταρκτικής (1959)
- 3.1.7. Συνθήκη περί της Απαγόρευσης Πυρηνικών Δοκιμών (1963)
- 3.1.8. Συνθήκη επί των Αρχών που διέπουν τις Δραστηριότητες των Κρατών στην Εξερεύνηση και τη Χρήση του Εξω-ατμοσφαιρικού Διαστήματος, περιλαμβανομένης της Σελήνης και των άλλων Ουράνιων Σωμάτων (1967)
- 3.1.9. Συμφωνία για τη Διάσωση Αστροναυτών, την Επιστροφή Αστροναυτών και την Επιστροφή Αντικειμένων που εκτοξεύτηκαν στο Διάστημα, *Rescue Agreement* (1968)
- 3.1.10. Συμφωνία της Διεθνούς Επιτροπής για τη Διατήρηση του Ατλαντικού Τόνου (ICCAT) (1969)
- 3.1.11. Σύμβαση της Βιέννης για το Δίκαιο των Συνθηκών (1969)
- 3.1.12. Σύμβαση της UNESCO για την Παγκόσμια Φυσική και Πολιτιστική Κληρονομιά (1971)
- 3.1.13. Σύμβαση Ράμσαρ για Υδροβία Πτηνά και Οικοτόπους τους (1971)
- 3.1.14. Συνθήκη για την Απαγόρευση της Τοποθέτησης Πυρηνικών Όπλων και άλλων Όπλων Μαζικής Καταστροφής στο Βυθό των Θαλασσών και των Ωκεανών και στο Υπέδαφος αυτών (1971)
- 3.1.15. Σύμβαση για την Προστασία των Ειδών Φώκιας της Ανταρκτικής (1972)
- 3.1.16. Σύμβαση για τη Διεθνή Ευθύνη για Ζημιά που προκλήθηκε από Διαστημικά Αντικείμενα, *Liability Convention* (1972)
- 3.1.17. Σύμβαση για την Προστασία της Πολικής Αρκούδας (1973)
- 3.1.18. Συμφωνία Καναδά – ΗΠΑ για τη Διατήρηση των Κοπαδιών Ταράνδων (*Porcupine Caribou*) (1973).
- 3.1.19. Σύμβαση για το Διεθνές Εμπόριο των Απειλούμενων Ειδών της Άγριας Πανίδας και Χλωρίδας / *CITES* (1973)
- 3.1.20. Σύμβαση για τη Μηολόγηση των Αντικειμένων που εκτοξεύονται στο Διάστημα, *Registration Convention* (1976)
- 3.1.21. Συνθήκη Συνεργασίας για τον Αμαζόνιο (ACT) (1978)
- 3.1.22. Συμφωνία που διέπει τις Δραστηριότητες Κρατών στη Σελήνη και τα άλλα Ουράνια Σώματα (*Moon Agreement*) (1979)

- 3.1.23. Σύμβαση Βέρνης για τη Διατήρηση της Ευρωπαϊκής Άγριας Ζωής και του Φυσικού Περιβάλλοντος (1979)
- 3.1.24. Σύμβαση της Βόννης για τη Διατήρηση των Αποδημητικών Ειδών Άγριων Ζώων (1979)
- 3.1.25. Σύμβαση της Γενεύης για τη Διασυνοριακή Μεταφορά της Ρύπανσης της Ατμόσφαιρας σε Μεγάλες Αποστάσεις (1979)
- 3.1.26. Σύμβαση για τη Διατήρηση των Θαλάσσιων Έμβιων Πόρων της Ανταρκτικής (CCMLR) (1980)
- 3.1.27. Νέα Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) (1982)
- 3.1.28. Συμφωνία Διατήρησης του Σολωμού του Βορείου Ατλαντικού (NASCO) (1984)
- 3.1.29. Πρωτόκολλο για τη Μακροπρόθεσμη Χρηματοδότηση του Συνεργατικού Προγράμματος για την Παρακολούθηση και την Αξιολόγηση της Μεγάλης Εμβέλειας Διάδοσης των Εναέριων Ρυπαντών στην Ευρώπη / EMEP Program (1984)
- 3.1.30. Πρωτόκολλο του Ελσίνκι για τη Μείωση των Εκπομπών Θείου (1985),
- 3.1.31. Σύμβαση της Βιέννης για την Προστασία της Στιβάδας του Όζοντος (1985)
- 3.1.32. Πρωτόκολλο του Μόντρεαλ για τις Ουσίες που Μειώνουν τη Στιβάδα του Όζοντος (1987)
- 3.1.33. Πρωτόκολλο αναφορικά με τον Έλεγχο των Εκπομπών Νιτρικών Οξιδίων ή τη Διάδοση των ροών τους (1988)
- 3.1.34. Σύμβαση για την Ρύθμιση των Δραστηριοτήτων Εξόρυξης Ορυκτών της Ανταρκτικής (1988)
- 3.1.35. Πρωτόκολλο Περιβαλλοντικής Προστασίας της Συνθήκης της Ανταρκτικής (1991)
- 3.1.36. Πρωτόκολλο αναφορικά με τον Έλεγχο των Εκπομπών Εξατμιστών Οργανικών Ενώσεων ή τη Διάδοση των ροών τους (1991)
- 3.1.37. Συμφωνία για τη Διατήρηση των Μικρών Κητοειδών της Βαλτικής Θάλασσας, του Βορειοανατολικού Ατλαντικού και της Θάλασσας της Ιρλανδίας και της Βόρειας Θάλασσας (ASCOBANS) (1991)
- 3.1.38. Καταστατικό Διεθνούς Ενώσεως Τηλεπικοινωνιών (1992 / 2014)
- 3.1.39. Σύμβαση Πλαίσιο για την Κλιματική Αλλαγή (1992)
- 3.1.40. Σύμβαση για τη Βιολογική Ποικιλομορφία (1992)

- 3.1.41.** Συμφωνία για τη Διατήρηση του Νότιου Γαλαζόπτερου Τόνου (CCSBT) (1993)
- 3.1.42.** Συμφωνία του FAO για την Προώθηση Συμμόρφωσης με Διεθνή Μέτρα Διατήρησης και Διαχείρισης (1993)
- 3.1.43.** Σύμβαση για τη Διατήρηση και τη Διαχείριση των Αποθεμάτων Μπακαλιάρου στην Κεντρική Βερίγγειο Θάλασσα (CCBSP)
- 3.1.44.** Συμφωνία της Νέας Υόρκης για την Εφαρμογή του Μέρους XI της Σύμβασης UNCLOS (1994)
- 3.1.45.** Πρωτόκολλο του Όσλο για την Περαιτέρω Μείωση των Εκπομπών Θείου (1994)
- 3.1.46.** Συμφωνία για την Εφαρμογή των διατάξεων της UNCLOS αναφορικά με τη διατήρηση και τη διαχείριση των Αλληλεπικαλυπτόμενων Ιχθυαποθεμάτων και των Ιχθυαποθεμάτων Υψηλής Μετανάστευσης (1995)
- 3.1.47.** Συμφωνία για την Εφαρμογή των διατάξεων της UNCLOS αναφορικά με τη διατήρηση και τη διαχείριση των Αλληλεπικαλυπτόμενων Ιχθυαποθεμάτων και των Ιχθυαποθεμάτων Υψηλής Μετανάστευσης (1995)
- 3.1.48.** Συμφωνία της Επιτροπής του Τόνου του Ινδικού Ωκεανού (IOTC) (1996)
- 3.1.49.** Συμφωνία για τη Διατήρηση των Κητοειδών της Μαύρης Θάλασσας, της Μεσογείου Θάλασσας και της Συνορεύουσας Περιοχής του Ατλαντικού (ACCOBAMS) (1996)
- 3.1.50.** Πρωτόκολλο του Κιότο (1997)
- 3.1.51.** Οικουμενική Διακήρυξη του Ανθρώπινου Γονιδιώματος και των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (1997)
- 3.1.52.** Πρωτόκολλο για τα Βαρέα Μέταλλα (1998)
- 3.1.53.** Πρωτόκολλο του Άαρχους για τους Μόνιμους Οργανικούς Ρυπαντές (1998)
- 3.1.54.** Πρωτόκολλο για τη Μείωση της Οξίνισης, του Ευτροφισμού και του Οζοντος Εδαφικού Επιπέδου (1999)
- 3.1.55.** Συνθήκη για την Πλήρη Απαγόρευση των Πυρηνικών Δοκιμών (1999)
- 3.1.56.** Σύμβαση για την Προστασία του Ρινόκερου (1999)
- 3.1.57.** Πρωτόκολλο της Καρθαγένης για τη Βιοασφάλεια (2000)
- 3.1.58.** Διεθνή Συνθήκη του Παγκόσμιου Οργανισμού Τροφίμων και Γεωργίας (FAO) για τους Φυτικούς Γενετικούς Πόρους για τη Διατροφή και τη Γεωργία (2001)

3.1.59. Σύμβαση της UNESCO για την Προστασία της Υποθαλάσσιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς (2001)

3.1.60. Καταστατικό Διεθνούς Ποινικού Δικαστηρίου (2002)

3.1.61. Συμφωνία της Δι-Αμερικανικής Επιτροπής Τροπικού Τόνου (IATTC) (2003)

3.1.62. Διεθνής Διακήρυξη για τα Ανθρώπινα Γενετικά Δεδομένα (2003)

3.1.63. Σύμβαση για τη Διατήρηση των Γοριλλών και των Οικοτόπων τους (2007)

3.1.64. Σύμβαση της Στοκχόλμης για τους Μόνιμους Οργανικούς Ρυπαντές (2001)

3.1.65. Πρωτόκολλο της Ναγκόγια για την Πρόσβαση στους Γενετικούς Πόρους και τη Δίκαιη και Ορθόνομη Διανομή των Ωφελειών που Απορρέει από τη Χρήση τους (2010)

3.1.66. Συμπληρωματικό Πρωτόκολλο Nagoya – Kyala Lumpur περί της Ευθύνης (Liability) και Αποζημίωσης (2010).

3.1.67. Συμφωνία του Nuuk για τη Συνεργασία σε Αεροναυτική και Θαλάσσια Έρευνα – Διάσωση στην Αρκτική (2011)

3.1.68. Συμφωνία της Μιναμάτα για τον Υδράργυρο (2013)

3.1.69. Συμφωνία της Kiruna για την Συνεργασία στην Προετοιμασία και την Αντιμετώπιση της Θαλάσσιας Ρύπανσης από Πετρέλαιο (2013)

3.1.70. Συμφωνία του Fairbanks για την Ενίσχυση της Επιστημονικής Συνεργασίας στην Αρκτική (2017)

3.1.71. Συμφωνία για την Πρόληψη της Μη Ρυθμιζόμενης Αλιείας στην Ανοιχτή Θάλασσα στον Κεντρικό Αρκτικό Ωκεανό (2017)

3.2. Άλλα διεθνή κείμενα – Ψηφίσματα – Αποφάσεις – Εκθέσεις Διεθνών Οργανισμών, ΜΚΟ

3.2.1. IDI, “The Legal Regime of Outer Space”, 11/09/1963, AnnIDI, Vol. 50 II, 1963

3.2.2. Ψήφισμα 1962 της ΓΣ/ΟΗΕ για τις Νομικές Αρχές που διέπουν τις Δραστηριότητες των Κρατών κατά την Εξερεύνηση και Χρήση του Έξω-Ατμοσφαιρικού Διαστήματος (1963)

3.2.3. ILA, “ILA Reports, Vol. 51, 1964

3.2.4. ILC, Draft Articles on the Law of Treaties, AJIL, vol. 61, 1967

- 3.2.5. *UN General Assembly, Declaration of Principles governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of Nations Jurisdiction*, 17 December 1970, A/RES/2749(XXV)
- 3.2.6. *UNGA, Χάρτης Οικονομικών Δικαιωμάτων και Καθηκόντων των Κρατών*, A/RES/29/3281, 12/12/1974
- 3.2.7. *UNGA resolution 3384 (XXX) of 10 November 1975 on Declaration on the Use of Scientific and Technological Progress in the Interests of Peace and for the Benefit of Mankind*
- 3.2.8. *Οικουμενική Διακήρυξη Δικαιωμάτων Λαών* (1976)
- 3.2.9. *Ago, R., The International Wrongful Act of the State, Source of International Responsibility* (fifth report on state responsibility, Yearbook, ILC, vol. II, 1976)
- 3.2.10. *UNESCO, Reunion d' experts sur les droits de l' homme, les besoins humains, et l' instauration d' un nouvel ordre économique international*, Rapport final, doc. SS-/78/CONF. 630/12, Paris, 1979
- 3.2.11. *IUCN, UNEP, WWF, World Conservation Strategy: Living Resource Conservation for Sustainable Development*, 1980
- 3.2.12. *Αφρικανικό Χάρτη Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Λαών* (1981)
- 3.2.13. *UNCLOS III, Ψήφισμα II (24/9/1982), Διακυβέρνηση Προπαρασκευαστικών Επενδύσεων σε Πρωτοπόρες Δραστηριότητες σχετικά με Πολυμεταλλικούς Κονδυλούς* (Docs. AI CONF.62/L.132/Add.1, Add.IICorr., and L.141/Add
- 3.2.14. *Αρχές που διέπουν τη Χρήση από τα Κράτη των Τεχνητών Δορυφόρων της Γης για τη Διεθνή Απευθείας Τηλεοπτική Μετάδοση* (1982)
- 3.2.15. *Διεθνές Μνημόνιο του FAO περί των Φυτικών Γενετικών Πόρων για την Τροφή και τη Γεωργία* (1983)
- 3.2.16. *Κοινή Διακήρυξη για την Προστασία της Θάλασσας Wadden* (1982 / 2010)
- 3.2.17. *UNCTAD. Draft International Code of Conduct on the Transfer of Technology*, 1985
- 3.2.18. *Αρχές σχετικά με την Εκ του Μακρόθεν Ανίχνευση της Γης από το Έξω-ατμοσφαιρικό Διάστημα* (1986)
- 3.2.19. *Κώδικας Συμπεριφοράς του ΟΗΕ για τις Πολυεθνικές Επιχειρήσεις* (1987)
- 3.2.20. *CMS, COP 2nd, Res. 2.6, 14/10/1988, Geneva* (1988)

- 3.2.21. *Διεθνές Μνημόνιο περί των Φυτικών Γενετικών Πόρων για την Τροφή και τη Γεωργία* (1991)
- 3.2.22. *Αρχές σχετικά με τη Χρήση των Πηγών Πυρηνικής Ενέργειας στο Έξω-ατμοσφαιρικό Διάστημα* (1992)
- 3.2.23. *Μη Νομικώς Δεσμευτική Εξουσιαστική Δήλωση Αρχών για την Παγκόσμια Συναίνεση στη Διαχείριση, Διατήρηση και Βιώσιμη Ανάπτυξη Όλων των Τύπων των Δασών* (1992)
- 3.2.24. *Agenda 21* (1992)
- 3.2.25. *ILA, Report of the sixty-fifth conference of the International Law Association held at Cairo, Egypt, 21 to 26 April 1992*
- 3.2.26. *Μέτρα Διατήρησης της Λεπτομύτας (Numenius tenuirostris)* (1994)
- 3.2.27. *Κώδικα Συμπεριφοράς του FAO για την Υπεύθυνη Αλιεία* (1995)
- 3.2.28. *Διακήρυξη Ottawa για την εγκαθίδρυση του Αρκτικού Συμβουλίου* (1996)
- 3.2.29. *Διακήρυξη Αρχών των Βερμούδων περί της άμεσης και δημόσιας απελευθέρωσης δεδομένων αλληλουχίας DNA ανθρώπινου γονιδιώματος και γονιδιωμάτων άλλων οργανισμών σε παγκόσμιες βάσεις δεδομένων με ελεύθερη πρόσβαση* (1996)
- 3.2.30. *Διακήρυξη για τη Διεθνή Συνεργασία κατά την Εξερεύνηση και τη Χρήση του Έξω-ατμοσφαιρικού Διαστήματος προς το Όφελος και το Συμφέρον Όλων των Κρατών, λαμβάνοντας υπόψη ιδιαιτέρως τις Ανάγκες των Αναπτυσσόμενων Κρατών* (1996)
- 3.2.31. *Μέτρα Διατήρησης για τις Θαλάσσιες Χελώνες στην Ατλαντική Ακτή της Αφρικής* (1999)
- 3.2.32. *Μέτρα Διατήρησης για τον Λευκογερανό της Σιβηρίας (leucogeranus leucogeranus)* (1993/1999)
- 3.2.33. *Address of the Secretary-General Kofi Annan entitled 'The Meaning of International Community', as delivered to the fifty-second DPI/NGO Conference in New York on 15 September 1999, at: <http://www.un.org/News/Press/docs/1999/19990915.sgsm7133.doc.html>*
- 3.2.34. *Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, adopted by the International Law Commission at this Fifty-third session (2001), Official Records of the General Assembly, Fifty-sixth session, Supplement No. 10 (A/56/10, chp.IV.E.1), Nov. 2001*

- 3.2.35. *Draft articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, with commentaries*, Yearbook of the International Law Commission, 2001, vol. II, Part Two, as corrected
- 3.2.36. ISA, *Recommendations for the Guidance of Contractors for the Assessment of Possible Environmental Impacts Arising from the Exploration for Polymetallic Nodules in the Area*, Doc. ISBA/7/LTC/1/Rev.1 of July 10, 2001
- 3.2.37. *Κώδικα Εξόρυξης για τους Πολυμεταλλικούς Κονδύλους* (2001)
- 3.2.38. *Διατήρηση και τη Διαχείριση των Πληθυσμών Αγριόγαλου (Otis tarda) της Κεντρικής Ευρώπης* (2001)
- 3.2.39. *Διατήρηση και Διαχείριση των Θαλασσίων Χελώνων και των Οικοτόπων τους στον Ινδικό Ωκεανό και τη Νότιο-Ανατολική Ασία* (2001)
- 3.2.40. *Διατήρηση και Αποκατάσταση του Bukhara Deer (Cervus elaphus bactrianus)* (2002)
- 3.2.41. ILA, *Final Report on the Review of Space Law Treaties in view of Commercial Space Activities – Concrete Proposals*, New Delhi Conference, 2002
- 3.2.42. *Στρατηγική της COSPAR για την Πλανητική Προστασία* (2002)
- 3.2.43. *Μέτρα Διατήρησης για την Υδρόβια Καρηκοποταμίδα (acrocephalus paludicola)* (2003)
- 3.2.44. *Κατευθυντήριες Γραμμές για τη Λειτουργία Αεροσκαφών κοντά σε Συγκεντρώσεις Πτηνών στην Ανταρκτική* (2004)
- 3.2.45. *Report of the Scientific and Technical Subcommittee on its forty-second session, held in Vienna from 21 February to 4 March 2005*, A/AC.105/848
- 3.2.46. *Μέτρα Διατήρησης για τους Πληθυσμούς του Αφρικανικού Ελέφαντα (Loxodonta Africana) της Δυτικής Αφρικής* (2005)
- 3.2.47. *Μνημόνιο Συνεννόησης για τη Διατήρηση των Κητοειδών και των Οικοτόπων τους στην περιοχή του Ειρηνικού Ωκεανού* (2006)
- 3.2.48. *Διατήρηση, Αποκατάσταση και Βιώσιμη Χρήση της Αντιλόπης Σάιγκα (Saiga)* (2006)
- 3.2.49. *Διατήρηση της Ruddy-headed Goose (Chloephaga rubidiceps)* (2006)

- 3.2.50. ILC, *Fragmentation Of International Law: Difficulties Arising From The Diversification And Expansion Of International Law*, Koskenniemi, M. (ed.), ILC, 58th Session, A/CN.4/L.682, 2006
- 3.2.51. *Κατευθυντήριες Γραμμές της Επιστημονικής και Τεχνικής Υπό-Επιτροπής της UNCOPUOS για τον Περιορισμό των Διαστημικών Σκουπιδιών* (2007)
- 3.2.52. *IADC Space Debris Mitigation Guidelines*, IADC – 02 – 01, Revision 1, September 2007
- 3.2.53. *Διατήρηση των Μεταναστευτικών Ειδών Grassland Bird της Νοτίου Αμερικής* (2007)
- 3.2.54. *Μέτρα Διατήρησης για την Monachus Monachus* (2007)
- 3.2.55. *Διατήρηση Μεταναστευτικών Πτηνών Θήρας σε Αφρική και Ασία* (2007)
- 3.2.56. *Διατήρηση και Διαχείριση Dugongs (Dugong Dugon) και των Οικοτόπων τους σε Ολόκληρη την Εμβέλεια* (2007)
- 3.2.57. *Διατήρηση Μανάτων και Μικρών Κητοειδών Δυτικής Αφρικής* (2008)
- 3.2.58. *Διατήρηση των Φλαμίνγκο των Υψηλών Άνδεων και των Οικοτόπων τους* (2008)
- 3.2.59. *Διακήρυξη της Ilulissat* (2008)
- 3.2.60. *Κώδικα εξόρυξης για τα πολυμεταλλικά σουλφίδια* (2010)
- 3.2.61. *Διατήρηση Μεταναστευτικών Καρχαριών* (2010)
- 3.2.62. *Διατήρηση των Ούεμουλ των Νότιων Άνδεων* (2010)
- 3.2.63. ISA, *Request for Observer Status in Accordance with Rule 82 , Paragraph 1 (e), of the Rules of Procedure of the Assembly on Behalf of the International Cable Protection Committee*: Note by the Secretariat, 3 March 2010, ISA Doc. ISBA/16/A/INF/1 (2010)
- 3.2.64. LRI, “Briefing paper: Sanctions and penalties in environmental treaties”, 19/07/2010, available at: <https://legalresponse.org/legaladvice/sanctions-and-penalties-in-environmental-treaties/>.
- 3.2.65. OHCHR, OHRLLS, UNDESA, UNEP, UNFPA, “Global governance and governance of the global commons in the global partnership for development beyond 2015”, (2013)
- 3.2.66. *The NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence, Tallinn Manual on the International Law Applicable to Cyber Warfare*, (2013)
- 3.2.67. UNEP/CMS, *CMS Family Guide*, 4th ed., Bonn, (2015)

3.2.68. UNEP, The Kigali Amendment to the Montreal Protocol: HFC Phase – Down, Ozone Fact-Sheet (2016)

3.2.69. Κανονισμοί Ραδίου (2016)

3.2.70. *Σχέδιο Δράσης των Ηνωμένων Εθνών για την Κλιματική Συνεργασία Βορρά – Νότου* (2017 – 2021)

3.2.71. Ψήφισμα ΓΣ/OHE 72/249 περί του Διεθνούς Νομικού Δεσμευτικού Κειμένου υπό τα Μέρη της UNCLOS για τη Διατήρηση και τη Βιώσιμη Χρήση της Θαλάσσιας Βιοποικιλότητας πέραν της Εθνικής Δικαιοδοσίας (2017)

3.2.72. *Draft Rules for Suborbital Activities*, Third Report of the ILA Space Law Committee Seventy-Eighth Conference of the International Law Association, Sydney, 2018

3.3. Πράξεις Ενωσιακού Δικαίου:

3.3.1. Οδηγία 89/370/ΕΟΚ του Συμβουλίου της 8ης Ιουνίου 1989 για την τροποποίηση της οδηγίας 83/129/ΕΟΚ σχετικά με την εισαγωγή στα κράτη μέλη δερμάτων ορισμένων νεογνών φώκιας και προϊόντων που προέρχονται από αυτά, L 163 της 14/06/1989

3.3.2. *European Parliament resolution on Arctic governance*, 9 Oct. 2008

3.3.3. Απόφαση Αριθ. 994/2012/ΕΕ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 25ης Οκτωβρίου 2012 για τη θέσπιση μηχανισμού ανταλλαγής πληροφοριών όσον αφορά τις διακυβερνητικές συμφωνίες μεταξύ κρατών μελών και τρίτων χωρών στον τομέα της ενέργειας, 27.10.2012, L/ 299/13

3.4. Πράξεις Εσωτερικού Δικαίου:

3.4.1. *US Constitution*

3.4.2. Χιλή, *Presidential Declaration Concerning Continental Shelf of 23 June 1947*, El Mercurio, Santiago de Chile, 29 June 1947.

3.4.3. ΗΠΑ, *Commercial Space Launch Act* (1984)

3.4.4. Ελληνική Δημοκρατία, *Νόμος 2204/1994 περί της Κύρωσης της Συμβάσεως για τη Βιολογική Ποικιλομορφία* (ΦΕΚ59, Α)

3.4.5. ΗΠΑ, White House, “*National Space Policy of the United States of America*”, USA Federal government, 2011.

3.4.6. Ινδία, *Indian Submission to the ADP Work Plan*, para. 7, UN Doc. FCCC/ADP/2012

3.4.7. Ελβετία, *Διεθνής Κώδικας Συμπεριφοράς για τις Ιδιωτικές Εταιρείες Ασφάλειας*

3.4.8. Έκθεση που υποβλήθηκε στο Βρετανικό Κοινοβούλιο: <https://publications.parliament.uk/pa/ld201415/ldselect/ldarctic/118/11810.html>.

3.4.9. Γερουσία ΗΠΑ, “Cyber security: Next Steps to Protect Our Critical Infrastructure”, *Hearing, Before the Committee on Commerce, Science, and Transportation*, United States Senate, One Hundred Eleventh Congress, Second Session, 23/2/2010, U.S. Government Printing Office.

3.4.10. Γαλλική Δημοκρατία, *Διακήρυξη των Δικαιωμάτων και των Καθηκόντων της Ανθρωπότητας* (2015)

3.4.11. *China’s first NDC*, available at: <http://www4.unfccc.int/ndcregistry/PublishedDocuments/China%20First/China%27s%20First%20NDC%20Submission.pdf>

3.5. Νομολογία:

3.5.1. Διεθνής Διαιτησία:

3.5.1.1. *Award between the United States and the United Kingdom relating to the rights of jurisdiction of United States in the Bering’s sea and the preservation of fur seals*, 15th August 1893, UNRIAA, vol. XXVIII, p. 263 – 276, available at: http://legal.un.org/riaa/states/united_states.shtml

3.5.1.2. *Υπόθεση των Πλοίων “Cape Horn Pigeon, James Hamilton Lewis, C. White and Kate and Anna”*, (USA v. Russia), 19 November – 29 November 1902, UNRIAA, vol. IX, p. 51 – 78.

3.5.1.3. *Island of Palmas Case* (USA / Netherlands), Judgment of Max Huber, 04 April 1928, PCA Reports 1929

3.5.1.4. *Case concerning the differences between New Zealand and France arising from the Rainbow Warrior affair*, Ruling of 6 July 1986 by the Secretary-General of the United Nations, UNRIAA, vol. XIX, p. 210, διαθέσιμο στο: http://legal.un.org/riaa/cases/vol_XIX/199-221.pdf.

3.5.1.5. *Southern Bluefin Tuna* (New Zealand – Japan, Australia – Japan), Judgement of 4 August 2000, UNRIAA, vol. XXIII

3.5.2. Διαρκές Δικαστήριο Διεθνούς Δικαιοσύνης

3.5.2.1. *The Lotus Case* (France v. Turkey), PCIJ Reports, Series A, No. 10 (1927).

3.5.2.2. *Legal Status of Eastern Greenland* (Norway / Denmark), Judgment of 5 April 1933, PCIJ Reports, 1934

3.5.3. Διεθνές Δικαστήριο:

3.5.3.1. *Reservations to Genocide Convention*, Advisory Opinion, ICJ Reports 1951

3.5.3.2. *Antarctica* (United Kingdom v. Argentina), Order of 16 March, 1956, ICJ Reports

3.5.3.3. *Case Concerning the Barcelona Traction, Light and Power Company, Limited* (Belgium v. Spain), Second Phase, 1970 ICJ Reports 1971

3.5.3.4. *Nuclear Tests* (Australia v. France), Judgment of 20 December 1974, ICJ Reports, 1975.

3.5.3.5. *Nuclear Tests* (New Zealand v. France), Judgment of 20 December 1974, ICJ Reports, 1975

3.5.3.6. *Υπόθεση Υφαλοκρηπίδας Αιγαίου*, ICJ Reports 3, 1978

3.5.3.7. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. USA), Judgment of 1986, ICJ Reports 1987

3.5.3.8. *Υπόθεση Οριοθέτησης Υφαλοκρηπίδας Κατάρ – Μπαχρέιν*, ICJ Reports, 1995

3.5.3.9. *Gabčíkovo-Nagymaros Project* (Hungary/Slovakia), Separate Opinion Of Vice-President Weeramantry, 25 September 1997, ICJ Reports 1998

3.5.3.10. *Fisheries Jurisdiction* (Spain v. Canada), Judgment of 4 December 1998, ICJ Reports, 1999

3.5.3.11. *Whaling in the Antarctic* (Australia v. Japan: New Zealand intervening), Judgements of 31 March 2014, ICJ Reports, 2015

3.5.4. Διεθνές Δικαστήριο Δικαίου Θαλάσσης:

- 3.5.4.1.** *Southern Bluefin Tuna* (New Zealand v. Japan; Australia v. Japan), Provisional Measures, Order, 27 August 1999, ITLOS Reports 1999
- 3.5.4.2.** *Conservation and Sustainable Exploitation of Swordfish Stocks* (Chile/European Union), Order, 16 December 2009, ITLOS Reports 2010
- 3.5.4.3.** *Responsibilities and obligations of States with respect to activities in the Area* (Request for Advisory Opinion submitted to the Seabed Disputes Chamber), Advisory Opinion, 1 February 2011, ITLOS Reports 2011
- 3.5.4.4.** *Request for Advisory Opinion submitted by the Sub-Regional Fisheries Commission*, Advisory Opinion, 2 April 2015, ITLOS Reports 2015

3.5.5. Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης:

- 3.5.5.1.** *Απόφαση Inuit Tapiriit Kanatami κ.λπ. κατά Επιτροπής* (T-526/10, EU:T:2013:215)

3.5.6. Δι-Αμερικανικό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου:

- 3.5.6.1.** *Petition to the Inter American Commission on Human Rights Seeking Relief from Violations Resulting from Global Warming Caused by Acts and Omissions of the United States* (Dec. 7, 2005)
- 3.5.6.2.** *Inter-American Court of Human Rights, Environment and Human Rights Advisory Opinion* OC-23/17 of November 15, 2018

3.5.7. Εθνικά Δικαστήρια

- 3.5.7.1.** Ηνωμένο Βασίλειο, *ClientEarth v. Department for the Environment, Food and Rural Affairs* (2015)
- 3.5.7.2.** Ολλανδία, *Urgenda et al. v. Ministry of Infrastructure and the Environment* (2015)
- 3.5.7.3.** ΗΠΑ, *Kain et al. v. Department of Environmental Protection* (2016)

3.5.7.4. Γερμανία, *Deutsche Umwelthilfe and Verkehrsclub Deutschland v. Ministry of Environment and Consumer Protection* (2016)

3.5.7.5. Andrea Lozano Barragán & others v. the President of Colombia & others (2018)

4. Ηλεκτρονικές Πηγές

- 4.1. ACCOBAMS Secretariat: <http://www.accobams.org/>.
- 4.2. Antarctic Treaty System (ATS): <https://www.ats.aq/>.
- 4.3. Arab Satellite Communications Organization (ARABSAT):
<https://www.arabsat.com/>.
- 4.4. ASCOBANS Secretariat: <https://www.ascobans.org/>.
- 4.5. Arctic Council: <https://arctic-council.org/>.
- 4.6. Commission for the Conservation of Southern Bluefin Tuna (CCSBT):
<https://www.ccsbt.org/>.
- 4.7. Fishery Committee for the Eastern Central Atlantic (CECAF):
www.fao.org/fishery/rfb/cecaf/.
- 4.8. CMS Secretariat: <http://www.migratoryspecies.org/>.
- 4.9. European Journal of International Law (EJIL): www.ejil.org/.
- 4.10. European Telecommunications Satellite Organization (EUTELSAT):
<https://www.eutelsat.com/>.
- 4.11. Food and Agricultural Organization (FAO): www.fao.org/.
- 4.12. General Fisheries Commission for the Mediterranean (GFCM):
www.fao.org/gfcm/en/.
- 4.13. Global Environmental Action (GEA): <http://www.gea.or.jp/>.
- 4.14. International Commission for the Conservation of Atlantic Tunas (ICCAT):
<https://www.iccat.int/>.
- 4.15. International Journal of Commons (IJC): <https://www.thecommonsjournal.org/>.
- 4.16. International Law Association (ILA): <http://www.ila-hq.org/>.
- 4.17. International Telecommunication Union (ITU): <https://www.itu.int/>.
- 4.18. International Maritime Satellite Organization (INMARSAT):
<https://www.inmarsat.com/>.
- 4.19. International Telecommunications Satellite Organization (INTELSAT):
<http://www.intelsat.com/>.
- 4.20. Indian Ocean Tuna Commission (IOTC): www.iotc.org/.
- 4.21. Inter-American Tropical Tuna Commission (IATTC): <https://www.iattc.org/>.
- 4.22. International Seabed Authority (ISA): <https://www.isa.org/>.
- 4.23. International Union for Conservation of Nature (IUCN):
<https://www.iucn.org/>.
- 4.24. International Tribunal of the Law of the Sea (ITLOS): <https://www.itlos.org/>.
- 4.25. International Whaling Commission (IWC): <https://iwc.int/>.
- 4.26. Institut de Droit International (IDI): www.idi-iil.org/.
- 4.27. Max Planck Encyclopedia of Public International Law (MPEPIL):

- <http://www.mpil.de/>.
- 4.28. North Atlantic Marine Mammal Commission (NAMMCO): <https://nammco.no/>.
- 4.29. Northwest Atlantic Fisheries Organization (NAFO): <https://www.nafo.int/>.
- 4.30. North Atlantic Salmon Conservation Organization (NASCO): www.nasco.int/.
- 4.31. North East Atlantic Fisheries Commission: <https://www.neafc.org/>.
- 4.32. Regional Organization for the Protection of the Marine Environment (ROPME):
<http://ropme.org/home.clx>.
- 4.33. South East Atlantic Fisheries Organization (SEAFO): www.seafo.org/.
- 4.34. South Pacific Regional Fisheries Management Organization (SPRFMO):
<https://www.sprfmo.int/>.
- 4.35. United Nations (UN): <http://www.un.org/>.
- 4.36. United Nations Committee on Peaceful Uses of Outer Space (UNCOPUOS):
<http://www.unoosa.org/oosa/en/ourwork/copuos/index.html/>.
- 4.37. United Nations Economic Commission for Europe (UNECE):
<http://www.unece.org/>.
- 4.38. United Nations Environment Program (UNEP): www.unenvironment.org/.
- 4.39. United Nations Educational Scientific and Cultural Organization (UNESCO):
<https://en.unesco.org/>.
- 4.40. United Nations Office for Outer Space Affairs (UNOOSA):
<http://www.unoosa.org/>.
- 4.41. UN Audiovisual Library of International Law: <http://legal.un.org>
- 4.42. Wadden Sea Secretariat: <http://www.waddensea-secretariat.org/>.
- 4.43. Western Central Atlantic Fishery Commission (WECAFC): www.wecafo.org/.